"The Essays of the Bible of Moses"

by

J. MOSES BAYUK

Author of

The Light of the Bible of Moses

To believe or to know, according to the teachings of the Bible of Moses is the truth.

The evolution of the idea of God by mankind in prehistoric times.

Explanation of the Talmudical Traditional Essays.

MY THANKS

and

BLESSINGS

to my dear children

SAMUEL

and

MEYER

known as the

"BAYUK BROTHERS"

who financed the

publication of my books.

Memorial Monument

In memory of my
dear wife

Fannie

who died in her early life,
the first great day
in the month of
Tamuz, 1884.

Peace to her Soul

A LETTER FROM RABBI D. A. LEVINTHAL

For many years I have been acquainted with my most honored and dear Friend Rabbi Moses Bayuk, and as a single flower in the wilderness so I found him in our land where the holy teachings of the Lord have been put aside. I found a man of great learning in the teachings of the Lord and the traditions of the Talmudical Rabbis of Israel. As the pious savants of the ancient times whose soul and spirit dwelt in higher worlds than ours, abandoned civilization and earthly pleasures, went into the deepest wilderness to live in peace, not to be disturbed while absorbing the wisdom in the sacred teachings of the Lord, so my dear and noble friend Rabbi Moses Bayuk forsook his ability to take his position in the world of civilization, and earthly pleasures, and went to live on a farm in the wilderness of New Jersey; and while working the land to earn his bread and necessities for the family by hard toil, most of the time of the day and night, he absorbed himself in the holy teachings of the Lord and the traditions of the pious savants of Israel. Praise to him who has been favored by the Lord to comply with his wishes and while working hard in the field, at the same time to be able to work with his brain and solve hard problems of the deep phiosophy of theology according to the true secret teachings of the Kabola. He also assimilated great knowledge of science by studying the ideas of non-Jewish writers, and it was the greatest spiritual pleasure to me to associate with him, and hear him explain and solve the great problems of theology with his clear mind and sound judgment.

Now my noble and dear friend Rabbi Moses Bayuk has been favored by the Lord to publish in a book his accumulated ideas

which are of great value to mankind who are seeking the truth with his only intention to benefit humanity with his great learning and teaching. Blessed be the Lord who has favored him to do so and blessed be him who feels himself happy by making others happy.

I have always avoided giving my opinion and consent to authors of new books, but I made an exception with my friend Rabbi Moses Bayuk and say I have read a part of his writing on different subjects and because of the extreme deep thought requires much time to read it thoroughly and my time is very limited and am working entirely in different other duties, I can approve his writings and say that they are in accord with the holy teachings of the Bible of Moses and the traditions of the Talmud.

I am sure although he acquired a great many philosophical ideas of non-Jewish learned men, nevertheless his writings are faultless from the beginning to the end and in accordance with the idea of the Pious of Israel.

Blessed is the man whom the Lord favored with the gift to write such precious and most valued writings of which I am positive the reader will benefit and will enjoy it spiritually, and praised be him who sacrificed his life to teach knowledge to humanity for no other reason only to benefit others.

The Lord Jehovah shall bless my noble friend Rabbi Moses Bayuk to lengthen his years in good health and reward him to know that the great learned men of the world will acknowledge his ideas as the true teachings of the Lord and the Talmudical savants of Israel.

I, myself, herewith do bless my dear friend the author Rabbi Moses Bayuk, and with great respect I sign my name,

D. ARIE LEVINTHAL
Tuesday the 17th day of
the month of Nisan in the
year 5681.

A LETTER FROM THE HONORABLE

RABBI N. BRENNER

FROM THE CITY OF PHILADELPHIA TO THE AUTHOR

To my most dear friend
Rabbi Moses J. Bayuk

Peace and Blessings :

I received your most excellent book "OR TORATH MOSHE" and read it with the greatest interest and enjoyment, for derived pleasure I wish to express to you my heartiest thanks and best wishes.

Your essay on the secrets of nature I admit was a genuine revelation to me. The way you explain the most complicated problems of nature as well as the most intricate passages of the Talmud is quite original, but none the less simple and plausible.

I am only wondering why a man with such profound learning, a mind that could be favorably ranked with any of the higher class of modern thinkers of the world, should have chosen to live in such crude and insignificant little place like Alliance, N. J. thereby depriving himself of the advantages of mingling with his class and also the advantages of publicity and renown. This may be attributed to the fact that the greater the man, in the most modest surroundings you will find him.

Again I wish to repeat my thanks for presenting me with your most esteemed and valuable book, and am signing my name with greatest admiration.

Your most dear friend,

N. BRENNER

LETTERS BY

PROFESSOR A. H. ROSENBERG

Author of "Atzor Hashomath"

December 1, 1920
364 Alexander Avenue
New York City

To My Dear and Most Honored Friend
Rabbi Moses Bayuk

I read your book "Or Torath Mosha" with interest and pleasure, and in general, I can say that it'll be one of the best commentories on the scripture of Moses, ever written, though I am in doubt whether the extreme Orthodox will approve your interpretations relative the theory of evolution.

I remain,

Respectfully your friend,

A. H. ROSENBERG

June 5, 1921
364 Alexander Avenue
New York City

My Dear Friend
The Honorable Rabbi Moses Bayuk

I have read the second volume of your precious book and I can say that it was a great pleasure to me. Furthermore, I can say that all my life long I have been trying to grasp and understand the idea and meaning of Neshoma as a part of the Lord's gift to mankind, and as much as I have read about it in the Jewish prominent writers, none gave me satisfaction to grasp clearly the meaning of it until I have read lately your clear explanation about it, and I was delighted to see the truth clear as daylight, — the meaning of it.

With great respect and honor, I remain,

Your friend,

A. H. ROSENBERG

A LETTER FROM ONE OF OUR FAMOUS AND GREATEST JEWISH LEADERS OF OUR PRESENT TIME

DR. NACHUM SOKOLOW

May 26, 1923

To the honorable author of the book,
"THE LIGHT OF MOSES"

J. Moses Bayuk

Peace and Blessings :

My greatest appreciation to your most dear book which I received with greatest pleasure, and although of being steadily occupied in my most responsible position in Jewish interest of Zionism, I read some chapters of your precious book.

I came to the conclusion that your teaching is pure and simple, a wonderful and excellent commentary of the Bible of Moses.

With great love and honor,

N. SOKOLOW

A LETTER FROM

PROFESSOR A. H. ROSENBERG

Author of "Atzor Hashomath"

March 13, 1921
364 Alexander Avenue
New York City

To my Dear and Most Honored Friend
Rabbi Moses Bayuk

I have read the second volume of your precious writings and in general I can say that I was delighted, and have had spiritual pleasure by reading it.

Besides the many and strong arguments you clearly put in opposition against those learned men who dared to criticize the Bible of Moses, the reader in general will find the most true explanations of the many traditional essays told by the Talmudical rabbis whose sayings have always been a riddle to the general reader.

May the Lord bless you. I hope your books will be much praised by the Learned, and praised be the Lord that He favored you with the gift of writing to enrich the Hebrew literature by publishing them.

I remain your very friend,

A. H. ROSENBERG

אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו קוממיות לארצנו אל ארץ אבותינו, ארץ אשר עיני ה' אלהיך בה, ארץ אשר בחר ה' לשכן שמו שם. ויבנה בית המקדש מחדש ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דבר. וכאשר אמר הנביא ולא ילמדו איש את רעהו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי ומלאה הארץ דעה, כל זה יהיה באחרית הימים. אבל לעת עתה היינו ללעג וקלס בגוים נחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה. עזרנו אלהי ישענו והצילנו חוסה ה' על עמך והושיענו כי בך ה' בטחנו. נא אל תשכחנו.

נפתל"י. ראשי תיבות נחמו"ת פקו"ד פקדתי תחיש לעמ"ך ישרא"ל ועוד לא אָבדה תקותינו כאשר אמר יעקב אָבינו לישועתך קויתי ה' כן אנחנו בני יעקב מיחלים אל ה' כי הוא יכבוש עונותינו. ואב הרחמן הוא ירחם עמוסים ויזכור ברית איתנים אשר הבטיח לאברהם בברית בין הבתרים ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי ואנחנו בני ישראל אשר סבלו בגלות כל הימים עבור עונותינו ועונות אבותינו עד היום הזה. איל"ה ראשי תיבות למ"ה יאמר"ו הגוי"ם אי"ה אלהי ישראל. אך א"ל משמי"ם ישח"ק למ"ו כי במהרה ישלח לנו את אליהו ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות כי פדה ה' את יעקב וגאלו, ובא לציון גואל ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו קוממיות לארצנו. והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

שמ"ו במספר קטן הוא י"ג ואחד יעלה במספר קטן י"ג. והוא כאשר כתבתי שעל ידי קלקול ראובן היו בני יעקב שנים עשר וחסר אחד למספר י"ג ועל ידי מעות הגדול הזה סבלו בני ישראל בגלות המר ומוכרח היה ביאת הגואל והוא במספר י"ג לבוא בדרך עקלתון לתקן המעות ואָז יושלם מספר י"ג. כי לא שלם עון האמר"י שהוא גם כן במספר י"ג שהוא בגמטריא אחד כנגד עשר ספירות ושלשה הנעלמים שבכתר שהוא אחד.

הימים שדת ומשפט אחד יהיה לכל העמים ואז יכירו את בני ישראל לעם ככל העמים וזה הוא שאמר משם רעה אב"ן ישראל אבן ראשי תיבות אי"ש בע"ל נצחו"ן או אי"ש ב"ן נשי"א ישראל כי אז יהיה רעה איש אחד ונשיא לישראל כאשר הוא בכל עמי הארץ, ואפשר שנבא יעקב על משיח גואל צדק שיבוא באחרית הימים ואז יהיה רעה אחר לכל יושבי הארץ והוא יהיה רועה אחד בן ישראל על כל עמי הארץ וזה יהיה נצחון גדול לבני ישראל.

מאמר ו׳ ברכת אביך

והתחיל יעקב לברך את בניו ואמר ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם והוא התאוה היותר גבוה מכל התאות והוא הכבוד שיהיה נשיא ישראל על כל עמי הארץ וזה הוא שאמר תהיין לראש יוסף רצה לומר שיוסף יהיה לראש ולקדקד נזיר אחיו רצה לומר שהוא יהיה לנזר וכתר לכל ראשי העמים, וזה הוא משום שיכירו אותו כל יושבי תבל כי הוא רם למעלה בחכמה ובבינה ודעת יותר מכל בני אדם כאשר נבא עליו הנביא ויצא חטר מגזע ישי והריחו ביראת ה׳ ושפט בצדק דלים וביום ההוא לא יהיו עוד עשירים ועניים כי כולם כאחד יאכלו מטוב הארץ בשוה, בנימין זאב יטרף. רצה לומר לעת קץ הימין כשיבוא הגואל צדק באחרית הימים זאב יטרף טבע החיה הטורפת אשר היה קודם בבני אדם היינו שבני אדם היו חומסים ושוללים זה את זה. ביום ההוא הזאב ההוא אשר היה בבן אדם יטרף כאשר אמר הנביא כאריה בבקר יאכלו תבן ולא יהיה עוד טבע הטורפת בחיות כי אם וגר זאב עם כבש יחדיו ירבצו. בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל כי כל טוב הארץ יחלק לכל יושבי הארץ בשוה חלק כחלק וביום ההוא לא יהיה עוד עשירים ודלים וכל יושבי תבל יחיו בשלום ושלוה באהבה ואחוה וריעות זה עם זה וכל בני אדם יהיו כאיש אחד. וביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד. כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזה אשר דבר להם אביהם. והוא כאשר אמרתי קודם שמה שאמר להם יעקב כוונתו היתה על כלל ישראל אם אף שפרט כל אחד בשמו אמר שמעון ולוי אחים והוא משום שכל ישראל ערבים זה לזה. כאשר פירשתי דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל משום שהם ערבים זה לזה. ויברך אתם איש כאשר כברכתו ברך אותם רצה לומר אתם את הכלל ישראל.

מאמר ז׳ את אשר יקרא לכם

ואמר יעקב את אשר יקרא לכם באחרית הימים. וכתוב יקרא באלף ולא יקרה בה׳ להורות שכל הנעשה בעולם הוא לא מקרה כי אם בהחכמה ובתבונה ודעת יתנהג העולם ובהשגחה פרטית יעשה הכל וסוף מעשה במחשבה תחילה, וכל הנעשה בעולם מחויב להיות כן והוא תיקון וטוב כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. ואמר הכתוב וחש עתידות למו והקדוש ברוך הוא יהיש לגאול

סוס ויפל רכבו אחור וכאשר ינשך ויפל רכבו אחור אז הסוס ירמוס את הנחש וכולם כאחד יגועו גם הסוס ורכבו עם הנחש יחד ימותו. כל זה ראה יעקב ברוח הקודש שכן יארע לבני ישראל לעתיד בגלות ויתפלל יעקב אל ה' על האומללים האלה ואמר לישועתך קויתי ה' שיציל את הנדחים והנבזים לארץ כנחש מיד אויביהם. ולא אך על דלי העם השפלים כמו נחש על הארץ ישפוך אלהים זעמו כי אם גם על האצילים ועשירים מבני ישראל יבוא עונש הגלות. כי דן ידין עמו כאחד כדלי המון העם כן העשירים והאצילים מבני ישראל יסבלו בגלות המר לעתיד. גד גדוד יגודנו והוא שבעת המלחמות באחרית הימים אנשי המלחמה ישימו מס על העשירים מבני ישראל לשלם עבור הוצאות המלחמה וזה הוא שאמר הכתוב והוא יגוד מאשר שמנה לחמו ועשירי העם ירויחו מן המלחמות לכן והוא יתן מעדני מלך, רצה לומר לכן העשירים ישלמו מס להממלכה עבור כל הוצאות המלחמה. ויעקב אבינו כאשר ראה את כל הצרות והתלאות אשר יבואו על בניו התפלל אל אלהי ישראל להושיע אותם ביום צרתם.

מאמר ה' נפתלי אילה שלחה

נפתלי לשון תפילה, „נפתלי" ראשי תיבות „נדבות" פ"י תבוא לפניך יה, נושא פשע תשא לעם ישראל נא פדה תפדה לבית יעקב נאום פקד תפקד לישראל יאמר נדחים פזורים תקבץ לעם יחד אילה שלחה. אותיות אל יה ושם י"ה עומד בין אל נבדל ונפרד אילה הוא גם כן אותיות אליה והוא שהקדוש ברוך הוא ישלח את אליהו ויבשר ישועות ונחמות לבית יעקב וזה הוא שאמר הנתן אמרי שפר והוא שבמהרה יבוא גואל צדק ויקבץ נדחי ישראל המפוזרים בין העמים להיות לעם אחד וביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. רצה לומר שבני ישראל בגולה יפרו וירבו כעץ הנושא פרי עלי עין ויפריחו כעץ עלי עין והוא שיעלו למעלה בכל ענפי החכמה והמדע בנות צעדה עלי שור רצה לומר אל מקום גבוה הנראה לכל עין והוא שיצליחו בכל דרכיהם ומעשיהם ויתעשרו ברכוש גדול ואצילי העמים יבקשו ידי בנות יעקב להנשא להם וימררהו ורבו וישטמוהו בעלי חצים. רצה לומר שיקנאו בו אומות העולם על הצלחת וימררהו את חיי בני ישראל ורבו וישטמהו להשפילם בעיני המון העם אבל בני ישראל יעמדו כנגד אויביהם ויערכו מלחמה כנגד שונאיהם. לא בחרב ולא בחנית יעמדו כנגדם כי אם בחכמה ובדעת יערכו משפטיהם לפני שרי הממלכות אשר יתקבצו באחרית הימים לשפוט כל עמי הארץ. ותשב באיתן קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אבי"ר יעקב, ראשי תיבות אציל"י בנ"י ישרא"ל ראה יעקב אשר יערכו לפני שרי הממלכות משפטם. משם רעה אבן ישראל. רצה לומר משם מאת משפט שרי ממלכות שינתן דת באחרית

מכרתיהם שבעתים ובמדינות שונות בני ישראל יעשו מסחרם בכלי זיין שונים כידוע שבמלחמה האחרונה במדינות גערמאניע ואמעריקא כלי המלחמה נעשה על ידי פאבריקאנטען מבני ישראל הידועים סענאטאר דיופאנט באמעריקא, וקרופ בגערמאניע׳ וזה הוא סוד להמון העם ובקהל עם לא נודעים בשם בני ישראל וכן הוא בשאר ארצות החדשות בכלי מלחמה ועקספלאזיווס נעשה מאינזשענירים וכעמיקער מבני ישראל. יהודה אתה יודוך אחך ואמרו חז"ל כיון שראה יהודה שהוכיח את אחיו התחיל לסוג לאחוריו שלא יוכיח אותו על מעשה תמר ואמר לו לא כן יהודה משום שיהודה הודה על חטאו ואמר צדקה ממני ונעשה בעל תשובה ונתכפר עונו, ומה שקלקל ראובן מתוקן על ידי יהודה ואמר לו, לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה, כי ממנו יולד מלך המשיח לעתיד והוא יקבץ נדחי עם ישראל המפוזרים בכל אפסי ארץ שהיו מוכרחים בני ישראל להיות בגולה על ידי חטא ראובן שחלל יצועי אביו ויהיו בני יעקב שנים עשר ולא י"ג כאשר אמרתי קודם כי על כן ברך את יהודה.

זבולן לחוף ימים ישכן ונבא יעקב, כאשר יהיו בני ישראל בגולה אז יבחרו להם מגורם בערים העומדים על חוף ימים למען יהיה להם האפשריות להקבין ולנסוע אל ארץ אבותיהם בעת שיבא גואל צדק מלך המשיח וזה הוא שאמר והוא לחוף אניות ובאניות יסעו לארץ ישראל.

מאמר ד׳ יששכר חמר גרם

יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים, ונבא יעקב על בני ישראל שכאשר ילכו בגולה יגורו בגעטהאס בחוצות צרים ומכוערים ורוב מהם יחיו חיים רעים בלחם צר ויהיו מוכרחים לעשות כל עבודת פרך למען להחיות את נפשם ונפש בני ביתם, כחמור גרם העובד כל ימי חייו עבור מזונותיו כן יהיו רוב בני ישראל ולבד מזה עוד יסבלו בני ישראל חרופים וגדופים וצרות רבות מן המון עם אשר בארץ ואמרו חז"ל קשה מזונותיו של האדם כקריעת ים סוף כן בני ישראל יסבלו בגולה כל הצרות האלה עבור לחם הצר ומנוחה (אם אפשר להקרא מנוחה חיים כאלה) וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה מנוחה איך שיהיה ויט שכמו לסבול את כל הצרות אשר באו עליו שמה בארץ נכריה והלעג והבוז אשר שפכו עליו יום יום. ויט שכמו לסבול ויהי למס עבד. דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל. ואינו מובן מה הוא עמו ומה רבותא בא ללמדנו כאחד שבטי ישראל, אלא פשוטו הוא שהקדוש ברוך הוא ידין עמו בגלות כאחד והוא שבני ישראל ערבים זה לזה כאחד שבטי ישראל ואם שבט אחד חטא כל שבטי ישראל כעם אחד ידונו להוא ידין עמו וכל בני ישראל יענשו כאחד. יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח ועוברי דרכים. כאשר יפגשו בו יפוצצו את מחו כן בני ישראל יהיו נחשבים כנחשים וימיתו אותם על לא דבר כשפיפן עלי ארח הנשך עקבי

לאנשים מהוגנים כל מה שאמר יעקב לשאר בניו אינו ברור אם מה שאמר כוונתו היה לברכה או חס ושלום להיפך. וכן משמע ממה שאמר לדן יהי דן נחש עלי דרך והתפלל יעקב ואמר לישועתך קויתי ה׳ מלבד ברכת יוסף שאמר דברים ברורים לברכה. כי על כן כל מפרשי התורה עמלו לפרש את הדברים שאמר יעקב לבניו טרם מותו ולא עלה בידם כי אם דרש דרשו ואמרו דרוש וקבל שכר, אבל באמת הדברים סתומים ונעלמים מן המעיין אחריהם ואנכי הצעיר בישראל לא טוב אנכי מהם וגם אנכי אדרוש כפי אשר מצאה ידי. ואומר אני שאף אם פרט יעקב אבינו כל אחד ממבניו בשמו כוונתו היה על כלל בני ישראל ולא אל כל שבט ושבט לעצמו כי כן אמר ואגידה לכם את אשר יקרא לכם באחרית הימים וכוונתו היה על כלל בני ישראל באחרית הימים וזה ידוע כי אחר חורבן בית שני נאבדה מבני ישראל היוחסין מכל שבט ושבט לעצמו לבד שבט לוי ומשפחת הכהנים. לכן דעתי כי כל מה שאמר לאחד מבניו כוונתו היה כלל בני ישראל. והתחיל יעקב להוכיח לבניו על מעשיהם הרעים שעשו ואמר להם שהקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים ובעבור עונותיהם יענשו בני בניהם בגלות ובפרט אם מעשה אבותיהם בידיהם כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה. וכן עשה אבשלום ככתוב (שמואל ב׳ ט״ז) ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל. ובני ישראל לקחו להם נשים נכריות ויתערבו זרע קדושים עם זרע טמאים וכל זה היה משום שחלל ראובן יצועי אביו ולא נולד ליעקב הבן השלשה עשר. ומלך המשיח יצרך לבוא בדרך עקלתון. מחלון וכליון לקחו להם נשים מואבית ורות נתיבתה לבועז ומהם יצא א״ב״י שלום, א״ב״י הוא מספר י״ג. וסוף מעשה במחשבה תחילה וזנתה תמר ונשאה יהודה את כלתו בנשיאת אסורין שאסור מן התורה ומן הנשואין הזאת נולד אבי אבות א״ב״י שר שלום.

מאמר ג׳ שמעון ולוי אחים

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם. בסדם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי והוא משום שעשו מעשה שכם בסוד ולא ידע יעקב מזה ועשו סוד מזה למען שלא ימחה בידם במעשה הרע כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור, רצה לומר שהרגו כל איש בעיר שכם והמקנה לקחו להם וילכו. ובדברים האלה רמז שבני ישראל כאשר יעשו העגל לעיקר אמרו חז״ל שעמד חור להוכיח אותם על מעשה העגל ויקומו עליו ויהרגהו וזה הוא שאמר כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ובעבור חטאת העגל נעקר השור ממרכבה ואמרו חז״ל שאין קטיגור נעשה סניגור והתפלל ונחלף השור לכרוב ראה מה שכתבתי בפירושי למעשה מרכבה (יחזקאל א׳ י׳) וזה הוא שאמר וברצונם עקרו שור. בסודם אל תבא נפשי סוד מעשה העגל ובקהלם אל תחד כבדי שלא קרא אותם הכתוב בשם עדת ישראל כי אם וירא העם ויקהלו העם (שמות ל״ב) ועוד יש לומר כלי חמס

אמתיים בלבבם להבא. ויברך אותם ויאמר המלאך הגאל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק, ועל ידי זה שלא ישנו את שמם אף אם ילבשו בגדי מצרים לא יתערבו עמהם ובזכות זה יגאלו באחרית הימים.

מאמר ב׳ ויאמר ישראל אל יוסף

ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבתיכם, ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי, רבו המפרשים לפרש המקרא כי היה קשה להם איך אמר יעקב אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי ראה מה שכתב רש״י ז״ל והביא פירש הרמ״א ז״ל ולא נראה לו פירושו ונראה לי לומר שהרמ״א ז״ל ורש״י ז״ל לא ראו את ספר הישר ושם יספר כי אחר מעשה שכם התקבצו הגוים מסביב להלחם עם יעקב. ויעקב ובניו ערכו מלחמה כנגד כל הגוים מסביב וינצחו אותם כי על כן אמר יעקב כי לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי ובצדק אמר כן כי הוא היה הראש בכל המלחמות ועשה נפלאות בחרבו ובקשתו בידו החזקה בעצמו לנצח את האויבים.

ויאמר ישראל אל יוסף כאשר אמרתי קודם במאמרי ששם ישראל הוא מדרגה עליונה ובעמדו במדרגה עליונה אמר ליוסף והתעו אותו אלהים לומר כי לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי והוא כאילו אמר כחי ועצם ידי עשה לי כל אלה ונענש יעקב וירד ממעלת ישראל אל מדרגת יעקב כי כן אמר הכתוב ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ואמרו חז״ל בקש יעקב לגלות הקץ ונסתלקה השכינה ממנו, והוא משום שירד ממעלת ישראל אל מדרגת יעקב, הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם ראה כי לא הכתוב קרא אותי בשם ישראל אלא הוא קרא את עצמו בשם ישראל. וכיון שראה שנסתלקה ממנו השכינה אמר בלבו אולי משום שהם בני יעקב ואינם ראוים שאגלה להם דברים הנעלמים לכן אמר שנית ושמעו אל ישראל אביכם אולי מזכות עצמו ישוב וישרה עליו רוח הקדש אבל אלהים הוא יודע אם עלה בידו כי כל אשר אמר לבניו הם כספר החתום וכל המפרשים אשר עמלו לפרש אותן המקראות הסתומים לדעתי לא עלה בידם לפרש פירוש נכון ואין אתנו יודע מאומה מן המקראות הסתומות איזה הוא האיש אשר שמעון ולוי הרגו באפם ואיזה שור עקרו ברצונם. ובראשונה התחיל יעקב להוכיח את בניו על מעשיהם הרעים אשר עשו נגד אלהים ואדם, ואמרו חז״ל כיון שראה יהודה שהוכיח את אחיו התחיל לסוג לאחוריו. ואמר לו לא כן אתה ותחת להוכיח גם אותו על מעשה תמר התחיל לשבח אותו ואמר לו יהודה אתה יודוך אחיך וגם ברך אותו אך מה שאמר ליהודה בכתוב השני והשלישי אינו מובן ואפשר לפרש גם לגנאי כי הדברים חכלילי עינים מיין אינו כל כך מהודר

צא וחשוב בני לאה שלשים ושלש׳ בני זלפה ששה עשר בני רחל מלבד יוסף ובניו אחד עשר ובני בלהה שבע בסך הכל היה יוצאי יריכו הבאים מצרימה ששים ושבע ולא ששים ושש אלא הוא כאשר אמרתי שבמספר שלשים ושלש קא חשיב הכתוב גם את יעקב כאשר אמר יעקב ובניו אך יצאי יריכו היה אך ששים ושש הבאם ליעקב מצרימה ועם יוסף ובניו היו שבעים נפש. ויוכבד אשר נולדה בין החומות לא קא חשיב הכתוב במספר שבעים נפש הבאים מצרימה כי היא נולדה אחר כך אחר אשר באו השבעים נפש מצרימה, ולדעתי לא זו יוכבד אשר נולדה בין החומות היתה אשת עמרם ודודתו מן הטעם שאמרתי קודם שלפי זה היא היתה בת ק״ל שנה כשנשאת לעמרם וזה הוא כנגד השכל הישר והטבע אלא יוכבד אחרת לקח עמרם לאשה והיא היתה בת לוי ודודתו וכאשר אבאר במקומו, שיוכבד זו היתה רך בשנים ומסוגלת להוליד בנים.

פרשה ויחי

מאמר א׳ מי אלה

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, אותיות אלהים רצה לומר כאשר ראה יעקב את בני יוסף במלבושי מצרי לא הכיר אותם ויתפלא יעקב ויקרא אלהים מי אלה וכמשמע שעד היום כאשר באו בני יוסף לראות את זקנם היו לובשים מלבושי עברי מפני כבודו של יעקב זקנם כי כן נהגו בני ישראל בהיותם בארץ מצרים ללבוש מלבושי עברי ובני ישראל היו נכרים במלבושיהם אף מרחוק וזה היה אחד מן הסבות שלא התערבו במצרים במשך הזמן משום שמלבושיהם הבדילו אותם מאנשי מצרים ואמרו חז״ל שבזכות שלשה דברים נגאלו שלא שנו את שמם, ולא שנו את לשונם, ולא שנו את מלבושיהם, ועניינו הוא שזה הועיל שלא יתערבו בני ישראל במצרים ולא ישתקעו שמה. ובעת ההיא כאשר הוגד ליוסף פתאום שאביו חולה וימהר יוסף לבוא אל אביו ולא רצה להמתין עד שיחלפו בניו את בגדיהם מלבוש מצרי ללבוש עברי **ויקח את בניו בחפזון ויבאו** אל יעקב ויהי כאשר ראם יעקב לא הכיר אותם ויקרא אלהים מי אלה כי מעולם לא ראה אותם מלובשים בבגדי מצרים ויפג לבו׳ כי היה ירא יעקב שעל ידי זה ישתקעו בני יוסף במצרים ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים ב״ז״ה. ב״ארץ ז״רה ה״זאת ומיום הולדתם בארץ מצרים היו לובשים בגדי מצרים אבל בני הם ולמדתי אותם ליראה את ה׳ וללכת בדרכיו **ולשמור את חוקיו ומשפטיו** והם בני עברים אמתיים בלבבם. בני הם וכשם שאני בהיותי בארץ זרה הזאת לא סרתי מדרך הישר ואנכי עומד באמונתי בכל לבבי ועברי אנכי עד היום הזה כן בני עברים בכל לבבם אף אם הם לובשים בגדי זרים המצרים. ויאמר קחם נא אלי ואברכם שיעמדו באמונתם לעתיד וישארו עברים

חז"ל שהשכינה שורה עם בני ישראל בגלות. ואנכי אעלך ועל שאנכי האל הוא עמהם בגלות על כן לא יתערבו בגוים כשמן שלא יתערב במים וסוף כל סוף הוא יעלה וצופה על פני המים כן בני ישראל סוף כל סוף יעלו מעלה כאשר הבטיח לנו משה רבינו עליו השלום בתורתינו הקדושה ואתה תהיה רק למעלה והוא משום שאנכי עמך, ובני ישראל שקבלו את התורה שכתוב בה אנכי ה׳ טרם האיר אור ההכמה על כל הגוים עלו למעלה בכל ענפי החכמה יותר מכל האומות וכאשר הבטיח לנו משה רבינו בתורתינו הקדושה שכן יהיה לעתיד ואמר ויכחשו אויבך ואתה על במתימו תדרוך ללמד לעמים דעה בינה והשכל זה הוא שהבטיח הקדוש ברוך הוא ליעקב ואמר לו ואנכי אעלך גם עלה לעתיד באחרית הימים שבני ישראל יהיו למעלה ואמרו הגוים לכו ונלכה אל הר ה׳ ששם שבו בני ישראל וירנו מדרכיו. ובני ישראל יהיו לראש לכל העמים וכמו שהראש שבאדם הוא מתנשא על כל הגוף במעלתו כידוע כן בני ישראל יהיו לראש לכל העמים וכמו שהראש הוא העיקר בגוף האדם והוא המאחד את כל אברי הגוף להיות לאחד כן בני ישראל יהיו לראשון לכל העמים להתאחד כולם להיות לעם אחד כאשר הוכחתי בפרשה לך לך שבהכרה יהיה כן וביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד וזה הוא שאמר ואנכי אעלך גם עלה, משום שאנכי הוא המאחד הכל בכל הבריאה ומכריח הכל להתאחד ולהיות לאחד משום שמקור ושרש הכל הוא אחד.

מאמר ב׳ ואלה שמות בני ישראל

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, יעקב ובניו והולך הכתוב וקא חשיב בני ראובן שמעון ולוי יהודה יששכר וזבולון אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש. והיה קשה שלפי המספר הוא שלשים ושנים, ואמרו חז"ל שיוכבד נולדה בין ההומות ועמה היה שלשים ושלשה, אך לדעה הזאת היתה יוכבד בת ק"ל שנה בלדתה את משה והוא כנגד הטבע ושרה אמרה הבת תשעים תוליד ועוד דרשו חז"ל להשלים מספר שבעים נפש הבאים מצרימה ואמרו, אנכי, ארד, עמך, וצירף הקדוש ברוך הוא במנין שבעים. ולי נראה לומר שמנה את יעקב במספר שלשים ושלש כי כן אמר הכתוב ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו לכן גם יעקב היה במספר שלשים ושלש, ואמר אחר כך כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו ששים ושש. ויוסף ושני בניו היו במצרים ועמהם היה ששים ותשע ואחר כך אמר הכתוב וכל הנפש לבית יעקב שבעים נפש וקא חשיב הכתוב גם יעקב במספר שבעים, ואלמלא במספר שלשים ושלש קא חשיב הכתוב אך יצאי ירכו של יעקב אשר ילדה לו לאה כי על כן הוצרכו החכמים לצרף את יוכבד אשר נולדה בין החומות להשלים המספר של שלשים ושלש מדוע אחר כך אמר הכתוב כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו כל נפש ששים ושש והיה צריך לכתוב, ששים ושבע.

ופרעה חלם ובא הכתוב ללמדנו שלא כל החלומות שוא ידברו כאשר הוכחתי במקומו שיש חזיונות לילה והוא הדברים שהקדוש ברוך הוא רוצה לגלות להאדם מה שיקרה עמו לעתיד ולשרים ולאנשים צדיקים או מלכים הקדוש ברוך הוא יגלה להם עתידות בחזיון לילה מה שיקרה לעם אחד, והוא אשר ראה אברהם בברית בין הבתרים מה שיקרה לזרעו לעתיד, וכן מה שאמר הכתוב המכסה אני מאברהם אשר אני עשה, וכמו כן חזיון נבוכדנצר ובלשצר ורבים מהנביאים שראו הנבואה בחזיון וכן היה חלומות של יוסף וכתיב ואביו שמר את הדבר וכן היה חלומות שר המשקים ושר האופים ופרעה כי על כן אמר יוסף לפרעה את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה. מזה נלמד שלא כל החלומות שוא ידברו כי אם יש חלומות אמתיים שהקדוש ברוך הוא מגלה להאדם עתידות את אשר יקרה לו או את אשר יקרה לאיש אחר או לעם אחד, וחלום כזה נקרא חזיון.

פרשה ויגש

מאמר א׳ אל תרגזו בדרך

ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך איש אל אחיו לאמר כי בעצתו מכרתם אותי לעבד למצרים וכאשר אמר להם קודם ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם והמסבב כל הסבות ברצונו עשה כל אלה ובחכמתו ובהשגחתו שלח אותי לפניכם ואתם תבואו אחרי כי כל זה נעשה בהשגחת הקדוש ברוך הוא, אל תרגזו בדרך באמרכם כי כעת יודע הדבר לאבינו כי אתם מכרתם אותי לעבד למצרים ואתם אמרתם לו שקר טרף טרף יוסף ואולי יקלל אבינו אתכם בעבור זה כי על כן אמר להם אל תרגזו בדרך כי אבינו יודע כי מה׳ היתה הדבר כי מכרתם אותי לעבד מצרימה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם ואמרו חז״ל אלמלא זה היו מורידים את יעקב למצרים בשלשלאות של ברזל ואבינו יודע כי מה׳ היתה זאת ואתם תקבלו את העונש מיד ה׳ וכן היה כי יעקב לא אמר ללהם ולא מידי, אלא אמר רב לי עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות.

ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר אנכי האל אלהי אביך מלת אנכי הוא אני וכ׳ רומז ל הכתר שבאני א׳ כתר כידוע המקשר חכמה עליונה את הכמה התחתונה נ׳ הוא בינה נ׳ שערים י׳ הוא חכמה ואנכי האל אל תירא מרדה מצרימה, כי יעקב היה מתירא שמא הוא ובניו ישתקעו במצרים ולא ישובו עוד לארץ אבותיהם כי על כן אמר לו אל תירא אנכי עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, רצה לומר שגם בניו יעלו ממצרים אל ארץ אבותיהם בבא עת הגאולה ולא ישתקעו ולא יתערבו בגוים לעולם כי אנכי ארד מצרימה ואמרו

למטה שניים וירדו ו'. ובסנהדרין דף ל"ח ע"ב. אמר רבי יוחנן בר חנינא שביעית נזדווגה לו הוה שמינית עלו למטה שניים וירדו ארבעה. וכתב שם תוספות ז"ל קין ותאומתו. אבל הבל ותאומותיו נבראו אחר כך. לכן דעתי שהיה כוונה לחז"ל במאמריהם ולא לפי פשוטו ועוד אם נאמר שקין נולד קודם שסרח אדם ונטרד יהיה קשה מדוע נקנסה מיתה על בני קין השופט כל הארץ לא יעשה משפט אם אדם חטא בני קין מה חטאו שנקנסה עליהם מיתה ובתורה כתיב שאך אדם וחוה נצטוו לבלתי לאכול מעץ הדעת אבל לא קין, ואם תאמר אבות יאכלו בוסר ושיני בניו תקהינה פוקד עון על בנים אין זה אלא כאשר מעשה אבות יירשו בנים וכאשר מעשה אבותיהם בידיהם רצה לומר שירשו חטא האבות על ידי ירושת הסעלם מאבות לבנים ואז הבנים יקבלו גם עונש אבותיהם. ובאופן הזה תינח שנקנסה מיתה על בני אדם והוא שקין נולד אחר חטא אדם אביו, אבל אם אני אומר שבני אדם נולדו קודם מדוע נקנסה מיתה על כל בני האדם. ועוד אחר החטא אמר אלהים אל חוה הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים ואחר כך גרש אותם מזה משמע שההריון וההולדה של בני אדם היה אחר הגירוש ככתוב מפורש בתורה לכן אמרתי שההריון וההולדה של קין והבל היה אחר הסרחון והגירושין של אדם מגן עדן, וכוונת חז"ל שאמרו עלו למטה שניים וירדו שבעה הוא זה, חכמה זו אב ובינה זו אם. אם לבינה תקרא, עלו למטה שניים חכמה ובינה עלו בכתר (והוא רצון ומחשבה) וירדו שבעה הוא זעיר אנפין שבע ספירות מחסד עד מלכות והוא תוארי עולם האצילה. או יש לומר במלכות דעשייה עלו שניים זה מטטרון וסנדלפון שני העמודים שעליהם נבנה חמר עולם העשיה והוא משפיע ומקבל דוכרא ונוקבא, פאזיטיוו ונעגאטיוו שהוא סוד הרכבת היסודות ובריאת חמר עולם העשיה כידוע לחכמי האמת והמדע, עלו למטה שניים וירדו שבעה זה חמר העולם שיש בו ששה קצוות ומרכז והוא כאשר אמר רבי אליעזר והארץ מהיכן נבראת לקח הקדוש ברוך הוא שלג מתחת כסא הכבוד וזרק על המים וקפאו ונעשה עפר, ועניינו הוא שכאשר תביט במיקראָס־קאָפּ על השלג ותמצא כי כל אייסיקעל פרטי הוא שש קצוות לא פחות ולא יותר ומרכז בתוכו והם שבעה וכמו כן המים והעפר שהם נמצאים בישות בזמן ומקום בשש קצוות ומרכז והוא מעלה ומטה ימין ושמאל פנים ואחור ואחד באמצע והוא העטער שרש החמר המלוה את החמר בכל היסודות ובכל המדרגות ושורש העטער הוא גם כן שבעה והם השבע תוארים שבע גוונין הקשת שנמצא בענן ששרשם הוא השבע ספירות המלוה את חמר העולם ומקיימו בכל מעמדו ומדרגתו מראשית הבריאה, וזה הוא שאמרו עלו למטה שניים וירדו שבעה, חכמי המדע נתנו שלשה מדות לחמר 3 דימענשיאָנס ארך רחב וקומה אבל באמת השלשה הם ששה ועם המרכז שבעה כאשר בארתי במקומו.

פרשה מקץ

מאמר א׳ ופרעה חלם

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם וכתוב ו׳ עם הפועל ופרעה חלם ללמד שמן חלומות השרים לא בא ישועה ליוסף אך כאשר חלם המלך מזה בא ישועה ליוסף, בעלי הדקדוק נתנו חק שבכל מקום שכתוב ו׳ עם הפועל ללמד שהמעשה המסופר היה קודם וכן כתב רש״י ז״ל על הכתוב והאדם ידע שההריון וההולדה של קין והבל היה קודם הגירוש של אדם וחוה מגן עדן אם אף שנכתב אחר הגירוש ואנכי בביאורי שם על הכתוב והאדם ידע לא שמתי לבי על דיות רש״י ז״ל ונתתי דעתי שההריון וההולדה של קין והבל היה אחר הגירוש באשר הגירוש כתוב בתורה קודם, על זה התעורר הרב אברהם חיים ראָזענבערג בעל המחבר אוצר השמות וכתב אלי כי שגיתי במאמרי זה כי לדעתי זה אינו כלל גמור שכן נמצא כמה פסוקים שהפועל ככתוב קודם עם ו׳ בראשיתו ואי אפשר לומר שם שהמעשה היה קודם הוא. ואברהם שב למקומו, ולוט בא צוערה, וה׳ פקד את שרה, ורחל באה עם הצאן, וכן יש נמצאים הרבה מקראות מפוזרים היוצאים מן הכלל שהניחו המדקדקים. ועל זה השיב לי הרב ראָזענבערג ולא זכר את הכתובים שכתבתי כי אם הכתוב וה׳ פקד את שרה. וזה לשוני, לא הספיקה לי השעה לענות לו על השגתו בדבר הכלל שהניחו המדקדקים כאשר יהפוך העברי לדבר על אדות העבר המוקדם, רצה לומר שאירע לפני המעשה הנזכר מקודם יאמר את השם קודם הפעל ומזה למד רש״י כי המעשה והאדם ידע היה קודם הגירוש גן עדן. וכן פירש רש״י וה׳ פקד את שרה קודם שריפא את אבימלך מדלא כתיב ויפקוד ה׳ את שרה ואל משה אמר (שמות) קודם עשרת הדברות. ואל הזקנים אמר (שם) בצאתו מן המחנה ודבר אבנר (ש״ב) היה קודם לכן ואלישע דבר אל האשה, זה שבע שנים מדלא כתיב וידבר אלישע. וגם חז״ל ידעו מהכלל הזה וזה לשון (מדרש רבה) ותהר ותלד את קין אמר רבי אליעזר בן עזריה ג׳ פלאים נעשו באותו היום בו ביום נבראו בו ביום שמשו בו ביום הוציאו תולדות, עלו למטה שניים וילדו שבעה. הרי גם חז״ל סוברין שלידת הבנים היתה קודם הגירושין מגן עדן, וזה הוא תשובתי שזה שהניחו המדקדקים אינו די להוכיח מזה ולומר דבר היפך ממה שכתוב בתורה. ובתורה כתיב הגירושין קודם ואחר כך והאדם ידע. ואף אם נאמר כאשר אמרו חז״ל שהידיעה היה קודם אבל ההריון וההולדה היה אחר כך, ולדעתי בכל מקום שמאמרי חז״ל אינם מתאימים זה עם זה היה להם כוונה במאמרם לא כפשוטו. ואמרו חז״ל (אבות דרבי נתן פרק א׳) שמינית נזדווגה לו חוה ולא נזכר באותו יום תולדות בני אדם, אחד עשר סרח שתים עשר נטרד והלך לו. ולקמן שם אבות דרבי נתן אמרו חז״ל בו ביום עלו למטה שניים וירדו ארבעה. רבי יהודה בן בתירה אומר בו ביום עלו

מאמר ב׳ וירד יהודה מאת אחיו

וירד יהודה מאת אחיו ואמרו חז״ל שירד מגדולתו על שם שאמר לאחיו לכו ונמכרנו. והמלבי״ם ז״ל כתב על שם שנדבק בחירה ולי נראה לומר על שם שלקח בת איש כנעני ועוד כתב המלבי״ם ז״ל ושאל מה ענין זה שהפסיק הכתוב במכירת יוסף אלא ללמדנו באשר מעשה של מכירת יוסף היה התחלה להגלות הכללי ושעבוד מלכות שכל הגליות והשעבודים הם שלשלת אחת קשורות זה בזה כנודע הקדים השם להכין אור המלך המשיח שיהיה אחרית הגליות ותכליתם, וכמו שכתוב ובימיהון די מלכיא, אלון יקים אלהי שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל, והכין קודם לכן שורש ישי אשר יעמוד לנס עמים אשר יצא מיהודה. ומשיח בן יוסף ירד מצרים למשול שם. ומשיח בן דוד היה כעצמים בבטן המלאה. וכמו שכתוב במדרש וירד יהודה בטרם תחיל ילדה. קודם שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון. ומה שאני רוצה לומר פה הוא זה שהכתוב בא ללמדנו שכל הנעשה בעולם הוא אינו דבר מקרה כי אם בהשגחת אלהים והקדוש ברוך הוא הוא המסבב סיבות וכל הנעשה בעולם כן עלה במחשבתי קודם שכן יהיה וסוף מעשה במחשבה תחלה, אך לדעת מדוע ולמה סבב הקדוש ברוך הוא כל אותן הסיבות שהגואל צדק יולד דוקא מן תערובות זרע טמאים מהכנעני כי תמר אשר לקח יהודה קודם עבור בכורו ואחר כך ילדה לו גם היא היתה בת כנען, ורות מואבית זורות זה דבר אשר אי אפשר להשיג כי נפלאים מעשי ה׳ וכן אמר דוד נפלאים מעשיך ה׳ נשגבה ונעלמים דרכי ה׳ ואין איש יכול להשיג אותם אך זה אנחנו יודעים כי ישרים דרכי ה׳ וכל מעשהו באמונה. ואין להרהר אחר מדותיו וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. וכן כתוב בתורה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד.

ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה׳ ושמו ער הוא רע ולא אמר הכתוב מה הוא הרע שעשה ונראה לי לומר שער לא רצה שתמר תוליד בנים למען לא ישחות תפארתה ובימים הקדמונים נהגו לישא אשה אחת לנוי ואשה אחת להוליד בנים. ויעש ער רע בעיני ה׳ כי כן צוה ה׳ והדבר שהוא רע לה׳ הוא רע להאדם כידוע שהמשחית זרע יחלה במחלת קאָנסאָמפּשען וסופו למות, וזה הוא שקרה לער וימיתהו ה׳. וגם אונן עשה רע בעיני ה׳ שהשחית זרעו. אונן הוא מלשון מתאוננים והוא רע בעיני ה׳. אונן הוא גם כן מלשון תאנה שבקש תאנה להצדיק את מעשיו הרע בעיני ה׳. והוא שלא רצה להקים בנים על שם אחיו. אך בזה לא הוטב עצם המעשה הרע בעיני ה׳ אשר עשה וימת גם אתו.

פרשה וישב

מאמר א' וישב יעקב

וישב יעקב בארץ מגורי אביו, אחר שהציל אותו הקדוש ברוך-הוא מיד עשו אחיו ומיד כל אויביו אשר סבבו אותו אחר מעשה שכם, ישב יעקב בשלוה בארץ מגורי אביו ולדעתי דוקא אז כאשר יצליח האדם בדרך החיים בעולם הזה בלתי שום מכשול מסביב אז צריך האדם לשמור את עצמו בכל מעשיו לבלתי יכשל בהם ויחטא בלתי דעת כי רעה נגד פניו על ידי המעשה אשר עשה כי ברע הוא, וזה הוא אשר אמרתי לבני פעם אחת בהיותי עמהם יחד על שמחת בן בני

כי כן הוא הדרך אשר הפושעים יכשלו בה והיה כאשר יצליח ויתעשר ויטב לו החיים אז יגבה לבו לאמר כי כחי ועצם ידי עשתה לי כל אלה וגם יעקב אבינו עליו השלום התעו אותו אלהים ואמר אל יוסף (בראשית מ"ח) בהיותו במדרגה היותר עליונה והוא מדרגת ישראל ככתוב וישראל אמר אל יוסף ואני נתתי לכם שכם אחד על אחיך אשר לקחתי בחרבי ובקשתי, ולדעתי לא יאות לאיש רם במדרגת ישראל לאמר כן. ולעון פלילי יחשב לו כי האדם היותר חשוב ועומד במעלה היותר רמה האדם ההוא צריך לשמור את עצמו יותר מהאנשים העומדים בשפל המדרגה, ויעקב במדרגת ישראל היה צריך לשמור את עצמו לבלתי לעשות דבר אשר הוא רע בעיני אלהים ואדם אף אם איננו מתכוון לעשות הדבר במזיד כי אם בשגגה בלתי דעת שהדבר שהוא עושה יהיה סבה שיצא ממנו רע אחרי כן. וזה הוא שאמר הכתוב וישראל אהב את יוסף מכל בניו ולא עלה על לבו שבזה יעורר קנאה ושנאה בין האחים והיה צריך ישראל לשמור את הדבר בלבו למען לא יודע הדבר לבניו אך יעקב ועוד במדרגת ישראל לא שם אל לבו לחשוב אולי רע הוא המעשה אשר הוא הולך לעשות ועשה לו כתנת פסים ובזה הראה לבניו כי הוא אהב את יוסף יותר מכל אחיו, ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו אתו לשלום. ובזה גרם ישראל שיחטאו בניו והוא בעצמו היה הסבה וגרם שירדו אחר כך למצרים ועבדו עמהם בפרך רד"ו שנה. וכתיב ויאמר ישראל אל יוסף לכה ואשלחך אליהם והיה לו לדעת כי בניו ישנאו את יוסף ולא היה לו לשלוח אותו אליהם פן יקרה לו מקרה עם אחיו בשדה, כי יכול להיות שתחזת שלום יריבו עמו ויהרגו אותו. וגם הנהגת יוסף עם אחיו בזה שהביא דבתם רעה אל אביהם והחלומות שספר להם גרם שישנאו אותו יותר ויותר עד אשר באו לעון גדול שגנבו ומכרו אותו לעבד למצרים וכתיב וגנב איש ומכרו מות יומת ובעבור העון הזה לדעתי נענשו בני ישראל להיות בגלות הראשון במצרים והקדוש ברוך הוא המסבב כל הסיבות עשה כל אלה בחכמתו הגדולה לתקן את קיום העולם כאשר בארתי בפרשה לך לך.

אמר לו ורבה, ואפרים ומנשה ישלימו מנין שלש עשרה לכן פרש מכל נשיו ולא הוליד יותר והיו בני יעקב שנים עשר. ועוד יש לומר שמעשה יעקב בזה שנתן יתרון לשפחת רחל יותר מלאה ונתן מטתו באהל בלהה לא היתה רצויה לפני ה׳ כי על ידי זה ערער שנאה בלב לאה ובניה ועל ידי זה חטא ראובן ויצא מזה הקלקול שלא הוליד עוד בן להשלים המנין שלש עשרה ובעבור זה שינה ה׳ את שמו ואמר לא יקרא עוד שמך יעקב המעקב מנין שלש עשרה כי אם ישראל יהיה שמך. ויקרא שמו ישראל, ושם ישראל הוא יותר רם שהוא מרמז שיעקב היה מישרי אל ולכן היה צריך יעקב להשמר במעשיו לבלתי יהיה נמצא במעשיו שום פגם אבל יעקב לא שמר את עצמו אחר אשר קרא לו אלהים ישראל והוא צולע עוד על ירוכו כי היה אהב את בלהה וישם את מטתו באהלה ולא שמר את עצמו כיאות לאיש הנקרא ישראל והיה לו לדעת שעל ידי זה יבוא קנאה בלב לאה אשתו וזרעיה וישבות שלום הבית ואפשר שיבוא מזה קלקול אך יעקב כנראה לא הקפיד על מעשיו ועשה מה שלבו חפץ ועל ידי זה חטא ראובן והוא בעצמו היה הסבה שלא יוליד בן להשלים מנין שלש עשרה. וזה הוא שאמר הכתוב אחר שקרא לו אלהים ליעקב ישראל וישכן ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר בני יעקב ולא בני ישראל ולא נתקיים הבטחתו להיות נקרא ישראל בחייו כי אם פעמים אחדים ונתקיים ההבטחה על בני בניו להיות נקראים עם ישראל ובני ישראל כי על כן אמר הכתוב לא־יקרא פסיקתא באמצע שמך יעקב כי לא זכה יעקב להיות נקרא בשם ישראל בחייו ואולי זה רמז הכתוב אחר שקרא אלהים ליעקב ישראל כתיב ויעל מעליו אלהים רצה לומר שנסתלק ממנו שם ישראל והיה נקרא יעקב. ככתוב ויצב יעקב, ויקרא יעקב, ויצב יעקב מצבה. ויסע ישראל רצה לומר ששם ישראל נסע ממנו ויהי בשכון ישראל ובכל מקום שנאמר ויהי הוא צרה ומעשה זה היה הסיבה שנסע שם ישראל על ידי הקלקול ויהיו בני יעקב שנים עשר, וכאשר מת יצחק כתיב ויקברו אתו עשו ויעקב בניו, ועל כן אמרו חכמי ישראל שהנשמה שהיא חלק אלוה לעולם לא תחטא, ונפש כי תחטא כתיב אבל הנשמה שהיא חלק אלוה תסיר מן האדם קודם ההטא וזה הוא שאמרו חז״ל אין אדם עושה עברה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות כי הנשמה והרוח העליון סרו ממנו ונשאר בו אך רוח בהמיית ואז יחטא האדם כן פה ביעקב כתיב ויעל מעליו אלהים ויסע ישראל טרם שעשה את המעשה הזה וסבב את הקלקולים והוא חטא ראובן, ושלא יצא ממנו בן השלשה עשר להשלים המנין שלש עשרה שהם עשר ספירות ושלשה הנעלמים שהם בכתר, ואין פה הממקום להאריך בענין זה ראה מה שכתבתי בספרי אלהות תורת משמה על שם הכתר ותדע כל הענין כי רב הוא, וראוי לכל איש יודע בינה לדעת זאת כי הוא סוד חכמה העליונה המביא את האדם אל דרך עץ החיים האמתיים והאדם יזכה לראות בטוב ה׳ ולבקר בהיכלו האמתיי.

מאד ויצר לו ויאמר קטנתי מכל החסדים הצילני נא מיד אחי מיד עשו, ואמרו חז"ל שהיה בדעתו של עשו להרוג את יעקב אך מלאכי אלהים לקו אותו והזהירו אותו לבלתי לעשות רעה ליעקב וניצל מיד עשו בישע אלהים לכן כאשר בא יעקב שלם עיר שכם ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל.

מאמר ו׳ ויקרא את שמו ישראל

וירא אלהים אל יעקב עוד ויקרא את שמו ישראל ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה, ואמר פרה על בנימין העתיד להולד ורבה שהה צריך לצאת מיעקב עוד בן להשלים מנין שלשה עשר כנגד העשר ספירות ושלשה הנעלמים והוא שלש עשרה מדות של הקדוש ברוך הוא אך ראובן בלבל יצועי אביו ולא נולד הבן השלשה עשר לכן אמר ורבה. פרה הוא מלשון פירות ובנים הם פרי האבות, ורבה הוא מלשון רבית והוא בני בנים הוא רבית להאבות ורמז לאפרים ומנשה שהם ישלימו מנין שלשה עשר שבטי ה אחר שראובן בלבל יצועי אביו ויהיו בני יעקב שנים עשר והוא מה שאמרו חז"ל במדרש רבה פרה זה בנימין ורבה זה אפרים ומנשה כי על כן אמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי להשלים המנין של שלש עשרה, גוי וקהל גוים יהיה ממך. גוי אלו יהודה וקהל גוים אלו עשרת השבטים ומלכים מהלציך יצאו אלו מלכי יהודה ומלכי ישראל. ויעל מעליו אלהים מלמד שהשכינה לא היתה שרויה עליו תמיד כי אם לעתים ברצון האלהים שרה עליו רוח הקודש ולפעמים רוח הנבואה ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו ויקרא יעקב שם המקום אשר דבר אתו אלהים בית אל, באמת מלא כל הארץ כבוד ה׳ אך כיון שבמקום ההוא דבר אליו אלהים הוקדש המקום בעיני יעקב וקרא לו בית אל.

מאמר ד׳ ותמת רחל

ותמת רחל ותקבר. ויהי בשכן ישראל בארץ ההיא ובאותו נמצא שם בלהה מלמד שאחר שמתה רחל נתן יעקב מטתו שעמד באהל רחל והעמיד אותה באהל בלהה לשכן שמה ולא באהל לאה. מזה משמע שאהב יעקב את בלהה יותר מלאה, כאשר פרשתי קודם ויאהב גם את רחל מלאה. את רחל גם שפחת רחל אהב יעקב יותר מלאה כי על כן אמר שם הכתוב וירא ה׳ כי שנואה לאה וירע בעיני ראובן מעשה אביו ורצה לתבוע עלבונה של אמו על אשר נתן יתרון לפלגש יותר מאמו וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו ובזה נאסרה על אביו ואפשר שעשה כן בפקודת אמו וישמע ישראל ויפרוש מבלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר כאשר אמרת קודם שצריך היה לצאת מיעקב עוד בן להשלים מנין שלש עשרה אך ראובן בלבל יצועי אביו ויהיו בני יעקב שנים עשר. ועוד יש לומר וישמע ישראל שממעשה זה נשמע לישראל שהכל נעשה ברצון ה׳ למען שלא יוליד בן אחר כאשר

במעשה שכם כתיב ויבא יעקב לוזה הוא בית אל ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלה אליו אלהים ויאמר לו אלהים לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא שמו ישראל ויקרא יעקב שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל.

מאמר ד׳ ויהי בהיותם כאבים

וישמעו אל חמור ואל שכם בנו וימלו כל זכר, ויהי בהיותם כאבים ויהרגו כל זכר ואת חמור ואת שכם בנו הרגו ולדעתי בני יעקב לא בצדק עשו כן כי אם שכם חטא חמור מה חטא ואם שניהם חטאו אנשי העיר מה חטאו ועוד אחר שנמלו ובאו בברית אברהם לחסות תחת כנפי השכינה ועוד בהיותם כאבים ולא יכלו לעמוד כנגדם ואכזריות כאלה לא יעשה בין אנשים מהוגנים ולא לחנם אמר יעקב אל בניו עכרתם אותי להבאישני בישבי הארץ. ולדעתי בני יעקב לא היו צדיקים כאשר אמרו חז״ל ולא הלכו בדרכי אבותיהם ותורתינו הקדושה לא חסה על כבודם וכל מעשיהם נכתבו בספר למען ידעו כי משפט ה׳ אמת ולא עולתה בו כי אם בניו מומם וגלות הראשון בא עליהם בדין כאשר בארתי בפרשה לך לך ועוד אדבר מזה לקמן ואם חז״ל חסו על כבוד שבטי יה ודרשו להיפך בודאי יש להם כונה בזה, אבל ממעשיהם הכתובים בתורה לא נשמע כן, והתשובה שנתנו לאביהם הכזונה יעשה אחותינו לא היה די להכשיר מעשיהם לפני ה׳ ובני אדם הגונים. ויאמר יעקב אל ביתו הסירו את אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו והחליפו שמלתיכם ונקומה ונעלה בית אל ונעשה שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי, אבל מעשיכם אינו רצויה לפני ה׳ ועלינו לבקש ממנו סליחה על עונתנו, ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב ונעשה לי נס וניצל מיד אויביו לכן כאשר בא יעקב לוזה הוא בית אל ויבן שם מזבח וקרא למקום אל בית אל.

מאמר ה׳ ותמת דברה

ותמת דברה מינקת רבקה ואמרו חז״ל שרבקה שלחה ליעקב להגיד לו ששככה חמת עשו אחיו עליו על הברכות שלקח ממנו כי גם אותו ברך ונתעשר כי כן אמר לו בפגשו יש לי רב ולא האמין בברכת אביו ואמר בלבו כי כחי ועוצם ידי עשה לי כל אלה, ורבקה ראה את כל זאת ואולי שמעה זאת מעשו כי על כן שלחה את דברה להגיד ליעקב לשוב אל ארצו כאשר הבטיחה לו לעשות כן ככתוב עד שוב אף אחיך ממך ושלחתי ולקחתיך משם. ודברה באה אל יעקב בשליחותה של רבקה ואמרה לו לשוב אל ארצו וזה הוא שאמר הכתוב שמלאך אלהים אמר ליעקב (בראשית ל״א) ושוב אל ארץ מולדתך. אך כאשר שבו המלאכים אל יעקב ואמרו לו באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו נפל ספק בלבו ואמר אולי רמה עשו את אמו והשטנה עוד שמורה בלבו, ויירא יעקב

לומר ראיתי כחות אלוה בהאבקו עמו עם החמר ותנצל נפשי ולא נלכדתי ברשת החמר והוא השטן והוא היצר הרע המסית ומדיח את האדם מדרך הישר ויעקב בחקירתו על דבר השגחת ה' כמעט נפל שדוד לפני הרעיון הזה כי החמר התעה אותו להשוב כי כל הנעשה בעולם הוא במקרה מקרה אחד לצדיק ולרשע, ואמר ותנצל נפשי מלפשוע נגד ה'. ותנצל נפשי מרדת שחת ועוד יש לומר ויגע בכף ירכו רצה לומר שיעקב חטא בנשואין שתי אחיות שאסרה התורה ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו רצה לומר שלא מצא יעקב שום דבר להכשיר את העון הזה, ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל רצה לומר אז נודע ליעקב ברה כשמש שהוא חטא כי אין איש אשר לא יחטא והוא צלע על ירכו בזה שנשא שתי אחיות ולא נצח תאות החומר באהבתו את רחל. על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה, נשה מלשון נושה, רצה לומר נושה התאוה והאוכל את גיד הנשה הוא מעורר באדם תאות המשגל יותר ועל ידי זה יבוא האדם לידי חטא, כי על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה כי לא טוב הוא להאדם לאכול דבר המרבה תאוה.

מאמר ג' ויבא יעקב שלם

ויבא יעקב שלם עיר שכם ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל, ואמרו חז"ל (מגילה י"ח ע"א) ואמר רבי אחא אמר רבי אליעזר מניין שקרא הקדוש ברוך הוא ליעקב אל שנאמר (בראשית ל"ג) ויקרא לו אל אלהי ישראל, דאי סלקא דעתך למזבח קרא לו יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו יעקב אל ומי קרא אל אלהי ישראל; (שם תוספות) דאי סלקא דעתך למזבח קרא ליה יעקב אל נראה דהכי נמי כתיב (שמות י"ז) ויקרא שמו ה' נסי, ויקרא לו ה' שלם (שופטים ו') ומתרגמין ופלח וצלי, מכל מקום יש לומר דהתם על שם הנס ועל שם השלום שאירע להן היו קוראין למזבח כן אבל הכא ליכא שום מעשה שנוכל לומר שעל ידי כן קראו יעקב אל, ואם איתא שיעקב קראו אל הוי ליה לפרוש להדיא. ולא נראה לי דעת התוספות וטעמו משום שגם פה היה נס שניצל יעקב מעשו אחיו כי על כן אמר הכתוב ויבא יעקב שלם עיר שכם, ויעקב קרא למזבח אל כאשר נדר בבואו מפדן ארם ואמר ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים. והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ולמזבח קרא אל על הנס שניצל מעשו אחיו, ורבי אליעזר דרש, כיון שאמר הכתוב ויקרא לו אל אלהי ישראל ולא נאמר בפירוש שיעקב קרא כן למזבח לכן דרש שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל ומי קרא לו אלוה ישראל רצה לומר שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב ישראל אבל באמת קרא כן למזבח אל אלהי ישראל על שם ששם הקריב לאל אלהי ישראל וכן אמר הכתוב (בראשית ל"ה) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך, ואחר כאשר הציל אלהים את יעקב מכל אויביו אשר באו להלחם עמו אמר

מאמר ב׳ ויותר יעקב לבדו

ויותר יעקב לבדו רצה לומר להתבודד לעיין ולחקור ולהתבונן בענייני אלהות לדעת את ה׳ ואת דרכיו מדוע צדיק ורע לו ורשע וטוב לו ויאבק איש עמו, איש הוא חמר הגוף המסית ומדיח את האדם מדרך הישר רצה לומר שעלה במחשבתו של יעקב לאמר שאין השגחה פרטית בעולם וכל הנעשה בעולם הוא במקרה. מקרה אחד לצדיק ולרשע והוא תועה בדרך החיים בעולם. עד עלות השחר, רצה לומר עד שהתחיל להאיר האור וידע יעקב כי הוא מעשה היצר הרע המתעה את האדם מדרך הישר, אך יעקב אבינו עד מהרה הסיר המחשבות הזרות האלה מלבו ועמד באמונתו כי הצור תמים פעלו, וכל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול בו. צדיק וישר הוא. שחת לא לו בניו מומם. ויכול להיות שהוא בעצמו אינו יודע מי הוא הצדיק ומי הוא הרשע ואפשר שעשו אחיו הוא הצדיק והוא בעצמו רשע והוא לקח את הבכרה והברכה בלא משפט צדק. וירא כי לא יכול לו ויעקב עדיין עומד באמונתו, ויגע בכף ירכו והוא תאוות הגשמיות כי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. רצה לומר נפל ספק בלב יעקב אם בצדק וביושר לקח את הבכרה והברכה מעשו אחיו.

ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, שחר הוא לא יום ולא לילה והאור והחשך מעורבים זה עם זה רצה לומר עדיין לא נודע ליעקב דרכי ה׳ וכל הענין האמור קודם היה נעלם ממנו ולא רצה יעקב לסור מן הענין ההוא עד שיודע לו ברור אם הצדק אתו שלקח את הבכרה והברכה מעשו אחיו. ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב ושם יעקב הוא איש מרמה כאשר אמר עשו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה עתה לקח את ברכתי, ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, עם אלהים זה הטבע ועם אנשים זה לבן ועשו ותוכל כי כל אשר עשה להם יעקב היה בצדק ובמשפט. ראה שם ביאורי ותדע שלא יהיה ליעקב להתבייש במעשיו כי הוא לקח מהם את אשר לו. וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך, רצה לומר מה הוא החמר המסית ומדיח ומתעה את האדם מדרך הישר ולולא עזרת אלהים הוא הנשמה אשר נפח באפיו האדם יפול ברשתו ויתעה מדרך הישר וירד שחת, ויאמר למה זה תשאל לשמי ואמרו חז״ל (בראשית רבה) אין לנו שם קבוע רצה לומר שהחמר הוא אינו עומד במצב אחר כידוע שהחמר הוא פושט צורה ולובש צורה ואינו עומד במעמד אחד אפילו רגע אחד כי באמת הוא אין ואינו יש כאשר אמרו חכמי המדע כאשר בארתי במאמר החמר מה הוא ראה שם ותדע כל אותו הענין.

ויברך אותו שם, רצה לומר הקדוש ברוך הוא ברך את יעקב בחכמה ובבינה לדעת את כל הענין האמור קודם. ויקרא יעקב שם המקום ההוא פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים. ולא זכר יעקב שם ה׳ כי אם אלהים והוא כחות אלוה, רצה

ההוא מחנים כי היה מוכרח לנוח במקום אשר פגעו בו מלאכי אלהים והיה ליעקב צער מעינוי אשר סבל הוא ובני ביתו והיה מתרעם על רע מזלו ואמר אכן אם יש ה׳ במקום הזה והוא המשגיח על כל העולם מדוע רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, ואמר בלבו הנה עשו אחי הוא איש מלחמה יודע ציד והידים ידי עשו מלאים מדם וידוע לאיש רשע וטוב לו והוא ישב על מקומו בשלוה ויעקב איש תם ישב אהלים כאשר אמרו חז״ל באהלי של שם ועבר ישב יעקב י״ד שנים על התורה ועל העבודה בצאתו מבאר שבע ומוכרח היה לנוס מפני עשו אחיו אל ארץ נכריה ואחר שגר עם לבן עשרים שנה שב אל ארץ מגורי אביו הולך ונוסע עם בני ביתו ומלאכי אלהים פגעו בו ועוד מתירא מפני עשו אחיו הבא עליו ועל בני ביתו להשמידם. והתחיל יעקב לפשפש במעשיו כאשר אבאר.

פרשה וישלח

מאמר א׳ וישלח יעקב מלאכים

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, קודם כל השתדל את עצמו להכנע לפני עשו ולכפר את פניו במנחה ולהשיב את כעס אחיו ממנו באמרו אולי חטא נגד אחיו שלקח את בכורתו וברכתו בלא צדק נגד רצון ה׳ והיה מתירא אולי יענשו ה׳. בעבור זה, ואמרו חז״ל שיעקב הכין את עצמו לדרון לתפלה ולמלחמה.

ויירא יעקב מאד ויחץ את העם ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפלטה, ועד היום הזה בני יעקב משתמשים בתחבולות האלה נגד בני עשו קודם דורן לכפר את פני עשו ואם לא תושיע התחבולה הראשונה אז יתאספו בני יעקב אל בית הכנסת ובצום ובתפלה יבקשו את פני ה׳ להושיעם ואם סר צל פני ה׳ מעליהם להגן בעדם אז בני יעקב ישתמשו בתחבולה האחרונה לעמוד על נפשם וללחום עם אויביהם ומשנאיהם בעדם ובעד בני ביתם. רבים מהם יקדישו את שם ה׳ ומהם יפלו ביד איש אחיו והיה המחנה הנשאר לפלטת בני ישראל, והקדוש ברוך הוא בכוון פזר את בני ישראל בין האומות בכל תפוצות הארץ, למען והיה אם יבוא עשו על מחנה אחת והכהו ויהיו בני ישראל לשד ושבר במדינה אחת והיה המחנה מבני ישראל הנשאר במדינה אחרת לפליטה כן היה בעתים שונים כל העת ההוא שסבלו בני ישראל בגלות האחרון המר והקשה וכן יהיה עד שירחם ה׳ אלהינו ויגאלנו לארצנו למען לקיים את הבטחתו לאברהם בברית בין הבתרים לאמר ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי כאשר פרשתי במקומו.

היה שהחמו הצאן בבואם לשתות אל רהטים והטבע היה שהחמו אל המקלות ותלדן הצאן עקדים נקדים וברדים, ויעקב אמר אל נשיו ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי והוא משום שהנס היה בדרך הטבע לכן אמר ויאמר אלי מלאך האלהים ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים העולים על הצאן עקדים נקדים וברדים. אנכי האל בית אל אשר נדרת לי שם נדר, וקשה איך אמר המלאך אשר נדרת לי שם נדר האם למלאך נדר יעקב נדר הלא שם כתיב והנה ה׳ נצב עליו ואל ה׳ נדר יעקב נדר ולא אל המלאך אלא הכתוב בא להורות שלא המלאך הוא המדבר אל הנביא, כי אם ה׳ הוא המדבר אל הנביא על ידי המלאך והוא כח המדמה של הנביא ונקרא מלאך אלהים לכן לפעמים גם הנביא בעצמו נקרא בשם מלאך אלהים אבל באמת ה׳ הוא המדבר אל הנביא על ידי המלאך לכן בצדק אמר אנכי האל בית אל אשר נדרת לי שם נדר וכן בצדק אמר יעקב ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי, רצה לומר שהתחבולה אשר עשיתי עם המקלות אשר נתתי ברהטים לפני הצאן הוא אינו בדוק ומנוסה שמזה יולדו עקדים וברדים אם לא יהיה רצון ה׳ בדבר הזה שכן יהיה כי על כן אמר ויצל אלהים רצה לומר שהקדוש ברוך הוא עשה זאת על ידי מלאכיו עושי רצונו והוא הטבע שהתחבולה אשר עשיתי תועיל שיולדו עקדים נקדים וברדים. ועוד יש לומר שהכתוב אנכי האל בית אל הוא סוף המאמר הכתוב קודם והנה ה׳ נצב עליו ושם דבר ה׳ עם יעקב וכן כאן ה׳ הוא המדבר אל יעקב והוא סוף המאמר הכתוב קודם ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה ויאמר לו על ידי כח הדמיון בחלום הלילה השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע. ואמרו חז״ל טובתן של רשעים הוא רע לצדיקים. לכה נכרתה ברית אני ואתה. כיון שנזהרתי לבלתי דבר עמך מטוב עד רע רצוני שנכרת ברית בינינו והיה לעד ביני ובינך שגם אתה לא תעשה לי רעה ולבנתי אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי אין איש עמנו ראה אלהים עד ביני ובינך.

מאמר ל״ט ויפגעו בו מלאכי אלהים

ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים, ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים, פירוש כאשר הלך יעקב ונסע לדרכו עם בני ביתו ויפגעו בו מלאכי אלהים, ויפגעו לשון פגע רצה לומר מלאכי אלהים פגעו בו פירוש מלאכי אלהים הוא הטבע והם פגעו בו מקרה טבעיית אשר קרה לו בדרך על ידי יסודות הטבע הנקראים מלאכים והם פגעו בו והיו לו למכשול בדרך ולא נתנו לו לנסוע הלאה והיה מוכרח לנוח פעם מן החום פעם מן הרוח ופעם מן המים אשר הקרו ופגעו בו בדרך וזה הוא שאמר הכתוב ויאמר יעקב כאשר ר״א״ם ראשי תיבות רוח אש מים מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום

מאמר ל"ז ויאהב גם את רחל

ויבא גם אל רחל, ויאהב גם את רחל מלאה, מן הכתוב משמע שאהב את לאה אך שאהב רחל יותר מלאה ומן הכתוב אחר כך וירא ה' כי שנואה לאה נראה לא שאהב אותה כי אם שנאה, ועוד מה הוא שאמר הכתוב גם את רחל והיה צריך לכתוב ויאהב רחל מלאה. על כן נראה לי לפרש שיעקב אהב גם את רחל מלאה, רצה לומר שאהב את רחל וגם את רחל, רצה לומר וכל אשר לה אפילו בלהה שפחת רחל אהב יעקב יותר מלאה, אך התורה חסה על כבודו של יעקב ולא כתב בפירוש כי אם ברמיזה ובאמת שנא יעקב את לאה לא לבד שעיניה היה רכות אלא גם כן שהיא היתה בעצת אביה לרמות את יעקב והסכימה להנשא לאיש שלא אהב אותה ועל ידי זה חטא יעקב כי נשא שתי אחיות שאסור על פי תורה וגרמה לו עון גדול כי לא יכול יעקב לנצח את האהבה אשר בערה בלבו אל רחל כל אותן השבע שנים שעבד בעבורה כי על כן שנא יעקב את לאה. לכן אמר הכתוב וירא ה' כי שנואה לאה, ולא יקשה לך מה שכתוב בפרשה וישלח שיעקב שם את לאה ובניה אחר השפחות ובניהן מזה משמע שאהב יעקב את לאה יותר מן השפחות ובניהם. ויש לומר שאחר שילדה לאה אל יעקב בנים אז אהב אותה יעקב כאשר אמר הכתוב שאמרה לאה בהולידה את ראובן כי עתה יאהבני אישי וכן בהולדת לוי כי עתה הפעם ילוה אישי אלי כידוע שהבנים מחזקים הקשר והאהבה בין האבות, אך טרם ילדה לאה היתה שנואה ליעקב, כי על כן אמר הכתוב וירא ה' כי שנואה לאה, משום שבעת ההיא טרם ילדה לאה ליעקב בנים היה אהב יעקב את בלהה שפחת רחל יותר מלאה ובצדק אמר הכתוב וירא ה' כי שנואה לאה.

מאמר ל"ח וילך ראובן וימצא דודאים

וילך ראובן וימצא דודאים בשדה. דודאים היו מלשון דודים והוא צומח המרבה תאוה בין זכר ונקבה ומועיל לעקרה להוליד בנים, ויזכר אלהים את רחל ויפתח את רחמה. ובא הכתוב להורות שמפתח של חיה הוא ביד הקדוש ברוך הוא ונפתח רחמה ברצון אלהים והתרופות שעשה רחל לא הועילו כי מפתח של חיה לא נמסר ביד שליח כי אם ביד אלהים וברצון אלהים יפעל השליח והתרופות יועילו לפתוח רחם העקרה בהשגחה פרטית ואמר הכתוב וישמע אליה מזה משמע שלא נפתח רחמה עד שהתפללה על בנים לאלהים בעצמה ואז שמע אלהים לקול תפילתה ויפתח את רחמה. ואמר הכתוב אלהים ולא זכר שם ה' כאשר אמר הכתוב אצל שרה וה' פקד את שרה, והוא משום ששרה היתה זקנה וחדל להיות לה אורח נשים והיה נס יותר גדול אבל רחל היתה בימי עלומיה ולא היה הנס כל כך גדול לכן אמר הכתוב אלהים ויזכור אלהים, וישמע אלהים כי לדעתי בכלל אין נס בלתי טבע והם מלאכי ה' עושה דברו. וכמו כן היה אצל יעקב ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים. ויחמו הצאן אל המקלות וזה היה גם כן נס בדרך הטבע, הנס

מאמר ל"ו ויאמרו מחרן אנחנו

ויאמרו מחרן אנחנו. חרן הוא כאשר פרשתי עולם החרון הוא אף ועצב ותוגה רצה לומר לעת עתה אנחנו שוכנים בעולם החרון אף ואין שלום בין העמים כי אם מחכים אנחנו לבן ישי שכן יהיה ויאמר להם הידעתם את לבן רצה לומר הידעתם את לבן רצה לומר הידעתם אות לבן ישי שהוא גואל צדק האמתי והוא בן נחר. אותיות נחר הוא חרן. כי גם בן ישי יהיה ככל בני אדם ושאל אותם אם הם ידעו אות. לבן ישי הגואל האמתי להבחין ולהבדיל אותו מן משיח השקר ויאמרו ידענו. ויאמר להם השלום לו, רצה לומר אם הם יודעים שאות ההוא הוא שלום, רצה לומר שיקראו שלום לכל עמי העולם, ויאמרו שלום רצה לומר שהם יודעים שהאות לבן ישי הוא שלום ושהוא יהיה שר שלום, והנה רחל בתו בעלי תורה ומדע. באה עם הצאן. ראשי תיבות והנה ראש חכמי לאמים. למודי חכמה רבה, רועי חכמה לעמים. והם בודדהא אבראהמיסטען האומרים על משיח הוא צדק אינו נוצרי. ויעקב היה מתוכח עמהם, ויאמר הן עוד היום גדול, רצה לומר עדיין לא באה העת שניבא הנביא והיה ביום ההוא. לא עת האסף המקנה עדיין לא באה העת שיאספו כל יושבי תבל להיות לעם אחד השקו את הצאן ולכו רעו, רצה לומר אתם חכמי המדע לכו למדו להעמים חכמה ומדע למען ילכו בדרכי ה׳ למען ייטב להם עד בוא היום שניבא הנביא ויצא חטר מגזע ישי ואז תבוא גאולה שלימה לעולם. ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן, ועד אשר יאספו כלם אין בנו כח לגלל את האבן הגדול מעל פי הבאר למען נוכל ללמד לבני האדם הכמת האמת.

עדנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן. ויהי כאשר ראה יעקב את רחל כי דברו אמת וצדק, ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו. כידוע שמיום שהלכו בני יעקב בגולה נתפשטה תורת משה וחכמת האמת בין עמי הארץ ועם הראשון היה מבני עשו הוא אדום שנתגיירו והוא צאן לבן אחי אמו. ואחר כך נתפשטה תורת משה בין כל עמי הארץ וכמעט אין עם ולשון בכל הארץ אשר אין להם תורת משה מתורגם בשפתם גם רבים מעמי הפראים שאין להם כתב מיוחד תרגמו את תורת משה בשפתם ובכתב עם אחר. ורבים מעמי הארץ לקחו חוקים ומשפטים מן הכתוב בתורת משה, הן בדיני ממונת והן בדיני נפשות והן במנהגי מלכות והמון העם והחוק אחרי רבים להטות ומשפט אחד לכלם הוא כמעט בכל הארצות בכל אפסי תבל ולדעתי לא רחוק הוא היום שניבא הנביא ויתקבצו כל הגוים להיות לעם אחד ויאמרו לכו ונלכה אל הר ה׳ אל הר ציון ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים ואז יכירו וידעו כל יושבי תבל כי ה׳ הוא אלהים הוא אחד ושמו אחד.

איש עם רעהו ולא ילחמו איש באיש על לא דבר ולמען יחיו כולם בשלום ושלוה ולקיים הכתוב בתורה ואהבת לרעך כמך אני ה' כי אחים אנחנו כל יושבי תבל ואב אחד לכולנו ולו כל הארץ הוא אדון כל ומושל בכל והוא המשגיח ומנהיג את העולם והוא ישפוט תבל בצדק ולאמים במישרים.

וישא יעקב רגליו וילך בגלות ארצה בני קדם, בני קדם אשר קדמו לבני יעקב להתישב על ארצם והוא אדום וישמעאל ככתוב ואלה המלכים אשר מלכו לבני אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, וכן בני ישמעאל ישבו על ארצם משנים קדמוניות וירא והנה באר בשדה רצה לומר כאשר בא יעקב אל ארץ בני קדם הוא עשווישמעאל וירא והנה באר בשדה רצה לומר יעקב ראה שחכמת התורה נמצאת בין הגוים בארץ אשר בא לגור שמה וביניהם נמצאים אנשי חכמה ובינה אשר למדו ענפי מדע רבה להיטיב חייהם בעולם חיים גשמיים אבל לא חיים רוחניים. כי לא למדו עדיין חכמת אמת למען ידעו דרכי ה' ולדעת מה הוא החיים הטובים באמת אשר יבחר בו האדם. והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה, שלשה עדרי צאן הם בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה והם בני אברהם אשר נתן להם מתנות וישלח אותם אל ארץ קדם, והשלשה גוים האלה רבצים עליה רצה לומר לפני הבאר זו באר מים חיים ללמוד חכמת התורה, והאבן הגדלה על פי הבאר והוא חמר העולם כאשר אמרתי המעכב ומעצר השגת בני האדם לעלות למעלה ולדעת חכמת האמת. ככתוב כי עונתיכם מבדילים ביני וביניכם והוא חמר גוף האדם המבדיל בין האדם והאלהים. האבן ההוא מונח על פי הבאר יסתם אותו ולא יניח להם לשאוב מים חיים זו חכמת התורה מן הבאר.

ועוד יש לומר והאבן גדולה, אבן ראשי תיבות אבראהמיסטען, בודדאהיסטען, נוצרים, והם שלשה האמונות הגדולות השולטות בעולם אשר לא יניחו בני אדם לדעת אמונת האמת, ועוד יש לומר אבן הוא אותיות אב בן והוא אמונת הנוצרי המונח כספחת על פי הבאר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה. רצה לומר השלשה גוים שזכרתי למעלה רבצים על פי הבאר ומחכים לביאת גואל צדק שאז יאספו כל גויי הארץ ויאמרו כאשר נבא הנביא לכו ונלכה אל הר ה' אל הר ציון ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם, רצה לומר כאשר הי היעקב בגלות בין העמים בארץ נכריה והעמים הציקו לו בכל זאת יעקב קרא להם אחי ושאל להם לשלום. מאין אתם אחי כי באמת אחים אנחנו עם הגוים האלה ואב אחד לכלנו וכל יושבי תבל מחכים לביאת גואל צדק לבן ישי שר שלום. ואז יהיה שלום ושלוה בין העמים בכל הארץ כאשר נבא הנביא וכתתו חרבותם ולא יתגרו עוד מלחמה.

מסדי ארץ רעה התרעעה הארץ, פור התפוררה ארץ; מוט התמוטטה ארץ נוע תנוע ארץ כשכור והתנודדה כמלונה. וחפרה הלבנה ובושה החמה (שם ל"ד) ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה (שם נ"א) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. בכל זאת עוד ישאר רושם וזכרון צורת העולם במחשבת אלוה. וכאשר יעלה שנית במחשבת אלוה לברוא את העולם אמר הנביא שם ס"ה כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלה על לב, אז אחר הבריאה החדשה, ואמר (שם ס"ו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה' והוא כי עולם העתיד יהיה יותר טוב ומשובח מעולם העבר. כאשר כתבתי במקום אחר, ודוד המלך עליו השלום אמר (תהלים) לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים. והוא כאשר אמרתי שהעולם לא נמצא בהחלט הישות אך לפנים, המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלפו ואתה הוא ושנותיך לא יתמו. אל תקרא ושנותיך כי אפשר לייחס שנים להקרוש ברוך הוא כי אין ראשית לראשיתו ואין אחרון לאחריתו אלא קרי ושינותיך פירש השינוים שיחדש אלהים בעולמות החדשים לעתיד לבוא, לא יתמו. כי בכל פעם ופעם שיתחדש העולם יהיה יותר טוב ומפואר מן הראשון וכן יהיה לעולמים. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, ומעולם עד עולם אתה אל.

מאמר ל"ה וישא יעקב רגליו

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם, וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים. והאבן גדלה על פי הבאר. ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה. בלתי ספק כל הענין הכתוב פה צריך פירוש כי מה בא הכתוב ללמדנו בספור הזה בכל פרטיו ולא פירש מי המה בני קדם ומי המה שלשה העדרים ואל מי דבר יעקב כי בוודאי יעקב לא דבר אל עדרי צאן כי אם אל הרועים עדרי הצאן, ומה הוא האבן הגדלה משמע שהאבן היא מפורסמת והכתוב יספר ונאספו כל העדרים וגללו את האבן והשקו את הצאן והשיבו את האבן למקומה, ונראה לי לפרש כל הענין. וזה הוא, באר הוא חכמת התורה. באר מים חיים אשר ישאבו ממנו כל חכמי הגוים בכל הארץ, והאבן גדולה על פי הבאר הוא חמר העולם ואבן מאסו הבונים היתה לראש פינה והוא החמר אשר ממנו נבראו כל יצורי עולם גם גוף בני אדם והוא המעבב ומעצר את רוח האדם להשיג הרוחניות שבעולם ולהבין ולדעת חכמת האמת והוא תורת משה הנתנה לבני יעקב מסיני ונצטוו ללמוד וללמד לכל יושבי תבל חכמה ובינה ודעת למען ידעו כל יושבי תבל את דרכי ה' אשר ילכו בה למען ייטב גם להם ולמען יכירו וידעו כל גויי הארץ כי ה' הוא האלהים למען לא ישלחו בעולתה ידיהם ולמען לא יריבו

בפירושי למעשה בראשית ויכולו השמים והארץ וכל צבאם ואחר כך שבת וינפש, לברוא שנית ועוד היה קשה להחכמים היאך הוא אפשר להברא יש מאין, וכמעט כולם כאחד אמרו שהדבר הזה הוא אי אפשר לדעת ונעלם משכל האדם ואך אלהים יודע דרכה אבל לדעתי מתישב גם השאלה הזאת. כי מכל מה שכתבתי קודם נשמע שהעולם הוא אפשרי המציאות ואינו נמצא במציאות בהחלט אך למראית עין או ככל דבר מה במראה והוא בעצם אין, וכאשר אמרתי שהעולם הוא נמצא במציאות בשכל האדם וחושיו ואלוה הוא מחויב המציאות הוא אמר ויהי הוא צוה ונבראו הא עשה את העולם ויכוננה ככתוב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ויעמדם לעד לעולם, וענין ה' תמצא בפירושי למעשה בראשית. וה' אלהים חיים הוא נשמת כל העולם והוא הנותן חיים לכל העולם ומקיימו. ככתוב אל חי העולמים וכתיב ואתה מחיה את כולם וכתיב אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט. כי הוא נושא הכל וסובל הכל ומבלעדי רצון אלוה לא היה העולם נמצא בישות אף רגע אחת. והענין הוא שכל העולם כולו מחשבת אלוה, וכן משמע מדברי חז"ל בכמה מקומות באמרם כך עלה במחשבה לפניו וכן הוא בספרי הקבלה כי כן עלה במחשבה להאציל ולברוא לצייר ולעשות וסוף מעשה במחשבה תחלה, ולפי דעתי כן משמע מן התורה ככתוב (בראשית א') ויאמר אלהים יהי ויהי כן. פירוש ויאמר הוא מחשבה כאשר פירשתי בביאור למעשה בראשית אני אמרתי אלהים אתם והוא עניז מחשבה. וכן הוא דעת הזהר שהשלשה מאמרים הראשונים במעשה בראשית היה בחשאי פירוש בלתי דבור אך במחשבה, והוא למשל כמו שהאדם יכול לחשוב ולצייר במחשבתו כל דבר שבעולם והדבר ההוא נמצא במחשבת האדם כן העולם כולו הוא נמצא במחשבת אלהים, והחילוק בין מחשבת אלהים ובין מחשבת הארם הוא, שהאדם יכול לצייר במחשבתו אך דבר הנמצא במציאות במחשבת אלוה והוא ראה או ידע את הדבר בעולם. אבל הקדוש ברוך הוא, הוא יכול לחשוב במחשבתו אף דבר חדש שלא היה בעולם והוא אשר אמר הנביא (ישעיה נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ה'. כי כגבוה שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם, וכמו שדבר אשר במחשבת האדם ה וא נמצא במציאות כל זמן שהאדם חושב ממנו ואחר כך נתעלם הציור ונשאר אך רשומו בנשמת האדם. כן העולם אשר הוא במחשבת אלוה הוא נמצא כל זמן שהקדוש ברוך הוא רוצה בה ומתקיים במחשבתו ברצונו. כי כל ההוי"ה הוא רצון האל יתברך ככתוב כי כל אשר חפץ ה' עשה. ונאמר (ישעיה מ"ח) שמע אלי יעקב וישראל מקראי. אני הוא אני ראשון אף אני אחרון, אף ידי יסדה ארץ, וימיני טפחה שמים. קרא אני אליהם יעמדו יחדיו, והוא תמיד במחשבת אלוה. וכתיב (שם מ"ו) ועד זקנה אני הוא ועד שבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט, אך כאשר יתמו ימי העולם והקדוש ברוך הוא יסיר אז השגחתו התמידי בעולם. אז אמר הנביא (ישעיה כ"ד) וירעשו

הוא דרגת הדומם וראשו מגיע השמימה הוא דרגת הגלגלים בשמים והוא חמר הראשון. ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. זהו ארבעה יסודות החמר אש, רוח, מים. עפר. שנים עולים זה אש ורוח. העולים תמיד למעלה ושנים יורדים זה מים ועפר היורדים למטה. ורחב הסולם כרחב העולם ושליש העולם, ועל השאלה איך הוא אפשר יש לומר ולישב במאמר חז"ל בבראשית רבה שגודל המלאך הוא כשליש העולם ובכל ארבעה דרגות העולם נמצאו הד' יסודות על כן יהיה רחב המעלה כרחב כל העולם ושליש העולם. פירוש ארבעה יסודות הוא ארבעה מלאכים וכל מלאך גדלו כשליש העולם לכן יעלה לפי חשבון זה רחב הארבעה מלאכים כרחב העולם ושליש העולם, ואיך הוא אפשר על זה אמר יחזקאל אופן בתוך האופן כאשר אמרתי כי כל אחד מהארבעה יסודות כולל בתוכו כולם ומעורבים זה בזה בכל דרגה ודרגה. לכן די להם רחב העולם, שנים עולים זה יסוד האש ויסוד הרוח פירוש שניהם נעלמים כאשר אמרתי קודם, ושנים יורדים זה יסוד המים ויסוד העפר היורדים ומתגלים לעין האדם ורומזים גם כן לארבעה דרגות העולם העשיה לחמר הראשון, וחי, פירש הנפש אשר בחי שניהם עולים פירש נעלמים ושנים יורדים זה עולם הדומם ועולם הצומח. ועוד רומזים כנגד ארבעה דרגות העולמות אצילה, בריאה, יצירה, עשיה. שנים עולים פירש נעלמים זו עולם אצילות ועולם הבריאה ושנים יורדים. עולם היצירה ועולם העשיה המתגלים, ועל כולם רומז שם הוי"ה ברוך הוא ותמצא ביאורו על מקומו, וברוך שם כבודו לעלם וימלא כבודו את כל הארץ.

מאמר ל"ד השקפה על אלוה והעולם

ראיתי בספרי חכמי ישראל שהיה קשה להם הענין, כיוון שאלוה הוא בלתי בעל תכלית והוא כל יכול ונמצא בכחו כל האפשריות מדוע לא ברא את העולם בלתי בעל תכלית. ואמרו אשר השכל מחייב שהתולדה ירמה לאבות ומדוע צמצם את עצמו וברא את העולם בעל תכלית בגבול ושיעור וטוב היה לברוא את העולם בלתי בעל תכלית, ואז יהיה מעשה אלהים שלם כאשר הוא בעצמו שלם. רבים מהם השיבו כי כן גזרה חכמתו יתברך ובכוונה עשה כן ולא היה אפשר באופן אחר כאשר כתבתי קודם ראה שם ותמצא וכן הוא דעתי והפילוסופים מחכמי ישראל אמרו שהוא דבר מן הנמנע כמו שהוא מן הנמנע ביכולת אלוה לברוא אלוה אחר כמוהו. משום שאלוה הוא מחויב המציאות ואין לו ראשית, ואלוה הנברא הוא אפשרי המציאות ויש לו ראשית, כן העולם הנברא הוא אפשרי המציאות ויש לו ראשית. וכל דבר שיש לו ראשית בהכרח יש לו סוף ואנכי עוד הוספתי ואמרתי כי אם לא כן אז יהיה כשני קווים בלתי בעל תכלית אחד ארוך ואחד קצר, וזה הוא נגד הדעת ושכל הישר, לכן עולם בלתי בעל תכלית הוא מן הנמנע להבראות. ואך עולם המוגבל ובעל תכלית הוא האפשרי להבראות, ומתקיים ברצון האל בנצח כחז"ל בורא עולמות ומחריבן בורא עולמות ומחריבן וכאשר אמרתי

בהדייהו עביד ואוליד עפרא אחרנין כגוונא דלהון, כגוונא דזהב אוליד עפרא סוספיתא ירוקא דאיהו כגוונא דדהבא ממש, כגוונא דכסף אוליד עופרת. וכגוונא דנחשת עילאה אוליד קסיטרא נחשת זוטא, כגוונא דברזל אוליד ברזל, וסימנך (משלי כ"ז) ברזל בברזל יחד. (שם) תא חזי אש, רוח, מים עפר, כלהו אחידן דא בדא ואתקשרין דא בדא באינון עלאי כמה דאתמר (בראשית ב') ומשם יפרד והיו לארבעה ראשים באלין הוי פרודא, ועפר דא כד איהו אוליד בהילא דתלת עלאי אפיק ארבעה נהרין דתמן משתכחן אבני יקר, ובאתר חד אינון דכתיב שם הבדלה ואבן השהם. ואמרו (זהר פרשה יתרו דף ע"ט ע"א) תו אמר (משלי ל') מי עלה שמים וירד אילון ארבע קטירי עלמא אש, רוח, מים, ועפר. אמר רבי ייסא אתחזין מלוי דרבי יוסי דלא מתקיימאן, כד מטין מלין לגביה דרבי שמעון אנח ידוי ברישיה דרבי יוסי וברכיה ואמר שפיר קא אמרת והכי הוא.

מאמר ל"ג שנים עולים ושנים יורדים

ועוד אמרו חז"ל (חולין דף צ"א ע"ב) ויחלום והנה סולם מצב ארצה. תנא כמה רחבו של סולם שמונה אלפים פרסאות (והוא כחשבון חכמי המדע אשר עובי ככדור האדמה הוא שמונה אלף פרסאות) דכתיב והנה מלאכי אלהים עולים וירדים בו. עולים שנים ויורדים שנים, (אש ורוח עולים, מים ועפר יורדים) וכי פגעו בהדי הדדי הוו להו ארבעה, וכתיב ביה במלאך (דניאל י' וגוויתו כתרשיש, וגמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוו, (לכן ארבעה מלאכים עולה חשבון שמונה אלף פרסאות רחבו של סולם והוא הארץ הנברא מארבעה היסודות אש, רוח, מים, עפר. והם נקראים מלאכי אלהים, והם הארבעה אופנים להחיות שראה יחזקאל הנביא במרכבה, (שם) תנא עולים ומסתכלים בדיוקנו של מעלה ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה. ובעי לסכוניה, מיד והנה ה' נצב עליו, וקשה לתוספות ז"ל עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדים. משמע שאותם שעולים הם שיורדים ולעיל משמע שאחרים היו דקאמר עולין תרי ויורדין תרי כי פגעו בהדי הדדי הוו ארבעה, ונראה לי לומר והוא כאשר אמרתי קודם אשר כל אחד מהארבעה יסודות מעורב עם כולם, אופן בתוך האופן כל מאן דאלים גבר לכן שפיר קא אמר עולים ומסתכלים בדיוקנו גם אותם שניים היורדים, ויורדים ומסתכלים בדיוקנו של מטה גם שנים העולים כי כל הארבעה יסודות מעורבים זה בזה. וכי פגעו בהדי הדדי הוו ארבעה. אש, רוח, מים, עפר. ומ"ר והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. רבי תנחומא אמר כמה מעלות הוו בסולם, ארבעה, ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. שניים עולים ושניים יורדים. ורחב הסולם כרחב העולם ושליש העולם. והשאלה הוא איך אפשר אשר רחב הסולם יהיה רחב יותר מן העולם. ונראה לי לפרש אותו המאמר והוא כי הסולם הוא העולם וארבעה דרגות הסולם הוא ארבעה דרגות חמר העולם דומם, צומח, חי, וחמר הראשון, וזה הוא סולם מוצב ארצה

פאונדס. והוא אמר אשר המים ישנו כמותם שלשה פעמים בקור מעלה ידוע, והוא אחד מיסודות הטבע.

מאמר ל"א ארבעה יסודות בחמר

ארבעה יסודות החמר, אש, רוח, מים, עפר. הם האבות לכל חמר גשם מורכב אשר בכל העולם, ולדעתי כל השמונים וחממשה עלעמענטס הנודעים לחכמי הכעמיע עד עתה הם אינם יסודות פשוטים אך מורכבים מארבעה אבות היסודות ארמ"ע על ידי חוקים ומשפטים ידועים אשר עדיין עוד לא נודעו לנו. ואם אין עוד בידי חכמי הכעמיע להפריד מעלאקולע של כסף חי או זהב ברזל ונחשת, מזה עוד לא ראיה ומופת כי יסודות פשוטים המה. והוא בלתי ספק אשר לימים יבואו חכמי הכעמיע עוד ימצאו תרופה להפרידם ולדעת סוד מעשה הרכבתם, וכן הוא דעת החוקר א. בערענשטיין בספר ידיעות הטבע חלק כ' פרק י"א. והוא כתב, ואולם לא רחוק הדבר מן האמת כי יש חמרים אשר אנחנו נקרא להם יסודות, והם באמת אינם יסודות כי אם חמרים מחוברים, הנה כי כן מצאו החוקרים העגגינס ומיללער חכמי אנגליה את הדבר הנפלא הזה, כי בקרב שמונה בהרות ערפל אשר חקרו ובחנו נמצא מין אויר שהוא חמר פשוט יותר מן היסוד החנקי. ואחרי כי בימים האחרונים החלו בעלי הכעמיע להביט אחרי היסוד החנקי בשבע עינים, ויש בהם אשר מחשבות לבם עברו על שפתם להגיד בשער בת רבים, כי אמנם לא ימצא עוד היסוד החנקי חן בעיניהם. ויוכל היות כי איננו יסוד מן היסודות החימיים. ומי יודע אם לא פתאום יבקע כשחר אור חדש, והלכו בעלי הכעמיע וחקרו ומצאו כי היסוד הזה איננו מאבות היסודות כי אם יסוד מחובר ומכל שכן שאר היסדות כמו כסף וזהב נחשת וברזל וכסף חי, כי ימצאו תרופה להפרידם ולדעת חלקי הרכבתם זה בלתי ספק.

מאמר ל"ב דעת חז"ל אדות ד' יסודות

ידעתי כי ימצא קורא שיאמר אשר דעתי זה על הארבעה יסודות הוא דעת נושנה, טרם זרח אור המדע החדשה והוא כי הכעמיע מונה עתה יסודי החמר לשמונים וחמשה. אך בטוח אני כי אם יואיל לעיין בעומק הגיון על דבר זה אז יראה ויידע ברור כי כנים דברי, וכן הוא דעת חז"ל וחכמי המקובלים, (זהר פרשה וארא דף פ"ג ע"ב). אמר רבי שמעון תא חזי ד' קדמאי אינון רזין דמהימנותא ואינון אבהן דכולהו עלמין, ורזא דרתיכא עלאה קדישא (שם יהו"ה) אינון ד' יסודין אש, רוח, מים, ועפר. אלון אינון רזא עלאה ומאינון נפקין זהב וכסף ונחשת וברזל. ותחות אלין מתכאן אחרנין דדמיין לון כגוונא דאלין. (שם) תא חזי בלא עפר לית זהב וכסף ונחשת דהא כל חד וחד אוזיף לחבריה מדיליה לאתקשרא דא בדא, ואתאחיד עפר בכולהו בגין דתרין סטרין אחידן ליה. אשא ומיא, ורוחא אתקריב ביה בגין אלין תרין ועביד ביה עבידתא, אשתכח דכד אתחבר עפרא

אחד נבראו ובאותו רגע ממש נתחברו יחדיו ולא קדם האחד את האחד בזמן כלל כי אי אפשר לצייר לא חומר בלי צורה ולא צורה בלי חומר, אבל המקובלים הם אמרו שהחמר הראשון נברא תחילה בלא שום צורה ונקרא בלשון התורה תהו מלשון תוהא. כי כל שם אשר אדם רוצה לגזור עליו נמלך לקורא בשם אחר, וכן בזה אחר זה מספק ונמלך כי לא ידע מה, ואחר כך נברא הצורה הראשונה ונתחבר בחמר הראשון ואז נקרא בהו, ולכאורה יש לשאול איך יכול להיות צורת החמר סבה לבריאת החמר, כיון שהצורה נבראת אחר בריאת החמר. אך הענין הוא כאשר אמרתי שהחמר הראשון הוא פשוט בלתי צורה פירש שאין לחמר הראשון לא סגולה ולא תואר, והוא דעת חכמי הקבלה והוא דעת הפילוסופים אך חומר המורכב מן היסודות יש לו צורה באופן אשר אמרתי קודם וכל מאן דאלים גבר. ושניהם הסגולה והתואר ברגע אחד יוצרו ויתגלה לעין בתואר וצורה אחד ההרכבה ככתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה והוא משום שאי אפשר לחקור ולדעת הוית החמר והסגולות עד אשר יתקבצו במספר ואז הוא מורגש לחוש עין האדם ואז אפשר לחקור עליו ולדעת הויתו וטבעו.

והחמר בכל מעמדו וצביונו אם בתואר יוניטס או בתואר אטם או בתואר מעלאקולע הוא ספוגי ויש ריקות ביניהם אם אף החמר במעמד דק מן הדק. ועניינו הוא שכן גזרה חכמתו יתברך שיהיה דבר פרטי בעולם, ויתגלה יסוד החמר בתואר סגולתו, כי אך בזה האופן יתגלה יסודות החמר מי באש מי ברוח מי במים ומי בעפר, להיות לחמר פרטי בתואר סגולתו בגבול ושיעור אשר קצב אלוה בחכמתו הנפלאה כי על כן נתן אלהים מרחק מה ביניהם והריקות הוא מקום העולם ומבדיל בין גשם פרטי לגשם פרטי למען יתגלה החמר, וכן הוא דעת כל חכמי ישראל וחכמי הגוים מלבד ההולכים לשטת שפינאזא, והוא אמר אשר חמר העולם אין לו גבול ותכלית ואינו מתחלק וימלא כל רום העולם והראיתי את שגגתו במקום אחר. והוא בעצמו כתב כי מאוד קשה הדבר הזה להבין להיות חמר בלתי בעל תכלית ובלתי מתחלק, ראה בספרו העטיקס ותמצא שם 24-25 קאָנסערנינג סעד פראָפאזישיאָן, ולדעתי אין חילוק אם לדעת האומרים אשר המקום הוא אבדזשעקטיוו מקום ריקות נמצא בחמר בכל מעמדו וצביונו, ולכן החמר הוא ספוגי, וכן כתב הרפ"א ז"ל בספר הברית חלק א' פרק כ"ג מאמר ז' בכתבו על דבר הרוח, והוא אמר כי כל הגשמיים שבעולם יש בהם פארים גם האויר גם העטהער עד שהפרוס בו יותר מחמרו, לכן יתקמצו ויתצמצמו המים בעת הקור ויתפשטו בחום, וזה ידוע כי כלי מלא מים בקור חזק אז יתפשטו המים על גדותיו בתואר קרח והוא משום שהמעלאקולעס של המים יתרחקו זה מזה לכן יתפשטו המים. כי על כן לא נראה לי טעמו. ובאמת המים יתצמצמו אך עד מעלה קור ידוע. ראה פרינסיפאלס אף כעמיסטרי ביי ד. מענדעלעייעוו אָן וואָטער אנד איטס קאָמ־

וצורה כאשר עצם יסוד האש אין לו שום תואר וצורה ונראה לעין אך להב האש ותנועת הרוח עמו. ובהתאחד יסוד האש הוא אקסידזשען עם יסוד המים הידראזען חלק אחד אקסידזשען ושני חלקים הידראדזשען ויסוד הרוח המלוה אותם אז יהיה לחמר מים. וכאשר יתאחדו עם יסוד נוטרידזשען וקארבאן אז יתגלה החמר בתואר יסוד העפר. ובכל אחד מן היסודות בכל מצבם ומדרגתם מעורבים בו מעט משאר היסודות בין קודם ההרכבה כידוע אשר יסוד המים הידראדזשען יבער באש במכונה אשר עשו לזה הכמי הכעמיע. כן הוא אחר ההרכבה כל אחד מן היסודות מעורב בו שאר היסודות כי כל אחד מן היסודות ידו בכבל ויד כל בו. וכל מאן דאלים גבר, ובהכרח יקבלו תואר סגולה אחת מן הארבעה סגולות.

מאמר כ"ט החומר הראשון אין לו צורה

אך החמר הראשון אין לו תואר ואין לו סגולה במדרגה הראשונה. וכ"ה רעת חז"ל (זהר פ' בראשית) בריש הורמנותא דמלכא (הוא עולם המלכות) גליף גליפו בטהירו עלאה בוצינא דקרדנותא ונפיק גו סתים דסתימו מרישא דאין סוף, קוטרא בגולמא נעיץ בעזקא לא חיוור ולא אוכם ולא סומק ולא ירוק ולא גוון כלל, כד מדיד משיחא עביד גוונין לאנהרא לגו בגו בוצינא נפק חד נביעו דמיניה אצטבעו גוונין לתתא, סתום גו סתימין דרזא ראין סוף בקע ולא בקע אוירא דיליה לא אתיידע כלל, עד דמיגו דחיקו דבקיעותיה נהיר נקודה חדא סתימא עלאה בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל, וכן הוא בזהר (שם דף ט"ז ע"א) והארץ היתה תהו, תהו אתר דלית ביה גוון ולא דיוקנא, ולא אתכליל ברזא דדיוקנא, השתא איהו בדיוקנא, כד יסתכלון ביה לית ליה דיוקנא כלל. (תהו הוא החמר הראשון) ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ל' ע"ב) (ישעיה מ') מי מדד בשעלו מים, כלא הוה ביה בארעא סתים ולא אתגליא. וחילא יתקפא ומיא גלידין בגוה ולא נגידו ולא אתפשטו עד דאנהיר עלה נהורא דלעילא. והרב רבי חיים וויטאל ז"ל בספר עץ חיים שער קיצור אבי"ע פרק י' כתב חמר הארץ נקרא תהו כי אין ניכר בו ציור מה ענינו עד שמורכב, ואחר שקנה הצורה שהיא הנפש נקרא החמר והצורה בשם בהו, ואז נתהוו הד' יסודות אש, רוח, מים, עפר, בחמר וצורה ואז נקרא בהו כי בהיות חמר הארץ לבד בלי צורה נקרא תהו.

מאמר ל' חמר המורכב יש לו צורה

הרפ"א ז"ל בספר הברית פ' י' כתב, ובזאת תרע ותבין שהחומר קודם לצורה. אמנם הצורה קודם לחמר במעלה, כי רבה היא מעלת הצורה על החמר כמעלת הנפש על הגוף באין ספק. וכן קודם לו במערכה שהוא בערך, וכן קודם לו בסבה כי לא נברא החמר אלא בסיבת הצורה ולא בהיפך. (שם פרק י"ד כתב, ואלו הד' יסודות הורכבו מחמר וצורה אשר ברא אלהים קודם להם והמה נקראים חומר וצורה הראשונים וזה החומר נקרא בלשון יון היולי. ואמרו הפילוסופים כי שניהם ברגע

טראָן הוא החמר הראשון, והעלעקטראָן לפי דעתי אין לו סגולה מיוחדת טרם יפעול, אך כאשר יפעול אז יהיה לו סגולה אחת אחר מלחמת היוניטס וכל מאן דאלים גבר.

מאמר כ"ח אין סגולה לעלעקטראָן

ולבאר אותו הענין הנה הוא. מרצון אלוה נתהוה התנועה רצוא ושוב, ומהתנועה יולד חום כאשר אמר הראב"ד ז"ל ובהכרח מסביב הוא קר ובחוק פיושאָן יתערבו כי החום מתפשט תמיד אל הקור, והקור אל החום כידוע, ואז משניהם יתהוה לח, ומשלשתם יבש, לכן עלעקטראָן טרם יפעול אין לו שום סגולה, אך כאשר יפעול ויהיה לחמר מה אז יש לו ארבעה סגולות אך בחוק אלוה ובמשפט ידוע יתגבר אחד מן הסגולות ויכריח השלשה סגולות לקבל תואר סגולתו ויהיה בתואר לאחד מן היסודות אם יגבר סגולת החום אז יהיה ליסוד אש ואם יגבר סגולת הקור אז יהיה ליסוד רוח ואם יגבר הליחות יהיה ליסוד מים ואם יגבר היבשת יהיה לעפר. וכל זמן שהחמר הוא במדרגה עלעקטראָן הסגולות והיסודות עדיין בהעלם גדול ולא מושג לחושי האדם. וגם אף כאשר העלעקטראָנס יתחברו בחוק ידוע להיות ליוניט גם אז לא מושג עדיין לאדם לא סגולה ולא תואר משום שהוא אז במדרגת עטהער, והכמי המדע אמרו אשר עטהער הוא ממוצע בין אין ליש, והסגולות והיסודות אשר בעטהער לא ניכרים ואף לא מורגשים לחושי האדם. וכאשר יתאחדו היוניטס להיות לאטם, אז סגולת החמר יהיה מורגש לחוש האדם היינו אם האויר חם ויבש או קר ילח. אבל עדיין אין תואר ליסוד החמר ההוא. אך כאשר יתאספו האטמים להיות למעלאקולע ויהיה לחמר גאזיי אז החמר יקבל תואר מה אך תואר אחד הוא לכולם כאשר אמר יחזקאל מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ודמות אחד לארבעתן. אך האדם יכול להבחין בין יסוד אחד לשני על ידי המכונה אשר לחכמי הכעמיע. אך כאשר יתקבצו המעלאקולעס להיות לחמר ערפל אז החמר נראה ומורגש לחושי האדם. ועל ידי הרכבות שונות וחילופים שונים הסגולות יקבלו תאר יסוד אחד, לא בהסכמת האטמים כאשר חשבו חכמי המדע אך בהכרח וכל מאן דאלים גבר כי כאשר יגבר סגולה אחת בחמר יותר אז הסגולה ההיא מכריח לסגולות האחרות לקבל תואר יסוד החמר אשר לה וכולם נזקקים לה ומתבטלים אצלה ויהיה לחמר אש, רוח, מים, עפר, תואר היסודות אחד הוא לכולם טרם הרכבתם ואך אחר ההרכבה ילבישו תואר מיוחד וניכרים לעין האדם בישות, יסוד האש בעצם לא מתגלה לעולם והוא תמיד נעלם אך כאשר יתאחד עם יסוד נוטרדזשין או קרבאָן היינו בעץ או בגעז או בכל דבר המתלקחת אז נראה להב האש והוא הנוגה אשר אמר יחזקאל, ועל האש נגה לו מסביו אבל עצם יסוד האש הוא נעלם תמיד ולא תשורנה עין, וכמו כן הוא הרוח המלוה תמיד את יסוד האש. והוא בינתים בין יסוד האש ובין יסוד המים והוא העושה שלום ביניהם ובורא את הכל, הוא גם כן נעלם כי באמת הריקות אין לו שום תואר

כעין כל חי ואך אלהים יודע דרכה, והחמר הראשון ההוא אין לו סגולה ואין לו תואר טרם יפעול אך כאשר מרכז הנקודה יפעול בחוק ההתפתחות להיות לחמר מה, אז יהיה לו סגולה מיוחדת ויתגלה החמר בתואר מיוחד. והוא ככתוב בספר יצירה אחת רוח אלהים חיים, רוח מרוח ומים מרוח, והראב"ד ז"ל בהקדמה לספר יצירה כתב, וצריך אתה לדעת כי תחילת כל הנמצאות נמשך מהשם יתברך (כוגר עליון) משך השפע, והיה נמשך והולך עד קצה ידוע, ומתוך התנועה נתחדש לשפע חום. ומן החום התלהבות ניצוץ, ומן הניצוץ אש, והנה האש היה נמשך ומתגלגל עד שנתעגל בעיגולו ומתוך העיגול נתקשה ונהיה לשמים, החמר הראשון בעצם הוא אחד אך יתגלה לנו בארבעה פנים והוא אש, רוח, מים, עפר. והוא אופן האחד אשר ראה יחזקאל הנביא במרכבה על נהר כבר הוא הנהר היוצא מעדן ומשם יתפרד לארבעה ראשים והוא סגולות החמר, קר, חם, לח, ויבש, המתגלים לעין בארבעה תוארים והוא אשר אמר שם (יחזקאל א') מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ודמות אחד לארבעתן, הארבעה סגולות החמר הוא חוקי אלוה והארבעה תוארי החמר הוא ארבעה תוארי סגולות החמר, והם האבות לכל התוארים והסגולות החמר אשר יתהוה על ידי אופני הרכבות שונים בחוק ידוע לחכמת אלוה.

מאמר כ"ז אין סגולה לאטם

חכמי המדע נחלקו ברעתם בחקרם לדעת אי זה מקום תולדות האיכות וסגולות החמר (הם המאמינים באָטם החמר) מהם אמרו אשר אין לאטם שום סגולה מיוחדת לבדו. אך כאשר יתקבצו האטמים בחוק אטרעקשאָן בכח המושך להיות למעלאקולע. אז יולד בהם סגולה מיוחדת על ידי שיעור התקרבתם ומרחקם זו מזו על משפט ידוע. ומהם מהחכמים אמרו כי כל אטם יש לו סגולה מיוחדת. וכאשר יתקבצו האטמים בחוק כח המושך להתאחד להיות למעלאקולע, אז האטמים ילחמו מלחמת כעמיעס זה עם זה וכל מאן דאלים גבר, ואז בהכרח יקבלו סגולת המנצח, או יעשו פשרה ביניהם ויקבלו סגולה חדשה על ידי ההשוואה והסכמת כולם לפי משפט ידוע. החכמים ההם חשבו את האטם לחמר הראשון משום שהוא דק מן הדק מאד ולמען לתת להקורא דמיון כמות האטם אודיעהו מה שדרש פראָפעסאר האָריים ס. ריטשארד פראָפעסאָר אָף מאטעמאטיקעל פיזיקס אין די יוניוואָרסיטי אָף פענסילווייניא והוא אמר לתלמידיו אט די הוסטאָן האָל שגודל כמות האטם הוא לערך כגודל כמות הכדור טענים כנגד כדור האדמה, ועוד אמר שאם ירצו לדעת כמה אטמים נמצא בטפה אחת של מים, שיהיה נצרך לזה כל יושבי ארץ אנשים ונשים בנערינו ובזקננו והוא לערך א ביליאָן וחצי 15000.000,00 והם כאשר ימנו כל רגע אטם אחד יהיה נצרך להם למנות האטמים אשר בטפה אחת של מים לערך חמישים אלף שנה, אך רבים מחכמי המדע אמרו אשר האטם הוא אינו חמר הראשון, אך קיבוץ יוניטס והיוניט הוא אסיפת עלעקטראָן והעלעק-

בתחלתן כי מתוך השכלותיו יתחייב לכל אחד מהם תנועה בפני עצמה, ואמנם בסבת כתר עליון באחדות השוה אין בו שינוי כל עיקר כשלהבת המתייחדת בגחלת ויש בה כמה מראות, ואל מקום אשר יהיה שמה הרוח ללכת תנוע השלהבת לאחד מן הקצוות ואין זה בסיבת הגחלת כי אדון יחיד הוא ולא ישתלשל ממנו אלא תנועה יחידה פשוטה ואין לו שני שיתחייב תנועה הפכית לו, ולפני אחד שהוא עילות העילות שאין שייך לומר עליו מספר נמצא שהוא לפני אחד, כי האחד שהוא כתר עליון (הרצון) הוא יסוד לכל מספר.

מאמר כ"ה החמר אינו נמצא במציאות בהחלט

מכל הכתוב קודם בענין חמר העולם נשמע אשר עצם החמר אינו נמצא בהחלט והוא אפשרי המציאות והיה לחמר מה המושג ונראה לעין האדם על ידי התנועה רצוא ושוב תולדות שכל הפועל והוא בוצינא דקרדנותא תולדות הרצון במחשבת האלוה. ועל ידי סבות שונות וחילופי הרכבות הנעשה על ידי חוקי אלוה נתהוה חמר הגשם ונראה לנו שהוא יש, אבל באמת הוא אין ואיננו כי לקה אותו אלהים, ובצדק קראו חז"ל לעולם הזה עולם השקר. והוא משום שעולם הזה עולם הויה והפסד אינו יש נמצא בהחלט אך נראה לנו אשר הוא יש ונמצא במציאות והוא אשר אנחנו רואים צל הדברים במראה (אין א לוקינג גלעז רעפ־לעקשאָן) וידענו שהוא אך צל ואין. כן חמר העולם יסודו אין והויתו אין כי החמר אינו עומד בהויתו אף רגע אחת אך פושט צורה ולובש צורה בכל רגע ורגע וזה הוא שאמרו שקר אין לו רגלים, הנסתרות לה' והנגלות לנו אחד הוא לנו ואין אתנו יודע עד מה. הבל הבלים אמר קהלת, הכל הבל. פירוש הבל הוא אין ופרטים מוגבלים רבים הוא הבלים, כי הכל הבל, הכל אין, כי אין דבר יש נמצא במציאות בהחלט בעולם הויה והפסד. והוא עולם העשיה עולם הזה הוא אופן אחד בארץ אשר ראה יחזקאל הנביא במרכבה (יחזקאל א') ומראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן. לאופנים להם קורא הגלגל באזני ראשו בסופו וסופו בראשו. אָין ראשית, ואין אחרית. אין תחלה אין תכלית. זה כל מעשה בראשית והרכבת כל העולמות ומלואם.

איכות החמר

מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ודמות אחד לארבעתן.

(יחזקאל א').

מאמר כ"ו אין סגולה לחמר הראשון

החמר הראשון כאשר אמרתי היא הנקודה געאָמעטרים אשר אין לחלוק ונמצא בהשגת השכל והיא מרכז ויסוד להויה פרטי, היא תולדות חכמת אלוה ונעלמה

סובב על אופנו והמרכז מול פניך אז תראה אשר תנועת מחצית הכדור מימין יסוב מלמעלה למטה, ותנועת מחצית הכדור משמאל יסוב מלמטה למעלה, גם תראה אשר תנועת מחצית הכדור מלמעלה יסוב משמאל לימין. ותנועת מחצית הכדור מלמטה יסוב מימין לשמאל, וכאשר תחלף מעמדך ותתיצב מול האופק מצד השני שכנגד, אז התנועות לא יחלפו כי אם את אשר היו לפנים מימין לשמאל ומלמעלה למטה כן יהיו גם מצד השני, אך להיפך כאשר תעמוד מן הצד אחד של הכדור אז תראה תנועה אחת בכל הכדור מלמטה למעלה ואם תעמוד מנגד מול צד השני אז תראה תנועה אחת בכל הכדור מלמעלה למטה ואם תעמוד מנגד מול צד השני אז תראה תנועה אחת בכל הכדור מלמעלה למטה. והוא משום שתנועה הראשונה רצוא ושוב לא נעדרת בתנועה הסובבת והתנועה הסובבת יראה לעין כל זמן שהכדור יסוב לאט. אך אם הכדור יסוב בזריזות אז עין האדם לא יבחין התנועות השונות ימין ושמאל מעלה ומטה. כי אם יראה לעין תנועת רצוא ושוב כמראה הבזק, התנועה הראשונה רצוא ושוב כשם שהיא בעצם סיבת הוית חמר הראשון כאשר אמרתי קודם, כן היא סבת תנועת הסובבת וסיבת כל התנועות אשר על ידם נעשה ונרכב חמר הגשם בכל העולם, לכן בצדק נוציא משפט אשר התנועה הראשונה רצוא ושוב תולדות שכל הפועל הוא אב ומקור להוית חמר הראשון וסבת כל התנועות סבת הוית חמר המורכב, ושניהם, פירש, החמר הראשון והתנועה הראשונה רצוא ושוב לא נעדרים מחמר המורכב, ותמיד נמצאים בעולם הויה והפסד, כידוע אשר החמר הראשון לא נעדר מהיסודות כן התנועה הראשונה רצוא ושוב לא נעדרה מכל התנועות שונות, כי הוא הוא התנועה הראשנה רצוא ושוב וחמר הראשון אחד הוא תולדות שכל הפועל. ויסוד לבנין כל העולם. רבים מחכמי הטעכניק עמלו כל ימיהם לעשות מכונה תנועה תמידית פערפעטואל מאַשיאַן ולא עלה בידם, משום שהם חשבו אשר התנועה היא תולדות החמר אבל באמת החמר היא תולדות התנועה, ושכל הפועל הוא המניע חמר העולם בתנועת רצוא ושוב, וזה הוא שראה יחזקאל הנביא עליו השלום במרכבה (יחזקאל א') והחיות יצוא ושוב.

מאמר כ"ד חמר הראשון הוא התנועה הראשונה

ובאמת התנועה הראשונה רצוא ושוב הוא תנועה אחת הנולד מרצון אלוה אשר הוא אחד ורצונו אחד, והתנועה רצוא ושוב הנראה לנו כתנועות מתנגדים הוא אך מצדנו אבל לא לאלהים משום שאין ימין ושמאל מעלה ומטה לאין סוף ברוך הוא כי מלא כל הארץ כבודו. והוא בחינת הצמצום אשר אמרו חכמי הקבלה בראשית ההויה. הראב"ד ז"ל בפירושו לספר יצירה פרק א' משנה ח' כתב, ויש מפרשים עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן בשנה, כי כל תנועה תשתלשל אליו, והנה עשרה מיני תנועות שונות זו מזו כולם מכח אחד שהוא

כי אז היה ביטול, אלא בריצה נחשב למקור הלב והרוח מתפשט ממנו והלאה, ובתשובה יתחזק הרוח כמו למקור בקצוות עצמן ויתפשט הרוח מהם ללב. וכן תנועה זו יש ממש בספירות כי הארה מתפשטת ובסופה מיד חוזרת למדרגת כתר ושבים המדרגות ממנו לראשונות ובהגיע שנית אל העליון יהיה הוא כתר וירדו המדרגות, ונמצא שתמיד אי אפשר לעמוד על שום קצה כי הולך אל קצה האחר. וזהו סוד הסולם דיעקב שהיו מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. והוא ענין הרצוא ושוב הזה הנמצא תמיד, ונמצא שהמאורות בהגיעם לסוף אינם מגיעים כי אם נעלמים בסוד הראש, וזהו בכלל בעשר ספירות וכן בפרט בכל התיקונים היוצאים מן הספירות עצמן, והוא כמו בכאן החכמה סתימאה בשרשה היא סתומה ומשם יוצאין הנימנין בסוד הגילוי ומתפשטים למטה ובסופם חוזרים להעלם. ואם תאמר שיעמדו כך, אינו אמת שהרי מיד חוזרים ומתגלים ברוצא האחרת, ולכן נמצא שהוא נראה ומיד אינו נראה. וסתום בסוד השורש ומיד אינו סתום מחמת התנועה הסובבת. והנה זהו בתיקונים שלי וכל שכן בעצמותו. שהיא השורש לכל המאורות והוא יוצא מן האין סוף עצמו. כי הנה כל זה הוא סוד השורש השולט על ענפים כמו הרוח שבלב על הענפים.

מאמר כ"ג חמר הראשון הוא תנועת רצוא ושוב

ומן התנועה הראשונה רצוא ושוב נולד תנועה הסובבת כידוע אשר הפערע־פענדיקעל במכונת מורה שעות הוא המסבב האופנים בתוך המכונה להשלים את תכליתו, וכן הוא בכל מכונות שונים הפועלים בכח דאמפף או געז או עלעקטרי־סיטי. ראשית התנועה היא רצוא ושוב והיא הסבה לתנועה הסובבת כידוע לחכמי הטעכניק, וכן הוא במכונת גופי החיים התנועה הראשונה היא רצוא ושוב בנשמת הרוח בגוף והיא הסיבה לכל הפעולות בגוף החיים פעולות פנימיות וחיצוניות לגדל ולחזק ולקיים אותו הגוף. וכן הוא בכל העולם. כן היה בראשית הבריאה וכן הוא אחר הבריאה, בראשית הבריאה התנועה רצוא ושוב היה סיבת תנועה הסובבת ומן התנועה הסובבת נעשה חום, קור, לח, ויבש. ויהיו ליסודות אש רוח מים עפר כאשר אבאר עוד במקומו. ועל ידי הרכבות היסודות נעשה חמר גשם הנמצא בכל העולם, וכן אחר הבריאה המשפט ההוא יתמיד תמיד, ברצוא ושוב בעולם הויה והפסד, ובאמת תנועה הסובבת בעצם היא תנועה רצוא ושוב בבחינת התפשטות ונראה תנועות רבים רצוא ושוב פעלים יחד. כי כל נקודה ונקודה אשר בכדור מן המרכז עד הקיפו כאשר נקודה אחת תסיב מימין לשמאל אז הנקודה אשר כנגדה באותו הכדור תסוב משמאל לימין באותו הרגע עצמו, לכן תנועה הסובבת תולדות התנועה רצוא ושוב היא היא תנועת רצוא ושוב בעצם בבחינת התפשטות, והתנועה הראשנה לא תסור מתנועת הסובבת את הכדור והתנועה בעצם לא יחלף אם אף נראים מתחלפים בכדור, והוא למשל אם תשים כדור באויר

הוא כח אחד כאשר אבאר לקמן, אך נראה לנו כשני כחות והוא פאזיטיוו ונעגע־טיוו הנראה בעלעקטריסיטי ובמאגנעטיזם, וחכמי ישראל קראו אותם בשם משפיע ומקבל. עלה ועלול, וחכמי הקבלה קראו אותם גם כן בשם אב ואם דוכרא ונוקבא גם מטטרין וסנדלפון שני קפלין פירש שני עמודים שעליהם נבנה בנין כל העולמות, הרב רבי נ"ה הלוי ז"ל באמרי שפר כתב במרומים גבורה, דע כי השמים כבר אמרנו שנקרא כן על כי התפארת כלול מחסד וגבורה, וכן השמים אשומים, אמנם מרומים גם כן כינוי לשמים אבל לא על עצם בנינו רק על ענין התרוממותו. והוא כי שני כחות ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, כח אחד שכל מגמתו חשקו ורצונו לרדת מטה היינו להתגשם עוד יותר ויותר עד בלי סוף, וכח אחד להתעלות למעלה היינו שכל חשקו וטבעו להסיר הגשמיות ולהדבק ברוהניות עד בלי תכלית. ומחמת ששני הכחות מעורבים יחד על ידי זה יתקיים העולם במעמדו, והוא סוד רוח האדם ורוח הבהמה, כי רוח האדם העולה היא למעלה שתמיד היא עולה בלי שיעור. ורוח הבהמה היורדת היא למטה. והנה רוח העולה הוא הנקרא מרומים שמתרומם. וההבדל שבין גרמי השמים לצבאות הארץ, כי צבאות הארץ נוטים יותר לרוח הבהמה וגרמי השמים נוטים לרוח האדם ולכן נקרא מרומים, וזהו סוד והוא מרומים ישכון, כי כל הנבראים אין להם מנוחה מצד חשקם להתדבק בלמעלה וסוף תשוקתם הוא להתדבק אצלו יתברך והוא תמיד במרומים, כי אי אפשר להשיגו וזהו אתה מרום לעולם ה'.

מאמר כ"ב חמר הראשון יש ואינו יש

והרב רבי מ"ח לוצאטו ז"ל באדיר במרום דף נ' ע"ב כתב, ופירש ענין רצוא ושוב, והוא מה שאמר רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום בזהר באדרא אתחזית ולא אתחזית, סתים ולא סתים, ואמר וזה הוא באמת סוד גדול מאוד. והוא מה שכתוב והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק. וכן כתיב התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו, והוא סוד מטי ולא מטי הנזכר בזהר. אך האמת שהמאורות כך יוצאין כדרך ברק, והענין כי בהיות הכתר הראשון הוא מפני היותו המדרגה היותר קרובה אל האין סוף ומתפשטים הדברים עד המלכות, וכשמגיעים הנה היה צריך להיות יותר מגולה, אך מיד חוזר האין סוף ברוך הוא ומתגלה שם בכח וחוזרת המלכות במדרגת כתר וכתר מלכות. וזהו התנועה רצוא ושוב נמצאת תמיד בכל המאורות וזה עושה כל העליות והירידות לכל המאירות וכל הנפרדים גם כן. כי בדרך הריצה יורדים כולם ובדרך השובה עולים כולם, וזהו ממש תנועות הרוח העולה מן הלב לגידין ומהם אליו, והוא סוד הנחלים הולכים אל הים ושבים ממנו. כי באמת הרוח נמצא בכל הגוף אלא שהוא כמו מתצמצם בלב, וגם הוא מניח ממנו גילוי פרט ולא גילוי כללי בגידין. וזהו ממש כמו האין סוף יתברך המתגלה גילוי פרטי מוגבל בפעולתו וחוזר הגילוי ונאסף, אבל האמת הוא שאינו נאסף,

סתם מאותן עולמות ולמעלה סתים והטמין מכולם, וכולם שואלים ואומרים איה מקום כבוד מלכותו, ברוך כבוד ה' ממקומו. תא חזי מאי קאמר אל גנת אגוז ירדתי, בגנת אגוז לא כתיב אלא אל גנת אגוז, כמאן דנחית ומקריב לגנתא ולא עייל בה, כל שכן דלא קריב לאגוז אלא לגנה. וכל שכן דלא חזא מה שבתוך האגוז, וכל שכן דאמר לראות ולא אמר ראיתי, כלומר לגנה שהוא חוצה קרבתי וירדתי לראות, ולא אמר שראה אפילו הגנה שהיא חוצה (שם). ועוד אמר רבי יוחנן בן זכאי כמה נצטער ההוא גברא דכתיב ביה לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, למחזי חד שמשא דמשמשא קמיה ולא איתיהבית ליה רשותא, דכתיב הראני נא את כבודך, אמר רבי יוחנן בן זכאי הוא דכתיב ביה כבוד אל והוא מטטרון שר הפנים, והיאך שאל משה למחמי דא, אלא משה סבר כיון דחמא גופיה ארבעין יומין וארבעין לילין דלא אכל ושתו והוי ניזון מאספקלריא דלעילא, סבר דכדאי הוא למישאל דא. ומה אתיב ליה לא תוכל לראות את פני, הוא מאריה דאפייה, ולא יהיב ליה רשותא עד דנפיה נשמתיה לקיים מה שנאמר כי לא יראני האדם וחי. (שם דף י' ע"א) אמר רבי יוחנן האי רקיע שנברא בשני הוא הרקיע העליון, ותנא הוא הפרגוד המפסיק בינתים, דכתיב ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא, ומזה הרקיע נעשה כל שאר הרקיעים הסובבים ושאינם סובבים, וכולם אדוקים בזה הרקיע, וקרא לו רקיע וקרא לו שמים, דכתיב ויקרא אלהים לרקיע שמים על שנתהוו ממנו.

מאמר כ"א חנוך זה חומר הראשון

ובתקונים זהר חדש (דף קט"ז ע"א) אמרו חז"ל בראשית בר"א שי"ת ודא מטטרון וכו', ועלייה אתמר וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך, חנוך מסטרא דקין ודא יצר הרע חינוכא לביש (הוא חמר המורכב וממנו תולדות הרע) ואית חנוך מסטרא דאנוש דאיהו יצר טוב. חינוכא לטב, ואתמר ביה ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים, (דא חמר הראשון) ודא חנוך דנהפך בשריה ללפידי אש, ותלתא אינון, אדם, שת, אנוש, אנוש שמתמן אתייחסו כל דרין ההה"ה, אז הוחל לקרוא בשם ה', חנוך דנפק מאנוש איהו מטטרון דנהפך בשריה ללפידי אש ואיהו נוריאל. ועל תרווייהו אתמר והחיות רצוא ושוב רצו"א דא נוריאל, ושו"ב מטטרון. הכי סלקי בחושבן. (רצוא בגימטריא נוריאל, ושו"ב עם האותיות עולה מטטרון). והגר"א ז"ל בהגהות ליקוטים שם כתב ועל תרווייהו רצה לומר תרין דרגין מט"ט ונוריאל, ובחינה הראשונה הוא מט"ט שבו מתלבש שם ה' בבריאה כמו כל עתיק כידוע. ונוריאל הוא בחינה האחרונה, וזהו שאמרו והחיות רצוא ושוב, שבסטרא דנוריאל רצין להשיגו ושוב בסטרא דמט"ט שעתיק נקרא רישא דלא אתיידע.

התנועה הראשונה רצוא ושוב הוא תולדות שכל הפועל, נראה כשני כחות ומתנגדים בנושא אחד במרכז הנקודה והוא כח המושך וכח הדוחק אבל באמת

מאמר י"ט חמר וכח

חכמי המדע אמרו אשר היש מתגלה בשני פנים. חמר, וכח, או חמר ותנועה, מאטאר אנד מאָשיאָן, אופן אחד חמר מאטר הוא עצם חמר הראשון, ועל ידי חוקים ומשפטים ידועים נתהוה בו היסודות עלעמענטס. ומהם נרכב ונעשה הכל הנמצא ברום העולם. פירש כל דבר גשמיי והוא דבר הנראה ומורגש בחושי האדם. כלאמר דבר אשר יש לו מדה ומשקל, כלאמר דבר אשר ימלא מקום באויר. אופן השני הוא כח או תנועה מאָשיאן, הוא אור, חום, עלעקטריסי ומאגנעטיזם הם הדברים הידועים לנו אשר הוא בנמצא. אך לא יושג כי הדברים האלה ימלאו מקום מה באויר, והחכמים ההם כאשר חקרו ודרשו לדעת את החמר מה הוא. וימצאו אשר אין שום חמר גוש אחד קאָמפּאקט, אך כל חמר אשר בעולם הוא נתהוה מחברת מעלאָקולעס מיסודות שונים. והמעלאָקולעס הוא אסיפת אטמים. והאטם הוא אגודת יוניטס. והיוניט הוא קיבוץ עלעקטראָנס. ובכל צביונם ומעמדם, אם יוניטס או אטמים או מעלאקולעס או חמר מורכב יתנועעו תמיד ומסבבים זה עם זה וזה על זה ולא ינוחו ולא ירגעו אף רגע אחת. ומה זה עלעקטראָן מהם אמרו שלא ידעו, ומהם אמרו שהוא כח ענערגיע. על כן החכמים סתרו את דבריהם באמרם קודם אשר עלעקטראָן אינו חמר אך כח, ואחר כך הוכיחו אשר העלעקטראָן הוא חמר בעצם. וכבר כתבתי מאותו הענין במקום אחר והראיתי לדעת אשר עלעקטראָן טרם יפעול הוא כח, אך כאשר יפעול אז הוא חמר מה. והעלעקטראָן הוא תואר התגלות כח וגבורת אלוה בפועל אינו מוגבל ואינו מושג טרם פעלי. אך כאשר יפעול אז הפעולה בעצם הוא חמר מה ואז הוא מוגבל ומושג כי הוא יש, ופעולתו פירוש תנועתו היא סבתו להיות לחמר מה לכן החמר הוא התגלות תואר כח וגבורת רצון אלוה, פירש התחלת התגלות החמר הוא שכל הפועל המהוה התנועה הראשונה הוא תנועת רצוא ושוב. ושכל הפועל קראו חז"ל שר של עולם, וקראו אותו גם כן בשם מטטרון.

מאמר כ' איה מקום כבודו

ואמרו חז"ל במדרש הנעלם (זהר חדש פרשה בראשית דף ט' ע"ב) רבי אליעזר שאל לרבי יוחנן בן זכאי. אמר לו האי רקיע דאתברי בשני מאי הוא, אמר לו רזא עילאה הוא דברא קודשא בריך הוא ממונה תחות ידיה ובחר ביה ושלטיה על כל חילי שמיא. ובגין ההוא ענינא לא נאמר כי טוב בשני. אף על פי דשולטנא יתירה אית ליה דכלא תחות ידיה לאחזאה לכל עלמא דלית טיבו ויקרא ופרקונא וגאותא אלא בקודשא בריך הוא בלחודיה, (שם), ועוד אמר רבי יוחנן בן זכאי מאי דכתיב אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל. זהו מה שראה יחזקאל באותו הרקיע שנברא בשני שבראו הקדוש ברוך הוא וסתמו מכל רבבות קודש שלו, ואותן העולמות דכסיף בהא קודשא בריך הוא סתמם ממנו. ויקר הדרו

כלל את המקור שהוא רוח ה' המהוה אותם. ולכן נראה לעינינו גשמיות הנבראים וחומרם וממשם שהם יש גמור כמו שנראה אור השמש יש גמור כשאינו במקורו.

מאמר י"ח חמר הראשון גולם

הראב"ד ז"ל בהקדמתו לספר יצירה כתב, וירא אלהים את כל אשר עשה. וכבר נודע בחכמת הפילוסופים האלהיים. כי יש חומר אחד מצוי והוא נושא לכח ד' יסודות והוא הנקרא בלשון יון היולי, ומציאות החומר ההוא אינו כמציאות שאר הנמצאים כי מצאות שאר הנמצאים הם נמצאים על אחת מב' דרכים. והם מצוים בכח על דבר משל כמציאות השבילת בחטה. או השינים לילד בן יומו. אף שהחטה עתה אינו שבולת ולא בן יומו בעל שינים, עתידים הן לצאת מן הכח הזה אל הפועל. וכאשר יצאו מן הכח אל הפועל סר מעליהם כח הראשון. אבל החמר הנזכר רצה לומר ההיולי לא סר מלהיות לבוש בכח ד' יסודות, ולא היה זמן מן הזמנים שיעדרו כח היסודות ממנו, ולכן אמרו על ההומר ההוא שאינו לא בכח ולא בפועל אך הוא ממוצע במציאותו בין מה שבכח ובין מה שבפועל, והוא התחלת וראשית כל הנמצאים. וכל הנמצאים מכתר עליון ולמטה לא נמצאו כולם אלא מאמיתת מציאותו, ואינו עובר בדין בני חילוף ולא בדין הויה והפסד כי הוא ראשית המציאות ונקרא בלשון הנביאים גולם. שנאמר גלמי ראו עיניך. פירש גלם חכמה היו"ד כי הוא כעין גולם מבלי צורה אך הוא מוכן לקבל כל הצורות, ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו, פירוש ספר (חכמה) וספר (תפארת) וסיפור (עטרת) כי החכמה רצה לומר היו"ד בה יכתב ויצוייר כל מעשה עליונים ותחתונים. ימים יוצרו לא אהד בהם. הם ששת ימי המעשה מן הבינה ולמטה. שנאמר לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים, הרי ששה שמות שפעלו בששת ימי בראשית פירוש כל אחד מאלו השמות פעל מלאכה ליום אחד וכן כולם. ולא אחד בהם. פירש ולא כתוב בא' ולו בואו קרינן. פירש ולא כתר עליון אחד בהם כי הוא מתיחד בהם. פירוש שהכל יבוא מכתר עליון ועל ידו יעשה הכל. לפיכך אמר בהם ולא אמר מהם. ולהיות כל היצורים אשר עלו במחשבת כתר עליון נצטיירו בחכמת היוצר יתברך. על דבר משל כצורת הבנין בבנאי כי הוא הוא הפועל. והוא הוא הצורה והוא הוא התכלית. לפיכך נקראות כל הכחות המצויירות בחכמתו בשם אלהים. שנאמר בראשית ברא אלהים כי בו נצטיירו כל הכחות שלשים ושנים במספר הקו הסובב לאלכסון עשרה בקרוב. וצריך אתה לדעת על דבר סוד הצורה נאמר כי ביה ה' (תפארת שבתוך הבינה) ולכן נ' צורט"ק, פירש קשר הצורות כי כל הצורות שנצטיירו בעולם ממנו נצטיירו. והזהר מאד בנפשך כי אמרי הנה נצטירו בחכמת אלהים (בינה) שלא יעלה על דעתך לומר שיש כח נפשי בעלת העלת, חלילה וחס.

בראשית שבו נקודה אחת. אף שאין שייך שם לא אות ולא נקודה כלל. מכל מקום עיקרו הוא למטה בחכמה דאצילות מוחא סתימאה. רק שרומז גם לשורשו למעלה למעלה. וזהו מה שאמר עד דמיגו דחיקו דבקיעותיה נהיר נקודה חדא סתימא. ויותר אין לנו שום השגה כלל, וזהו שאמר בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל. וזהו בראשית מאמר קדמאה לכלא, ורצה לומר ורמז על ראשית המחשבה והרצון.

מאמר י"ז יש הוא אין

הרב רבי ש"ז ז"ל בלקוטי אמרים חלק ב' פרק ג' כתב, והנה אחרי הדברים והאמת האלה כל משכיל על דבר יבין לאשורו איך שכל נברא ויש הוא באמת נחשב לאין ואפס ממש לגבי כח הפועל ורוח פיו שבנפעל המהוה אותו תמיד ומוציאו מאין ממש ליש. ומה שכל נברא ונפעל נראה לנו ליש וממשות זהו מחמת שאין אנו משיגים ורואים בעיני בשר את כח ה' ורוח פיו שבנברא. אבל אלו ניתנה רשות לעין לראות ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו, לא היה גשמיות הנברא וחומרו וממשו נראה כלל לעינינו. כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו מאחר שמבלעדי הרוחניות היה אין ואפס ממש כמו קודם ששת ימי בראשית ממש, והרוחניות השופע עליו ממוצא פי ה' ורוח פיו הוא לבדו המוציא תמיד מאין ואפס ליש ומהוה אותו, אם כן אפס בלעדו באמת, והמשל לזה הוא אור השמש המאיר לארץ ולדרים שהוא זיו ואור המתפשט מגוף השמש ונראה לעין כל מאיר על הארץ ובחלל העולם. והנה זה פשוט שאור וזיו הזה ישנו גם כן בגוף וחומר כדור השמש עצמו שבשמים שאם מתפשט ומאיר למרחוק כל כך, כל שכן שיוכל להאיר במקומו ממש. רק ששם במקומו נחשב הזיו הזה לאין ואפס ממש, כי בטל ממש במציאות לגבי גוף כדור השמש שהוא מקור האור והזיו הזה, שהזיו והאור הזה אינו רק הארה מאירה מגוף ועצם כדור השמש רק בחלל עולם תחת כל השמים ועל הארץ. שאין כאן גוף כדור השמש במציאות נראה כאן האור והזיו הזה ליש ממש לעין כל. ונופל עליו כאן שם יש באחת. משאינו כן כשהוא במקורו בגוף השמש אין נופל עליו שם יש כלל. רק שם אין ואפס. כי באמת הוא שם לאין ואפס ממש, שאין מאיר שם רק מקורו לבדו שהוא גוף השמש המאיר ואפס בלעדו. וכדברים האלה ממש בדמותם כצלמם הם בכל הברואים לגבי שפע האלהי מרוח פיו השופע עליהם ומהוה אותם והוא מקורם. והם עצמם אינם רק כמו אור וזיו תמפשט מן השפע ורוח ה' השופע ומתלבש בתוכם ומוציאם מאין ליש, ולכן הם בטלים במציאות לגבי מקורם כמו אור השמש שבטל במציאות ונחשב לאין ואפס ממש ואינו נקרא שם יש כלל כשהוא במקורו. רק תחת השמים שאין שם מקורו. כך כל הברואים אין נופל עליהם שם יש כלל אלא לעיני בשר שלנו שאין אנו רואים ומשיגים

באצילות שמשם התחיל ענין פרצופים וסידור דמות אדם וציור העולם. אבל שם בשורש השרשים אינו לפי הנהגת הנבראים אלא שורש הבריאה לבד. ולכן לא שייך לייחס שם שום ענין גוון כלל. ולכן הזכיר כאן ד' גוונים אלו. ואמר אחר כך ולא גוון כלל הוא נגד קוצו של יוד שהוא כלל כל הד' אותיות, בחינת כתר של הפרצוף ונגד חומר היולי שהוא שורש כל הד' יסודות, וכו'.

מאמר ט"ז נקודת המרכז

שם נפיק חד נביעי הוא נהורא דרישא דלא אתידע דאחזיה שם, ורישא דלא אתיידע הוא סוד דעת דרישא דלא אתיידע. ונודע כי הדעת לעולם כולל כל השבע תוארים והוא הפנימיות שלהם, שקיו דאילנא לגו, ולכן נקרא גם הוא בשם נביעי. ומשם שורש גילוי הגוונים לתתא בשבע תוארים דאצילות, שכל הגוונים הם בשבע תוארים ודעת שרשם, ונמצא שגילוי כל הגוונים הוא משורש האי רישא דלא אתיידע שמשם שורש המתקלא. וזה שאמר דמיניה אצטבעו גוונים לתתא. (שבע גוונין שבאור הוא שבע תוארים חג"ת נהי"ם, חיוור רומז לחסד וסומקא רומז לגבורה וכן כל הגוונים). סתים גו סתימין מרזא דאין סוף, סתימין נקראים העיגולים ויושר שאנו מדברים בעולם אדם קדמון. שבאמת הם סתימין ואינם לפי הדרגת מדות ההנהגה השייך לנבראים, שהם בעולם האצילות. רק שהוא הבונה כל העולמות וכל סדריהם הוא הזיו היוצא מאדם קדמון הזה, וסתים לגו סתימין הוא בחינת מקום החלל הזה שהוא הרשימו שהוא התחלת נטית רצונו לנבראים על ידי הגבול שנתן שהוא יוצא מהעלם אין סוף וסילוק בלתי תכלית, וזה שאמר מרזא דאין סוף ושם בקע ולא בקע, רצה לומר שנכנס בו קו אחד מאור שבקע לתוך החלל הזה למלא אותו מזיו אור העליון אבל לא בקע לגמרי שהרי לא מילא אותו כמקדם אלא דרך צינור אחד כדי שיהיה גבול ושיעור. ולא יהיה פועל אלא כפי שיעור המקבלים אף שהוא פועל בערך שלימותו הבלתי בעל תכלית. מכל מקום לא יתראה לנבראים רק לפי ערכם, ועיקר ענין הצמצום הזה שהוא האויר החלל הריקני אינו מושג כלל מהותו, כי באמת הכל הוא רק מצדנו ובערכנו. אבל מצדו יתברך הוא אחר הצמצום כמו קודם הצמצום, וזה עצם מפלאי גבורתו יתברך והוא נעלם מכל רעיון היאך הוא דבר זה אף שהוא שני הפכים בנושא. זהו שאמר אוירא דיליה לא אתיידע כלל. ואף אחר שנכנס בו קו חוט האין סוף יתברך לא נכנס בו רק בערך הגבול ומקום הצמצום. והיינו שעצם פעולתו שפועל לפי שלימותו אינו מושג לנו כי אם בגבול לפי ערכנו, והוא מה שאמרתי שנכנס תוך צינור אחד לבד. ונמצא שאינו מושג לנו רק בבחינת נקודה אחת סתימא. רצה לומר שאין לנו השגה רק שהכל הוא מרכז אחד וכוונתו רצון אחד מאתו יתברך אשר אין מושג לשום נברא עליון שבעליונים. וכוונת מרכז רצון הזה הוא גנוז תוך המקום החלל שהוא הבית שבו בנין ככל העולמות. והוא סוד ב של

היותר עליון עד היותר תחתון שכולם נעשו ברצון והתחלת הרצון הוא הצמצום בנקודת המלכות בשביל גילוי מלכותו, וכו'. והוא ראשית רצונו יתברך לכן גליף גליפו חקק חקיקה, והוא הצמצום וסילוק האור שנעשה מקום פנוי. ועל ידי זה נעשה שורש לכלום ומדות שהם אותיות החקוקות בחותם המלך, וענין הגליפין הם שיערים לאתיות של עולם המלבש שגילה האר"י ז"ל כידוע. וזה סוד תיבת בראשי"ת שהם אותיות ברי"ש א"ת. והם כ"ב אותיות מא' עד ת' שבהם כלולים כל השערים פנים ואחור מצירופי הכ"ב אתוון שבהם נברא כל היצור וסוד הגליפין הם נרמזים באותיות ברי"ש והוא סוד עמוק מאוד, כי עיקר הגליפין מקומם בגלגלתא דעתיקא קדישא ששם הוא י"ג גליפין בסוד י"ג יאורים שהם תצ"ט ופלגא לכאן ולכאן. בסוד צבאות, והם בסוד כ"ב אותיות וה' אותיות מנצפ"ך שהם עולים ג' אלפים ות"ק וכ"ב אותיות הם תצ"ו ועולים הכל לתצ"ט ופלגא בסוד צבאו"ת. ואלו הכ"ב אותיות עם מנצפ"ך הם הכלים שנבנו מהם כל העולמות וכל הנבראים. ושרשם למעלה בסוד הרשימו שבחלל הזה שהם הגליפו שזכר כאן. והוא מה שאמר כאן בריש הורמניתא דמלכא בסוד מלכו"ת שהם תצ"ו בסוד כ"ב אותיות שהם כלל כל הכלים של כל הבריאה והוא כלל החלל הזה. ובאותיות ברי"ש הוא תצ"ט ונשאר י"ג בסוד י"ג גליפין. והוא וו̇או ונכלל גם הפלגא בתצ"ט הנזכר בסוד שם צבאות, ואותיות א"ת הנשאר מבראשית הוא כ"ב אותיות הנזכר. והם בסוד י"ג יאורין בגלגלתא דעתיקא קדישא שהם בוקעים ממוחא סתימאה ששם מים רבים, ושם הוא סוד בוצינא דקרדינותא שהוא מדיד משיחין, והם בסוד יאור אור י' דנפיק י' מאויר ואשתאר אור, וכן שורשם למעלה למעלה בסוד החלל הזה שנסתלק אור אין סוף בכלל הי'. ונשאר חלל ורשימו בכדי שיהיה השגה לנבראים בחינת גבול, ועל ידי זה נעשה אור להאיר לתחתונים. בטיהרא עילאה הוא מקום החלל הזה שנקרא טהירו מקום פנוי מלשון טהרו של מזבח ומלשון וטהר יומא שנזכר בדברי חז"ל ריש פרק קמא דברכות שהוא ממש כמו אם פנה אור היום. ואף על פי כן נשאר רושם האור, כמו כן נשאר שם רשימו כל דהוא וכו', קוטרא בגולמא נעיץ בעזקא, רצה לומר קשר הגולם נעיץ בטבעת העיגול, והיינו שהמקום הפנוי הזה אנו מכנים בדברי משל בשם עיגול סביב. לומר שאין סוף מקיפו מכל צד בשוה. שמצדו יתברך אין הפרש מקום כלל לא מעלה ולא מטה ולא אשתני בכל אתר וכל הנבראים הם מוקפים ממנו בשוה ומקושרים בסיבה ראשונה בשביל גילוי רצונו. שהוא עצם נקודת המרכז של העיגול בבחינת מלכותו יתברך שהמרכז הוא קשר גולם, וקרא למקום חלל העיגול הזה גולמא מאחר ששם לא נתהוה עדיין שום בחינת כלי ושיעור ומדות רק למטה באצילות אבל שם הוא רק בבחינת שורש התחלת גילוי רצונו וקשר הנבראים בסיבה ראשונה, וזה שאמר לא חיוור ולא אוכם לא סומק ולא ירוק ולא גוון כלל, שכלל כל הגוונים הם ד' הנזכר. שהם כנגד ד' אותיות הוי"ה שמורה על כלל דרכי ההנהגה ושינוי כל הנבראים ששרשם

והבריאה לא עשתה שום שינוי חס ושלום באין סוף הממציאם. והוא אמונת היחוד שאנו מחויבים לאהמין. ונמצא שמצדו יתברך הוא סובב לכל הנבראים בשיווי גמור ואין שייך אצלו לא בחינת מעלה ולא בחינת מטה חס ושלום, ולא שום עליה וירידה ושינוי, וגם זה מה שאנו מדברים הוא רק ברצונו יתברך. שמזה נמצא לנו גילוי ברצונו מה שניתן לנו להשיג ולראות ולא בבעל הרצון, והבן עומק דברים אלו כי אי אפשר להרחיב הדבור בעניינים העמוקים האלו שעל זה נאמר בלום פיך מלדבר ואם רץ לבך שוב למקום.

מאמר ט"ו השיעור וגבול

(שם סעיף ט') כתב. אחר שנסתלק האור הגדול מן המקום שנעשה פנוי שבו היה מקום עמידת העולמות מכל מקום לא נסתלק מכל וכל. אלא נשאר שם רשימו מן האור הגדול הזה, שבכל מקום שמסתלק הקדושה נשאר רשם ממנו והכוונה בזה לפי מה שנתבאר שענין סילוק האור הוא בחינת סילוק שלמותו הבלתי בעל תכלית והרצון היה רוצה שיהיה בחינת העולמות בעלי גבול ושיעור. (שם סעיף י"ב) כתב. האור הזה הנמשך לתוך הרשימו נכנס דרך צינור. והצינור הזה נותן גבול אל הקו שלא יתפשט אלא בגבול לפי מדת הצינור ולעשות עולמות בתוך החלל הזה. וכו' והקו הוא מה שנשלם רצונו יתברך הבלתי בעל תכלית ופועל לפי ערכו על ידי פעולת הרשימו שהוא בעל גבול, והצינור הוא הבטתו אל דרך המוגבל שבו מתלבש מה שהוא פועל אותם הפעולות עצמם של הרשימו לפי שלמותו שהבטתו זאת אל דרך המוגבל נותן גבול ושיעור שמן הפעולה הנעשית בדרך בלתי בעל תכלית לא יתראה לנו כי אם בערך גבול ושיעור לפי ערכנו. והוא המחיצה שנתן הוא יתברך שלא יתראה לנו עצם האור כמות שהוא שאם כן היה מתבטל ענין הגבול לגמרי. ולא היה מקום לעבודה ולבחירה והיה מתבטל בנין העולם, וכתב שם בפירושו בית נתיבות סימן ה'. והוא מבואר בדברי רבי שמעון בן יוחאי בראש התחלת פרשה בראשית בזוהר הקדוש במה שאמר, בריש הורמניתא דמלכא גליף גליפו בטהירו עילאה בוצינא דקרדינותא נפיק גו סתים דסתימו מרזא דאין סוף קוטרא בגולמא נעיץ בעזקא לא חיוור ולא אוכם ולא סומק ולא ירוק ולא גוון כלל, כד מדיד משיחא עביד גוונין לאנהרא בגו בוצינא נפיק נביעו דמינה אצטבעו גוונין לתתא סתים גו סתימין מרזא דאין סוף קבע ולא קבע אוירא דיליה לא אתיידע כלל עד דמגו דחיקו דבקיעותיה נהיר נקודה חדא סתימא עילאה בתר ההוא נקודה לא אתיידע כלל, ובגין כך אקרי ראשית מאמר קדמאה. וכלל זה המאמר מדבר מסוד הצמצום והכנסת הקו והרשימו מה שגילה האר"י ז"ל והוא מה שאמר בריש הורמניתא, רצה לומר בתחלה הרצון והרשות כמו שאמר שכל מה שניתן לנו לדבר אינו רק ברצון לבד ולא בבעל הרצון, והרצון הוא ענין בריאת העולמות ואצילותם והנהגתו אותם שסוף הרצון הוא מהתחלת הצמצום מן עולם

ותכלית, והאיך הוא דבר זה אי אפשר לנו להשיג כלל כמו שאי אפשר להשיג הגוף היאך הנשמה מתפעלת על ידי אברי הגוף וזהו ענין דיבוק המאציל בנאצל, (שם חלק ראשון סעיף ה׳) כתב ורצונו יתברך הוצרך לסלק כח שלימותו הבלתי בעל תכלית ולהתגלות לנבראיו בערכם בבחינת גבול ושיעור, והוא מה שאמר שסילק אין סוף יתברך באמצע אורו הגדול ונעשה מקום ריק ופנוי שיבראו בו הנבראים. ורוצה בזה שעל ידי שסילק והעלים כח שלמותו הבלתי בעל תכלית, בזה נעשה מקום וסיבה לנבראים שיהיו יכולים להמצא בבחינה ואופן מה שהם עתה בעלי גבול ושיעור. ונמצא שכח הצמצום והסילוק הזה עשה מקום והכנה אל כל הנבראים שיהיו בגדר יש ומציאות כפי מה שהם עתה, ונמצא שכל המציאות הוא בגדר נקודה ומרכז לגבי אור אין סוף בעצמו הסובב אותו מכל צד, והכוונה בזה כמו שאנו רואים בעיגול שנקודת אמצעיתו היא היא המרכז הוא בתכלית הקטנות שאפשר להיות ואינו אלא מחשביית לבד, ואינו מושג לחוש הראות שאם היה נראה ומוגבל לא היה נקרא נקודה שהרי אפשר לה להתחלק לחלקים, וכל מרכז הוא רק התחלת הקווים הנמשכים ממנו מכל צד, ואינו מושג רק במחשבה כמו שאמרו בזה חכמי המדות. וכמו כן אנו מכנים כל המציאות הנברא בשיעור וגבול בנקודה אמצעית מרכזית לבד, שהרי בו יתברך אין שייך גבול ושיעור ומדה חס ושלום, ונמצא שהנבראים הם רחוקים מאין סוף הממציאם תכלית ההרחק שאפשר להיות, שהרי זה הוא ההפרש ביניהם שאין סוף הוא בלי גבול ושיעור ואין ערך להם כלל לנגד אין סוף. והמשל אינו דומה לנמשל לגמרי שהרי בנקודת המרכז לנגד העיגול הסובבו אף שאינה אלא נקודה מחשבית לבד, הרי בהכרח יש כמות ושיעור בעיגול כמה הוא עולה יותר מן הנקודה המרכזית שבאמצעו מאחר שגם בעיגול יש שיעור וכמות וגבול משאינו כן בנמצאים לגבי האין סוף המקיפם, ואם אנו מדברים בזה רק בדרך דמיון לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע, ועל ידי הצמצום הזה נקרא הוא יתברך מקום בדברי חז״ל כמו שאמרו שאין העולם מקומו אלא הוא מקומו של עולם, רצה לומר שהוא הסיבה להם ונתן להם מקום, וענין שיהיו נמצאים על ידי שסילק והעלים מהם אור שלמותו הבלתי בעל תכלית, (שם סעיף ו׳) כתב ואור אין סוף יתברך הוא המקיף את כל מקום הפנוי הזה מכל צד בשוה, והוא גם כן ענין עמוק מה שכתוב בכמה מקומות בזהר הקדוש דאין סוף הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה, ואיהו מלגו דכל ספירות ובין כל ספירה והכוונה בזה שכל מה שאנו מדברים מענין הצמצום וסילוק אור אין סוף ומציאות הספירות והעולמות וכל העניינים שאנו עסוקים בהם, אינם אלא לפי ערכנו ומצרנו שהוא יתברך בעוצם גבורתו ונתן לנו רשות להשיג ממנו בערכנו בבחינת גבול ושיעור ובחינת עולמות על פי כמה מדרגות ועניינים שיהיה שייך לעבודה אבל מצדו יתברך הכל אחד ממלא כל עלמין ואין עוד מלבדו כתיב כמו קודם הבריאה ממש,

לתחתונים, בזה נותנת מקום שצריך להיות העולם, דאם לא כן מי יצוייר בה ואל מי תתחבר. והממקום הוא על ידי הסתר וצמצום שמסתיר כביכול את עצמו ולכן נקרא אסתר. ולכן אם היה המקום נגלה אז תיכף נתבטל העולם והיו רואים מלא כל הארץ כבודו, הארץ דייקא מלכות. אבל מפני שאין רואים המקום ונסתר ונתצמצם ושואלים איה מקום כבודו מקום דווקא, על ידי זה ניתן מציאות לעולם.

מאמר י"ג עושה שלום ובורא רע

ונראה לי שזה היה כוונת הנביאים הקדושים באמרם (ישעיה ב' י"א) אבל באחרית הימים הכל ידעו את ה'. ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'. לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר. הלא תדעו הלא תשמעו הלא הוגד מראש לכם. הלא הבינותם מוסדות הארץ. מי פעל ועשה קרא הדרת מראש, אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא, למען יראו וידעו וישימו וישכילו יחדיו כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה, כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם. רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה. ונתתי לך אוצרות השך ומטמני נסתרים למען תדע כי אני ה'. אני ה'. אני ה' ואין עוד זולתי אין אלהים. למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני ה' ואין עוד, יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע. אני ה' עשה כל אלה. וירמיה הנביא אמר, כי זאת הברית אשר אכרית עם בית ישראל אחרי הימים ההם נאום ה', נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה'. כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאום ה'. וחבקוק הנביא אמר כי תמלא לדעת את כבוד ה' כמים יכסו על ים. ומלאכי הנביא אמר (מלאכי ג') כי אני ה' לא שניתי, ואמר דוד המלך עליו השלום כי אתה תאיר נרי אלהי יגיה חשכי, כי מי אלוה מבלעדי ק'. ומי צור זולתי אלהינו, שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי, הן אמת חפצת בטחות ובסתום חכמה תודיעני. לפנים הארץ יסדת ומעשה ידך שמים, המה יאבדו ואתה תעמד. וכלם כבגד יבלו, כלבוש תחליפם ויחלפו, ואתה הוא ושנותיך לא יתמו.

מאמר י"ד צמצום העולם

ורבי י"א חבר ז"ל בפתחי שערים נתיב הצמצום דף ז' ע"א כתב על זה שאמרו בזהר הקדוש דלא אשתנו קודשא בריך הוא בכל אתר, שבכל מקום שמתלבש אף שאינו מאיר שם אלא לפי ערכם מכל מקום אינו אלא מה שניתן לנו רשות להשיג ולראות, אבל בעצמו יתברך פועל לפי ערך בלתי בעל תכלית בכל מקום שהוא, ובחינת בלתי בעל תכלית הוא מקושר במה שהוא בעל גבול

כצורות על פני המים, רצה לומר עוברות ולכך לא נאמר בו ישירה רק מלת ברא, כד"א יוצר הרים בורא רוח, פירש רוח אין בו ממש רצה לומר היסודות הנראות בתוכו אבל הצורות הנראות בהרים יש בו ממש. ואיבעית אימא אור שיש בו עשיה דכתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור דאין הוי"ה אלא על ידי עשיה פירש ענין שנגמרה מלאכתו ונמצא לומר שיש לו מציאות בעולם אבל חשך דלא הוי ביה עשייה אלא הברלה והפרשה רצה לומר כעין העדר קריה ליה בריאה כד"א הבריא פלוני פירש בסור החולי ועניגו הוא מלכות הוא עולם החמר ונקרא חשך וצורת חמר העולם עברת בהויה והפסד פושט צורה ולובש צורה. על כן הצורות מתחלפת ואינו צורה מוחלטת וכל דבר שאין לו צורה מוחלטת הוא אין ולא יש. והאור יש לו צורה עמדת הוא יש.

מאמר י"ב אבן מאסו הבונים

ורבי נפתלי הערץ הלוי באמרי שפר כתב, לעולם יהא אדם ירא שמים, כי היראה הוא החכמה כמו שכתב הן יראת ה' היא חכמה, ואמרו חז"ל שכן בלשון יוני קוראין לאחת הינא. ופירש הכתוב כמו אחת יראת ה' הוא חכמה. והענין כי חכמה נקרא ראיה כמו שכתוב ולבי ראה הרבה חכמה. ועיקר היראה הוא התבטלות הכחות מרוב פחד. והוא להאמין כי כל הכחות שבעולם הכל כלא נגדו יתברך. ויבינו איך באמת אין שום מציאת כלל בעולם. ויכספו מתי יגיעו למדרגה הזאת שיתבטל חושינו מכל וכל, אשר החושים העומדים בפנינו והם הגורמים מציאת כל העולמות ומלואם, וכאשר יתבטל חושינו מרוב דביקות השכל בה' יתבטלו כל העולמות. (שם) אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, כי מלכות דעשיה יסוד דידה הוא אבן מאסו (פירש חמר העולם) אבל מכל מקום כל עיקר התיקונים וכל הגלגולים והסבות שמתגלגלים בעולם לתקן אבן הזה. וכאשר יתוקן אז אדרבה כל הו"ק שהם הבונים יהיו הכל פונים אליה. וזהו עיקר היחוד בלי פירוד כלל. שלא יהיה שום מקום שיוכלו להפריד בו כביכול. ויתגלה זאת לעין כל ולא יהיה שום טעות בעולם ויראו הכל כי אין דבר בינו לבינו. וזהו היתה לראש פינה. והוא שער החמישים שיתגלה מציאות הזה איך אין שום דבר בעולם רק הוא לבדו יחיד ומיוחד בכל מיני יחוד והמלכות נקרא זאת, מפני שהיא משתנית תמיד על ידי מעשינו. ותמיד נאמר עליה היתה זאת, וזה שאמר מאת ה' היתה זאת, ומסיים היא פירש המלכות נפלאת בעינינו, נ' פלאות שער החמישים שהיא האחדות האמיתי בלי חציצה כלל. והוא מלא כל הארץ כבודו בחינת ממלא כל עלמין, שאין שום נקודה בעולם כלל ואין להם מציאות כלל רק בהשגתינו עתה, אבל בעצם אין בעולם רק אלהות, והוא מלא כל הארץ כבודו, אבל מכל מקום אין ניכר עתה עד ששואלים איה מקום כבודו, פירוש כי המלכות נקרא מקום כידוע מקומו של עולם, כי היא הנותנת מקום מצד מדותיה לצייר ולהתחבר

החמר מה הוא

מאמר י׳ חמר הראשון

חמר הראשון אשר ממנו נתפתח הגשם בעולם המורכב היא הנקודה אשר אין לחלק נקודה געאמעטרים ונמצא במציאות בהשגת השכל, ואינו יש ואינו נמצא, יש ונמצא בהשגת השכל, ואינו יש ואינו נמצא בהחלט. וחמר המורכב הנראה לעין שהוא נמצא במציאות והוא יש, באמת הוא אינו כן משום שחמר המורכב משתנה בכל רגע ורגע ואין לו צורה עומדת לכן ישותו אינו מוחלטת, ולפי דעתי יותר נכון לקרא ליש אין ולאין יש, ואולי משום זה אנחנו קוראים לחמר המורכב יש משום שבאמת הוא אין כמו שהוא היה קודם ההרכבה, כן הוא אין אחר ההרכבה אך ידמה בהשגת חושינו ליש. וכן דרש פראָפעסאָר אסוואלד באוניוורסיטי בעיר לייפציג, וכה אמר „חמר הוא דבר הנמצא במחשבה ואנחנו עשינו אותו ליש". ומצאתי בספר קריטיקאל עקספּאָזישיאָן ביי פראָפעסאָר ט. הארריס ל. ל. ד. אָוועך הייעגין והוא אמר טאָפּיק גריקס פהילאָסאָפיקאל קלאסיק טשעפּטער 2 פּיידזש 44. וואט איז מאָרע אברזשעקטיוו טהאן טרעס, אנימאלס, באקסעס, הויזעס, מאן, יעט טהיס אָרע אָל פהעאָמענא בעקאוסע טהיי אריסע אין טיימע אנד אין ספּייבע וויטש אָרע מאָרע פאָרם אָף מיינד. פירוש תוכן דבריו הוא אשר כל דבר הנמצא במקום ובזמן הוא אך דמיון מחשבית הנמצא במחשבה. על כן החמר כמו שהוא בעצם אין קודם ההרכבה כן הוא אין אחר ההרכבה. ורבים מחכמי המדע הראשונים והאחרונים אמרו אשר חמר הראשון הוא אין והוא דעת הפילוסופים אפאלטון, ברונא ושלמה מיימין. והפילוסוף שעלליג בספר נפש העולם כתב כי העצם המוחלט היא הנקודה הסתמית בהעלתה המכונה הנקודה ההנדסיית והוא אין.

מאמר י״א יוצר אור ובורא חושך

ואמרו חז״ל בספר הבהיר סימן י׳ ועוד ישב רבי בון ודרש, מאי דכתיב יוצר אור ובורא חשך, אלא אור שיש בו ממש כתיב בו יצירה, חשך שאין בו ממש כתיב בו בריאה, כד״א יוצר הרים ובורא רוח, ואי בעית אימא אור שיש בו עשיה דכתיב ויאמר אלהים יהי אור ואין הויה אלא על ידי עשיה ויצירה. חשך דלא הוי ביה עשיה כלאמר דלא כתיב ביה עשיה אלא הבדלה והפרשה בלבד קרי ביה בריאה כמאן דאמר הבריא פלוני. פירש אור הגנוז ז״ל מפני מה הזכיר יצירה באור רצה לומר תפארת. ובריאה גבי חשך רצה לומר מלכות. אלא אור שיש בו ממש. פירוש שהצורות אשר הם בתפארת צורות עומדות וקבועות, ולא כמו הצורות הבריאה הן אשר על גבי מים אינם אלא בעוד שהצורה על גבי מים וכשעוברת צורה עוברת הבריאה לכן נאמר בו יצירה ממש צורה עומדת קבועה, אבל חשך שאין בו ממש כי הצורות אשר הם במלכות (הוא עולם העשיה) הן

תעשה מן כמות השעוה ההוא צורת שלשה קצוות או עיגול או ששה קצוות, אז יהיה מדת שטח כמות השעוה כל אחד שונה מחבירו אם אף כמות השעוה הוא אחר וצורת השעוה אחר המרבה ואחר הממעיט כולם יעידו ויגידו כי הם יתנו מדה לכמות החמר. אבל החמר בעצם טרם היצירה פירש טרם שקבל צורת מה והוא במצב הבריאה אז אין שום צורה לחמר ואין לו לא כמות ולא מדה גם מדת ארך ורוחב וקומה אשר מתייחסים לחמר הוא אחר שיתהוה צורת מה בעולם היצירה.

מאמר ט׳ מדת החמר

ועוד חמר במדת של קוביק אחד מעוקב יהיה מדת שטח ששה קוביק מרובע, ואם תחלק אותו לשניים אז יהיה מדת שטח המסבב לכל חלק ארבעה קוביק מרובע והוא שמונה קוביק לשני ההצאין שני קוביק מרובע יותר, וכאשר תרבת לחלק אותו לחצאין על חלקים יותר קטנים. כן ירבה ויגדל מדת שטח המסבב עד כי נצרך יהיה שטח מקום לחמר קוביק אחד כגודל שטח המקום ההר במדת פרסא על פרסא, וכאשר הלוך תלך לנסור ולחלק לשניים כן ירבה וכן יפרוץ להגדיל מדת שטחו. עד אשר תגיע לנקודה אשר אין לחלק והוא נקודת געאָמעטרי, אז תהדל הקוביק מלדת ולהגדיל מדת שטחה, ופתאום נאבד ואיננו כי לקח אותו אלהים והנה הוא אין, גם החמר ומדת כמות החמר נאספו כולם יחד והחומר ומדתו בל יראה ובל ימצא כולם נעלמו מן העין ולא נמצאים עוד בישות, ועוד אדבר מזה לקמן. ומה שאמרו החכמים שאך דבר המתחלק הוא היש הנמצא במציאות, הוא טעות גדול משום שדבר המתחלק בהכרח יש לו גבול וכבר הוכחתי לדעת במקום אחר שכל דבר שיש לו גבול הוא אפשרי המציאות, ומחויב המציאות אין לו גבול ואינו מתחלק והוא בלתי תכלית אונפיניט, לכן דעתי אשר כמות החמר כחמר עצמו אינו נמצא בהחלט, והכמות הוא תולדות כח הפועל בחמר בחק אלהים. ובין סגולות איכות החמר יתחשב, משום שהכמות הוא תולדות המחשבה והוא בעצם בלתי מדה ומשקל נכונה. וכן הוא דעת החוקר עמיל בוטראָקס בספרו די לאָו אָף נייטורע פרק ו׳ וכה אמר קוואליטי איז בוט א מעזשורע אָן אָבסטראַקטיאָן אָן איידיעל לימיט נאט א רעאַליטי. ונראה לי שהוא כוונת הריא״ח ז״ל בפתחי שערים חלק א׳ דף צ״ג ע״ב והוא כתב ובאמת כל הגבול והשיעור שניתן הוא רק בערכנו, ובאמת אין גבול ושיעור כלל. ואין שייך לומר שיעור קומה ליוצר בראשית כי מצדו של האין סוף הכל הוא בלא גבול ושיעור. ולכן דבר זה של הגבול עצמו הוא נעלם מאתנו. היאך הוא דבר זה שני הפכים בנושא אחד. כי הוא מפלאי יוצר בראשית שנתן גבול ושיעור מצדנו. ובזה מתבטל דעת החוקר ספענסער באמרו כי אך דבר הנראה ומורגש הוא יש ונמצא במציאות ולדעתי דבר הנראה ומורגש הוא מתחלק ובהכרח יש לו גבול על כן הוא אפשרי המציאות ומהורש.

כדור האדמה אשר מתחתיו וכן תקטן כח המושך אשר להם, על כן בהכרח ימעט ממהירת מרוצת האבן הנופל בעומק האדמה ולא עוד לפי דעתי חלקי כדור האדמה אשר ממעל לו עוד יפרעו פרעות ויעצרו את מהירת האבן לרדת מטה. ועוד ימעט מרוצת האבן על ידי שפשוף האויר. ולפי זה כל עוד האבן יקרב אל המרכז כן ימעט כח המושך לאדמה, וכן ימעט מהירת מרוצת האבן. וכאשר יבוא לאט לאט אל המרכז כן יאפס כח המושך לאדמה, וכן ימעט מהירת מרוצת האבן, וכאשר יבוא לאט לאט אל המרכז כן יאפס כח האבן וידום, ובהכרח ינוח שם האבן במקום המרכז ולא יזיז ממקומו לעולם, ולא יפול מבעד למרכז כאשר אמר פּראָפעסאָר סערוים, והוא משום שסביב המרכז מכל צד הוא למעלה מהאבן ולא יעלה למעלה בלתי כח חדש אחר אשר ידחוק אותו למעלה. או כח אחד אשר יגביה אותו למעלה, וכאשר אין לו לא זה ולא זה אז ינוח בשלום על משכבו לעולם. והוא כאשר אמר הכתוב ויעמדם לעד לעולם חוק נתן ולא יעבור. ודעת פּראָפעסאָר פערוויס הוא מן הנמנע, שאי אפשר שיתהוה כח חדש באבן עצמו ממהירת מרוצתו, על כן שגגה הוא לאמר שהאבן ירוץ מן הקצה אל הקצה בעובי האדמה בתנועת רצוא ושוב, וכוונתי להראות ולהוכיח ממאמר הזה שהחמר בעצמו אין לו משקל מוחלט, אך יחלוף משקלו לפי המקום שהוא שם בנמצא, כי כאשר החמר נמצא מעל פני האדמה יש לו כבדות ומשקל, וכאשר יבוא אל מרכז האדמה אז יאבד משקלו לגמרי. וכן הוא דעת כל החכמים אשר זכרתי קודם, והאמת הוא כאשר אמרתי שהחמר יש לו כבדות כל זמן שהוא אינו במקומו אבל כאשר ינוח על מקומו על האדמה אז אין לו כבדות כלל. ופּראָפעסאָר יאָנג אמר בפירוש שהוא ברוק ומנוסה שמשקל כבדות החמר יתמעט הקרוב למרכז האדמה, על כן מזה נוציא משפט צדק שאין משקל בכמות בכל חלק וחלק החמר מכדור האדמה, ואין בכלל אלא מה שבפרט, לכן כדור האדמה אין לו משקל, ותולה ארץ על בלי מה בחוק ומשפט אלהי עולם, וכן הדין לכל צבא השמים במרום כי משפט אחד הוא לכם ולכל הגרים בתוך רום העולם. ולא יפלו, כי אלוה עולם העמידם לעד לעולם חוק נתן ולא יעבור.

וכשם ואין משקל בכמות החמר כן אין לו לחמר מדה נכונה, כי אך צורת החמר המורכב תתן מדה לכמות החמר היינו צורת עיגול, צורת מרובע, צורת שלשה קצוות, וכן ששה קצוות וכן כולם הצורות ההם יתנו מדת הכמות לחמר, וכשם שהצורות שונות זו מזו, כן מדתם שונה זה מזה אם אף כמות החמר יהיה אחד לכולם, למשל קח חתיכת שעוה בכמות רגל על רגל מעוקב בצורת מרובע אז מדת השטח מכל צד אחד יהיה רגל אחת מרובע, ומדת השטח מכל הששה צדדים יעלה ששה רגל מרובע, אך אם תעשה מן השעוה צורת קו היינו שיהיה ארך הקו ששה עשר רגל ועביו שלשה על שלשה אינטשעס, אז מדת שטח כמות הקו ההוא מסביב מכל הששה צדדים יהיה ששה עשר וחצי רגל מרובע, וכן אם

במהירות גדולה לעמק האדמה ויגיע למרכז כדור הארץ במשך עשרים ואחד מינוט. ובעוד עשרים ואחד מינוט יגיע האבן אל קצה השני שכנגדו. ולפי זה יסע האבן למסעיו בכדור האדמה מן הקצה אל הקצה במשך ארבעים ושניים מינוט שמונה אלפים פרסאות, והוא כמעט ארבעה פרסאות לסעקונדע אחת, והענין הוא משום שדבר הנופל מלמעלה למטה יכפול מהירת נפילתו בכל סעקונדע בחשבון 1-3-5-7-9-11. והוא ברגע הראשונה יפול חמשה עשר רגל, וברגע השניה שלשה פעמים חמשה עשר והוא ארבעים וחמשה רגל וברגע השלישי חמשה פעמים חמש עשרה והוא שבעים וחמשה רגל, וברגע הרביעי שבעה פעמים חמש עשר, וברגע החמישי תשעה פעמים חמש עשר, וברגע הששי אחד עשר פעמים חמשה עשר וכן כולם. ואמר שמהירת מרוצת האבן יגדל כל כך בדרך מסעו עד בואו למרכז כדור האדמה שלא ירגיש את המרכז בבואו שמה, ובכח גדול יעבור מקום המרכז הלאה עד בואו אל הצד השני, ואז לאט לאט יכלה כח האבן ויחזור ליפול לאחוריו במשפט הראשון, וכן יחזור חלילה רצוא ושוב בתוך חלל האדמה כפערעפענדיקעל המניע במורה שעות, ואז יהיה לתנועה תמידי לעולם, (פערפעטואל מאָטיאָן) ולפי דעתי פראָפעסאָר סערוויס טעה בענין זה, באמרו אשר האבן הנופל בתוך עמק האדמה יכפיל גם שם מרוצתו, ואף אם החוקר סיר געאָרגע אירי הראה לדעת אשר עשה בשאפט (הוא הפתח המוליך למטה בעומק האדמה במקום אשר יחפרו שם גחלי אבן) והוא מצא אשר מרוצת האבן יכפול גם שם מהירתו כמשפטו על פני הארץ, ולדעתי מהניסיונות אשר עשה סיר אוירי עוד לא ראיה שכן יהיה משפט האבן הנופל בתוך עמק האדמה והוא כי יכול להיות אשר חוק מרוצת האבן הנופל יאריך עד אשר יבוא אל המקום אשר שם ישווה קו האדמה מסביב כידוע שעל פני האדמה יש הרים וגבעות גבוהים לכמה אלפים רגל, אך כאשר יגיע האבן אל עמק האדמה תחת קו השווה, אז האבן ההוא יחדל להכפיל מהירת נפילתו, ואז יפול בחוק אחר שונה מחוק נפילתו אשר היה לפנים, וכן הוא דעת פראָפעסאָר יאָנג, והוא אמר שכן הוא שמן הנסיונות אשר עשו חכמי המדע נראה כי יגדל כח המושך בעומק האדמה, אך כל זה עד מקום ידוע, אך כאשר יפול עמוק עמוק אז תקטן מהירת נפילתו וכאשר יבוא אל מרכז הארץ אז אפס כחו ולא יזיז משם משום שדעתו כדעת שיטת החוקר סיר איזאק ניוטאָן והוא כתב בספרו אין פרינסיפיא שכח המושך הוא בכל כדור האדמה בכל חלק וחלק החמר וכח המושך אינו במרכז, וכח המושך יגדל בגדלות כמות הכדור, על כן כאשר יפול האבן ממגדל גבוה על הארץ, אז יפול במהירות לפי חשבונו 1-3-5-7-9-11 כאשר כתבתי קודם, וכמשפט הזה עוד יפול עד עומק ידוע בתוך האדמה. אך אחר כך ימעט כח המושך אשר לאדמה, משום שחלקי כדור האדמה אשר מלמעלה לא יפעל עליו אך חלקי כדור האדמה אשר תחתיו יפעלו עליו בכח המושך אשר להם, וכל פעם ופעם שיקרב האבן הנופל אל המרכז כן תקטן

כל דבר החמר במקומו על האדמה אין לו כבדות ואין לו משקל, משום שהחמר יאבד משקלו עת ינוח על האדמה באשר שם הוא מקומו, ומקום כל כדור האדמה מקומו הוא על מרכז כדור האדמה לכן כל כדור האדמה אין לה כבדות כי על כן לא תפול ולא תמוט ככתוב יסד ארץ על מכוניה בל תמוט, וכן הוא המשפט לכל צבא השמים במרום ככתוב בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור שלא יתפרדו לחלקים וינוחו על מרכזם אשר הוא מקומם. חכמי המדע אמרו שכח המושך ימשוך החלקים אצלו לבל יתפרדו, או לדעת החכמים האומרים אשר האויר מסביב הכדור ידחק ויכריח החלקים לנוח על מקומם. ובאמת כחמר הגשם אין לו כבדות כן האויר הגשם אין לו כבדות, וכח המושך הוא דבר ה׳ פירוש חוק אלוה שנתן בכל צבא השמים ויעמידם לעד לעולם להיות כל אחד במקומו ולא יעבור. ומשקל הכבדות הנראה לנו בחלקי החמר הוא משקל הכח המתנגד המכריח את חלק החמר להיות במקום אשר לא לו. והוא כאשר תרום את החלק החמר בידך אז תרגיש משקל החמר כפי אשר הוא וכאשר תזרוק אותו בקלע אז ירבה בו משקלו והוא כח האדם אשר נתן בחמר והמה יחליפו כח כידוע, וכן הוא כאשר יקלע כדור בכלי תותח ירבה משקלו להתיץ חומת ברזל והוא הכח הניתן באותו הכדור מן העקספלאָזיאן ממכונת התותח ויכריח את הכדור לרוץ במהירות גדול ויהיה אז משקל הכדור לאלפים טאָן, לכן כבדות החמר הוא תוצאות הכח הפועל בחמר ולא החמר עצמו וכן הוא דעת הרפ״א ז״ל בספר הברית מאמר א׳ פרק ז׳ מאמר חוג הארץ. כי כדור הארץ בכללו אין לו כובד אף כי לכל חלקיו יש להם ככובד אין בכלל מה שבפרט, ואם יאמר לך אדם כל מה שיש לו חלק יש לו כל, אף אתה אמור לו שהוא היקש מטעה בדבר הזה, מפני שגדר הכובד מכל גוף וגשם הוא הכח אשר ישתדל להניע אותו הגוף נגד מרכז הארץ, והחוקר בערענשטיין בספרו ידיעות הטבע חלק י״ח פרק ג׳ כתב, כי המהירות ימעט המשא וכובד הדבר, והיה אם נרים דבר ברפיון ידים לאט יכבד הדבר, ואם במהירות נרים המשא כן תמעט כובדתה, וכמו כן ביד האדם לגרול ולהניע משא כבדה ממקום למקום בתחבולה על ידי מקל עץ או ברזל אשר אי אפשר לעשות בידים. גם זאת ידוע אם תשים משקל לטרא אחת בצד אחד בקצה מאזנים הרחוק מנקודת ההכרעה, ובצד האחר תשים מאה ליטרא קרוב אל נקודת ההכרעה אז משקלם יהיה שווה בכבדות והוא משום שאין כבדות בכמות החמר והכבדות הוא כח הפיזיק הפועל בחמר והוא חלק אלוה.

מאמר ה׳ כח המושך שבהומר

פראָפעסאָר ג. פּ. סערוויס כתב על דבר כח המושך שבכדור הארץ, ואמר שאם היה באפשרית לעשות חלל בקוטר כדור האדמה מן הקצה אל הקצה, והוא לערך שמונה אלפים פרסאות, ואם יפול בתוך החלל הזה אבן. אז האבן ההוא יפול

שאי אפשר שיתהוה יש מאין וחמר העולם מחודש, ולהראות שגגת החכמים האלה אמרתי לחקור קודם על דבר הכמות מה היא ואחר כך אתן דעתי על דבר החמר מה היא.

מאמר ז׳ כמות החומר

כמות החומר הוא משקל ומדת החומר וזה ידוע שמשקל החמר אינו שווה בכל מקום. ואף אם עצם החמר לא ישתנה, לפעמים ירבה משקל החמר, ולפעמים יחסר משקלו מסיבה חיצוניית, והוא המקום אשר בו נמצא החמר היינו משקל ליטרא חמר אשר באויר הארץ יחסר ממשקלו כאשר הוא במים, כידוע אשר האדם יכול להרים משא אבן בתוך המים, והוא לא יכול להגביה אותו האבן כאשר יהיה באויר על הארץ, כי יכבד עליו משאו, וכאשר יעלה החמר למרום אז יכבד משקלו. והחוקר א. בערענשטיין בספר ידיעות הטבע חלק ט״ז פרק כ׳ כתב, ואף את זאת נשים לנו לקו כי כאשר נמצא נפש חיה על פני ככב מאדים אז יכבד משקלה אך כחצי המשקל אשר לנו. (שם חלק י״ז פרק ב׳) כתב עד כי בהביאנו אבן על פני ככב צדק אשר משקלה פה ליטרא אחת והיתה שם האבן למשא כבד בן שתי ליטרא וחצי. ולדעת פראָפעסאר סערוויס ליטרא אחת על כדור האדמה תהיה משקלה אחד מששה של ליטרא על הירח, ועל השמש תהיה משקלה שמונה ועשרים ליטרות. וליטרא אחת בארץ כאשר תרום ארבע אלפים פרסאות מעל לארץ בשמים תהיה משקלה אך רבע ליטרא, ואם תרום את הליטרא ההוא ארבעה מילליאן פרסאות מעל להארץ ברקיע השמים אז תהיה משקלה חלק אחד מן מילליאן של ליטרא, ועוד ראיתי חשבון מחכמי המדע שאמרו שמשקל החמר הוא לערך כח המושך שבחמר, היינו כדור האדמה לפי השבון כח המושך שלה תעלה משקלה ששה סעקסטילליאנס טאן, ולפי חשבון כח המושך של השמש הפועל על הארץ משקל כדור הארמה היא אך שלשה ושלש רבע קווינטילליאנס טאן, ולפי כח המושך של כוכב אלפא סענטוארי משקל האדמה יעלה לערך עשרים אלף טאָן, אך אם כדור האדמה תהיה קרוב לכוכב ההוא אז משקלה תהיה כמה סעקסטילליאנס טאָן, ועוד ראיתי כתוב דעת חכמי המדע האהרונים והם אמרו שמשקל החמר הוא לפי ערך מהירת תנועת החמר, והם אמרו שאם יהיה מהירת תנועת החמר כמרוצת האור היינו מאה ושמונים אלף פרסאות לסעקונדע אז משקל החמר יהיה בלתי תכלית. לכן משקל הכמות החמר משתנה לפי המקום שהוא נמצא שם, ואין לחמר משקל מוחלט. לכן דעתי ואומר אני אשר אין כבדות בחמר כלל, והענין הוא כאשר אמרו הז״ל אין לך דבר שאין לו מקום, וכל דבר אשר הוא במקומו לא יכבד ואין לו משקל, כידוע אשר המים הם קלים מן העפר וכאשר ישפך מים על פני הארץ לא יעמדו המים על פני הארץ אך יקוו אל הארץ מתחת באשר שם הוא מקומם והוא כאשר תפזר עפר על פני המים העפר יפול מתחת למים על הארץ באשר שם הוא מקומו. וכל דבר חמר מקומו על האדמה לכן כאשר ינוח

ואמר הנביא (יחזקאל א') ועל דמות הכסא דמות מראה אדם עליו מלמעלה והוא כשם שאני האדם פועל במכונת אברי הגוף על ידי תואריו וחושיו, כן אני ה' הוא יפעול בתואריו ומדותיו על ידי חוקים ומשפטים ידועים את כל העולם כולו. והוא כסא כבוד ה' וזה הוא שאמר ועל דמות הכסא דמות מראה אדם עליו מלמעלה. והר"מ בוטריל ז"ל בפירושו לספר יצירה פרק א' משנה א' כתב עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן. רצה לומר כשתחשב בלבך ותאמר מיום שנברא יש חמשת אלפים ומאה וששים ותשע שנה ואם כן אז התחיל מלכותו והיו תחלתן אז נעוץ בסופן. רצה לומר מה שתמצא שאז התחיל תחלתה כבר היה קודם לכן מלכותו ומה שתמצא שהוא תחלה הוא סוף, וזהו נעוץ סופן בתחלתן, כי בתחלתן כבר נעוץ סופן, ותחלתן נעוץ בסופן, כלאמר כשתחשוב שמלכותו ימשך עד שתא אלפי שנין וכשיגיע שיעברו שתא אלפי שנין אז יהיו בסופן נעוץ תחלתן שלאחר זה יתהיל מנין אחר. וזהו ונעוץ תחלתן בסופן. כל זה בא לרמז כי השם יתעלה לא יעדר לעולם. ולו אין תואר התחלה כי הוא היה הוה ויהיה. ואם כן אין לו סוף אין לו ראש, אם כן הוא קיים ונצחי מן העולם ועד העולם.

העולם וחמר העולם

איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה
(איוב ל"ח).

מאמר ו' המקום והחמר

העולם הוא המקום חלל העולם (ספיים), וחמר העולם הוא הדבר הממלא את החלל העולם והוא הדבר אשר ממנו נבנה בנין עולם החמר המורכב, משנים קדמוניות עמלו חכמי המדע לחקור על דבר העולם וחמר העולם. אפאלטון, אריסטו, סאָקראטעס, דעסקראטעס, שפינאָזע, ליעבניץ, בראָדלעי נשאו ונתנו באותו הענין על דבר העולם והחמר העולם וכל דבריהם וחקירתם נמצאים כתובים על ספר לזכרון עולם וכמעט כולם החליטו כי אך הדבר אשר יש לו כמות היינו משקל ומדה. ומתחלק הוא היש הנמצא. וכל דבר שאין לו שלש אלה הוא אינו יש ולכן אינו נמצא במציאות, מדבריהם נשמע שהכמות הוא צורת החמר ואין זה בלתי זה. והחוקר ספענסער אמר באופן אחר, והוא כי זה הוא הדבר אשר הוא יש ונמצא במציאות הוא אשר האדם יכול לצייר במחשבתו והוא הדבר הנראה ומורגש, כי אך זה הדבר הנראה ומורגש הוא הדבר היש הנמצא במציאות והוא החמר. וכל דבר שאינו נראה ומורגש הוא אין ואינו נמצא במציאות. כי על כן אמרו לאמר אשר חמר העולם הוא קדמון, משום שהיה קשה להם להבין הוית היש מאין באמרם

מאמר ה׳ ה׳ אל עולם

הגר״א ז״ל בילקוטים כתב ברוך אתה ה׳ אלהינו. הקדוש ברוך הוא הוא נסתר מצד עצמותו ונגלה מצד מעשיו ולכן אנו אומרים בכל ברכה לשון נגלה ונסתר. ושם הויה ברוך הוא מורה על צד עצמותו יתברך. ואלהים מורה על השגחתו על בריותיו. ונראה לי לומר שזה הוא כוונת הכתוב, אנכי ה׳ אלהיך, אנכי ה׳ נסתר, אלהיך נגלה על ידי הפעולות אשר הוציאתיך מארץ מצרים, והוא אשר אמרתי קודם, שהנסתר מושג מהנגלה, ואלוה מושג להאדם מצד מדותיו הוא תוארי אלוה הפועלים בעולם, ואמר (איוב י״ט) ואני ידעתי גאלי חי, ומבשרי אחזה אלוה, אשר אני אחזה לי, ועיני ראו ולא זר, ונשמת מי יצאה ממך. כי כל עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי. ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים. אתה שמע לי, ההרש ואאלפך חכמה, מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כלה, אם ישים אליו לבו, רוחי ונשמתי אליו יאסוף יגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב. ועניינו הוא שהאדם מורכב מנשמה וגוף חמר גוף האדם ככל חמר העולם ביד האדם לבקר אותו ולחקור עליו ולדעת הרכבתו ואיכותו טבעו ומעלתו, והנשמה שבאדם היא רוחניות אי אפשר להאדם לדעת מהותה ולהשיגה בחושי האדם, הגוף הוא לבוש לנשמה ואיברי הגוף הם המה הכלים אשר בהם יפעול נשמת האדם לעשות צרכיו. והיא הנשמה היא נותנת חיים לגוף האדם ומבלעדה יהיה גוף האדם לחמר רומם, ברעת חדרים ימלאו כי הנשמה מתפשטת בכל גוף האדם ולא יעשה דבר בלתי דעת אותה, הנשמה רואה ואינו נראה. משיג ואינה מושג, עצם הנשמה עין לא ראתה ולא נודע מהותה, אך האדם מרגיש ויודע אשר נשמה באפו ונמצאת בכל גופו. אם אף לא יכול להשיג ולדעת מהותה ועצמותה, והנשמה היא השולטת ומושלת בגוף האדם, מנהיג ומשגיח עליו לכל יפגע בו רע, וכנשמה לגוף האדם, כן אלוה לכל העולם, אלוה הוא נשמת כל העולם כולו, הוא הנותן חיים לכל נשמת חי בחמר העולם, ככתוב ואתה מחיה את כולם, הוא המנהיג ומשגיה על העולם ומלואו והוא השליט ומושל בכל ופועל בכל ולא יעשה שום דבר בעולם בלתי רצון אלוה, ואף עם עצם אלוה עין האדם לא ראתה באשר הוא מן הנמנע בכתוב כי לא יראני האדם וחי, בכל זאת האדם מרגיש ויודע שהקדוש ברוך הוא הוא מחויב המציאות על ידי מדותיו ופעולותיו הנשפעים ממנו תמיד בעולם, והם המה תארי אלוה המתייחסים אחרי אלוה ככתוב וראית את אחורי, ותמונת ה׳ יביט, אלוה הוא אב לכל תולדות והויות, סבה כל הסבות, מקור ושורש לכל הנמצאים בעולם, והוא הנושא וסובל הכל ומקיים אותם. ככתוב אני עשיתי ואני אשא, אני אסבול ואמלט, וכמו שנשמת הארם הפועלת בגוף האדם מתקשרים ומתאחדים על ידי נשימת הרוח, כן אלוה נשמת העולם פועל בעולם ברוח מדותיו ותואריו והוא העשר ספירות המתאחדים אלוה והעולם. ועצם אלוה, הוא פנימיות העולם הוא הנושא וסובל והוא נשמת כל העולם.

אלוה והעולם

מאמר ד׳ נסתר ונגלה

אלוה הוא מחויב המציאות והוא נסתר ונעלם. והעולם הוא אפשרי המציאות והוא נגלה, תוארי אלוה כמו עצם אלוה נעלמים אך פעולות התוארים בעולם בעצם העולם גלוים, העולם פירש חמר העולם המורכב ונגלה, מושג שהוא בנמצא על ידי החושים, ובלתי החושים לא היה מושג מציאות העולם. למשל אם היה אדם נולד מבטן אמו עור וחרש וגופו פאראליז בלתי שום הרגשה. אז להאדם ההוא העולם אינו נמצא במציאות כי באמת העולם מושג לנו שהוא במציאות, ואלוה מושג שהוא בנמצא על ידי פעולות התוארים הפועלים בעולם, וכאשר תעיין תמצא שאלוה והעולם מושג על ידי השכל, ובלתי השכל הפועל באדם לא היה העולם מושג להאדם אם אף החושים לא היו נעדרים ממנו והעיקר הוא השכל שעל ידו ישכיל האדם לדעת שיש אלוה ועולם. ועל ידי השכל יודע אשר אלוה הוא מחויב המציאות. והעולם הוא אפשרי המציאות. וכשם שעצם תוארי אלוה נעלמים, כן עצם חושי האדם נעלמים, והאדם אינו יודע מה המה כח חושיו אשר יפעול בהם היינו מה הוא כח הראיה והשמיעה וההרגשה ולולא השכל אשר באדם לא היה יודע את הנגלה בעולם היינו לדעת מה הוא עצם חמר המורכב בעולם. ובכלל האדם יודע אך מעט מזעיר מן הדברים הנמצאים בחלל רום העולם והוא משום שעולם הגדול הוא רחוק מאוד, ועין האדם לא יכול לראות יותר מן השיעור והגבול הקצוב להעין לראות והדברים הנמצאים במרחקים יאבד כמותם במדת המרובע. ואי אפשר לראותם אפילו בטעלעסקאָפּ הגדול, וכמו כן אי אפשר להאדם לראות דברים הקטנים הנמצאים בעולם הקטן, אפילו במיקראָסקאָפּ. ולולא השכל אשר חנן אלהים להאדם לא היה יודע האדם מאומה מכל הנמצא בעולם זה׳ אמר לשכון בערפל, ואך בעזר התאר האלהי הוא השכל הפעל באדם הוא יתן להאדם האפשרית לפזר את הענן והערפל אשר יסבבו אותו ואת העולם, ובעזר השכל יעלה ויבא ויגיע לעמוד על הצור ולהביט על ידי נקרת הצור אל העולם לחקור ולהבין להשכיל ולדעת מה שאפשר לדעת. ולולא עזרת ה׳ ככתוב וחנתי את אשר אחן כמעט כמן הנמנע היה להאדם לדעת גם את הנגלה אך אלהי עולם נטע שכל בלב האדם והאדם ילך מחיל אל חיל בחכמה ובבינה ובדעת והוא יוסיף לקח לדעת מחקרי העולם מדור ועד דור יותר ויותר. והוא אשר אמר הכתוב הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. פירוש שעדיין העולם נגלה להאדם אך מעט מזעיר, אך עומד להתגלות לעתיד וזה הוא שאמר הנסתרות לה׳ והנגלות לנו ולבנינו עד עולם.

אשר ראה הם תוארי ה' והוא הויה בכל העולמות ויאמר אני ה' והנה אָנכי עמך והודיעו גם כן שנשמת האדם הוא חלק אלוה וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי רצה לומר ולא ידעתי שאנכי הוא ה' והוא הממלא כל העולם כלו והוא מקומו, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה כי הוא מקומו של העולם וממלא כל העולם אף בתי חמר העולם, ויאמר אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים, רצה לומר מקום העולם הוא בית האלהים וזה שער השמים, רצה לומר שבזה שיער הקדוש ברוך הוא את העולם כאשר אמרו חז"ל אני אל שדי שאמר לעולם די, רצה לומר שנתן שיעור קומה וגבול למקום העולם, ויקרא את שם המקום ההוא בית אל. ואמרו חז"ל על האדם שהוא עולם קטן והמיונו כעולם הגדול והוא שחמר גוף האדם הוא דומם ומורכב מארבעה היסודות אש רוח מים עפר והוא הסלם מצב ארצה וראשו מגיע השמים, גוף האדם הנברא מיסודות מצב ארצה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו, וראשו מגיע השמימה והוא נפש האדם שעל ידי חכמת התורה והמדע יכול האדם להגביה את נפשו ולעלות למעלה עם רוחו ונשמתו השמימה ולהתאחד ולהתדבק גם נפשו אל ה' אלהים חיים ותהיה נפשו ורוחו ונשמתו צרורה בצרור החיים לעולמים.

והנה ה' נצב עליו כאשר כתבתי קודם על יעקב והוא כאשר אמרו חז"ל ויקרא לו אל אלהי ישראל שהקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל, וייקץ משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. אותיות לא להיפך הוא אל ויהיה פירושו אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים כי גוף האדם הוא בית אלהים וזה שער השמים רצה לומר שהגוף הוא שער השמים כאשר אמרתי קודם שהאדם בעודנו בגופו בעולם הזה על ידי תורה ומעשים טובים יכול לעלות למדרגה היותר עליונה ולהתדבק ולהתאחד גם נפשו את ה' אלהים חיים ולהתדמות למלך עולם כאשר אמרו חז"ל שאמר הקדוש ברוך הוא להאדם אני אלוה בעליונים ואתה בתחתונים ונאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו ואמר להאדם רדו בכל הארץ, כאשר פרשתי במקומו.

העולם והתנועה היא הזמן עולים ויורדים בו בחמר ובמקום רצה לומר הזמן והמקום נמצאים יחד עם החמר והוא דעת החוקר קאנט גם סוועדענבערג ואמר שלמה המלך עליו השלום לכל זמן ועת לכל חפץ, ואמרו חז״ל בפרקים אין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום. ועוד אמרו חז״ל (זהר פרשה יתרו דף ע״ט ע״ט) תו אמר (משלי ל׳) מי עלה שמים וירד. אילון אינון ארבע קטרי עלמא אש רוח מים עפר. אמר רבי ייסא אתחזין מלוי דרבי יוסי דלא מתקיימין. כד מטין מילין אלין לגבי דרבי שמעון אנח ידוי ברישיה דרבי יוסי וברכיה ואמר שפיר קא אמרת והכי הוא, ועוד אמרו הז״ל במדרש, והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, רבי תנחומא אמר כמה מעלות היו בסולם ארבעה, ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו שניים עולים ושניים יורדים ורחב הסולם כרחב העולם ושליש העולם. וקשה להבין מאמר המדרש איך אפשר שהסולם יהיה יותר רחב מן העולם, ונראה לי לומר שארבעה מעלות הסולם שאמרו חז״ל הוא ארבעה מדרגות שבעולם ההויה והוא דומם, צומח, חי, וחמר הראשון סלם מצב ארצה זו דומם וראשו מגיע השמימה זו חמר הראשון ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו בארבע דרגות העולם שניים עולים ושניים יורדים ז ארבעה יסודות אש ורוח עולים, מים ועפר יורדים. וקרא הכתוב ליסודות מלאכים ואמרו חז״ל בבראשית רבה שמלאך הוא שליש העולם לכן ארבעה מלאכים הוא כרחב העולם ושליש העולם, וזה הוא שאמרו חז״ל שרחב הסולם הוא כרחב העולם ושליש העולם כי בכל דרגה ודרגה מהסולם נמצאים ארבע מלאכים ועל השאלה איך אפשר שיהיו נמצאים ארבע מלאכים ברחב הסולם כיון שאין די מקום לכולם ויש לומר שלכן אמר יחזקאל במרכבה אופן בתוך האופן רצה לומר שהיסודות מעורבים זה בזה. כידוע שבכל יסוד מארבעה יסודות נמצא מעורב עמו מכל היסודות והוא אופן בתוך האופן, ובאופן זה יהיה די מקום לכל הארבעה מלאכים בכל דרגה ודרגה ברחב הסולם, רצה לומר שהארבעה היסודות נמצאים בחמר העולם בכל הארבעה מדרגות העולם. וזה הוא שראה יעקב בחלומו שהחמר ימלא חלל העולם והוא נמצא במקום וזמן הנברא עמו. והוא תנועת רצוא ושוב אשר במרכבה והוא אחד כי אין זמן בלתי מקום ואין מקום בלתי זמן והכל ברצון ומחשבת אלוה כי ה׳ אחד ושמו אחד.

מאמר ג׳ והנה ה׳ נצב עליו

והנה ה׳ נצב עליו איתא במדרש עליו על הסולם ויש אומרים עליו על יעקב. ונראה לי הנכון כיש אומרים שנאמר (דברים ב׳) השמים ושמי השמים לא יכלכלהו וכבוד ה׳ מלא כל העולם ככתוב השמים כסאי והארץ הדם רגלי ואמרו חז״ל הקדוש ברוך הוא הוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו כי הוא מקיף את חלל העולם וממלא את חלל העולם כי אין מקום פנוי בלתי עצם ה׳ ויאמר אני ה׳ יודיע הקדוש ברוך הוא ליעקב כי מקור הכל ושרש הכל הוא אני ה׳ והמחזה

שוא הנולד בהשגת השכל של האדם אבל מעולם לא היה זמן ומקום קודם ולא נברא גם עם ההויה ואותו הענין עמד יעקב לחקור.

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, וקשה מה בא הכתוב להורות בזה כי בודאי לא ילך לבקש אבנים במקום אחר. ועוד מה הוא מראשותיו לשון רבים. אלא פירושו כשרצה יעקב לחקור על דבר זמן ומקום לקח מאבני המקום רצה לומר לקח החמר הממלא מקום חלל העולם לחקור עליו, וישם אותם מראשותיו למצא ראשית היסודות אשר מהם נתהוה החמר, ועל ידי זה יודע לו הראשית על דבר זמן ומקום כי בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

וישכב במקום ההוא, ומצא שהחמר נמצא שכב במקום בזמן ידוע׳ והוא כאשר פירשתי בראשית ב׳ ראשית ברא אלהים את השמים זה המקום חלל העולם ואת הארץ מלשון רץ ויו התנועה העושה זמן, והחמר נמצא בחלל העולם. ויחלום כי באמת עולם העשיה הוא עולם החמר הוא עולם שקר עולם דמיוני כאדם הרואה דבר בחלום או כדבר הנראה במראה שנראה לעין האדם שהדבר שהוא רואה הוא יש אבל באמת ידענו שהוא רעפלעקשאָן ואינו בישות וכן הוא חמר העולם הוא דמיון ואינו בישות כידוע שחמר העולם אינו עומד במצב אחד אפילו רגע אחת אך פושט צורה ולובש צורה ועשה חילפים ותמורות על ידי הרכבות שונות והוא כאשר אמרו חז״ל והתחתונים אם אינם יגעים אינן קיימין, והוא משום שקיום עולם התחתון זה עולם החמר הוא אך בתנועת רצוא ושוב אשר במרכבה, ואינו חמר אפילו רגע אחד והוא נמצא במחשבה כאשר הראתי לדעת במאמרי החמר מה הוא, ששרש ומקור החמר הוא אין כי הנקודה געאמעטרית נמצאת אך בשכל ומחשבה.

מאמר ב׳ סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה

ויחלום והנה סולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, רצה לומר סולם זה עולם אחמר מצב ארצה פירוש עומד בנמצא על התנועה והוא זמן. וראשו מגיע השמימה והוא מקום חלל העולם אשר ברום השמים. ועוד יש לומר סלם זה עולם החמר מצב ארצה והוא היסודות אש רוח מים עפר אשר מהם מורכב חמר העולם׳ וראשו מגיע השמימה זה חמר הראשון והוא שרש ומקור להרכבת היסודות אשר ממנו נבנה חמר העולם. גם לדעת חכמי המדע שכל צבא השמים ברום העולם נמצאים בעטהער, והעטהער וכל צבא השמים משוטטים בריקות ולדעתם חלל העולם אין לו גבול, אב לדעת חכמי ישראל, וכאשר הראתי לדעת מן הכתוב בתורה אני אל שדי, יש גבול לחלל העולם, וחלל העולם מלא מחמר הראשון ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו, מלאכי אלהים הם האופנים אשר במרכבה והם הארבעה יסודות אש רוח מים עפר׳ כאמור עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט. ואמרו חז״ל שניים עולים ושניים יורדים, אש ורוח עולים ומים ועפר יורדים, עולים ויורדים בתנועת רצוא ושוב אשר הוא מקור כל התנועות שונות, וסבת כל ההרכבות אשר בחמר

בני יעקב כי כבר זה כתוב בתורה. ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי. ויגד לרבקה את דברי עשו. ותקרא ליעקב ותאמר לו קום ברח לך. אך יעקב לא רצה לברוח בלתי דעת אביו לכן ותאמר רבקה ליצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אשר לקח עשו לו לאשה, ואם יקח גם יעקב אשה מבנות כאלה למה זה לי חיים. ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו ויצוהו לא תקח אשה מבנות כנען לך פדנה ארם וקח שם אשה מבנות לבן, ואל שדי יברך אתך, וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה אדם.

פרשה ויצא

מאמר א׳ ויצא יעקב מבאר שבע

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה׳ ויפגע במקום. ולעיל אמר הכתוב וילך פדנה ארם, ונראה לי לפרש את הכתוב, והוא שיעקב היה מעיין קודם בעולם הספירות באר שבע הוא זעיר אנפין שבע ספירות חג״ת נהי״ם מחסד ולמטה עד מלכות הוא הבאר אשר חפרוה שרים אברהם ויצחק כאשר אמרו חז״ל (זהר חדש פרשה תולדות) האי בארא ממאן הוא ממאן דכל חיין עילאין ותתאין וקיומיהון תליין ליה. והוא חזא כלא. והוא באר שבע ויעקב היה עומד ומעיין בעולם הספירות. ויצא יעקב מבאר שבע, רצה לומר יצא לעיין בעולם הספירות וילך חרנה. רצה לומר וילך לעיין ולחקור בעולם החמר על דבר מציאת החמר מאין נברא החמר ומאי זה מקום מקור הויתו, וקרא הכתוב את עולם החמר בשם חרנה על שהוא מקום עצב ותוגה עמק הבכא וחרון אף והשך. הרנה ראשי תיבות חמר רוח נפש העולם ורצה לדעת השייכות שיש להם זה עם זה וקשור זה עם זה.

ויפגע במקום. מאי הוא ויפגע כי לשון ויפגע שייך לומר על שניים שהולכין זה לעומת זה אבל מקום הוא עומד תמיד על מקומו, אלא ויפגע הוא אינו מלשון ויפגש אלא פגע במקום והוא חלל העולם אשר בו נמצא חמר העולם ועמד לעיין ולחקור על דבר המקום׳ כאשר אבאר לקמן וילן שם כי בא השמש והוא התנועה העושה זמן, ועלה במחשבתו של יעקב לעיין ולחקור על דבר מקום וזמן אם מקום וזמן נמצא בלתי חמר. או שמקום וזמן נמצא אך עם החמר או שאין מקום וזמן כלל אבל נדמה לנו שיש זמן ומקום אבל באמת אין מקום ואין זמן לעולם. והכמי המדע נחלקו על דבר מקום וזמן מהם מהחכמים נתנו דעתם שיש מקום וזמן בלתי חמר העולם והזמן והמקום הוא בישות אם אף לא נברא העולם והוא אבדזשעקטיוו והחוקר קאנט בספרו פיורע רעזאָן כתב אשר מקום וזמן אָרע אימפּעריאַל רעאליטעס רצה לומר סגולות הנמצאים ומושג בשכל ונודעים על ידי הנסיון והם סובדזשעקטיוו רצה לומר תלוים בההויה ומקבלים חילוף ותמורה בחלוף ותמורה של דבר החמר הנמצא בעולם בישות והחוקר לייבניץ כתב במאמריו אשר מקום וזמן הוא דמיון

ה' כי על כן כבדוהו וקראו אותו בשם נשיא ואיש אלהים... לא כן יצחק כי היה מתבודד תמיד לעצמו כאשר ספר לנו הכתוב ויצא יצחק לשוח בשדה ולא קרא בשם ה' כאברהם אביו כי על כן שנאו אותו הפלשתים וכל הבארות שחפרו עבדי אברהם אביו סתמום פלשתים ואבימלך אמר לו לך מעמנו כי עצמת ממנו. עצמת מלשון עצמו, רצה לומר שתתרחק ממנו לעצמך ותכהין עיניו מראות כי את זה הקרה לו משום שהוא לבדד ישכון ולא יתערב בין הבריות כאשר עשה אברהם אביו, ותכהין עיניו מראות כי כאשר נראה אליו בגרר אמר לו אלהים והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך אשר שמע בקולי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי, ועוד נראה אליו ה' בבאר שבע. ויאמר אליו אנכי אלהי אברהם אביך וברכתיך בעבור אברהם עבדי. אז ראה יצחק שאין לו זכות לעצמו וכל אשר נתן לו אלהים הוא בזכות אביו. אז ידע יצחק כי אך מי שאהוב לבריות הוא אהוב למקום. אז בנה יצחק מזבח לה' ויקרא בשם ה', ללמד להעם דרכי ה' ואחר כך באו אליו אבימלך ואנשיו ופיכל שר צבאו ויאמרו אליו ראה ראינו כי היה ה' עמך ונכרתה ברית עמך. ותכהין עיניו מראת שאסור לאכול בשר אלא לתאבון, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת שאסור לשפוך דם בעלי חיים ולאכול את בשרם אפילו לברכה, ויקרא אל עשו ויאמר אליו הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי. ועתה צא וצידה לי ציד ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות ולא חס יצחק על יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא באמרו שהכל נברא בשביל האדם ומותר להאדם לאכול את בשר החיים ובפרט שיברך עליו. ובעבור זה לא עלה בידו לעשות כרצונו ויעקב בעצת אמו לקח את הברכה בדין כאשר אמרתי קודם שיעקב היה הבכור משום שהוא נברא מזרע השני והיה הכון לצאת ראשון אבל עשו דחפו ויצא ראשון בחזקה שלא כדין. ועוד עשו מכר ליעקב הבכרה ויבז עשו את הבכרה ובדין הברכה הוא עם הבכרה.

ויברך יצחק את יעקב וכאשר בא עשו עם הצידה ויחרד יצחק חרדה גדולה בידעו כי מה' היה הדבר שיעקב יקח את הברכה משום שהבכרה היה שלו ועשו לקח את הבכרה ביד חזקה שלא כדין ועוד יעקב קנה מעשו את הבכרה ויבז עשו את הבכרה. והברכה היא עם הבכרה כי על כן לקח יעקב את הברכה בדין. וכאשר שמע עשו את דברי אביו באמרו גם ברוך יהיה. ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד, ויאמר ברכני גם אני אבי. ויאמר יצחק הן גביר שמתי לאחיך ואתה תהיה לו לעבד ומה שקנה עבד קנה רבו ולכה איפוא מה אעשה בני. ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת היא לך אבי וישא את קלו ויבך. ויברך אתו יצחק ויאמר על חרבך תחיה ואת אחיך תעבוד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צואריך. וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו, ועד היום הזה השנאה בוערת בלב בני עשו על בני יעקב בעבור זה. ואין לנו לבקש סבות אחרות מדוע ישטמו בני עשו את

גם נפש האדם ולא יזכר עוד לעולם. על כן מכרה כיום את בכרתך לי וממלא יקה גם את הברכה אותיות בכרה הוא ברכה. ויאמר עשו הנה אָנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה כיון שאחר מות גוף האדם לא תשאר נפש האדם והוא אנכי הפרטיי. — שבאדם החי. אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה. ויאמר יעקב השבעה לי וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב ויבז עשו את הבכרה.

מאמר ג׳ מלבד הרעב הראשון

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם. ובא הכתוב ללמדנו שהיה חילוק בין הרעב שהיה בימי יצחק ובין הרעב שהיה בימי אברהם. והוא שבימי אברהם היה הרעב בכל הארץ גם בארץ פלשתים לכן מוכרח היה אברהם לירד מצרימה ולא עכב הקדוש ברוך הוא, אבל הרעב שהיה בימי יצחק לא היה כבד כל כך. לכן אמר אלהים ליצחק אל תרד מצרימה, וישב יצחק בגרר. וישאלו אנשי המקום על אשתו ויאמר אחתי היא. גם יצחק רצה לפרסם את שם ה׳ ולהודע לאנשי המקום לאיש אלהים כאשר היה עם אברהם אביו על ידי זה שאמר על שרה אחתי היא, אבל לא עלתה בידו כי עד מהרה השקיף אבימלך בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו. ויגדל האיש וילך הלוך וגדול עד מאד. בכל זאת לא היה אהוב לבריות כאברהם אביו והוא משום שלא היה מעורב בין הבריות והוא לבדד ישכון ולא היה לו מגע ומשא עם העם כי על כן כל הבארות שחפרו עבדי אברהם אביו סתמום פלשתים, וכאשר חפרו עבדי יצחק באר, אמרו לנו הוא ויקראו שמו עשק. ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה וגם אמרו לו לך מעמנו מזה משמע שלא אהבו את יצחק כי אם אחר שנראה ה׳ אליו ונודע לו הסבה ובנה מזבח ויקרא בשם ה׳ אז בא אליו אבימלך ופיכל שר צבאו ואמרו ראה ראינו כי היה ה׳ עמך ונכרתה ברית בינינו. אבימלך ופיכל לא זה בימי אברהם כי אם כן קראו הפלשתים את מלכם אבימלך כאשר הוא בלשון צאר באַטיושקאַ. ולשר צבאו קראו הפלשתים פי־כל שעל פיו יעשה כל פקודת המלך.

מאמר ד׳ ויאהב יצחק את עשו

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ובזה ירמז לנו הכתוב שיצחק היה עולה תמימה ולא היה חכם כאביו ועשו היה מרמה אותו למען למצא חן בעיני אביו למען יברך אותו טרם מותו. וזה הוא שאמר הכתוב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות כי עשו מרמה אותו וכי הוא אינו ראוי שיברך אותו וכנראה שיצחק לא הלך בדרכי אברהם אביו להתנהג במדת החסד והרחמים כי אם במדת הדין כידוע שחכמי האמת מיחסים חסד לאברהם וגבורה ליצחק. ותכהין עיניו מראות כי בדין לא יתקיים העולם. וכידוע שאברהם היה מעורב בין הבריות והיה מכניס אורחים וקרא בשם ה׳ בכל מקום שבא לגור שמה ללמד לאדם בינה לדעת דרכי

אלא קודם ובימים הקדמונים לא היה להם בית דהר לשלוח מודעות התולדה בין איש לרעהו כאשר הוא עתה. ויגד לאברהם אחר זמן רב שילדה מלכה כל אלה כבר וכן רבקה נולדה כבר קודם וכאשר לקחה יצחק כבר היתה נערה בת י"ג שנים או כ"ג שנה.

מאמר ב׳ ויעתר יצחק

ויעתר יצחק לה׳ לנכח אשתו כי עקרה היא ואפשר שרבקה כשרה היתה רצונה שיקח יצחק את שפחתה לאשה כי כן חשבו בימים הקדמונים שמזה תצא תועלת לעקרה, אבל יצחק ידע מן הנסיון של אבותיו שאין שום תועלת לעקרה מזה ודעתו היתה שמפתח של חיה הוא בידו של הקדוש ברוך הוא לכן ויעתר יצחק לה׳ לנכח אשתו כי כן הוא ויעתר לו ה׳ ותהר אשתו ויתרצצו הבנים בקרבה ומקרה כזה היה דבר חדש ותאמר אם כן למה זה אנכי שונה מכל הנשים ותלך לדרוש את ה׳. משמע שבימים הקדמונים היה להם מין אורים ותומים ביד איש אלהים, ואליו באו העם לשאול לה׳ להם ויאמר לה שני גוים בבטנך ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר, פעם יגבר אחד ופעם יגבר השני כאשר אמרו חז"ל כשזה קם זה נופל, ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער והוא כאשר כתבתי קודם כי בעת הזיווג נפל פחד העקדה על יצחק וראה המראה שנראה אליו בעת העקדה דם ושער של האיל לכן מן הזרע ההוא יצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקרא שמו עשו, ואחר כך יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו, ויקרא שמו יעקב, ויעקב היה מן הזרע השני ומן הדין היה צריך לצאת ראשון ולו הבכורה אבל עשו דחפו ויצא הוא הראשון בלא דין כי אם ביד חזקה כי גבר על יעקב ברחם האם.

וידו אחזת בעקב עשו להראות שהיה ריב ביניהם ולא נתן יעקב לעשו לצאת אבל עשו יצא בחזקה לכן אחז בעקב עשו כמחאה על מעשי אחיו ועוד כיון שאחז בעקבו הוא כאלו יצאו שניהם ביחד בעת אחת ובזה לא אבד זכותו לבכרה כי שניהם יצאו יחד וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב.

ויאמר עשו אל יעקב הלעטני נא מן האדם האדם הזה, וקרא את עצמו האדם על שהוא היה אדמוני כי על כן קרא שמו אדום וכן קראו לו שעיר על שהוא היה כלו כאדרת שער, ואמר הלעטני מן האדם האדם הזה והשווה את עצמו לנזיד האדום באמרו שאין יתרון לאדם מכל אשר נברא בעולם ולדעתו הדומם וצומח וחי וגם האדם כולם עומדים במדרגה אחת וכולם שווים במעלה הצומח יחיה מן הדומם והחי יחיה מן הצומח וכן הוא האדם. וכאשר ימות האדם וישוב לעפר אז חוזר חלילה ומתגלגלים שנית בחילוף ותמורות שונות זה אחר זה וכן יהיה לעולמים כולם חיים וקיימים זמן מה ואחר כך נפסדים וכאשר שמע יעקב דברי עשו על דבר מצב האדם בעולם ויאמר יעקב אל עשו מכרה כיום את בכרתך לי, כיון שלדעתך אין יתרון להאדם בעולם החיים וכאשר ימות גוף האדם אז תמות

סתם ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם אבל בני קטורה זו הגר אשר ילדה לאברהם בנשואין השנית אחר מות שרה אותם לא שלח אברהם ונשארו עם אמם קטורה זו הגר בבית אברהם אחר מותו. ואף על פי שהנשואין של קטורה זו הגר היה כנגד רצון יצחק בכל זאת כל זמן שאביו היה חי ישב יצחק עם בני ביתו בבית אביו אך אחר מות אברהם הלך יצחק לגור לעצמו. אבל לדעתי הפירוש זה יהיה רחוק מן האמת והוא שהיה לאברהם פלגשים על נשיו הכתוב בתורה לכן דעתי שקטורה היא אשה אחרת לא הגר ככתוב ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ולא יותר, והגר וקטורה קרא הכתוב פלגשים, ולבני הפלגשים של הגר וקטורה נתן אברהם מתנות וישלחם, בכל זאת לא רצה יצחק לגור בבית אביו משום שהאלמנה קטורה אחר מות אביו נשארה לגור בבית אביו כי אותה לא שלח אברהם בחייו כי על כן הלך יצחק עם בני ביתו לגור עם באר לחי ראי לעצמו ואז היה נצרך יצחק ברכה לעצמו וזה הוא שאמר הכתוב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו. וישב יצחק עם באר לחי ראי.

פרשה תולדות

מאמר א' ואלה תולדות יצחק

אלה תולדות יצחק בן אברהם, וקא חשיב הכתוב תולדות יצחק אחר מות אברהם אף שבני יצחק נולדו חמשה עשר שנים טרם מות אברהם להורות שעיקר זרעו של אברהם היה יצחק ואמר הכתוב אלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק כאשר אמר הקדוש ברוך הוא כי ביצחק יקרא לך זרע, ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה ועשרים שנה היתה עקרה כי יצחק היה בן ששים כשהוליד, ואברהם מת כאשר היה בן מאה ושבעים וחמש שנה הרי נולדו חמשה עשר שנים טרם מות אברהם, ואמרו חז"ל שרבקה היתה בת ג' שנים בהנשאה ליצחק והטעם הוא משום שיצחק היה בן ל"ז שנה בעת העקדה ותיכף אחר העקדה הוגד לאברהם שנולדה רבקה ויצחק היה בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה על כן היתה רבקה בת ג' שנים. ויהי לי זה לפלא כי לדעתי בת ג' שנה אינה ראויה להנשא לאיש,ועוד כל מה שספר לנו הכתוב אודותה על העין שהשקתה לכל הגמלים והכתוב קראה נערה ואמרו נקראו לנערה ונשאל את פיה וכאשר פגשה את יצחק כתיב ותקח את הצעיף ותתכס, מכל זה משמע שרבקה היתה בעת ההוא נערה בתולה בכל דרכיה לא פחות מבת י"ג שנים ויותר כי על כן קרא אותה הכתוב נערה. ולדעתי מה שאמר הכתוב אחר העקדה ויגד לאברהם ובתואל ילד את רבקה לאו דוקא שהיא נולדה בעת ההיא. אלא שכבר נולדה קודם והכתוב הולך וחושב את כל אשר ילדה מלכה והם בוודאי לא נולדו בעת ההיא

ליקח אשה עבור בן אדונו ולשלם מחירה כמנהג המדינה שהיה בימים ההם שהחתן היה מחויב לשלם לאבי הכלה כפי ההשוואה שהיה ביניהם, וגם לעת הזאת יש מקומות שמנהגם לקנות הכלה מאבותיה או ממשפחתה.

וילך אליעזר ואלהים הצליח את דרכו כאשר יספר לנו הכתוב ויבא בית בתואל ויספר להם את כל הדברים ואת אשר קרה לו על עין המים. ויען לבן ובתואל, וקפץ לבן בראש ונראה לי לומר שראה לבן שאביו אינו רוצה לשדך את בתו ליצחק ולבן היה להוט אחר העשירות שהביא אליעזר עמו לשלם עבור הכלה כי על כן קפץ בראש ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב, וכוונתו היה שימצא תחבולה שישאר העשירות בביתם באיזה אופן שיהיה. ואחר כך כאשר דבר עם אביו אודות זה וישימו סם בקערה של אליעזר אך הקדוש ברוך הוא שלח מלאכו והחליף את הקערות ויאכל בתואל מן הסם וימת. כי מה' יצא הדבר שיצחק ישא את רבקה לאשה ויקומו בבקר ויאמר אחיה ואמה ואמרו חז"ל שבתואל רצה לעכב ובא מלאך והמיתו שלא יהיה עיכוב מצדו, והיה קשה לי מדוע לא רצה בתואל לתת את בתו ליצחק שהיה בן יחיד לאברהם והוא יירש אותו. אלא הוא כאשר אמרתי שיצחק היה חולה אחר העקדה בגופו ונפשו ובתואל ידע מזה ואפשר שאליעזר אמר לו כן. לכן לא הסכים לתת את בתו ליצחק. אבל הקדוש ברוך הוא המסבב כל הסיבות העביר את בתואל לבלתי יהיה שום עיכוב מצד רבקה כי היא בעצמה נתרצה להנשא ליצחק אף שידעה שיצחק חולה, וישלחו את רבקה, ותקם רבקה ונערתיה ותלכנה אחרי האיש, ויצא יצחק לשוח בשדה לעת ערב כי כן היה דרכו להתבודד ולהתרחק מן אנשים. ויספר העבד ליצחק את כל הדברים, ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו. ונרפא מן המרה שחורה ששרה עליו קודם. אבל עדיין היה מפחד ונרתע מן המראה שנרשם במוחו אחר העקדה והוא השער והדם האדום הנשפך מן האיל כאשר אבאר לקמן שמשום זה היה הסיבה שמן הזרע יצא הראשון ארמוני כלו כאדרת שער וקראו את יצחק בשם פחד כאשר אמר יעקב (בראשית ל"א) אלהי אבי אברהם ופחד יצחק.

מאמר ג׳ ויסף אברהם ויקח אשה

ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו בנים, רבותינו ז"ל במדרש רבה דרשו ואמרו קטורה זו הגר. וקשה לי כיון שכתוב בתורה ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וישלחם, ובתורה לא מצינו שלקח אברהם עוד נשים מלבד שרה כי אם הגר וקטורה אשר ילדו לו בנים, ואם קטורה זו הגר איך אמר הכתוב ולבני הפלגשים כיון שקטורה זו הגר, ועוד הכתוב מונה בני ישמעאל אשר ילדה הגר לאברהם לחוד ובני קטורה לחוד ואם קטורה זו הגר היה צריך למנות ישמעאל יחד עם בני קטורה, ועלה בדעתי לומר שהיה לאברהם פלגשים על נשיו שרה והגר ואותם ואת בניהם אשר ילדו לאברהם לא זכר הכתוב בשמם ואמר הכתוב

אמר המחוברים בגוף בחייו משמע מקרא דכתיב ותמת שרה זה הגוף בקרית ארבע אלו הארבע יסורות הוא חברון שהיו מחוברים בגופו בחייו, בארץ כנען בעולם הזה הבוהר אדם בזמן מועט. והוא מה שאמרו חז"ל בפרקים טובה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא. והוא כאשר אמרתי שבעולם הזה אז האדם הוא פרטי לעצמו ועל ידי הנשמה שנפח אלהים באפיו ועל ידי הבחירה שחנן אותו אלהים האדם יכול להתדמות לעליונים לעשות דברים טובים, כי על כן אנו מחויבים לחלק כבוד לגוף האדם הנפטר משום שהגוף היה לבוש לנפש האדם בחייו בעולם הזה ובו ועמו ככלי חפץ האדם עושה מעשים טובים וזה היה כוונת הכתוב שאברהם בא לספר לשרה להורות לבני חת ולכל באי עולם שצריך האדם ליתן כבוד לגוף האדם הנפטר כי זה חלקו של גוף האדם מכל עמלו אשר עמל תחת השמש כאשר אמר אלהים (בראשית ג') כי עפר אתה ואל עפר תשוב כי לא חמר גוף האדם הוא האדם כי אם הנפש אשר בגוף האדם ותתלבש בו הוא האדם אשר אמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו והנפש הוא אשר ישאר אחר מות הגוף ועתיד לקום בעת שיעלה ברצון הקדוש ברוך הוא להחיות מתים לעתיד לבא כאשר בארתי בפרשה בראשית מלת בהבראם ומלת וינפש ראה שם ותדע.

מאמר ב' ואברהם זקן

ואברהם זקן בא בימים, ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך שלא תקח אשה לבני מבנות הכנעני, ולא רצה אברהם לשדך את בנו עם בנות לוט אף שהוא היה ממשפחתו מן הטעם שאמרתי קודם משום שכתוב בתורה עמון ומואב לא יבא בקהל ה' וזרע הטמאים אינו ראוי להתערב בזרע קדושים. וקשה כי לא נמצא בתורה שהאבות יבחרו אשה לבניהם. ויצחק היה בעת העקדה ל"ז שנה והיה במעמד לבחור לו אשה בעצמו, ולא עוד אלא כנראה מן הכתוב שעשה לאליעזר לאפטרפות על נכסיו ועל בנו והשביע אותו אולי ימות טרם ישא יצחק אשה שלא יקח לו אשה מבנות הכנעני אלא הוא כאשר אמרתי שאחר העקדה נחלש יצחק והיה מטושטש בדעתו ומפחד מן המראה אשר ראה כאשר חזרה אליו נשמתו ונבהל מן השער ודם האיל שנעקד בצדו ואחר כך כאשר נודע לו שמתה אמו ונפשו היה קשורה בנפשה נפל במרה שחורה והיה מתבודד ומתרחק מן אנשים ולא עלה על לבו לישא אשה, ואברהם ראה את כל זאת לכן עשה לאליעזר לאפטרפות על בנו ועל כל אשר לו והשביע אותו שאם ימות שלא יקח אשה לבנו מבנות כנען, ואברהם רצה שישא יצחק אשה טרם מותו כי על כן אמר לאליעזר שילך אל ארץ מולדתו ויקח אשה לבנו ממשפחתו. ואלהים אשר הבטיח לו שביצחק יקרא לך זרע הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם. וישבע לו אליעזר ויקח את כל טוב אדוניו בידו רצה לומר שטר תעודה וכח הרשאה מאת אדניו אברהם שהוא יכול

מגורו והוא לפי דעת סדר עולם שי"ב שנים קודם העקדה נסע אברהם מבאר שבע וילך לחברון ובעת העקדה היה גר בחברון, אבל לדעתי בעת העקדה היה גר אברהם עדיין בבאר שבע ככתוב וישב אברהם אל באר שבע, רצה לומר שב אל המקום אשר משם הלך, וישב אברהם בבאר שבע, רצה לומר כל העת ההוא גר אברהם בבאר שבע והוא ל"ח שנים כאשר בארתי קודם.

פרשה חיי שרה

מאמר א' לספוד לשרה

ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען כאשר אמרתי ששרה הלכה לחברון באותו היום לבקש אחר אברהם ויצחק באמרה שבודאי הלכו לשם אל המקום אשר גרו שם מלפנים כ"ד שנים עם בעלי ברית אברהם ענר אשכול וממרא, ובבואה לחברון ולא מצאה ויפג לבה ותחלה ותמת שרה וכאשר הגידו לאברהם כי מת שרה בקרית ארבע ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה. ולא הלך עמו יצחק משום שהיה חולה מפחד העקדה ונשאר בבאר שבע אך אחר כך בא יצחק אל אביו לגור בחברון. וידבר אל בני חת גר ותושב אנכי עמכם היום. רצה לומר גר אנכי עמכם היום משום שעתה באתי אבל הייתי תושב עמכם מלפנים כ"ד שנה. תנו לי אחוזת קבר עמכם. ויענו בני הת נשיא אלהים אתה בתוכינו. רצה לומר לא גר ולא תושב אתה נחשב בתוכינו כי אם נשיא אלהים אתה בתוכינו, וכמלך כן נשיא אלהים ברשותו כל הארץ, במבחר קברינו קבר את מתך ואין איש ממנו ימנע את קברו ממך. ואברהם כנראה לא רצה לקחת מהם את שדה מערת המכפלה לא במתנה ולא בדין על שהוא נשיא כי אם לקנות מהם את השדה ולשלם עבורה בשקלי כסף עבר לסחר למען שיתנו לו שטר קנין על שדה מערת המכפלה למען תהיה לעד לעתיד לדורות יבאו שאברהם קנה את השדה והיא אחוזתו לעולם, וכן העיד הכתוב ויקם שדה עפרון אשר במכפלה השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב לאברהם למקנה, ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחוזת קבר מאת בני חת, וכתוב בספר הישר ויכתוב אברהם את הדבר הזה בספר ויחתום ויעד ארבעה עדים, ואלה שמות העדים, אביגיל בן אמושיע החתי. אדי חרן בן אשונש החוי, אברון בן אחירם הגמרי. בקדיל בן אבודיש הצדוני. ויקח אברהם את ספר המקנה וישימה באוצרותיו. ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון, ואמרו חז"ל (זהר דף קכ"א ע"ב מדרש הנעלם) רבי יצחק אמר רבי יוחנן ברא קודשא בריך הוא לאדם והכניס בו ארבעה דברים הנחלקים בגוף, אמר רבי יהודה המחוברים בגוף, רבי יצחק אמר הנחלקים בגוף שהם חולקים להתפרש כל אחד ליסודו כשיוצא האדם מן העולם הזה. רבי יהודה

וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו, נלאו המפרשים לפרש מה הוא אחר ואמרו חז"ל במדרש אחר שאמר לו המלאך ורש"י ז"ל כתב לפי האגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענות של אברהם, ולדעתי פירושים אינו מיושב כי לפי זה היה לו לכתוב מלת אחר קודם שראה את האיל ולפיכך חוקרי התורה מחכמי אומות העולם רצו לומר שצריך לכתוב אחד ד׳ תחת ר׳ אבל אנחנו בני ישראל שהמסורה בידינו בקבלה דהפו את דעתם, וחלילה לבני ישראל להחליף אפילו אות אחד מן התורה הקדושה. ואנכי אמרתי לפרש הכתוב שאברהם ראה מרחוק שחיה אחת רץ בין האילנות ביער ולא ידע אם היא חיה טרפה או כשרה ראוי להקריב לעולה לה׳ אך אחר שנאחז בסבך בקרניו ראה והנה איל, חיה כשרה הראוי להקריב עולה לה׳, וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. אמנם לפי ביאורי פרשה העקרה יש לבאר את הענין באופן שיהיה מתקבל על הלב והוא: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר רצה לומר אחר מה שאמר לו מלאך ה׳ מן השמים אל תשלח ידך אל הנער אז ראה אברהם וידע ההבדל אשר בין האדם ובין החי והוא שבחמר הגוף אין חילוק בין האדם וחי ובמדרגת החיים שווים המה בחמר הגוף ככתוב ויהי האדם לנפש חיה. אבל יש הבדל גדול ביניהם בזה כי בבהמה כתיב תצא הארץ נפש חיה ובאדם כתיב ויפח באפיו נשמת חיים על כן האיל הוא אחר שונה מן האדם. ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. רצה לומר שהאיל הוא במדרגה תחתונה של בנו והאדם הוא במדרגה עליונה מן החי. ויקרא שם המקום ההוא ה׳ יראה משום ששם הראה ה׳ לאברהם סדר השתלשלות עולם הויה והפסד וההבדל שבין האדם וחי. ומעמד האדם ביחוסו אל אלהים והעולם והוא שאסור להקריב קרבן אדם לה׳ כי אם מן הבהמה, ואך אל ה׳ לבדו מותר להקריב קרבן מן החי אבל אסור להאדם לשחוט את החי ולאכול את בשרו משום שאכילת בשר החיים הוא נגד סדר עולם הויה והפסד׳ ואמר הכתוב כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה רצה לומר אשר הוא חי אבל אין בו דם אדום כי אם לחות לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל. אך בשר בנפשו דמו דם אדום לא תאכלו. וכתיב מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם, וכל מי אשר לא ישמע לדבר ה׳ וישפך דם החיים ויאכל את בשרו ענש יענש והאדם ישא עונו, והראב"ד ז"ל בפירושו לספר יצירה כתב (פרק א׳ משנה א׳) אני ה׳ עושה כל מלמד שכל היצורים נחקקו בשמו לפיכך נצטוינו שלא להשחית דבר ושופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם, וזהו סוד היצירה להיות כל הנבראים משותפים באדם והאדם בהן. ואמרו חז"ל (זהר פרשה וירא דף י"ב ע"א) כתיב לא תרצח וכתיב במעשה בראשית ישרצו המים שרץ נפש חיה. ואנת לא תקטול בר נש דאקרי הכי דכתיב ויהי האדם לנפש חיה. ולא תהיו כדגים הללו דברבי בלעי זוטרא.

וישב אברהם אל נעריו, ולא זכר הכתוב את יצחק כי גם הוא שב עם אברהם אל נעריו ופירש המלבי"ם ז"ל ששלח אברהם את יצחק לחברון ששם היה אז

הלא נסע יתרם בם ימותו. וישא עיניו וירא את המקום מרחוק. רצה לומר אחר שחקר אברהם והתבונן באותו הענין, עוד הענין ההוא היה רחוק ממנו לדעת ההבדל שיש בין האדם וחי.

ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור והתחזק אברהם להסיר הספקות שנפלו בלבו ואמר שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה. וכאשר שאל יצחק את אביו איה השה לעולה. ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעולה בני רצה לומר כמדומה לי שהשה ובני יראה לו לאלהים כאחד רצה לומר במצב ובמעלה אחד. וילכו שניהם יחדיו רצה לומר השה ובני ילכו שניהם כאחד ביחוסם אל האלהים. ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים, רצה לומר אחר החקירה ועיון בדבר הבינו שמותרהאדם מן הבהמה אין, ואחד הוא ביחוסם לאלהים. והוא משום שחמר גוף האדם וחמר גוף הבהמה מחמר אחד שניהם נוצרו ועומדים במדרגה אחת בעולם החיים והאדם נמשל כבהמות נדמו במעלתם כי על כן לא יתנשא האדם לומר שמותר לו להמית את החי ולאכול את בשרו לא כן הוא משום שזה הוא נגד סדר החיים בעולם והאדם האוכל בשר החיים הוא כאילו הקריב קרבן לעצמו וזה אסור מן התורה כי אם אל ה׳ לבדו שהוא גבוה על כל גבוהים מותר להקריב קרבן מן החי, וכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳ מן הבהמה על כן האדם בכלל בהמה ביחוסו אל אלהים וכתיב ואהבת את ה׳ אלהיך בכל נפשך. על כן מחויב האדם למסור גם את נפשו לה׳, לכן ויעקד את יצחק בנו לעשות מצות ה׳ ויקח את המאכלת לשחוט את בנו האהוב לו כנפשו, ויקרא מלאך ה׳ מן השמים ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, כי מה ה׳ שואל ממך כי אם ליראה את ה׳ אלהיך. וכיון שאתה ירא אלהים בזה האדם מתנשא על כל חי ואסור להקריב אדם קרבן לה׳, כי תועבת ה׳ כל עושה זאת לכן ואל תעש לו מאומה, ואמר קהלת את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ובזה יתנשא האדם על כל חי, וכיון שלא חשכת את בנך את יחידך ממני ידעתי כי ירא אלהים אתה לכן אל תשלח ידך אל הנער כי לא ירצה ה׳ בתועבות כאלה להקריב קרבן אדם לה׳ כי אך בעבור נסות אתכם בא אלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לשמוע בקולו ולעשות הטוב והישר בעיני ה׳, ולהקריב קרבן אדם לה׳ לא טוב הוא בעיני ה׳, וגם יצחק ירא אלהים היה כאשר אמרו חז״ל שיצחק היה אז בן ל״ז שנה ואברהם היה איש זקן והיה בידו לעכוב את אביו מהעלות אותו לעולה. אבל גם יצחק היה ירא שמים ומסר את נפשו ביד אביו לעשות רצון אלהים ובזה נשלם הנסיון גם מצד יצחק, לכן אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה ואמרו חז״ל שרצה אברהם לעשות בו איזה רושם ולהוציא ממנו דם כי על כן אמר ואל תעש לו מאומה, כי הדם הוא הנפש וכתיב השופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם.

פרשתי במקומו קודם והוא שהאדם מתנשא על כל חי במדרגתו העליונה והוא עומד עליהם ומותר להאדם לאכול את החי, ואחר ששתל אשל ויקרא בשם ה' שהוא גבוה מעל כל גבוהים ובכל זאת אסור להקריב קרבן אדם לעולה לה' וכי תועבת ה' כל עושה אלה, אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם לצות לו לעשות בעצמו ההיפך ממה שדרש ברבים שאסור לעשות, ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה, וזה היה נסיון גדול כאשר כתב המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה שעד הנה דרש ויוכח נגד עבודה זה שהיו מקריבים זבחי אדם, ויוכח אותם כי לא ירצה ה' בתועבות כאלה וכי אין תועבה גדולה בעיני ה' כשפיכת דם. כמו שכתוב כי כל תועבות ה' אשר שנא עשו לאלהיהם. כי גם את בניהם ישרפו באש לאלהיהם. לכן מצוה זו יהיה כנגד שכלו, וזה היה הנסיון כי למען נסות אותו בא אלהים לדעת הישמור את מצותיו אם אפילו שהמצוה יהיה כנגר שכל הישר.

ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והעלהו שם לעולה. אמר להעלהו אבל לא לשחטו, ואלו היה מדקדק היה מבין רצונו וכוונת הקדוש ברוך הוא כאשר אמרו חז"ל אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי זה עקדת יצחק, על אחד ההרים אשר אמר אליך ולא נמצא כתוב שאמר ה' לאברהם אחר כך על אי זה ההר יעלהו לעולה, ונראה לי לומר על אחד ההרים פירוש התרוממות האחד והוא התרוממות האדם על החי אשר אמר אליך א"מ"ר הוא אש, מים, רוח. אלי„ך עולה מספר אנ"י. והוא ענין משותף ביני ובין האדם אלי ואליך וכאשר תחקור ותעיין בענין זה תדע כי לא כן הוא כאשר אמרת אליך לרומם את האדם מעל כל חי כי על כן מותר להאדם להחיות את נפשו בבשר החי כאשר אמרת שזה הוא סדר קיום העולם שהאדם יחיה א"ע מכולם מרומם וצומח וחי, לא כן הוא, אחד ההרים האדם הוא אחד במצב החי ומותר האדם מן הבהמה אין. וישכם אברהם בבקר כידוע אשר בבקר שכל האדם יותר זך ומסוגל להבחין ענין קשה להבין, ויחבש את חמרו פירש אחר שחקר ועיין בענין פקודת ה' להעלות את יצחק לעולה חבש את חמר גופו אשר הסית אותו לבלתי לשמור את מצות ה', והוא חבש את חמר גופו להסיר הספקות שעלו ברעיונו על דבר עקדת יצחק בנו, ויקח את שני נעריו אתו אלו היצר הרע והיצר הטוב אלו השואל והמשיב אשר יעלה במחשבת האדם כאשר יפול ספק בלבו באיזה דבר ואינו יודע איך לעשות.

ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים, רצה לומר הלך לחקור ולהתבונן את הדבר אשר א"מ"ר לו האלהים. א"מ"ר הוא א"מ"ש שלש אמות אש רוח מים. כי באמת חמר גוף האדם כחמר כל החיים נתהוה מהשלשה יסודות אלו והם כחות האלהים א"מ"ש ומי יודע רוח האדם העולה למעלה ורוח הבהמה יורדת למטה ומותר האדם מן הבהמה אין מקרה אחד לכולם כמות זה כן ימות זה ורוח אחד לכל הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב לעפר, ככתוב (איוב ב')

גר אנכי עמכם. ואחר שקבר את שרה בחברון עזב אברהם את באר שבע ויבא לגור בחברון.

מאמר ט׳ וה׳ פקד את שרה

וה׳ פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר. והכתוב בא ללמדנו שמפתח של חיה לא נמסרה ביד המלאך כי אם ביד ה׳ ובהשגחתו הפרטי ישנה את הטבע, ואף ששרה היתה עקרה בכל זאת פקד אותה ה׳ כאשר אמר לאברם אבל שרה אשתך יולדת לך בן, וכאשר דבר לאברהם בברית בין הבתרים, ותהר ותלד שרה בן לזקוניו למועד אשר דבר אתו אלהים באלני ממרא. ועוד בא הכתוב להעיד שלא היה שום חשד שמאבימלך נתעברה שרה. והוא שאברהם היה בן תשעים ותשע שנה באלני ממרא כאשר נמל ותכף עזב ונסע ובא לגור בגרר ולוקחה שרה לאבימלך ויצחק נולד כשהיה אברהם בן מאה שנה. על כן מעת שלוקחה שרה לאבימלך עד שנולד יצחק עברו יותר מאחד עשר חדשים, לכן לא היה שום חשד שמאבימלך נתעברה שרה. וזה הוא שהעיד הכתוב ותלד שרה בן לזקוניו ואמרו חז״ל שהיה זיו איקונו של יצחק דומה לדיוקנו של אברהם ומדייק הכתוב ואומר ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק להשמיענו שלא נולד מאבימלך כי אם מאברהם.

ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק, וכתב המלבי״ם ז״ל ולא פירש מה היה הצחוק כי אם ברמז שילדה לאברהם שאמר כמו לצני הדור שמאבימלך נתעברה שרה. ושרה הכירה שלצחוק זה הסיתו אמו. על כן אמרה שרה לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה ואף אם שהרע לאברהם על אודת בנו בכ״ז שמע לקול שרה כי היה ירא אברהם שיגדלו הבנים יחד בביתו באמרו פן יקרה אסון לבנו ליצחק הקטן מיד ישמעאל בנו הגדול, וישמעאל עוד בנערותו היה רובה קשת ואמרו חז״ל מצחק שרצה ישמעאל להמית את יצחק ברובה קשת, על כן וישלח אברהם את הילד ואת אמו כאשר צוה אותו אלהים.

ויהי אלהים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רובה קשת כאשר אמר אלהים והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו. ויצחק גדל בבית אבותיו כי בן זקונים הוא להם ונפשם קשורה בנפש יצחק אשר אהבו. ואברהם אביו למד אותו ליראה את ה׳ ולקרא בשם ה׳ אל עולם.

מאמר י׳ עקדת יצחק

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם. ולא נודע אחר איזה דברים ואמרו חז״ל (סנהדרין דף פ״ט ע״ב) מאי אחר אמר רבי יוחנן אחר דבריו של שטן. ורבי לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ויצחק. והמלבי״ם ז״ל כתב אחר שזה היה הנסיון האחרון מהעשרה נסיונות ולי נראה לומר אחר הדברים האלה אחר שטעה אברהם בשלשה מדרגות החיים בסדר הנהגת העולם וקיומו כאשר

אשר יצא משם, ככתוב וישב אברהם ויקמו וילכו יחדיו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע. מזה משמע שבעת העקידה גר אברהם בארץ פלשתים, ולא בחברון, רבים מן מפרשי התורה הלכו לדעת סדר עולם המלב"ם ז"ל כתב כיון שאמר הכתוב וישב אברהם אל נעריו ולא זכר את יצחק מלמד ששלח את יצחק משם לחברון לבשר לשרה אמו שהוא חי ובעבור זה גם כן לא זכר הכתוב שהלך יצחק עם אברהם לספד לשרה בחברון. ולדעתי יצחק נחלש מפחד העקידה וכאשר אמרו חז"ל שפרחה נשמתו ממנו מרוב הפחד ולא יכול יצחק להלוך ברגליו וספר לנו הכתוב בקצור שאברהם שב אל נעריו ואברהם עם נעריו הלכו ולקחו את יצחק וילכו יחדיו אל באר שבע. לכן נראה לי לומר שבעת העקדה גר אברהם בבאר שבע ואחר העקידה שב אל באר שבע מן המקום אשר יצא שמה שם והשכל ילמדנו שכן הוא כי אם אברהם היה גר בעת ההיא בחברון מדוע לא הלך מן העקידה לחברון ששם ביתו והלך לבאר שבע, לכן דעתי שאברהם גר בארץ פלשתים ימים רבים שלשים ושמנה שנה כי בן תשעים ותשע שנה היה בבואו לגור שמה ויצחק היה בן ל"ז שנה בעת העקדה ואברהם היה בן מאת שנה כשנולד יצחק נמצא שאברהם גר בארץ פלשתים ל"ח שנה והוא שאמר הכתוב ימים רבים, והכתוב וישב אברהם בבאר שבע בא ללמדנו שאברהם גר שם כל העת ההוא. ועל השאלה והא כתיב ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון מזה משמע שאברהם גר בעת ההוא בחברון. יש לבאר כל הענין, וכן היה. שאברהם לא רצה לגלות לשרה מה שאמר לו אלהים באמרו ששרה לא תתנה לו לקיים את מצוותאלהים בידעו כי נפשה קשורה בנפש יצחק בנה, כי על כן וישכם אברהם בבקר טרם עמדה שרה ממשכבה.

ויהי בבקר ותשאל שרה לאנשי הבית על בנה ואישה ואמרו לה שהשכימו בבקר והלכו אבל אינם יודעים איה הלכו ותפעם רוחה בקרבה כי מעולם לא נפרדו זה מזה. ושרה אמרה בלבה כי בודאי הלכו לחברון, ואפשר ששמעה שרה מאברהם קודם שדעתו לשוב לחברון לעת זקנה אל המקום אשר גר שם קודם עם בעלי בריתו ענר אשכל וממרא, לכן הלכה שרה לבקש אחר אברהם ויצחק בנה לחברון, וכאשר באה שמה ולא מצאה אותם ויפג לבה ושרה היתה זקנה בת מאה ועשרים ושבע שנה ולא יכלה לעמוד בנסיון ויכאב לבה ותמת בחברון. וכאשר שב אברהם מן העקדה אל ביתו אל באר שבע ולא מצא את שרה בבית ושאל לאנשי הבית ואמרו לו שהלכה לחברון, אז שלח אברהם אנשיו לחברון להחזירה לבאר שבע ולא הלך אברהם בעצמו לחברון משום שהיה עיף מטורח הדרך שלשה ימים להר המוריה ושלשה ימים בחזירתו לבאר שבע. וכאשר אמרתי קודם שאפשר שיצחק היה חולה מפחד העקדה ולא רצה אברהם לעזבו בבית וכאשר חזרו האנשים מן חברון ואמרו לו ששרה מתה בחברון אז הלך אברהם לספד לשרה בעצמו ויצחק נשאר בבאר שבע, בבית מגורם, וכן משמע מדברי אברהם שאמר לבני חת, גר ותושב אנכי עמכם היום. תושב שישב שמה קודם כ"ד שנה, ובעת

ה׳ במקום ההוא. וכן היה כי כאשר לקח אבימלך את שרה אל ביתו ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו השב את אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה.ואם אינך משיב דע כי מות תמות, וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר את כל הדברים האלה באזניהם, וייראו האנשים מאד, וכתוב ויתפלל אברהם אל אלהים וירפא, כי עצר ה׳ בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם, ועל ידי זה נתפרסם שם ה׳ ואברהם לנביא ה׳ ויהי כאשר קרא אברמם בשם ה׳ שמעו לקולו כי היה נכבד בעיניהם וחשוב לאיש נביא ה׳. לכן ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר אתה עשה, ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך. לא כפרעה אשר הטיב עמך טרם נגע אותו אלהים ואחר כך אמר הנה אשתך קח ולך, וישלח אותך ואת אשתך מן הארץ, לא כן עשיתי אני כי אחר שנגע אותי אלהים נתתי לך מתנות לכפר פניך ופני שרה אשתך ואמרתי הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב. כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה. והיה לעתיד כאשר יכבשו זרעך את הארץ והם יהיו המושלים גם הם יעשו חסד עמהם כאשר אנכי עשה עמך מיום.

ויאמר אברהם אנכי אשבע, וכנראה מן הכתוב בשופטים הפלשתים הללו את הברית בראשונה והתגרו מלחמה עם בני ישראל קודם. נלאו המבקרים לדעת מי המה הפלשתים ומאין באו לגור בארץ ומן הכתוב בתורה ידענו שהם אינם מעשרה עממין, וכנראה שבעת שבא אברהם לגור בארץ פלשתים כבר היו למלוכה עם מלך ושרים, ונראה לי לומר שהפלשתים היו מבני שם ובאו לגור בארץ כאשר הפיץ ה׳ את בני האדם על פני כל הארץ וקראום פלשתים שם המורה על בני גולה (עמיגראנטען) משום שהיו מן האחרונים אשר באו לגור בארץ ההוא, והפלשתים באו אחרונה.

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה׳ אל עולם. ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, רש״י ז״ל כתב מרובים משל חברון הראשונים והם כ״ו שנה בחברון עשה כ״ה שנים וכאן כ״ו שנה וכתב ימים רבים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרש ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ״ו שנה, ולאחר כ״ו שנה יצא משם וחזר לחברון וגר בחברון י״ב שנים לפני עקדתו של יצחק. כך שנויה בסדר עולם בראשית רבה. החשבון שעשה רש״י ז״ל אינו נכון כי אברהם היה בן שבעים וחמשה שנה בצאתו מחרן וישב באלני ממרא אשר בחברון, ושם מל אברהם בן תשעים ותשע שנה ותיכף אחר מהפכת סדם נסע משם ויבא לגור בארץ פלשתים, על כן אברהם ישב בחברון לא כ״ה שנה כי אם כ״ד שנה ולפי חשבון זה ישב אברהם בארץ פלשתים יותר מחברון שתי שנים ולא שנה אחת כאשר פירש רש״י ז״ל, וגם זה היה לי לפלא מאי זה מקור שאב סדר עולם שאברהם יצא מבאר שבע וחזר לחברון י״ב שנים לפני העקדה ובתורה כתיב בפירוש שאחר העקידה חזר אברהם אל מקומו

תתגר בם. וכתב המלבי״ם ז״ל וזה דוחק אחד שהם התחילו בריב מדוע לא ינקמו מהם. ולפי דעתי שגגה הוא ביד המלבי״ם ז״ל לומר כן, כיון שהזהירה התורה אל תצורם ואל תתגר בם אין להקשות מדוע צוה הקדוש ברוך הוא להכות את המדינים ולא מואבים, אך המלבי״ם ז״ל הולך ומבאר שם ואומר, והנכון מה שכתב הרי״א ז״ל שלא זנו רק עם בנות מדין והם אמרו להם שהם בנות מואב וישראל חשבו כן עד שגלה להם המקום שהם בנות מדין. ולדעתי זה דוחק גדול לומר כן כי הכתוב אמר בפירוש ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ואחר כך זנו גם עם בנות מדינים, והקדוש ברוך הוא צוה להכות את המדינים אבל לא מואבים משום שכתוב אל תצורם ואל תתגר בם, והמלבי״ם ז״ל כתב שם שבנות מואב היו צנועות והיה לי לפלא כיון שכתוב ויחל העם לזנות אל בנות מואב, ומן המאמר שאמרו חז״ל ספרי נראה שלא היו צדקניות ביין ובזימה הטו את לב בני ישראל לעשות הרע בעיני ה׳. ומה שדרשו חז״ל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית לא הוא משום שהיו צדקניות אבל היה להם כוונה בזה להצדיק את רות המואבית שממנה יצא מלכות בית דוד ובלתי ספק רות היתה צנועה כאשר העיד עליה הכתוב, אבל היא היתה יוצאת מן הכלל. אבל על הכלל תורתינו הקדושה תורה לנו שבנות מואב עשו מעשה אבותיהם כלוט ובנותיו והיו שתויי יין ושטופי זמה הרע בעיני ה׳ כי על כן אמרה התורה עמון מואב לא יבא בקהל ה׳.

מאמר ח׳ ויסע מִשם אברהם

ויסע משם אברהם וישב בגרר ואמרו חז״ל בראשית רבה להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו, ולי נראה לומר עוד הטעם מדוע נסע מאלני ממרא משום שהמקום ההוא היה קרוב למקום הככר של מהפכת סדום ועמורה והיה ירא אברהם לשבת בקרום המקום ההוא לכן נסע עד גרר מרחק רב מן אלני ממרא וישב בגרר, ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא, ונראה לי לומר פה כאשר אמרתי קודם כאשר ירד אברהם למצרים מפני הרעב בלתי רשיון אלהים ולא בטח בה׳ כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני והיה ירא פן יענש אותו אלהים כי על כן אמר אז אל שרה אחותי היא, כן כעת כאשר נסע אברהם מאלני ממרא נסע בלתי רשיון אלהים כי אם משום שהיה ירא לשבת שמה ולא בטח בה׳ כי הקדוש ברוך הוא ישמרהו ויצילהו באשר הוא שם. לכן כאשר בא לגור בארץ פלשתים ושם היה החוק שכל הבתולות ונשים פנויות היו ברשות המלך, ואברהם ידע ששרה אף שהיא בת תשעים בכל זאת משום שהיתה עקרה וכעת חזרה לנערותיה והיא יפת תואר, ואמר אין יראתאלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי. לכן אמר אל שרה אחותי היא, והיה בטוח שלא יאונה לשרה שום רע. וכאשר נגע אלהים את פרעה ואת ביתו במצרים על דבר שרה כן ינגע אלהים את אבימלך ואת ביתו והיה בטוח שאלהים יריב ריבם עם מלך ושרים כאז כן עתה, ועל ידי זה יתפרסם שם

המהפכה עלה גפרית ואש מן הארץ אל השמים וחזרו וירדו על הארץ,ויעל לוט מצוער וישב בהר. כי ירא לשבת בצוער משום שצוער היה בבקעה סמוך לערי הככר ואפשר שיהפך ה׳ גם את עיר מצער. ואולי הרגיש לוט שרעדה גם שם הארץ מתחת, ויעל לוט מצוער וישב בהר במערה הוא ושתי בנותיו.

מאמר ז׳ על דבר שכרות

לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו. כבר כתבתי אצל נח שהשכרות הוא מדה מגונה מאד והוא מקור ושורש וסבה הראשונה לחטאים ולעונות שיעשה האדם והמביאים רעות רבות על האדם אשר יפול ברשת השכרות והאדם ההוא ענש יענש וסופו תמיד מר, וחוץ מזה השכרות תשחית את גוף ואת נפש האדם של השכור עצמו עוד מביא תקלה והשחתה לגוף ונפש זרעו לדור דורות. והילדים הנולדים מאיש שכור אשר לא ידע בשכבה ובקומה לפי דעתי הם פחותי ערך ושפלים מן הבהמה, ואף אם אמרו חז״ל שלא נאסרה הבת לאב לבני נח, בכל זאת הילדים הנולדים מהתקרבות ערוה כזה לדעתי הוא רע מאד להילדים משום שהוא כנגד סדר השתלשלות החיים בעולם, ובפרט מזרע השכור אשר לא ידע בשכבה ובקומה. ולדעתי הנולדים מיחוד כזה בלתי ספק גם הם יהיו שכורים ויהיו שטופי זמה מבטן האם לדור דורות, והתורה מעידה שכן הוא, בשיטים כתיב ויחל העם לזנות אל בנות מואב ואמרו חז״ל ספרי והשיבו שם נשים זונות זקנות מבחוץ וילדות מבפנים וקטנה קוראה לו מבפנים והיה נכנס אצלה והצרצור מלא יין אצלה, אמרה לו רצונך שתשתה והוא היה שותה והיה היין בוער בו ואומר לה השמיעי לי ראה כי מעשה בנות מואב היה ירושה להם מאבותיהם וכאשר עשו בנות לוט עם אביהם כן עשו בנות מואב עם זרעו של ישראל ובצדק אסרה התורה ואמרה עמון ומואב לא יבוא בקהל ה׳, משום שזרע עמון ומואב היו שטפי זמה ואינם ראויים לבוא בקהל ה׳ להתערב זרעם עם זרע בני ישראל, אף אמנם התורה אמרה הטעם על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. אבל דעתי שכוונת התורה היה ענין אחר כי אי אפשר לומר שבעבור זה שלא קדמו בלחם ובמים אסרה להם התורה לבוא בקהל ה׳ אם ירצו להתגייר ולחסות תחת כנפי השכינה בקרב עם ישראל. אלא כוונת התורה הוא זה אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים כיאות לעמים הגונים אלא קדמו אתכם ביין ובזנות בנותיהם בשיטים לכן לא יבואו בקהל ה׳. משום שזרע עמון ומאב הם פחותי ערך מימות עולם שסבתו היה יין וזנות ולא טוב לבני ישראל שיתערבו זרע עמון ומואב זרע עם טמאים עם זרע עם ישראל זרע קדושים וטהורים.

והיה קשה להמפרשים מדוע צוה הקדוש ברוך הוא בשיטים להכות את המדינים ולא את מואבים ואמר הרמב״ן ז״ל מפני שעל מואב היו מוזהרים אל תצורם ואל

על פתחי של גיהנם אינם חוזרין בתשובה, ובעת ההיא ספר לנו הכתוב שכאשר ראה לוט אנשים באים ויקם לקראתם ויפצר בם מאד ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו. ואנשי סדום נסבו על הבית, ויאמרו לו איה האנשים אשר באו אליך הוציאם אלינו ונדעם. ובא הכתוב ללמדנו החילוק בין מדות לוט ובין מדות אנשי סדום. שאנשי סדום לא הניחו אורחים ללון בבית ולוט לקח אותם אל הבית וגם נתן להם לאכול, ואמרו חז״ל העושה מצוה אחת נברא מלאך אחד לשמרו והעושה שני מצות אז נברא שני מלאכים לשמרו, והוא שאמרו חז״ל מגני ומצלי. והכנסת אורחים הוא מצוה גדולה מאד ובעבור זה ניצל לוט מן ההפכה, ואנשי סדום שהיו ההיפך מלוט שלא הניחו אורחים אף ללון בבית אבדו כולם במהפכה ולא נשאר אף אחד מהם. ולוט אמר קודם להמלט ההרה, אך כאשר הרגיש הרעדת הארץ מתחת לרגליו והיה ירא פן ידבק אותו הרעה בדרך כי על כן אמר לנוס אל עיר מצער הקרבה ואפשר שלוט ידע מקודם ששם לא תרעד הארץ ואמר אמלטה נא שמה ותחי נפשי, ובחמלת ה׳ עליו ורצה הקדוש ברוך הוא להציל אותו בזכות אברהם אמר לו על ידי מלאכו במחשבת לוט שכן יעשה לנוס אל עיר מצער הקרבה ואף שעיר מצער היה קרבה לגבול הככר אבל הקדוש ברוך הוא בחמלת ה׳ עליו שינה את הטבע ולא הפך עיר מצער בעבור לוט וספר לנו הכתוב ולוט בא צערה, וה׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה׳ מן השמים, וענין המראה שנראה ה׳ אל אברהם ומהפכת סדום והצלת לוט בא הכתוב ללמדנו שהקדוש ברוך הוא הוא אחד ומתגלה בעולם בשלשה תוארים, בונה סותר ומקיים והוא אחד בהנהגת העולם הכללי והפרטי. והשפט כל הארץ יעשה משפט ולא יספה צדיק עם הרשע ובהשגחתו הפרטי ישנה את הטבע כרצונו. וטבע הוא הכלי אשר עמה יפעול הקדוש ברוצ הוא בעולם בהנהגת הכללי ובהשגחת הפרטי ולה שלשה תוארים נקראים בשם אלהים. וה׳ הוא האלהים ואין לנו אלוה אחר מבלעדו ומלאכיו הם משרתיו עושי רצונו ופועלים בכח ה׳ אחד, והפועלים נראים לנביא בדמיונו בלבוש איש מדבר עמו ונראים לנביא שהם עומדים לפניו חוץ ממנו אבל באמת הנביא רואה את המלאך בלבוש איש בדמיונו. והאנשים שבאו אל אברהם בעת שה׳ נראה לי והאנשים שבאו ללוט בעת המפכה היו אנשים ממש אורחים מן העוברים ושבים בדרך והם אכלו ושתו ונסתלקו המאכלים מן השלחן. אך הספור הזה הוא לבוש להרעיון הכמוס בתוכו כאשר פירשתי.

וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה׳ מן השמים. ונראה לי לומר שכאשר רגזה הארץ עלו האידים של גפרית ואש מן הארץ אל השמים ומשם חזרו וירדו על הארץ, וכן משמע מן הכתוב השמש יצא על הארץ ולא היו עננים בשמים. וה׳ המטיר גפרית ואש שעלו מן הארץ וחזרו וירדו מאת ה׳ מן השמים. וכתיב ויהפך את כל הערים האל ואת כל הככר, וכתיב וישכם אברהם בבקר וישקף על פני סדם ועמרה וירא והנה עלה קטור בארץ כקטור הכבשן. מזה משמע שמן

הדברים הכתובים בתורה אי אפשר לומר כפשוטו. ואם אמרו חז"ל אין המקרא יוצא מפשוטו לא היה כוונתם לומר להבין את המקרא כפשוטו וכידוע שזה היה מחלוקת הפרושים והצדוקים ובשום אופן אי אפשר לפרש הרבה כתובים בתורה כפשוטו. והוא וירד ה' אל ההר וכבוד ה' מלא את המשכן, וירא כבוד ה' אל כל בני ישראל, ויחזו את האלהים, ותמונת ה' יביט, יד ה'. עיני ה'. ויתעצב אל לבו וינחם. וכהנה הרבה כתובים מפוזרים בתורה שאי אפשר לפרשם כפשוטו. ולפי דעת חז"ל וחכמי הקבלה יש בכתובים האלה סודות נעלמים וחקירות נשגבות ודברים הכתובים הם לבוש להרעיון הסתום בו. וכן הוא ענין המלאכים האמור אצל אברהם ולוט ויעקב ויהושע ומנוח וגדעון שנראו להם בלבוש איש אינו פשוטו כמשמעו אלא שהוא לבוש להרעיון הכמוס בו, ואף אם נאמר שהמלאכים היו נראים להם בלבוש איש זה היה בכח המדמה והיה נראה שאיש עומד לפניהם אבל באמת ראו את האיש בדמיונם. ואמרו חז"ל שכל הנביאים נבאו בעולם היצירה והוא עולם המלאכים והוא כח הדמיון. לבד משה רבינו עליו השלום שאמר לו הקדוש ברוך הוא לעמוד על הצור ובכל זאת כאשר עבר לפניו שם אותו בנקרת הצור והיה נראה אליו במראה. ראה מה שכתבתי בענין נבואה בכלל ובנבואת משה רבינו בפרט וההבדל ביניהם ותדע כל עניינו. וכל דבר הנראה בדמיון אינו נמצא במציאות ממש חוץ ממנו. והמלאכים שהיו נראים לאברהם ולוט לא היו במציאות ממש. אך הקדוש ברוך הוא רצה שיראו צורת המלאכים והיו נראים להם בלבוש איש בדמיונם לפניהם, וענין שלשה אנשים שנראה לאברהם לא היו מלאכים ממש ראה מה שכתבתי קודם. ואפשר שבעת ההוא כאשר נראה ה' אל אברהם ראה שלשה אנשים העוברים ושבים וירץ לקראתם לקיים מצות הכנסת אורחים וגם נתן לפניהם חמאה והלב ובן הבקר ויאכלו, אבל ענין המראה רצה לומר ענין הרעיון של שלשה אנשים או שלשה מלאכים הכמוס בכתוב הוא ענין להוד והם לא היו מלאכים ממש עומדים לפניו אלא בדמיונו. וכן היה ענין שני מלאכים שנראו ללוט לא היו מלאכים ממש אלא היו נראים לו בדמיונו ועניינו הוא שערי הככר היו עומדין במקום שאול ואבדון ובבטן האדמה היה וואולקאן בוער באש ושם רגזה הארץ מימות עולם לעתים שונים אך אנשי סדום ועמורה הורגלו בזה ולא נתנו אל לבם אולי יקרה להם רעה כי זה כמה פעמים רגשה הארץ ואחר כך שככה, ולוט שישב בסדום הרגיש כמה פעמים שרעדה הארץ וריח הגפרית היה תמיד באויר הארץ. ויאמר אל לבו לנסוע משם הלאה ההרה. באמרו כי המקום ההוא מסוכן לישב שמה, ובעת ההוא בלילה רגשה הארץ ביתר עוז ויאמר בלבו שאלהים בא להפוך את ערי הככר ויאמר לעזוב את המקום וילך אל חתניו ואמר להם צאו מן המקום הזה כי משחית ה' את העיר ויהי כמצחק בעיני התניו ולא שמעו לו.

ואנשי סדום הכו בסנורים ואמרו בלבם כי זה כמה פעמים רגשה הארץ קודם ואחר כך שככה כן יהיה גם כעת ולא יאונה להם רע, ואמרו חז"ל רשעים אפילו

באיכות חמרם ואם כולם בעלי גשם. על כל פנים לא פלא לנו אם נאמר למשל שהמלאכים שנשתלחו לאברהם היה גופם מיסוד הרוח הדקה, יהיה יסוד הרוח שלנו דק חלק שמונה מאות מן המים. וגם אם תאמר שיסוד הרוח של המלאכים דק חלק אלף מיסוד הרוח שלנו. הנה יסוד הרוח בטבעו להתקמץ ולהתפשט כנודע. אם כן כאשר יתקמץ גוף המלאך הגדול אל גוף קטן כתבנית אדם חלק שמונה מאות או אלף מגוף המלאך כבר יתגלה כמים, ואם גוף המלאך יותר גדול כפי שאמרו חז״ל על גויתו כתרשיש יהיה גופו מוקשה כזהב ויותר ממנו, ואחר שהמלאכים דמות פניהם כפני אדם כשירדו לעולם הזה ויתקמצו ויתגלמו כתבנית אדם שלנו יהיה בם ממש כגשם מוקשה ויתראה לעין בשר. ומה שהקשה מדוע לא ראום כל אדם, באמת מלאכי אברהם נראו לכל וכל אנשי סדום ראום והשבו שהם אנשים והמראה של דניאל שאמר והאנשים אשר עמי לא ראו את המראה שם ראוהו ברוחניותו וגויתו כתרשיש שזה לא יושג בעין הבשר רק בעין הנבואיי, וכן תוכל לצייר לך איכות ההתגלמות הזה בפנים אחרים כי אין לנו חוש ששי אשר בו נוכל לדעת דברים שלא נוכל להשיג בחמשה חושים שלנו, וכאשר יסמוך העור על עדות הפקח בענין המראות כן צריכים אנו לסמוך על עדות התורה בענייני הנבואה האלה. וצדיק באמונתו יחיה.

מאמר ו׳ דעתי לפירוש דעת חז״ל על דבר מלאכים

דעת המלבי״ם ז״ל בענין המלאכים לדעתי שגגה ואת הדברים אשר שם בפי המקובלים אינם נכונים, וזה הוא שאמרו חז״ל על דבר המלאכים (זהר פרשה וירא דף צ״ח ע״ב סתרי תורה), והנה שלשה אנשים אלין תלת מלאכין שליחן דמתלבשין באוירא ונחתי להאי עלמא ואתחזון בחיזי דבר נש ותלת הוו כגוונא דלעילא בגין דקשת לא אתחזי אלא בגוונין תלתא, חוור וסומך וירוק והכי הוא ודאי, ואלון אינון שלשה אנשים תלתא גוונין, גוון חוור גוון סומך גוון ירוק. גוון חוור דא מיכאל בגין דאיהו סטרא דימינא (והוא חסד ורחמים) גוון סומך דא גבריאל סטרא דשמאלא (והוא דין וגבורה) גוון ירוק דא רפאל (והוא תפארת) והני אינון תלת גוונין דקשת. דקשת לא אתחזי אלא עמהון, ובגין כך וירא אליו גלוי שכינה בתלת גוונין אלון, מדברי הזהר משמע שהשלשה מלאכים שנראו לאברהם בלבוש אנשים לא היו מלאכים ממש אלא לבוש להרעיון הנראה לאברהם. ועוד היה לי לפלא מה שאמר המלבי״ם ז״ל שצריכים אנו לסמוך על עדות התורה כעור על עדות הפקח בעניינים כאלה, ותורתינו הקדושה תורה לנו ההיפך, ואמר הכתוב למען תדעו ותאמינו שצריך האדם לדעת קודם. וכתיב למען תשכילו ותדעו והרבה כתובים מפוזרים בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים למען תדע וידעת.

ואצל אברהם כתיב ויאמן בה׳ ויחשבה לו לצדקה, משום שהאדם אינו מחויב להאמין בדברים המתנגדים לשכל ושלמה המלך אמר פתי יאמין לכל דבר. ולא כל

פרטי בעולם, והשפט כל הארץ יעשה משפט בכל הארץ. ואיש בחטאו יומת. ואם עם אחד בארץ אחת יחטא ונתמלאה סאתה אז ישחית אלהים את העם עם הארץ ככתוב ויהפך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל ישבי הערים וצמח האדמה כולם אבדו מן הארץ מלבד לוט שניצל בזכות אברהם. רצה לומר בזכות המדה טובה שלמד מאברהם להכניס אורחים ובזכות זה ניצל ותלה הכתוב באברהם ככתוב ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהם לוט, משום שלוט היה מכניס אורחים בביתו כאברהם, והיה היפך מאנשי סדום ועמורה שלא הניחו עוברים ושבים ללון בביתם. כי על כן נענשו אנשי סדום ועמורה, ולוט ניצל מרדת שחת עמהם בהשגחה פרטית מאת אלוה בורא עולם. כי השפט כל הארץ יעשה משפט ובחמלת ה' עליו הציל את לוט אם אף הוא ישב בשער סדום והיה אחד מאנשי סדום שהיו כלם אנשים רעים וחטאים לה' בכל זאת הציל אותו עבור המדה שנשתלה בלבו להכניס אורחים שלמד מאברהם.

מאמר ה'   דעת חכמי ישראל על דבר המלאכים

המלבי"ם ז"ל בפירושי התורה והמצוה כתב על דבר ענין המלאכים שראה אברהם ואמר שהמקובלים נתנו דעתם שמלאכי עליון בררתם למטה יתלבשו גוף ובשר והצופים יראו בתמונה זאת בהשגה חושית וקראו זאת גלוי עינים ומעין זה היה המלאך שנראה להגר ולמנוח וליעקב בהאבק איש עמו, וכן לאברהם ולוט במראה זו. והרי"א שאל על התלבשות הזה כמה שאלות מאין יתהוה הגוף הזה ומה יהיה ממנו אחר שישובו המלאכים למרומים. ומדוע לא יראוהו רק החוזים ולא כל בני אדם אחרי שנעשה גוף מוגשם. ועל כן דעתו שהצורות האלה לא היו במציאות, רק השם יראה להם צורות האלה שיראו אותם בעיניהם כל מי שירצה ה' שיראה הצורות האלה ויראו כן על דרך הפלא ואין זה מפעל הדמיון כמראות שיראו המוקדחים והנכפים כי מוחשות היו באמת הצורות לעיניהם, ודבריו לא ירוו נפש שוקקה שאם כן מה בינו לצורות שיראו מוכי חולי הדמיון אחר שגם צורות אלה לא נמצאו בפועל, ומה אם נמצאו בדמיון הנכפה או בעין החולה עינים, או בעין החוזה שיראה גם כן דבר שאינו בנמצא. והכתובים כפי פשוטם מעידים שראו מלאכים ממש נמצאים חוץ מנפש הנביא לא מדומים או מצטיירים במחזה, והם אכלו חמאה והלב ובן הבקר והמאכלים נסתלקו מן השלחן בפועל ממש לא בנפש החוזה בלבד. אולם זה שהמלאכים יתגלמו בררתם למטה הוא זה לפי דעת הפילוסופים שהמלאכים הם שכליים מופשטים מחמר לגמרי. אבל דעת המקובלים ועמהם גם חבל נביאים מפילוסופי בני עמנו שהמלאכים מורכבים מחמר וצורה ויש שחמרם מיסוד האש הדקה. ויש שחמרם מיסוד הרוח הדקה כמו שכן דעת הראב"ע והכוזרי ורבי שלמה בן גבירול ורבים וכן שלמים עם היות ביניהם דעות

המדובר בין המלאכים ולוט קשה, כי לפי הכתוב משמע שהשני מלאכים באו להפך את סדום ושניהם באו להציל את לוט, כאשר אמר הכתוב וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם, ויאמרו האנשים אל לוט כי משחיתים אנחנו את המקום הזה. וישלחנו ה׳ לשחתה. ויאיצו המלאכים ויחזיקו האנשים בידו ויוציאוהו וינחוהו מחוץ לעיר, מזה משמע ששניהם באו להפך את סדום ושניהם באו להציל את לוט, וזה ידוע שאין מלאך אחד עושה שני שליחות המתנגדות זה לזה, וכאשר הוציאו את לוט מחוץ לעיר ויפנה לוט אל מלאך אחד ויאמר הנה מצאתי חן בעיניך להחיות את נפשי, מזה משמע שלוט דבר עם המלאך אשר בא להציל אותו. והמלאך השיב לו הנה נשאתי את פניך לבלתי הפכי את העיר, מזה משמע שלוט דבר עם המלאך אשר בא להפך את סדום, ועוד איך אמר המלאך הנה נשאתי את פניך גם לדבר הזה. וזה ידוע שאין למלאך רצון לעצמו ואין ביד המלאך לשנות את פקודת אלוה ועושים תמיד רצון קונם וכי על כן נקרא מלאך שהוא שליח ועושה שליחותו של הקדוש ברוך הוא.

הר״ן ז״ל כתב שהמסיר דבר המעכב הפעולה יחשב כעושה הפעולה כי על כן אמרו משחיתים אנחנו, ואין דעתי נחה מזה כי בזה עדיין לא מתיישב כל הענין. אלא הוא כאשר אמרתי שהשלשה אנשים הם תוארי כח אלוה, בונה. סותר ומקיים ונפעל ברצון בהשגחת אלהים בכל העולם וכח אחד הוא לכל השלשה תוארים הפועלים בעולם וכן משמע מן הכתוב באמרם וישלחנו ה׳ לשחתה, כי משחית ה׳ את העיר, ויחזיקו האנשים בידו בחמלת ה׳ עליו, וכתיב וה׳ המטיר על סדם ועמרה גפרית ואש מאת ה׳. והכל נפעל בכח ה׳ אחד, וכאברהם כן לוט פנה אל הגדול שבהם והוא תואר אלוה המקיים המנהיג ומשגיח על הכל בהשגחה פרטית ובידו לשנות את הטבע כרצונו.

ויאמר אליו לוט הנה נא מצא עבדך חן בעיניך להחיות את נפשי, ואנכי לא אוכל להמלט ההרה משום שהדרך רחוק וקשה ולא יכול לבוא שמה בזמן קצר, הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והיא מצער, הגם שעיר מצער סמוך לככר אך העיר מצער אינה בערי הככר אמלטה נא שמה ותחי נפשי ולזה נצרך היה לשנות את הטבע כי גם עיר מצער היה בבקעה סמוך לגבול סדום וזה אי אפשר בלתי השגחה פרטית. ויאמר אליו הנה נשאתי את פניך גם לדבר הזה לשנות את הטבע לבלתי הפכי את העיר אשר אמרת. אך עליך למהר המלט שמה, כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה, משום ששנוי הטבע יהיה בעבורך ולמענך לא אשחית את העיר וזה לא אפשר עד אשר תהיה שמה, השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה וה׳ המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת ה׳ מן השמים. ובא הכתוב ללמד בינה ולהשכיל שתואר מלאכים הם משרתים העושים רצונו של הקדוש ברוך הוא והם כלי אומנתו אשר בהם ועל ידם יפעול בעולם בכחו הגדול והוא אחד. הוא בונה והוא סותר והוא המקיים והוא המנהיג ומשגיח על כל דבר

אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע, חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע, חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ויאמר ה׳ אם אמצא חמישים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם. ויאמר לא אשחית אם אמצא שם ארבעים וחמשה. ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים. ויאמר לא אעשה אם אמצא שם שלשים, ויאמר לא אשחית בעבור העשרים, ויאמר לא אשחית בעבור העשרה. אף אם ימצא שם אך עשרה צדיקים אז ישא הקדוש ברוך הוא לכל המקום ההוא. אבל לא אם ימצא שם פחות מעשרה, ואם יהיה שם פחות מעשרה הקדוש ברוך הוא יציל אותם בחמלת ה׳ עליהם על ידי מלאכיו בהשגחה פרטית ולא יספה צדיק עם רשע. כי גם ברור המבול נשאר נח ובני ביתו. וילך ה׳ כאשר כלה לדבר אל אברהם. רצה לומר כאשר כלה אברהם לעיין ולחקור על דבר זה נסתלק המראה ממנו ואברהם שב למקומו. ונראה לי לומר שערי סדום ועמורה וכל הככר עמדו במקום שאול ואבדון ומתחת לארץ הככר היה ווולקאנא בוער באש וגפרית ושם רגזה הארץ לעתים שונים מימות עולם אך אנשי סדום ועמורה הורגלו ברעידת הארץ ולא נתנו אל לבם אולי יקרה להם רעה כי כבר רגזה הארץ שמה לעתים שונים ואחר כך שככה. ויכול להיות שבעת ההיא רעדה ארץ הככר ביתר עז ונתמלא האויר בגפרית מסביב מרחק רב עד שהגיע לאלני ממרא אשר שם ישב אברהם. ואנשי סדם ועמרה היו רעים וחטאים לה׳. וכיון שרגזה הארץ בעת ההיא ביתר עז אז עלה במחשבת אברהם שנתמלאה סאתם והקדוש ברוך הוא שלח מלאכו לענש אנשי סרום ועמורה וכח המדמה של אברהם היה כל כך חזק שנדמה לו מלאך בדמות איש שבא להפך את סדום ועמורה, ולוט בן אחיו ישב בסדום ועלה במחשבתו להזהירו שיסע מן המקום ההוא אולי יספה בעון אנשי סרום ועמורה. ונדמה הרעיון הזה לאברהם בלבוש איש שילך להציל את לוט. על כן המלאכים לרעתי לא היו מלאכים ממש, אלא היו נראים לאברהם בדמיונו בלבוש איש עומדים עליו.

מאמר ד׳ ויבאו שני המלאכים סדמה

ויבאו שני המלאכים סדמה. והמלאך אשר בא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק והוא תואר מלאך הבונה ותואר מלאך המקיים ותואר מלאך הסותר. אחד להציל את לוט ואחד להפך את סדום באו סדמה לעשות שליחותם. ולוט ישב בשער סדם, וספר לנו הכתוב שלוט אם אף שישב בשער סדם בכל זאת לא היה רשע כאנשי סדם והיה מכנים אורח כאברהם דודו וכאשר ראה אנשים באים ויקם לקראתם ויפצר בם מאד כאשר עשה אברהם דודו ויבאו אל ביתו ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו. על כן לוט היה היפך ממדת אנשי סדום ובעבור זה היה ראוי להנצל בהשגחה פרטית מאת אלהים, ענין המלאכים שנראו ללוט בלבוש אנשים וכמו כן היו נראים לאנשי סדום הרשעים קשה להבין. גם

והנה בן לשרה. וכאשר אמרתי קודם שכאשר יעלה ברצון הקדוש ברוך הוא לשנות את הטבע יברא מלאך המשנה את הטבע לטוב או לרע לבנות או להרוס, ואמר שוב אשיב כיון שנשתנה הטבע ששב לשרה עדנה אחרי בלותה כן אשיב לשנות הטבע שהיתה עקרה קודם וכעת תוליד בן, ושרה שמעת רצה לומר שרה הבינה שהדבר הזה אפשר להיות, כיון שכבר חדל להיות לה עדנה וכעת הזרה לנערותיה ונשתנה טבעה, אז אפשר שישתנה גם טבעה שהיתה עקרה ועוד תוליד. ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים. ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן. ונפל ספק בלבה כיון שאברהם זקן ונצרך שישתנה גם טבע של אברהם שגם הוא ישוב לנערותו.

ויאמר ה׳ אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, ונראה לי לומר שאברהם ושרה דברו ביניהם על דבר זה ושרה ספרה לאברהם ששבה לנערותה ויש תקוה שעוד תוליד אבל ואדני זקן, ולזה נצרך שישתנה גם טבעך, ואברהם השיב לה, אל תאמר שלא תוכל להוליד משום שאני זקנתי, היפלא מה׳ דבר, כשם שנשתנה הטבע אתך כן אפשר שישתנה הטבע אתי, למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה צחוק הוא לשון שמחה וגם לעג. ותאמר שרה לא צחקתי רצה לומר לא לעגתי כי יראה, רצה לומר ששרה היה יראת ה׳ כי אם שחוק עשה לי אלהים ונפל ספק בלבי שעוד אוליד. ויאמר לא כי צחקת כיון שנפל ספק בלבך משמע שלעגת על דבר ה׳ והוא עון פלילי משום שאסור להאדם לספק בדבר ה׳. וזה היה אחד מן שלשה האנשים שראה אברהם במראה והוא המלאך שנברא לשנות את הטבע לטוב. רצה לומר לבנות, ולשרה יהיה בן. וה׳ אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה, ורצה הקדוש ברוך הוא להראות לאברהם ענין תואר האנשים אשר ראה תואר הסותר ותואר המקיים, והוא מהפכת סדום והצלת לוט. וכאשר אמרתי בפרשה לך לך. שמדור ההפלגה ואילך עלה ברצון הקדוש ברוך הוא לענש לכל עם ועם כאשר ימלא סאתם כי על כן הפיץ ה׳ את בני אדם על פני כל הארץ. ואברהם היו יהיה לגוי גדול כי ידעתיו, למען אשר יצוה את בניו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט, ולא יתמו בחטאתם כאשר ספו ותמו אנשי סדם ועמרה, ויאמר ה׳ זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ארדה נא ואראה, רצה לומר ארדה ממדת הרחמים למדת הדין ואראה הכצעקתם הבאה אלי עשו ונתמלאה סאתם כלה, אכלה אותם, ואם לא אדעה אמתין להם עד שיתמלא סאתם. כי לא יחפץ הקדוש ברוך הוא במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. ורצה אברהם להבין תואר אלהים המקיים את העולם בהשגחה פרטית ולא יספה צדיק עם רשע, וגם הרשע לא יספה בחמלת ה׳ עליו ואם יש לו איזה זכות הקדוש ברוך הוא מציל אותו. וזה הוא שספר לנו הכתוב, ויפנו משם האנשים וילכו סדמה. אחד להפך את סדם ואחד להציל את לוט. ואברהם עודנו עמד לפני ה׳ לעיון ולחקור על דבר זה. ויגש

לעיין ולחקור על דבר זה. ויאמר אדני׳ אמר הוא אמש. שלשה אמות אני, וי׳ של ויאמר עם ד׳ של אדני הוא שם יו״ד מלא המורה על ארבעה מדרגות העולם, אצילה, בריאה, יצירה, עשיה כאשר ביארתי במקומו. קוצו של י׳ הוא אצילה. י׳ הוא בריאה. ו׳ התפשטות הנקודה הוא יצירה. ד׳ הוא שלש קצוות ארך רוחב וקומה הוא עשיה. אדני הוא מלכות עולם העשיה, ועל זה רומז ד׳ של אדני והוא ארבע חיות ארבע מדרגות החיים שבעולם המלכות דעשיה ובכולם נמצא אני אלהים חיים. ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך (ח״ן הוא חכמה ובינ״ה) לרומם את האדם ונתת לו חכמה ובינה לדעת את כל אלה אל נא תעבור מעל עבדיך להבין את כל זאת׳ ושתים רצה אברהם להבין איך כח המקיים פועל בכל השלשה תמורות ובכל מדרגות העולם, והוא שראה שכח אחד הוא הפועל בעולם. וסדר קיום העולם הוא באופן שיתהוה אחד בהפסד האחר והוא שהצומח יתהוה מדומם. והחי יתהוה מן הצומח ובאפן זה יתקיים העולם. ויאמר יקח נא מעט מים שהוא דומם ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ זה צומח, ואקחה פת לחם וזה גם כן צומח וסעדו לבכם, ושניהם הדומם והצומח נתהוה לצורך החי ובהם מתקיים החי, אחר תעברו. רצה לומר וחוזר חלילה שהחי יעבור ויפסד ויחזור לדומם ומן הדומם יגדל הצומח ומן הצומח יחיה ויתקיים החי, כי באמת הוא הסדר הנכון אשר נתן אלהים בעולם הויה והפסד למען להגביה שפלים עדי מרום על ידי הגלגול הזה להתפאר ולהתרומם שמו. ויאמרו כן תעשה כאשר דברת. ולא אמרו כן נעשה אלא כן תעשה ופשוטו אם תעשה כאשר דברת כן הוא׳ באשר כן הוא סדר קיום העולם. אך אברהם טעה לא עשה כן ואל הבקר רץ אברהם ויקח חמאה וחלב ובן הבקר ויתן לפניהם והוא עומד עליהם, והוא כי אברהם אמר בלבו שהאדם עומד במדרגה עליונה מעל החי׳ והוא עומד עליהם ומתנשא על כל חי. לכן מותר להאדם לאכול את החי תחת העץ ולהתקיים מכולם מן הדומם וצומח וחי. והוא שראה שלשה אנשים נצבים עליו חוץ ממנו. והוא המראה השניה שראה אברהם מסובכה במראה הראשונה ועוד אדבר מזה לקמן במקומו. ונחזיר למראה הראשונה שראה אברהם.

מאמר ג׳ שלשה תוארים בונה סותר ומקיים

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים שלשה תוארי אלהים הפועלים בעולם נצבים עליו אחד בונה ואחד סותר ואחד המקיים. ואמרו חז״ל (בראשית רבה) שלשה מלאכים׳ אחד לבשר את שרה והוא תואר אלהים המהוה, ואחר להפוך את סדום והוא תואר אלהים המפסיד וחד לרפאות את אברהם והוא תאר אלהים המקיים. והמלאך שרפא את אברהם הלך להציל את לוט והוא תואר אחד תואר אלהים המקיים, ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל. ואמרו חז״ל שלכן לא הביא לחם כי בעת הלישה היה לה עדנה כי אז נתרפאה ושבה לנערותיה וראתה דם נדה ונטמא הלחם ולא יכלה למוש מן האהל. ויאמר שוב אשיב אליך

כה) וירא אלהים כי טוב. כו) ויאמר אלהים נעשה אדם. כז) ויברא אלהים את האדם. כח) בצלם אלהים ברא. כט) ויברך אותם אלהים. ל) ויאמר להם אלהים. לא) ויאמר אלהים הנה נתתי. לב) וירא אלהים את כל אשר עשה. אלו הם ל"ב נתיבות שבפרשה בראשית. וכן מנה אותם רבי שמעון בן יוחאי בתיקונים, שוב הגאונים שמו להם שמות כפי אשר קבלו בפעולתם והעתיקם רבי יוסף הארוך בספר פירוש ספר יצירה שחבר, וכן העתיקם בעל ספר הקנה. אם שנתחכם לכותבם בשם מגידים. והם נמצאים לגאונים בבירור. והרמ"ק ז"ל בפרדס (שער הנתיבות פרק י"א) כתב כל המקובלים הקדמונים והאחרונים הסכימו על ל"ב נתיבות שבחכמה. והמגלה הראשון אל הדרוש הזה הוא בספר יצירה במשנה ראשונה בפרק ח' בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה ה' צבאות את עולמו בשלשה ספרים בספר ספר וספור. והם יה"ו שהם חכמה בינה ודעת. והקורא ימצא שם בפרדס ביאור מספיק על ל"ב נתיבות החכמה ולא רציתי להאריך פה יותר. כי אם רצוני להראות פה שתיבה באלני מורה על ל"ב נתיבות אור י' שהוא החכמה והוא אנ"י ל"ב שבהם נברא העולם. אותיות א"נ"י מורה על כתר חכמה ובינה. אלף הוא פלא והוא הכתר, נ' הוא נ' שערי בינה, י' הוא חכמה והחכמה מאין תמצא. אי"ן הוא אנ"י, ממר"א ראשי תיבות מרכבת מים רוח אש, או מלאכי מים רוח אש, והוא סוד אמ"ש (אויר מים אש) שלשה אמות ספירות כידוע ליודעי חן. עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, העושים שליחותו של הקדוש ברוך הוא ועושים רצונו בהנהגת סדר העולם הכללי ובהשגחת סדר עולם הפרטי לשלם לכל איש כמפעלו.

מאמר ב' שלשה אנשים

והוא אברהם ישב פתח האהל כחם היום ומעיין במעשה בראשית וסדר הנהגת העולם, וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, ויהי לו לפלא איך הוא אפשר שהקדוש ברוך הוא שהוא אחד ושמו שהוא כח ה' הוא אחד, ובכח אחד הוא בונה והוא סותר והוא מקיים בעת אחת ובזמן אחת כפי רצונו אשר עלה במחשבתו בסדר הנהגת העולם הכללי ובסדר השגחת העולם הפרטי. וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, אותיות אנשי"ם הוא אותיות אמ"ש נ"י והוא שלש אמות שבח חכמה ובינה והוא נ"י, ועוד אותיות אנשי"ם הוא ש"ם אנ"י. שלשה אנשים שלש מדרגות החיים שבעולם הדומם, וצומח, וחי, ובשלשה תמורות התוארים בהויה בונה סותר ומקיים ובכולם שם אנ"י ה' אחד הפועל בכולם. נצבים עליו, רצה לומר לפניו חוץ ממנו, והוא עומד עליהם, רצה לומר שהאדם הוא מדרגה רביעי. ככתוב (יחזקאל א') ודמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות אדם להנה. ודעת אברהם אבינו עליו השלום היה שארבע חיות הוא דומם, צומח, חי, ואדם, וחמר הראשון לא קא חשיב, ובזה טעה אברהם שבאמת ארבע חיות הוא חמר הראשון, דומם צומח, וחי. והאדם בכלל חי. וירא וירץ לקראתם רצה לומר

ימעו בדבריהם. ואני בתומי אלך ואנסה לבאר פרשה וירא כפי אשר ישיג שכלי, ולגלות מה שאפשר להבין. ונראה לי להבדיל השני רעיונות זו מזו הנראה לאברהם במראה, למען יהיה בנקל להבין כל ענין אחד לבדו. וזה הוא, וירא ה' אליו, ונמשך הענין למה שכתוב קודם סוף פרשה לך לך. שאברהם מל את עצמו כאשר צוה אותו ה' וכרת עמו הברית ונתן אות בבשרו שהוא וזרעו יהיו מסוגלים להיות לראש לכל העמים כאשר פרשתי קודם בפרשה לך לך. והוא ישב פתח האהל כחם היום. ואמרו חז"ל (בבא מציעא דף פ"ו) אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה והיה חלש בגופו ובכל זאת ישב אברהם פתח האהל כחם היום כאשר הורגל תמיד לישב פתח האהל לראות העוברים ושבים בדרך להכניסם באהלו ולתת להם לאכול ולשתות ולקרא להם בשם ה'. היפך ממדת אנשי סדום ועמורה שלא נתנו לאורחים ללון בביתם, והוא אף שהיה חולה ישב פתח האהל כחם היום להכניס אורחים, והוא ישב פתח האהל כחם היום וחלש בגופו ומנמנם ובמצב כזה האדם מוכן ומוכשר שיושפע עליו רוח הקודש ממרומים, וכאשר כתב המלבי"ם ז"ל שהנבואה צריכה מנוחת הגוף. אז וירא ה' אליו אל אברהם באלני ממרא. באלני ראשי תיבות ל"ב נתיבות אור יהי נקודה י' כידוע מורה על חכמה, והוא ל"ב נתיבות החכמה האמור בספר יצירה המתיחס לאברהם אבינו (משנה ראשונה פרק ח') בשלשים ושתים נתיבות פלאות חכמה חקק יה ה' צבאות את עולמו בשלשה ספרים בספר ספר וספור. והם יה"ו שהם חכמה ובינה ודעת. ועל זה רומז ב' של בראשית ול' של ישראל לסוף התורה, ואלו הן א) שכל מופלא. ב) שכל מזכיר. ג) שכל מקודש. ד) שכל קבוע. ה) שכל נשרש. ו) שכל נבדל. ז) שכל נסתר. ח) שכל שלם. ט) שכל טהור. י) שכל מתנוצץ. יא) שכל מצוחצח. יב) שכל בהיר. יג) שכל מנהיג האחדות. יד) שכל מאיר. טו) שכל מעמיד. טז) שכל נצחי. יז) שכל ההרגש. יח) שכל בית השפע. יט) שכל סוד הפעולות הרוחניות כלם. כ) שכל הרצון. כא) שכל החפץ המבוקש. כב) שכל נאמן. כג) שכל קיים. כד) שכל דמיוני. כה) שכל נסיוני. כו) שכל המחודש. כז) שכל מורגש. כח) שכל מוטבע. כט) שכל מוגשם. ל) שכל כללי. לא) שכל תמידי. לב) שכל נעבד. וזה מרומז בל"ב פעמים אלהים הכתוב במעשה בראשית. אשר באורה נראה אור. א) בראשית ברא אלהים. ב) ורוח אלהים מרחפת. ג) ויאמר אלהים יהי אור. ד) וירא אלהים את האור. ה) ויבדל אלהים בין האור. ו) ויקרא אלהים לאור יום. ז) ויאמר אלהים יהי רקיע. ח) ויעש אלהים את הרקיע. ט) ויקרא אלהים לרקיע. י) ויאמר אלהים יקוו. יא) ויקרא אלהים ליבשה. יב) וירא אלהים כי טוב. יג) ויאמר אלהים תדשא. יד) וירא אלהים כי טוב. טו) ויאמר אלהים יהי מאורות. טז) ויעש אלהים את שני המאורות. יז) ויתן אתם אלהים. יח) וירא אלהים כי טוב. יט) ויאמר אלהים ישרצו. כ) ויברא אלהים את התנינים. כא) וירא אלהים כי טוב. כב) ויברך אתם אלהים. כג) ויאמר אלהים תוצא הארץ. כד) ויעש אלהים את חית.

מלאך אלהים הוא תואר פעולת הדין לטוב או לרע. מלאכי אלהים הם הכחות אשר ברא הקדוש ברוך הוא בסדר הטבע מששת ימי בראשית להנהגת וקיום העולם והם משרתיו עושי רצונו אשר בהם יתנהג סדר הטבע בעולם בלי שינוי, ואם ירצה הקדוש ברוך הוא לשנות הטבע בסדר העולם אז יברא מלאך שנתן לו הכח לשנות את הטבע לטוב או לרע. והוא עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט, ובכלל נוציא משפט שיש שלשה כתות מלאכים, מלאך טוב, מלאך רע, ומלאך בינוני. ואני ה׳ הוא נשמת כל חי ובכחו יפעל מפעלות אלהים בההנהגה ובהשגחה של עולם המורכב הוא עולם הויה והפסד, ובזה יבואר פרשה וירא ענין המראה אשר ראה אברהם באלני ממרא.

פרשה וירא

מאמר א׳ באלני ממרא

וירא אליו ה׳ באלני ממרא, והוא ישב פתח האהל כחם היום. וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו. וכל הכתוב אינו מובן כי קודם אמר וירא אליו ה׳, ואחר כך כתב וירא והנה שלשה אנשים מזה משמע שהשלשה אנשים היה מראה ה׳. ומה הוא וירא וירא שני פעמים, ומה בא הכתוב ללמדנו באיזה מקום נראה אליו ה׳ באלני ממרא, והוא ישב פתח האהל כחם היום. ועוד מדוע פנה אברהם אל אחד מן האנשים ואמר אם נא מצאתי חן בעיניך. וגומר בלשון רבים, רחצו והשענו, וסעדו לבכם, אחר תעברו, כי על כן עברתם. ויאמרו וכולם אמרו לו כן תעשה כאשר דברת והיה להם לומר כן נעשה כאשר דברת, ומן הכתוב אחר כך נראה שלא עשה אברהם כאשר דבר, כי הוא אמר להם ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, והוא לקח חמאה וחלב ובן הבקר ויתן לפניהם. ומה בא הכתוב להורות שהוא עמד עליהם, וכל המדובר אחר כך בין ה׳ ואברהם ושרה אינו מובן שרה אמרה ואדני זקן, וה׳ אמר אל אברהם למה זה צחקה שרה ואני זקנתי, ואיך כחשה שרה ואמרה לא צחקתי. ואחר כך אמר ה׳ המכסה אני מאברהם אשר אני עשה, למען אשר יצוה את בניו ושמרו דרך ה׳. רצה לומר שזרעו של אברהם יקחו מוסר ממהפכת סדום, ועוד ויאמר ה׳ זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ולפניו נגלו כל תעלומות מדוע אמר ארדה נא ואראה, וכל הפרשה קשה להבין, לכן נראה לי לומר שבפרשה וירא הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם שני רעיונות שונים מסובכים זה בזה, כי על כן כתיב וירא וירא שתי פעמים ומשום זה קשה להבין עניינם.

רבו המפרשים וכולם דברו טוב אך לא ביאור מספיק, ולדעתי או שלא ירדו החכמים לעמק הרעיונות הכמוסים בפרשה, או שלא רצו לגלות את הענין ברבים שמא

מאמר ל"ד ענין נבואה ומדרגת הנבואה

בענייני נבואה יש מדרגות וראשית המדרגה הוא רוח הקודש והוא רוח אלהים הנשפע ממחשבה העליונה ממרומים על נפש האדם ומצטייר במחשבתו מחשבת אלהים. ונראה לנביא ההוא שהוא שומע קול מדבר אליו, וכן משמע מן הכתובים ויאמר ה' אל אברם לך לך, וילך אברם כאשר דבר אליו ה'. ובכל מקום שנאמר וירא ה' הוא מדרגת נבואה יותר עליונה. והוא שהנביא מרגיש כבוד ה' ויודע שהוא שומע קול ה' מדבר אליו, וכאשר דבר ה' אל אברם כתיב, ויאמר ה' והוא ששמע קול אלהים אומר. ובכל מקום שנאמר אני, אנכי אני ה', אנכי ה', אני אל, אנכי אלהיך, הוא נבואה היותר עליונה, והוא שהקדוש ברוך הוא נראה אל הנביא בכבודו להורות לו רעיון נבואה הנעלם והנביא יביט בשכלו אל המראה, וכאשר נראה ה' אל אברם ואמר לו אני אל שדי כתיב ויפל אברם על פניו מיראת הרוממות אשר הביט בשכלו אל הרעיון הנראה לו. ואמר לו אני הנה בריתי אתך, וכן אמר לו במחזה אל תירא אברם אנכי מגן לך. ובמקומו אבאר כל הענין ומה שרצוני לומר פה הוא זה מה שאמר הכתוב ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם ועניינו הוא אף על פי שאמרו חז"ל שהאבות היו מרכבה לשכינה בכל זאת לא שרה עליהם רוח הקודש תדיר כי אם לעתים ברצון ה'. וזה הוא שאמר הכתוב ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם, והוא שבכל זמן שהקדוש ברוך הוא היה מדבר אתו הרגיש אברהם שהשכינה שורה עליו, וכאשר כלה לדבר אתו נסתלקה השכינה ממנו ויעל אלהים מעל אברהם, שם ה' כידוע מורה על עצם ההויה והויה הכללית של העולם והוא רחמים, שם אלהים מורה על ההנהגה והשגחה כללית בהויה הכללית והוא דין וחוקי אלהים, מלאך פירושו שליח והוא הפעולה הנפעל בעולם ההויה ואמרו חז"ל שמכל דבור ה' נעשה מלאך כי הוא אמר ויהי הוא צוה ונבראו על כן הפעולה עצמה נקרא מלאך וכן אמרו חז"ל שמכל מצוה שיעשה האדם נברא מלאך טוב, עשה מצוה אחת נותנים לו מלאך אחד לשמרו עשה שתי מצות נותנים לו שני מלאכים, כי כל מצוה היא מלאך לשמרו בשמירה השגחיית כפי כח אותה מצוה ויחוסה אל ההנהגה השגחית וכן אם אדם עושה עברה נברא מן אותה הפעולה מלאך רע והוא מזיק להאדם כאשר אמרו חז"ל הוא היצר הרע הוא השטן הוא מלאך המות. והוא כאשר אמרו חז"ל בפרקים שכר מצוה מצוה ושכר עברה עברה, ואמרו חז"ל אין מלאך אחד עושה שתי שליחות משום שמכל פעולה נברא מלאך אחד ולפי פעולתו כן הוא שמו וכאשר שאל יעקב (בראשית ל"ב) הגידה נא שמך. ויאמר למה זה תשאל לשמי. ואמרו חז"ל ((בראשית רבה) אין לנו שם קבוע משתנין שמותינו לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים, ולמנוח (שופטים י"ג) השיב המלאך למה זה תשאל לשמי והוא פלא. מלאך ה' הוא תאר פעולת רחמים וטוב.

המשיח. ונאמר (דברים ל״ב) אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה׳, שאף אם חס ושלום בני ישראל יהיו כולם חייבים הוא יגאל אותם בעתה, ויכחשו איביך לך, ואתה על במותימו תדרוך, רצה לומר שבאחרית הימים שונאי ישראל יהיו מראים את עצמם כאוהבים אותם. ואתה תהיה לראש לכל העמים ולמנהיג ולמדריך לכל יושבי תבל ולדרוש להם מעל במותימו להכיר את אלוה אל העולם ללכת בדרכיו לשמור מצותיו חוקיו ומשפטיו ככל הכתוב בתורת משה, וכל באי עולם ישובון אל ה׳ אלהי ישראל, ואל זה היום נבאו הנביאים הקדושים (ישעיה י״א) וזר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ. רצה לומר אומות העולם יחיו בשלום עם בני ישראל, לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה כמים לים בכסים. ונאמר (ירמיה ל״א) הנה ימים באים נאם ה׳ וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה׳. נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה׳, כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה׳. ותורת משה תורה לנו שכל הנעשה בעולם מתחילת הבריאה הכל נעשה בסדר מאושר ברצון הקדוש ברוך הוא לתקן את המעות. וסדר ההנהגת הקדוש ברוך הוא בעולם הוא הכל לטוב. וסוף מעשה במחשבה תחלה. ולא היה אפשר השתלשלות העולם והתפתחות בני אדם בחיר היצורים להתרומם למעלה. כי אם בסדר הכתוב בתורה זה אחר זה, ומובן לנו ממאמרי חז״ל שטרם שנברא העולם הקדוש ברוך הוא היה בונה עולמות ומחריבן, ואחר כך התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית שיקבלו את התורה, והמבול היה לתקן את הארץ. ודור ההפלגה לתקן מין האנושי. ולזה נצרך היה עם סגולה ויבחר הקדוש ברוך הוא באברהם ובזרעו וכרת עמו את הברית לקרא בשם ה׳. וראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה ונתנה לסוף כ״ו דורות. וכל מה שקרה לבני ישראל, גלות מצרים ואשר היו במדבר ארבעים שנה וביאתם אל הארץ ובנין בית המקדש הראשון, וגלות בבל ובנין בית שני וגלות האחרון. הכל היה במחשבה תחלה, וסדר הזה היה היותר נכון ומאושר לטוב לכל העולם. למען ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בעולמות אשר ברא בלתי סוף ותכלית. וכל האמור הוא ענין פרשה לך לך והמחזה אשר הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, והודיע לו שדור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי. ואתה תבא אל אבתיך בשלום, ועוד ישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמור לציון מלך אלהיך, והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד.

ממהרת לבוא. רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא ואנשי הגבול (במקום שיהיה המלחמות) יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו (הם הכותבי העתים או אנשים חכמים יראי חטא המתנגדים להנהגת הממלכות על דבר המלחמות ימאסו) ופני הדור כפני כלב והאמת נעדרת, רצה לומר ככלב זה המלחך יד אדונו וחונף אותו, כן פני הדור הם האצילים והעשירים מבני ישראל מכת הרעפארמער ואסימילאטארס יחנפו את העמים והממלכות אשר יגורו ביניהם לאמר אהבתי את אדוני להראות לעיני העם שהוא פאטריאט, ואומר שבני ישראל לא יתחשב לעם לעצמו למען ימצאו חן בעיני הגוים. אבל האמת נעדרת כי שקר ענתה פיהם ולבם בל עמם והם אך חונפים את הגוים ככלב הזה שמלקק את יד אדונו והונף אותו למצא חן בעיני אדונו, ועוד יש לומר והאמת נעדרת בין שרי הממלכות כידוע שבלשונם יכזבו אחד לאחד והאמת נעדרת. שנאמר (ישעיה נ"ט) ותהי האמת נעדרת, וסר מרע משתולל. מאי וסר מרע משתולל, אמרי דבי רבי שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות. רבי נחמיה אומר דור שבן דוד בא העזות תרבה והיוקר יעות. והיין ביוקר והוא שנתנה דת במדינת רוססיא ובמדינת יונייטעד סטייטס בנארד אמעריקא שאסור לעשות משקה המשכר והוא פראהיבישאן הנקרא בשפת אנגלי, ורבי יצחק אומר דור שבן דוד בא תכלה פרוטה מן הכיס רצה לומר שממון הממלכות יהיו בזול עד שלא יהיו נחשבים לממון. כידוע שהמארק שווה פרוטה והרובעל עוד פחות מפרוטה. ועוד אמרו אין בן דוד בא עד שיתיאשו מן הגאולה. ואמר אין בן דוד בא אלא או בדור שכולו זכאי או כולו חייב. ואמרו אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו. וכל האותות האלה הנה באו כי על כן אנו מחכים שבמהרה בימינו יבוא גואל צדק והוא יגאל אותנו בקרוב. ואמרו חז"ל (עבודה זרה דף ט' ע"א) תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, ובעונותינו הרבים יצאו מהן מה שיצאו. וזה הוא מאדם הראשון עד אברהם אבינו שני אלפים תהו, משום שלא היה עדיין תורה, ומן אברהם אבינו שהתחיל לקרוא בשם ה' עד קע"ב שנים אחר החורבן בית שני שאז נתפשטה התורה בעולם כאשר כתבתי קודם אז היה ד' אלפים שנה לבריאת העולם, ושני אלפים שנה ימות המשיח עד תום ששת אלפים שנה של העולם. ובעונותינו הרבים יצאו מהן מה שיצאו. לכן דעתי שהקץ יהיה בשנת תר"ץ בעוד שיהיה ש"י שנים להשלים ששת אלפים שנה של העולם כאשר רמוז בנקוד בתורה על האותיות לנ"ו ולבנינ"ו ע"ד עול"ם.

וכתיב (בראשית מ"ט) לא יסור שבט מיהודה רצה לומר שבט של יסורין עד כי יבא שיל"ה ש"י שנים לאלף הששי חסרים להשלים. ואמר הנביא בעתה אחישנה ואמרו חז"ל אם יזכו אחשנה למועד אשר אמרתי, ואם לא יזכו חס ושלום עד עולם, עד שיתום כל הששת אלפים שנה ואז יתום שני אלפים שנה של ימות

בדין. ועוד יש לומר וכפר אדמתו עמו, שכאשר ישובו בני ישראל אל הארץ יעשו כפרים כפרים על פני האדמה לשכון שמה באחרית הימים.

מאמר ל"ג באחרית הימים

ואמרו חז"ל (מכות דף כ"ד ע"ב) שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קדשי קדשים התחילו הם בוכים (רבן גמליאל, ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע) ורבי עקיבא משחק. אמרו לו עקיבא מפני מה אתה משחק. אמר להם מפני מה אתם בוכים. אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר י"א) והזר הקרב יומת. עכשיו נתקיים בו (איכה ה') על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו, ולא נבכה. אמר להם אני משחק, דכתיב (ישעיה ח') ואעידה לי ערים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריהו, והא אוריה במקדש ראשון וזכריהו במקדש שני. אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב (מיכה ג') לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער. בזכריה כתיב (זכריה ח') עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים. עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שלא תקיים נבואתו של זכריה. עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, לכן בעת הזאת כשם שנתקיימה כל האלה הכתובה בספר תורת משה והפלא ה' את מכות בני ישראל בימינו ובעינינו ראינו כל הרעות והצרות שעברו על בני ישראל בגלות האחרון המר הזה, עלינו לבטוח בה' אלהי ישראל ולחכות שיתקיים גם כן כל התנחומים הכתובים בתורה, ובמהרה בימינו יבוא גואל צדק, והוא יגאל אותנו בקרוב ויקבץ נדחי בני ישראל מארבע כנפות הארץ ויוליכנו קוממיות לארצנו, וזה יהיה בשנת תר"ץ לאלף הששי. כי אז תכלה צר"ת עם ישראל. ועוד ישאר ש"י שנים להשלים אלף הששי, כאמור להנחיל אהבי יש. ונאמר (ישעיה י"ח) בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט. ולזה רמז הכתוב (דברים ל"ב) כי קרו"ב יום אידם וח"ש עתידות למו, מספר קרו"ב עם שני תיבות יום אידם עולה מספר ש"י, ומספר ח"ש עם שני תיבות עתידות למו עולה מספר ש"י, כי קרוב יום אידם לשונאי ישראל וחש עתידות למו לזרעו של יעקב בעוד ש"י שנים להשלים האלף הששי, והוא יגאל אותנו בקרו"ב עולה מספר ש"י והוא סוד הניקוד בתורה (דברים כ"ט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנ"ו ולבנינ"ו עד עולם, אותיות הנקוד עולה מספר ש"י עד עולם עד שיושלם שית אלפי שנין של העולם, וכל האותות שנתנו חז"ל לימות המשיח (סנהדרין דף צ"ז, צ"ח, וסוף מסכתא סוטה נתקיימו. וזה הוא שאמרו אמר רבי יוחנן דור שבן דוד בא תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגז"ק מתחדשות עד שהראשונה לא עברה פקודה שנייה

יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. ואמרו חז"ל ספרי כשהמקום מביא יסורים על ישראל אין ממית אותם כי אם מסרם לארבע גליות שהיו משעבדים בהם, וכאשר יראה הקדוש ברוך הוא שבני ישראל כלו חייב ומתיאשים מן הגאולה אז ה' ידין אותם ברחמים, והוא שאמרו חז"ל (סנהדרין דף צ"ז, צ"ח) אין בן דוד בא עד שיתיאשו מן הגאולה שנאמר (דברים ל"ב) ואפס עצור ועזוב. ואמרו אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב, כולו חייב דכתיב (ישעיה נ"ט) וירא כי אין איש וישתומם, וכתיב (שם מ"ח) למעני אעשה, ואמרו אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו. שנאמר (ישעיה נ"ט) כי יבוא כנהר צר רוח ה' נססה בו. וסמוך לו ובא לציון גואל, ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי, לא הוא כאשר יאמרו עובדי אלילים שיש אלהים שנים אחד טוב ואחד רע אחד בונה ואחד סותר, לא כן הוא אני אני הוא, ואמרו חז"ל ספרי האומר שתי רשויות בשמים משיבין אותו ואומרים לו ואין אלהים עמדי. ועניינו הוא כי כל מעשה הקדוש ברוך הוא והנהגתו בעולם הוא כלו טוב ונראה להאדם כי הוא רע כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד כי המחץ והמיתה הוא טוב כאשר דרשו חז"ל, וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זו יום המיתה. משום שהמחץ והמיתה הוא תיקון ולא הפסד, והוא כאשר יתן הרופא לחולה סממים מרים לרפואה. או כאשר יחתוך מכה בגוף האדם, והסם המר והמכה והחתוך הכל הוא לטובת הארם, אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, רצה לומר אני אמית למען אחיה, מחצתי למען ארפא והעונש גופא הוא הרפואה והצרות שיסבלו בני ישראל בגלות ממרקים את עיינם, לי נקם ושלם, וכאשר יראה הקדוש ברוך הוא כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב לעת תמוט רגלם ולא יכלו בני ישראל לעמוד במשפט אז ידין ה' עמו במרת הרחמים ועל עבדיו יתנחם, כי קרוב יום אידם חס ושלום להאבד מן העולם וחש עתידות למו, וכן אמר הנביא בעתו אחישנה, ואמרו חז"ל זכו אחישנה ואם לא זכו בעתו למען לא יתמו ולא יאספו בני ישראל בגלות המר, כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם, ואמרו חז"ל ספרי, אם אינו נפרע מן החיים נפרע מן המתים, אם אינו נפרע בעולם הזה נפרע בעולם הבא. כי לי נקם ושלם לעת תמוט רגלו, הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו במלחמות וריב שיהיה בין העמים בעת הגאולה על שעינו ומררו רצחו וגזלו חמסו ושדדו את בני ישראל כל העת היותם בגלות הארוך והמר. וכפר אדמתו עמו, רצה לומר באחרית הימים אומות העולם יתנו כפר לבני ישראל את אדמתו אשר לקחו ממנו וישיבו לבני ישראל את הארץ באמרם כי בזה יכופר עונם אשר חטאו נגד עם ישראל כל העמים אשר היו ביניהם בגלות, ועוד יש לומר וכפר אדמתו עמו, שבני ישראל יהיו מוכרחים לשלם כפר בעבור אדמתו, ובתשלומי כפר יגאל את אדמתו מיד העמים אשר אחזו בה ביד חזקה שלא

מאמר ל"ב מעמד אמונת בני ישראל לעת הזאת

רבים מבני ישראל הגרים לעת הזאת לבטח ולהם זכות אזרח ותושב כאחד מן העם, ויד ה' לא נגעה בהם. והם אומרים בלבם כי לא יאונה להם רעה לעולם, כחשו בה' ויעזבו את אלהי ישראל ואת תורתו את מצותיו לא ישמרו גם הפרו את בריתו. וילכו בשרירות לבם ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם לעשות כתועבת הגוים אשר יגורו ביניהם, עליהם אמר הכתוב הוי עם נבל ולא חכם, לוא חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם, כי גם עליהם יחרה אף ה' והיו למשיסה ולשמצה בין העמים וגם הם עוד ישתו כוס התרעלה כאשר שתו אחינו בני ישראל מיד העמים בכל אפסי ארץ אשר גרו שמה, ואלהי ישראל עוד יסר ייסר גם אותם פעמים ושלש. ורצע אדוניו אותו במרצע עד אשר יכירו וידעו כי לא טובים הם מאחיהם האומללים אשר נגע בהם יד ה' בכל תפוצות הארץ, ואז ישכילו ויבינו לאחריתם וידעו כי גם הם יושבים בארץ נכריה ארץ לא להם. ואז ישובו אל ה' אלהיהם והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו. וכאשר אמר רבי אליעזר לרבי יהושע (סנהדרין דף צ"ח ע"א) הקדוש ברוך הוא מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב, ותהיה השירה הזאת לעד כאשר תבא עליהם הפורעניות לעתיד וידעו שהקדוש ברוך הוא התרה אותם והודיע להם מראש שכן יהיה, עד כאן כתבתי את האלה הכתובה בתורה ותוכחה לבני ישראל אם לא ישמעו בקול ה' אלהיהם, ומכאן ואילך אכתוב את התנחומין הכתוב בתורה לעם ישראל, וזה הוא כתוב (דברים ד') בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם. ונאמר (שם ל') והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' שמה. ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה. והטיבך והרבה מאבתיך, ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך למען חייך. ונאמר (שם ל"ב) לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם, רצה לומר באחרית הימים מרוב הרעות והצרות שיבוא על בני ישראל ואמרו על כי אין אלוה והשגחה בעולם מצאוני הרעות האלה ולית דין ולית דיין ובני ישראל יתיאשו מן הגאולה. אמר הקדוש ברוך הוא לי נקם ושלם, ונאמר (ישעיה א') וציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, ואף אם בני ישראל יהיו כלו חייב אפדה ציון במשפט והם ישובו בצדקה לארצם. כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו. רצה לומר כי קרוב יום אידם לשונאי ישראל וחש עתידות למו ישועות ונחמות לבני ישראל. ובו יש סוד קץ הגאולה כאשר אבאר, כי ידין ה' עמו, רצה לומר כשיבאו בני ישראל במשפט באחרית הימים ה' ידין אותם במדת הרחמים, כי

ארץ מולדתם, ארץ נכריה היא. ארץ לא להם, ועברום וענו אותם ואחר כך ישובו אל ארצם אל ארץ אבותיהם. ואם יאמר העבד אהבתי את אדוני לא אצא חפשי, ורצע אדוניו את אזנו במרצע, והקדוש ברוך הוא ייסר את בני ישראל ביסורים קשים וענוים רבים ביד עמי הארץ פעמים ושלש עד אשר יכירו וידעו ויבינו בני ישראל אשר הם עם לעצמם וארץ מולדתם היא ארץ לא להם. וכל עמי הארץ יענו אותם וימררו את חייהם עד אשר יתעוררו בני ישראל לשוב אל ה' אלהיהם, כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. וכל זה התרה משה לבני ישראל (דברים כ"ח) והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך, יככך ה' בשגעון ובעורן ובתמהון לבב, והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה. רצה לומר שהחשך יהיה מצד עצמו ומצד הסביבה, ולא תצליח את דרכיך, רצה לומר באיזה דרך אשר תלך להיות אחד מן החברות וכתות שונות בין העמים לא תצליח להושע על ידי זה. והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע. והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה, והוא כאשר תראה בעיניך איך יענו את אשתך ובנותיך לפני עיניך ואחר כך ימיתו אותם כאשר קרה לבני ישראל באחרית הימים משנת תרע"ד עד שנת תר"פ במדינות פולין אוקראינע ורוססיא. אז תהיה משוגע ממראה עיניך כי לא תוכל להושיע אותם, והיית לשמה ולשנינה בכל העמים והפלא ה' את מכתך ואת מכות זרעך ונשארתם במתי מעט. והפיצך ה' אלהיך בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ, ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגליך. ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש, והיו חייך תלאים לך מנגד, ופחדת לילה ויום ולא תאמין בחייך. בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה. (שם כ"ח) אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם, ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה למען תשכילו את כל אשר תעשון. פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פנה מעם ה' אלהינו והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך לא יאבה ה' סלוח לו ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה. (שם ל"א) וקם העם הזה וזנה ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו וחרה אפי ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוה בקרבי מצאוני הרעות האלה, כאשר יאמרו כעת פושעי ישראל המכחישים בה' ויאמרו איה אלהיך ישראל מדוע לא יושיע אתכם. ואנכי הסתר אסתיר את פני ביום ההוא. ועתה כתבו לכם השירה הזאת למען תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל והיה כי תמצאון אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לעד, כי לא תשכח מפי זרעו, וכתב רש"י ז"ל הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת.

פולין וליטא וילמדו להם את תורת משה וידבקו בה׳ אלהי ישראל וישמרו מצותיו חוקיו ומשפטיו ככל הכתוב בתורת משה, והיה זה לקוץ בעיני ממלכת רוססיא וכהניו, ויגזרו עליהם גזרות רעות ויאמרו להשמידם. רבים מהם נפוצו במדינות אחרות מפני הלחץ, ורבים מהם נשארו על מקומם וגרים בכפרים בין הגוים במזרח ובצפון מדינת רוססיא ועובדים את ה׳ אלהי ישראל עד היום הזה.

מאמר ל״א בימי הבינים

בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא הצילנו מידם, וכאשר האיר אור הציוויליזאציאָן בעולם ובני ישראל היו לתושבים בין העמים כאחד מהם אז בני ישראל כבני העמים אשר ישבו בתוכו כולם עזבו מלעבוד את ה׳ אלהי עולם ובני ישראל ככל העמים כחשו בה׳ ויהיו לאפיקורסים לאטעאיסטען ומאטעריאליסטען. וכאשר העיר הקדוש ברוך הוא רוח העמים להסיר עול המלכים מעליהם. ובני ישראל גם הם נתנו שכם אחד לעזור את העמים לעמוד כנגד הממלכה ואצילי העם, בכל זאת הביטו עליהם על בני ישראל כשונאיהם ועוד התגבר האנטעסימיטזם בין כל עמי הארץ אשר גרו שמה בני ישראל בעת ההיא. וכל עם ועם בכל מרינה ומדינה ברו מלבם עלילות על בני ישראל. עלילות חדשות לבקרים. ואם אף שבני ישראל הראו לעיני העמים שהם אוהבים את ארץ מולדתם, ועזרו לכל עם ועם אשר גרו ביניהם להלחם נגד אויביהם לשפוך את דמם בשדה המלחמה עבור ארץ מולדתם כאחד מהם. ואם אף שבני ישראל באו בברית חברות שונות והיו לסאָציאליסטען, אנארכיסטען, קאמוניסטען, ניהיליסטען, ובאלשעוויס־טען וכדומה, אשר ערכו מלחמה נגד הממלכה ואצילי העם. בכל זאת החברות והמון העם כולם יחד עם שרי הממלכה ואצילי העם שנאו את בני ישראל וימררו את חייהם שדדו וגזלו חמסו את רכוש בני ישראל ורבים מבני ישראל הרגו לפי חרב, כן קרה לבני ישראל בעתים שונות במקומות שונים בין עמים שונים, וזה היה גמולם בכל אפסי ארץ, ובפרט באחרית הימים אחר המלחמה הגדולה אשר היה בין הארבעה מלכים את החמשה משנת תרע״ד עד שנת תר״ף לאלף הששי. הרעות והצרות הרבות שקרה לבני ישראל בכל מדינה ומדינה במעריב ובמזרח אירופיא אשר ילאה העט לכתבם על הספר. ולדעתי כל זה היה בהשגחת הקרוש ברוך הוא. ומה׳ היה דבר. והוא משום שבאזרית הימים כאשר האיר אור הציווי־ליזאציאָן בעולם. והרת נתנה לבני ישראל להיות לאזרח ותושב בין כל העמים אז אמרו בלבם כי הארץ אשר גרו שמה והיא ארץ מולדתם, הארץ ההיא שלהם היא וקראו בשמותם עלי אדמות שגרו שמה איש פראנק, איש אנגלי, איש גערמאני, איש רוססיא וכרומה, ואמרו שבני ישראל אינם עם לעצמו יחשב. כי על כן עורר הקרוש ברוך שנאה על בני ישראל בלב כל העמים בכל ארץ אשר גרו שמה למען ידעו אשר הארץ אשר יגורו שמה בתוך הגוים ואף אם שהארץ ההיא היא

אויביהם ומשנאיהם כי יראו ממנו. ואחר כך כאשר נפלה מלכות הכוזרים מיד עמי הסלאוו כן התחילו בני עשו ובני ישמעאל מחדש להרע לבני ישראל וכמה פעמים גזרו על בני ישראל לעזוב את ארץ מולדתם ויגרשו את בני ישראל מארץ לא להם פעמים ושלש ממדינת צרפת, ענגלאנד, פארטוגאל ואיספאניע. ראה סדר הדורות ושם תמצא את אשר קרה לבני ישראל במדינות ההם וגירוש איספאניע האחרון היה קשה מכולם, כי התנשאו בני ישראל בארץ ההיא ויהיו לשרי הממלכה ושרי צבאות והצליחו וגם רכשו ואמרו בני ישראל בלבם כי ארץ מולדתם היא ארצם לנצח. ויהי במלוך פערדינאנד ואיזאבעלע בעצת הכהנים גרשו את בני ישראל ואת רכושם בזזו להם. רבים מבני ישראל המירו דתם בעת ההיא וכשש מאות אלף יצאו מן הארץ ויפוצו על פני כל הארץ, ואל יאמר הקורא כי לית דין ולית דיין והשופט כל הארץ לא יעשה משפט. לא כן הוא כי מהרסיך ומחריביך ממך יצאו, בושתי ונכלמתי לקרוא בסדר הדורות, וזה הוא שכתוב בשנת ה' אלפים קנ"א בטילטולא קמו על היהודים והרפום והמירו דתם יותר משני מאות אלף. ואנחנו קבלנו כי היו לוקחים היהודים באותו זמן גויות בבתיהם ונתעברו וילדו בנים. הם הגוים שהרגו לאבותם והשמידום. ועוד כתוב שם שהיהודים שברומי נדרו לאפימיור אלף דוקאטי למען לא ירשה ליהודים ספרדים לבא אל ארצו. ויכעס אפיפיור ויאמר איך אתם אכזרים על אחיכם וגזר שהם יצאו מארצו ויכנסו ספרדים תחתיהם. וכן היה בכמה מקומות שבני ישראל לא הניחו את אחיהם לבוא אל הארץ אשר גרו שמה. שומו שמים! הישמע כזאת? לכן לא נפלאת הוא בעיני שענש הקדוש ברוך הוא גם אותם אחר כך כי במדה אשר מדד מודדין לו.

ובארבע מאות שנה בימי הבינים ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה הם האומללים האנוסים בארץ ספרד ופארטוגאל, רבים מהם מתו על קדושת השם וישרפו אותם באוטא־דע־־פע ולאלפים ורבבות שקעו בתוך הגוים ואבד זכרם מן העולם. ולדעתי זה שלא הניחו בני ישראל לגור בין העמים במנוחה בהיותם בגלות, וגם זה שלא נתנו אותם לגור בחוצות העיר יחד עם הגוים כי אם ברחוב אחר מיוחד להם ומסוגרת בשערים הנקרא געטהא, וגם זה שהממלכה הכריחה את בני ישראל לשאת סימן בבגדיהם למען שיהיו נכרים שהם יהודים, כל זה היה רצון הקדוש ברוך הוא לטובת בני ישראל למען לא יתערבו בגוים ולמען שיזכרו וידעו כי גרים הם בארץ נכריה ואם אף שהיא ארץ מולדתם הארץ לא להם היא, ושהם עתידים לשוב לארצם בבא עת הגאולה. וכשבאו בני ישראל לגור במדינת פולען וליטא ואוקראינע בכל מקום שבאו בנו בתי כנסיות לעבוד את ה' ויסדו בתי מדרשים ללמוד תורה לעם ישראל ואור התורה התפשטה גם בין הגוים, ומשפחות רבות מעם סלאוו הדרים במדינת רוסיא וסיביר התחילו להתגייר, מהם היו אך שומרי שבת הנקראים סובאטניקעס, אך רבים מהם באו בברית אברהם ויקחו להם מלמדים מבני ישראל אשר במדינת

מדרשים ללמוד תורה והעמידו תלמידים הרבה ואז נתפשטה התורה בכל העולם ואור התורה האיר לעיני העמים לכבוד ולתפארת עם ישראל ואמרו אומות העולם כי עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. ורבים מן הגויים עזבו מלעבוד את האלילים ויאמינו בה' ובתורת משה. אונקלוס ועקילס התגיירו בעת ההיא. עקילס היה כומר ונעשה גר צדק ובאר את התורה בלשון יון. ואונקלוס תרגם את התורה בלשון ארמי. אנטנינוספס מלך רומי למד תורה מרבי יהודה הנשיא והפר ספר דינים ועד היום דנין מפיו כאילו נתנו מסיני. ולדעתי מה שקבלו אומות העולם אמונת הנוצרי ודת החדשה ולא אמונת ישראל ודת משה, הוא משום שנקל היה לאומות העולם לבוא בברית החדשה מלבוא בברית אברהם, והוא משום שלבוא בברית אברהם כל זכר מחויב למול את בשר ערלתו ולבוא בברית החדשה אינו צריך לימול ובזריקת מעט מים על גוף איש או אשה יכנס בברית החדשה, ועוד לשמור המצות והחוקים והמשפטים הכתובים בתורת משה הם יותר רבים וקשים לקיים ממצות ברית החדשה, ואולי גם זה היה רצון הקדוש ברוך הוא שבני ישראל לבדד ישכון ולא יתערבו בגוים עד עת בא הגאולה, ובני ישראל ישובו אל ארצם אל הארץ אשר הבטיח ה' לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם לירושת עולם. ואמרו הז"ל קשים גרים לישראל כספחת וטוב להם שיהיו לעם לעצמם, כי כן גזרה חכמתו יתברך וכן עלה ברצונו מראשית שבני ישראל לבדד ישכון לתכלית הידוע לאלוה.

מאמר ל' — בימי מחמד נביא הישמעאלים

ובשנת תקמ"ה לחורבן בית שני קם מחמד הנביא ויקרא בשם ה' והוא היה נביא הישמעאלים וביד חזקה הכריח גוים שונים לעזוב את האלילים ולעבוד את ה' אלהי עולם ולהאמין במשיחו, ורבים מאומות העולם עובדי אלילים ברצונם הטוב באו בברית מחמד ויאמינו בה' אחד ובמחמד נביאו וגם הוא נתן להם תורה חדשה ואם אף האמינו בה' לא האמינו בתורת ה'. וכבני עשו כן בני ישמעאל היה להם דתות חדשות שונות, ואז נפגשו בני עשו ובני ישמעאל ויריבו ביניהם על דבר ירושת הארץ ויתגרו מלחמה ביניהם כי כל אחד כבני עשו כן בני ישמעאל אמרו שהוא עם הסגולה אשר בו בחר ה' והוא יירש את הארץ, ושניהם בני עשו ובני ישמעאל הרבים והחזקים היו מציקים ולוחצים את בני ישראל המעטים והחלשים, ושניהם שמו עולם על שכם בני ישראל ויעבוד הצעיר את הרב, ובמסעות הצלב רבים מעם ישראל נפלו שדודים מיד אויביהם ומשנאיהם, וכמה פעמים במקומות שונים ובעתים שונות גזרו על בני ישראל גזירות שמד כי דת בני ישראל היה לקוץ בעיני בני עשו ובני ישמעאל, רבים מבני שראל מסרו נפשם על קדושת השם ורבים המירו דתם, ובשנת תרע"ב לחורבן בולן מלך הכוזרים ועמו שהיו עובדי אלילים התגיירו ויושע בני ישראל בעת ההיא מיד

שנעתקו מהעברים זולתי מן היונים והרומיים. והמורה ז"ל חלק א' פרק ע"א כתב החכמות היו בראשונה בישראל אך בשלוט האומות עלינו באו לידם ואנחנו בלמדנו דבר מהם נראה היות ראשיתו מאתם ותהי להפך. וביוחסין מאמר ה' זמן ו'. כתב שבטלמיאוס השני הוא תלמי המלך נפלא בעיניו גדולות תהילות תורתינו הקדושה ושאל לקרובים אליו מה זה שלא נמצאת התורה הזאת מועתקת מזמן ואיך היונים לא עשו חשבון מתורה כזאת ודת מהודרת. והשיבו לו כי מפחדם לנגוע בדת האמת היה זה. ממעשה שהיה כי הנה תיאודיקתא המשורר רצה לחבר פסוק אחד עם שיריו ונסתמו עיניו עד שהכיר חטאו ונשבע שלא יגע עוד בתורת האמת וחזרה אליו ראותו והזותו. וגם תיאופומפא יצא מדעתו על שרצה להעתיק דברים מן התורה ולשומם בתוך קונטרסו. ועל ידי חלום גלו לו שיציאתו מדעתו היה לסבת רום לבבו וזדונו לגשת אל הקודש וחלה פני אל לבל ישוב עוד לכסלה ונתרפא. וישלח המלך מנחה להיכל ה' בירושלים ולאלעזר כהן גדול ולכל אחד מהזקנים ובקש ממנו לשלוח לו תורת משה עם ע"ב זקנים מתרגמין אותה מלשון יהודית ללשון יוני. ואלעזר כהן גדול שלח ע"ב זקנים חכמים ונבונים עם התורה אל תלמי המלך למצרים והעתקו את התורה ללשון יוני. וראיתי בסדר הדורות שכתב שבני תלמי הג' לא הקריב זבחים לאלילים רק לאלהים בירושלים. ורבים מחכמי אומות העולם בעת ההיא התגיירו ובעבור זה קנאו עובדי אלילים המושלים בארץ תגר מלחמה נגד דת ישראל וכאשר מלך אנטיוכוס מלך יון גזר על בני ישראל להפר דתם, אבל בני ישראל דבקו בה' ובתורתו ורבים מהם מתו על קדושת השם ואז קם מתתיהו החשמונאי ובניו ויושיעו את בני ישראל, וכל העת אשר מלכו החשמונאים ואחר כך הורדוס ובניו נתרבו חכמי ישראל יותר ויותר ואור התורה נתפשטה בין אומות העולם וכל עם האדומיים התגיירו אז ורבים מחכמי הגוים התגיירו כידוע שמעיה ואבטליון גרי צדק היו ואמרו חז"ל מונבז ובוזיטוס התגיירו ואמם הילנא המלכה גיורת היתה. אבל לדעתי בעת ההיא עדיין לא נתפשטה התורה בין המון העם ומצינו שגם בין בני חכמים גדולים היו עמי ארצים כעין שספרו לנו בפרקי דרבי אליעזר שרבי אליעזר בן הורקנוס כשהיה בן כ"ח שנם עדיין לא למד והיה עם הארץ, וכמו כן היה רבי עקיבא, אבל אחר חורבן בית שני נתפשטה התורה יותר ואמרו חז"ל שתלמידי רבי עקיבא היו כ"ד אלף.

מאמר כ"ט התפשטות התורה בעולם

וסמוך לחורבן בית שני כת חדשה נתהווה בישראל ויהושע הנוצרי בראשם ותלמידיו הלכו בין העמים לקרא בשם ה' אבל לא בתורת ה' ומתחילה מלכות רומי גזר עליהם להשמידם אבל במשך הזמן עזבו הרומים לעבוד את האלילים וקבלו אמונת הנוצרי. ואחר חורבן בית שני כאשר הלכו בני ישראל בגולה בכל תפוצות הארץ באזיא אפריקא ואירופה בין כל עמי הארץ, בכל מקום שבאו בנו בתי

אפלטון קבל החכמה מן הנביאים, סאקראטוס קבל מאחיתפל ומאסף הקרחי. וכתב שלשלת הקבלה שמצא כתוב בספר שחבר נתנאל בן כספי׳ שאמר אפלטון אני הייתי עם ירמיה במצרים ובתחלה הייתי לועג על דבריו ולבסוף ראיתי כי דבריו דברי אלהים חיים ושהוא חכם ונביא, יש אומרים שאפלטון מצד האם היה מזרע פילון הפילוסוף, אריסטו כתב שדבר עם שמעון הצדיק על חכמת אלהות והשתומם מאד ממעלת חכמת שמעון, ובאיזה פרטים אומר וזה ממה שהשיבני השמעוני, ורבי יוסף שם טוב בהקדמת סדר המדות כתב שראה במצרים ספר כתוב בו איך שאריסטו בסוף ימיו הודה על כל הנמצא כתוב בתורת משה ונעשה גר צדק. וכן כתב מגן אברהם לחכם פריצולי. ובספר התפוח כתוב, כי אף שאריסטו היה מאמין בקדמות על כל זה השתדל בכל כחו לבטל הדעות הכוזבות ביתר העקרים, ויש אומרים שהוא היה יהודי מלידה ובטן׳ וכן כתוב בספר דרך אמונה חלק ב׳ שער ג׳ מצאתי בשם חכם מופלג מפילוסופי יונים האומר פעם אחת נכנסתי להתוכח עם חכם מחכמי ישראל והתחלנו לדבר בחכמת הטבע, ולא היה בעיני הרבה, ואחר כך נכנסנו בחכמת האלהות והעלני אל אשר לא הייתי יכול לסבור ולהבין עד אשר התפללתי לאל שיתן לי שכל להבינו. ואני המחבר מאמין שזה היה אריסטו.

ובספר אחד אשר חבר הנוצרי איבסביאו כתוב. ראוי שתדע כי רוב חכמות הפילוסופים באו אלינו מאריסטו החכם אשר הוא היה איש יהודי מזרע ישראל ירושלמי מבני קוליה משבט בנימין בא לשמועתינו מהאיים הרחוקים אשר באסיאה וירד מההרים אלינו וישב עמנו ימים רבים, פילוסופיא הוליד לנו ויותר הרבה מאד הניח לנו ולמדנו מפיו ממה שלמד הוא ממנו, ושבילי אמונה כתב כאשר אלכסנדר הלך ירושלימה השליט לאריסטו רבו על ספרי שלמה והעתיק משם הפילוסופיא וקראה על שמו, וק׳ שרד בספרו הפלת ההפלה כתב שהחכמות היו נמצאות בישראל׳ והיה בעיר אלקהרה ספר אחד מאריסטו שחבר בסוף ימיו, וחזר מכל מה שכתב בתחלה בין בענין ההשגחה, בין בהשארת הנפש. ובין חידוש העולם. והיה אומר בכל דבר מאלו ובכמה דברים טבעים. והחזירני השמעוני מזאת הסברה במופת וטענות כך וכך, וכתב לאלכסנדר תלמידו ברוך אלהים פוקח עורים מורה חטאים בדרך׳. ישתבח שבח הראוי לו אשר גמלני ברחמיו וברוב חסדיו והוציאני מן הסכלות הגמורה אשר הייתי בה כל ימי חיי, עד שבסוף ימי נתוכחתי עם חכם מחכמי ישראל והראני את ידו החזקה בתורה מורשה להם מסיני והמשיך לבי בדברי תורה, בהראותו לי אותות ומופתים בשמות הקדושים ונגלים לחוש. ואני בער בלתי יודע כי רוב הדברים הם למעלה מן השכל, וכאשר ראיתי זה נתתי לבי להתבונן בכל כחי בדת יהודים והנה כולה מיוסדת על אבנים שלמות. והכוזרי כתב כי חכמת הפילוסופים הועתקו שרשיהם וכלליהם מהיהודים אל הכשדים ואחר כך לפרס ומדי ואחר כך ליון ורומי ובאורך הזמן לא הוזכרו

אחר בכתובים כי אם הכתובים זכור ושמור ולדעתי שקר ענה פי המבקר כי אין לו על זה ראיות נאמנות כי אם סברה בעלמא הנשען על קנה רצוץ. והאמת הוא כי כל החמשה חומשי תורה מבראשית עד לעיני כל ישראל היא תורה אחת הנתנה לנו מסיני ומסורה לנו בקבלה כאשר אמרו חז"ל בפרקים משה קבל תורה מסיני וכו', והנביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה ועזרא הספר היה אחד מכנסת הגדולה והוא מסר לנו תורת משה כאשר היא אתנו עד היום הזה, ומימות עזרא הספר רוח חדש התחיל לפעום בלב עם ישראל ורוח נכון נתחדש בקרבם, והוא משום שלפנים הנביאים בכל דור ודור היו מוכיחים את בני ישראל על מעשיהם הרעים ותמיד היו אומרים להם כי רע הוא מעשיהם התועבות בעיני ה' וגם התרו אותם כי יחרה אף ה' בהם ויענש אותם כדרך אבות האומרים לבניהם הקטנים שלא יעשה הדבר כי רע הוא, וכי יקצף עליו אם לא ישמע בקולו. אבל הנביאים לא למדו את בני ישראל להבין ולדעת מדוע הדבר אשר הם עושים הוא רע בעיני ה'. והטעם מדוע לא יעשו כן, ובני ישראל היו בעיניהם כילדים קטנים חסרי דעת לכן לא שמעו לקולם והיו מלעיגים במלאכי אלהים ובוזים דבריהם ומתעתים בנביאים. אבל משבא עזרא ועמד על הבימה ודרש לכל העם אנשים ונשים ומבינים את העם בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל, ופירש מצודת דוד ז"ל נתנו לבם להשכיל אמיתת הענין והשכילו להבין במקרא, אז השכילו בני ישראל לדעת את ה' ואת דרכיו הטובים הכתובים בספר תורת משה. ואמרו חז"ל שמות המלאכים עלו עם הגולה מבבל, אך כאשר באו אל הארץ ועזרא דרש אליהם מפורש ושום שכל אז השכילו בני ישראל לדעת ולהבין ששמות המלאכים הם תוארי הפעולות של הקדוש ברוך הוא כמו כתריאל מיכאל גבריאל וכו' כידוע לחכמי האמת ולא ראוי לעבדם כי אם לעבוד את ה' אלהים אחד, ומעת שעמדו כנסת הגדולה בכל דור ודור עמדו אנשים חכמים גדולים ויסדו ישיבות ובתי מדרשים להורות לעם ישראל דרכי התורה מפורש ושום שכל ויעשו בני ישראל את הישר בעיני ה' וידבקו בה' אלהי ישראל ואז נתפרסם אמונת אלוה בין עמי הארץ. וכידוע שגרי אריות האמינו בה', וכמדומה שלא כל בני ישראל הסכימו לפירוש התורה מעזרא הספר, ועוד מתחילת בית שני נחלקו בני ישראל לכיתות ובימי שמעון הצדיק נבנה בית מקדש בהר גריזים על ידי סנבלט החורני ובני יהושע כהן גדול, ויהי חצי העם אחר שמעון הצדיק ואנטיגנוס תלמידו, וחצי העם אחר סנבלט החורני וחתניו ומנשה בן יהושע בן יהוצדק היה כהן גדול. וצדוק ובייתוס תלמידי אנטיגנוס היו להם לראש. ואחר כך חוניו בן שמעון הצדיק בנה בית מקדש באלכסנדריא של מצרים, והיו בני ישראל לשני כתות לפרושים וצדוקים ואחר כך נתהוה בתוך בני ישראל כתות חדשות בשם אסיים ונזירים. והלכו בין העמים לקרא בשם ה' ונתפרסם חכמת ישראל בין הגוים, ועוד בימים הקדמונים חכמי אומות העולם למדו תורה מבני ישראל, (ראה תורת העולה חלק א' פרק י"א. ושלשלת הקבלה ק"א).

השבעים שנה של גלות בבל, י"ב שנים למלכות אחשורש, המן הפיל פור ויאמר למלך, ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותיך, ודתי המלך אינם עושים, ולמלך אין שוה להניחם. אם על המלך טוב יכתב לאבדם ולא ישאר זכרם בעולם. (ויש לפרש את הענין שהמלך הוא הקדוש ברוך הוא, והמן הוא המקטרג על בני ישראל וקטרג על בני ישראל כאשר היה האמת, ודתי המלך אינם עושים ולמלך אין שוה להניחם ואם על המלך טוב יכתב לאבדם). אך הקדוש ברוך הוא חמל על עמו ורצה לעורר את בני ישראל לשוב אל ה'. ולמען ישובו אל ארצם, ובפקודת המלך נשלח ספרים אל כל מדינות המלך להשמיד ולהרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ושללם לבוז, למען לעורר את בני ישראל לשוב אל ה', וכן היה וספר לנו הכתוב ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע, היה אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד. ויזעקו אל ה' ויקשב ה' וישמע ויושע ה' את בני ישראל ונהפך אז היגון לשמחה, והמקרה הזה הועיל שבני ישראל ישובו אל ה' וספר לנו הכתוב קיימו וקבלו עליהם ואמרו חז"ל קימו וקבלו מה שקבלו כבר וחזרו ושבו אל ה' אלהי אבותיהם אברהם יצחק ויעקב לקיים את כל דברי ספר התורה, וככלות השבעים שנה של גלות בבל בפקודת דריוש בן אסתר השלימו בני ישראל לבנות בית שני. וכתיב (נחמיה ח') ויאספו כל העם כאיש אחד, ויעמד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לדבר, ועזרא היה הראשון לדרוש אל העם מעל הבימה, ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. וביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הספר ולהשכיל אל דברי תורה, וביום עשרים וארבעה לחודש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם ויעמדו ויתודו על חטאתיהם ועונות אבתיהם, מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם על חטאתם ועל חטאת אבתיהם מיום העלותם מארץ מצרים עד היום הזה. ואמרו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. ובכל זאת אנחנו כרתים אמנה וכתבים על החתום. שרינו לוינו כהנינו. ועל החתומים נחמיה וכו' ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נתנה ביד משה עבד האלהים.

מאמר כ"ח על דבר אמיתת תורת משה בקבלה

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים. ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה, ואלו הם חגי, זכריה, מלאכי, זרובבל, מרדכי, בלשן, עזרא, יהושע בן יהוצדק, שריה, רעליה, מספר בני רחום בענה, נחמיה בן חכליה ונלוו עליהם חכמים אחרים עד שהיו למספר ק"כ. ואנכי מצאתי כתוב בספר בקורת אחד על התורה, והוא אמר אשר תורת משה היה נמצא אז בין עם ישראל בנוסחאות שונות ובכתב ולשון שונים, ועזרא הספר ברר לו מכלם את נוסח ספר התורה הנמצא כעת אתנו. אך הוסיף גם משנה תורה משום ששירת האזינו וזאת הברכה הכתוב במשנה תורה ואשר לא כתוב בספר התורה, ולא מצא הבדל

(שם כ"ג) ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשו אבתיו מנשה ואמון, ואחריו מלך אליקום ויעש הרע בעיני ה', ואחריו מלך יהויכין וכתיב (שם כ"ד) ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה אביו. ואחריו מלך מתניה דדו ויסב את שמו צדקיהו ויעש הרע בעיני ה' והוא היה האחרון למלכי יהודה. ובשנת התשיעית למלכו בא נבוכדנצר מלך בבל אל ירושלים ויחן עליה שתי שנים ותבקע העיר ויבא נבוזראדן וישרף את בית ה' ואת חומות ירושלים נתצו ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן. ויגל יהודה מעל אדמתו, ובדברי הימים (ל"ו) כתיב· ויאמץ את לבבו משוב אל ה' אלהי ישראל גם כל שרי הכהנים והעם הרבו למעול מעל ככל תעבות הגוים ויטמאו את בית ה' אשר הקדיש בירושלים, וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו השכם ושלוח, והתרה בהם לשוב מרעתם. כי חמל על עמו ועל מעונו. ויהיו מלעבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו. עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. ויעל עליהם את מלך כשדים ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש הכל נתן בידו, וישרפו את בית האלהים וינתצו את חומת ירושלים ויגל השארית מן החרב אל בבל, ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס, למלאות דבר ה' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה· כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה.

מאמר כ"ז גלות בבל וכרש מלך פרס

ואם אף שהכעיסו בני ישראל את הקדוש ברוך הוא עד אין מרפא, בכל זאת לא נשארו בני ישראל בגלות בבל לארך ימים, כי חמל ה' על עמו, והיו בגלות אך שבעים שנה עד רצתה הארץ את שבתותיה. כי כל ימי השמה שבתה הארץ והוא למען תשוב הארץ תת כחה ויבולה בשוב בני ישראל לארץ, והסירם הקדוש ברוך הוא מעל פניו אך שבעים שנה שבע שבתות לטוב להארץ ולבני ישראל. וכוונת הקדוש ברוך הוא היה כי אם לענש את בני ישראל ובצר להם וישובו אל ה' והוא יושיע אותם. אך בני ישראל כאשר היו בגולה בבבל גם שם לא שבו אל ה'. גם לא רצו לשוב אל הארץ. כי כאשר העיר ה' את רוח כרש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל, ואז היה נ"ב שנים לגלות בבל· (וסימנו בכ"ל מספר נ"ב) ואז מעטים היו מבני ישראל ששמעו לקול הקורא, כי לא רצו לשוב אל הארץ. ומעט מזעיר באו עם זרובבל להתחיל לבנות יסוד הבנין, ובני ישראל עדיין לא היו ראוים להיות מפוזר ומפורד בין העמים לקרוא בשם ה' ולקיים את הברית אשר כרת אלהים עם אברם וזרעו לך לך, ואם היו בני ישראל נשארים·בגולה זמן יותר ארוך אז היו שקעו כל בני ישראל בתוך האומות ואבד זכרם חס ושלום מן העולם, לכן חמל ה' על עמו, והקדוש ברוך הוא המסבב כל הסיבות עלה ברצונו לעורר לבב בני ישראל לשוב אל ה' ולשוב אל ארצם· ולהתמהמה שם עד אשר יהיו ראוים להיות מפוזר ומפורד בין העמים ולקיים את הברית אשר כרת ה' עם אברם וזרעו לקרא בשם ה' לכל העמים, לכן קודם שנשלם

מפני בני ישראל, ואחריו מלך אבים בנו, וילך בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו. ואחריו מלך אסא, ועשה הישר בעיני ה' רק הבמות לא סרו. ואחריו מלך יהושפט והבמות לא סרו ככתוב (מלכים א' כ"ב) עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות. ואחריו מלך יהורם וכתיב (מלכים ב' ח') וילך בדרך מלכי ישראל כי בת אחאב היתה לו לאשה ויעש הרע בעיני ה'. ואחריו מלך אחזיהו ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי חתן בת אחאב הוא (אביו היה חתן אחאב) ואחריו מלך יהואש וכתיב (שם י"ב) רק הבמות לא סרו עוד העם מקטרים ומזבחים בבמות. ואחריו מלך אמציהו וכתיב (שם י"ד) עוד העם מזבחים ומקטרגים בבמות. ואחריו מלך עזריה וכתיב (שם) הבמות לא סרו, עוד העם מקטרים ומזבחים בבמות, ואחריו מלך אחז וכתיב (שם ט"ז) ולא עשה הישר בעיני ה'. וילך בדרך מלכי ישראל וגם את בנו העביר באש. ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן. ואחריו מלך חזקיהו והוא עשה הישר בעיני ה' הוא הסיר הבמות ושבר את המצבות וכרת את האשרה וכתש נחש הנחשת אשר עשה משה, כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו, בה' אלהי ישראל בטח ואחריו לא היה כמהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו, רצה לומר, אשר היו לפנים במלכי יהודה אחר שנחלקו לשני ממלכות והיה מלכות יהודה לבד, אך מה שאמר ואחריו לא היה כמהו קשה כי היה יאשיהו ושם כתיב וכמהו לא היה לפניו, וידבק בה' לא סר מאחריו וישמר מצותיו אשר צוה ה' את משה, ואחריו מלך מנשה ויעש הרע בעיני ה' ככתוב (שם כ"א) וישב ויבן את הבמות ויעש אשרה וישתחו לכל צבא השמים והעביר את בנו באש, ועונן ונחש, ועשה אוב וידענים. הרבה לעשות הרע בעיני ה' להכעים. וידבר ה' ביד עבדיו נביאיו לאמר, יען אשר עשה מנשה מלך יהודה התעבות האלה הרע מכל אשר עשה האמרי אשר לפניו ויחטא גם את יהודה בגלוליו ונטשתי את שארית נחלתי ונתתים ביד איביהם והיו לבז ולמשסה לכל איביהם. למען אשר עשו את הרע בעיני ויהיו מכעיסים אתי מן היום אשר יצאו אבותם ממצרים ועד היום הזה, ואחריו מלך אמון, ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה מנשה אביו ויעבד הגלולים אשר עבד אביו, וישתחו להם. ויעזב את ה' אלהי אבתיו ולא הלך בדרך ה'. ואחריו מלך יאשיהו ויעש הישר בעיני ה'. וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ואחריו לא היה כמהו, וקשה הלא חזקיהו היה לפניו וכתיב שם ואחריו לא היה כמהו, ראה מה שאמרו חז"ל (שבת דף נ"ו ע"ב) שיאשיהו חטא ועשה תשובה מדכתיב אשר שב אל ה', והרד"ק ז"ל כתב וחזקיהו גם כן נאמר עליו ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף ועל יהודה ועל ירושלים אבל יאשיהו נאמר עליו ככל תורת משה, אבל בזה עדיין לא מתורץ השאלה מה שכתב קודם אצל חזקיהו ואחריו לא היה כמהו והלא היה יאשיהו. אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה, ויאמר ה' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירתי את ישראל. ואחריו מלך יהואחז וכתיב

מאמר כ"ו מעמד האמונה בימי מלכי יהודה וישראל

ואחזיהו בן אחאב מלך ישראל הלך בדרך אביו ככתוב (מלכים א' ב') ויעש הרע בעיני ה' ויעבד את הבעל וישתחוה לו ויכעס את ה' אלהי ישראל ככל אשר עשה אביו. ויהורם בן אחאב אחי אחזיהו. עשה הרע בעיני ה' ככתוב (מלכים ב' ג') רק בחטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל דבק לא סר ממנה, ויהוא בן יהושפט בן נמשי עשה הרע בעיני ה' ככתוב (שם י') ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל לבבו. לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל, ויהואחז בן יהוא עשה הרע בעיני ה' ככתוב (שם י"ג) וילך אחר חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל, לא סר ממנה בה הלך וגם האשרה עמדה בשמרון. ויהואש בן יהואחז עשה הרע בעיני ה' ככתוב (שם) לא סר מכל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל בה הלך, וירבעם בן יואש עשה הרע בעיני ה' ככתוב (שם י"ד) לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל. ושם כתיב כי ראה ה' את עני ישראל מאד, ופירש הרד"ק ז"ל משתנה ומתחלף מרעה אל רעה. וזכריה בן ירבעם עשה הרע בעיני ה' ככתוב (שם ט"ו) לא סר מחטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל. ואחריו מלך שלם בן יביש ירח ימים, ואחריו מנחם בן גדי, ויעש הרע בעיני ה'. ואחריו מלך פקח בן רמליהו ויעש הרע בעיני ה'. ואחריו מלך הושע בן אלה והוא היה האחרון למלכי ישראל, וכתיב (שם י"ז) ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו, ובשנת התשיעית להושע לכד מלך אשור את שמרון ויגל ישראל אשורה. וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי. ויהי כי חטאו בני ישראל לה' אלהיהם המעלה אתם מארץ מצרים וייראו אלהים אחרים וילכו בחקות הגוים. ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם ויבנו להם במות ויציקו להם מצבות ואשרים ויעשו דברים רעים להכעיס את ה', ויעבדו הגללים, ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאיו, שבו מדרכיכם הרעים ולא שמעו ויקשו את ערפם כערף אבותם אשר לא האמינו בה' אלהיהם וימאסו את חקיו ואת בריתו אשר כרת את אבותם, וילכו אחר ההבל ויהבלו, ויעזבו את כל מצות ה' אלהיהם ויעשו להם מסכה שני עגלים ויעשו אשרה וישתחו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל, ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש, ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו לעשות הרע בעיני ה'. ויתאנף ה' מאד בישראל ויסירם מעל פניו, לא נשאר רק שבט יהודה לבדו, ושבט בנימין לא קא חשיב וכתב הרד"ק ז"ל טפל לו. ולדעתי משום שהיו מעטים, גם יהודה לא שמר את מצות ה' אלהיהם וילכו בחקות ישראל, ויהי כאשר מלך רחבעם בן שלמה כתיב (מלכים א' י"ד) ויעש יהודה הרע בעיני ה', ויקנאו אתו מכל אשר עשו אבותם בחטאתם אשר חטאו, ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גבעה גבוה ותחת כל עץ רענן, וגם קדש היה בארץ, תרגם יונתן בן עוזיאל ואף נפקת ברא, עשו ככל תועבות הגוים אשר הוריש ה'

ויתפלל ויאמר ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' אלהים ואתה הסבות את לבם אחרנית. ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסבות את לבם אחרנית. ואחר אשר הראה להם את המופת ויאמרו ה' הוא האלהים.

מאמר כ"ה מי הוא אליהו

נחלקו חז"ל מאי זה שבט היה אליהו. מהם אמרו משבט גד ומהם אמרו משבט בנימין ויש אומרים פנחס זה אליהו. וכתב הרד"ק ז"ל וכל אחד מהם סומך דבריו על הפסוקים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת, ולדעתי כאשר הוכחתי במאמרי שאליהו גר צדק היה וזה הוא שלא נזכר בכתובים שם אבותיו בן מי היה כאשר זכר הכתוב בשאר הנביאים בן אמוץ. בן חלקיהו, בן אמתי, בן בוזי. ואליהו נזכר על שם מקומו התשבי, הגלעדי, ובברחו מפני אחאב כתיב (מלכים א' י"ט) וישאל את נפשו למות ויאמר קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי, וכמשמע שהיה מתרעם על דרכי ה' ואמר כמדומה שלא טוב אנכי מאבותי שהיו עובדי אלילים. וכמו כן אמר (שם י"ח) ואת הסבות את לבם אחרנית, ואמרו חז"ל במדרש אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר כי אתה הסבות את לבם אחרנית. וכתב (שם י"ט) ומשחת את חזאל למלך על ארם. מזה משמע שהיה נביא עולם. ושם כתיב מה לך פה אליהו, ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל. ואמרו חז"ל (זהר פרשה תשא דף קץ ע"א) עד דהוי יתיב אתגלי עליה קודשא בריך הוא אמר ליה מה לך פה אליהו. בקדמיתא קא הוית מקטרגא ומקני על ברית. ומדחמינא בך דקנית עלי בההוא ברית נטלית ליה ברעו דמשה ויהבינא לך עד דמשה הוי אמרי הנני נותן לו את בריתי שלום, השתא דאיהו דילך לא אתחזי לך לקטרגא עלוי. היה לך למשבק קנוייך לי כמה בקדמיתא דהוה דילי שבקנא ליה לידא אחרא ולא קטריגנא עלוי. מה לך פה, ומזה הטעם נתנו כסא של אליהו בברית מלה. למען יהיה לעד כי בני ישראל מקיימים את הברית, וכאשר עלה אליהו בסערות השמימה כתיב (מלכים ב' ב') ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, ונראה לי לפרש רכב רוכב על ישראל והוא אינו מזרע ישראל כי אם נוסף עליהם, או שאמו היה ישראלית והיה מורכב, או שהיה מבית רכב, ולכן אמרו חז"ל פנחס זה אליהו, כי פנחס היה מזרע בית רכב כאשר אמרו חז"ל (סנהדרין דף פ"ב ע"ב) שהיו השבטים מבזים אותו, ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעובדי אלילים, אבי אמו יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפיטם עגלים לעובדי אלילים, ואפשר שנשמת אליהו היה גלגול פנחס, ושניהם קנאו קנאת ה' צבאות, פנחס במעשה זמרי ואליהו בהר הכרמל, ונחזיר לעניינו והוא שבעת ההיא מעטים היו מבני ישראל שלא עבדו אלילים ככתוב (שם מלכים א' י"ט) והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו.

ולמלכם אלהי בני עמון, וכתב הרד"ק ז"ל על אשר עזבוני שלמה ובני ביתו והנוטים אחריהם.

מאמר כ"ד מעמד האמונה בימי מלכות ישראל

ואחר שנפלגה הממלכה לשני ממלכות יהודה וישראל לא הטיבו את דרכם ושניהם בית ישראל ובית יהודה עם מלכם בראשם עזבו את ה' ויעבדו אלהים אחרים, כאשר ספר לנו הכתוב (מלאכים א' י"ב) ויועץ המלך (הוא ירבעם בן נבט מלך ישראל) ויעש שני עגלי זהב, ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן, ויהי הדבר הזה לחטאת, וכל מלכי ישראל אשר מלכו אחריו עשו הרע בעיני ה' וילכו בדרך ירבעם בן נבט אשר חטא והחטיא את ישראל, בבעשא בן אחיה כתיב (שם) ויעש הרע בעיני ה' וילך בדרך ירבעם. ואחריו מלך אלה בן בעשא, והוא לא היה טוב מאבותיו ואחריו מלך זמרי ואחריו מלך עמרי, על זמרי כתיב וימת על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע בעיני ה' ללכת בדרך ירבעם ובחטאתו אשר עשה להחטיא את ישראל, ועל עמרי אמר הכתוב ויעש עמרי הרע בעיני ה' וירע מכל אשר לפניו וילך בכל דרך ירבעם בן נבט ובחטאתיו אשר החטיא את ישראל להכעיס את ה' אלהי ישראל בהבליהם, ואחריו מלך אחאב בנו, וכתיב שם ויעש אחאב בן עמרי הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו, ויהי הנקל לכתוב חטאות ירבעם בן נבט וילך ויעבד את הבעל וישתחו לו, ויקם מזבח לבעל בית הבעל אשר בנה בשמרון, ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו, וספר לנו הכתוב (שם ט"ז) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירם בכרו יסדה ושגיב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון, (שם י"ז) ספר לנו הכתוב ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ואמרו חז"ל למה סמכו כאן, אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנאמר (דברים י"א ט"ו) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים, והרי כל ישראל עובדין עבודה זרה ואין גשמים נעצרים, מיד ויאמר אליהו חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר. וכתיב (שם י"ח) ויהי כראות אחאב את אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עכר ישראל, ויאמר לא עכרתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך בעזבכם את מצות ה' ותלך אחרי הבעלים, ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פסחים על שתי הסעיפים, אם ה' אלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו. ותרגם יונתן בן עוזיאל אימתי אתון פליגין לתרין פלגין ולא ענו העם אתו דבר וכתב הרד"ק ז"ל שהיו מסופקים בדבר. ונראה לי לומר שהיו מסופקים אם ה' הוא האלהים.

נוטה רגל הו' לנון ואחר כך נעשה מהו' והנון ץ כזה ומהארון נעשה הארץ, אבל חזרתי מזה כי הדעת סובלת שדוד ושלמה בנו לא בערו את פסל מיכה והיה עומד שם עד יום גלות הארץ בימי סנחרב, וכאשר יתבאר לקמן. (שם י"ט) ספר לנו הכתוב מעשה פלגש בגבעה הזמה והנבלה אשר נעשה בבני ישראל.

ובימי עלי ספר לנו הכתוב (שמואל א' ב') ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה' ותהי חטאת הנערים גדולה מאוד את פני ה' ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצובאות פתח אהל מועד. ותרגם יונתן בן עוזיאל שכבין ית נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא. ואביהם אמר להם למה תעשון כדברים האלה אשר אנכי שמע את דבריכם רעים מאת כל העם אלה. ובימי שמואל הנביא עדיין לא עמדו בני ישראל מלעשות הרע בעיני ה', ככתוב (שמואל א' ז') ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה', הסירו את אלהי הנכר מתוככם והעשתרות. והכינו לבבכם אל ה' ועבדהו לבדו, וכן כתוב (שם ח') ויאמר ה' אל שמואל שמע בקול העם כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלוך עליהם ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אותם ממצרים ועד היום הזה. ויעזבני ויעבדו אלהים אחרים. וגם שאול המלך עשה הרע בעיני ה' ככתוב (שם ט"ו) ולמה לא שמעת בקול ה' ותעש הרע בעיני ה' כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר, והתרפים היה נמצא בבית דוד ככתוב (שם י"ט) ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המטה, וכתיב (שמואל ב' כ"ד) ויסף אף ה' לחרות בישראל, רש"י ז"ל כתב לא ידעתי על מה, והרד"ק ז"ל כתב שהדבר היה סבה מאת ה' לחרות בישראל על מעשים רעים שהיה בסתר בהם וימת מן העם שבעים אלף איש, וכמו כן אמר נתן הנביא אל דוד (שם י"ב) מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיני, את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה, כה אמר ה', כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל, אפס כי נאץ נאצת את איבי ה' בדבר הזה ומה יאמרו הבריות אם דוד מלך ישראל עשה כזאת גם הם יעשו כמו כן. והמלך שלמה אשר החכים מכל האדם ואשר בנה בית לה' הטה לבבו אחרי אלהים אחרים. ככתוב (מלכים א' י"א) והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה, מואביות, ארמית, צדנית, חתית, מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבא בהם, והם לא יבאו בכם, בהם דבק שלמה לאהבה, וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם שקץ עמונים, ויעש שלמה הרע בעיני ה'. אז יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב ולמלך שקץ בני עמון, וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן, ויתאנף ה' בשלמה כי נטה לבבו מעם ה' ויקרע ה' את הממלכה, ויתן עשרה שבטי ישראל אל ירבעם בן נבט, ושבט אחד הוא שבט יהודה לרחבעם בן שלמה. וכה אמר אלהים, יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי מואב

והנהגותיו כי צדיק וישר הוא כי כל מה דרחמנא עביד לטב עביד לטוב לבני ישראל ולכל העולם.

מאמר כ"ג מעמד בני ישראל בימי השופטים והשלשה מלכים שאול, דוד, ושלמה.

כל זה אמר משה רבינו עליו השלום טרם עברו בני ישראל את הירדן, הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי. וכן היה, ככתוב בדברי הימים לבני ישראל ככתוב (יהושע ז') ויאמר ה' אל יהושע חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם. וגם לקחו מן החרם, וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם, כי כאשר עברו בני ישראל את הירדן לא הטיבו את דרכם כי גם אז דור תהפכת היו בנים לא אמן בם, ואחרי מות יהושע כתוב (שופטים ב') ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה'. ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד שסים וישסו אותם, וימכרם ביד אויביהם מסביב, ויקם ה' שופטים ויושיעם מיד שוסיהם. וגם אל שפטיהם לא שמעו. סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמע מצות ה'. וכי הקים ה' להם שפטים והיה ה' עם השפט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט כי ינחם ה' מנאקתם מפני לחציהם ודחקיהם, והיה במות השופט ושבו והשחיתו מאבותם לא הפילו ממעלליהם ומדרכם הקשה. ככתוב (שם ג') ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני ויעשו את הרע בעיני ה'. וישכחו את ה' אלהיהם ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד כושן רשעתים, ויקם ה' מושיע להם את עתנאל בן קנז ויושיעם, וימת עתניאל בן קנז ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה'. ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב, ויקם ה' להם מושיע את אהוד ואחריו היה שמגר בן ענת ויושיע גם הוא את בני ישראל. (שם ד') כתיב ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה', וימכרם ה' ביד יבין מלך כנען, ויושיעם דבורה וברק בן אבינעם. (שם ו') כתיב ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' ויתנם ה' ביד מדין. ויקם ה' להם מושיע את גדעון. (שם י') כתיב ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' וימכרם ביד פלשתים, ויקם להם מושיע את יפתח הגלעדי ויושיע אותם. (שם י"ג) כתוב ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויתנם ביד פלשתים. ויקם להם מושע את שמשון ויושיע אותם. (שם י"ז) ספר לנו הכתוב שאיש מהר אפרים ושמו מיכיהו עשה לו פסל ומסכה ואפוד ותרפים, וכתיב (שם י"ח) ויקימו להם בני דן את הפסל ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ, בן מנשה נ' תלויה ואמרו חז"ל שלא היה מנשה אלא משה ומפני כבודו של משה כתב נון לשנות את השם ונכתבה תלויה. עד יום גלות הארץ פירש רש"י ז"ל בימי סנהרב בגלות ראשונה, ולא נראה להרד"ק ז"ל וכתב ואיך היה דוד מלך ישראל ולא בערו וגם שלמה בנו ולא בערו אין הדעת סובלת להאמין זה. אלא יום גלות הארץ הוא יום גלות הארון, ולכתחילה נטיתי לסברת הרד"ק ז"ל. ואמרתי שנפלה טעות ברפוס שבראשונה היה כתוב הארון והיה

יצרנהו כאישון עינו, שלא יאבדו מן העולם. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו כדי שיעורו על גוזליו ירחף אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע. רצה לומר שהקדוש ברוך הוא יעורר את בני ישראל לשוב אליו להיטיב דרכם על ידי יסורי הגליות ולא יגועו בעונשם. יפרש כנפיו להצילו מיד האויבים בגלות המר. יקחהו ישאהו על אברתו ככתוב (שמות י"ט) ואשא אתכם על כנפי נשרים כנשר הזה שנושא את גוזליו על אברתו, אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני כך הקדוש ברוך הוא ישמור את בני ישראל בעת שיקרה להם הרעות והצרות בגלות שלא יאבדו מן העולם. ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר, תרגם אונקלוס ה' בלחודוהי עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד לחדתא. ירכבהו על במותי ארץ ואמרו חז"ל (ספרי) זו תורה. ויאכל תנבות שדי זה מקרא, ויניקהו דבש מסלע זו משנה, ושמן מחלמיש צור זה תלמוד, חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים, אלו קלים וחמורים וגזירות שוות תקופות וגמטריאות, עם חלב כליות חטה אלו הלכות שהן גופה של תורה, ודם ענב תשתה חמר. אלו הגדות שמושכות לב אדם כיין. ורש"י ז"ל כתב שלבד מזה שכל הענין דרשוהו חז"ל ואונקלוס על העתיד הוא גם כן דברי תוכחה להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא התולדות שהוא עתיד לעשות להם, וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור, וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישועתי, צור ילדך תשי, פירש תורה אור ז"ל שלא שמו אל לבם להבין חסדי ה' והנהגתו עמהם שאף בעת שעזבו אותו לא עזב חסדו לחדול השפעתו מהם. וירא ה' וינאץ ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא אמן בם, תהפכת, פעם לטוב ופעם לרע בנים לא אמן בם. כאשר אמרו חז"ל ספרי עמדתם לפני הר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. אף אני אמרתי לכם אלהים אתם. כיון שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל אף אני אמרתי לכם אכן כאדם תמותון, הכנסתי אתכם אל ארץ אבותיכם ונתתי לכם בית הבחירה אמרתי לכם לא תהיו גולים ממנה לעולם. כיון שאמרתם אין לנו חלק בדוד אף אני אמרתי לכם לישראל גלה יגלה מעל אדמתו. אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם. לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו. פן יאמרו ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת. כי גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה. לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. ואמרו חז"ל אלו נסתכלו ישראל בדברי תורה שנתנה להם לא שלטה בהם אומה ולשון. לו חכמו עד עתה אין בהם תבונה משום שלא נסתכלו בתורה אבל אם למדו את התורה אז חכמו ישכילו ויבינו לאחריתם שכל מה שקרה לבני ישראל מראשית ועד אחרית היה בצדק ובמשפט, ואין להרהר אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא

עולם המה ששת ימי הבריאה ותראה שכל מה שחומרו חזק וצורתו חלש נברא ראשון ראשון, וכל מה שצורתו חזקה וחומרו חלש נברא אחרון אחרון. עד שהאדם שהוא בעולם השפל הסגולה והלב והתכלית נברא אחרון וכן בינו שנות דור ודור התבוננו גם בהשתלשלות הדורות ותראו גם כן כי העשרה דורות שמאדם עד נח היו חזקי החומר שחיה כל אחד קרוב לאלף שנים וחולשי הצורה עד שמחה ה׳ אותם עם כל היקום ולא נשאר רק נח ובניו שהיו הלב והסגולה מהדורות האלו, ומנח עד אברהם היה גם כן עשרה דורות והיו בערך הראשונים חולשי החומר כאשר נראה שנתמעטו ימי חייהם. אבל חזקי הצורה מהראשונים עד שהיו גבורים באיזה עניינים, והלב והסגולה מהם היה אברהם. הלא יש להבין מזה כי התכלית תבוא לעולם באחרונה שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שנתאחרו ישראל מלהיות לעם. ואם כן על כרחך שהם הסגולה והתכלית, בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלות עמים למספר בני ישראל. רצה לומר בעת שנתרבו בני אדם והיו לעמים רבים עדיין בני ישראל היו מעטים שאפשר לספור אותם. ועוד יש לומר למספר בני ישראל שהיו אז שבעים עמים כנגד מספר בני ישראל שהיו שבעים נפש בירדם מצרימה. והיו לעם אחר כך כאשר יצאו ממצרים. כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו. והוא משום שהם עם הסגולה. לכן היו לעם באחרונה, וכן כתיב (בראשית) ואלה המלכים אשר מלכו לבני אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, ועוד אמרו (שם) חז״ל, בהנחיל עליון גוים עד שלא בא אבינו אברהם כבר היה המקום דן את העולם באף ובחמה, חטאו אנשי דור המבול הציפם כזיקים על פני המים, חטאו אנשי מגדל, פזרם מסוף העולם ועד סופו, חטאו סדומים שטפם באש וגפרית, אבל משבא אברהם אבינו לעולם התחילו יסורין ממשמשין ובאין, כענין שנאמר ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה, ואם תאמר מפני מה יסורין באין מפני חבתן של ישראל. דבר אחר בהנחל עליון גוים, כשנתן המקום תורה לישראל עמד וצפה והסתכל שנאמר (חבקוק ג׳) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים. ולא היתה אומה בכל האומות שהיתה ראויה לקבל תורה אלא ישראל, כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהילים ל״ה) ואומר כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו. ועדיין אין אנו יודעים אם המקום בחר לו יה ישראל לסגולתו. ואם ישראל בחרו להקדוש ברוך הוא. תלמוד לומר (דברים ז׳) בך בחר ה׳ אלהיך, ומנין שאף יעקב בחר לו הקדוש ברוך הוא שנאמר (ירמיה י׳) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ה׳ צבאות שמו. חבל נחלתו מה חבל זה משולש כך היה יעקב שלישי לאבות וחוט המשולש לא במהרה ינתק (משלי י״ז) ימצאהו בארץ מדבר, פירש רש״י ז״ל אותם מצא לו נאמנים בארץ, ואמרו חז״ל (ספרי) ימצאהו בארץ מדבר אלו ישראל במקום הצרות במקום הגייסות במקום ליסטות, ובתהו ילל ישמן, אלו ארבע גליות, ובכל זאת עת היותם בגלות יסבבנהו יבוננהו פירש רש״י ז״ל בתורה ובינה.

הרעות. ועצם הרע הוא תולדות מעשה האדם, בניו מומם, החסרון והרע הוא באדם, ואמר הנביא (ישעיה ג') אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, רצה לומר הם בעצמם במעשיהם הרעים גמלו להם רעה, דור עקש ופתלתול, ואמרו חז"ל (ספרי) אמר להם משה לישראל במדה שמדדתם בה מדדתי לכם. ובזה מתורץ השאלה ב) השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ועוד נשאר השאלה להשיב מדוע יענשו בני ישראל מכל האומות, הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, ואמרו חז"ל (ספרי) עם נבל לשעבר ולא חכם לעתיד לבא, כיוצא בו אתה אומר (ישעיה א') ישראל לא ידע עמי לא התבונן. ומי גרם להם לישראל שיהיו מנוולים ומטופשים שלא היו מתבוננים בדברי תורה, וכה אמר (איוב ה') הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה וכתיב (דברים ה') כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. הלה' תגמלו זאת שאתם מחשבים כי הרע הקדוש ברוך הוא לכם יותר מכל האומות לא כן הוא עם נבל ולא חכם, והטעם שיחשבו כן משום שלא התבוננו בדברי תורה, הלא הוא אביך קנך. ואמרו חז"ל (ספרי) אמר משה לישראל חביבים אתם לי קנונים אתם לי ואי אתם ירושה לי, משל לאחד שהורישו אביו עשרה שדות ועמד וקנה שדה אחד משלו, ואותה היה אוהב מכל שדות שהורישו אביו. והקדוש ברוך הוא בחר לו זרע האבות הקדושים זרע אברהם יצחק ויעקב את עם ישראל להיות לו לעם סגולה וגוי קרוש, והם יהיו לראש ונפש לכל עמי הארץ. וכן הוא בדרך הטבע כאשר יכאב לאדם אחד מאברי הגוף הנפש הוא המרגשת את המכאוב על ידי עורקי הגוף. לכן בכל עת צרה הבא על אומות העולם יסבלו מזה עם בני ישראל יותר מכולם באשר הוא ראש ונפש כל העמים, הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך להיות לו לעם סגולה וגוי קדוש, הן הוא אמת את אשר יאהב ה' אותו יוכיח, אבל זה אינו הוא הדרך שהאב ירע לבנו האהוב מכל הבנים. ולא קשיא אם כן כיון שידע הקדוש ברוך הוא שבני ישראל יעשו הרע בעיני ה' על כן טוב שלא נברא משנברא ויחטא ויענש. לא כן הוא משום שלא אפשר ההתפתחות בני האדם לעלות משפל המדרגה אל המדרגה העליונה באופן שני ה' ממית ומחיה ומצמיח ישועה והוא הצדיקים העתידים לצאת מהם לעתיד כאשר אבאר לקמן.

זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר ואמרו חז"ל (ספרי) זכרו מה שעשיתי בדורות הראשונים מה שעשיתי באנשי דור המבול, מה שעשיתי באנשי דור הפלגה. מה שעשיתי באנשי סדם ועמרה. בינו שנות דור ודור, אין לך דור שאין בו כאנשי דור המבול ואין לך דור שאין בו כאנשי דור הפלגה וכאנשי סדום, אלא שנדון כל אחד ואחד לפי מעשיו. ועניינו הוא מה שאמרו חז"ל (חגיגה דף י"ד) קומטו בלא עת, אלו התתקע"ד דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו ועמד ושתלן בכל דור ודור, המלבי"ם ז"ל כתב ויוכיח במופת סדר הבריאה וסדר השתלשלות הדורות שישראל המה עם סגולתו, והוא זכר ימות

ותשמע הארץ אמרי פי. השמים והארץ זה מעשה בראשית ואמרו חז"ל התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם אם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו אחזיר הכל לתהו ובהו. וכיון שבני ישראל אחר קבלת התורה לא חזרו להיטיב דרכם, לכן מן הראוי שיחזיר הקדוש ברוך הוא את העולם לתהו ובהו, ואמר משה לא כן הוא האזינו ותשמעו. יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, רצה לומר כשם שמטר וטל לא יפעול בפעם אחת כי אם בהדרגה בהמשך הזמן יפעול על הצומח שיגדל ולעשות פרי. כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב כן לקחי זו חכמת התורה לאט לאט יושפע בעולם ובהדרגה יושרש חכמת התורה בלב בני האדם להיטיב דרכיהם בעולם החיים כי שם ה׳ אקרא, כי התורה הוא שמותיו של הקדוש ברוך הוא ושם הוי"ה הוא סיבת הוית העולם. כי שם ה׳ אקרא לפרסם שם ה׳ בעולם, הבו גודל לאלהינו. אלהים הוא חוקי העולם והם חוקי התורה והנהגת העולם. וכשם שהתפתחות בריאת העולם שהוא שם ה׳ היה בהדרגה מראשית הבריאה, כן החוקים והמשפטים להנהגת העולם הכתובים בתורה יתפתחו בהדרגה בתוך בני האדם לדעת איך להתנהג בעולם. וזה הוא שאמר הבו גודל לאלהינו, ואם עדיין לא יתנהגו בני האדם בעולם בדרכי התורה, אבל סוף כל סוף לעתיד תתגבר החכמה בין בני האדם בכל העולם כאשר אמר הנביא ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים, ואז יתנהגו העולם ומלאה בחוקי התורה שחקק יה ה׳ צבאות לטוב לכל העולם, וזה לא אפשר שיהיה פתאום בזמן אחד בפעם אחת כי אם בהדרגה, כי התורה ללמוד צריך ואמר הכתוב ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. ונאמר (יהושע א׳) והגית בו יומם ולילה ואז תצליח את דרכיך. ואמר דוד המלך עליו השלום (תהילים) והגית בו יומם ולילה וכל אשר יעשה יצליח, ובזה מתורץ השאלה א׳, התועלת שהיה לעולם במתינת התורה.

מאמר כ"ב הצור תמים פעלו

הצור תמים פעלו, רצה לומר כמו שהצור תמים כן פעולתו תמימה, ואמרו חז"ל (ספרי) הציור שהוא צר העולם יצר בו את האדם, תמים פעלו פעולתו שלימה על כל באי עולם, ואין להרהר אחר מדותיו, ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מסוף העולם ועד סופו, ומה ראו אנשי סדם ועמרה להשתטף באש וגפרית. ומה ראו קרח ועדתו שתבלע הארץ. כי כל דרכיו משפט, יושב עם כל אחד ואחד בדין ונותן לו מה שראוי לו. אל אמונה שהאמין בעולם ובראו. ואין עול, שלא ברא בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים, וכה אמר (קהלת ז׳) אשר עשה אלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, צדיק וישר הוא, שהוא מתנהג בישרות עם כל באי עולם, שחת לו לא, רצה לומר שמה ששחת האדם שחת לו לעצמו לא לאלהים, כי אין שייך לייחס השחתה לא לו ולא ממנו כי ממנו לא תצא

תאמר בלבבך לאמר בצדקתי הביאנו ה' לרשת את הארץ הזאת. וידעת כי לא בצדקתך ה' אלהיך נתן לך את הארץ הטבה הזאת לרשתה. כי עם קשה ערף אתה, זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה', ובחרב הקצפתם את ה', ויתאנף ה' בכם להשמיד אתכם. בעלתי ההרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית אשר כרת ה' עמכם, ויאמר ה' לי קום רד מהר מזה כי שחת עמך, סרו מן הדרך אשר צויתם עשו להם מסכה. ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא, הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים. ובתבערה ובמסה ובקברת התאוה מקציפים הייתם את ה'. ובשלח ה' אתכם לאמר עלו ורשו את הארץ, ותמרו את פי ה' אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו, ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם, (שם ל"א) אמר משה כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה, הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה'. ואף כי אחרי מותי, כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם, וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני ה' להכעיסו במעשה ידיכם, מכל הכתוב בתורה נשמע שבני ישראל אשר בהם בחר ה' להיות לו לעם סגולה וגוי קדוש, ונתן להם את התורה ללמוד וללמד לתועים בינה ולקרא בשם ה' לכל העמים, כאשר כרת ה' את הברית עם אבותיהם אברהם יצחק ויעקב למען קיום העולם. לא קיימו את הברית, ולא עוד אלא שהם בעצמם לא הטיבו את דרכם ויעשו הרע בעיני ה' אחר מתן תורה כמקדם.

ואם כן קשה, א) מה תועלת היה להעולם בנתינת התורה, כיון שבני ישראל סגולת העמים גם הם לא הטיבו את דרכם, ועוד קשה, ב) כיון שבני ישראל כשאר האומות לא רצו לקבל את התורה כאשר אמרו חז"ל כפה עליהם הר כגיגית והיו מוכרחים לקבל את התורה מיראה. אם כן מדוע יענשו בני ישראל יותר מכל האומות שבעולם, השופט כל הארץ לא יעשה משפט? ועוד קשה ג) והוא בכלל כספר החתום. כתיב (שם ל"א) ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי עמו. וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלוה בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים. וקשה, כיון שידע הקדוש ברוך הוא מראש שכן יהיה, על כן לא היה אפשר שיהיה הדבר שונה מידיעתו, אם כן טוב שלא נברא משנברא ויחטא ויענש, אך כאשר נעיין היטיב מה שכתוב בתורה בפרשה האזינו יתורץ לנו כל הקושיות שזכרתי, הפך בה והפך בה דכלא בה, כי תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות ה' ברה מאירת עינים, וזה הוא שאמר משה (דברים ל"ב) האזינו השמים ואדברה

בעיני ה׳, רבי אומר אין רע אלא עכו״ם שנאמר (דברים) כי תעשו את הרע בעיני ה׳, באזני ה׳, מלמד שהיו ישראל מתכוונים להשמיע את המקום. והמלבי״ם ז״ל כתב בשם הרמ״א ז״ל שהיה החטא שנצמח בלבם עניני מינות ומחשבת און, עלה בלבם מחשבת עון על ה׳ והשגחתו. רק רע באזני ה׳, כי היה דברים שבסוד ומחשבת הלב, ועל זה אמר וישמע ה׳. שהם חשבו שה׳ אינו יודע מחשבות לבם, אבל הנוטה אזן הלא ישמע, ויחר אפו ותבער בם אש ה׳ ותאכל בקצה המחנה. והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר, ויחר אף ה׳ מאד ובעיני משה רע, הבשר עדנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה׳ חרה בעם ויך ה׳ בעם מכה רבה מאד. ואצל המרגלים (במדבר י״ד) כתיב וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל. וכאשר אמרו להם אך בה׳ אל תמרדו ויאמרו כל העדה לרגם אתם באבנים, אז אמר ה׳ אל משה עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבו אכנו בדבר ואורישנו, עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי, במדבר הזה יפלו פגריכם, אני ה׳ דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי, במדבר הזה יתמו ושם ימותו, וכתיב שם וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה׳, וירד העמלקי ויכום ויכתום עד החרמה, ואחר כך ספר לנו הכתוב (במדבר ט״ז) מחלוקת קרח ועדתו חמישים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם, ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו מדוע תתנשאו על קהל ה׳. והם אמרו שמשה יעשה הכל בעצמו ולא על פי ה׳, ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואש יצאה מאת ה׳ ותאכל את החמישים ומאתים איש. וילנו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם ה׳, תרגום אונקלוס אתון גרמתון דמית עמא דה׳, רצה לומר שבתחבולות משה ואהרן מתו עם ה׳. וידבר ה׳ אל משה לאמר הרמו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע, כי יצא הקצף מלפני ה׳ החל הנגף, ויהיו המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות מלבד המתים על דבר קרח. ואחר כך כתיב (שם כ׳ כ״א) וירב העם עם משה, וידבר העם באלהים ובמשה וישלח ה׳ בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימותו עם רב מישראל. וכתיב (כ״ה) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב ויצמד לבעל פעור ויחר אף ה׳ בישראל, וזמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעני הקריב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל, וחטא בפרהסיא בלתי שום בושה, וירא פנחס, וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה. ותעצר המגפה מעל בני ישראל. ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף, ואמר להם משה (דברים ד׳) עיניכם הראות את אשר עשה ה׳ בבעל פעור. כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה׳ אלהיך מקרבך.

מאמר כ״א ממרים הייתם עם ה׳

וטרם עברו בני ישראל את הירדן אמר משה לבני ישראל (דברים ט׳) אל

כ') וכל העם ראים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר וההר עשן, וירא העם וינעו ויעמדו מרחק. ואמרו חז"ל (מכלתא) מרחק חוץ משנים עשר מיל והא משום שיראו לעמוד שם. ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות, משום שיראו להתמהמה שם. וכוונתי להראות פה שדור המדבר לא היו דור דעה אלא במעמד שפל דעה, ואחר כל הנפלאות אשר הראה אלהים בהר סיני ועוד המלך במסיבו, וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר כתיב (שם ל"ב) ויקהל העם על אהרן ויאמר אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילך לפנינו וכתיב ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל, וישכימו ממחרת ויעלו עלת ויגשו שלמים, וישב העם לאכול ולשתות ויקמו לצחק. ופירש רש"י ז"ל יש במשמע הזה גלוי עריות ושפיכות דמים שנהרג חור. וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך, סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל.

ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא. ועתה הניחה לי ויחר אפי ואכלם. לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית אז אבדו כלם, ואהרן אמר למשה אתה ידעת את העם כי ברע הוא. וכתיב שם, ויגף ה' את העם על אשר עשו את העגל, וכתב תורה אור ז"ל שהערב רב כולם נגפו במגפה כי להם לא נשבע ה' להביאם לארץ ומשה לא התפלל עליהם, ולא נראה לי פירושו וטעמו, משום שאחר כך (במדבר י"א) כתיב והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה, ואמרו חז"ל ספרי אלו הגרים המוסיפים עליהם, מזה משמע שלא נגפו כולם במגפה, ועוד הטעם שאמר כי להם לא נשבע ה' להביאם לארץ, הלא אף כל עם ישראל מתו במדבר ולא באו לארץ ככתוב (דברים י"ד) במדבר הזה יפלו פגריכם, במדבר הזה יתמו ושם ימותו. לכן נראה לי לומר ויגף ה' את העם על אשר עשו את העגל לאו דוקא הערב רב כי אם גם עם ישראל, וכן מה שאמר הכתוב שחת עמך ולא אמר העם ופירש רש"י ז"ל שהם הערב רב, לדעתי לאו דוקא הערב רב הטאו כי אם גם עם ישראל, ואמר הכתוב עמך כמו עמך, והוא משום שטעו בני ישראל בדברי משה שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. ואמרו שמשה על עצמו אמר כן, לכן אמרו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו, והשיב משה אל ה' ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים, ואתה אמרת לי לאמר להם כן, אנכי ואם טעו בני ישראל אין האשם תלוי בי ובהם והם עמך על כן לא אך הערב רב חטאו כי אם גם בני ישראל, וכן משמע מן הכתוב שם, וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו והוא כל ישראל בכלל, וכמו כן אמרו חז"ל ספרי (במדבר י"א) וישובו ויבכו גם בני ישראל, מלמד שאף הראשונים היו בני ישראל, ויהי העם כמתאוננים רע בעיני ה'. ואמרו חז"ל שם ספרי אין ויהי אלא שהיה להם דבר מתחלה, מלמד שהיו מקולקלים וחזרו לקלקולם הראשון. רע

משום שיעקב לא חטא אלא בני יעקב חטאו ופוקד עון אבות על בנים עד דור רביעי לכן חשב רש"י ז"ל ארבעה דורות מיהודה. ואמר הכתוב (שם ב') ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב. מזה נראה שלא היו ראוים בני ישראל להגאל ממצרים בזכות עצמם, כי אם בזכות אבותיהם וכן אמר הכתוב אחר כך וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים, ועניינו שראה אלהים שבני ישראל שקעו בטומאת מצרים. וידע אלהים שלא עלה על לבם להבין ולדעת כי מה' היתה זאת להם העינוים והעבודה הקשה אשר עבדו בני ישראל בפרך. למען לכפר עונם ועון אבותיהם. וגלות הראשון לבני ישראל בארץ מצרים היה למען לצרף ולזכך את גופם בעינוים קשים לכפר על עונותיהם ועון אבותיהם. ולמען שיהיו ראוים ונכונים לקבל את התורה, כי בעת ההיא כלו הכ"ו דורות להבראות, ואמרו חז"ל ראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה ונתנה לסוף כ"ו דורות כי על כן גאל הקדוש ברוך הוא את בני ישראל מארץ מצרים.

ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, ויסב אלהים את העם דרך המדבר, וכוונת משה רבינו עליו השלום היה לגדל דור חדש בארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר, וללמד להם בינה ודעת ויראת ה' למען יהיו בני ישראל לעם סגולה וגוי קדוש להתנוסס בין העמים להיות להם לראש ולהורות לכל גויי הארץ להיטיב את דרכיהם וללכת בדרכי ה' בחוקים טובים וישרים לטוב להם וכל באי עולם. ואחר כל הנסים והנפלאות אשר עשה אלהים במצרים ועל הים בכל זאת בני ישראל היו מריבין עם משה ומנסין את ה'. ומזה יש לנו השגה משפל מעמד העמים בכל הארץ ודרכיהם כי בני ישראל היו הטובים והנבחרים מכל עמי הארץ להיות לעם סגולה, ובהם בחר הקדוש ברוך הוא להיות לו לגוי קדוש, ולהם נתן את התורה ללמוד וללמד לכל בני אדם בינה ודעת להיטיב את דרכיהם למען קיום העולם. ואמרו חז"ל (שבת דף פ"ח ע"א) מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלין התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו והוא משום שבלתי החוקים והמשפטים הכתובים בתורה ללמד לאדם בינה לדעת את ה' ודרכיו הטובים אי אפשר להעולם להתקיים, ואמרו חז"ל (ספרי דברים ל"ג) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קרש מימינו אש דת למו. כשנגלה המקום ליתן תורה לישראה לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות. הלך אצל עשו ולא קבלו, הלך אצל בני עמון ומואב ולא קבלו, הלך אצל בני ישמעאל ולא קבלו. ואף בני ישראל לא רצו לקבל את התורה כאשר פירש המלבי"ם ז"ל ויוצא משה את העם לקראת אלהים מן המחנה שהוצרך משה להוציאם בעל כרחם, ואמרו חז"ל (שבת דף פ"ח ע"א) ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. וכתיב (שמות

הרגום. ועוד אחר שנמלו כל זכר ובאו בברית קדש עם אלהי עולם, ועוד בעת שכלם היו כאבים וחלושי כח ולא יכלו לעמוד כנגדם וללחום עמהם. והוא אכזריות גדולה שלא יאות לבני יעקב לעשות כזאת. והוא נגד הנהגת בני אדם מהוגנים לעשות אכזריות כאלה. ועוד בזזו כל העיר ככתוב שם, ובני יעקב באו על החללים, ויבזו את העיר את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם, ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו, ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו. ואת כל אשר בבית, ובצדק אמר להם יעקב עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ, כי לא יעשה כן בין אנשים השואלים לשלום והם היו מאמינים בדברי בני יעקב והיו בטוחים שלא יאונה להם שום רעה מצד בני יעקב, ובני יעקב במרמה באו אליהם ויהי בהיותם כאבים ושוכבים על מטתם, ויבאו בני יעקב על העיר ויהרגו כל זכר ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו. ויעקב אביהם הוכיח אותם על מעשה הרע הזה. ולפני מותו הוכיח אותם שנית על התועבות אשר עשו. ככתוב (שם מ״ט) אל ראובן אמר, פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה. שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם, בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור. ואמרו חז״ל (בראשית רבה) לפי שהוכיח את הראשונים התחיל יהודה נסוג לאחוריו שלא יוכיחנו על מעשה תמר, והרגיש יהודה שחטא, ובני יהודה ער ואונן היו רע בעיני ה׳ וימותו. ויוסף הצדיק כתיב הביא דבתם רעה אל אביהם, ופירש רש״י ז״ל כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות, וחשודים על העריות ובשלשתן לקה, הוציא דבתב רעה לא כתוב וכתיב הביא דבתם רעה, מזה משמע שמה שאמר יוסף היה אמת, ואמר הכתוב וישנאו אתו, והקנאה והשנאה היה סיבת הריב בין האחים מימות עולם, קין הרג את הבל אחיו, ישמעאל רצה להרוג את יצחק, ועשו בקש להרוג את יעקב, ובני יעקב התנכלו להמית את יוסף, לולא יהודה שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו וימכרו אותו לעבד. ועל פי דת התורה בני יעקב מחויבים עונש מות. ככתוב (שמות כ״א) וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת, אך הקדוש ברוך הוא לא יחפץ במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, ואמרו חז״ל במדה אשר מדד מודדין לו. הם מכרו את אחיהם לעבד ובאותו מעשה נענשו והוכרחו בני יעקב לירד מצרימה ושמה נענשו, ככתוב (שמות א׳) ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. והקדוש ברוך הוא גומל לאיש כמפעלו ופוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, המה מכרו את אחיהם לעבד ובני בניהם היו לעבדים למצרים, ואמרו חז״ל (סנהדרין דף כ״ז ע״ב) פוקד עון אבות על בנים, כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן, ונראה לי לומר שבזה מתורץ מה שקשה לשפתי חכמים ז״ל בפירוש רש״י ז״ל ודור רביעי יהודה, פרץ, וחצרון, וכלב בן חצרון. הרי יעקב מיורדי מצרים היה על כן דור חמישי היה, ולפי פירושי לא קא חשיב יעקב

מאמר כ׳ כרת ה׳ ברית את אברם

ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית ויאמר לו לך לך, לקרא בשם ה׳ ואברם קיים את הברית וילך ויקרא בשם ה׳, וחתם בבשרו אות ברית קודש כאשר צוהו ה׳. והקדוש ברוך הוא אמר לו והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם, והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם, וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך, והייתם לי סגולה מכל העמים ונתנך ה׳ לראש לכל העמים.

ויצחק הלך בדרכי אברהם אביו לפרסם אחדות ה׳ ברבים ככתוב (בראשית כ״ו) ויעל משם באר שבע ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה׳. ושם נראה אליו ה׳ ואמר והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. ומזרעו של יצחק בחר ה׳ ביעקב לסגולתו, והוא הלך בדרכי אבותיו אברהם ויצחק. י״ד שנה ישב בבית המדרש של שם ועבר ולמד מפיהם חכמת אלהים, ואחר כך דרש ברבים ופרסם אחדות ה׳. ככתוב (בראשית כ״ה) ויעקב איש תם ישב אהלים, וכתיב (שם ל״ג) ויבא יעקב שלם עיר שכם בארץ כנען ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל וכתיב (שם ל״ה) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך. וכתב ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען היא בית אל, ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל, ויאמר לו אלהים ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ הזאת. ונפלה שנאה בין זרע של יצחק כאשר נפלה שנאה בין זרע של אברהם וישטם עשו את יעקב על כי לקח את ברכתו, ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי. ועד היום הזה עדיין לא נתקררה השנאה בלב בני עשו על בני יעקב על לא חמס בכפיהם, כי הברכה עשו בעצמו בזה ככתוב (בראשית כ״ה) הנה אנכי הולך למות ולמה לי זה בכרה. וימכר את בכרתו ליעקב ויבז עשו את הבכרה. והברכות לקח יעקב בדין כי לקח את הבכרה ממנו, בכל זאת השנאה עוד בוערת בלב בני עשו על בני יעקב עד היום ה זה. וחוט המשולש של השלשה אבות לא במהרה ינתק וכולם קיימו את הברית אשר כרת ה׳ עמהם לפרסם בעולם אחדות האלהים, ועלינו לבקר את בני יעקב אם גם הם הלכו בדרכי אבותיהם אברהם יצחק ויעקב, ויהיו בני יעקב שנים עשר, ואמרו חז״ל ללמדנו בא שכלן שוין וכלם צדיקים, ולדעתי אין זה כי אם דרש ואמרו חז״ל דרוש וקבל שכר, אבל תורתינו הקדושה שהיא תורת אמת לא חסה על כבוד בני יעקב, ואין המקרא יוצא מדי פשוטו, וכתיב שם קודם וילך ראובן וישכב את בלהה פלגש אביו, ובא הכתוב ללמדנו שזרע יעקב היו אך שנים עשר ושמעון ולוי בני יעקב לקחו את המשפט על דבר דינה בידם, ויהרגו כל זכר שלא בדין ככתוב (בראשית ל״ד) ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו בני יעקב איש חרבו (מעשה עשו) ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר, ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב. השאלה היא אם שכם חטא, חמור אביו מה חטא ואם שכם וחמור אביו חטאו, כל אנשי העיר מה חטאו כי

בציצית, רצה לומר שכאשר יתאחדו פרטים רבים להיות לאחד, אז האחד מתנשא לכל לראש לכן כאשר יתאחדו אנשים להיות לעם אחד אז נצרך להעם ראש ונשיא להנהיג אותם למען קיום אחדות העם, וכן נראה שכאשר היו בני יעקב לשני עשר שבטים כל אחד על דגלו היה להם נשיא לכל שבט ושבט, ואמר הקדוש ברוך הוא למשה ששבט לוי יהיה לשבט נבדל מכל השבטים והוא יהיה לשבט מצוין ומסוגל היינו שלא יעבוד בשדה להחיות את נפשם כשאר השבטים, כי ה' הוא נחלתו, וכל השבטים יתנו לו מעשר והוא יעבוד את ה', ככתוב (במדבר ח') קח את הלוים מתוך בני ישראל, והבדלת את הלוים מתוך בני ישראל והיו לי הלוים. ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד, ומשבט לוי בחר ה' משפחה אחת מסוגלת לכהן לו ולהורות להעם החוקים והמשפטים אשר צוה ה' לעשות, ככתוב (שמות כ"ט) ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי, וכתיב (דברים י"ז) כי יפלא ממך הדבר למשפט, ובאת אל הכהנים הלוים, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, ומן משפחת הכהנים הבדיל הקדוש ברוך הוא כהן אחד מסוגל להיות ככהן גדול מאחיו הכהנים לכהן לפני ה' ככתוב (שמות מ') והלבשת את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו וכהן לי.

מכל האמור נוציא משפט, שכן הוא דרך הטבע בהנהגת העולם שמן האחד מתפשט הרבוי והאחד מכריח הרבוים להתאחד, והאחד הוא המתנשא לכל לראש לקיום האחדות, לטוב להם, והוא משום שמן האחדות יבוא תועלת להמתאחדים באופנים שונים לטוב להם ולהטיב מעמדם בעולם, כי על ידי התאחדות יתגדל ויתחזק כח הגבורה, כי טוב שניים מן האחד וחוט המשולש לא במהרה ינתק, וכל מאן דאלים גבר, ויהיה ביכולת ללחום ולנצח ולהתקיים בעולם ההויה, והאחדות יתן האפשרות לעשות גדולות אשר אי אפשר לפרטי אחד לעשות, כאשר אמר אלהים הן עם אחד ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. ואם כן כיון שהאחדות נשתלה בבריאה והוא טוב לקיום הבריאה בעולם, אם כן יהיה קשה מדוע הפיץ הקדוש ברוך הוא את דור ההפלגה על פני כל הארץ להיות לעמים רבים, ראה מה שכתבתי קודם וכי זה הקלקול היה על מנת לתקן ולא היה אפשר באופן אחר. וכאשר נתפרדו בני נח והיו לעמים רבים אז היה נצרך עם אחד מסוגל שיהיה לראש לכולם למען שיתאחדו כולם לעם אחד לעתיד, ועדיין לא היה עם מסוגל ונצרך היה להכין אותו למען שיהיה ראוי להיות לראש לכל העמים. לכן בחר ה' באברהם ובזרעו אהריו להיות לו לעם סגולה, ככתוב (שמות י"ט) והייתם לי סגולה מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, וכתיב (דברים כ"ח) והיה אם שמוע תשמעו בקול ה' אלהיך, ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ, יקימך ה' לו לעם קדוש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ונתנך ה' לראש, והיית רק למעלה.

יקיימו את הצווי לך לך לקרא בשם ה׳ כאשר קיימת אתה, ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת ואמרו חז״ל בראשית רבה אמירתו של הקדוש ברוך הוא כאילו היא עשויה, רצה לומר שהבטיח לאברם שישובו זרעו מן הגלות אל הארץ, כי לזרעך נתתי את הארץ.

מאמר י״ט ענין רצוא ושוב

ואמר הנביא במרכבה (יחזקאל א׳) והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק, וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות. ותרגם יונתן בן עוזיאל אופן גלגל, והא גלגל חד משתוי במורע לרום שמיא, ועניינו הוא כאשר פרשתי ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. והוא שמן האחד נתהוה הרבוים, רצה לומר ששורש ומקור עולם המורכב הוא אחד, ומן האחד נתהוה הכל, והאחד הוא המלוה ונמצא בכל מדרגה ומדרגה ובכל תמורה ותמורה ובכל אופן ואופן אצל מרכבת החיות באופן האחד אשר בארץ ברצוא ושוב. והוא כי האחד כשם שהוא מהוה רבוים, רצה לומר פרטים רבים, כן האחד הוא מכריח הפרטים הרבים שנתהוו, להתאחד ולהיות לאחד, משום שהאחד הוא שורש ומקור הכל, ממנו הכל נתהוה וכל באי עולם אליו ישובון. והוא החוק אשר בעולם המורכב להתפשט ולהתאחד, והוא הרצוא ושוב אשר ראה יחזקאל באופן האחד אשר בארץ. הוא עולם הויה והפסד עולם העשיה הזה אשר אי אפשר להתקיים ולעמוד באופן אחר, ולבאר את הענין יותר טוב הוא כידוע שהעלעקטראָן טרם שיפעול הוא אין, והוא כח אחד, וכאשר יפעול ויצא מן הכח אל הפועל הוא דבר מה אחד, וכאשר יתהוה עלעקטראָנס רבים, אז מוכרחים העלעקטראָנס להתאחד ליוניט אחד, כמראה הבזק ברצוא ושוב, וכאשר יתהוה יוניטס פרטים רבים אז מוכרחים היוניטס להתאסף ולהיות אטם אחד, וכאשר יתהוה אטמים פרטים רבים, אז מוכרחים האטמים להתקבץ ולהיות למעלאקולע אחת מי באש מי ברוח מי במים מי בעפר כל מאן דאלים גבר. וכאשר הוא בדומם כן הוא בצומח וחי, כאשר יתאחדו אטמים רבים להיות לסעל, אז הסעל הוא אחד פרטי, וכאשר יתאספו סעלס רבים לאגודה אחת לעשות גוף אחד אז יהיה עשב אחד או עץ אחד או רימה אחת או אדם אחד, והאחד הוא סכום כללי, הוא הראש המאחד כולם להיות לאחד הוא המחיה את הגוף וישמור אותו ומנהיג אותו, ועל ידו יתקיים הגוף בהויתו או בעץ או בחי והוא נפשו ונשמתו, וכן הוא כאשר יתקבצו אנשים להיות לעם אחד, אז העם צריך לנשיא אחד והוא יהיה לראש להנהיג את העם בחוקים טובים וישרים לטוב להם ולמען קיום אחדות העם, והוא אשר כתבתי במחלקת קרח ועדתו שאמרו למשה רב לכם כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה׳ מדוע תתנשאו על קהל ה׳, ואמרו חז״ל הלבישן טליתות שכולו תכלת באו ועמדו לפני משה, אמר לו טלית של מין חוט אחד של תכלת פוטרה, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה, והשיב להם משה חייבת

לעשות הרע בעיני ה', ועוד שכאשר העמים יהיו נפרדים זה מזה ויעשו הרע בעיני ה' אז יטרוד הקדוש ברוך הוא אותם בגיהנם, רצה לומר משום שלא יהיה אחדות בין העמים ויריבו עם בעם ויערכו מלחמה זה כנגד זה, והקדוש ברוך הוא השפט כל הארץ הוא ישפט לאמים במישרים. והעם אשר יהיה חטאו יותר גדול ימסור אותו ביד עם אחר ויוליכו אותם בשבי ויעבדו אתם כאשר ספר לנו הכתוב במלחמת הארבעה מלכים את החמשה, ומלחמת אברהם במתי מעט עם הארבעה מלכים וינצח אותם. ועל ידי זה יכירו וידעו בני אדם כי לא בחיל ולא בכח יעשה מלחמה, כי אם לה' הכח והגבורה ובידו לגדל ולחזק לכל, ואז ישובו אל ה' ויזעקו אליו והוא יושיע אותם מיד צריהם. ואם לא הקדוש ברוך הוא ישפט אותם פעמים ושלש כי אל ארך אפים הוא ורב חסד, והוא ממתין להם אולי יתקנו מעשיהם ויטיבו דרכיהם לנגד ה' וישובו אליו וימחול להם עונם, כי לא יחפץ במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, והקדוש ברוך הוא ימתין עד אשר ישלם עון העם ההוא ולא יהיה לו עוד תקנה, אז בסאסאה בשלחה תריבנה כמהפכת סדם ועמרה שנתמלאה סאתם, אז ישלם אלהים את העם ההוא כרוע מעלליהם וישלח זעמו על אותו העם לבדו וימח אותו מעל פני הארץ, והיה הנשאר לפליטה. וכל שאר העמים ישארו בארץ וה' אלהים ישלח אליהם מלאכיו ונביאיו וידבר על לבם לשוב אל ה' ולהיטיב דרכיהם לטוב להם בעולם החיים. לכן הפיץ ה' את דור ההפלגה על פני כל הארץ, כן היה מעמד הכ' דורות מאדם הראשון עד אברהם, והוא היה הראשון לקנא קנאת ה' צבאות למסור את נפשו על קרושת השם להוכיח למלך ואנשים ולפרסם אחדות האלהות ברבים, וזה היה החילוק בין נח ובין אברהם, אצל נח כתיב את האלהים התהלך נח, וכתב מהרש"ל ז"ל שלא היה לו עסק עם אנשים כי אם את האלהים. ואצל אברהם כתיב התהלך לפני, רצה לומר שילך לפניו לקרא בשם ה' לפני העמים, ואמר לו לך לך כאשר פירשתי שהוא וזרעו ילכו מחיל אל חיל לפרסם אמונת אחדות האלהים ולקרא בשם ה' בין כל העמים המפוזרים בכל העולם, וכן עשה אברם ככתוב וילך אברם כאשר דבר אליו ה', ויבא ארצה כנען ויבן שם מזבח לה'. ויעתק משם ההרה ויבן שם מזבח לה', ויקרא בשם ה', ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה, וירד למצרים ויעל ממצרים וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה אל מקום המזבח אשר היה שם בראשונה ויקרא שם אברם בשם ה'. ועוד אמר לו אלהים קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ובזה קנה אברם את הארץ והחזיק בה, ויאהל אברם ויבא וישב באלני ממרא, ויבן שם מזבח לה', ושם הבטיח הקדוש ברוך הוא לאברם ואמר, כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם, רצה לומר כשם שקיימתי את הבטחתי עמך בעבור שעשית את פקודתי להלוך ולקרא בשם ה' בכל הארץ, כן אקיים את הבטחתי לתת לזרעך את הארץ הזאת עד עולם אם

הראשון אמרו חז"ל. אדם הראשון כופר בעיקר היה. אדם הראשון מושך בערלתו היה, אדם הראשון בא על כל חיה ובהמה, ואדם הראשון אכל מעץ הדעת וגרם מיתה לו ולבאי עולם. קין הרג את הבל אחיו. בימי אנוש הוחל לקרא בשם ה'. חנוך לקח אותו אלהים בחצי ימיו, ואמרו חז"ל (בראשית רבה) צדיק היה וקל ברעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקדוש ברוך הוא וסילקו והמיתו קודם זמנו. ועל למך אבי נח כתוב בספר הישר שלא הלך בדרכי אביו בכל לבבו וימת קודם זמנו, וכל העשרה דורות מאדם ועד נח היו כולם אנשים רעים וחטאים לה', וילמדו איש את רעהו את דרכיהם הרעים, וילכו הלוך ופושע בה', ויעש להם איש את אלהיו ויגזלו ויחמסו איש את רעהו ואיש את קרובו ויהרגו איש את רעהו, ואמרו חז"ל ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה, וירא ה' כי רבה רעת האדם, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, וינחם ה' כי עשה את הארם, ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני הארמה, והביא ה' מבול מים על כל הארץ וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, ולא נחרב העולם לגמרי כאשר נחרב מלקדמין כאשר אמרו חז"ל בנה עולמות ומחריבן והיתה תהו ובהו, כי אם כסה המים על פני האדמה וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אבל האדמה בעצמה לא נחרבה ואמרו חז"ל כל אשר בחרבה מתו אבל לא דגים שבים, ונח מצא חן בעיני ה', ונח איש צדיק תמים היה ברורותיו, ואמרו חז"ל (סנהדרין דף ק"ח) בדורותיו ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום (צריך עיון כי אברהם נולד אלף תתקמ"ח, ונח מת שני אלפים וששה, והיה אברהם בן חמישים ושמונה שנה מספר נ"ח, על כן איך אמרו חז"ל אילו היה בדורו של אברהם. ויש לומר בדורותיו, כוונת הכתוב על העשרה דורות מנח ועד אברהם ודור אברהם נחשב לחוד). את האלהים התהלך נח כאשר פרשתי קודם שנח היה מקטני אמנה האמין ולא האמין וישאר אך נח ואשר אתו בתבה, ואלהים אמר אל נח ואני הנני מקים את בריתי אתכם ומהם נבנה העולם מחדש. וגם העשרה דורות מנח עד אברהם לא היו טובים מהעשרה דורות הראשונים ככתוב בספר הישר וכל הדור ההוא שכחו את ה' ויעבדו אלהים אחרים עץ ואבן וימרדו כל הימים. ודור ההפלגה בנו את המגדל ואמרו ונעשה לנו שם. ואמרו חז"ל שאמרו נעלה שמים ונשב שם, ומלבד יחידי סגולה נח, שם, ועבר, כולם היו אנשים רעים וחטאים לה', וראוים היו שימחו מעל פני האדמה כדור המבול, אלא שהקדוש ברוך הוא אמר והקמתי את בריתי אתכם וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר, ולא יהיה עוד המים מבול לשחת כל בשר, לכן בדור ההפלגה אמר הקדוש ברוך הוא שלא טוב הוא שיהיה עם אחד כל זמן שבני אדם עדיין עומדים במדרגה שפלה, ואם יהיה עם אחד לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, להרע ולא להיטיב, לכן ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ, וכאשר יהיו מפוזרים לא ילמדו זה מזה

במדות יותר טובות ולא בדרכים יותר מאושרים, מדוע נענשו בני ישראל יותר מכל העמים. מדוע נגזרה עליהם להיות נע ונד בארץ ולסבול עול הגלות בין עמי הארץ זה שלשת אלפים ושש מאות ושלשים ושלש שנה מיום שנולד יצחק עד היום הזה. השפט כל הארץ לא יעשה משפט? אלא מוכרח אני לומר שכן עלה במחשבתו יתברך מראשית והוא חכמתו והשגחתו יתברך, כי הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול, ובדין הלכו בני ישראל בגולה וגם זה היה לטובתם והצלחתם ולמען קיום כל העולם ולא היה אפשר באופן אחר. כי אם שהעם אשר בחר לו יה להיות לו לעם סגולה מוכרחים היו להיות נע ונד בארץ לטובתם ולטובת כל הארץ שילכו בגולה פעמים ושלשה ודור רביעי ישובו הנה כאשר ישלם עון האמרי וזה יהיה באחרית הימים, בלתי ספק שיש בענין הזה חכמה הנעלמה מעין כל חי ואיש בער לא ידע כי הנסתרות לה' אלהינו. אבל הנגלות לנו הוא. ואמרתי לבאר זה הענין כפי אשר ישיג שכלי, ואקווה כי יחנני ה' ויאיר עיני להביט מפעלות ה' אשר שם שמות בישראל ולדעת בארץ דרכו בכל גוים, כי ישרים דרכי ה' וכל מעשהו באמונה כי צדיק ה' ולא עולתה בו, הוא אוהב צדקה ומשפט וחסד ה' מלאה הארץ והוא ישפט לאמים בצדק ועמים במישרים ואחלה פני אל כי יתן אותי להבין את הנפלאות האלה, כי באמת נפלאים מעשי ה' ונפשי יודעת מאד, אולם אקווה כי יברכני ה' להשיג ענין הגלות של עם ישראל מה שאפשר להשיג ולבאר, והנה הוא, כאשר אמרתי שכל מה שעשה הקדוש ברוך הוא בעולם היה תיקון אם אף נראה בעינינו ואנחנו חושבים את הנעשה להפסד. אבל באמת ההפסד ההוא הוא תיקון, ולא היה אפשר באופן אחר התפתחות העולם ומלואה, כי אם על ידי הויה והפסד. ועל ידי זה יתרומם ויתנשא העולם הזה להיות במעמד היותר טוב ומשובח, ואמרו חז"ל הקדוש ברוך הוא היה בונה עולמות ומחריבן בונה עולמות ומחריבן ואמר דין לא הניין לי, ואחר כך ברא עולם העשיה הזה, וכתיב אשר ברא אלהים לעשות, כי עדיין עולם העשיה הזה אינו נעשה בתכלית ההשלמה כי אם עוד לעשות, ובכל עת ועת יתפאר ויתרומם ויתנשא העולם העשיה הזה בלתי תכלית כאשר בארתי קודם, ואמרו חז"ל (חגיגה דף י"ד ע"ב) (איוב כ"ב) אשר קומטו ולא עת תניא אמר רבי שמעון החסיד אילו תתקע"ד דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו ועמד ושתלן בכל דור ודור. ולפי פירש רש"י ז"ל ודעת תפארת ישראל ז"ל בדרוש אור החיים (ראה מה שכתבתי חלק ג' פרק ז' מאמר י"ג י"ד) והתתקע"ד דורות נבראו בעולם הקודם לעולם העשיה הזה ועל שהיו אנשים רעים וחטאים לה' לא נבראו שנית קודם מתן תורה כי אם הכ"ו דורות שחסרו להשלים אלף דור לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור, וגם הם לא היו טובים מן התתקע"ד דורות, מלבד יחידי סגולה הנזכרים בשמותם כתוב בתורה, ולדעתי לא כל הנזכרים בשמות בתורה היו יחידי סגולה, כי על אדם

שהכתירו למלך ולמלכה הם אינם יורשים את הממלכה, כי אם הבנים אשר יולדו להם אחר כך המה יירשו את הממלכה, גם בני פלגשים לא ירשו את הממלכה כי אם מבני המלכה, וזה הוא אשר אמר אלהים אל אברהם כי שרה שמה וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו. ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן, והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו אבל לא עם ישמעאל הנולד מפלגשו טרם נמול אברהם, ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו, שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגוי גדול, ואת בריתי אקם את יצחק אשר תלד לך שרה, משום שהורתו ולידתו היה אחר שמל אברהם והיה לאב המון גוים, והיה לנשיא בתוך העם ככתוב (בראשית כ"ג) ויענו בני חת את אברהם אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו, לכן את בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה, ומזה נפלה שנאה בין בני ישמעאל ובין זרע יצחק עד היום הזה.

מאמר י"ח ענין הגלות

רבים מחכמי ישראל הרבו לחקור ולבאר ענין הגלות של עם ישראל מארצם פעמים ושלש והלכו לגור בין העמים בכל אפסי ארץ, מדוע נגזר עליהם להיות נע ונד כל הימים מעת היותם לעם עד היום הזה. ומה הוא הסיבה שנגזרה על עם ישראל לסבול עמל עמי הארץ והצרות והתלאות שקרה להם מאז עד עתה, ואמרו את אשר יאהב ה' אותו יוכיח, כי האומה אשר בחר ה' לסגולתו שם אותה תחילה בכור לצרף סוגי החמר ולזככה ולטהרה על ידי עוני ומכאובות ועוד הרבו לבאר אותו הענין, אבל לדעתי באורם אינו מספיק ומאוד קשה להבין והרבה יש להקשות מדוע ולמה, ועוד מה הוא התועלת והשכר שירוויחו בני ישראל מזה הגלות יותר מכל עמי העולם באחרית הימים. כי לעתיד ניבא הנביא (ישעיה ה') ואמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'. ואז מלא הארץ דעה כמים לים מכסים. והיה ה' למלך על כל הארץ, ואמר דוד המלך עליו השלום (תהלים כ"ב) יזכרו וישובו אל ה' כל אפסי ארץ וישתחו לפניך כל משפחות גוים כי לה' המלוכה ומושל בגוים (שם מ"ז) מלך אלהים על גוים, (שם ס"ז) לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך, יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם, ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישור. ולאמים בארץ תנחם סלה. (שם צ"ז) אף תכן תבל בל תמוט ידין עמים במישרים. ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו. וכן הרבה כתובים מפוזרים בנביאים שבאחרית הימים כלם ישבעו ויתענגו מטוב ה' בארץ החיים. וחסד אל יושפע על כל העולם באין הבדל בין עם לעם. ואם כן מדוע הבדיל הקדוש ברוך הוא בין עם ישראל ובין עמי הארץ. והוא כי כל העמים אף אם הוכנעו עם אחד תחת ממשלת עם אחר בכל זאת ישבו בארצם, ועם ישראל נדדו והלכו בגולה לגור בארץ נכריה זה שלשה פעמים מיום היותם לעם עד היום הזה, הלא כל עמי הארץ לא טובים הם מעם ישראל לא בחכמה ולא בדעת, לא

אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה רצה לומר שגם לוט היה רשע וניצל בזכות אברהם. ועוד ברית שלישי היה במתן תורה ונתן את האות רוחני ברוח הנפש, כי שלשה פעמים כרת ה' את הברית וסימנם א"מ"ת, ארץ מילה תורה, ארץ, ככתוב (בראשית ט') את קשתי נתתי בענן והיה לאות ביני ובין הארץ, מילה, ככתוב זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם ונתן את האות בבשר בדם הנפש, וברית השלישי במתן תורה ונתן אות רוחני, ככתוב (דברים ט') לחות הברית אשר כרת ה' עמכם, ונאמר (שם ד') ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים, וכתב המלבי"ם ז"ל שבעשרת הדברים נכללו רוב התרי"ג מצות כמו שכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל והקדמונים, ופירש, שבריתו אשר צוה אתכם לעשות היינו מה שאמר למשה אם שמע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי היינו כל מצות התורה שכרתי עליה אתכם ברית, ונראה לי לומר על זה רמז והוא שמלת ברית עם המלה עולה תרי"ג, ומלת תורה עם השני לוחות עולה תרי"ג והוא כל התורה והוא הברית, ועוד כתוב (שם ה') ה' אלהינו כרת עמנו ברית בחרב, לא את אבתינו כרת ה' את הברית הזאת, כי אתנו אנחנו אלה פה היום כולנו חיים, ונתן הקדוש ברוך הוא אות רוחני והוא השבת, ככתוב (שם ל"א) ושמרו בני ישראל לעשות את השבת לדרתם ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם והוא אות רוחני, ועוד ברית רביעי עתיד הקדוש ברוך הוא לכרות עם דור רביעי לעתיד לבוא כאשר ניבא (ירמיה ל"א) הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותם, כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים, והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה' כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד, (שם ל"ב) הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתים שם באפי ובחמתי ובקצף גדול, והשבתים אל המקום הזה והשבתים לבטח, והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים, ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם. וכרתי להם ברית עולם.

מאמר י"ז כי שרה שמה

ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה, שרה הוא לשון שררה ואמרו חז"ל (ברכות דף י"ג ע"א) בתחלה נעשית שרי לאומתה ולבסוף נעשית שרה לכל העולם ועניינו הוא אחר שמל אברהם וחתם בו אות ברית קודש ובזה התנשא להיות אב להמון גוים ועל ידי זה התנשאה גם שרי אשתו בשם שרה. וכן הוא המנהג בין העמים כאשר יכתירו עליהם מלך אז יכתירו גם את אשתו למלכה, והחוק הוא אשר הבנים אשר נולדו להם טרם

לקרא בשם ה׳ והיה תמים, רצה לומר תמים תהיה עם ה׳ אלהיך לעשות פקודתי כאשר צויתי אותך לך לך, שאתה וזרעך ילכו מחיל אל חיל לקרוא בשם ה׳ לכל העמים. להורות לכל עמי הארץ דעת ויראת ה׳, ללכת בדרכיו לשמור מצותיו חוקיו ומשפטיו למען קיום העולם, ואתנה בריתי ביני ובינך ברית חדש שונה מן הברית שכרת ה׳ עם נח, כאשר אבאר לקמן, אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים. רצה לומר שאתה תהיה נחשב לאב המון גוים, והוא שכאשר תחזיר את בני אדם למוטב אז אתה תהיה אב לכל הגרים, והיה שמך אברהם, ואמרו חז״ל בהבראם הוא באברהם והגרים יהיו נחשבים כאילו אברהם הבראם, כי על כן יקראו גר בשם אברהם, וזה הוא שאמר אב המון גוים נתתיך, והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם, והבטיח לו הקדוש ברוך הוא שכאשר זרעו יקיימו את בריתו גם הם יהיו לאב המון גוים. ככתוב (דברים כ״ח) ואתם תהיו לראש, ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם. זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך, המל לכם כל זכר, ונמלתם את בשר ערלתכם, והיה לאות ברית ביני וביניכם, והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם. וזה הוא החילוק בין הברית אשר כרת אלהים את נח ובין הברית אשר כרת ה׳ את אברהם, כי בברית נח כתיב אלהים וזכר הכתוב שבע פעמים ברית והוא זעיר אנפין מחסד ולמטה ונתן שבע מצות בני נח, ועיקר הברית היה שלא ישחת את הארץ ככתוב (בראשית ח׳) לא אסף לקלל עוד את האדמה, עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו. ונתן אות הברית בענן ככתוב שם את קשתי נתתי בענן והיה לאות ברית ביני ובין הארץ. והוא חמר העולם, והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם. ובקשת הענן נראה שבע גוונין והם השבע תוארים שבע ספירות שהם עמוד בנין העולם, ככתוב עולם חסד יבנה חצבה עמודיה שבעה, על כן נתן אות הברית בענן והוא חמר גוף העולם אבל אצל ברית אברהם זכר הכתוב שם ה׳ ותשע פעמים ברית והוא אריך אנפין מחכמה ולמטה תשע ספירות ואות ברית של אברהם הוא ביסוד שהוא תשיעי לספירות, והתם בו אות ברית אמת (ברית הוא מספר תשעה ואמת הוא מספר תשעה, כידוע שכאשר תכפול תשעה לעולם יעלה מספר תשעה כי באמת אין במספר יותר מתשעה) והוא ברית אות אמת שנתן הקדוש ברוך הוא ביסוד של אברהם וזרעו ואמר והיה לאות ביני וביניכם, והיתה בריתי בבשרכם, ונתן את האות בנפש, כי הדם הוא הנפש ובדמיך חיי, ועיקר ברית אברהם היה שלעתיד הקדוש ברוך הוא יפרע החטא מן הרשע בעצמו ואיש בחטאו יומת, וזה הוא אשר אמר, וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, את בריתי הפר, כי על כן במהפכות סדום ועמורה אמר אברהם חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע, והיה כצדיק כרשע, חלילה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט, וכידוע שאנשי סדם ועמרה כולם היו רשעים, וכתוב ויזכור

ולילה, ובצדק התחנן דוד המלך עלי והשלום לפני הקדוש ברוך הוא ואמר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך דכלא בה, אלהים יחננו יאר פניו אתנו לדעת הסודות הנפלאות הגנוזים בספר תורת משה, כאמור הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, כי באורך נראה אור, ואור תורת משה יאיר בכל דור ודור ועד יזהיר לבן האדם לעתיד לעולמים, ולדעתי זה הסוד שהעולם יש לו גבול ושיעור גלה לנו הכתוב, אני אל שדי התהלך לפני והי״ה תמי״ם, תמים עולה י״ג והוא עשר ספירות ושלשה הנעלמים שבכתר והוא אין סוף, והי״ה עולה כ״ו הוא שם הוי״ה בהתפשטות הכתר במלכות, והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד, וזה הוא שאמר רבי אליעזר מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא באור ופרש כשלמה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די כי על כן נקרא שמו שדי שאמר לשמים די ועמדו, וזה הוא סוד אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים.

מאמר ט״ז התהלך לפני והיה תמים

ועוד יש לומר ולבאר אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, אני אל שדי, אני כל יכול, קודם שנברא עולם הזה בראתי עולמות ומחריבן בראתי עולמות ומחריבן ולא נתקיימו, וכאשר בראתי את עולם העשיה הזה אמרתי לעולם די, ואמרו חז״ל התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר אם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו אחזור את העולם לתהו ובהו, וענין קבלת התורה היא על כל העולם ומלואה, והוא שכל העולם ומלואה ישמרו את החוקים אשר צוה אלהים בסדר העולם למען התפתחות העולם ומלואה מעלה מעלה, להגביה שפלים עדי מרום לטוב לכל העולם ומלואה ואם לאו אחזיר את העולם לתהו ובהו, ובעשרה דורות מאדם הראשון עד נח היו אנשים רעים וחטאים לה׳ ולא בלבד האנשים חטאו כי אם כל הארץ ומלואה חטאו, ככתוב ותשחת הארץ, וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, ויאמר אלהים והנני משחיתם את הארץ, ואמרו חז״ל שלשה טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו, ויביא אלהים מבול מים על כל הארץ. וישאר אך נח ובניו, ויקם אלהים את בריתו אתם וישם אות הברית בענן, אבל גם הם סרו מדרכי ה׳ ויאמרו נעלה ונעשו לנו שם, והעשרה דורות מנח ועד אברהם לא היו טובים מעשרה דורות הקודמים והיו ראוים להענש כדור המבול, אך הקדוש ברוך הוא לא יחפץ במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. וכבר כרת ברית עם נח שלא יביא עוד מבול על הארץ, לכן ויפץ ה׳ את דור ההפלגה על כל הארץ, וזה היה התיקון למען קיום העולם לעת עתה ראה מה שכתבתי קודם בענין זה, וכוונת הקדוש ברוך הוא היה שישלח לכל עם ועם מלאכיו ונביאיו להחזירם למוטב, וזה הוא שאמר הקדוש ברוך הוא לאברם אני אל שדי אני הוא שאמר לשמים די ועמדו וכאשר חטאו דור ההפלגה פזרתי אותם על פני כל הארץ, התהלך לפני, וכעת רצוני הוא שאתה תלך אליהם ותקרא בשם ה׳, התהלך לפני

בחכמה יסד ארץ ובתבונה כונן שמים חכמה הוא הנקודה אשר אין לחלק וממנה נבנה חמר העולם, בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל, ובתבונה כונן שמים, תבונה הוא המבין דבר מתוך דבר, ובזה נתכונן שמים, רצה לומר בתבונה נתכונן חלל העולם, ולבאר עניינו הוא שהשגת מקום מושג אחר שנברא החמר. כי אם אחר שנברא החמר אז מושג שיש מקום והחמר ממלא מקום כאשר אמרו חז"ל אין לך דבר שאין לו מקום, כי כאשר נראה שני דברים גשמיים, אז אנחנו משיגים שיש מקום ריק (ספיים) בין דבר גשם אחד לדבר גשם שני ואז נשיג שהחמר בעצמו נמצא במקום והוא ממלא מקום, ומזה מובן וגם יש לנו השגה שיש מקום ריק בעולם. אבל באמת השגת מקום וריקות נמצא בישות במחשבה ונמצא עם החמר סובדזשעקטיוו בשיעור וגבול עם כל דבר גשם הנמצא בעולם, וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא. והוא שחמר הראשון והוא העטהער הממלא חלל העולם יש לו גם כן גבול ושיעור, וחלל העולם מקום העטהער גם כן יש לו גבול ושיעור, והוא שיעור קומה שאמרו חז"ל, והרבוא רבבות אלפי עלמין, והוא צבאות השמים ההולכים וסובבים בתהום השמים במרחקים לרבוא רבבות אלפי שנין אור (שנת אור לפי חשבון מרוצת האור הוא 186,000 מיל לסעקונדע) וכל צבא השמים ההם נמצאים בעטהער הוא החמר הראשון שממנו נבנה כל צבא השמים כאשר אמר רבי אליעזר כל מה שבשמים נברא מן השמים. והוא הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן זה עולם החמר, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, הם הארבעה יסודות אש, רוח, מים, עפר, וחמר הראשון יש לו גבול והמקום המלא עם חמר הראשון יש לו גבול, וכן הוא דעת חכמי האמת ואמר רבי יוסי (זהר חדש שיר השירים) סגלגל וסגולגלתא לא ממתקי אלא מגו חד נקודה באמצע וההיא נקודה איהי מקומו של העולם, נקודה היא חכמה והוא נקודה געאמעטרי אשר אין לחלק ונמצאת במחשבה ומגו ההיא נקודה נתפשטה ונעשה חמר העולם ומקום העולם בגבול ושיעור, והוא אשר אמר הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ונאמר (איוב) החכמה מאין תמצא, ואיזה מקום בינה, משום שישות המקום אנו משיגים בבינה (בינה הוא הלומד דבר מתוך דבר ובינה הוא מחשבה כידוע), על כן שטת פראָפעססאָר איינשטיין לא חדשה הוא כאשר הוכחתי וכבר אמרו חז"ל ברוך המקום ברוך הוא, הוא מקומו של העולם ואין העולם מקומו, והוא משום שהקדוש ברוך הוא הוא אין סוף בלי ראשית ותכלית ואין שייך לייחס לו לא זמן ולא מקום. והעולם הוא מחודש בזמן וגבול, ברוך המקום ברוך הוא שנתן תורה לעמו ישראל, והתורה גלה לנו את הסוד הזה כאשר הראתי לדעת על דבר ענין זמן ומקום הכתוב בתורה, והקורא ימצא לקמן במאמרי ביאור היטיב פרשה ויצא. ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. וביאורי על הכתוב הנה מקום אתי ראה שם ותדע. הפך בה והפך בה דכלא בה אמרו חז"ל, ואשרי האיש אשר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם

העולם והוא רום השמים יש לו גבול ושיעור, וזה הוא שאמר הכתוב א"נ"י (הוא א"י"ן) הוא אל שדי שאמר לשמים די, אני הוא הכתר אין סוף הוא מקומו של העולם, וממנו נתבסס העולם והוא מאמר חז"ל שמאנכי נתבסס העולם, ואמרו חז"ל בפרקי רבי אליעזר פרק ג' שמים מאיזה מקום נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא. לקח ממנה ופרש כשלמה והיו מותחין והולכין עד שאמר להם די על כן נקרא שמו שדי שאמר לשמים די ועמדו. והוא שאמר הכתוב התהלך לפני והיה תמים. רצה לומר אני שהוא אור הכתר אין סוף שנתעטף בו הקדוש ברוך הוא היו מותחין והולכין עד שאמר להם די, והיה, הוא שם הוי"ה המורה על הוית כל העולם יהיה תמים רצה לומר בגבול ושיעור. והוא שיעור קומה שאמרו חז"ל שצמצם כביכול את עצמו ונעשה חלל העולם, זה לא כביר קראתי השטה החדשה של פראָפעססאָר איינשטיין מבערלין ובחכמת מאַטעמאַטיק ובסברות והשערות הרס יסוד חשבון התוכנים והראה לדעת אשר האור יסוב בלכתו ומהלכו עקמימיות מפני כח המושך אשר לצבא השמים, והראה גם כן לדעת שיש גבול ושיעור לחלל העולם ושיש מדת שטח רביעי פאָרט דימענשיאָן ועל דבר האור גם הוא ככל חכמי המדע לא ידע מקום משכן האור, גם טעה על דבר מדה רביעאה משום שבעולם האצילות אינו שייך ליחס שום מדה והוא עולם נאָן דימענשיאָנס ושטתו שהעולם יש לו גבול ושיעור זה כבר אמר רבי אליעזר בפרקים שיש גבול ושיעור למקום העולם, וכן הוא דעת חז"ל (זהר אדרא רבא פרשה נשא דף קכ"ח ע"ב) ארבעה מאה אלפי עלמין אתפשט חוורא דגולגלתא דרישוי, בגולגלתא יתבין תליסר אלפי רבוא עלמין דנטלין עלוי רגלין וסמכין עלוי. והיא הנקודה, ובהקדמת הזהר, אמר רבי שמעון אלעזר מאי אלה, אי על מלין סתימין לא לכתוב אלה דהא אתגלייא איהו, אלא רזא דא לא אתגליא בר יומא חד דהוינא על כף ימא. ואתא אליהו ואמר לי רבי ידעת מי ברא אלה, אמינא ליה אלין שמיא וחילוהון עובדא דקודשא בריך הוא דאית ליה לבר נש לאסתכלא בהו. אמר ליה רבי מלה סתימא הוה קמי קודשא בריך הוא, וגלי במתובתא עלאה, ודא הוא, בשעתא דסתימא דכל סתימין בעא לאתגלייא עבד ברישא נקודה חדא ודא סליק למהוי מחשבה, צייר בה כל ציורין חקק בה כל גליפין ואגליף גו בוצינא קדישא סתימא, גליפו דחד ציורא סתימאה קדש קדישין בניינא עמיקא דנפק מגו מחשבה ואקרי מי שירותא לבנינא, קיומא ולא קיומא, והוא הנקודה געאמעטרי אשר אין לחלק ונמצא במחשבה והיא קיימא ולא קיימא ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ט"ו ע"ב) בריש הורמנותא דמלכא גליף גלופי בטהירו עלאה בוצינא דקרדנותא ונפיק גו סתים דסתימו מרישא דאין סוף, סתים גו סתימין דרזא דאין סוף, בקע ולא בקע, אוירא דיליה לא אתיידע כלל, עד דמגו דחקו דבקיעותיה נהיר נקודה חדא סתימא עלאה, בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל, ולבאר ענין הגליפין הוא שיעורים של המחשבה העליונה ששיער מקום לנבראים, וזה הוא שאמר הכתוב

שיקה אותה לאשה ותהיה לו לפלגש, וכאשר ראתה שרה שאברם אינו רוצה לבא אל הגר בלתי נשואין, ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה, וכמשמע שהסכימה שרי גם לזה שתהיה הגר לו לאשה אבל בתנאי שגם אחר כך תהיה שפחתה כי לא הוציאה אותה לחירות והבנים אשר תוליד מאברם אשה יהיו נחשבים לה לעבדים, והיא אמרה על שהגר היתה שפחתה מנכסי מלוג שלה שאין הבעל יכול לשחררה כן הוא הדין אם אף יקח אותה לאשה לכן הסכימה שרי גם לזה ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה. ויבא אל הגר ותהר, ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה, ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך כי לא רצית לבא אליה בלתי נשואין והוכרחתי לתת אותה אליך לאשה, הנה אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה, ישפט ה' ביני ובינך את מי הצדק. ויאמר אברם אל שרי, הנה שפחתך בידך, עדיין היא שפחתך אם אף לקחתי אותה לאשה, כוונתי בנשואין היתה שלא יהיו הבנים לעבדים אבל עדיין היא שפחתך, עשי לה הטוב בעיניך, ותענה שרי ותברח מפניה. ויאמר לה מלאך ה' שובי אל גברתך כי עדיין היא גברתך ולא שחררה אותך ואברם לא הוציא אותך לחירות בזה שלקח אותך לו לאשה ואתה מנכסי מלוג של שרי גברתך על כן שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה, הנך הרה וילדת בן והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן. וכוונת הקדוש ברוך הוא היה שתוליד את בנה בבית אברם וילמוד ממנו מדות טובות, וזה ידוע אשר בני ישמעאל מכניסי אורח המה כאברהם אבינו עד היום הזה. ותלדהגר לאברם בן ויקרא אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל, ואברם בן שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם, ובא הכתוב ללמדנו שהורתו ולידתו של ישמעאל לא היה בקדושה משום שהוא נולד טרם מל אברם ונתן אות הברית בבשרו, ולא הקים הקדוש ברוך הוא את ברית אברם עם ישמעאל כי אם ביצחק ככתוב כי ביצחק יקרא לך זרע, והקמתי את בריתי אתו לברית עולם ובני ישמעאל לא נקראו על שם אברם כי אם על שם ישמעאל ואם אף שהוא מל אבל בני ישמעאל אינם פורעים ואמרו חז"ל מל ולא פרע כאילו לא מל והאות ההוא לא אות אמת שהוא מזרע אברהם. ורבים מעמי הגוים הגרים במזרח העולם אשר הם לא מבני ישמעאל גם כן ימלו כל זכר משום שזה תקנה כנגד חולאת מגונה הנדבק בערלה בין האנשים הגרים בארצות החמים והם גם כן אינם פורעים, על כן אות המילה הוא אינו אות אמת שהוא מזרעו של אברהם באשר הם נמולים ולא פורעים, ואין להם חלק בישראל ולא בארץ ישראל אשר נתן אלהים לאברם לו ולזרעו לירושת עולם.

מאמר ט"ו אני אל שדי

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, ואמרו חז"ל בפרקים הפך בה והפך בה דכלא בה. ונאמר סוד ה' ליראיו ובא הכתוב הזה להשמיענו וגלה לנו את הסוד, שחלל

ישובו לארץ ואף אם לא יזכו בזכות עצמם יירשו את הארץ בדין, כי לך אתננה לתת לך את הארץ הזאת לרשתה והמה יירשו את הארץ בזכותך ועוד ילכו בני ישראל בגולה בגלות האחרון, כי עדיין לא שלם עון האמרי וסאתם לא נתמלאה, והגלות האחרון יהיה יותר ארוך וקשה לבני ישראל וישארו בין הגוים ויסבלו צרות רבות עד שיזדכך ויתלבן עון האמרי הם בני ישראל שהמרו אמרי אל. ודור רביעי ישובו הנה, ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת והבטיח לו כי לא ילכו עוד זרעו בגולה כי אם ישבו לבטח על אדמתם עד עולם, מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת את הקיני, ואת הקניזי, ואת הקדמני, ואת החתי, ואת הפריזי, ואת הרפאים, ואת האמרי, ואת הכנעני. ואת הגרגשי ואת היבוסי, ובא הכתוב ללמדנו שכל הארץ של עשרה עממין האלה נתן הקדוש ברוך הוא לאברם ולזרעו ירושת עולם, ואם ימצא איש באחרית הימים שיטעון שהארץ שלו הוא בירושה מאבותיו, יבוא ויציע טענתו לפני אגודת העמים ביום ההוא, ויביא עמו ספר היוחסין שהוא מזרע של העשרה עממין הנזכרים בספר, וזה ידוע כי כבר ספו תמו כל אותן העממין וכבר אבדו מעל הארץ, לא כן יהיה עם עם ישראל, שכרת הקדוש ברוך הוא ברית עם אברהם וחתם בו ובזרעו אות ברית קדש לדור דורות, וכל עמי הארץ יכירו וידעו אשר הם מזרע אברהם ולהם נתן הקדוש בוך הוא את הארץ לירושת עולם, ואף ישמעאל שגם הוא מהול והוא מזרע של אברהם לא יירש את הארץ כאשר אבאר לקמן.

ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית והקמתי את בריתי ביני ובין זרעך אחריך לדרתם ברית עולם וכאשר ישובו בני ישראל אל ארצם ובבשרם חתם אות בריה קדש יכירו וידעו כל יושבי תבל אשר הם מזרע אברהם ובצדק יירשו את הארץ.

מאמר י"ד ושרי אשת אברם

ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר, הכתוב בא להשמיענו יחוסו של ישמעאל מצד אמו שהיא היתה נחות דרגא, שהיא היתה שפחה מצרית מבנות חם העומדים במצב השפל ופרי בטנה לא יהיו ראוים להקרא לעם קדוש, ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת, בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה, ואמרו חכמי הטבע שמרוב אהבה מאיש לאשה האשה אינה מולדת רצה לומר רוב אהבה שבין איש ואשה תמנע ההולדה, ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת, והוא משום שאתה תאהב אותי ואין לך אלא אשה אחת ועל ידי זה עצרני ה' מלדת, בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה, רצה לומר כאשר תבוא אל שפחתי ותתקרר טבעך, אולי אבנה ממנה, וזה יהיה תרופה שגם אני אוליד. ומשמע ששרי לא רצתה שיקח אברם את שפחתה לאשה שתהיה לו לפלגש ורצונה היה שהבנים אשר יולדו לה יהיו נחשבים לעבדים, כי כן אמרה שרי אל אברם בא נא אל שפחתי, בלתי נשואין וכמשמע שאברם לא הסכים לעצת שרי לבא אל הגר בלתי נשואין, וישמע אברם לקול שרי אבל באופן

עצמו שהוא עור וחסרון מצד הסביבה מחוץ שיהיה חשך ואפלה, ולא תצליח את דרכיך אם תלך בדרך סאָציאליזם, ניהיליזם, אנארכיזם, קאָמוניזם, באָלשעוויזם, או תלך בדרך הרעפאָרמער, ואסימילאטאָען, וכדומה אשר כחשו בה' אלהי ישראל, לא תצליח בדרכיהם האלה, כי לא דרכי אל המה, והדרכים האלה לא יושיעו לך בעת צרה, והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע, אם אף תהיה אחד מן החברות האלה, והיית למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך ה' שמה, אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלהיך, והפלא ה' את מכתך ואת מכות זרעך מכות גדולות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים, ונשארתם במתי מעט, והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ, ובגוים האלה לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגליך, ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש, והיו חייך תלוים לך מנגד, ופחדת לילה ויומם, ולא תאמין בחייך. בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר, מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה, כל האלה הזאת הכתובה בספר התורה קרה לבני ישראל בהיותם בגלות בין העמים ובפרט בגלות האחרון המר ואשר סבלו בני ישראל לעת העכשוי משנת תרע"ד עד שנת תרפ"א, גם לעת הזאת אשר אנכי כותב את הספר הזה עדיין לא שככה חמת המלך ה' צבאות מעל בני ישראל, ה' ירחם עלינו ויושיענו מכל הצרות האלה ויגאלנו בקרוב במהרה בימינו, כי אין לנו מושיע אחר מבלעדי ה' צבאות מלך הכבוד סלה, וזה הוא שהראה הקדוש ברוך הוא לאברם בברית בין הבתרים במחזה, ויהי השמש באה טרם האיר אור הבקר ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה.

מאמר י"ג לזרעך נתתי

ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת, וקשה איך אמר הקדוש ברוך הוא לזרעך נתתי כיון שעדיין לא נבראו, ואמרו חז"ל בראשית רבה אמירתו של הקדוש ברוך הוא כאילו היא עשויה, ולדעתי זה אינו תשובה מספקת, ונראה לי לומר ביום ההוא קאי על דור רביעי ישובו הנה ויהיה פירושו ביום ההוא ככלות הגלות האחרון ודור רביעי ישובו הנה, ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית, רצה לומר ביום ההוא יהיה גמר קיום הברית שהבטיח הקדוש ברוך הוא לאברם לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת. שלש פעמים נזכר בפרשה לך לך שיתן הארץ לאברם ולזרעו. א) לזרעך אתן את הארץ. ב) לך אתננה ולזרעך עד עולם, לתת לך את הארץ לרשתה. ג) בכריתת הברית לזרעך נתתי את הארץ הזאת. ושלשה אלה הבטחות הוא על שלשה גליות שהבטיח הקדוש ברוך הוא לאברם שישובו זרעו אל הארץ, על גלות הראשון אמר לזרעך אתן לעתיד כי עוד ילכו בגולה. ועל גלות השני אמר לך אתננה ולזרעך עד עולם לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, והבטיח הקדוש ברוך הוא לאברם שאף אם זרעו עוד ילכו בגולה

אל הוא והמירו אותי לאלהים אחרים אלהי כסף וזהב, ודור רביעי ישובו הנה, אחר אשר יתמו השלשה דורות אשר היו בגלות דור הרביעי ישובו הנה אל ארץ אבותיהם כאשר הבטיח הקדוש ברוך הוא ואתה תבוא אל אבתיך רצה לומר אל ארץ אבתיך בשלום.

מאמר י"ב ועלטה היה

ויהי השמש באה ועלטה היה. רש"י ז"ל פירש באה שקעה, וקשה לו והלא כבר כתיב ויהי השמש לבוא, והנה תנור עשן לאחר מכאן היתה נמצא שכבר שקעה, ומשני שנמשך ההשקעה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן, ולדעתי המחזה וכריתת הברית היה ביום, וכן הוא דעת המלבי"ם ז"ל. וקשה איך אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברם הבט השמימה וראה הכוכבים ואין הכוכבים נראים ביום, ומשני שגם ביום יראו הכוכבים למי שהוא בבור עמוק, והחוזה יראה בקנה הבטה ביום, וראיה זו היתה למעלה מדרך הטבע, ולא ידעתי מדוע הוכרחו המפרשים לבאר באה שקעה ולומר שהמחזה היה ביום, והוצרכו לנסים לומר שהראיה זו היתה למעלה מדרך הטבע, ולי נראה לומר שהמחזה היה בלילה ובלילה נראים הכוכבים, ופירש באה כאשר פירשתי לבוא והולך ובאה כמו ורחל באה הולך ומתקרב לבוא להאיר ולא להשקע, ויהי השמש באה בבוקר טרם האיר האור בתקפו ועלטה היה והיה עוד חושך. וכוונת הכתוב הוא לומר שבאחרית הימים לעת קיץ גלות האחרון יהיה חשך לבני ישראל. והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה, רמז לאאוטא־דע־פע ששרפו בני ישראל בכבשן האש במדינת ספרד ופארטוגאל וזה היה בתוך הארבעה מאות שנה בגלות האחרון, ובעל הטורים ז"ל כתב ועלטה היה והנה תנור ראשי תיבות תוהו, שהראה לו הגליות שדומין לתוהו כמו והארץ היתה תהו והוא החשך והצרות הגדולות והרעות שיקרה לבני ישראל לסוף גלות האחרון. והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה הם האומללים והנדחים מן שארית הפליטה של בני ישראל אשר סבלו בגלות המר האחרון ממלחמה הגדולה משנת תרע"ד עד שנת תרפ"א, אשר היה בין העמים בכל הארץ, מלבד שנפלו מבני ישראל בשדה המלחמה של כל עם ועם לאלפי אלפים, עוד נהרגו בכל עיר ועיר במדינת אוקראינע פוילען וליטא אלפים מנער ועד זקן אנשים ונשים וטף, את בתיהם שרפו ואת רכושם שדדו וחמסו ובזזו את כל אשר היה להם, הנשים והבתולות אנסו וגם עשו מעשים אשר הוא בושה מלכתוב על הספר, כל זה קרה לבני ישראל אשר מרו את פי ה' ולא אבו שמוע בקולו לשמור את מצותיו. ויעזבו את ה' ואת תורתו, ולא אבה ה' סלח להם ויהר אף ה' בהם ויבא עליהם את כל הצרות הרעות האלה ככתוב (דברים כ"ט) כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה, יככה ה' בשגעון ובעורון ובתמהון לבב והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, רצה לומר כפול יהיה חסרון ידיעתו כעור באפלה והוא חסרון מצד

הוא אמר לאברם לך לך מבית אביך, ומה זה שהבטיח לו ואתה תבוא אל אבותיך, ועוד כתיב ויאהל אברם ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון, ושם ישב אברם ולא הלך עוד, מדוע אמר ואתה תבוא ומה בא הכתוב ללמדנו? אלא שכוונת הכתוב ואתה תבוא קאי על זרעו של אברם שהם יבואו אל ארץ אבותיהם באחרית הימים בשלום, ודור רביעי ישובו הנה, נבוכי המפרשים בדור רביעי, רש"י ז"ל כתב שהיו במצרים שלשה דורות ודור הרביעי ישובו לארץ הזאת, צא וחשוב יהודה פרץ וחצרון, וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה, והקשה שפתי חכמים ז"ל והרי דור חמישי היה שהרי יעקב מיורדי מצרים היה, ולדעת המלבי"ם ז"ל כלב בן יפונה הוא אינו כלב בן חצרון, והיה דור חמישי או ששי, וכתב ויש לומר שכל חמישים שנה נחשב לדור חדש או שכל ששים שנה נחשב לדור, ועוד יש לומר בעת שיהיה לאמרי דור רביעי אז ישובו כי פוקד עון אבות על רבעים, ראה איך המלבי"ם ז"ל עמל לבאר דור רביעי דוחק גדול ולא עלה בידו, כי הכתוב כי לא שלם עון האמרי עד הנה גם מזה לא מובן, האם אך האמרי גר בארץ והלא עמים רבים ישבו בארץ, ובאמרו כי לא שלם עון האמרי משמע כי אך עון האמרי לא שלם אבל עון שאר העמים שלם וצריך להמתין עון האמרי ואז ישובו לארץ ויירשו אותה, וזה ידוע כי רבים מן הגוים נשארו בארץ אחר אשר לכד יהושע את הארץ, ככתוב (יהושע ט"ז) וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה, וכתיב (שם כ"ג) לבלתי בא בגוים הנשארים האלה אתכם, כי אם שוב תשובו ודבקתם ביתר הגוים האלה הנשארים אתכם והתחתנתם בהם והם בכם ידוע תדעו כי לא יוסיף ה' אלהיכם להוריש את הגוים האלה מלפניכם, והיו לכם לפח ולמוקש ולשטט בצדיכם ולצנינים בעיניכם, על כן בבוא בני ישראל לארץ נשארו הגוים בארץ, לכן השאלה מרוע לא יכלו זרעו של אברם לשוב אל הארץ קודם והיה צריך להמתין עד אשר יושלם עון האמרי ואז דור הרביעי ישובו הנה, כי לא שלם עון האמרי משמע שהעיכוב היה שלא נשלם עון האמרי כאשר אמרו חז"ל (ישעיה כ"ז) בסאסה בשלחה תריבנה, שאין הקרוש ברוך הוא נפרע מן האומה עד שתתמלא סאתה. לכן נראה לי לומר דור רביעי והוא שכל גלות נקרא דור, ואמרי הוא בני ישראל וקרא אותם בשם אמרי על שם שמרו אמרי ה', ככתוב (דברים ט') וירעת כי לא בצדקתך ה' אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה, זכר ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במרבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה'. ותמרו את פי ה' אלהיכם, ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם, וכתיב (שם כ"ז) את ה' האמרת היום וה' האמירך (לשון אמרי) להיות לו לעם סגולה, ודור רביעי ישובו הנה. והוא כאשר יתם דור השלישי של בני ישראל בגלות השלישי ותתמלא סאתה של בני ישראל אשר מרו את פי ה' וכאשר אמר הנביא ירמיהו ההמיר גוי אלהים ועמי המיר כבודי בלא יועיל, כי לא שלם עון האמרי אשר כחשו בה' ואמרו לא

ידוע תדע הוא השתי גליות הראשונות, ואחר כך תהיה הגלות האחרון הארוך והמר יותר מן הראשונים, ושלשה רעות ימצאו לזרעו והוא: א. כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, רצה לומר בכל ארץ שיבואו לגור שם יהיו נחשבים לגרים משום שהארץ ההיא היא לא להם. ב. ועבדום, רצה לומר ואף כי אם לגרים יחשבו בארץ בכל זאת יהיו מוכרחים לעבוד את הממלכה בשדה המלחמה כתושבי הארץ. ג. וענו אותם, רצה לומר חוץ מזה שיהיו נחשבים לגרים וישפכו את דמם בעבור ארץ לא להם, עוד יענו אותם בכל מיני ענוים קשים וימררו את חייהם בכל מיני גזרות רעות. ועוד ישדדו וירצחו וישפכו את דם זקנים ונערים טף ונשים על לא דבר, ורכושם יהיה לבז בארץ לא להם ואין דין ואין משפט להגן בערם כי הרצח והשוד יעשה בהסכמת שרי הממלכה, וענו אותם ארבע מאות שנה, רצה לומר הענוי וקושי השעבוד והצרות הגדולות שיקרה לזרעו של אברם גלות האחרון יתגבר ויתחזק ביתר עז בהמשך זמן ארבע מאות שנה טרם יכלה הגלות האחרון המר ויענו אותם בכל מיני ענוים קשים ורעים כל אותן ארבע מאות שנה עד תום הגלות האחרון, ואל תאמר שלית דין ולית דיין, לא כן הוא, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, והוא כי הממלכות אשר הרעו לבני ישראל יתגרו מלחמה ביניהם ויהרגו וישחיתו זה את זה בחרב לרבוא רבבות, ואת אשר לא עלה ביד החרב לכלות, הרעב והדבר ומגפה וחולאת שונים אשר יבוא עליהם אחר המלחמות יכלו את יתר הפליטה, וכל זה יבוא על העמים על אשר שפכו דם נקי מבני ישראל על לא חמס בכפיהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, והוא הרכוש אשר רכשו בהיותם בין העמים והוא שכרם, אותיות רכש הוא שכר, כי מן הדין לא היו בני ישראל מחויבים לעבוד את הממלכות בשדה המלחמה ולשפוך את דמם בעבור ארץ נכריה ארץ לא להם, כי אם לשלם את המס כדרך כל הגרים היושבים בין העמים ועושים מסחר בארץ, וגם בני ישראל היו נחשבים לגרים בתוכם והמה שלמו את המס כדרך כל הארץ, לכן בעבור זה שעבדו אותם וענו אותם, העמים מחויבים לשלם שכר העבודה אשר עבדו בשדה המלחמה ועוד מחויבים לשלם לבני ישראל נזק צער שבת רפוי ובושת על אשר ענו אותם שלא בדין לכן ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, רצה לומר לקץ הימין כאשר יגאלו בני ישראל ויצאו לחירות מן הגלות המר יצאו אז ברכוש גדול, וכל הרכוש אשר רכשו בהיותם בין העמים ואשר לקחו עמהם בצאתם לחירות בצדק הוא שלהם והוא שכרם, והוא שכר העבודה אשר עבדו בשדה המלחמה ושפכו את דמם עבור ארץ לא להם. והוא גם כן שכר תשלומין נזק צער רפוי שבת ובושת אשר חמסו וגזלו ורצחו עמי הארץ את בני ישראל בכל עת ובכל מקום מיום שהלכו בגלות עד בא קץ הגאולה ויצאו לחירות.

מאמר י"א ודור הרביעי ישובו

ואתה תבוא אל אבתיך בשלום, תקבר בשיבה טובה. וקשה הלא הקדוש ברוך

ואיל, רמז לחמר הגוף ורוח ונפש של עם ישראל, עגל הוא חמר הגוף, (יחזקאל א׳) כף העגל ותרגומו סגלגל, ועניניו כאשר פירשתי על מעשה מרכבה שהחמר אינו עומד במצב אחד אלא לובש צורה ופושט צורה מהויה להפסד ומהפסד להויה וחוזר חלילה ומתגלגל כעגולה, עז, הוא הרוח, ורוח עזה, איל הוא הנפש, כאיל תערוג כן נפשי תערוג, ותור וגוזל על שם שישראל נמשלו ליונה, ורמז לנשמה ויחידה חיה של ישראל משלשת רמז על שלשה גליות שיהיו בני ישראל בין העמים, ויקח את כל אלה ויבתר אתם בתוך, רצה לומר אתם את העגל ואת העז ואת האיל בתר בתוך, ולא את התר וגוזל כאשר אמר ואת הצפור לא בתר, רמז לו שבגלות יתפרדו בני ישראל לכתות שונות, לנשיאי העדה וקהל עם, לפרושים וצדוקים, לנזירים ואיסיים, למתנגדים וחסידים, לארטהאָדאָקסים ורעפאָרמער, ועוד כיתות שונות לעתים שונות העלעאניסטען ואסימילאַטאָרען, לבני דת משה, ולבני עם ישראל, הראשונים הם חברת הדת אבל לא עם, והאחרונים הם עם בלא דת הנקראים נאַציאָנאַליסטען, ומהם כופרים האומרים לאל כי לא אל הוא, ובהפקירא ניחא להם בלתי דת, והם ניהאליסטען אַנאַרכיסטען קאמוניסטען ועוד כיתות שונות הנקראות בשמות שונות. ועל ידי זה נתפרדו בני ישראל להגלות שונות ואין ביניהם קשר אמיץ להיות לעם אחד. ועוד יש לומר ויבתר אתם בתוך, רמז לו שגוף בני ישראל והוא החמר והרוח והנפש של עם ישראל יהיה למשיסה בין הגוים ויבתר אותו בתוך, ואת הצפור לא בתר, רמז לו שאף אם נפש ישראל יבתר, אבל נשמת ישראל לא יבתר, (אָבער דאָס גייסט דאָס אידישע ווירד גאַנץ פערבלייבען) אם אף גופם יבתר ויהיו לפגרים, וירד העי״ט על הפגרים, ראשי תיבות עשו ישמעאל הם עמי הנוצרי ומחמד, שירדו על הפגרים הם בני ישראל האומללים אשר היו לשמצה בין העמים ורצונם לבלוע את הפגרים להאבידם ולהשמידם לבלתי ישאר זכרם בעולם, וישב אותם אברם, רצה לומר זכות אברהם יגן על עם ישראל וישיב את העמים ולא יתן להם להשמיד את זרעו בגלות לבלתי יורח ישראל האומלל עד כלה, ולמען תותר שארית הפלטה מעם ישראל לקץ הימים. ויהי השמש לבוא, רצה לומר לסוף חשכת הלילה והוא הגלות וטרם האיר אור הבוקר לבני ישראל והוא העת הסמוך לקץ שעבוד הגלות האחרון. ותרדמה נפלה על אברם, תרדמה הוא שינה חזקה שיפול על האדם מרוב עמל ויגיעה רבה, או מרוב צרות ועינוים קשים שאז יתבטלו כחות הגוף. רצה לומר באחרית הימים לעת שיתקרב זכות חסד לאברהם אשר נשבע לו הקדוש ברוך הוא מימי קדם, ותרדמה נפלה עליו מן שעבוד הגלות הארוך והמר, בני ישראל יהיו מתיאשים מן הגאולה. והנה אימה חשכה גדולה נפלת עליו והוא הגלות המר והחשך אשר יתחזק על זרעו של אברם לקץ הגלות האחרון, כי כן הוא תמיד טרם יאיר האור, החושך ימשול ביתר עז, ויאמר לאברם ידע תדע, רמז לו שזרעו ילכו בגלות שלשה פעמים. ידע תדע הוא השני גליות הראשונים הקודמים ואחר כך יהיה הגלות השלישי

תירא מן הגוים אם יאספו להלחם עמך, אנכי מגן לך, אנכי ידעתי שהמלחמה ישעשית עם המלכים לא עשית למען להתעשר מהם וידעתי שכוונתך היה דבר טוב ומצוה והוא להושיע את אחיך ביום צרה, על כן אל תירא אנכי מגן לך, שכרך הרבה מאד, כי גומל חסד עם אחיך היית לא על מנת לקבל פרס, והוא מן המצות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. שכרך הרבה מאד בעולם הזה ובעולם הבא, ויאמר אברם מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, רצה לומר אנכי בעצמי איני מבקש שכר לעצמי, ומה תועלת יהיה מזה שתתן לי שכר ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר, ואעזוב לאחרים חילי, ויאמר אברם, הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי, ואתה אמרת לך אתננה ולזרעך, ועד עתה עדיין אנכי הולך ערירי וזרע אין לי ובן ביתי יורש אתי, והנה דבר ה׳ אליו לא יירשך זה. כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, וזרעך יקבלו שכרך בעולם הזה בירושה ממך, ואם עדיין אין לך זרע עוד לא אבדה תקותך, ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הככבים אם תוכל לספר אתם. ויאמר לו כה יהיה זרעך, והאמין בה׳ ויחשבה לו צדקה, רצה לומר לו להקדוש ברוך הוא, אברם חשב הבטחת ה׳ לצדקה ולא לשכר, משום שאברם עבד את ה׳ לא על מנת לקבל פרס, ועוד יש לומר ויחשבה לו לאברם רצה לומר הקדוש ברוך הוא חשב לאברם לצדקה שהאמין לו שיתן לו זרע, בלתי אות ומופת. ויאמר אליו אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, וזרעך יירשו אותך, ויאמר אדני במה ארע כי אירשנה. כיון שכתוב בתורה שהקדוש ברוך הוא נתן את הארץ לבני ישראל על תנאי, ככתוב והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום וכו׳ ואכלת ושבעת, השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם וכו׳. וחרה אף ה׳ בכם וכו׳ ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה׳ נתן לכם, וכתיב (ואתחנן) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה, ושמר ה׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך. ואם לא כתיב שם והפיץ ה׳ אתכם בעמים ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג ה׳ אתכם שמה, ואמרו חז״ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אם כן במה ארע כי אירשנה, ועוד יש לומר במה ארע, הן כתיב שם בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ובקשתם משם את ה׳ אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. ואמרו חז״ל הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים, וכתיב שם, ושבת עד ה׳ אלהיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה׳ לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם, אבל במה ארע תן לי אות ומופת כי כן יהיה באחרית הימים, במה ארע, תן לי סימן ואדע את הקץ ואדע מתי תבוא הגאולה הנצחיית. ואדע כי אירשנה, ואדע כי לא ילכו עוד זרעי בגולה כי אם ישובו באחרית הימים אל ארצם ארץ אבותיהם בשלום ולא ילכו עוד בגולה.

מאמר י׳ עגלה משולשת

ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משלש, ותר וגוזל, עז,

ויצאו החמשה מלכים, מלך סדם, מלך עמרה, מלך אדמה, מלך צביים, ומלך בלע לערוך מלחמה כנגד מלכי הברית, וינצח כדרלעמר ומלכי הברית את החמשה מלכים וינוסו מפניו ויפלו בעמק השידים והנשארים נסו ההרה, ויקחו את כל רכושם ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם, והוא ישב בסדם, מזה משמע שלוט כרת ברית עם אנשי סדם והיה נחשב לתושב עמהם. כי קודם כתיב ויאהל עד סדם ופה אמר הכתוב והוא ישב בסדם וילך גם לוט בשבי, ויבא הפליט ואמרו חז"ל מדרש תנחומא זה עוג שפלט מן המלחמה כי רק עוג נשאר מן יתר הרפאים, וזהו נשאר שלא הרגוהו כדרלעמר וחביריו כשהכה הרפאים בעשתרות קרנים, ויגד לאברם העברי את כל אשר קרה לכל הגוים במלחמה עם כדרלעמר וכי לוט נשבה, והוא אברם שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי ברית אברם, מזה משמע שהיה ברית ביניהם לעמוד יחד כנגד כדרלעמר ובני בריתו אם יבא להלחם גם עמהם, והפליט מן הרפאים בכיון בא להגיד לאברם ובני בריתו אשכל וענר וממרא את אשר עשה כדרלעמר אל האמרי אחיהם הישב בחצצון תמר ואל לוט בן אחי אברם הישב בסדם לעורר אותם לתגר מלחמה עם כדרלעמר ובני בריתו, ולנקם מהם נקמת אחיו הרפאים, וכמשמע שאשכל וענר וממרא בעלי ברית אברם אם אף ששמעו מהפליט מה שעשה כדרלעמר לאחיהם האמרי יראו מלתגר מלחמה כנגדו בשמעם את הנצוח הגדול אשר עלה בידו להכניע כל הגוים אף הרפאים תחת ממשלתו, לא כן היה עם אברם, וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדוף עד דן, אף לא המתין לבעלי בריתו ללכת עמו להושיע אותו במלחמה, ויבטח בה' אלהי השמים כי הוא יעזרהו לנצח אותם, ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה, וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב, ואשכל ענר וממרא ישבו על הכלים ולקחו את חלקם, כמו שכתוב (שמואל א') כי כחלק ההולך למלחמה וכחלק היושב על הכלים. ואמרו חז"ל שלמד כן מאברהם שנתן לענר אשכל וממרא שישבו על הכלים. ואברם בעצמו התגר במלחמה כנגד המלכים וינצחם. וכן אמר לו מלכי צדק מלך שלם וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך. וכל זה עשה אברם לא על מנת לקבל פרס ומסר נפשו במלחמה בעד אחיו שהלך בשבי, ואמר הרמותי ידי אל ה' אל עליון אם מחוט וד שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר לך, ולא תאמר אני העשרתי את אברם, ונשבע אברם שלא היה כוונתו לתגור מלחמה עם הגוים למען שיתעשר מהם, כי אם כוונתו היה להושיע את אחיו מיד אויביו ולהציל נפשו משבי. ואברם רצה להצדיק את עצמו לעיני הגוים כי היה מתירא שהמלכים יתאספו להלחם עמו שנית, כי על כן אמר אלהים אל אברם במחזה אל תירא אברם אנכי מגן לך.

מאמר ט' היה דבר ה' אל אברם במחזה

אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר. אל תירא אברם. אל

הפרד נא מעלי, ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם. ואמרו חז"ל במדרש הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו. ויפרדו איש מעל אחיו, אברם ישב בארץ כנען והלך בדרכי ה', ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום, ואנשי סדום רעים וחטאים לה'. אוי לרשע ואוי לשכנו, מצא מין את מינו וניער, ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם וזה הוא שאמר הכתוב ויאהל עד סדום, וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו, שא עיניך מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה, כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם. בפעם הראשונה כאשר נראה ה' אל אברם ולוט היה עמו, אמר לזרעך אתן את הארץ הזאת משום שלא רצה הקדוש ברוך הוא לתת פתחון פה לרשעים ולא לקנטר את לוט כי גם הוא הלך את אברם לקרא בשם ה', ועדיין לא היה לאברם זרע ולא הקפיד לוט אל הבטחת אלהים אשר אמר לאברם לזרעך אתננה. אבל אחרי הפרד לוט מעמו אמר ה' אל אברם לך אתננה ולזרעך עד עולם, קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, עד כאן הלכת מסביב להארץ ועתה קום התהלך בארץ. ובזה תשלים המסעות בכל הארץ. כי לך אתננה ותוכל אתה לישב בארץ ולקנות אותה בשביתה בכל מקום שתרצה ושם תקרא בשם ה'. וכן עשה, ויאהל אברם ויבא באלוני ממרא אשר בחברון, ויבן שם מזבח לה', ושם קרא בשם ה'.

מאמר ח' ויהי בימי אמרפל

ויהי בימי אמרפל מלך שנער, בא הכתוב להשמיענו כי בעת דור ההפלגה בני חם ונמרוד בראשם משלו בשנער, ונמרוד רצה להכניע כל בני נח תחת ממשלתו ככתוב בספר הישר, ואחר דור ההפלגה תמו וכלו כל שריו וגבוריו ויפוצו שם מעליו וימרדו בו ויקראו את שמו אמרפל. ובעת ההיא התאחדו ארבעה ממלכות מבני נח משם חם ויפת להיות לממשלה אחת ולהכניע את כל הגוים תחת ידם, ויהי בימי אמרפל מלך שנער הוא נמרוד בן כוש מבני חם. אריוך מלך אלסר מבני רפת ובני יפת כידוע נקראים כעת אריאנס על שם מלכם הראשון שהיה נקרא אריוך, ולפי דעת יוליוס פירסט, סאנסקריט אריא, נאָבעל והוא שם של מלך אשור אריוך מלך אלסר, כדרלעמר מלך עילם הוא מבני שם, ותדעל מלך גוים, ואמרו חז"ל במדרש רבה מקום יש ששמו גוים על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות (יונייטעד סטייטס) והמליכו איש עליהם ושמו תרעל, והארבעה מלכים האלה כרתו ברית ביניהם להיות לממשלה אחת ולהכניע כל הגוים תחת ממשלתם, ולא היה נמרוד מבני חם הראש להממלכה כי אם כדרלעמר מלך עילם מבני שם, וכל הגוים עבדו אותו שתים עשרה שנה ושלש עשרה שנה מרדו, ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים בעלי בריתו אתו להכניע את הגוים אשר מרדו בו, ויכו את רפאים הם הענקים ואת הזוזים ואת האימים ואת החרי ואת העמלקי ואת האמרי הישב בחצצון תמר וינצחו אותם, ויהי כאשר באו אל גבול סדם ועמרה,

אמרי נא אחותי את ואל תאמר שזה שקר וכתיב מדבר שקר תרחק, לא כן הוא, כי את בת אחי ובני בנים הרי הן כבנים ותחשוב לאבי כבת ולי לאחות, וכן ללוט קרא אח, ואמר אחים אנחנו, וישמע כי נשבה אחיו, וגם את אחותי, וגם זה יחשב לך למצוה כי תציל נפשי ממות, והמקיים נפש אחת כאילו מקיים כל העולם. למען ייטב לי בעבורך רצה לומר שאת תהיה גורמת שאנצל מן סכנת מות, כי אנכי איש חטא וזכות אבות אין לי שיגנו עלי בעת צרה, וחיתה נפשי בגללך רצה לומר בזכותך כי אתה צדקת ובזכותך לא אמות ואחיה, וכן היה.

ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאד ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה, וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם ואת אשר קרה לפרעה ולמצרים על דבר שרי אשת אברם כן קרה לפרעה ולמצרים בעבור זרעם ואמרו חז"ל (פרקי רבי אליעזר) והביא הקדוש ברוך הוא על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים להודיע שכן הוא עתיד להכות את מצרים בנגעים גדולים שנאמר וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים, ויקרא פרעה לאברם ויאמר וכו' ועתה הנה אשתך קח ולך וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו, ולא הניח את אברם לגור במצרים מפני הרעב, ואז ידע אברם כי לנסותו בא אלהים לראות הישמור מצותיו שאמר לו לך אל ארץ אשר אראך, ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה רצה לומר אל הדרך אשר נסע בראשונה הנגבה ככתוב קודם הלוך ונסוע הנגבה להשלים מטרת דרכו לבוא אל ירושלים, ואברם כבד מאד במקנה בכסף וזה־ ונתקיים מה שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא ואברכך בעשירות, וכן זרעו כאשר יצאו ממצרים כתוב ויצאו ברכוש גדול.

וילך למסעיו סביב סביב הארץ מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי, אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברם בשם ה'. ובזה נשלם מסעות אברם מסביב לארץ כנען.

וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים, רצה לומר וגם ללוט שהלך את אברם במסעיו לקרא בשם ה', גם הוא בזכותו של אברם נתברך בעשירות אם אף הוא בעצמו לא קרא בשם ה', כי אם ההולך את אברם כמו שפירשתי ויתהלך חנוך את האלהים, את האלהים התהלך נח, רצה לומר שלא עמד באמונתו שלימה והוא היה מקטני אמנה האמין ולא האמין, ובכל זאת נתברך בזכותו של אברם, ולוט כאשר הצליח ויהי לו צאן ובקר ואהלים סר מדרכי ה', וישמן ישורון ויבעט. כי כן הוא דרך האנשים הסכלים כאשר יצליחו יאמרו כי בכח ידי עשיתי כל אלה, ולא יכלו לשבת יחדיו, לוט עם אברם, ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט, והכנעני והפריזי אז ישב בארץ, ורעי של לוט היו מרעים בהמתם בשדות הכנעני והפריזי ונפל החשד גם על רעי אברם, ויריבו ביניהם. ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך כי אנשים אחים אנחנו,

והקדוש ברוך הוא בחר באברהם ובזרעו אחריו להיות לו לעם סגולה והם ילכו מחיל אל חיל לקרא לכל העמים בשם ה׳. ועוד ארבר מזה לקמן, ובביאורי עד כה נתישבו השלשה עשר דיוקי הכתוב ששאלתי בהתחלת ביאורי לפרשה לך לך, דוק ועיין ותמצא כי כן הוא.

מאמר ז׳ ויהי רעב בארץ

ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ, ועל ידי סיבת הרעב ירדו גם זרעו יעקב ובניו מצרימה למקום השיעבוד לבד מיצחק שאמר לו הקדוש ברוך הוא (בראשית כ״ו) אל תרד מצרימה, ואמרו חז״ל משום שיצחק היה עולה תמימה ועולה היא קרשי קרשים שאין רשאין להוציאן חוץ לעזרה, לכן לא ירד יצחק מצרימה, וירד אברם מצרימה לגור שם ולא להשתקע שם כי אם על מנת לחזור. וירד לארץ אחרת משום שכבד הרעב בארץ וירד בלתי פקודת אלהים כי אלהים לא אמר לו כאשר אמר ליעקב אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך, וגם לא אמר לו כאשר אמר ליצחק אל תרד מצרימה. ולא ידע אברם כי מנסה ה׳ אלהים אותו בזה כי ה׳ אמר לאברם לך לך אל הארץ אשר אראך הוא ירד מצרימה בלתי פקודת אלהים כי אם משום שכבד הרעב בארץ ולדעת חז״ל זה היה הנסיון הראשון מהעשרה נסיונות שנסה הקדוש ברוך הוא את אברהם, ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אברם בלבו אולי ירע דרכיו בעיני ה׳ שעזב את הארץ וירד מצרימה משום שכבד הרעב, ולא בטח בה׳ כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ובזה הראה לעיני הגוים שאמונתו בה׳ אינה שלימה, ובזה תשה אמונת ה׳ בעיני הגוים וחלל שם שמים ופגם בכבוד ה׳, והיה כאשר יקרא בשם ה׳ ויאמרו הגוים איה אלהיך אברם שאמרת לנו להאמין ולבטוח בו, מדוע ירדת אתה מצרימה מפני הרעב ולא בטחת בה׳ כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, טול קורה מבין עיניך. ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויירא אברם ויאמר בלבו כי חטא חטאה גרולה ועונשו גדול, ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה עלה על לבו שבני מצרים בעורים ושחורים ושטופי זמה ככל בני חם וחשודים גם על שפיכת דמים, והיה כאשר יראו את שרי אשתו והיא יפת מראה ויקחו אותה ממנו בחזקה ואותו יהרגו וזה יהיה ענשו. ואברם אמר בלבו לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה לקרא בשם ה׳, ואם חטאתי יסר יסרני יה ולמות לא יתנני. לכן ויאמר אברם אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו. רצה לומר, הן הוא אמת שאתה צדקת ולא יאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך כאשר נבוא מצרימה כי מלאכיו יצוה לך לשמור בכל דרכיך. אבל אנכי חטאתי לה׳ כי מריתי את פי ה׳ בזה שירדתי מצרימה ועזבתי את הארץ אשר אמר לי לך אל הארץ אשר אראך וחטאתי לה׳ והיה כאשר יראו אותך ואמרו אשתו זאת והרגו אותי כי בי החטא ואותך יחיו כי אתה צדקת.

שעשאו בחרן יצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה, והכנעני אז בארץ וכתב רש"י ז"ל הכנעני היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם. וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת. וכתב המלבי"ם ז"ל אל תתפלא מה שהכנעני הולך וכובש שזה מפני כי לזרעך אתן את הארץ הזאת. שאם היתה ביד בני שם לא היה מהראוי שזרע אברהם שהוא גם כן מבני שם שיקחוה מידם אבל בהיותה ביד בני כנען הארור יקחוה מידם בדין, ולא נראה לי פירושו. ולדעתי אדרבה כיון שזרע אברהם גם כן מבני שם מהראוי שיקחו את חלקם בארץ בתוך בני שם. ועוד כידוע שלא הורישו בני ישראל את הכנעני מן הארץ, ככתוב (יהושע י"ז) ויתנו את הכנעני למס והוריש לא הורישו. וטוב לומר שאמר ה' אל אברם אל תתפלא מזה שהכנעני הולך וכובש את הארץ של בני שם. לזרעך אתן את הארץ הזאת כי אתה וזרעך מבני שם והארץ הזאת תהיה נחלתם בתוך בני שם וכן פירש רש"י ז"ל שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם והוא שם בן נח. ראשי תיבות שם. לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם, והיא הארץ אשר אמרתי לך אשר אראך, רצה לומר אשר אראה לך שם, ובארץ הזאת תלך ראשונה לקרוא בשם ה'. ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, וכתב המלבי"ם ז"ל שמזבח זה לא בנה לקרא בשם ה' בפרהסיא שעדיין לא קבע שם מקום לשבתו. ולא נראה לי פירושו וטעמו, משום שרצון הקדוש ברוך הוא היה שלא ישב אברם במקום קבוע אלא שילך בארץ ממקום למקום לקרא בשם ה'. ואם לא יעשו תשובה להטיב דרכם אז בדין יקחו זרעו את הארץ כי אין עונשין אלא מזהירין קודם, והמזבח הראשון הזה אשר בנה אברם היה גם כן לתכלית זה. אלא שהכתוב בא להשמיענו גם כן שהמזבח הזה בנה אברם לה' הנראה אליו כאשר פירשתי קודם אל הארץ אשר אראך, ואז ידע אברם שהיא הארץ שאמר לו אלהים משום ששם נראה אליו אלהים לכן ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו. גם כן לקרא בשם ה'. ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה. (אהל הוא דירת עראי) וכתיב אהלה משום שאהל עשאו עבור הנשים, ודרך הנשים לשכון באהל וכן כתיב (בראשית ט') ויתגל בתוך אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'. ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה, ופירש רש"י ז"ל לפרקים יושב כאן חורש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר. וכן כתב המלבי"ם ז"ל, אחר שלמד שם ודרש לרבים נכחות צדק ואמונה נסע למקומות אחרים לפרסם שם ה', וסוף מעשה במחשבה תחלה, כי על כן הפיץ אלהים את דור ההפלגה על כל הארץ להיות מפוזר ומפורד לעמים שונים. וזה היה לטובת בני אדם שלא ילמדו זה מזה לעשות הרע בעיני ה'. והוא ישלח לכל עם ועם מלאכיו ונביאיו לדבר על לבם להטיב דרכיהם וללמד לאדם בינה והשכל לדעת את ה' ואת דרכיו הנאמנים,

מאמר ה׳ ואברכה מברכיך

ואברכה מברכיך, רצה לומר שאברך את מברכיך קודם שיברכו אותך כי אינו דומה ברכת העשיר לברכת העני כי אין להעני השגה בברכה גדולה. ולכן אברך את מברכיך קודם. וברכת העשיר הוא יותר טובה וגדולה, ומקללך אַאר אחר כך וקללת העשיר לא הוא רע כל כך כקללת העני. ועוד יש לומר ומקללך מלשין קלות ובזוי, רצה לומר והאנשים אשר יקללו את בני ישראל ויבזו אותם ויתנהגו עמהם כפחותי ערך והם המלשינים על עם ישראל ומשטינים על בית יעקב ויוציאו דבה על זרעו של אברהם להבזות אותם לעיני הגוים, הם האנטיסע־מיטען מימות עולם אשר פצו את פיהם לדבר שקר וכזב על עם ישראל כהמן ושטעקער וסייעתם. אָאר, והם יהיו בעצמם לבוז בעיני־הגוים בידעם כי שקר וכזב ענו פיהם על עם ישראל ודברו דבה על זרעו של אברהם לא אמת ויברכו בך כל משפחות האדמה, וזה יהיה לסימן שלא ישגיחו עמי הארץ לדברי שונאי ישראל, והוא שכל משפחות האדמה יתברכו כך. רצה לומר שכל משפחות האדמה יתפארו ויתרוממו את עצמם עמך, ויאמרו עליך שאתה אחד ממשפחותיהם ויקראו אותך על שמם ויתפארו בך ויאמרו שהחכם הגדול זה וזה הוא איש רוססיא איש גערמאני איש אנגלי.

מאמר ו׳ וילך אברם

וילך אברם כאשר דבר אליו ה׳. ואברם אמר בלבו כיון שאמר לו אלהים את כל הדברים לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, כוונת הקדוש ברוך הוא, הוא שיפרוש מכל בית אביו וילך לבדו, וילך אברם כאשר דבר אליו ה׳ ולא לקח עמו לא שרי אשתו ולא את בן אחיו שגם הם רצו לעבוד את ה׳ אחד אבל אף שלא רצה אברם ליקח את לוט, הלך אתו בלתי רצון אברם, וכאשר ראה אלהים שטעה אברם ולא ידע להבין את כל הדבר אשר דבר אליו ה׳. אז אמר לו אלהים שכוונתו היתה שהוא יפרוש מן עובדי אלילים אבל אותו שרצונם לעבוד את ה׳ אלהי השמים כמהו יקח עמו גם אותם, אז חזר אברם אל בית אביו ויקח את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו שגם הם רצו לעבוד את ה׳ אחד ואת הנפש אשר עשו בחרן הם הגרים כמאמר חז״ל, ויצאו ללכת ארצה כנען, כי כן היה רעתם כאשר יצאו מאור כשדים ללכת ארצה כנען, אך תרח אביו ושאר בני ביתו כאשר באו לחרן ישבו שם, וכאשר אמר ה׳ אל אברם לך לך מבית אביך נשאר תרח בחרן עם כל אשר לו שעבדו לאלילים 1) ואברם ושרה ולוט ואת הנפש

1) מזה משמע שאברם יצא מחרן שתי פעמים ובפעם הראשונה כאשר אמר ה׳ אל אברו לך לך היה אז אברם בן שבעים שנה ואחר חמש שנים חזר אברם ויקח את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת הנפש אשר עשאו בחרן ואז היה אברם בן חמש ושבעים שנה ובזה מיושב מה שאמר הכתוב (שמות) ובני ישראל ישבו במצרים ארבעה מאות ושלשים שנה. כי אם אני אומר שהיה אברם בן חמש ושבעים שנה כאשר אמר ה׳ אל אברם לך לך אזי חסר חמש שנים.

גורמת לשלשה דברים ממעטת בפריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת השם לכך הוזקק לשלש ברכות אלו שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם, והבטיחו על הבנים שיפרו וירבו, ככתוב (בראשית י"ז והפרתי אתך, וכן נאמר בזרעו (שמות) ויפרו וירבו ויעצמו במאד מאד, וכן יהיה לעתיד כאשר ילכו בני ישראל מגולה יהיה הרבוי יותר מן הנופלים ממנו, כי זה אי אפשר שמזרעו לא יתערבו בגוים כאשר יגורו בין העמים, פעם באונס ופעם ברצון, פעם מפני חמס המציק, ופעם וישמן ישורון ויבעט, אבל מעטים יהיו הנופלים ממנו שיתערבו וישקעו בין העמים, וברכו בממון, ככתוב ואברם כבד מאד במקנה בכסף וזהב, ובזרעו כתיב ויצאו ברכוש גדול, וכן יהיה לעתיד כי בכל מקום אשר ילכו בני ישראל לגור בין העמים יצליחו במסחר ויאספו להם הון רב, והיה כאשר יאמר להם אלהים לך לך מארצך, וצרת הכסף בידך ועלית אל המקום אשר אראך אל ארץ אחרת בין אומות העולם וגם שם יעשה פרי כמקדם, ואגדלה שמך, ככתוב (בראשית כ"ג) נשיא אלהים אתה, וכן היו זרעו, כי בכל מקום ומקום שהלכו בני ישראל לגור בין העמים התנשאו שמה להיות לראש, יוסף בארץ מצרים, ככתוב (בראשית מ"א) ראה נתתי אתך על כל ארץ מצרים. מרדכי, דניאל, חנניה, משאל, ועזריה, נחמיה, ועזרא, בגלות השני בבבל ופרס, גם בגלות האחרון מצינו שהתנשאו מבני הגולה להיות לשרי הממלכה, כדון יצחק אברבנאל ויוסף הנשיא, ועוד הרבה כמוהם היו לשרי צבאות המלוכה ככתוב בדברי הימים להעמים, וגם אחר כך התנשאו להיות לראש כמו קרעמיע, דיזראעלי, משה מאנטעפיארי, טראָצקי, יפה וסיר סעמיועלס ועוד רבים. וכן היו מבני הגולה שרי הכסף באנקירס כמשפחת ראָהטשילד הנודעים בלאָנדאָן, פאריז, וויען, אשר שמעם גדול עד היום הזה ומהם היו נדיבי לב הידועים כמו עדמונד ראָהטשילד ובאראָן הירש, וכן היו מבני הגולה חכמים גדולים וחברו ספרים הרבה בכל לשון ולשון ללמד לאדם בינה ודעת בכל ענפי החכמה גם היו לראש בבית הועד לחכמים בכל אפסי ארץ והיו פראָפעססאָרים ללמוד לכל העמים חכמה ומדע ואשר שמם נשמע בכל הארץ, וזה הוא שאמר הכתוב ואגדלה שמך, והיה ברכה, רצה לומר ואתה תהיה ברכה בכל ארץ אשר תבוא לגור שמה שתהיה מפורסם לנדיב לב להושיע את עניי העם כידוע שאברהם אבינו מכנים אורח היה, ואמרו חז"ל במדרש שאהל של אברהם מפולש היה ונכנסו בו מכל צד. ככתוב (בראשית י"ח) וירא שלשה אנשים וירץ לקראתם ויאמר סעדו לבכם ואחר תעברו. וכן יהיו זרעו של אברהם לברכה בין העמים. כי בכל מקום שיבאו לגור שמה מיסדים בתי צדקה לעניים ובתי חולים, וכל גוים יאשרוהו בעבור זה, ועוד יש לאמר והיה ברכה והוא שבני ישראל ישתדלו תמיד להגדיל ולהרבות מסחר הארץ, ועל ידי זה נתברכו בו כל גוים בין עניים ובין עשירים כידוע.

ובני ישראל יצאו ממצרים ב' אלפים תמ"ח הרי ארבע מאות שנה של ימי הגלות הראשון, וכנראה מסדר הדורות ששתי פעמים יצא אברם מחרן פעם הראשון כשהיה בן חמשים וחמש שנה ופעם השני כשהיה בן שבעים וחמש שנה ראה ספר הישר, (תוספות שבת דף י' ע"ב) לכן אמר לך לך ונראה לי לומר שפעם הראשונה יצא אברהם בעצמו ולא לקח שרי אשתו עמו וגם לא רצה ליקח את לוט באשר אלהים אמר לו לך לך מבית אביך, וילך אתו לוט, ובפעם השניה לקח את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת הנפש אשר עשו בחרן כאשר פירש רש"י ז"ל שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאום. מארצך וממולדתך, וקשה שהרי כבר עזב אברם עם תרח אביו את ארצו ואת מולדתו. אלא שהכתוב מדבר גם מזרעו של אברם, ואמר לו ולזרעו לך לך מארצך, רצה לומר מן הארץ אשר אתה יושב בה עתה ותחשוב את עצמך לתושב שמה ותאמר בלבך שהיא ארצך, וממולדתך ובפרט אם הארץ ההיא תהיה מקום מולדתך וכי שם בית אביך ואז בודאי תאמר שהיא ארצך, דע כי בארץ הגוים לא יתחשבו בני ישראל לאזרח ותושב לעולם ואם אף יתנו להם כתב תעודה ברתות העמים כתוב וחתום על הנייר שכן הוא. בכל זאת לגרים ונכרים יחשבו בין העמים בארץ לא להם. לך לך מארצך וממולדתך הנכרים לך. ומבית אביך אף שהארץ ההיא היא ארץ מולדתך ושם בית אביך. לך לך מבית אביך, רצה לומר העושים מעשי אביך העובדים לאלילים כתרח אביך. לך לך אל הארץ אשר אראך, רצה לומר לא ארץ מיוחד תלכי בגלות אתה וזרעך כי אם אל כל ארץ וארץ אשר אראך. שם תבוא להתמהמה מעט ולנוח מטרדת הגלות ושם תלמוד לעמים אמונת אלהים אחד אמונת האמת ודרכיו הנאמנים, ואחר כך תבוא אל הארץ, הארץ הידוע שעיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה. אשר אראך, שהארץ ההיא היא ארצך. ושם תשב לבטח כאשר יכלו שנות הגלות.

מאמר ד' אעשך לגוי גדול

ואעשך לגוי גדול, רצה לומר גדול לא בכמות ולא במספר רב, כי כבר כתיב (דברים) כי לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים, כי אם גדול באיכות גדול בחכמה, גדול במדע. ככתוב שם. ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראינו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום. על כן כוונת הכתוב ואעשך לגוי גדול בחכמה ומדע עם הספר וגדול במדות טובות, ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה ופירש רש"י ז"ל שהדרך

משה רב לכם בני לוי כי זכיתם להיות לממלכת כהנים, וכן צריך להיות עם סגולה בין כל העמים המפוזרים בכל הארץ להיות להם לראש להורות להם את הדרך אשר ילכו בה לטוב לכל העמים, לכן בדור ההפלגה כאשר פזר הקדוש ברוך הוא את בני אדם בכל העולם להיות לעמים שונים, אז נצרך היה להיות עם סגולה בין העמים להיות לראש לכל העמים להורות את דרך עץ החיים בעולם לטוב לכל בני אדם, וכידוע שאף אם בדורו של אברהם נמצאו אנשים יראי ה' כנח שם ועבר, אברם היה אחד בדורו לקנא קנאת ה' צבאות לקרוא בפרהסיא בשם ה' והוא היה הראשון כאשר אמרתי קודם למסור את נפשו על קדושת השם כי על כן מצא אברם חן בעיני ה' ויבחר בו ובזרעו להיות לו לעם סגולה בין העמים וזה תהיה עבודתו לנסוע ממקום למקום להוכיח לבני אדם ולדבר על לבם שיסורו מדרכיהם הרעים ולבלתי לעבוד אל האלילים, כי אם להאמין באל השמים שהוא אל אחד, וללמד אדם בינה לדעת את דרכי ה' הטובים, למען יבינו בני אדם וידעו איך להתנהג בין איש לאיש ובין אדם למקום בסדר עולם החיים. וכן עשה כאשר אבאר לקמן שכל ימיו השתדל להחזיר בני אדם למוטב ויטה אברם את לב בני אדם לעבוד את ה' ולעשות הישר בעיניו למען יטב להם ולבניהם אחריהם עד עולם. ויבחר בו ובזרעו להיות לו לעם סגולה והוא שגם זרעו של אברהם יסעו ממקום למקום וילכו מחיל אל חיל להתנוסס בין העמים בכל אפסי הארץ ללמד לתועים בינה ומדע לקרוא בשם ה' אחד. ולהורות לכל העמים דרכי ה' הטובים והנאמנים וחוקים ומשפטים ישרים המוליכים את האדם לעלות למעלה הרוממות ולהצלחה, האמיתית.

מאמר ג' ויאמר ה' אל אברם

ויאמר ה' אל אברם, ואמרו חז"ל אב־רם שהיה אב־רם לגוי רם, ואברם פילוסוף גדול היה ואחר עיון וחקירה ידע את ה' ככתוב בספר יצירה המתיחס לאברהם והמלבי"ם ז"ל כתב אחרי שאברהם דרש וחקר ועיין להשיג את ה' על ידי עיונו זכה לדבר ה' ויאמר ה' אל אברם, לך לך, רצה לומר לא לאיש רם במעלה כמוך הוא היאות שתשב במקום אחד בדירת קבע. לאיש אב־רם כמוך הוא היאות שתלך ממקום למקום לקרוא בשם ה' לכל העמים. לך לך פירש רש"י ז"ל להנאתך ולטובתך. רצה לומר כי זה יהיה הצלחתך האמיתי, לך לך לקרוא בשם ה' לכל העמים ואתה תהיה לאב־רם בכל הארץ. לך לך, רצה לומר לך לך ואל תעשה דירתך קבע אך הלוך ונסוע ממקום למקום, לך לך רמז לו ולבניו שהוא ילך וגם בניך אשר לך ילכו, ממקום למקום להתנוסס בין העמים לקרוא בשם ה' למען לתקן המעות אשר יזמו לעשות אנשי דור ההפלגה, ועוד יש לומר לך לך רמז לו שימי הגלות הראשון של זרעו שאמר לו אלהים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה יתחיל למנות מיום שנולד בנו יצחק והוא בעצמו יהיה אז בן מאת שנה, כמספר לך לך. צא וחשוב יצחק נולד ב' אלפים מ"ח שנה לבריאת העולם

משום שכתוב (דברים) לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים. ואי אפשר לומר שאמר אלהים על ישמעאל ככתוב שם (בראשית כ"א) כי לגוי גדול אשימנו. משום שאמר שם כי ביצחק יקרא לך זרע, ואם על שניהם אמר היה צריך לכתוב בלשון רבים לגוים גדולים. ה) במה מצא אברם חן בעיני ה' שברך אותו בכל הברכות האלה, ככתוב (בראשית ט"ו) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, כי מיד אחר כך אמר אברם במה אדע משמע שהאמין ולא האמין. ו) מה הוא שאמר ואברכה מברכיך ומקללך אאר. ז) ונברכו בך כל משפחות האדמה, משמע שלא יהיה אף אחד שיקלל אותו וסותר הכתוב זה את זה. ח) וילך אברם כאשר דבר אליו ה', כיון שהציווי היה לך לך והוא הלך היה צריך לכתוב וילך אברם מה הוא כאשר דבר אליו ה', משמע שהיה דברים בגו ההליכה עצמו, ואם לא הכתוב מיותר. ט) וילך אתו לוט. מה ישמיענו הכתוב בזה. י) ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן, מה זה ישמיענו הכתוב שנות חיי אברם בצאתו מחרן. יא) ויקח אברם את שרי אשתו. ואיך לקח אותה אחר שיצא והיה צריך לכתוב קודם ויקח ואחר כך וילך. יב) ואת לוט בן אחיו. וקודם אמר הכתוב וילך אתו לוט. ואם הלך אתו מה הוא ויקח אותו, והמאמר הזה נראה מיותר, ועוד קשה כיון שאמר הקדוש ברוך הוא לאברם לך מבית אביך איך לקח אותו והוא מבית אביו. וגם על שרי יש לשאול כי גם היא היתה מבית אביו בת הרן ואחות לוט. יג) ויצאו ללכת ארצה כנען מזה משמע שאברם ידע אל איזה ארץ הוא הולך וקודם כתיב אל הארץ אשר אראך. ועוד מדוע אמר הכתוב שנית ויצאו ללכת כיון שכתוב קודם וילך אברם. מה הוא וילך ויצאו שתי פעמים.

מאמר ב' אחד המאחד

והנני לבאר כל ענין הכתוב ובביאורי זה יתורצו כל השאלות ודיוקי הכתובים האמור קודם והנה הוא, סדר הנהגת החיים בכל הבריאה הוא שכאשר יתקבצו ויתאחדו סעלם פרטים רבים להיות לגוף אחד, אז נמצא חלק אחד בגוף שהוא סגולת הגוף והוא מתנשא לכל להיות לראש לגוף, והוא הסעלם אשר יתאחדו להיות למכונת המוח שבגוף שעל פי השגחתם ופקודתם יעשה כל העבודה הנצרך לטובת כלל הגוף לשמור אותו ולקיימו בסדר החיים, וכן הוא כאשר יתקבצו משפחות רבים להיות לעם אחד מחויב להיות ביניהם אנשי סגולה בעלי חכמה ומדע יודעי דת ודין להורות להעם את הדרך הטוב אשר ילכו בה וללמד להם חוקים טובים וישרים הדרושים לקיום העם בסדר הנהגת עולם החיים לטוב לכל העם, כידוע ששבט לוי בחר ה' להיות לאנשי סגולה בתוך עם ישראל להורות לבני ישראל את הדרך אשר ילכו בה ולשפוט שפוט ולעשות עבודתם בקודש, ככתוב (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, וכתיב (דברים י"ז) כי יפלא ממך דבר ובאת אל הכהנים הלוים והגידו לך דבר המשפט, וכידוע שבמחלוקת קרח ועדתו כאשר אמרו למשה רב לכם כי כל העדה כולם קדושים והשיב להם

וכנראה שבעת ההיא נפרדו בני שם מבני חם וילכו לגור במקום אחר כי יראו לעבוד את ה' מחמת המלך נמרוד ושריו. וזה הוא אשר ספר לנו הכתוב, ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם. רש"י ז"ל פירש, ויצאו אתם ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי. והמלבי"ם ז"ל פירש ויצאו אתם עם אברם ותרח. ולא נראה לי פירושם משום שכתוב ויקח תרח את אברם בנו וכו' והיה צריך לכתוב ויצא אתם או ויצאו אתו, או ויצאו סתם, רצה לומר כולם יצאו ללכת ומלת אתם מיותר, אך לפי שאמרתי קודם שבני שם נפרדו מבני חם והלכו לגור לעצמם לארץ אחרת וספר לנו הכתוב שגם תרח מבני שם לקח את משפחתו ויצאו אתם עם בני שם מאור כשדים ללכת ארצה כנען, ששם היו בני שם בעת ההיא שנפרדו מבני חם ונמרוד מלכם ושם היה גם בית אביו, ושם נמלט גם הוא ואברם בנו מחמת נמרוד וממשלתו. מלבד נחור ומשפחתו שעבד אלילים נשאר עם בני חם, ואחר כך גם הוא הלך לגור עם בית אבותיו בחרן, ורבים מבני שם הגם שעבדו אלילים כבני חם בכל זאת נפרדו מהם והלכו לגור עם בני שם לארץ אחרת. ויבאו עד חרן וישבו שם. ותרח בעצמו היה עובד אלילים, וימת תרח בחרן, וכתב רש"י ז"ל בחרן הנון הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום, רצה לומר שאברם היה אחד בבית אביו שהאמין באלהים אחד, ואברם היה אחד בדורו לפרסם שם ה' ואחדותו, והוא היה הראשון למסור את נפשו על קדושת השם ללמד לתועים בינה, ומוסר השכל לכל בני אדם בכל הארץ, לכן עד אברם חרון אף של מקום, ועם אברהם תקופה חדשה באה לעולם, כאשר אבאר.

פרשה לך לך

מאמר א' השאלות

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. רבו המפרשים לפרש ענין הזה וכל דבריהם אמת וצדק, אבל לא מצאתי פירוש אחד מספיק לבאר את כל הענין מראשית ויאמר עד סוף כריתת הברית והמחזה אשר ראה אברם, כי לדעתי כל הכתוב הוא ענין אחד, ואמרתי לבאר את כל הכתוב כפי השגתי אשר חנן לי אלהים מראשית ועד אחרית, והנני להעריך קודם דיוקי הכתוב ואחר כך אבאר והנה הוא.

א) מדוע כפול המלה לך לך. ב) מדוע אמר מארצך וממולדתך כיון שכבר עזב את ארצו ואת מולדתו קודם עם תרח אביו וישבו בחרן, וחרן לא היה לא ארצו ולא מולדתו, והיה צריך לומר מבית אביך ולא יותר. ג) מדוע לא אמר לו שם הארץ כי אם אל הארץ אשר אראך. ד) ואעשך לגוי גדול, ומי המה הגוי הגדול, ואי אפשר לומר שאמר הקדוש ברוך על עם ישראל שהם יהיו גוי גדול,

את הרע אשר ביניהם. וכן כתב המלבי"ם ז"ל הבה נרדה לא נמתין עד שישחיתו כל בני אדם רק עתה נעשה פירוד ביניהם על ידי פירוד הלשונות שעל ידי כן נעשה פירוד ביניהם׳ וזה לטובת הכלל כי כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם, שעל ידי שנפוצו בארץ לא נתפשטה הכפירה באלהות לכל העמים, ועל ידי אנשים מלומדים יראי ה׳ יהיה באפשרת להחזיר את בני האדם למוטב, וילמדו אותם דעת האמת לקרוא בשם ה׳ אחד, ואז ייטיבו בני אדם את דרכם בחוקים טובים ומשפטים ישרים בסדר הנהגת החיים בעולם לטוב להם ולבניהם אחריהם, כאשר אבאר לקמן ענין אברהם אבינו ושליחותו בפקודת אלהים להלוך ולנסוע ממקום למקום לקרא בשם ה׳ בכל הארץ.

מאמר כ"ה תולדות שם

אלה תולדות שם, שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול. לדעת חז"ל יפת היה הגדול והוכיחו מן הכתובים אחי יפת הגדול ומן הכתוב שם בן מאת שנה, ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ראה פירוש רש"י ז"ל שכתב איני יודע אם יפת הגדול או שם. כשהוא אומר שם בן מאת שנה ויולד שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול׳ שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה. ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול.

ולדעתי מזה עוד לא ראיה שיפת היה הגדול ושם הצעיר, ופשוטו של הכתוב שם בן מאת שנה, שהוא היה בן מאת שנה כשהתחיל להוליד, והוליד עילם ואשור אחר המבול, ושנתים אחר המבול הוליד את ארפכשד ושם היה הבכור כי כן הוא נזכר תמיד ראשון בכתובים, שם חם ויפת. ראה מה שכתבתי על זה קודם׳ ופה בא הכתוב ללמדנו סדר יחוס של אברהם אבינו כי סדר הדורות ותולדות שם כבר כתוב קודם, אלא הכתוב בא להשמיענו שאברהם ושרה שהם מבני שם ישבו קודם בארץ שנער עם בני חת תחת ממשלת נמרוד אשר מרד באלהים. ורבים מבני שם התערבו עם בני חם וילמדו ממעשיהם לעשות הרע בעיני ה׳. מלבד יחידי סגולה כאשר כתב המלבי"ם ז"ל ששם ועבר ויחידי סגולה מצאו מפלט בארץ ישראל ואברהם קרא בשם ה׳ בפרהסיא ורבים לקחו ממנו לקח, ואברהם היה פילוסוף גדול כאשר אמרו חז"ל בתלמוד ובספר יצירה, שאברהם דרש וחקר וצרף ועיין להשיג את ה׳ על ידי עיונו, והוא היה הראשון בדורו לקרוא בשם ה׳ בפרהסיא והוא היה הראשון לקנא קנאת ה׳ צבאות ללמד לתועים בינה לדעת כי ה׳ הוא האלהים הוא אחד, והוא היה הראשון למסור את נפשו על קדושת השם ככתוב בספר הישר שהשליכוהו אל כבשן האש וה׳ הציל אותו מן האש׳ וכאשר שאל אותו המלך איך לא נשרפת באש ויאמר אברם אל המלך אלהי השמים והארץ אשר בטחתי בו ואשר הכל בידו, הוא הצילני מן האש, ויעבוד אברם את ה׳ אלהיו וילך בדרכיו ובתורתו ויטה אברם את לב בני האדם לעבוד את ה׳.

את ה' כמים לים מכסים, ואמר הנביא (ירמיהו ל"א) אחרי הימים ההם נאם ה', נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלהים, והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו איש רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה'. ואמר הנביא (זכריה י"ד) והיה ביום ההוא והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ואמר הנביא (צפניה ג') כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'.

מאמר כ"ד על כן קרא שמו בבל

על כן קרא שמו בבל כי שם בלל ה' את שפתם, רצה לומר שם העיר ששם היה נבנה המגדל קרא בבל. כי עוד שלש ערים אחרות נבנו בארץ שנער ככתוב בספר הישר. ארך, אכד וכלנה. ושם העיר שנבנה בתוכה המגדל קרא בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. כאשר בארתי קודם שדווקא שם בבנין המגדל נודע לבני האדם שהם מדברים בלשונות שונות. ועוד יש לומר שעיר אחת גדולה בנו דור ההפלגה ככתוב הבה נבנה לנו עיר, עיר אחת ומגדל בתוכה, ואותה העיר היתה נקראת מאנשי דור ההפלגה בשמות שונים, ארך, אכד, וכלנה. ארך, כמשמעו ארוך בשטח, משום שבימים הקרמונים טרם ידעו בני האדם לחפור בארות, סדר העולם היה לבנות הישוב אצל נהר משום שאי אפשר לבני האדם להתקיים בלתי מים. לכן דור ההפלגה בנו את העיר אצל שפת הנהר פרת אופראטאס לארכו, לכן קראו להעיר ארך. ואחרים קראו לאותה העיר אכד, מלשון עקד ועניינו קשר, על שם שהתאחדו כולם בקשר אחד לבנות את העיר. ועוד אחרים קראו לאותה העיר כלנה, על שם שנבנה מכולם וקראו את העיר בשמות שונים, על כן קרא שמה בבל שם רביעי כי שם בלל ה' שפת כל הארץ וקראו להעיר בשמות שונים, ואמר הכתוב על כן קרא ולא נזכר מי קרא משום שמהם מדור הפלגה קראו אותה בבל, ועוד יש לומר שאפשר שמתוך הרעדה שהיה בעת ההיא בארץ שנער כנראה מספר הישר ופרקי אליעזר נחרבה העיר ונשאר ממנה ארבעה חלקים מן הישוב נפרדים זה מזה. וכל חלק היה נראה כעיר לעצמו, וקראו אותם בארבעה שמות ארך, אכד, כלנה, ובבל, על שם השמות שקראו לאותה העיר בראשונה קודם שנחרבה והיתה עיר אחת, ומלקדמין קראו את העיר שנער על שם הארץ שנער, על שם שנער ה' מתי המבול, ואחר כך קראו לאותה העיר בבל. כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. ופירש המלה שנער ובבל אחד הוא.

ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ, על כי סרו בני אדם מדרך הישר בעת ההיא וימרדו באלהי השמים ויאמרו נעשה לנו שם ויעברו לאלהים אחרים, וכאשר בלל ה' את שפתם כן נבלל ונבדל הדעת ביניהם, ונחלקו בני אדם בדעותיהם בענייני אלהות ובמדותיהם ובהנהגתיהם בסדר עולם החיים. ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ, וזה היה לטובתם. וכידוע שהנערים בנקל ילמדו זה מזה מדות הרעות והמגונות, לכן הפיצם וכאשר יהיו מפוזרים לא ילמדו זה מזה

בפרט ולהצלחת העולם בכלל. ודעתי כי הוא אינו אמת ושוא תשועת האדם בזה. כי כבר אמרו חז"ל (בפרקים) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, ולא שירבה לו חיים של טובה ופרנסה, ולא מן סדר העשירות והעניות בעולם יבוא איזה תועלת להתפתחות שכל האדם. ולא העשירות הוא הצלחת האדם כי אוהב כסף לא ישבע כסף וכל מי שיש לו מנה רוצה מאתים, ואמרו חז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו וכל ימי חייו ישתדל האדם לאסוף ולהרבות רכושו לאין סוף, על כן הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם ולא יוליך אותו להצלחה ומצב הרוממות כאשר חשבו החכמים, כי אם ישפיל נפש האדם ותוליכהו לקבר בחצי ימיו, על כן העשירות והעניות יעצור התפתחות האדם בפרט לעלות למדרגה עליונה להיות ראוי להקרא בשם אדם, וישבות גם כן התפתחות העולם בכלל, וכל זמן שיהיה עשירות ועניות בעולם. לא יהיה שלום בין בני אדם בארץ ותמיד יהיה קנאה ושנאה ביניהם ויתרבה גזל וחמס ושוד ורצח בארץ כאשר הוא בין החיות והפראים וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. ולדעתי אי אפשר שיהיה אחדות וריעות ושלום בין בני אדם עד שיעבור הזדון ההוא מן הארץ. וכידוע שהמקור ושורש סיבת סדר העשירות והעניות בין בני אדם נתהוה על ידי קבוץ המדיני. על כן כל זמן שבני אדם בדור ההפלגה היו עדיין במצב השפלות, טרם ידעו להבחין ולדעת דרך החיים אשר יהיה טוב להם באמת וכאשר יתאחדו ויהיו לעם אחד תחת ממשלה אחת לא יחדל עני ואביון מקרב הארץ, לכן ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ וכל משפחה ומשפחה תשכון לבדד לעצמה. עד כי יבוא יום וישכילו ויבינו בני אדם וידעו להשיג את חוקי האלהים הטובים והישרים אשר שתל אלהים בכל הבריאה בכלל ובבני אדם בפרט להיישיר ולהטיב את דרך החיים בעולם, וכל אדם פרטי בהנהגה מעולה יעלה במצב הרוממות ויתנשא על כל חי להיות כאלהים יודעי טוב ורע ויהיה ראוי להקרא בשם אדם, אז, יהיה טוב לבני אדם להתאחד לאגודה אחת להצלחת האדם בכלל, ואז יהיה שלום ושלוה ואחוה וריעות בין כל בני אדם וכולם יחיו חיים של טובה וברכה בכל הארץ לעולמים, ואל זה היום נבא הנביא (ישעיה ב') והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכו באורחותיו. וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. ואמר (שם י"א) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. והריחו ביראת ה'. ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח, ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ, והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו. וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ, ועגל וכפיר ומריא יחדיו, ונער קטן נהג בם. ופרה ודוב תרעינה יחדיו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן, ושעשע יונק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. כי מלאה הארץ דעה

יהיה לו איזה תועלת להטיב מעמדו. ובני אדם לא ישגיחו על העיקר של תורת משה ואהבת לרעך כמוך, ואמר רבי עקיבא זה כלל גדול, ובן עזאי אמר זה ספר תולדות אדם זה כלל יותר גדול מזה. כי טחו עיני אדם מראות ואטם אזנו מלשמוע ללמוד ולדעת חוקי אלהים הישרים והטובים לכל בני האדם. מימות עולם רבים ממשפחות עמי הארץ לבנים ושחורים היו לעבדים ולשפחות לאצילי העם. ולא אך לעבדים ולשפחות נמכרו לעשות עבודתם בבית ובשדה לזמן ידוע כי אם לצמיתות והיו הם ובניהם ובני בניהם לקנין עולם לאצילי העם. ויעשו עמם כאות נפשם ויהיו בעיניהם כחיות ובהמות השדה וימכרו אותם איש אל רעהו ויפרדו איש מאשתו האהובה לו והבנים מהאבות ועושים מעשים אשר המה נגד הצדק והיושר. ולא עוד אלא ירצחו ויאנפו הנערות והבתולות. ואין מי שימחה בידם לעשות התועבות האלה. כי אין דין ואין משפט נגד האצילים, ואין שום איש להמליץ ולהציל האומללים מיד ההריצים כי הממשלה וכהני הדת יתמכו ידיהם. באמרם כי הברואים האלה בצורת אדם פחותי ערך המה וקללת אלהים תלויה עליהם להיות עבדים מבטן האם ואין אחד מהם אשר יעלה על לבו לאמר הלא אב אחד לכולנו ואלהים אחד ברא את כולם, ולכולם אמר אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ ולכולם נתן את הארץ לעבדה ולשמרה, ולא עלה על שום לב מן האצילים וכהני הדתות לאמר כי רע הוא בעיני ה׳ ולחטא יחשב העושה התועבות האלה. וגם אף אחר ששלחו העבדים האלה חפשי, זה לא כביר, והדת נתנה בכל מדינה ומדינה כי חוק אחד ומשפט אחד יהיה לכל בני אדם באין הבדל מראה צבע עור האדם ויחוס הלאומי, אבל כל זה לא הועיל ועדיין יחשבו אותם לפחותי ערך בכמה עניינים בחברת המדיני, זה הוא האחרות וריעות הנמצא בחיי החברותיי בין בני אדם בעולם, והמקור ושורש הרע שקרה לבני אדם מימות עולם עוד בימים הקדמונים היה על ידי המפלגות בעם שהיה ביניהם עשירים ודלים. ומוכרח היה העני למכור את עצמו לעבד, עוד לא חדל, ולכן צוה לנו תורתינו הקדושה ואמרה (ויקרא כ״ה) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבוד בו עבדת עבד, ואמרו חז״ל (ספרא ע״ח) שתנהוג בו באחוה כשכיר כתושב יהיה עמך, עד שנת היובל יעבוד עמך, ויצא מעמך הוא ובניו עמו, לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך.

מאמר כ״ג אצילים והמון העם

רבים מחכמי המדע אמרו שסדר העולם בין בני אדם, שנמצא ביניהם עשירים ודלים הוא טוב מאד להתפתחות העולם בכלל ולבן אדם בפרט, משום שההבדל הזה הוא הסיבה לעורר את תשוקת האדם למלאות חסרונו, והקנאה תרבה תאוות האדם למה שאין לו. ויכריח אותו לבקש תחבולות להתעשר. ועל ידי זה יתפתח שכל האדם בחכמות שונות וישתדל למצוא מכונות חדשות להטיב מלאכתו ועבודתו למען ייטב מעמדו, וזה יוליך את האדם מעלה מעלה אל מצב הרוממות

מאמר כ"ב דעת חכמי המדע על דבר ממשלה

רבים מחכמי המדע הראו לדעת במאמריהם כי כן הוא חוק הטבע בבריאה בבעלי החיים אשר יחיו חיי חברה וריעות, היינו אגודת הסעלם בגוף החי. וחיי חברת הנמלים והדבורים, כידוע אשר יש ביניהם עבדים, והעבדים יתנו את נפשם למות במלחמה עם האויב לטובת כלל החברה ולטובת האצילים והממשלה. והוא חוק הטבע וכן צריך להיות בין חברת בני אדם כאשר יתאחדו להיות לעם אחד, ולדעתי יש חילוק גדול בין חברת הנמלים והדבורים ובין חברת בני אדם. הדבורים כידוע נחלקו לזכרים ועבדים ומלכה אחת והיא האם כל חי לדור העתיד. הזכרים המה חלושי כח אשר יתנו חילם לנשים למען קיום המין לדורות. וכידוע שאחר עשית מלאכתם הקצובה להם בטבע. העבדים ימיתו אותם באשר הטבע אין צריך להם עוד ולמותר יהיה לכלכל אותם כל הימים עד אשר יגועו מאליהם בטבע כי לשנה הבאה דור חדש יברא וזכרים חדשים טובים ומעולים מהישנים יבואו לעולם, והעבדים המה הגבורי כח, המה יעשו כל מלאכת העבודה בבית ובשדה וכולם יתפרנסו מיגיע כפם חלק כחלק ומשפט אחד לכל החברה. לכן כולם כאיש אחד יערכו מלחמה לנגד האויב והוא מן הדין שכל אחד מהעבדים יתן את נפשו למות במלחמה עבור הכלל, למענם ולטובתם. והנמלים כידוע הנקבות לא יצאו למלחמה, כי הנקבה היא אם כל חי לדורות העתיד לבוא, והזכרים והעבדים משפט אחד לכולם לכל החברה, חלק כחלק לכל דבר, כי על כן מן הדין הוא שכל אחד מן החברה יתן את נפשו למות במלחמה עבור הכלל, ובחברת סעלם של גוף חי כידוע נחלקה העבודה לכל מין סעלם וסעלם של חברת הגוף לעצמו כל מין סעלם יש להם עבודה לעצמם וכל עבודה ועבודה שהם עושים הוא לטובת הכלל, וחלק המלחמה ללחום באויב לעת הצורך נתנה ביד הסעלם הנקראים פהאגאסיטעס, הוא סעל לבן הנמצא בדם בין סעלם אדום אחד לחמש מאות. ועבודתו הוא ללחום נגד האויב הבא אל תוך הגוף. וכידוע שמשפט אחד לכל סעלם הגוף וכולם יעשו את עבודתם באמונה באין שר ומושל עליהם וכולם יהנו מיגיע כפם בשווה ואין אחד גדול מחבירו במעלה. ראה מה שכתב סיר הומבאלד במאמריו והחוקר מ. דעשובערט בספרו די לאו אף נייטורע פארט 1 די עטיקאל סיסטעם, לכן בצדק יתנו את נפשם למות במלחמה עם האויב עבור טובת הכלל, רצה לומר לטובת כל גוף החי הנוצר מסעלם רבים אשר עבודתם בגוף שונה זה מזה, אך התאחדו לחיות בחברת גוף אחד, לא כן הוא בין חברת בני אדם אשר התאחדו להיות לעם אחד לחיות חיי ריעות, כי אין אהדות ביניהם, והריעות הוא אך לפנים, והוא משום שהם מוכרחים לעשות מסחר זה עם זה ומתפרנסים זה מזה בתמורת מלאכת העבודה הנצרך לחיי האדם. אבל באמת כל אדם הוא עולם לעצמו, וכל בית אב ישתדל בכל האפשרות אך לטובתו, והוא ידרוס ברגליו חוקי הטבע ולא איכפת לו אם במעשהו ירע לרעהו. אם אך מזה

מאמר כ"א הדת והממלכה

וגם בעת הזאת אחר שנפרד הדת מן הממשלה, ואף במדינות החפשיות שאין להם מלך כלל והממשלה תתנהג על ידי בחירי העם, גם עתה נבחרי העם לא ישמעו ולא יטו אזן לתלונת העם על מעשיהם הרעים. ונבחרי העם יעשו ברצון האצילים והעשירים. והמון העם הרבים בעל כרחם יענה אמן לכל החוקים והמשפטים אשר יעמיסו הנבחרים עליהם על דלת העם בעצת העשירים, ותלונת ההמון לא ישמע ואין דין ואין משפט לנגדם, ואם יצעק הדל אין מי שיקשיב לקולו וישמע לזעקתו. ובצדק אנו מתפללים אל אלהי השמים זעקת הדל תקשיב ותושיע, כי אין מי בארץ שיקשיב לקול הדל ויושיע לו, וגם זה ידוע שעל ידי הנהגת הממשלה נעשו מפלגות בארץ, ויהיו לשרי העם ולשופטיו. ודלי העם הם המון העם הרבים, יחיו חיי צער והעשירים יחיו חיים טובים על חשבון הדלים, והמון העם אלה האחרונים יסבלו משאת הממלכה כל הימים, וכאשר הממשלה תתגר מלחמה עם עם אחר על בלי מה כי אם בעצת השרים ולטובת העשירים לאסוף כסף הרבה, המון העם ישא על שכמו את המס לצרכי המלחמה, הם יתנו את הכסף והעבודה לעשות כל מלאכה הנצרך למלחמה, והם ישלחו את בניהם הבריאים והחזקים לאלפי אלפים נגד האויב אל שדה המלחמה לשפוך את דמם עבור ארץ מולדתם, ויכנו את הנערים אנשי החיל היוצאים למלחמה בשם פאטריאָטים והאצילים ושרי העם ישבחו ויהללו אותם בשערים למען יתקנאו בהם כל הנערים, וגם הם ישפכו את דמם עבור ארצם ומולדתם בבוא יום לתגר מלחמה שנית למענם ולטובתם. כי באמת המון העם ישפכו את דמם אך בעבור אצילי העם ושריו, כי הטוב ופרי הארץ המה יאכלו. והמון דלי העם יחיו חיי עוני, ומה הוא זה פאטריאָטיזמוס, כי לקחו להם בני אדם המשרה בידם ויחלקו להם את הארץ וישימו גבולות ביניהם ויקראו את הארץ בשם ארץ רוססיא, ארץ גערמאני וארץ אנגלי לאמר זה חלקי וזה נחלתי. עד פה תבוא ואסור לעבור את הגבול מארץ לארץ בלתי רשיון הממשלה, הלא אב אחד לכל בני אדם ואלהים נתן את הארץ לכולם בשוה לעבדה ולשמרה, אך האצילים והשרים המעטים המה לקחו להם המשרה ביד חזקה ויציגו גבולות בארץ בין עם לעם למענם ולטובתם כי אך העשירים יתענגו מטוב הארץ, והמון העם הדלים והרבים יעשו כל מלאכת העבודה בבית ובשדה ויחיו חיי לחץ. וכאשר תתלקח מלחמה בין עם ועם, המון העם הדלים ישפכו את דמם עבור ארץ מולדתם בשם פאטריאָטיזם, זה הוא חלק הדל וזה הוא משכורתו תחת העמל אשר יעמול בארץ כל ימיו תחת השמש. ואחרי מות קדושים אמור, ואצילי העם יבנו מצבה על קברו לזכרון, חרות עליו פה נקבר הפאטריאָט, זה וזה, ולא אצילי העם יטריחו את עצמם לבנות המצבה, כי אם דלי העם המה יעשו את המלאכה והעשירים ישלמו משכורתם בכסף אשר קנה הפאטריאָט השוכן עפר בדמו אשר שפך על שדה המלחמה. ואצילי העם עוד יקנו להם שם טוב, ונקראים בשם נדיבי לב העם.

השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ולא יכלו לבנות את המגדל יותר גבוה כי היה קשה להם העבודה לעשות. ואפשר שהתבוננו בני אדם שהמגדל לא נראה ממרחק רב ולא ידעו לזה מדוע לא נראה המגדל ממרחקים כי לא ידעו עדיין בני אדם שהאדמה כדורית. ואף אם יבנו את המגדל עד לב השמים לא יראה ממרחק רב. לכן חדלו לבנות את המגדל כבר קודם שחדלו לבנות את העיר. לכן אמר הכתוב ויחדלו לבנות את העיר משום שאחר שחדלו לבנות את המגדל עדיין בנו את העיר. וכוונת דור ההפלגה בבנין העיר היתה כאשר אמרתי קודם שתהיה העיר מעטראפאלים, עיר מלוכה, ושם יהיה משכן המלך ושריו שופטיו ושוטריו ומשם יפקיד המלך פקידיו על כל העמים מסביב ומשם תצא הדת והתורה לכל בני אדם בכל הארץ. ובנין העיר היה יותר רע מבנין המגדל כי בענין בנין המגדל היה מעורב טוב ורע, כאשר אמרתי קודם שהיה טוב לבני אדם למען להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, אבל בנין העיר היה כולו רע. רע בעיני ה' ורע לבני אדם כאשר הוכחתי קודם וכאשר כתב המלבי"ם ז"ל, שזה היה נגד רצון אלוה שרצה שבני אדם ימלאו את הארץ, והם רצו להתישב ולכונן ממלכה גדולה ולחיות חיים המדיניים ומלך בראשם מושל ממשל רב. והתולדה שתצמח מבנין העיר וקבוצם המדיני שירבה חמס ושוד וגזל ורצח בין בני האדם בשיגבור הזדון וממשלת עריצים, וכל בני אדם יהיו כפופים תחתם ומוכרחים להאמין באמונתם. וכידוע שבעת ההוא מלך נמרוד עליהם ואמרו חז"ל שקראו לו נמרוד על שמרד בה', והוא ויועציו כולם כחשו בה' ואמרו כי לא אל הוא. ואברם שהאמין באלהי השמים וקרא בשם ה' לכל אנשי הארץ השליכוהו לכבשן האש. וכידוע שמימות עולם הממלכה וכהני הדת תמכו זה את זה ועזרו זה לזה להחזיק את הממלכה והדת תחת ידיהם ולמשול על העם ביד חזקה, ויעשו חוקים וסדרים בלתי נכונים נגד רצון העם ויכריחו את המון העם לשמוע אל פקודתם. ומי זה לא יודע מספרי דברי הימים כמה אנשים טובים וצדיקים ישרים מימות עולם ובימי הבינים במדינת איספעניע ופארטוגאל בממשלת העריצים וכהני הדת אבירי לב נפלו בכבשן האש (אאוטא-דע-פע) על שלא רצו להמיר דתם ולהאמין באלהיהם. וגם במדינות שונות הוציאו עלילה על בני אדם כי מכשפים המה ועל לא חמס בכפיהם שרפו אותם באש. ואנשים חכמים בעלי מדע וחקרי לב כסאקראטעס וגאלילעא הובאו למשפט. הראשון אשר לא רצה להאמין באלהי שקר, והשני על אשר הרהיב בנפשו לאמר אשר הארץ תסוב לשמש כדעת קופערניקוס, ולדעת הכהנים הוא נגד הכתוב בתורה, לכן שפטו אותם למות. וכמה אלפי אנשים מבחיר עמי הארץ נפלו מחמת הממלכות וכהני הדתות על שהרהיבו בנפשם לדבר נגד סדר הנהגתם. כן היה מימות עולם בכל ממלכת עם ועם ובכל דור ודור בכל הארץ עד היום הזה.

אחר מבני אדם יבחר לו הדרך ויברור לו המלות להשתמש בהם בעת שירצה לדבר עם רעהו, או לכתוב על הספר, פעם אחת הקרה לפני כתב יד ישן בלשון רוססיא. ולא ידעתי פירוש מלה טשעלאביטטיע הכתוב שם. וכל ענין הכתוב היה מוזר לי אם אף אנכי יודע לשון רוססיא העכשוי. טשעלאביטטיע הוא שתי מלות טשעלא הוא טעלא׳ גוף, קערפער בלשון גערמאני, באדי בלשון אנגלית, ביטטיע מכה, שלאגען בלשון גערמאני, ביט בלשון אנגלית טא סטרייק טא בעאט, וענין שם טשעלאביטטיע הוא כתב בקשה למלך, פראשעניע, והיה מנהג בימים הקדמונים בעת שהכתב היה נכתב, שכאשר הביא אדם פראשעניע לפני המלך היה נופל על פניו ומכה בראשו על הארץ. כי על כן קראו פראשעניע בשם טשעלא־ביטטיע. ועוד בכל לשון עם ועם יקרא ענין אחד במלות שונות היינו בלשון הקודש רצון׳ חפץ, תשוקה, חמדה, תאוה, ששון שמחה, עלז. עליץ. יראה. יגור. אימה, פחד, עגמה, תוגה, גבור, עז, חזק׳ אמיץ. גזל. חמס. שוד. עריץ. פריץ. קבץ. אסף׳ רואה מביט, ישקף, יפה נאה, פאר, הוד הדר, ענן, ערפל. אד עבים, נשיאים. אור נוגה, זיו, זוהר. וכמוהו הרבה בלשון הקודש בעניינים שונים וכן הוא בלשון כל עם ועם ישמשו במלות שונות על ענין אחד. ועניינו הוא כאשר אמרתי שכל בית אב קרא לו שמות הדברים לעצמו וכאשר התערבו ביניהם אז שמשו בניהם בשתי לשונות לשון האב והאם. ופעם שאלו בית אב אחד שם דבר מבית אב אחר וקראו הדבר בשם אחד, לכן יש מלות שישמשו בהם לשונות עמים שונים. וכן הוא בלשון כל עם ועם. לכן דעתי שלא נתחדשו השבעים לשון על ידי שבעים מלאכים פתאום כי אם בהדרגה נתפתחו הלשונות שונות במשך הימים אחר דור ההפלגה, ובני אדם בימים הקדמונים לא הרגישו שהם מדברים דברים רבים בשמות שונים כי אם במשך הזמן במלאת ימים רבים, ויהי כאשר באו בני אדם בפקודת השוטרים ממרחקים לבנות את העיר ואת המגדל. אז ידעו שלא ידברו בשפה אחת ולא שמעו זה את זה. וזה הוא שאמר הכתוב ונבלה שם שפתם רצה לומר שם במקום אשר יבנו את העיר ואת המגדל׳ באשר שם יתקבצו בני אדם לעבודה מכל אפסי ארץ אשר ידברו בלשונות שונות ויהי כאשר באו שם לעבודה לא שמעו איש את רעהו ויריבו ביניהם, ולא היה עוד האחדות במקדם. ויבצר מהם כל אשר יזמו לעשות לבנות את העיר ואת המגדל. ויחדלו לבנות את העיר.

מאמר כ׳ ויחדלו לבנות את העיר

ויחדלו לבנות את העיר, ולא זכר הכתוב את המגדל, משום שזה היה ממילא כיון שחדלו לבנות את העיר לא היו צריכין לבנות עוד את המגדל, משום שהמגדל היה להורות את הדרך אשר יבאו העירה לכן כאשר חדלו לבנות את העיר חדלו גם מבנין המגדל, ואפשר שחדלו לבנות את המגדל קודם שחדלו לבנות את העיר. משום שראו בני אדם שזה הוא דבר שאי אפשר לעשות כי

שירבו ביניהם יפוצו על פני כל הארץ. ואל יקשה לך הלא כתיב כי ממנו לא תצא הרעות ואיך עשה הקדוש ברוך הוא לבטל האחדות בין בני אדם, ותשובה לזה, הוא זה שהפירוד בדור ההפלגה היה תיקון לטוב ולא רע והיה ההפלגה לטובת הכלל לכל בני אדם, ה' ממית ומחיה ומצמיח ישועה. ויחדלו לבנות העיר, ועל ידי הפירוד והריב שנפלה ביניהם חדלו לבנות העיר.

מאמר י"ט דעת המלבי"ם על דבר השפה

המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה כתב, הנה כבר נתחברו ספרים אין מספר בחקירה זאת אם הלשונות ניטעו בבני אדם בטבע ואם הם על ידי הסכמה שכל עם תקנו לעצמם. והחוקרים נבוכו בזה אלה מזה ואלה מזה, ומשה בא בשנת ג' אלפים תמ"ח והודיע לנו כי בשנת ב' אלפים תרנ"ו נמחו כל בני אדם במבול ונשאר נח וג' בניו כולם מדברים שפת עבר, ואחרי מאה שנה בדור פלג נתחדשו בין בני אדם שבעים לשון פתאום על ידי ה' והשגחתו. ולא נראה לי דעתו, הן הוא האמת שהשבעים לשון נתחדשו על ידי ה' והשגחתו אבל לא פתאום. ומדברי חז"ל אינו משמע שנתחדשו השבעים לשון על ידי השבעים מלאכים פתאום, לכן דעתי שהלשונות שונות נתחדשו ונתפתחו בהדרגה, ובטבע נשתבשו הלשונות עד שהיו לשבעים לשון אחר דור ההפלגה, אחר שנפוצו על פני כל הארץ והלכו לגור באקלימים שונים, וכידוע שאויר הארץ יפעול על לשון המבטא בין בני אדם והבנים ירשו שפת המבטא מהאבות אם אף נסעו לגור במקום אחר וזה היה אחד מן הסבות לשנות ולהשתבש הלשונות בין בני אדם אפילו מעם אחר כידוע שעם אחד מדברים בדיאלעקטס שונים. וספר לנו הכתוב (שופטים י"ב) ששבט אפרים לא יכלו לאמר שבלת ואמרו סבלת. וכתב הרד"ק ז"ל אולי היה אויר ארצם גורם להם זה כמו אנשי צרפת שאינן מבינים לקרא השין וקוראין אותה כמו תיו רפה. וכידוע שבמדינת ליטא נמצא אנשים שלא יכלו לדבר שין כי אם סין, ואנשי גערמאני יאמרו כף רפה, ואנשי חינא לא יכולים לבטא קוף ואומרים לוף. ועם אנגלי לא יכולים לבטא אות חא ואומרים קא. ויש מלה בשפת אחת שאינו נמצאת בשפה אחרת, כמו מלת שצא בלשון רוססיא. וכדומה וכל זה הוא סבת האקלים אשר יפעול על שפת המבטא לשנות הלשון. וכאשר התפשטו בני אדם אחר דור ההפלגה ויסעו לגור במקומות אקלימים שונים כן נשתנה שפת המבטא ונשתבש הלשון. ועוד כאשר נפרדו בני אדם וכל בית אב הלכו במרחקים לגור לבדד. במשך הזמן הרבה שמות חדשים בלשונו. כי כל דבר חדש שראה במקום החדש מינים צומח ובעלי חיים שונים וכל כלי חדש אשר עשה לו לצרכו. כל בית אב קרא לו שם לעצמו. ועוד לשון כל עם ועם משתנה במשך הזמן. וכל עם ועם ישמשו במלות שונות ובאופנים שונים להוציא רעיון ממחשבה בלשון הפה. וכל הקורא בספרים וכתבים ישנים יודע זה. כי נתיבות חדשות ימצאו להם בני אדם להוציא ענין דבר מה בלשון פיו. וכל

בעצמו הוא נברא בחוקי הטבע והוא בתוך כלל הטבע חלק אחד פרטי מטבע העולם ואין הפרט יכול לשנות את הכלל, וכת השלישית בדור ההפלגה אמרו שיש ביכולת האדם לבטל גזרת המקום ולשנות חוקי הטבע וסדר הנהגת העולם ואמרו נעלה ונלחם בו. והאדם בתחבולותיו ימצא תרופה שלא יאונה להם רע כאשר יגורו בעיר. וימרדו בה׳ אלהי השמים ויעשו את עצמם לאלהים ואמרו ונעשה לנו שם. ויכריחו את העם לבנות את העיר ואת המגדל, ויהי בנין המגדל למשא על העם כי כאשר הרבו בני האדם לפרות כן התפשטו בארץ למרחק והיו מוכרחים לבנות את המגדל למעלה למען שיראו אותו ממרחקים ויבנו את העיר ואת המגדל יום יום עד מלאת להם ימים רבים ושנים ויהיו כל העם לעבדים למלך נמרוד ושריו בארץ שנער. ותחת שאמרו להטיב להם הרע להעם בבנין העיר והמגדל.

מאמר י״ח וירד ה׳ לראות את העיר והמגדל

וירד ה׳ לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם. פירוש לראות התועלת והטוב אשר יהיה לבני אדם מבנין העיר והמגדל ואחר שיהיו לקבוץ עם אחד תחת ממשלה אחת, וכאשר אמרתי קודם שבני אדם עדיין עמדו במדרגה שפלה והיו אנשים פראים ולא ידעו עוד איך לשמור את עצמם ואת בתיהם והוצות העיר בטהרה, ובעיר גדולה אי נקיה בהכרח יתרבה עיפושים וריחות רעות, ועל ידי זה יבוא עליהם מחלות שונות ופגעים רעים ומגפות רבות ויאבדו כולם מן הארץ, והקדוש ברוך הוא לא לתהו ברא לשבת יצרה ורצונו היה שיתקיימו בני אדם בארץ, לכן לא טוב הוא לבני אדם שבנו את העיר ואת המגדל וטוב להם שיפוצו על פני כל הארץ, ויאמר ה׳ הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, רצה לומר שהקדוש ברוך הוא ראה שהסיבה לזה שבני אדם החלו לבנות את העיר ואת המגדל הוא משום ששפה אחת לכולם והם עם אחד כאיש אחד ברצון אחד, ואין רצון אחר שיעמוד כנגדם לבטל רצונם. וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות וכאשר בני אדם לא ידעו להבחין בין טוב לרע וזה החלם לעשות להרע להם במעשיהם. ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות להרע להם לעתיד. לכן הבה נרדה. והוא ירידה ממעלתו יתברך שמו. כי באמת רצון ה׳ הוא שיהיה אחדות ושלום בעולם כי על השלום העולם עומד והוא כלל גדול בבריאה, בידוע עושה שלום ובורא את הכל, אבל כיון שבני אדם עדיין עומדים במדרגה שפלה ועל ידי האחדות שהיה ביניהם נברא רע, ככתוב עושה שלום ובורא רע. לכן ירד ה׳ ממעלתו ואמר נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו, ואז לא יבינו זה את זה ותתבטל האחדות ביניהם ויריבו זה בזה ויהרגו איש את אחיו כאשר אמרו חז״ל זה שואל לבנה וזה מביא טיט. וזה עומד עליו ופוצע את מוחו. ויפץ ה׳ אתם משם על פני כל הארץ, פירוש ועל ידי זה

וכל אדם במחשבתו יצייר לו אלוה כפי השגתו. וכן אמרו דור ההפלגה שביד האדם אפשר לעלות ברעיונו אל השמים ולהעמיד שם אלוה ולצייר אותו במחשבתו כרצונו, וגם הכת הזאת כחשו באלהים ויכזבו אותו ואמרו כי אין אלהים בשמים אך הכל נעשה בטבע בלא מדע, והמקרה יסלף אורחות הטבע, והם אמרו נעלה ונעמיד שם אלהינו. והכת השלישית אמרה נעלה ונכה אותו. וענינו הוא באמרם שיש להאדם כל תוארי אלהים והוא כאלהים יודעי טוב ורע. והוא חושב ורוצה ויכול. על כן האדם ברצונו ובחכמתו יש לו האפשרות להתדמות לאלוה וביד האדם יש יכולת לשנות הבריאה וסדר העולם, וזה הוא שאמרו נעלה ונכה אותו, או נעלה ונלחם בו, ובאמת האדם אם אף עלה בחכמה ומדע מעלה מעלה, אין בידו האפשרית לשנות חוקי הטבע כי אם לעבוד בהם לצרכו כאשר הוא בכל הבריאה, כי באמת כל הבריאה תשמש בחוקי אלוה בחכמה ובמדע לטוב להם ולקיומם, והאדם בכלל, ואין דבר בעולם שהאדם עשה בחכמתו דבר חדש, כי כל מעשה האדם אשר עשה ועושה ויעשה בתחבולותיו לא דבר חדש הוא כי אם כבר היה לעולמים, כאשר אמר שלמה המלך עליו השלום אין כל חדש תחת השמש. וכל דבר חדש שעשה האדם הוא ראה וידע ומצא בבריאה ומהם למד לעשות כאשר אמר אליהוא בן ברכאל הבוזי מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים תחכמנו. וכאשר הראה לדעת החוקר מ. דעשובערט בספרו סיסטעם בייסעד אן די לאו אף נייטורע פארט 2 והוא שכל מה שהאדם למד לעשות בתחבולותיו על ידי הנסיון כבר נמצא בעולם בבריאה קודם שבא האדם לעולם, היינו חרש נחושת וברזל לחרות במתכת בעזרת קאראסין עסיד ונטריק עסיד למד מבעלי החיים מאלוסקוס, פהאלאדעס, ליטאדאמעס ורימה שונים אשר ינקבו באבן וצור בעזרת העסיד אשר בפיהם לעשות להם משכן.

האדם עשה עלעקטריק אור בולבס והוא למד זה מן מיני דגים הנמצאים בעמק הים שיש להם כח עלעקטריק בגופם וישמשו בו לעת הצריך להם, מכונת הפאטאגראף ומיקראסקאפ וטעלעסקאפ וכלי זכוכית אשר עשה האדם, זה כבר נמצא במכונת העין, די קריסטטאלען לענס אף די איי, אעראפליין לעוף בשמים למד מהעוף, ועוד הולך וסופר הרבה דברים שלמד האדם מן הבריאה ומעולם לא עשה האדם דבר חדש אשר לא היה, והוא כאשר בארתי הכתוב כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיהם דרכי נאום ה'. כי הקדוש ברוך הוא יכול לשנות חקי הטבע. כרצונו אבל לא האדם כי הוא יכול לחשוב ולצייר במחשבתו כי אם דבר אשר הוא ראה וידע וכבר נמצא בעולם אבל לא דבר חדש, כאשר ביארתי במקומו שאין להאדם רצון פרטי. על כן האדם לא יכול לשנות חוקי הטבע, ואל יקשה לך מה שאמרו חז"ל שהקדוש ברוך הוא גוזר וצדיק מבטלו, התם שאני שהצדיק בעצמו מבטלו כי אם בתפלתו יעורר רחמי ה'. והקדוש ברוך הוא ברצונו מבטל גזירתו, אבל לא האדם, כי האדם

דמרדו לעילא ואפילו לון קודשא בריך הוא ואגלימו בארעא ואתקיימו ביה ולא יכילו לאתפשטא מניה, ולבתר טעו בתר נשי ועד כען יומא דא אינון קיימי ואולפי חרשין לבני נשא ואולידו בנין וקרו להו ענקים גברין ואינון נפילים אקרון בני אלהים, והם היו בימי דור ההפלגה כאשר אמר הכתוב (בראשית) הנפילים היו אז בארץ וגם אחרי כן, והם אמרו נעלה ונשב שם באמרם שיעלו לשמים על ידי המגדל שיבנו שראשו יהיה בשמים וכת השניה אמרה נעלה ונעמיד שם אלהינו, רצה לומר אחד מהאלהים הרבים הנמצאים בשמים אשר יטב בעינינו הוא יהיה האלהים או נעמיד אחד מאתנו להיות שם אלהינו, וכת השלישית אמרה נעלה ונכה אותו ונלחם בו ולנצח אותו, באמרם שהעולם אפשר להתקיים בלתי אלוה והעולם אינו צריך למנהיג ומשגיח ולא עוד אלא שהתרעמו על סדר הנהגת האלהים בעולם כי זה פעמים 1) עלה הים ושטף שליש הארץ ואחר כך הביא המבול מים על פני כל הארץ כי על כן כחשו באלהים ואמרו כי לא אל הוא כי על כן אמרו נעלה ונכה אותו. ועוד יש לומר כוונת מאמר חז"ל באופן אחר, והוא כת הראשונה אמרה נעלה ונשב שם, רצה לומר כיון שהאדם הוא חלק של העולם, וכעת האדם עלה בשכלו ובידיעתו על כל הבריאה והוא בחיר כל היצור על כן אין לנו כי אם לעלות בחכמה ובמדע יותר ויותר ונשב שם. רצה לומר אז יהיה האדם לאלהים. באמרם שכיון עד עתה אין בכל היצור יותר רם במעלה מן האדם והוא התנשא לכל לראש, על כן האדם הוא סכום הכל ותכלית הכל לכן האדם הוא האלהים, ואין אלהים אחר מבלעדי האדם, וזה הוא שאמרו נעלה ונשב שם, וכת השניה אמרה נעלה ונעמוד שם אלהינו, והוא כאשר אמר אחד מחכמי יון קסענאפהאנעס שאלוה הוא תולדות מחשבת האדם

---

1) חכמי הגעאלאגיע (תורת תכונת הארץ וקורות התפתחותה) באו לידי החלטה על פי מופתים הזקים שאין להסתפק באמתתם, כי הים התיכון או הים הגדול נתהווה בארץ ימים רבים אחר הבריאה, כי הים אוקיינוס הסובב את הארץ התפרץ דרך צורי גיבראלטאר ישטף את הבקעה העמוקה שהיתה אז בין איירופה ואפריקה שתי פעמים ראשונה עד כפי ברבריה, ושנית עד יפו. הדבר הזה ידוע גם לחז"ל כמו שנראה ברור ביאורם על הפסוק ביחזקאל מו. אל הימה המוצאים, זה ים הגדול ולמה נקרא שמו המוצאים כנגד שתי פעמים שיצא, אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה, בראשונה יצא עד כיפי ברבריה ובשניה עד עכו ועד יפו. (ירושלמי שקלים פ"ו כ"ג). הדברים האלה מראים לדעת כי גם חז"ל ידעו שהים הגדול הוא בריאה חדשה ולא היה בתחלת הבריאה (בששת ימי בראשית) ולפי זה תצא לנו בבור כונת המשנה: הרואה את הים הגדול מברך: „ברוך שעשה את הים הגדול“, ואינו מברך עליו ברוך עשה „מעשה בראשית“ כמו שמברך על שאר הימים, מפני שהים הזה לא היה במציאות בתחלת הבריאה כי אם הוא בריאה חדשה, הנה כי כן אין אנו נזקקין לדחוקו של רש"י ז"ל הנותן טעם לברכה פרטית שקבעו לרואה את הים הגדול „שמפני שהא חשוב קבעו למענו ברכה בפני עצמו“. ובאמת לא ידענו מה חשיבותיה? (עיין רש"י ברכות נד.) והתימא על תרגומי יונתן וירושלמי שתרגמו „הים הגדול“ ימא רבא הוא אוקיינוס.

רצה לומר שמבנין העיר לא יאונה להם רע שיהיו מוכרחים לעזוב את העיר ויפוצו על פני כל הארץ.

מאמר י"ז דור הפלגה

ועוד יש לומר שהיה לדור ההפלגה כוונה אחרת בבנין העיר והמגדל, ככתוב (ספר הישר פרשה נח) הבה נבנה לנו עיר ובתוכה מגדל מבצר חזק וראשו בשמים ונעשה לנו שם למען היותינו מושלים על כל העולם, ולמען תחדל רעת אויבינו מעלינו ונמלוך עליהם בחזקה ולא נפוץ על פני כל הארץ ממלחמותיהם ובעת ההיא היה מושל עליהם נמרוד והוא רצה להיות מלך בכיפה, ואמר הכתוב עליו הוא היה גבור ציד לפני ה'. ופירש רש"י ז"ל צד דעתן של בריות בפיו, לפני ה', רצה לומר הוא אמר לבריות לפנים שכוונתו הוא לשם ה' וצד דעתן של בריות במרמה אבל בלבו אמר למרוד בה'. וכן היה כאשר אמרו חז"ל שקראו לו נמרוד על שמרד בה'. ככתוב בספר הישר אך לא הלך נמרוד בדרכי ה' וירשיע מכל האדם אשר היו לפניו מימי המבול עד הימים ההם ויעש אלהים מעץ ואבן וישתחוה להם וימרוד בה' וילמד את כל עבדיו וכל אנשי הארץ את כל דרכיו הרעים, ואחר שהמליכוהו בני חם עליהם למלך, והמלך נמרוד מלך לבטח ותהי כל הארץ תחת ידו, ויתיעצו כל שרי נמרוד וכל גדוליו ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ובתוכה מגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם למען היותנו מושלים על כל העולם. ויהי בנין העיר והמגדל לפשע וחטאת לפני ה'.

ויחלו לבנות את העיר ואת המגדל ויהי הם בונים וימרדו בה' אלהי השמים ויתחלקו לשלשה כתות, ותאמר האחת נעלה השמימה ונלחם בו, והשנית אמרה נעלה השמימה ונעמיד שם אלהינו ונעבדהו שם, והשלישית אמרה נעלה השמימה ונכה אותו בקשתות ורמחים. וחז"ל (סנהדרין דף ק"ט ע"א) אמרו בנוסח אחר והוא שהכת ראשונה אמרה נעלה ונשב שם ולדעתי הוא הנכון כי לפי נוסח ספר הישר מה בין כת הראשונה לכת השלישית, הללו אומרים נעלה ונלחם בו והללו אומרים נעלה ונכה בו. ולנוסח חז"ל כת הראשונה אמרה נעלה ונשב שם בלתי מלחמה, וכוונה אחת היה לכל השלשה כתות והוא שהתנשאו את עצמם כלפי מעלה וימרדו בה' אלהי השמים ויעשו את עצמם לאלהים ואמרו ונעשה לנו שם,וענין השלשה כתות שאמרו חז"ל הוא זה. כת הראשונה אמרה נעלה ונשב שם באמרם כיון שאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו וכתיב בצלם אלהים עשה את האדם, על כן האדם הוא כאלהים יודעי טטוב ורע, ואמרו שהם נפלו מן השמים. כמו שנמצא בספרי העמים הקדמונים שהאלהים נלחמו זה עם זה ונפלו מן השמים על הארץ, וכן כתב המלבי"ם ז"ל הנפילים היו בארץ שאז נמצאו ענקים וגבורי כח נוראים שאמרו על עצמם שהם בני אלהים שנפלו מן השמים. וכן נמצא כתוב בספרי מיטעאלאָגי של עמי מצרים וחינא ויון שמלכותם יתחיל מן האלהות וחצי אלהות, וכן כתוב בזהר (בראשית דף נ"ח) עז"א ועזא"ל

להם שנה תמימה. והמגדל ההוא אשר בנו בני האדם פתחה הארץ את פיה ותבלע שלישתו. ותרד גם אש מן השמים ותשרוף את השלישית האחרת והשלישית ממנו נשאר עד היום הזה, ויהי ממנו אשר תלוי באויר השמים. רצה לומר שלישית האמצעי, ויהי מהלך שלו ג׳ ימים, וזה קשה אם השלישית היה מהלך שלו ג׳ ימים ואיך אמר קודם שמהלך כולו שנה תמימה ואף אם אומר שהמעלות היו סובבים עד ראש המגדל לא נצרך שנה תמימה לעלות לראשו. ובספר בא״י כתוב גבוה כמעט תחום שבת ורחבו תר״מ קלאפטער׳ ומראש המגדל רואין כ׳ פרסאות, ונראה לי לומר שמה שחשבו גובה המגדל לא הוא שמדת גובה המגדל בעצמו היה שבעים מיל לפי דעת חז״ל בפרקי דרבי אליעזר אלא שמן ראש המגדל היה אפשר לראות מהלך שבעים מיל. ושלישו מהלך ג׳ ימים, רצה לומר מן שליש המגדל שנשאר היה אפשר לראות מהלך ג׳ ימים, או כ׳ פרסאות אבל מדת המגדל בעצמו לא היה גבוה כל כך אלא כמעט תחום שבת ובזה יתאמתו כל המאמרים אשר כתבתי לעיל ולא יהיו סותרים זה את זה. ומה שכתוב בספר הישר שלא הגיע החמר והלבנים אל הבונים עד שנה תמימה, טעות סופר הוא.

מאמר ט״ז ונעשה לנו שם

ונעשה לנו שם, וכאשר אמרתי קודם שכוונת דור ההפלגה מתחלה לבנות את העיר ואת המגדל היה לטובת בני האדם, ולא היה בלבם מתחלה למרוד בה׳. וזה שאמרו ונעשה לנו שם, רצה לומר שהכל יראו את המגדל ויודע שמנו לעם גדול בארץ׳ וכן משמע ממה שכתב ראב״ע ז״ל (פרשה נח) ואברם ושם עזרו בבנין המגדל. רצה לומר שאברם ושם היו בעצת דור ההפלגה והסכימו לבנות את המגדל, משום שכוונתם בבנין המגדל היה לטוב לבני האדם, אבל כנראה שלא הסכימו בבנין העיר. כאשר ספרו לנו חז״ל (פרקי רבי אליעזר כ״ד) ועבר אברם בן תרח וראה אותם בונין את העיר וקללם בשם אלהיו ואמר בלע ה׳ פלג לשונם. ונראה לי לומר שעל כן לא הסכים אברם בבנין העיר הוא זה, משום שבימים הקדמונים לא ידעו עוד בני אדם לשמור את עצמם ממחלות שונות ופגעים רעים הבאים על בני אדם מריחות רעות ועיפושים אשר יתהוו במקום אי נקי וטמא, ובני אדם לא ידעו עוד איך להחזיק את בתי משכנותם וחוצות העיר נקיים סאניטארי כאשר הוא עתה בערים הגדולות אשר בארץ, לכן אמר אברם כי לא יביאו להם בני אדם בבנין העיר, רק רע כי מגפות ופגעים רעים יבוא עליהם וימותו כולם. לכן אמר אברם פלג ה׳ לשונם ולא יהיה אחדות ביניהם ויחדלו לבנות את העיר. וטוב יהיה לבני אדם שיפוצו בכל הארץ ולא ימותו ממגפה בעיר׳ אך דור ההפלגה לא הטו אזן לדעת אברם ויבנו את העיר ואת המגדל, ואמרו ונעשה לנו שם, ולא השגיחו על זה פן נפוץ על פני כל הארץ, אולי יהיו מוכרחים לעזוב את העיר ממגפות ופגעים רעים שיבוא עליהם בעיר, והם אמרו בלבם כאשר פירש רש״י ז״ל שלא יבוא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן,

ויקח את כל אשר לו ביד חזקה, כי כן היה סדר העולם בימים הקדמונים כל מאן דאלים גבר. וירע הדבר הזה בעיני בני אדם ויבקשו עצה ותחבולה לתקן את המעות ולהטיב סדר ההנהגה בעולם למען יטב להם, ולבניהם אחריהם, ויאמרו בלבם שטוב להם להיות לעם אחד תחת ממשלה אחת ולעשות סדרים וחוקים לטוב לכל העם למען יחיו חיים של שלום, ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער, פירש רש"י ז"ל להחזיק את כולם. ויאמרו איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים שאין אבנים בבבל שהיא בקעה ושם נמצא חמר, ותהי להם הלבנה לאבן, והחמר היה להם לחמר לתת בין הלבנים. ולבנות בתים עבור בני ביתם, וכמשמע שבקעת שנער היתה דיה להכיל לכל המשפחות שישבו שמה בעת ההוא, להחיות את נפשם בתבואת השדה ודי מרעה לצאן.

מאמר ט"ו עיר ומגדל

ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על כל פני הארץ. ואמרו חז"ל (פרקי רבי אליעזר כ"ד) פן נפוץ על כל פני הארץ כראשונים. רצה לומר כראשונים בני האדם שנסעו קודם לפניהם שנפוצו בארץ וחיו חיי אנרכי כל בית אב לעצמו ולא היה אחדות ביניהם ויהי כאשר יריבו ויהרגו איש את אחיו והשמידו איש את רעהו ומשפחות רבות אבדו זכרם מן הארץ. ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים פן נפוץ על כל פני הארץ, פירש רש"י ז"ל שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן, וכתב שפתי חכמים ז"ל זה קאי דווקא על מלת עיר, רצה לומר שדור ההפלגה אמרו בלבם שמבנין העיר לא יבוא עליהם שום רע שיהיו מוכרחים על ידי זה לעזוב את העיר ולהפיץ בכל הארץ, וכוונתם בבנין העיר והמגדל היה לטוב לבני האדם בכלל. והוא שאמרו להתאחד להיות לעם אחד תחת ממשלה אחת עם סדרים טובים וחוקים ישרים לכל העם. ובהעיר שיבנו, שם יגור שר המושל ופקידיו שוטריו ושופטיו. ושם יהיה בית הועד לאסיפת נכבדי העם לעשות חוקים עבור כל העם ובית המשפט לשפוט שפוט. ומגדל וראשו בשמים רצה לומר שיהיה המגדל גבוה מאד ונראה ראשו ממרחק רב, ובני האדם אשר יגורו במרחק רב מסביב העיר יראו את ראש המגדל מרחוק וידעו את הדרך לבוא העירה אל בית הועד בעת המוגבל לאסיפת ראשי העם הגרים מסביב להעיר ואם יהיה ריב בין איש לרעהו אז ידעו את הדרך לבוא העירה אל שופטי העיר לשפוט שפוט, וגם על ידי המגדל הגבוה יהיה באפשרי להאבות והבנים לראות פנים אל פנים ביום מיועד ומוגבל ביניהם לבוא העירה ולהשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. והמגדל הגבוה יהיה למורה הדרך לכל העם הגרים מסביב העיר למרחק רב. וכמה היה גובה המגדל, ואמרו חז"ל (פרקי רבי אליעזר כ"ד) שהיה שבעים מיל, ובילקוט סדר נח כ"ז מיל. ובספר הישר כתוב, ויבנו להם עיר גדולה ומגדל בתוכה גבוה וחזק מאד ומרוב גבהו לא הגיע החמר והלבנים אל הבונים עד מלאת

אמרו חז"ל בזהר בכל זמנא וזמנא, ולדעתי האדם קרא שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה אחר שנתפתח בו כח הדבור, וקרא להם שמות אחר שהבחין האדם הקולות השונות ששמע יוצא מן גרון הברואים, קול נהימת הבהמה ושאגת האריה, וצריח הנמר, ושריקת הרמש, וצפצוף העוף, קולות שונות בעתים שונות קול רעבון וצמא, קול צהלה ושמחה, קול תוגה ואנחה, קול קורא אהבה וריעות, קול מלחמה ונצוח, קול פחד ויראה, קול הנשמע מדהרת רגלי החיה על הארץ, או קול הנשמע מכנף העוף הפורח באויר השמים. ועל שם הקולות ששמע מהם קרא אותם בשמם כפי השגתו שהשיג ששמע בקול נהימת הבהמה ושאגת האריה וצפצוף העוף, וזה הוא שאמר הכתוב ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו. רצה לומר הזדמן הקדוש ברוך הוא שישמע האדם קולות שונות מחיות שונות, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה, רצה לומר כפי הקול שיקרא נפש החיה וישמע להאדם, הוא שמו, כן קרא אדם את נפש החיה בשם הקול ששמע ממנה. אבל מעולם לא נתשל לשון האדם בשעה אחת בנס פתאומי כי אם בהדרגה למד האדם לדבר לערך התפתחות רעיונו ושכלו, ראשית קרא האדם לאשתו זאת, ואחר כך עצם מעצמי ואחר כך חוה כי היא אם כל חי.

מאמר י"ד ויהי בנסעם מקדם

ויהי בנסעם מקדם, פירוש ויהי כאשר פרו ורבו בני האדם ולא יכול הר הקדם לסבול ולהכיל כולם במקום אחד, אז התחילו בני אדם לנסוע מקדם לבקש מקום אחר לגור שמה. ויסעו וילכו מהר הקדם משפחה ומשפחה לדרכה למצוא מקום לגור שמה ויתפשטו ויפרדו זה מזה ויפוצו על פני הארץ, ובימים הקדמונים לא היה עוד שום דרך ומסילה מישוב אל ישוב כאשר הוא כעת הזאת וכאשר התפרדו המשפחות זו מזו ונסעו למרחקים כן לא ראו עוד זה את זה ולא היה קשר בין המשפחות הקרובות זו לזו, ויחיו בני אדם חיי אנרכי כל משפחה ומשפחה לעצמה באין קשר והתאחדות ביניהם להיות לעם אחד, ואחר כך כאשר הרבו עוד לפרות ולרבות בארץ אז נפרדו המשפחות לבית אב, ואב, והיה כאשר הבן נשא לו אשה ויולד בנים ובנות אז הוא עזב את בית אבותיו וילך ויסע מרחק רב לגור שם עם בני ביתו לעצמו, והיה כאשר נפרדו זה מזה כן לא שבו עוד הבנים לראות את אבותיהם, והאבות לא ראו עוד בניהם לעולם. וירע הדבר הזה בלב בני האדם ויתרעמו על סדר ההנהגת העולם, כי האבות חמדו לראות את בניהם, והבנים רצו לפקוד את פני אבותיהם ולא יכלו למצוא זה את זה. ועוד כאשר התפרדו לבית אבות ויסעו למרחקים אל המקום אשר היה פנוי מישוב אז נתערבו המשפחות וישכן בית אב משפחה אחת אצל בית אב ממשפחה אחרת והיו נכרים זה לזה. וכל אחד אמר בלבו כי העולם נברא בשבילו ויהי בהיותם בשדה ויריבו איש את רעהו על דבר שדה או מרעה. וילחמו זה בזה ויהרגו איש את אחיו, ולפעמים בית אם אחד החזק השמיד את בית אב החלש

הבטה בבנין הגוף, וכדין נפקא דבור שלימא דאשלים כלא, המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה (בראשית ב') ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, כתב הנה נחלקו החוקרים מאז עד עתה אם הדבור הראשון בא אל בני אדם על ידי אמצעי או בזולת אמצעי ונתחברו על חקירה זו כמה ספרים כל אחד מביא ראיה לדעתו, אולם עדות ה' נאמנה כי הדבור הראשון נשתל באדם מאת ה' בדרך נס, וכמו שכתב למעלה פסוק ח' שדבר שלא היה יכול האדם להתקיים בלעדיו נשתל בקרבו תיכף בהבראו. ועתה עלינו רק להשיב דבר נגד החולקים הנה שילמד ה' לאדם שפה ולשון יצויר על ידי נס אחד שלמדו כל השפה בפעם אחת או שלמדו מלה אחר מלה ומושג אחר מושג, והתשובה בזה כי אז נרבה נסים שלא לצורך. והסברא שלמדו הכל בפעם אחת או זה אחר זה וזה יצויר או שנתן הבנה בנפש האדם שתוציא השפה פתאום מעצמה כמו שתוציא ההשגה והרעיונות, או שהשם יתברך נטע בה השפה, והתשובה הנפש הוא עצם פשוט ולא נמצא בה כח רק לצייר ולהשיג לא להמציא שפה ולשון. ובודאי ה' נטע בה השפה, וזה יצויר או שנטע בה השפה שהם המלות בלא המושג הרצוף בהם, וזה אי אפשר שאיך ידע אחר זה שזה הנשר וזה האריה שלא ראה אותם מימיו הוא הוא מה שלמד במלת נשר ואריה, ובהכרח שעם המלות השיג גם הציורים, וזה אי אפשר שאם כן השיג מושגים שאין להם עלת ההכרה, ואיך בא צורת האריה והנשר שלא ראה מימיו, והתשובה על זה השיבה התורה במה שכתוב ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, רצה לומר שהאדם למד השפה בדרך למוד והמלמד היה ה', רק שלא למדו כמלמד אחר שמלמדו שמות הסכמיים, רק שהאדם המציא השמות וראה את בעלי החיים בעיניו והכיר ההבדל בין איש לאיש, וזה שכתוב לראות, שתכלית ההבאה היה שיראה אותם האדם בעיניו, ועל ידי כן יבין מה יקרא לו. ובכל זה היה זה השגה פתאומיות, כיון ששתל בו כל הלשון בשעה אחת. דעת המלבי"ם ז"ל לא ישרה בעיני משום שזה ידוע שהלשון תתפתח באדם מעט מעט מיום הולדו, והילד ילמוד לדבר בהתפתחות כשרון כלי המבטא בבנין הגוף, ואם יהיה איזה חסרון בהם ישאר אלם, וילד הנולד חרש מבטן אף אם יש לו אברי המבטא לא ילמוד לדבר לעולם, ואם אשה אלמת תוליד ילד על אי אחד במקום שאין אנשים נמצאים שמה והוא בריא בכל אברי המבטא, וגם אינו חרש, אבל אינו שומע קול מדבר גם הוא ישאר אלם. אמנם כן הוא האמת שהקדוש ברוך הוא שתל באדם כח קול הדבור ביום הולדו, אבל לשון האדם אי אפשר שהיה פתאומיות כי אם למד לדבר בזה אחר זה בכל עת ועת, וכן משמע מן הכתוב בתורה שכאשר ראה אדם את חוה לא קרא לה מיד בשם היאות לה. כי אם קרא לה קודם זאת, הפעם, עצם, מעצמי, ואחר כך קרא לה חוה כי היא אם כל חי. ראה שם פירושי על מקומו. לכן דעת המלבי"ם ז"ל אינו נכון משום שלא נתשל בו כל הלשון בשעה אחת, כי אם למד לדבר כאשר

לדבר, זה עדיין לא נודע לחכמי המדע. אך זה לא כביר מצאו בעמק הארמה במרינת ענגלאנד גולגלת אחת וקראו בשם פילטדאון מאן. ויקחו אותה חכמי המדע לבקר אותה, ולפי דעת פראָפעסאר עלליאָט סמיטה הוא גלגלת אדם שחיה זה לפנים 150,000 שנים, והוא נתן דעתו שהאדם ההוא היה בעל מדבר, וכן הסכים החוקר פראָפעסאר אסבארן אחר שבקר את הגולגולת ההיא, וגם הוא אמר שהאדם ההוא היה בעל לשון, אבל לדעתי שכח הדיבור הוא בכל ברואי הארץ, לכן אי אפשר לדעת אם הגולגולת שמצאו הוא ממין בני אדם, או ממין הקופים הרומים להאדם, ראה מה שכתבתי קודם אשר קבלה בידינו שהאדם בא לעולם הזה פעם ב׳ רצה לומר האדם הראוי להקרא בשם אדם, וכל אשר נבראו עוד קודם לזה היו קופים הדומים לארם, וכח הדבור כאשר אמרתי הוא גם בחיות, לכן אי אפשר לדעת אם הגולגולת ההיא היא ממין האדם או ממין הקוף והלשון כידוע נתפתח אך ורק במין האדם.

מאמר י״ג דעת חז״ל על דבר הדיבור

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. ואמרו חז״ל (זהר פרשה נה דף ע״ר ע״א) רבי שמעון פתח והבית בהבנתו (מלכים א׳ ו׳) אמר רבי שמעון כמה חביבין אינון מלי דאורייתא, זכאה חולקיה מאן דאתעסק בהו וירע למיהך בארח קשוט, והבית בהבנתו, כד סלקא ברעותא דקודשא בריך הוא למעבד יקרא ליקריה סלקא מגו מחשבה רעותא לאתפשטא, ואתפשטת מאתר דאיהי מחשבה סתימא דלא אתיידע עד דאתפשטת ושרייא לבי גרון לאתר דאיהו נביע תדיר ברזא דאיהו רוח חיים, וכדין כד אתפשטת ההיא מחשבה ושריא באתר דא אקרי ההיא מחשבה אלהים חיים, דכתיב (ירמיה י׳) הוא אלהים חיים, עוד בעא לאתפשטא ולאתגליא, מתמן נפקו אש״א, וריח״א, ומי״א, כלילן כחדא, ונפק יעקב גבר שלים, ואיהו קול חד דנפיק ואשתמע (ראה פרדס ערכי הכנוים פרק י׳) ותחי רוח יעקב, זהר פ׳ שמיני ודא היא יעקב דאסתלק במחשבתא ונפקו כחדא מגו שופר דהא שופר אפיק מיא ואשא ורוחא, כחדא ואתעביד מנייהו קלא כך אימא עלאה אפיק לאבהן בקל חד מגו ומחשבה אסתליקו כחדא בחד קול, ודא יעקב דכליל לאבהן כחדא ואקרי קול, והקול יוצא כלול מאש ומים ורוח, וכן קול האנושי הוא חם והוא לח והוא אויר לרמוז אל התפארת שהוא כלול מג׳ אבות (חכמה, בינה, דעת,) מהכא מחשבא דהוה סתימא בחשאי אשתמע לאתגליא, עוד אתפשטת האי מחשבה לאתגליא ובטש האי קול ואקיש בשפוון, וכדין נפקא דבור דאשלים כלא וגלי כלא אשתמע דכלא איהו ההיא מחשבה סתימא דהות לגו וכלא חד, כיון דמטא אתפשטותא דא ואתעביד דבור בתקופא דההוא, קלא כדין והבית בהבנותו, כאשר נבנה לא כתיב אלא בהבנותו בכל זמנא וזמנא, רצה לומר ההתפתחות נעשה בכל עת ועת לאט לאט זה אחר זה, לא בפעם אחת, כי אם הדבור נתפתח בכל זמנא וזמנא כאשר התפתח כלי אברי

בארץ והקול בא מתוך הגרון כאשר הוא בחיות כי באמת גם החיות והבהמות יש להם לשון אשר ידברו ביניהם ויבינו אחד את השני בקול נהימה שאגה שריקה וצפצוף ביניהם וזה הוא לשונם ובזה ימסור אחד לחבירו הדבר הכמוס במחשבתו, וכן היה הדיבור בין בני אדם מתחילת הבריאה. ועוד טרם החלו האדם לדבר היה מוציא מחשבתו לחוץ למסור אותו לרעהו בעזרת אברי הגוף בתנועת הראש והידים בקרץ עין ובחריקת שן וכל עצמותיו תאמרנה כאשר יעשה האלם להסביר לרעהו דעתו ורצונו, גם זה ידוע כי פרצוף פני החיים יחשף הכמוס בלבו והכרת פנים יעיד מה שבתוכו, רוגז או רחמים, שנאה או אהבה שמחה או תוגה וכדומה הנעלם וכמוס בקרבו. וכחיה כן האדם משפט אחד לכלם כן היה מעמד בני אדם בימים הקדמונים טרם למדו לדבר. ועד היום עוד ירושת אבותינו עמנו וגם בעת גם אנשים המלומדים גם הם עוד ישתמשו בתנועת ורמיזת איברי הגוף ותחת הדבור הן, או לאו, יניע בראשו. מעלה מטה ומימין לשמאל, ועם אנגלי סאקסאן יאמר מן הגרון על לא אי־אי. ועל הן אוהו, וכידוע שכאשר יריב איש ברעהו אז ירים את ידו באגרוף מול פני בעל מריבו כאראנגנטאנג ויחרוק בשיניים לאיים אותו ולהבעיתהו כאשר יעשו החיות הפראות, והתחלת הדבור בבני אדם בימים הקדמונים היה דברים אחדים, רצה לומר שהדברים היה מן אות אחת, איין סילעבלע. בתנועות שונות. והוא אָ, אַ, אֵ, אֶ, אִ, וגם הרבה להאריך את האות ההוא פעמים ושלש אָ־אָ־אָ, אַ־אַ־אַ וכו'. וזה הקול היה ראשית הגלוי לחשף הרעיון הכמוס במחשבה תחת תנועת ורמזי אברי הגוף ששמשו בהם קודם. ועניינו הוא פלא ופחד, שמחה וצער, שאלה ומענה, הן ולאו, טוב ורע וכו'. וכחיה כן האדם גם לעת הזאת עוד ישמש בקולות ההם להביע אומר ולחות דעת הכמוס בלבו, ואחר כך למד האדם לצרף ולדבר בשני אותיות ושלשה עד שהתפתח בו הדבור כאשר הוא עתה. והקול ישמע לא מן הגרון כי אם על ידי כלי המבטא, חיך ולשון, ושפתי פה, שנתפתחו במשך הזמן, אבל לפנים היה שפה אחת ודברים אחדים, והאדם אסף וקבץ קולות וקולי קולות אשר שמע והאזין, קולות היסודות שונות וקולות שונות מארבעה דרגות החיים אשר בעולם ולמד להוציא את הקולות בפיו כאשר שמע והאזין אותם. ואחר כך כאשר השכיל האדם יותר למד לצרף את הקולות השונות ועשה לו את הלשון להעטיף בו את רעיונו ומחשבתו, רצונו ומבוקשתו ולמסור אותם אל רעהו על ידי הדיבור בפה, ואחר כך במשך זמן רב למד האדם לתת אות ציור לכל קול וקול לעצמו קודם ביעראגליף אשר שמשו בו העמים הקדמונים לציין שם דבר, ואחר כך הא' ב'. למען יכול לכתוב על הספר דבר הנאמר בפה, בימים הקדמונים חרתו על לוחות אבן ואחר כך על עלי עץ, ואחר כך למדו להכין עורות פערגאמענט ולכתוב עליהם בדיו, ואחר כך על נייר כאשר הוא לעת הזאת. אך כמה שנים עברו מעת שהתחיל האדם

הנקראים דאָקאָס ממזרח שאָא בארץ אַביסיניע, וכולם העידו שהעמים הפראים הנמצאים שמה עוד עומדים במצב השפל בשכלם ולשונם ובמנהגם כחיות הארץ. והחוקר פּראָפּפעסאר שאַפּפהאוזען במאמריו כתב אשר הפראים הגרים אין וואן דיעמענס לאַנד דומים יותר לקופים מאשר ידמו לאנשים, ואומר כי הפראים ההם לא יחיו חיי משפחה ולא ידעו משום בושה, ואיש ואשה קטנים וגדולים ילכו ערומים אף בלתי חגור מתנים ואיש ואשה עושים מעשים תועבות בפרהסיא בפני כל כחיות ובהמות השדה, עד אשר הוכרחו שטרי המלוכה לגרש אותם בבואם העירה לבלתי יעשו תועבות בחוצות העיר, הפראים ההם יאכלו כל מיני שרץ ורמש חי או מת נבלה או טרפה, ולא ידעו עוד מן הסקת האש ומלאכת הבישול, ולא ישתמשו בשום כלים אף אין להם כלי ציד וכלי מלחמה, ואין להם מקום מיוחד אשר יגורו שמה כי אם הולכים ונוסעים תמיד מבוקר עד הערב ממקום למקום לבקש אחר מחיתם כאשר יעשה הזאב והשאקאל. וכאשר ימצא בדרך איזה חיה מת, נבלה או טרפה, אז לא יזוז מן המקום ההוא עד אשר יאכל אותה כולה ואז ילך לדרכו, הפראים ההם לא ירחצו גופם במים מעולם וטיט ורפש יכסה כל גופם וריח רע נודף מהם מרחוק, ולשונם ביניהם הוא כנהימת החיות והבהמות היצא מן הגרון. החוקר דופן במאמריו כתב שהוא מנה הקולות הנשמע מן העופות וחית הארץ ומצא שקולות שונות הנשמע מן העוף הם שנים עשר, וקולות הכלב חמשה עשר, ובחיות בעלי קרן יש להם עשרים ושנים קולות שונות ובכולם הקולת יבואו מן הגרון. וכן העיד החוקר דו־טצאילי במאמריו שלשון הפראים די־פאַנס ודי־אשעבאס הגרים במעריב אפריקא קול לשונם יצא מן הגרון כאשר הוא בחיות ובהמות עד שאי אפשר לאנשי אירופיא להבין אותם. וכן העיד החוקר דע־לא גיראנניערע במאמריו אשר הפראים הגרים באי לוצאן אחד מאיי פיליפינא הנקראים די אדזעטאס שקול לשונם הוא כקול נהימת החיות היצא מן הגרון. וכן ספר לי בני המשכיל ישראל בנסעו לאי סאמאטרי עבור מסחר, ובהיותו שמה הלך לבקר את הפראים הנקראים טאבעס הגרים מסביב אגם מים אחד גדול הנמצא בין הרים גבוהים, ואגם מים ההוא שבעים מיל ארכו, ורחבו שלשים מיל ונקרא טאבע מער. והוא סיפר לי שמספר מלת לשונם אשר ידברו ביניהם מעטים המה ולא יגיעו יותר מעשרים וחמש מלות וקול הלשון יבוא מתוך הגרון כאשר הוא נהימת החיות והבהמות, מכל האמור נלמוד שבימים הקדמונים כאשר התחיל האדם לדבר היה לו שפה אחת ודברים אחדים, רצה לומר מלות אחדות ומעטות והקול יצא מתוך הגרון כאשר הוא בחיות ובאדם הפרא במקומות שונים לעת הזאת ואחר כך כאשר עלה האדם בחכמה ונתפתח שכלו כן נתפתח גם לשונו ואחר כך כאשר הפיץ אלהים את בני אדם על פני הארץ אז נפלגה גם לשונם והיו לעמים רבים עם לשונות שונות, אבל בימים הקדמונים כאשר היה דברים אחדים אז היה שפה אחת

לבוא אליו, או לדעת החכמים שאמרו שבזה יתפאר ויתגאה נגד רעיתו או למען למצוא חן בעיני זוגתו בנעימות זמריו, וזה לא יכול להיות בלתי רעיון ומחשבה וזה באמת פלא גדול בבריאה, אבל לדעתי הדיבור הוא דבר יותר נפלא מהנגינה, לכן הנגינה נמצא בין רבים ממיני העופות וכח הדיבור אך בשני מיני עופות הידועים בשם פאפוגאי, וסאראקע בלשון רוססיא, והוא מין עורב לבן עם נוצות שחורות בקצה כנפיו והוא גם כן יכול ללמור לדבר כצפור פאפוגאי. על כן דעתי שהדיבור במיני החיים בעולם הוא הדבר היותר נפלא מזמר אך שניהם התפתחו כאחר גם במין האדם. כאשר התפתח בהם הרעיון והשכל. וכן הוא דעת החוקר א. שלעיכער בספרו „איבער די שפראך פון די געשיכטע דעם מענשען". והוא שקול הדבור הוא לבוש הרעיון וכאשר הרעיון והוא השכל התפתח באדם דרגה אחר דרגה, כן שפת הלשון התפתח באדם דרגה אחר דרגה, לערך התפתחות הרעיון ושכל האדם, כן התפתח בו הדיבור והלשון. ראה מה שכתבתי במאמרי הקול מה הוא ותדע כל עניינו, ולא רציתי להאריך פה יותר מהנצרך לענין המדובר פה. והוא שכח הקול נתן אלהים בכל יצורי העולם בראשית הבריאה ומקור ושורש קול הדיבור אחד הוא בכל העולם כולו. כי קול ה' בכח ובדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. וכח הקול הוא בכל הארבעה אופנים הוא ארבעה היסורות אש, רוח, מים, ועפר, ככתוב (תהלים) קול ה' חוצב להבות אש. רוח סערה עושה דברו, קול ה' על המים. קול ה' יחיל מדבר, וכן הקול הוא בכל ארבעה דרגות החיים בעולם והוא חמר הראשון, דומם, צומח, וחי. ככתוב, ה' בשמים יתן קולו והוא חמר הראשון, דומם כנאמר קול ה' יחיל מדבר. צומח, ככתוב קול ה' שובר ארזים וירננו כל עצי היער. וחי, ככתוב כל הנשמה תהלל יה. כי אבן מקיר תצעק ועוף השמים יוליך קול. וכאדם כן החיות והבהמות ורמש הארץ ועוף השמים ודגי הים וכל העולם משפט אחד לכולם ובכולם נמצא כח הקול שממנו נתפתח הדיבור, אך התפתחות הקול הוא לערך התפתחות השכל בכל דבר ודבר ובכל מין ומין מן הברואים והאדם אשר עלה במעלת השכל יותר מכל הנבראים כן התפתח בו כח הקול והדיבור יותר מכולם. והעם אשר עלה למעלה בחכמה, כן לשונו הוא יותר טוב ויפה להביע אומר ולהלביש הרעיון אשר במחשבה בדברים יותר כשרונים להסביר לרעהו כידוע להיודעים לדבר לשונות עמים שונים, ועוד היום נמצא באפריקא ובאיי הים עמים רבים והם אנשים פראים העומדים בשפל מדרגת השכל והם יותר טפשים וגרועים מהחיות ובהמות הארץ ולשונם לא טוב מנהימת שאר הברואים כאשר העיד החוקר קארל פאן העגעל בספרו „דער שטיללע אצעאן און די שפאנישע בעזיצונגען אין אסט אינדישען" ארכי פערלאג. והחוקר סיר ס. וו. בייקער בספרו עקספלאריישאן אף די נילע סארסעס, והחוקר דאקטאר ל. קראפף במאמריו זכרונות שבע עשרה שנה אשר גר בין הפראים

אשר בו דברו אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ואבות אבותינו עד אדם הראשון, והוא לשון הקודש שבו נברא העולם. ואמר הנביא ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. רצה לומר וכל בני האדם אשר בכל הארץ יקראו אותו בשם ה' אחד כאשר היה מאז שפה אחת בכל הארץ.

ואמרו חז"ל (מדרש תנחומא פ' נח) שהלשון הראשון היו מדברים בלשון הקודש ובו בלשון נברא העולם, אמר הקדוש ברוך הוא בעולם הזה על ידי יצר הרע חלקו בריותי ונחלקו לשבעים לשון. אבל לעולם הבא יעשו כולם שכם אחד לקרוא בשמי יעבדון אותי שנאמר (צפניה ג') כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה'.

מצאתי מאמר חז"ל (סנהדרין דף ל"ח ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר ולי מה יקרו ריעך אל, כתוב ברש"י ז"ל הגהה מ"ה יקר"ו רע"ך א"ל ראשי תיבות למפרע ארמי. ומהר"ץ חיות ז"ל כתב שמעתי דהוכחת הש"ס, כיון דכתיב יקר דהוא לשון תרגום, כמו שכתוב (מגילה ט') דמגילה יש תרגום דכתיב וכל האנשים יתנו יקר לבעליהן, ויהי לי לפלא כי מלת יקר הוא גם כן בלשון הקודש. ויש לומר כיון שאמר מה יקרו והוא גם כן בארמית יקר, לכן אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר כיון דמלת יקר הוא גם בארמית, אבל באמת אדם הראשון היה מדבר בלשון הקודש כמוכח מן התורה.

מאמר י"ב דעת חכמי המדע על דבר הנגינה

חכמי המדע חקרו על דבר הדיבור והנגינה מה נתפתח קודם, הדיבור או הנגינה, לפי דעת החוקר דידעראי, והפילוסוף הערבערט ספענסער כפי אשר חוו דעתם במאמריהם הוא שהדיבור נתפתח קודם והנגינה אחרי כן ולדעתם הנגינה הוא הדבר היותר נפלא ונצרך לזה רב מדע והשכל וכשרונות כלי אברי גוף הברואים להוציא מן הכח אל הפועל נגינה מתוקה ונעימה, לכן דעתם שהדיבור נתפתח בבריאה קודם ואחר כך הנגינה, ולא נראה לי דעתם משום שזה ידוע שגם העופות אשר לא נתפתח בהם כח הדיבור הוא קיבוץ קולות אחדים פרטים סינגעל נאָטעס הרשומים באויר על ידי כח כלי אברי הגוף, ומסודרים ביושר והשכל הארמאָני על ידי כח המחשבה, והם קולות שונות אחדים פרטים קול שמחה וששון, וקול תוגה ועצב, קול נעים ומתוק, וקול בכי ואנחה, הפועלים על ערקי הגוף ולב הברואים להגיל או להעציב את נפש הברואים. וקולות אחדים פרטים נתפתחו בבריאה מראשית כאשר אבאר לקמן, לכן התפתחות התחלת הנגינה היה יחד עם התפתחות התחלת הדבור ואין זה קודם לזה אך שניהם ילכו יחדיו בהתפתחות השכל והרעיון בבריאה. ואם אף התפתחות הנגינה והזמר בעופות הוא דבר נפלא בבריאה, כי בודאי העופות ינגנו לתכלית הידוע להם, או לדעת החכמים שאמרו שבזה יקרא הזכר לרעיתו

והוא מני, מאנעטו בלשון ארמית והוא גם כן מאָני מאנעטא בלשון אנגלית, אלמנה בלשון הקודש, אלמנותא בלשון ארמית ובלשון אנגלית על מעות ההצטרכות שמחויב הבעל לשלם לגרושתו נקרא אַלימאַני דלטורן בלשון ארמית בלשון אנגלית לאטערי׳ עתיק אַנטיק, מסתראן מיסטערי, גארדינין, גאַרדי. ליגיון, לעגיאָן. קאַטעגוריא. קאַטעראָרי. קרום, קרעאם. בר, באַר. קרן בלשון הקודש נאמר על קרן הבהמה, ונאמר קרן המזבח ובלשון אנגלית האָרן אנד קאָרנער. התם תמן בלשון ארמית ובלשון סלאוו מאעור, קורטא, קורטקא. טאם באַני באנא. איקונין איקאָנאַ. קלבעטא, בלשון ארמי ובלשון גערמאַני קאַלב קעלבען. הן גם זו אמת שעם אחד שאל מעם אחר הרבה שמות דברים ומלות שונות כאשר התחילו להתערב זה בזה כידוע משפת אנגלי גערמאַני פרענטש איספּאַני ואיטאַלי, אבל מלות הראשונות בודאי לא שאלו זה מזה כאשר היו לעמים נפרדים, כי אם כל בני האדם דברו בהם טרם נפרדו לעמים שונים והיה שפה אחת ודברים אחדים, וזה היה לשון הקודש כאשר אמרו חז״ל, ואחר כך כאשר נפוצו בני האדם על פני כל הארץ. אז כל משפחה ומשפחה וכל עם ועם למדו לקרוא כל דבר חדש בשם לעצמם ואז התפתחו לשונות רבות בין בני האדם, ואחר כך כאשר התחילו להתערב עם בעם אז שאלו שמות דברים זה מזה.

מאמר י״א דעת חכמי המדע

החוקר ג. פּ. לעסבי במאמריו כתב ששפת הדבור ולשון כל עם התפתח בבני אדם כאשר יתפתח הדבור בילדים, והוא אומר שהלשונות כבני אדם נולדו ונתפתחו וחיים ומתים וראיה לזה ששפתי עמים רבים מהקדמונים כבר ספו תמו ולא ישתמשו בהם עוד והוא הולך וחושב אותם הלשונות המתים היינו כלדית, מצרית, סנסקריט, עברית לאטין, יון. ולדעתו גם לשון הקודש כבר מת. וזה לא אמת ולדעתי שפת העם נחשב למת כאשר העם בעצמו מת, רצה לומר כאשר יתם העם מלהיות לעם לעצמו, ויתערבו בגוים וישתקעו בין שאר עמי הארץ,אז גם לשונם נחשב כמת אבל כל זמן שהעם נמצא בחיים כעם ישראל ואם אף הוא מפוזר ומפורד בין העמים ומדבר בלשון עם ועם, בכל זאת עם ישראל עדיין לא מת והוא עוד נחשב לעם לעצמו, כאשר הוא עם לבדד ישכון תמיד ולא יתערב בין הגוים כאשר לא יתערב השמן במים, ובכל מקום שהוא נמצא הוא מתפלל אל אלהי ישראל בשפת אבותיו אברהם יצחק ויעקב והוא לשון הקודש, ותורתינו הקדושה וספרי הנביאים וכתובים נכתבו בלשון הקודש, וספרים הרבה נכתבו מחכמי ישראל בשפת הקודש ועוד היום נמצאים בין בני ישראל אנשים הדורשים מעל הבימה לבני עם ישראל בלשון עברי.

לכן לדעתי לשון העברי הוא עודנו חי, כאשר עם ישראל עודנו חי, וכאשר יעלה ברצון הקדוש ברוך הוא לקבץ את עם ישראל מארבע כנפות הארץ ונשוב אל ארצנו ארץ ישראל הקדושה אז נשוב לדבר בשפת הקודש

הכתוב ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, רצה לומר כל זמן שהיה להם דברים אחדים רצה לומר מעטים כי עדיין לא שמשמו אז לדבר הרבה כי צרכי האדם היו מועטים והיה להם אז שפה אחת. אך כאשר נפוצו בני האדם על פני כל הארץ ושכל האדם התפתח והיה נצרך לדברים הרבה אז נתפתח גם לשונו כי היה מוכרח לקרוא בשמות דברים רבים. אז לא היה עוד שפה אחת, כי כל עם ועם וכל משפחה ומשפחה קראו להם הדברים בשמותם על האדמות שגרו שם כל אחד לעצמו. ולא היה עוד שפה אחת, כי אם לפעמים השכונים והקרובים זה לזה שאלו שם איזה דבר זה מזה, ומעת דור ההפלגה נשארו כמה מלות מן לשון הקודש משובשות פזורות בין העמים בכל לשון ולשון. והעמים אשר גרו קרוב למקום שגרו שם דור ההפלגה בנסעם מקדם נשאר לשונם קרוב ללשון הקודש כלשון ארמי וערבי במזרח הארץ, וכל אשר יספו להתרחק ממקום ההוא כן יסף לשונם להתרחק זה מזה. ועוד אדבר מזה לקמן, ומה שרצוני לומר פה הוא זה שלשון הקודש היה שפה הראשונה שהתחיל האדם לדבר בה, וכן הוא דעת אפודי ז"ל סוף פרק ג' וכתב שאין ספק שבהסכם העמים על שבעים הלשון השתמשו בקצת שמות ופעלים מן הלשון שהורגלו בו מקודם, החוקר האעקעל במאמריו כתב, שהלשונות הרבים אשר ידברו בהם עמי העולם לא ישוו זה לזה בשום אופן ומוזרים זה מזה עד שאי אפשר לומר שהיה פעם שפה אחת בימים הקדמונים, לכן חוה דעתו שכח הדבור נתפתח באדם אחר אשר נפרדו בני האדם והיו למשפחות שונות ואחר שנסעו לגור מרחק רב זה מזה כל משפחה לעצמה למדה לדבר בלשונה. ואחר כך כאשר התקבצו המשפחות והיו לעמים שאלו זה מזה שמות דברים מעט מזעיר. דעת החוקר האעקעל בלתי ספק לא נאמנה, והוא משום שהשמות דוקא היותר ראשונים שהשתמש בהם האדם הקדמוני הם כמעט אחד בלשון עמים רבים בארץ הקדם ומערב, והדברים שהשתמש בהם האדם בימים הקדמונים בימי נעוריו רצה לומר בעת שהתחיל האדם ללמוד לדבר, והדברים עוד היו אחדים רצה לומר מעטים נמצאים גם עתה בלשונות עמים רבים הנפוצים בכל הארץ ודוקא מלשון הקודש אם אף נשתבשו ונשתנו בהבטא אך שרשו ומקורו ניכר שהוא לשון הקודש, והוא אני בלשון הקודש, אנא בלשון ארמית, אי בלשון אנגלית, הנון באמצע חסר, איך בלשון גערמאני הך' רפה בהבטא, ובלשון עמי סלאו יא, י' קודם ואחר כך א'. אתה בלשון הקודש, את אנת בלשון ארמי, תי בלשון כל עמי סלאוי טהאו בלשון אנגלית, דו בלשון גערמאני, הוא בלשון הקודש, הוא בלשון ארמית היא בלשון אנגלית, היא בלשון הקודש, היא בלשון ארמית, שהיא בלשון אנגלית, זהי בלשון גערמאני. והרב דוד פרווינצאלי ז"ל בספרו דור הפלגה הביא יותר מאלפים מלות עברית המפוזרות בלשון רומי, יוני ואיטאלי, ועוד מצינו הרבה מלות מלשון ארמית בלשון אנגלית גערמאני וסלאוו,

דף מ"ב) ולא הוו שותין כל היום, מאי טעמא לא, אמר רב אחא בר חנינא אמר קרא (משלי ל"א) ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזי של עולם אל ישתכרו. ועוד אמרו (שם דף מ"ד) שתה רביעית יין אל יורה. ואמרו חז"ל (ברכות דף ל"א) כתיב (שמואל א׳) ויחשבה עלי לשכורה מכאן ששכור אסור להתפלל. אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי אל תתן את אמתך לפני בת בליעל. אמר רבי אליעזר מכאן לשכור שמתפלל כאילו עובד עבודה זרה. וכתיב (משלי כ"ג) אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו, כי סבא וזלל יורש. ואמרו חז"ל (סנהדרין דף ע׳ ע"ב) אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין, ועוד אמרו חז"ל (חולין דף פ"ד ע"א) כתיב (משלי כ"ז) וחיים לנערותיו, אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא ירגיל אדם את בנו לבשר ויין, ועוד נמצאים הרבה מאמרי חז"ל מפוזרים במדרשים על דבר שתיית יין, ולא רציתי להאריך יותר. אך מכל האמור נוציא משפט צדק שטוב הוא להאדם להרחיק את עצמו מן היין כי תועבה הוא בעיני ה׳ והאדם, וכל אשר ישמר את נפשו ויזיר את עצמו מנסכי יין יבורך.

מאמר י׳ שפה אחת ודברים אחדים

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים פירש רש"י ז"ל שפה אחת לשון הקודש ובעל הטורים ז"ל כתב שפה אחת בגימטריא לשון הקודש, ואמרו חז"ל בבראשית רבה (י"ח ל"א) מכאן שהעולם נברא בלשון הקודש. שמעת מימיך גינא גיניאה אנטרופי אנטרופיא גברא גברתא אלא איש ואשה למה שלשון הזה נופל על הלשון הזה אשה כי מאיש לקחה זאת. ורב עזריה בן אדומים ז"ל בספר מאור עינים חלק אמרי בינה ימי עולם פרק נ"ז כתב כי במשך הזמן והספורים (בתורה) נאמר אדם מן האדמה. חוה מאם כל חי. קין מקניתי. שת משת לי, פלג כי בימיו נפלגה. ועם שנעתקו הספורים ההם לכל לשונות הגוים עינינו רואות כי השמות הנזכרים עצמם לא נשתנו אבל הובאו אצל העמים כולם בלשון הקודש ממש, אדם קין נח ודכותיהו ובפרט להיותו מעולה בהוראת טבעי הנקראים ומדותיהן כשם נשר המורה על חוזק ראותו מלשון אשורנו. וגם על נשירת כנפיו בהתחדשו כידוע, והרמב"ן ז"ל בפירושו על הכתוב וכל אשר יקרא לו האדם כתב, כי אותיותיו התעלו להורות על אמתת כל עצם שפל או גבוה, ולדעתי גם מזה ראיה נכונה ששפה אחת הוא לשון הקודש מבראשית, והוא שבכל לשונות העמים נמצא דברים אחדים ששרשו בלשון הקודש׳ והוא הדברים שיבטא הילד בשפה טרם יכול לדבר וטרם למד להבין ענין הדבור והוא אב אם ברצוא, ושוב בא מא, ומהם נתפתחו השמות בא בא פא פא, מא מא. בלשון אנגלי פאפ. פאפא מאם מאמא, ממאטהער פאטהער, בלשון גערמאני פאָדער מוטטער. ובלשון סלאוו מאט מאטערי׳ ועוד אבאר לקמן, וזה הוא שאמר

גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להם, והוא שחטא כנגד זקנו נח, למאן דאמר שכנען עשה את המעשה לכן קלל נח את כנען ופוקד עון אבות על בנים עד סוף כל הדורות. ולוט ששתה יותר מדאי ועשה מעשה שהוא כנגד סדר העולם ושכב עם בנותיו נענש ויצאו ממנו עמון ומאב. ואמרו חז"ל (נזיר דף כ"ג ע"א) ומאי הוה ליה למעבד מאי דהוה הוה, נפקא מינה דלפניא אחריני לא איבעי למשתי חמרא. לוט נשתכר ובא לידי מעשה בנותיו ונולדו עמון ומואב האסורין לבוא בקהל, ואיסורן איסור עולם, וכתיב (ויקרא י') יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמותו חקת עולם לדרתיכם. וכתב המלבי"ם ז"ל יין ושכר אל תשת הזהיר סתם שלא ישתה יין ושכר אף בשאינו עובד שכשיעבדו עבודה שתויי יין יתחייבו מיתה, ואמרו חז"ל (ספרא ל"ט) דשתוי יין שעבד עבודתו פסולה. ונדב ואביהו בני אהרן לדעת רבי ישמעאל שתויי יין היו ונכנסו למקדש ונענשו, ככתוב ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה', תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש. ואמרה לנו תורתינו הקדושה (במדבר ו') איש או אשה כי יפליא לנדר נדר להזיר לה', פירש רש"י ז"ל להבדיל עצמן מן היין לשם שמים מיין ושכר יזיר כתרגומו מחמר חדת ועתיק, רצה לומר כל מי שירצה להקדיש את עצמו להיות עבד לה' צריך שיפריש את עצמו מיין ושכר, משום שהשכרות הוא מדה מגונה ככתוב (הושע ד') זנות יין ותירוש יקח לב ומביא לתרבות רעות ויחלל בזה את קדושתו והנולד נזיר מבטן הוא במעלת קדושה יתירה, לכן אמר המלאך לאשת מנוח (שופטים י"ג) ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר כי נזיר אלהים יהיה מן הבטן, והוא יחל להושיע את ישראל. ואמר הכתוב (חבקוק ב') ואף כי היין בוגד, וכתב רש"י ז"ל כשיבוא בלשצר שיבגוד בו יינו שנתגאה ואמר בטעם חמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם, וזה גרם לו שיהרג ויכלה. וכתיב (משלי כ' לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם, ואמרו חז"ל (מגילה דף י"א ע"ב) אמר (אחשורוש) בלשצר חשב וטעה. אנא חשיבנא ולא טעינה. אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו בא שטן וריקד ביניהן והרג את ושתי, ועוד אמרו שם חז"ל והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה, ועוד ספרו לנו חז"ל (שם דף ז' ע"ב) מעשה שהיה, רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לרבי זירא למחר בעי רחמי ואחיי. וכתב מהרש"א ז"ל כעין שחטיה דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות. וקאמר דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנרפא וחי. לשנה אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי, אמר ליה לא בכל שעתא מתרחש ניסא. ועוד אמרו (סוטה דף ז' ע"א) היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלים ואומרים לה בתי הרבה יין עושה, והיין מביא לידי זנות, ואמרו (שם דף ב') כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. פירש רש"י ז"ל שהיין מביא לידי ניאוף, ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין

לחקור ממסך׳ פירש מהרש״א ז״ל שצועק על ג׳ מיני צרות, האחד אוי על כאב ראשו כששותה יותר מדאי. והב׳ אבוי על אבוד ממנו בקנותו היין. הג׳ שיהא הוא שמצטער על אבוד זמנו. ואמר למי פצעים חנם, דשאר כל אדם גם אם יבא לו פצע מאדם אחר המזיקו אינו חנם שישלם לו המזיק, אבל זה יש לו פצעים הנם שאינו יודע בשכרותו ממי בא לו הפצע שידרוש ממנו תשלומין ואפשר שהוא היה הגורם או שעל ידי נפילה בא לו הפצע.

דרש עובר גלילאה י״ג ווין נאמרו ביין. ויחל, ויטע, וישת, וישכר, ויתגל, וירא, ויגד, ויקח, וישימו, וילכו, ויכסו, וייקץ. וידע. ופירש רש״י ז״ל י״ג ווין לשון ווי, רצה לומר ווי למי שישתה וישכר, ויאמר ארור כנען לא חשיב אלא עד שידע דנגמר לו עונשו של יין. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר מר עוקבא אמר רב זכאי, אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין, פירש רש״י ז״ל אדם הראשון שהיין קנס עליו מיתה דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם, ואמרו חז״ל (שם דף ע׳ ע״ב) כתיב (משלי ל״א) אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר אמרה לו (אמו) בני מה לך אצל מלכים ששותין יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל, ולרוזנים אי שכר. מי שכל רזי עולם גלוים לו ישתה יין וישתכר. (בתמיה) וכתב פתח עינים ז״ל דתנן יין ושינה רע לצדיקים ורע לעולם. אמר רבי יצחק מניין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב (שם ל׳) כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי. כי בער אנכי מאיש מנח דכתיב (בראשית ט׳) ויחל נח איש האדמה, ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון, פירש רש״י ז״ל שנכשל ביין ואני שתיתי יותר מהם. רצה לומר מנח ואדם הראשון. ואמרו חז״ל (ברכות דף מ׳ ע״א) דתניא אילן שאכל ממנו אדם הראשון רבי מאיר אומר גפן היה שאין לך דבר שיביא יללה על אדם אלא יין שנאמר וישת מן היין וישכר, ויש רמז לזה יין מספר שבעים ויילל גם כן מספר שבעים. ואמרו נכנס יין יצא סוד שהוא גם כן מספר שבעים, ויהיה פירושו נכנס יין יצא סוד שהוא ילל.

ועוד אמרו חז״ל (יומא דף ע״ו ע״ב) אמאי קרי ליה יין שמביא יללה לעולם. תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש. רש״י ז״ל פירש על ידי היין רוב הניאוף ופורענות בא לעולם. ועוד אמרו חז״ל (שם דף פ״ז ע״א) אוי להם לרשעים לא דיין שמחייבין עצמן אלא שמחייבין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות. (כידוע לחכמי המדע שהבנים הנולדים מאבות שיכורי יין המה חלושי כח וחסורי מדע ועל ידי ירושת הסעלם יירשו מחסורם לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות), הרבה בנים היו לו לכנען שהיו ראוין לסמוך כטבי עבדו של רבן

ומרמה בידו שנאמר כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב וכו'. אלא הבא את הנערה האהלה והוציא את בתוליה באצבע אם טהורה בבתוליה הרי היא לך מפי הגבורה, הכנסה האהלה והוציא את בתוליה באצבע והראה אותן לאברהם אביו ואחר כך לקחה שנאמר ויביאה יצחק האהלה שרה אמו שנמצאה שלימה כשרה אמו. זקן ביתו של אברהם היה עבדו אליעזר ומאין היה עבדו, אלא כיון שיצא מאור כשדים עמדו כל גדולי הדור ונתנו לו מתנות ועמד נמרוד וכתב את עבדו אליעזר לאברהם, וכשגמל חסד עם יצחק בנו הוציאו לחירות ונתן לו הקדוש ברוך הוא שכרו בעולם הזה והקימו למלך והוא עוג מלך הבשן. מן האמור שאליעזר הוא כנען בן חם ונתקיים קללת נח שכנען היה עבד לנמרוד שהוא בן כוש אחיו הגדול ואחר כך היה עבד לאברהם, ככתוב עבד עבדים יהיה לאחיו לבני כוש. ואחר כך אמר הכתוב ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו, יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען עבד למו, כי כאשר ישכון יפת באהלי שם ממילא יהיה כנען עבד גם ליפת. ואמרו חז"ל במדרש שחם אבי כנען הראה לכנען וכנען פעל הפעולה המגונה וחם הגיד לאחיו כמתפאר ברעתו. ובמדרש רבה אמרו חז"ל שכנען ראה והגיד לאביו. לכך הוזכר על הדבר ונתקלל. ולי נראה הפירוש שחם ראה והגיד לכנען ככתוב וירא חם אבי כנען. ומה צריך ללמדנו פה שהוא אבי כנען אלא שקצר הכתוב שחם ראה והגיד לכנען בנו וכנען עשה את המעשה על כן הזכיר הכתוב שהוא אבי כנען ולכן אמר הכתוב וידע את אשר עשה לו בנו הקטן, הוא כנען בן הקטן של חם ועל כן קלל נח את כנען. וכן משמע בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ג) שתה ממנה יין ונתגל בתוך האהל ונכנס כנען וראה את ערות אביו. וקשר חוט בבריתו וסרסו ויצא והגיד לאחיו. נכנס חם ומצא לערות אביו ולא שם על לבו מצות כיבוד אב, יצא והגיד לשני אחיו בשוק כמשחק באביו. ויקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן ואררו שנאמר ארור כנען.

מאמר ט' שתיית יין

וכל זה קרה לנח על ששתה יין יותר מדי וישכר ויתגל ונענש, ואמרו חז"ל (סנהדרין דף ע' ע"א) לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנאמר (משלי ל"א) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, אמר רבי יצחק מאי דכתיב (שם כ"ג) אל תרא יין כי יתאדם. אל תרא יין שמאדם פניהם של רשעים בעולם הזה ומלבין פניהם לעולם הבא, רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם, אל תרא יין שאחריתו דם, פירש רש"י ז"ל כלומר אל תתן עיניך להמשך אחריו שאחריתו דם, סופו יהרג עליו. ומהרש"א ז"ל כתב כי מתוך מריבה וקטטה על היין עם חבירו בא הוא או חבירו לידי פצע וחבורות של דם. אמר רבי עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא מאי דכתיב (משלי כ"ג) למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם. למי חכלילות עינים למאחרים על היין לבאים

השכרות חטאת רובץ ויביא את האדם לגנבה וגזלה ורצח כידוע מסטאטיסטיק בבתי המשפט שרוב האנשים אשר יובאו למשפט על מעשיהם הרעים המה שכורי יין. והשכרות הוא ראשית החטאת והרשע ולבד מזה השכור הוא נמאס עבור מדותיו המבוזים ואמרו חז"ל (מדרש תנחומא פרשה נח) כשבא נח ליטע כרם בא שטן ועמד לפניו, אמר לו מה אתה נוטע, אמר לו כרם, אמר לו מה טיבו, אמר לו פירותיו מתוקים בין לחים בין יבשים, ועושין מהן יין המשמח לבבות דכתיב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים קל"ד) אמר לו שטן בא ונשתתף שנינו בכרם זה, אמר לו לחיי, מה עשה שטן הביא כבש והרגו תחת הגפן, אחר כך הביא ארי והרגו, ואחר כך הביא חזיר והרגו, ואחר כך הביא קוף והרגו תחת הכרם והטיפו דמן באותו הכרם והשקוהו מדמיהן, ועץ יוסף ז"ל כתב הגירסא בהיפך דמקודם הביא קוף ואחר כך הביא חזיר, רמז לו שקודם שישתה אדם מן היין הרי הוא תם ככבש זו שאינה יודעת כלום, וכרחל לפני גוזזיה נאלמה, שתה כהוגן הרי הוא גבור כארי ואומר אין כמותו בעולם, כיון ששתה יותר מדאי נעשה כחזיר מתלכלך במי רגלים ובדבר אחר, נשתכר נעשה כקוף עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות הפה ואינו יודע מה יעשה, וכל זה אירע לנח הצדיק, מה נח הצדיק שהקדוש ברוך הוא פירש בשבחו כך, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה, ונח ששתה מן היין וישכר ועל ידי זה בא לידי תקלה וגנות ויתגל בתוך אהלה.

וירא חם אבי כנען את ערות אביו, ואמרו חז"ל במדרש שסרסו ויש אומרים שרבעו. ויגד לשני אחיו בחוץ את אשר ראה ואת אשר עשה לאביו. כמתפאר במעשהו, ואמרו חז"ל ומה ראה חם שסרסו אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היה לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם, ואבינו יש לו שלשה בנים ועודנו מבקש בן רביעי לכן סרסו. וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. רצה לומר הקטן והבזוי מאחיו. ולפי דעתי ששם היה הגדול לכן אמר הקטן, קטן משם ואם אף שהוא גדול מיפת הוא קטן במעלה משניהם.

ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, ולא קלל לחם עצמו משום שאלהים פוקד עון אבות על בנים עד דור רביעי. ואמר לו עבד עבדים יהיה לאחיו, רצה לומר עבד בן עבד האבות והבנים וכל צאצאיהם כולם יהיו עבדים לאחיו. וקללת נח נתקיימה אחר כך ובני חם הכושים היו לעבדים בכל הארץ עוד מימי קדם. ואמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה חיי שרה) שאליעזר עבד אברהם הוא כנען בן חם. ובמסכתא סופרים (פרק כ"א) אמרו חז"ל עוג הוא אליעזר ומי נתנו לאברם נמרוד, ובפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) אמרו חז"ל אליעזר עבד אברהם בשביל שגמל חסד ליצחק הוציאו לחירות ונתן לו הקדוש ברוך הוא שכרו בעולם הזה בשביל שלא יהיה שכר לרשעים בעולם הבא והקימו למלך והוא עוג מלך הבשן. רבי ישמעאל אומר: אמר אברהם ליצחק בנו העבד הזה חשוד על העבירות הוא

על המים ונקפאו המים ונעשה עפר הארץ, שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ, ועניינו הוא שבנין עפר הארץ ובנין השלג הוא אחד, רצה לומר ממקור ושורש אחד שהוא תואר הששה קצוות ועם המרכז שבעה הרומזים לזעיר אנפין שהם שבעה ספירות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, והוא מה שאמר הכתוב חצבה עמודיה שבעה באשר הוא יסוד בנין חמר העולם והוא מקורו ושרשו. והשבע ספירות נעלמים בחמר. אך כאשר יאיר האור על ידי השמש בענן שהוא מים ועפר אז מתגלה השבע גוונין של האור בענן הרומזים לששה קצוות ומרכז שהוא יסוד בנין העולם כולו, והוא ברית הקשר המקשר עליונים ותחתונים רצה לומר עולם הרוחני עם עולם הגשמי, הוא מה שאמרו חז"ל (זהר פרשה נח דף ע"א ע"ב), ועל דא אקרי הקשת ברית כליל דא בדא, ופירש נצוצי אורות ז"ל, מלכות ברית בשם היסוד שהם כלילים, רצה לומר שכל הספירות נשפעים על ידי יסוד במלכות כידוע שאין בגרמה כלום. כי אם היסוד מקבל השפע מהעליונים ומשפיע למלכות והוא הוית עולם העשיה עולם החמר, ואמר הכתוב את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ, רצה לומר ברית בין העליונים שהוא רוחניות ואינו נראה לעין כלל ובין התחתונים שהוא גשמיי ונראה לעין כל בישות והשבע גוונין הוא ממוצע בין רוחניות וגשמיות כי הגוונין אם אף שנראים לעין בכל אחד בתואר פרטי עם החמר אבל הוא בעצמו אינו חמר. וחכמי המדע יעידו שהגוונים יתבטלו ויאבדו מן החמר בלאבאראטאריום, על כן הגוונים בעצם הוא יש ואינו יש והוא הממוצע בין רוחניות וגשמיות, וזה הוא שאמר הכתוב והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ, ברית עולם, רצה לומר ברית קיימא לדורות לקיום העולם ומלאה, ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ. וכתב המלבי"ם ז"ל שאז היה צריך העולם לגשם והודיע לנח שלא יפחד מן הגשם כי כורת עמו הברית שלא יהיה מבול עוד ונתן לו אות הקשת,ואחר שכלה דבורו נראו עננים בשמים ובהם נראה הקשת בפעם הראשונה, ויאמר אלהים אל נח שא עיניך וראה את הקשת אשר בענן זאת אות הברית זה צורת הקשת ותוארו.

מאמר ח' ויטע כרם

ויחל נח איש האדמה ויטע כרם, הכתוב בא ללמדנו כיון שהזהיר הקדוש ברוך הוא לבני נח שאסור לאכול בשר והתיר להם אך רמש החי עד שיזרע ויקצור, לכן החל נח לעבוד את האדמה, ויטע כרם כי הענבים טוב למאכל, ויין הענבים טוב לשתות אם אך האדם ישתה במשורה וכהוגן, אך נח לא כן עשה כי אם וישת מן היין וישכר, רצה לומר שתה יותר מדי וישכר, והשכרות הוא מדה מגונה מאד להאדם ומביא רעה לגוף האדם אשר ישתה יותר מדי כי היין ישחית את ערקי גוף ונפש האדם כידוע לחכמי המדע. ועוד מביא רעה לבריות כי לפתח

הארץ אתכם, ובא הכתוב ללמדנו שאחר המבול כרת אלהים ברית שלום עם הארץ ומלאה, ואמר והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול, ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. והוא כאשר אמרתי קודם כי כבר הוטבה טבע הארץ וגם נשתנה טבע האויר והגשם ירד בכל עת שנה שנה וזרע וקציר לא ישבתו, וכל הברואים לא יהיו מוכרחים לשחת זה את זה כמקדם, ואז יהיה ביד כל הבריאה להטיב מעשיהם ולא יעשו עוד הרע בעיני ה׳ להשחית דרך החיים בעולם, ויהיה שלום ושלוה על פני כל הארץ, ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם, ולמען תראו ותדעו שאני אקיים את בריתי. את קשתי נתתי בענן, ואמרו חז״ל (זהר פרשה נח דף ע״א ע״ב) נתתי מקדמת דנא, כי כן הוא הטבע שכאשר יאיר זיו השמש על המים אז נראה בתוך המים קשת כידוע ליורדי הים באניות, וכן הוא כאשר יאיר זיו השמש נגד העבים אז נראה הקשת בענן כי הענן הוא המים אשר התקבצו מהאידים שעלו למעלה מן המים על ידי החום, אך קודם המבול שהגשם ירד אחת לארבעים שנה היו העבים גסים וכסו פני הרקיע מסביב כל הארץ, ואז נראה הקשת בענן ממעל נגד השמש ולא נראה הענן מתחת נגד הארץ, ואחר המבול כאשר נשתנה אויר הרקיע ונשתנה טבע ירידת הגשם כאשר הוא עתה אז העבים לא יכסו מסביב כל הארץ, ואז נראה הקשת בענן אשר נגד הארץ כאשר יאיר זיו השמש נגד הענן. וזה הוא שאמר הכתוב. את קשתי נתתי בענן כבר, והיתה אחר כך לאות ברית ביני ובין הארץ. והיה בעננו ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן, וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל חיה בכל בשר. ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר, כאשר פירש המלבי״ם ז״ל כי הגשמים יהיו אז מועטים ולא יהיה מים מרובים שיצויר שיהיה מהם מבול לשחת כל בשר, ועוד יש לומר את קשתי נתתי בענן, ככתוב (יחזקאל א׳) כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם, כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה׳. ואמרו חז״ל (זהר פרשה נח דף ע״א ע״ב) חיזו דגוונין ובגין כך את קשתי נתתי בענן. ועניינו הוא שהאור בעצם אין לו גוון כלל והוא אור ה׳ הנעלם היורד על ידי מסכים במאור השמש או באש ומתגלה לעין בנוגה בלתי שום גוון, אך כאשר יאיר האור על ידי הפריזמא על דבר חמר גשם, אז יתחלק האור ומתגלה לעין בשבעה גוונים כידוע. והשבע גוונים האלה רומזים להשבע תוארים חגתנהי״ם דזעיר אנפין שהוא סוד בנין העולם ככתוב חצבה עמודיה שבעה והוא חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות. וידוע לחכמי המדע שתואר בנין יסוד המים הוא ששה קצוות ועם המרכז הוא שבעה, ותואר הזה מתגלה לעין בבנין הקרילטאלם כאשר יקפא המים ויהיה לשלג כי כל קריסטאל פרטי מן השלג נבנה בתור ששה קצוות ועם המרכז שבעה, וזה הוא כוונת רבי אליעזר הגדול בפרקים (פרק ג׳) הארץ מאי זה מקום נבראת משלג שתחת כסא הכבוד והוא השבע תוארים של זעיר אנפין, לקח וזרק

תאכלו. ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש, רצה לומר אבל כל דבר אשר בו דם אדום הדומה לדמכם לנפשתיכם אדרש. כי בזה ישחית האדם את דם נפשו. והוא כי יתערב דם החי עם דם האדם ויביא אל האדם על ידי תערובות האלה מחלות שונות. וזה בעצמו יהיה ענש האדם. וזה הוא שאמר הכתוב את דמכם לנפשותיכם אדרש, מיד כל חיה אדרשנו רצה לומר גם החיה הטורפת תענש באופן זה. ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם. רצה לומר אפילו אם האדם בעצמו לא שפך את דם החי כי אם מיד איש אחיו, רצה לומר שחיה אחת טרפה חיה אחרת ובא האדם ולקח את בשר הטרפה ביד חזקה מן החיה הטורפת ואכל, אדרש את נפש האדם. שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם. רצה לומר שבכלל אסור לשפוך דם החי כי כל הבריאה הוא בכלל אדם כאשר אמר הגר"א ז"ל אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ובהמה בכלל אדם, וזה הוא שאמר הכתוב שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם רצה לומר כל ברואי החיים. ואלהים נתן סדר בעולם החיים שהצומח יתפרנס מדומם והחי מן הצומח, אבל אסור לחי לאכול את החי. וזה אי אפשר בלתי שפיכת דם החי לכן שפך דם האדם באדם, דמו ישפך, כי בצלם אלהים עשה את האדם והשופך דם החי כאילו שפך דם האדם וכאילו שפך את דם עצמו כי הכל אחד בצלם אלהים עשה את האדם. ואתם רצה לומר האדם וכל החיה פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה. כי על כן אמר הכתוב שרצו וכוונת הכתוב על כל החיים שיפרו וירבו. ואל ישחית החי את החי כי אם יתפרנס בסדר הדרך שנתן אלהים. והאדם בכלל כל בעלי חיים כי מותר האדם מן הבהמה אין, על כן אסור להאדם לאכול בשר החיים. ראה מה שכתבתי קודם בפירושי על הכתוב לכם יהיה לאכלה ולכל חית השדה. ואמרו חז"ל השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא החיות לכם, ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר. וכשבאו בני נח לא התיר להם לאכול בשר החיים, ואלהים אמר לכל בעלי החיים ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה. והוא כאשר אמרתי קודם שעל ידי המבול נתתקנה והוטבה הארץ. כידוע שקודם המבול ירד הגשם על הארץ אחת לארבעים שנה ולא היה זרע וקציר שנה שנה. על כן החי היה מוכרח לטרוף איש את אחיו למען להחיות את נפשו. אבל אחר המבול נשתנה הטבע והגשם ירד על הארץ בכל עת ובכל שנה והאדמה תתן יבולה די להחיות את כל נפש החי מאדם ועד בהמה. לכן אחר המבול היה באפשרית שכל החיים יחיו בשלוה וכל החיים יפרו וירבו וישרצו בארץ. וזה הוא שאמר הכתוב. ואתם פרו ורבו שרצו ורבו בה.

מאמר ז' כריתת ברית עולם והאות

ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר, ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם ואת כל נפש החיה אשר אתכם בעוף ובבהמה ובכל חית

אותם ומלאו את הארץ. ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו. רצה לומר כי בידכם נתנו כבר לאדם הראשון שאמר לו אלהים ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ, אך אדם הראשון היה צריך לערוך מלחמה כנגד כולם עד שכבש והכניע אותם תחת ידו. ואתם לא כן כי בידכם נתנו, ועוד שאתה הצלת אותם מן המבול ופרנסת אותם כל העת ההוא שהיו אתך בתבה לכן אתה תמשול בהם, ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ, רצה לומר החיות הטורפות ייראו ויברחו מפני בני אדם והבהמות הבייתיות יכנעו לפניך ואתה תמשול בהם ותעבוד אתם בשדה ובכל מלאכה מן העור והצמר תעשה לך מלבושים. וגם יתנו לך חלב וחמאה תחת אשר יהיו תחת השגחתך ואתה תשמור אותם מן החיות הטורפות לבלתי יזיקו להם. ואל תאמר אם כן כיון שאמר אלהים בידכם נתנו. לכן אתה רשאי גם לקחת את נפשם ולאכול את בשרם, לא כן הוא, בידכם נתנו לעבדם ולשמרם אבל לא להאבידם ולהשחיתם. כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה, אך כיון שאחר המבול לא היה נמצא שום צומח מפרי העץ ועשב זרע זרע על כל פני האדמה והיה צריך להם להמתין עד שיצמח ויגדל ויבשל הפרי והזרע, ועד העת ההוא לא היה לנח ובניו שום דבר להחיות את נפשם, לכן התיר להם לאכול את הרמש החי. רמש הוא הדבר הממוצע בין צומח וחי כאשר פירש הרמב"ם ז"ל במורה נבוכים והוא כמו אָיסטערס הנמצאים בתוך הים. וכעת למדו בני אדם לנטוע אותם על חוף הים והם פרים ורבים וגדלים כצומח. האָיסטער הוא חי בתוך הקליפה כל זמן שהוא במים והוא אינו יכול לזוז ממקום למקום לבקש אחר מחיתו, והוא מתפרנס מן היסודות אשר במים. ואין בו דם אדום כי אם לחות לבן כמו בצומח. ואמר אלהים כל רמש אשר הוא חי ואין בו דם אדום ואמר רמש חי דוקא ולא רמש מת כי רמש המת הוא סם המות להאוכל אותו. כי כאשר יוקח מן המים וישהה יום או יומים באויר יבאש כדגי הים והאוכל אותם יחלה ולפעמים ימות מזה. לכן אמר הכתוב כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה. כירק עשב נתתי לכם את כל, רצה לומר כל מיני רמש באויסטערס וכדומה כי הרבה מינים רמש נמצאים במים. והתיר הקדוש ברוך הוא לבני נח לאכול את הרמש אחר המבול עד העת אשר יצמח ויגדל ויתבשל הזרע והפרי משום שלא היה נמצא שום זרע ופרי אחר המבול הראוי לאכילת האדם. אבל אחר כך אסרה לנו תורתינו הקדושה לאכול את הרמשים ככתוב (ויקרא י"א) ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרמש על הארץ. ואמרו חז"ל (ספרא ק"ט) אף על פי שאין פרה ורבה, רצה לומר אף על פי שאינם פרים ורבים כדרך בעלי החיים. והם פרים ורבים כצומח. (ראה מה שכתבתי אודות אותו הענין במקומו ותדע). אסור לאכלם. וברמש כאשר אמרתי אין בו דם אדום כי אם לחות לבן כמו בצומח. אך בשר בנפשו דמו. רצה לומר אבל כל דבר שבנפשו דם אדום לא

ועוד מהיכן הוה ידע מספר ימים שאמר ויהי מקץ ארבעים יום. ועוד וישלח את היונה איך פרחה בלתי אור ואיך ראתה אם יש מקום לנוח, ומה תועלת התבה בחלון אם לא יהיה אור. לכן חוה דעתו דמה דאמרו שלא שמשו המזלות היינו שלא היתה תנועת הגלגלים, אלא במקום שהיה השמש עומד שם היה אור כל י"ב חודש ולא היה יום ולילה כשאר ימים שהוא י"ב שעות יום וי"ב שעות לילה. אלא חצי הכדור היה אור וחצי הכדור היה חשך כל י"ב חודש כמו שהיה בתחילת הבריאה קודם שנתלו המאורות בגלגלים, וכשנכנס בתבה מפני מי המבול היה השמש על הארץ כדכתיב בעצם היום הזה, וכן דייקו לישנא שאמרו שלא שמשו המזלות ולא אמרו שלא האירו המאורות, אלא ודאי המאורות האירו אך יום ולילה לא היה כשאר ימים. וזה שאמר רש"י ולא ניכר בין יום ולילה כלומר במקום אחד היה כולו יום ובמקום אחר היה כולו לילה. ומפני שהשמש היה על הארץ חרבו פני אדמה מחום השמש שהיה גם בתוך י"ב חודש, ולא נראה לי הפתרון הזה, והוא בעצמו סותר את דבריו וכמדומה שהוא סובר שהארץ שטחית ומחום השמש חרבו פני האדמה, או שדעתו שהמבול לא היה על כל העולם כי אם על חצי כדור הארץ, ובפירושו לא מתורץ קושית הרא"ם ז"ל האיך ידע לספור את הימים ודעת שפתי חכמים ז"ל הוא נגד שכל הישר וחכמת המדע שהמזלות יעמדו במקום אחד. ועוד שנה תמימה והוא דבר אשר אי אפשר להיות, ראה מה שכתבתי על דבר הכתוב שמש בגבעון דום, ועוד הכתוב אמר סתם יום ולילה לא ישבותו ולא אמר ארך זמן השביתה כמה ימים ולילות שבתו, ועוד כתיב יום ולילה לא ישבתו, ולא אמר יחדלו, משמע שהיה יום ולילה אך שהיה שביתה. וכתב רש"י ז"ל שלא היה ניכר בין יום ולילה, לכן נראה לי לומר שבעת המבול לא שמשו המזלות כל צרכן כאשר שמשו קודם המבול. והיה חושך על פני תהום השמים היו מכוסים בערפל מרוב האידים והמים הרבים שסבבו כדור האדמה. וכידוע שזיו השמש לא יחדור מבעד למים במעמקי הים מתחת למים ושם ימשול החשך תמיד אף אם השמש זורח על פני המים. לכן אמר הכתוב ויום ולילה לא ישבתו, רצה לומר על הארץ אבל היה יום ולילה על פני המים. אך שלא שמשו כל צרכן מפני האדים שמלאו את אויר השמים ולא היה ניכר כל כך בין יום ולילה והיה ידע מספר הימים, וגם עשה צהר בתבה והיונה יכלה לראות ביום, לכן אמר הכתוב לא ישבתי כי לא חדלו יום ולילה בעת המבול ובביאורי מתורץ קושית הרא"ם ז"ל.

מאמר ו' ויברך אלהים את נח

ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ. והוא כאשר אמרתי קודם, כי כאשר יצאו מן התבה יצאו האנשים לבד והנשים לבד, באמרם שאלהים אמר אך על החיות והבהמות ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ אבל לא להם ונח ובניו פרשו מנשיהם עד שאמר להם אלהים פרו ורבו ויברך

שם עוד כל ימי הארץ שהמבול היה בטבע, וזה דבריו הנה התברר לחוקרי הטבע שכדור הארץ שינה מקומו בזמן מן הזמנים, באשר החופרים במעמקי האדמה בארצות הקרות מצאו עמוק באדמה עצמות פילים וקופים ויתר ברואים שלא יחיו רק באויר חם. ועל כרחך שהיה עת שעמד האקלים ההוא קרוב לקו המשוה. וזה עדות שבימי המבול התמוטט כדור הארץ מדרום לצפון. והמדינה שעמדה עד העת ההיא תחת קו המשוה נתרחקה מן המשוה לצפון ונעשה שם אזור הקר. והשנהבים והקופים שהיו באקלים ההוא מצאו שם קבר. וזה אחד מן ההשחתות שהיה בארץ, שהארץ החמה שגרו עליה כל בני האדם אשר השחיתו את דרכם נעתקה מנגד השמש, ותחת מגד תבואות שמש נהיה שם קרח וקפאון ושממות עולם. זאת שנית ביארו חכמינו ז"ל כי קודם המבול לא נטה השמש במעגלו השנתיי כ"ג מעלות מן המשוה לצפון ולדרום כמו שהוא עתה, רק מסלול השנתיי היה אז גם כן על קו המשוה או סמוך לו, ועל כן חיו בני אדם חיים ארוכים כי לא ידעו מנגעי התקופות ושינוי העתים שזה סבה לשנוי האויר ונגעי בני אדם ומחלותם. והעתק הזה שנעשה בכדור הארץ במצבו נגד השמש שנה את האויר והפירות והחליש תוקף האדמה וכחה בהשקף על חיי האדם ובעלי חיים אשר עליה, וכמו שאמרו במדרש שקודם המבול לא היה חלי בעולם וספרו מגבורות בני אדם וכחם. וששלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון כבני צאן בהולדם, ושהגשם לא ירד רק אחת למ' שנה, והיו זורעים בעת ההיא והיה די למ' שנה, וכל זה נשתנה אחר המבול לרוע, וכל זה נולד משנוי מצב הארץ נגד השמש וזה הודיע ה' לנח השינוים שיהיו מעתה, על כן מדבריו משמע שהמבול לא היה במקרה כי אם בטבע, אבל לא נראה לי דעתו שנשתנה העולם אחר המבול לרוע. כאשר כתבתי קודם שהקדוש ברוך הוא סותר על מנת לתקן וכל אשר יעשה אלהים הוא לטוב לכל הבריאה ולא לרוע, ועוד שהכתוב יורה לנו שהוא כן באמרו לא אסף לקלל עוד את האדמה ולא אסף עוד להכות כל חי כאשר עשיתי. פעם אחרת שחטא אדם הראשון בשגם האדם הוא בשר וכאשר קלל האלהים את האדמה בעבורו לא הטיב האדם את דרכו בעולם כי אם הרע לעשות כמקדם כי על כן הביא אלהים את המבול לטוב לכל העולם בכלל ולאדם בפרט כי אז יהיה האפשרית ביד האדם להטיב את דרכו בעולם, כי על כן המבול לא היה להרע כי אם לטוב.

מאמר ה' עוד כל ימי הארץ

עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו. כל ימי הארץ רצה לומר לעתיד עד זמן שיתקיים הארץ לא ישבתו שנויי הזמנים שזכר הכתוב כי בשנת המבול שבתו שינויי הזמנים האלה, לכן אמרו חז"ל שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ולילה, ושפתי חכמים ז"ל הביא קושיות הרא"ם ז"ל. אם כן איך יכול לראות באחד בתשרי אם חרבו המים שהוא תוך י"ב חודש,

להודות לה׳ על שהציל אותו מן המבול, וכתיב עלת במזבח רצה לומר שבזבח שהקריב עליו קרבן תודה לה׳ עלה במעלת על החי, וזה היה מנהג אבותיהם בידיהם מימי קדם להקריב מנחת תודה לה׳, ראה מה שכתבתי על דבר ענין הקרבנות במנחת קין והבל, ושם תמצא כל ענין הקרבנות. וירח ה׳ את ריח הניחח רצ;ה לומר את הרוחניות אשר בקרבנות והוא כוונת הקרבן, כי בזה מכיר אדם שהקדוש ברוך הוא הוא גבוה מעל כל גבוה הוא מקור הכל ואדון כל, ממנו הכל יצא ואליו הכל ישוב, ועוד שבזה האדם גם מכיר טובה לאלהים על חסדו הגדול אשר הוא עושה בעולם.

ויאמר ה׳ אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם׳ כי יצר לב האדם רע מנעוריו. ואם אקלל את האדמה, האדמה לא תתן את יבולה כאשר היה קודם המבול אחר שחטא אדם הראשון והאדמה לא נתנה יבולה והיה מוכרח האדם להכות כל חי ולהחיות את נפשו בבשר החי בשגם הוא בשר והיה רעב והיה מוכרח לאכול מן הבא בידו. על כן בעבור האדם שלא יחטא לעתיד לא אקלל עוד את האדמה והאדם יחיה מתבואת השדה ולא אסף עוד להכות כל חי כאשר עשיתי, עוד כל ימי הארץ זרע וקציר לא ישבתו. ראה מה שכתבתי קודם כי על ידי המבול הוטבה האדמה לתת יבולה כאשר היתה קודם שנתקללה מתחלת הבריאה טרם חטא אדם הראשון, ואנכי לשטתי שהמבול היה נצרך לבוא על העולם ובזה הוטבה הבריאה ועם ההפסד נתתקן העולם באופנים שונים לטוב לכל הבריאה המלבי״ם ז״ל בפירושי התורה והמצוה כתב ששתי פעמים קלל ה׳ את האדמה, בפעם הראשונה מה שקלל את האדם אחרי אכלו מעץ הדעת שאמר ארורה האדמה בעבורך שהיה גם כן לטובתו׳ שעל ידי שאכל מעץ הדעת ונתערב החומר עם הנפש וגברו בו התאוות ותכונות הרעות. קלל את האדמה שהיתה מוציאה מזונותיו בלא פסולת ובלא קליפה, ועל ידי כן מצא מזונותיו בלא טורח ועמל, ועל ידי המנוחה ורוב שלוה ילך אחר יצרו הרע. וקללה לטובתו כדי שיעמול על מזונתיו ולא יהיה לבו פנוי לחטוא, אבל עדיין גבר החומר על הנפש, כי האדמה בימי עלומיה היה כחה גדול מאוד, והחומרית היה חזק׳ והיה עשוי לאורך ימים. שעל כן היו אז הברואים חזקי הגוף וענקים וגבורי כח, כמו שמוצאים עד היום בעמקי האדמה עצמות הנפילים והענקים ובעלי חיים משונים בגדלם שנמחו בעת המבול ולא נשארו דוגמתם אחרי כן, וכן יעידו על זה אריכת ימיהם, ומה שספרו לנו חז״ל במדרש שהיו עוקרים ארזים והאריות והנמרים היו בעיניהם כנמלים. ועל ידי תגבורת החומר נחלשה הצורה. וגבר העפר על הרוחני, ולכן עשה זאת לטובתו וקלל את האדמה בעת המבול שנשחתה גם הארץ והחליש את הטבע שמאז נעשה שינוי בהאויר ובמזונות וביסוד העפר עד שמאז לא נולדו ענקים כאלה ונתקצרו הימים. על כן מדבריו נשמע שהמבול היה בטבע לטובת הבריאה ובזה סותר מה שאמר קודם שהמבול היה במקרה׳ וכן משמע מפירושו

הלוך ושוב כי אם הלוך וחסור עד החדש העשירי. בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים.

מקץ ארבעים יום אחר החמשים ומאת יום שלח נח את הערב, והעורב לא יעוף במרחקים וכאשר ראה נח שהעורב יצא יצוא ושוב שלח את היונה כי היונה תעוף במרחק רב כאשר אמרו חז"ל (ירושלמי) מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה שיונה פורחת באחת וניחת באחת והיא ממהרת לעוף, בזמן קצר מרחק רב, לראות הקלו המים מעל פני האדמה, ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ, ויחל עוד שבעת ימים, מזה משמע שאחר ששלח את העורב המתין שבעה ימים עד ששלח את היונה, לכן כתיב ויחל עוד שבעת ימים ויסף שלח את היונה מן התבה, ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה, וייחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד, ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ, ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ והיא שנת חמה שנה תמימה, י"ב חודש ואחד עשר יום.

מאמר ד' צא מן התבה

וידבר אלהים אל נח לאמר, צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך, כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך, ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ, ואמרו חז"ל מלמד שנאסרו בתשמיש המטה בתבה. רצה לומר כל הבריאה נאסרו.

ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו, כאשר באו אל התבה כן יצאו, האנשים לבד והנשים לבד, ואמרו חז"ל שלא רצה להזדווג לאשתו פן יבוא מבול שנית וילד לבהלה, ולי נראה לומר שנח אמר בלבו כיון שאמר הקדוש ברוך הוא ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ ולא אמר ושרצו ופרו ורבו הוא אמר על העוף והבהמה והרמש שהמה ישרצו אבל לא האדם, לכן יצאו האנשים לבד והנשים לבד, אך כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחותיהם יצאו מן התבה באשר עליהם אמר אלהים ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ ולא ידע נח כי מותר האדם מן הבהמה אין. וכאשר אמר אלהים ושרצו ופרו ורבו גם האדם היה בכלל, אבל נח אמר בלבו כי האדם הוא עומד במדרגה למעלה מן החי, לכן מה שאמר אלהים ושרצו ופרו ורבו אמר על הבהמות אבל לא לו. ולא השגיח על זה שאמר לו אלהים קודם צא אתה ואשתך ובניך ונשי בניך והיה לו מאמר אלהים ושרצו ופרו ורבו לפחיתת כבוד לכן יצאו האנשים לבד והנשים לבד ופרשו מנשיהם עד שאמר להם אלהים פרו ורבו, אחר שהביא קרבן לה' וירח ה' את ריח הניחח ובזה עלה למדרגה עליונה מן החי, ואז ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ. ויבן נח מזבח לה' ויעל עלת במזבח

בחוקות הטבע, וזה הוא שאמר הכתוב בשנת שש מאות שנה לחיי נח הוא אלף תרנ"ו לבריאת העולם בחודש השני לפי דעת רבי אליעזר זה מרחשון ולפי דעת רבי יהושע זה אייר (סנהדרין דף ק"ח) בשבעה עשר יום לחודש ביום הזה, עמדו כל ככבי לכת מצד אחד אל השמש ועל ידי זה נעשה פרעות בשמש ואז נבקעו כל מעינות תהום רבה, תהום רבה הוא השמים ממעל ראה פירושי מה שכתבתי קודם, והמים אשר ממעל לרקיע הוא במעמד גאזיי ממלאים אויר השמים והוא תהום רבה, ועל ידי הפרעות שהיה בשמים נבקעו המים העליונים, רצה לומר נתחלקו, והוא שעל ידי הפרעות נתקבצו המים הגאזיים והוא יסודות אקסידזען והידראזען ונתגשמו והיו למים ממש לחלקים חלקים מים רבים גשמיים וכבדים נפרדים זה מזה הולכים ושוטטים ברום השמים. ועל ידי זה נבקעו מעינות תהום רבה ונבקע הרקיע אשר בין מים למים ונעשה כמו ארובות בשמים.

וזהו שאמר הכתוב וארובות השמים נפתחו, ואז נשפך המים אשר ממעל לרקיע למטה, ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה, וחכמי המדע אמרו אשר מים רבים גשמיים גם כעת נמצאים ברום השמים ממעל הולכים ונוסעים וכאשר יפגשו את כדור הארמה ישפך המים על הארץ והוא הנקרא מים הזדונים שטף גשם מים רבים שלפעמים יפול על הארץ גם כעת הזאת והוא לא גשם ברכה כי יצא שכרו בהפסדו אשר יעשה בתבואת השדה בהרים ובמעמקים כי במקומות הרמים הגשם כזה יעקור התבואה עם השרשים ובעמקים ישטף תבואת השדה במים ויאבדם, ובעת המבול ירד גשם כזה יום ולילה ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה רצופים על הארץ, וירבו המים וימלאו העמקים ואחר כך כסה המים שטח פני האדמה מסביב, והמים גברו מאוד על הארץ ויכסו כל ההרים אשר בארץ חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים וימח את כל היקום אשר על פני האדמה גם אשר על ההרים הגבוהים שהתמלטו שמה מפני מי המבול מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים· וישאר אך נח ואשר אתו בתבה, ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום, רצה לומר המים עמדו בתקפם חמשים ומאת יום, כי גם אחר הארבעים יום וארבעים לילה אחר אשר עמד הגשם מלירד על הארץ, והמים שלמעלה התחילו להתפשט ולעלות למעלה מחום השמש, כן המים התחתונים התפשטו ועלו למעלה ולא היה ניכר כי חסרו המים עד סוף חמשים ומאת יום, כי כאשר נסכרו מעינות תהום וארובות השמים נסגרו ויכלא הגשם מן השמים לירד על הארץ אז עוד שבו המים מעל הארץ הלוך ושוב מלמטה למעלה ומלמעלה למטה בחוק ההתערבות קור וחום כל החמשים ומאת יום. עד אשר גבר חום השמש על המים מקצה החמשים ומאת יום ואז היה ניכר כי חסרו המים, ותנח התבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט· וכאשר גבר חום השמש יותר ויותר ואויר השמים היה חם אז לא הלכו המים

והנחלים והתהומות ואיך נפתחו אז מעינות תהום רבה, וכבר בארו חז"ל שאז החזיר ה' את העולם לתחילת הבריאה שכל העולם היה מים במים, שבתחלה היה יסוד המים מקיף כל כדור הארץ, ועל ידי מאמר יהי רקיע עלו המים האדיים אל מקום העננים שהפסיקו בין המים שלמעלה מהעננים שנשארו מים בכח ובין למטה שהם המים בפועל עד שכלל המימות שבעולם הם חצים ברקיע וחצים באקיינוס, ובעת המבול בדבר ה' ירדו כולם למטה, שעל זה אמר ארובות השמים נפתחו, שהם אוצרות השמים ששם נאצרים המימות הרבים. ותלוים במאמרו של מלך.

גם נבקעו תהומות על ידי רעשים שנתהוו בבטן הארץ ששם תמיד אש בוער כנודע מההרים המריקים אש והרתיחו את המים שבתהום. וכנתרחבו המים על ידי האש בקעו את הארץ ועלו למעלה. ועל כן אמרו חז"ל שהיו המים רותחים שהם מי התהומות כמו המעינות החמים הבוקעים מבטן האדמה גם היום. לכן אמר המלבי"ם ז"ל שלא היה ענין טבעי. ולדעתי המבול היה ברצון אלהים בחוקות הטבע והוא חכמתו והשגחתו יתברך לתיקון העולם כאשר בארתי קודם והכתוב בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחודש השני בשבעה עשר לחודש ילמדנו שהיה המבול בטבע, ביום הזה היו כל שבע כוכבים במזל דגים ועל ידי זה בא פרעות בשמש והביא המבול על הארץ ויכסו המים מסביב כדור הארץ כמו שהיה בתחילת הבריאה ונטבע כל היצור לבד נח וכל אשר אתו בתבה, וכן כתוב בספר דברי הימים שבשנת תפ"ז למספר הישמעאלים היה אז ששה כוכבים במערכת מזל דגים לבד משבתאי, והיה זרם מטר ונטבעו רבים וכן בימי חיי בשנת חמשה אלף תר"פ עמדו ששה ככבי לכת מצד אחר לשמש וככב אחד היה מצד השני ותוכן אחד אמר שאפשר שעל ידי זה יהיה פרעות בשמש מכח המושך של הכוכבים שיפעלו על השמש מצד אחד ועל ידי זה אפשר שיהיה פרעות גם בארץ, וכן היה סערות גדולות בארץ ומי ים אטלאנטיק שטף על הארץ במקומות אחרים ונטבעו רבים במים, וכן ספר לנו ספר הישר שבימי אנוש חרה אף ה' על בני האדם על שמרדו בה' ויעבדו אלהים אחרים ויצף ה' עליהם את נהר גיחון. ובמכילתא ומדרש תנחומא פרשה יתרו כתוב שעלה אוקיינוס וישחיתם ויאבד שליש הארץ, ובבראשית רבה אמרו חז"ל, הקורא למי הים וישפכם (עמוס ה' ט') כי שתי פעמים הציף ים אורקינוס שליש העולם, אחד בימי אנוש ואחד בדור הפלגה, וביוחסין כתוב אחד בימי אנוש ואחד בימי קינן, וכתוב בספר הישר שקינן ידע בחכמתו כי ישחית אלהים את בני האדם על חטאתם בארץ, וכי יביא ה' עליהם את מי המבול באחרית הימים ויכתוב את העתיד להיות על לוחות האבן ויתנם באוצרותיו, וכמשמע שהיה תוכן וידע מה שעתיד להיות על ידי חשבון התכונה, וכן נח היה ידע לפי חשבון התכונה שעתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול על הארץ, על כן דעתי שהמבול היה ברצון אלהים

וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ, ואמרו חז"ל והנני משחיתם את הארץ, אפילו שלשה טפחים של עמק המחרישה נמוחו ונטשטשו כי כולם שחתו את דרכם אף יסודות עפר הארץ חטאו בסדר ההרכבה ככתוב ותשחת הארץ לפני אלהים, לכן כולם באו במשפט לפני אלהים וימחו כולם מן הארץ.

ואל יקשה לך, אם כן כיון שהשגחת אלוה הוא חכמת אלוה אם כן הוא גם כן ידיעתו וחזר הקושיא לדוכתיה מדוע באו במשפט לפני אלהים, ועל זה תמצא תשובתו על מקומו בספרי אלוה והעולם (חלק ב' פרק ו') ושם בארתי כל אותו הענין ראה שם ותדע, ולא רציתי להאריך פה מאותו הענין שנית יותר מהנצרך, ודי לנו לדעת כי המבול היה נצרך להתפתחות העולם ותיקונו כאשר בארתי קודם ותשחת הארץ לפני האלהים ואמר והנני משחיתם את הארץ כי כל הארץ נצרך היה לתקן, והמבול אשר היה על הארץ מחה את הזרע ועקר את שרשי הקוצים והדרדרים אשר גדלו לפנים, והוטב שטח פני האדמה לגדל זרע טוב למאכל לבני האדם ולא יהיה מוכרח עוד להכות כל חי ולהחיות את נפשו בבשר החיים כאשר התעיב האדם לעשות קודם המבול, וכל זה לטוב לכל העולם ומלואה, כי אין דרך ה' לעשות רע רק כשהוא לתכלית טוב ומעז יוצא מתוק, והקדוש ברוך הוא אינו סותר ומשחית כי אם סותר ומטיב, סותר כדי לבנות ומוחק על מנת לתקן. ה' ממית ומחיה ומצמיח ישועה.

מאמר ג' ויהי הגשם על הארץ

בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחודש השני בשבעה עשר ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה, וארבת השמים נפתחו, ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה, המלבי"ם ז"ל בפירוש התורה כתב, כי הוא נגד מה שהחוקרים רבים ייחסו את המבול למערכת הכוכבים שעמדו אז במערכה רעה, מחייב שטף מים, לכן אמר שזה היה בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחודש השני בשבעה עשר יום בחודש וכל חושב באצטגנינות יבין שזמן ההוא לא חייב את המבול, לא מצד זמן הכולל שהוא השנה, ולא מצד החודש, ולא מצד היום, וכן אל תחשוב שהיה המבול על ידי טבע האויר אז שהרה וילד אדים רבים המולידים גשם, או על ידי הארץ שעל ידי רעש הארץ נבקעו מעינות תהום רבה, שהגם שיקרה לפעמים שישפכו עננים שטף מים רבים בחלק אחד מן הארץ, או שעל ידי רעש או שקיעת מקומות יעלו תהומות מעומק הארץ, לא יקרו שני מקריים אלה הרחוקים זה מזה, וסבת כל אחד נבדל מחבירו בפעם אחת וברגע אחד. כי ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה ונפתחו ארובות השמים. ואדרבה סבות שני אלה יתנגדו זה לזה, שרבוי התהומות יהיו אחר ירידת המטר ימים רבים, או בעת שהאויר נקי מאדים, אבל פה שהאויר היה מלא מים נחסרו המים מהימים

בחכמתא ברא. ועוד תמה אני שהרב המורה ז"ל (חלק א' פרק ע"ב) כתב והמופת יעמוד על מציאות מעשי הנהגתו והשגחתו בכל חלק מחלקיו ואפילו הדק הפחות. ומשום שגם מופת יעמוד על הבדלו יתעלה מן העולם והנקותו ממנו, על כן לא חשש המורה ז"ל למופת ההשגחה, ואמר שם ישתבח מי שנצחנו שלמותו. וזה היה לי לפלא יותר גדול האם בעבור זה שאני אומר שה' שוכן בקרבנו ככתוב בתורה, וכבודו מלא עולם ובעבור זה שאנחנו מיחסים לאלוה השגחה פרטית בכל העולם. הזה יהיה לאלוה חסרון שלמות? לדעתי אם אשים לאלוה ממעל לערבות להבדלו מן העולם כפי דעת המורה ז"ל. ואם אני אומר אשר לא ישגיח אלוה בכל פרטי העולם מלבד האדם זה הוא באמת חסרון לאלוה. ואומר גם אני ישתבח מי שנצחנו שלמותו, ומכל האמור בצדק נוציא משפט שהקדוש ברוך הוא הוא המנהיג את כל העולם והוא המשגיח על הכל לא אך באדם לבד כי אם בכל פרטי ופרטי מכל היצור. וההשגחה האלהית הוא חכמת האלהי השופע ברצון אלוה לא באישי האדם לבד כי אם גם בבהמות וחיות הארץ ובעוף השמים ובכל רמש הרמש על הארץ גם בצומח ויסודות עפר הארץ, וכשם שהחיים הוא בכל ארבע דרגות החיים אשר בעולם כן ההשגחה האלהות אשר הוא חכמת האלהי תשכון ותאיר בתוך ארבעה מדרוגת חמר העולם, דומם אשר הוא בשפל מדרגת החיים, מדרגת החכמה וההשגחה השופע בו הוא לפי ערכו, והצומח אשר הוא במדרגת החיים עליון מדומם כן מדרגת החכמה וההשגחה השופע בו יותר עליונה מדומם וכן החי והאדם אשר מדרגת החיים אשר בהם יותר עליונה מצומח, כן דרגת החכמה וההשגחה השופע בהם יותר עליונה מצומח כל פרטי ופרטי וכן מין ומין לפי ערכו. ככתוב במרכבה (יחזקאל י') כאשר ינשאו הכרובים (הוא החיות ככתוב שם וארא את החיות ואדע כי כרובים המה) ינשאו האופנים לעומתם, כי רוח החיה באופנים, ראה פירושי למעשה מרכבה, והוא כי כאשר ינשאו החיות במדרגת חמר העולם, כן ינשאו אופני חכמת האלהי וההשגחה האלהי השופע ופועל ברצון אלוה בכל העולם בכלל ובכל פרטי ופרטי בפרט לקיימם ולשמור אותם בכל אופני מדרגת החיים אשר בכל העולם, ואם אומר כאשר אמר המורה ז"ל שההשגחה האלהית הוא אך באישי מין האדם לבד ואינו בשאר הברואים וכל שכן בצומח וכדומה, אם כן מדוע באו כולם במשפט לפני אלהים בדור המבול. חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט, ואם אומר שאין השגחה פרטית בשאר הברואים ובצומח וכדומה והכל הוא במקרה מלבד האדם מדוע באו במשפט לפני אלהים כל הבריאה, על מעשיהם הרעים, ועוד שהכתוב אמר מפרש קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ. אמנם האמת הוא כאשר אמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת י"ב) סוף דבר הכל נשמע, כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי על כן אמר אלהים והנני משחיתם את הארץ וכתיב

הארץ, וכתיב ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ כל אשר נשמת רוח חיים באפו וכל אשר בחרבה מתו, מזה משמע שלא האדם לבד הובא במשפט לפני אלהים, כי אם כאדם כן החי והצומח והדומם כולם עמדו במשפט לפני אלהים ונענשו בדין ברצון וההשגחה בורא העולם ומנהיגו, כמו שמצאנו בזכרונות: כי זכר כל היצור לפניך בא ואתה דורש מעשי כולם, ואם אין השגחת האלהית מתפשט בכל היצור מדוע עמדו כולם בדין ונענשו במשפט אלהים, וכאשר נחם אלהים כתוב ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה, ויאמר לא אסף עוד לקלל את האדמה ולא אסף עוד להכות כל חי כאשר עשיתי. וכאדם כן החי וצומח ודומם זכר ה'.

מזה משמע שאלוה הוא המנהיג ומשגיח על כל העולם כולו ומלואה, ככתוב משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ, מצמיח חציר לבהמה. הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם, וכתיב ורחמיו על כל מעשיו, פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, וכתיב נותן לחם לכל בשר, ואמרו חז"ל הקדוש ברוך הוא יושב וזן מקרני ראמים עד ביצי כינים, ועוד אמרו שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, וכתיב אדם ובהמה תושיע ה'. ועוד כמה פסוקים המפוזרים בתורה ובנביאים אשר יורו לנו שה' אלהים הוא אדון כל העולם ומלאה, אין דבר נעלם ממנו ואין נסתר מנגד עיני ה', ועיני ה' משוטטות בכל העולם, ואת כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, וכאשר אמר הנביא אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט, אני אני הוא ואין אחר מבלעדי שכל זה מורה על השגחה פרטית האלוה בכל העולם, על כן איך אמר המורה ז"ל שההשגחה האלהית הוא אך במין האדם לבד. אבל שאר בעלי חיים וכל שכן צמחים וכדומה הוא במקרה, ואיך אמר אשר לא מצא בדברי ספר נביא שיש השגחה אלהות בבעלי חיים, כי הדעת הזאת היא פנת תורת משה, ועוד המורה ז"ל (שם פרק י"ח) כתב שהוא יאמין שההשגחה נמשכת אחר השכל ומדובקת בו, ואחר שהוא כן יתחייב כי איזה איש מאישי בני אדם שהשיג מן השפע ההוא חלק יותר גדול כפי הכנת חמר שלו וכפי רבות ידיעתו תהיה ההשגחה עליו יותר בהכרח, ולא תהיה אם כן ההשגחה האלהית בבני אדם כולם בשוה, אבל יהיה יתרון ההשגחה עליהם כיתרון שלמותם האנושי זה על זה, עד כאן דבריו, אם כן לדעתו יש דרגות בהשגחה פרטית ויש חילוק בין השגחת ראובן ובין השגחת שמעון, כי כל אדם פרטי שחכם יותר תהיה השגחת האלהית בו יותר. אם כן מדוע שללה השגחה פרטית משאר בעלי חיים. כיון שכולם בחכמה עשה והכמת האלהי שופע בכל העולם, על כן יתחייב שתהיה השגחה פרטית האלהית בכל פרט ופרט מבעלי החיים לפי ערך החכמה אשר יקבלו משפע חכמת האלהי השופע בכל העולם גם בצומח וגם בדומם, כאשר תרגם בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ

וזה מורה כליון ואיבוד העולם, ונח שקיבל מאבותיו חכמת התכונה היה ידע העת אשר כל שבע הכוכבים יהיו במערכת מזל דגים ואמר שאפשר שמזה יבוא פרעות על הארץ, אבל לא ידע בטח שמזה יבוא מבול על הארץ והיה ספק בלבו, לכן לא בנה נח את התבה כי אם חמשה שנים קודם המבול עד אשר אמר לו אלהים קץ כל בשר בא לפני והנני משחיתם את הארץ, ואז בנה את התבה ולא נכנס אל התבה עד שאמר לו אלהים בא אל התבה ועדיין היה ספק בלבו אם יענשו בני האדם על מעשיהם הרעים עד אשר המבול היה מים על הארץ ונכנס נח אל התבה מפני מי המבול.

וכתב רש"י ז"ל אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתבה עד שדחקוהו המים. לכן מהם מחכמים דרשו את הכתוב ונח איש צדיק תמים היה בדרותיו לגנאי, ואף גם אחר שראה סימן על כליון ואיבוד העולם לא התפלל אל אלהים לרחם עליהם לבלתי השחית אותם כאשר עשה אברהם במהפכת סדום ועמורה, לכן אמרו חז"ל אלו היו בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום.

מאמר ב' השגחה פרטית

ותשחת הארץ לפני אלהים ותמלא הארץ חמס, וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, ואמרו חז"ל אפילו בהמה וחיה ועוף נזקקין לשאינן מינן. ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני והנני משחיתם את הארץ ואמרו חז"ל את הארץ עם הארץ שאפילו שלשה טפחים של עמק המחרישה נמוחו ונטשטשו, משום שגם הארץ חטאה, כי על כן באו במשפט לפני אלהים. הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק ג' פרק י"ז) כתב על דבר ההשגחה האלהות בעולם, כל המאמר המורה ז"ל תמצא כתוב בספרי אלוה והעולם חלק ב' פרק ו' מאמר ה'. ואמרתי לקצר פה ואכתוב אך תוכן דברי המורה ז"ל הנצרך להענין פה. וזה הוא שאמר, והוא שאני מאמין שההשגחה האלהות אמנם הוא בזה העולם התחתון באישי מין אדם לבד, וזה המין לבדו הוא אשר כל עניני אישיו ומה שישיגם מטוב עד רע נמשך אחר הדין, אבל שאר בעלי חיים וכל שכן הצמחים וזולתם דעתו בהן דעת אריסטו. והוא כי כל הנעשה בעולם בעלי חיים וצמחים הוא במקרה, ואשר הביאני לזאת האמונה הוא שאני לא מצאתי כלל בדברי ספר נביא שיש להם השגחה באיש מאישי בעלי חיים כי אם בבני אדם לבד, עד כאן לשונו. ויהי לי דברי הרב המורה ז"ל כספר החתום ולפלא גדול בעיני, כי כאשר הביא אלהים את המבול על הארץ כתיב (בראשית ו') אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ, וכתיב ויאמר אלהים אל נח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את

והוא הנער דכתיב (משלי כ"ג) חנוך לנער על פי דרכו. (חנוך אמרו חז"ל זהו מטטרון, ומטטרון זהו שר הפנים והוא המלאך ששם ה' בקרבו ואמרו חז"ל שהוא מכאל והוא שר צבא ה' שכתוב אצל יהושע. והוא החמר הראשון ראה מה שכתבתי שם ותדע כוונת עניינו) וכל גנזי עלאי אתמסרן בידיה ודא מסיר ויהיב ועביד שליחותא, ואלף מפתחן אתמסרן בידיה. ומאה ברכאן נטיל בכל יומא וקשיר קשירין למאריה. מעלמא נטיל ליה קודשא בריך הוא לשמושיה, הה"ד כי לקח אותו אלהים, ומן דא אתמסר ספרא דאקרי ספרא דחנוך. בשעתא דאחיד ליה. קודשא בריך הוא אחמי ליה כל גנזי עלאי, אחמי ליה אילנא דחיי בגו מציעות גנתא, ומרפוי וענפוי וכלא חמינן בספריה, זכאין אינון חסידי עלאין דחכמתא עלאה אתגלי להו ולא אתנשי מנייהו לעלמין. כד"א (תהלים כ"ה) סוד ה' ליריאיו ובריתו להודיעם. ועוד אמרו חז"ל (זהר דף נ"ה ע"ב) זה ספר. ספר ודאי, והא אוקימנא דכד הוה אדם בגנתא דעדן נחית ליה קודשא בריך הוא ספרא על ידא דרזיאל מלאכא קדישא ממנא על רזי עלאין קדישין, וביה גליפין גלופי עלאין וחכמא קדישא, ושבעין ותרין זיני דחכמתא הוו מתפרשן מניה לשית מאה ושבעין גליפין דרזי עלאי, באמצעיתא דספרא גלופא דחכמתא למנדע אלף וחמש מאה מפתחן דלא אתמסרן לעלאי קדישי, וכלהו אסתימו ביה בספרא עד דמטא ליה לאדם. כיון דמטא לגבי דאדם הוו מתכנשי מלאכי עלאי למנדע ולמשמע והוו אמרי רומה על השמים אלהים על כל הארץ כבודך, בה שעתא אתרמיז לגביה הדרניאל מלאכה קדישא ואמר ליה אדם אדם הוי גניז יקרא דמאריך דלא אתייהיב רשותא לעילא למנדע ביקרא דמארך בר אנת, והוה עמיה טמיר וגניז ההוא ספרא עד דנפק אדם מגנתא דעדן דהא בקדמיתא הוה מעיין ביה ומשתמש כל יומא בגינזיה דמאריה ואתגליין ליה רזין עלאין מה דלא ידעו שמשי עלאין, כיון דחטא ועבר על פקודא דמאריה פרח ההוא ספרא מניה והוה אדם טפח על רישוי ובכי ועאל במי גיחון עד קרליה ומיא עבדין גופיה חלדין חלדין ואשתני זיווה. בשעתא ההיא רמז קודשא בריך הוא לרפאל ואתיב ליה ההוא ספרא וביה הוה משתדל אדם ואנח ליה לשת בריה, וכן לכל אינון תולדות עד דמטא לאברהם. וביה הוה דע לאסתכלא ביקרא דמאריה, והא איתמר וכן לחנוך אתייהב ליה ספרא ואסתכל מניה ביקרא עלאה.

ושלשלת הקבלה כתב (צ"ב) שחנוך היה הראשון לחבר ספרים על התכונה ועיבר שנים ומסר לנח, ראה מה שכתבתי קודם שחנוך מסר למתושלח ומתושלח מסר לנח. ויוחסין (מאמר ה' זמן התשיעי) כתב שתוכן אחד אמר בשנת תפ"ז למספר ישמעאלים היו ששה כוכבים במזל דגים לבד משבתאי והיה אז זרם מטר ונטבעו רבים, ובזמן נח היו כל שבעה כוכבים במזל דגים לכן היה מבול על הארץ. ועוד אמרו אותה שנה היה מזל דגים במערכה רעה ונראו אותות השמים, וכוכב אחד היה מתחדש וסובב כל גלגל המזלות תוך חודש ימים,

ה' כאשר הלך זקן זקנו חנוך שגם עליו העיד הכתוב כן ויתהלך חנוך את האלהים. וזה שאמר הכתוב אלה תולדות נח. ויבחר בו ובבניו להיות זרע קיימים לקיום העולם לדורות יבואו.

פרשה נח דור המבול

מאמר א' אלה תולדות נח

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח. ודרשו חז"ל את הכתוב (סנהדרין דף ק"ח ע"א) מהם דרשו, לשבח שאפילו בדורותיו שכולם היו רשעים הוא היה איש צדיק, ומהם דרשו לגנאי, שבדורותיו היה נחשב לאיש צדיק שכלם היו רשעים וחטאים אבל אלו היה בדור של אברהם לא היה נחשב לצדיק, ונראה לי לומר שנח היה במדרגת זקן זקנו חנוך. ואמרו חז"ל על חנוך (בראשית רבה) אמר רבי אליעזר חנוך חנף היה פעמים צדיק ופעמים רשע, אמר הקדוש ברוך הוא עד שהוא צדיק אסלקנו, וזהו שאמר הכתוב איננו כי לקח אותו אלהים, ולדעתי זה הוא כוונת הכתוב ויתהלך חנוך את האלהים, רצה לומר שלא עמד תדיר במדרגה אחת אלא התהלך חנוך את האלהים פעם היה צדיק ופעם היה רשע, וכן כתיב אצל נח. את האלהים התהלך נח, רצה לומר שלא עמד בדעתו תדיר באמונה שלמה, כי אם חקר ודרש בחכמת אלהים על כל הנעשה תחת השמש והיה מאמין ואינו מאמין, לכן דרשו חז"ל את הכתוב לגנאי. וגם על אדם הראשון אמרו חז"ל (סנהדרין דף ל"ח ע"ב) שלא היה תמים עם אלהים. אמר רב אדם הראשון אפיקורוס היה שנאמר (בראשית ג') ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך. רש"י ז"ל פירש אפיקורוס היה נוטה לעכו"ם, רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם את בריתי הפר, והוא משום שגם אדם הראשון לא האמין כי אם חקר ודרש בענייני אלוה והעולם, ונראה לי שזה הוא כוונת מאמר חז"ל (זהר פרשה בראשית דף ל"ז ע"ב) ואמר רבי אבא ספר ודאי נתתי ליה לאדם הראשון וביה הוה ידע חכמתא עלאה, וספרא דא מטא לבני אלהין חכימי דרא, ומאן דזכי לאשגחא ביה ידע ביה חכמה עלאה ומשגיחין ביה וידעין ביה. וספרא דא נחית ליה מארי דרזין (שר של תורה) ותלת שליחן ממנן קמיה (חכמה בינה ודעת) ובשעתא דנפק אדם מגנתא דעדן אחיד בההוא ספרא. כד נפיק טאס מניה. צלי ובכי קמי מאריה ואתבו ליה כמלקדמין בגין דלא תתנשי חכמתא מבני נשא וישתדלון למנדע למאריהן, וכן תנינן ספר הוה ליה לחנוך ודא ספר מאתר דספרא דתולדות אדם הוה. ודא הוא רזא דחכמתא דהא מארעא אתנטיל, הה"ד ואיננו כי לקח אותו אלהים,

שהיו בדור אותם הגבורים שלא נראה בדור כמותם. אנשי השם שם הידוע שקרא להם הקדוש ברוך הוא. דכתיב ויקרא את שמם אדם.

מאמר נ"ג כי רבה רעת האדם

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. כידוע שהאדם הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והוא כולל בתוכו רוחניות וגשמיות נפש, רוח, ונשמה, וחמר הגוף, לכן האדם מעורב בטוב ורע כאחד, נר"ן שבו הוא רוחני והוא הטוב שבאדם וגוף של אדם הגשמיי הוא רע, כי על כן אין אדם בארץ אשר לא יחטא, פעם יגבר הרוחני שבאדם על חמר גופו ויטה את נפש האדם לעשות טוב, ופעם יגבר הגשמי שבאדם ויטה את נפש האדם לעשות הרע, והקדוש ברוך הוא הוא מעלים עין מסוררים בשגם הוא בשר, כי אל חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד ולא יחפוץ במות המת כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, כי כה אמר ה' אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט, אבל כאשר ראה ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ואין עושה טוב אין גם אחד, וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. רצה לומר אז היה נחמתו כי עשה את האדם בארץ, רצה לומר בעולם הויה והפסד ויש לו תקנה כי המעוות בעולם העשיה אפשר לתקן מהויה להפסד ולחדש מהפסד להויה שנית, ואם אף שההפסד הוא לתיקון בכל זאת ויתעצב אל לבו כביכול בורא העולם כאשר פירש רש"י ז"ל נתאבל על אבדן מעשה ידיו וזה כתבתי לתשובת המינים. אפיקורס אחד שאל לרבי יהושע בן קרחה. אמר לו אתם מודים שהקדוש ברוך הוא רואה את הנולד, אמר לו הן, אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו, אמר לו נולד לך בן זכר מימיך, אמר לו הן, אמר לו ומה עשית, אמר לו שמחתי ושימחתי את הכל, אמר לו, ולא היית יודע שסופו למות, אמר לו בשעת חדותא חדותא, בשעת אבלא אבלא. אמר לו כך מעשה הקדוש ברוך הוא אף על פי שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם. ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה, מאדם ועד בהמה עד רמש ועד עוף השמים.

ואמרו חז"ל (מדרש רבה) אף הם השחיתו דרכם, כי באמת כל הבריאה נכללה באדם, והאדם הוא סכום כל הבריאה והכל נקרא אדם לכן אמר נחמתי כי עשיתים הוא כל הבריאה כי כולם חטאו ויש להם תקנה על ידי ההפסד, ואמר אמחה, והוא כאשר המצייר ימח את הציור אשר עשה על הנייר, והכין לצייר עליו ציור חדש, כן אמחה כולם מעל פני האדמה, כי נחמתי כי עשיתים בארץ ואפשר לתקן כל הבריאה על ידי ההפסד למען להברא הכל שנית מחדש, ונח מצא חן בעיני ה' שממנו יבנה מין האדם על פני האדמה שנית לדרות עולם על שהוא צדיק תמים היה בדרותיו, את האלהים התהלך נח. וילך בדרכי

וחזקים, ובא הכתוב ללמדנו שהם היו בארץ בימים ההם רצה לומר קודם המבול. וגם אחרי המבול, רש"י ז"ל פירש בימים ההם בימי דור אנוש ובני קין. (ונראה לי שמלת קין ברש"י טעות ספר הוא וצריך לכתוב בני קינן, כי אם לא כן היה צריך לכתוב דור קין קודם ואחר כך דור אנוש כסדר הדורות שבכתוב). וגם אחרי כן פירש רש"י ז"ל אף על פי שראו באבדן של דור שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם. ולא נראה לי פרושו משום שמצינו שהיו הענקים גם אחר המבול ככתוב (פרשה שלח) ושם ראינו את הענקים, וענקים הוא הנפילים כמו שפירש מהרש"ל ז"ל וקראום נפילין על שהפילו בני אדם בגבורתן, ואמרו חז"ל (נדה דף ס"א ע"א) סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו, ויבוא הפליט ויגד לאברם העברי, אמר רבי יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול וכתב שם תוספות ז"ל הכי נמי נפלט סיחון מדור המבול כיון דאחי הוו, ורש"י ז"ל בעצמו כתב שעוג פלט מן המבול שברח לארץ ישראל, ובחיי ז"ל פרשה חוקת כתב שסיחון ועוג אחים היו מאם לא מאב, שמחזאל מבני אלהים שימש סמוך לכניסתן לתיבה עם אשת חם ונולד סיחון, ולפי זה נולד סיחון בתיבה ועוג היה חוץ לתיבה לכן דרשו ויבוא הפליט זה עוג שפלט מן המבול, וכן משמע מפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ג) שעוג היה חוץ לתיבה שישב לו על עץ אחד מן הסולמות של התבה ונשבע לנח ובניו שיהיה להם עבד עולם, מה עשה נח נקב חור אחד בתבה והיה מושיט לו מזונו בכל יום ויום ונשאר גם הוא שנאמר כי רק עוג מלך הבשן, ובמדרש רבת סוף פרשה זאת הברכה כתוב סיחון ועוג המבול לא הגיע לקרסולן לכן פירשתי וגם אחרי כן אחר המבול היו הנפילים וקראו אותם בני אלהים ויבאו אל בנות האדם וילדו להם הענקים המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם וכתב רש"י ז"ל אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו על שם אבדן שנמוחו והותשו, דבר אחר אנשי שממון ששממו את העולם, והם היו מבני קין ומהם נולדו הגבורים אשר מעולם אנשי השם רצה לומר הידועים.

ואמרו חז"ל (זהר חדש פרשה בראשית מדרש הנעלם) ויראו בני האלהים את בנות האדם, מאן אינון בני האלהים וכו' ובא הכתוב להורות הנפילים היו בארץ אלו אדם ואשתו שהם היו שנפלו בארץ בלא אב ואם. ולמה נקראו נפילים שנפלו ממעלתם שהיה, כלומר נפילים הם מכמו שהיו כבר, נפילים הם על שנטרדו מגן עדן ולא חזרו לשם. על כן חזרה תורה ואמרה אלו היה בארץ שהיתה אימתם על כל הבריות. ועדיין היו קיימים ולא מנעו בני הדור מלעשות עבירות ומי הם אותם העוברים העבירות גדולי הדור אנשי השם שהיו גדולי הדור. אמר רבי פנחס מכאן משמעתו דקרא דכתיב הנפילים היו בארץ בימים ההם להם המניעה למנוע עצמן מהעבירות בשבילם ולא מנעו ולעיניהם ממש באים על בנות האדם בזנות וילדו להם. ומי היו אותם הנפילים

שנושאים נשים רבות יולדו נקבות כפל מהזכרים. ותחילה לא היו נושאים רק איש אשה אחת והיו עיקר הנולדים בנים, ואחר כך כשהחלו לרוב התחילו לקחת נשים הרבה שזה התחיל מימות למך בן קין ונולדו בנות יותר מבנים. ונראה לי עוד לומר שבימים הקדמונים נולדו תאומים זכר ונקבה, והם היו אחר כך איש ואשה ראה מה שכתבתי קודם, אחר כך נולדו הזכרים לבד והנקבות לבד, ואז הלך האיש לבקש אחר האשה, אז התחילו לקחת נשים רבות ואז נולדו להם בנות יותר מן הזכרים וזה הוא שאמר הכתוב ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ולקחו להם נשים רבות ובנות יולדו להם, ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו, בני האלהים רצה לומר בני אלים חזקים והם היו מבני קין והמה לקחו להם נשים הרבה מכל אשר בחרו ביד חזקה ולא הקפידו אם היא פנויה או בעולת בעל, כי אז לא ידעו עוד מחוק הנשואין כאשר הוא בין החיות ובין הפראים גם עתה, ועל ידי זה בא הריב ורצח בין בני האדם וכל מאן דאלים גבר ובני אלים ההם היו שטופי זמה והנשים היו נזקקות להם מדעתן ושלא מדעתן כי בני אלים היו, ולקחו להם נשים ביד חזקה מתחת בעליהן מכל אשר בחרו, ואמרו חז"ל (בראשית רבה) כי טבת הנה אמר רבי יודן טבת כתיב. כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה. מכל אשר בחרו אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה, ובזה השחיתו סדר החיים בארץ.

ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם, כי רע היה בעיני ה' מעשה האדם בהנהגת סדר עולם החיים ויאמר לא ידון רוחי באדם לעולם, רצה לומר לא אסבול להאריך אפי על מעשה האדם לאורך ימים, בשגם הוא בשר והאדם נמשל כבהמות נדמו ויצר הרע שבחמר גוף האדם יפתהו ויכריחהו לעשות הרע ואם יאריך ימים תתגבר בו החמריית וירבה לעשות עון ופשע על כן טוב לו להאדם שלא יאריך ימים על פני הארמה כאשר היה עד עתה כי בני האדם חיו אז קרוב לאלף שנים. ויהיו ימיו מאה ועשרים שנה. רצה לומר עד מאה ועשרים שנה, וכאשר יקצר שנותיו כן יזכור האדם כי לא לעולם יחיה ויירא מן המות הקרוב לבוא אליו, ועל ידי זה ימנע האדם מלעשות הרע בעיני ה' בסדר החיים בעולם.

מאמר נ"ב הנפילים

הנפילים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם, רצה לומר שהנפילים נולדו מבני האלהים אשר לקחו להם נשים ביד חזקה מכל אשר בחרו. והוא בני קין אשר לקחו להם נשים מבני שת ביד חזקה כי בני שת לא רצו להתחתן עם בני קין כאשר צוה אותם שת שלא להתחתן בהם עד דור שביעי ומהם נולדו הנפילים הם הענקים אנשים גדולים

(בראשית י') ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול. ומן הכתוב (שם י"א) שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול. ופירש רש"י ז"ל אחי יפת הגדול אינו יודע אם יפת הגדול או שם, כשהוא אומר שם בן מאת שנה שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול, שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול שבבניו היה בן מאה שנים, ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול, בכל זאת קשה לי מדוע קא חשיב אותם הכתוב (בראשית ה' ו' ז' ט') בזה הסדר. ואם לחכמתן הוא קא חשיב כאשר אמרו חז"ל (שם סנהדרין ס"ט ע"ב) מדוע לא קא חשיב יפת אחר שם ואחר כך חם, וכן הקשה שם תוספות ז"ל כי לפי דעת החכמים יפת היו יותר חשוב מחם כאשר פירש רש"י ז"ל אחי יפת ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו, על כן היה צריך לזכור יפת אחר שם.

ולדעתי זה שאמר הכתוב אחי יפת הגדול קאי על שם, ששם הוא הגדול ואמר אחי יפת ולא אחי חם משום שיפת היה גדול בחכמה וחם היה הבזוי אבל באמת יפת היה קטן מחם. וזה שאמר הכתוב שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול, רצה לומר ששם היה בן מאת שנה כשהתחיל להוליד, והוליד קודם את עילם ואת אשור, וארפכשד נולד שנתים אחר המבול, ועל שכוונת הכתוב היה לכתוב אך שלשלת היחוס שאברם נולד משם, כיון שכבר אמר הכתוב קודם בני שם עילם ואשור וארפכשד, קצר הכתוב, ואמר ששם היה בן מאת שנה כאשר התחיל להוליד ולא זכר עילם ואשור שנית כי אם ארפכשד שממנו יצא אברהם והוא נולד שנתים אחר המבול. וכן הכתוב ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר כוונתו להשמיענו שלשלת היחוס של אברהם שיצא משם. רש"י ז"ל פירש עבר הנהר היה שם, רצה לומר עבר הנהר, ולי נראה לומר אבי כל בני עבר משום שלעבר, יולד שני בנים פלג ויקטן וכל משפחותיהם שהולידו היו נקראים בני עבר על שם אביהם עבר שהיה איש חשוב ועליו אמר הכתוב אבי כל בני עבר או על שם ששם היה אבי כל בני עבר או על ארפכשד בנו של שם ויהיה פירושו ולשם יולד גם הוא שהיה אבי כל בני עבר וממנו יצא אברהם. ובלתי ספק יש סוד בפסוק הזה כי הכתוב נראה כמיותר וכמו כן יש כוונה שארפכשד נולד שנתים אחר המבול. כי כבר אמר הכתוב ששם הוליד אחר המבול עילם ואשור וארפכשד, ולמה בא הכתוב להשמיענו פה שנית שארפכשד נולד שנתים אחר המבול, אלא שיש כונה אחרת בהכתוב וה' אלהים הוא היודע.

מאמר נ"א כי החל האדם לרוב

ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה, ובנות יולדו להם. וכתב המלבי"ם ז"ל שבמדינות שאין נושאין רק אשה אחת יולדו זכרים ונקבות בשוה. ובמדינות

השחית ה' את הזרע בימים ההם ואין זרע ואין קציר בארמה, על כן דעתי שהאדם היה מוכרח בעת ההיא להחיות את נפשו מבשר החיים, וזה היה נגד הטבע כי לא נברא האדם בטבע לאכול מעץ החיים והיה נמאס ונתעב המעשה הזה להאדם, לכן כאשר נולד נח עם חילוק אצבעות אמר למך אביו שזה הוא סימן שבימיו יעבדו את הארץ והאדמה תתן יבולה להחיות את נפשם מתבואת השדה ולא יהיו מוכרחים עוד לאכול מבשר החיים התועבה להם, וקרא לו נח לומר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו. אך כידוע גם בימי נח עד המבול לא הטיבו בני ארם דרכיהם ויעשו הרע בעיני ה' לאכול מעץ הדעת טוב ורע כמקדם, כי אם אחר המבול כאשר השחית אלהים את האדם את הארץ, ואמרו חז"ל את הארץ שאף שלשה טפחים של עמק המחרישה נמוחו ונטשטשו, ועניינו הוא משום שבעמק המחרישה היה נמצא הזרע והשרשים של הקוצים ודרדרים וכאשר נמוחו שלשה טפחים של עמק המחרישה כן נטשטשו הזרע והשרשים של הקוצים ודרדרים מעל פני האדמה. ומן הרכבת היסודות השונות שנעשה מן מי המבול על פני שטח הארץ הוטבה ונתחדשה פני האדמה לגדל זרע טוב למאכל האדם ולא יהיו מוכרחים עוד בני אדם לאכול מעץ החיים ויחדלו מלהשחית את כל חי, וזה הוא שאמר הכתוב (בראשית ח') כאשר יצאו מן התבה, ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ומה יעשה האדם כאשר לחצו הרעב והיה מוכרח לאכול בשר החיים. על כן לא אסף לקלל עוד את האדמה ולא יחטא עוד האדם ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי. רצה לומר לא אסף לקלל עוד את האדמה כאשר עשיתי ולא יוסף האדם להכות את כל חי. כי מהיום והלאה ירד הגשם שנה שנה והאדמה תתן להאדם די יבולה להחיות את נפשו מתבואת השדה, ולא יהיה מוכרח עוד האדם להכות כל חי ולהשביע נפשו בבשר החיים, עוד כל ימי הארץ זרע וקציר לא ישבתו, רצה לומר שבכל זמן שזרע וקציר לא ישבתו לא יהיה מוכרח האדם להחיות את נפשו במאכל הנמאס והנתעב להם בטבע. והזהיר אלהים את בני נח אחר המבול ואמר להם (בראשית ט') אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, והבטיח להם הקדוש ברוך הוא ואמר והקמתי את בריתי אתכם אם יטיבו דרכיהם וזה הוא שאמר הכתוב. ולא יכרת כל בשר עוד. ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. ועל זה נבא למך ואמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'.

מאמר נ' שם חם ויפת

ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד את שם את חם ואת יפת. לפי סדר הכתוב משמע ששם היה הגדול ויפת הקטן. אבל רבותינו ז"ל (סנהדרין דף ס"ט ע"ב) אמרו שיפת הוא הגדול ושם הוא הקטן והוכיחו מן הכתובים שנאמר

חאגיז בהקדמה, ועל זה התעורר סדר הדורות וכתב כי נח לא ראה את חנוך, כי חנוך לקח אותו אלהים תתקפ"ז לאלף הראשון, ונח נולד נ"ו לאלף השני על כן איך מסר לנח, ונתן דעתו שנשמטו איזה מלות בפרקי רבי אליעזר וצריך לומר חנוך מסר למתושלח ומתושלח לנח, וחנוך ילד את מתושלח ומתושלח ילד את למך, ויהי בשנת חמישים ושש שנה לחיי למך וימת אדם בן תשע מאות ושלשים שנה היא שנת מאתים וארבעים שנה ושלש שנים למלכות חנוך. (ספר הישר) המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה פרשה בראשית י"א כתב ולא זאת לבד כי נח ראה את אדם הראשון והיה עד שמיעה מפי אדם הראשון לבריאת העולם וחדושו, ולדעתי בלתי ספק שגגה בידו כי נח נולד נ"ו לאלף השני ואדם הראשון מת תשע מאות ושלשים לאלף הראשון, לכן לא ראה נח את אדם הראשון ולא שמע ממנו על בריאת עולם וחדושו, ובספר מכלל יופי כתוב שהראשון שנולד אחר מות אדם היה נח, ויהיו כל ימי מתשלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת שבעה ימים קודם המבול והוא היה האחרון מן הצדיקים שמתו קודם המבול, ולמך בנו חי שבע ושבעים ושבע מאות שנה וימת חמשה שנים קודם המבול.

מאמר מ"ט הולדת נח

ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה ויולד בן ויקרא את שמו נח, לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'. וכתוב במדרש אבכיר כל הנולדים קודם נח היו ידיהם אדוקות שלימות בלי פירוד וחילוק אצבעות כי לא היו צריכין לעבוד אדמה, ונח נולד עם חתוך אצבעות ומזה הבין למך שזה יהיה נצרך לכך לעבודת האדמה, וכתב המלבי"ם ז"ל שקודם המבול לא ירד גשם בכל שנה כי אם אחת לארבעים שנה ועבדו את האדמה כי אם אחת לארבעים שנה לכן ידי בני אדם היו אדוקות, ונח נולד בחילוק אצבעות וזה היה דבר חדש וידים כאלה טובות ומסוגלות לעבודת אדמה. ואמר אביו שזה סימן שבימיו יעבדו את האדמה, ונראה לי עוד לומר כיון שלא ירד גשם כי אם אחת לארבעים שנה ועבדו את האדמה כי אם אחת לארבעים שנה מזה נתרבה זרע הקוצים ודרדרים באדמה וישרשו בארץ כל ל"ט שנה שלא עבדו את האדמה לכן גם בשנה שעבדו את הארץ וזרעו את השדה הקוצים והדרדרים לא נתנו לצמוח ולגדל את התבואה אשר זרעו, כי אחר שחטא אדם הראשון ונתקללה האדמה בעבורו ככתוב (בראשית ג') וקוץ ודרדר תצמיח לך, ועניינו הוא כאשר כתבתי קודם, והוא כי כאשר לא מצא האדם בגן עדן די עץ פרי לאכול לא לקח האדם לעבוד את האדמה לנטוע ולזרוע כי היה כבד עליו המלאכה לעשות בידים, ועזב את האדמה והלך לצוד ציד ואכל מעץ הדעת ונתקללה האדמה בעבורו רצה לומר שהוא בעצמו היה הסבה שנתקללה האדמה שלא עבד אותה והצמיחה קוץ ודרדר. וכתוב בספר הישר שקודם שנולד נח

דקין נפקת. וכל ילידי קין כידוע נאספו במבול, לכן נעמה אחרת היתה אשת נח והיא היתה צדקת לא מבנות קין אך מבנות שת בת חנוך וממנה נבנה העולם והיא היתה בת חמש מאות ושמונים שנה כאשר לקח אותה נח לאשה והולידה לעת זקנתה שם חם ויפת.

מאמר מ"ח חיי אדם

ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות, וכתוב (יוחסין מאמר ב') אחר שת, הוליד אדם ששים בנים ובנות, (שלשלת הקבלה ז') כתב, ואמר בירוסי הכשדי בראות השם יתברך העולם ריק מבני אדם ובלתי מיושב השגיח בבני אדם הרבה דורות והולידו כולם תאומים, ואמרו חז"ל (רבה קהלת) שקין הוליד מאה בנים, ושלשלת הקבלה כתב (פרק צ"ב) ששת צוה לבניו שלא יתחברו עם זרע קין וכן עשו עד דור ז', ואז נתחברו ונולדו מהם הענקים, ולפי דעתי הוא למך בן מתושאל מבני קין הוא היה הראשון מבני קין להתחתן עם בני שת, והוא היה הראשון שלקח לו שתי נשים עדה וצלה וכתוב בספר הישר שהם היו בנות קינן מבני שת, ובני קין כולם היו גדולי קומה כאשר כתבתי לעיל לכן עדה וצלה הולידו ענקים וקראו אותם ולבניהם ולבני בניהם נפילים, בני אלהים, אנשי השם על שם שהיו גדולי קומה וחזקים מאד, ויורד ילד את חנוך ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו אלהים, וכתוב בספר הישר שהלכו לבקש את חנוך והאנשים אשר היו עמו וימצאו כל הארץ מלאה שלג במקום ההוא ועל השלג אבנים גדולות מאבני השלג (אייז) ויחפשו מתחת לשלג, וכמשמע שמצאו שם האנשים אשר הלכו עם חנוך כולם מתים ויבקשו את חנוך ולא מצאוהו, ואיננו, ואמרו כי לקח אתו אלהים ועלה השמימה, ויש הרבה מדרשים על ענין חנוך, (שלשלת הקבלה צ"ב) כתב שחנוך מלך על כל בני האדם רמ"ג שנים והוא היה הראשון לחבר ספרים על התכונה. והיה לו מלחמות גדולות עם בני קין, ובספר מק"ח פרשה בראשית כתוב כי נכתב בספר דתות הנביאים שחנוך היה חכם גדול וחסיד והכניס העמים תחת עבודת האל ושהוא המציא תחלה חכמת תכונת הכוכבים והוא שם דת לכל יושבי שבע אקלימים לכל אחד הדת אשר יאות לו לפי טבע אותו אקלים, וצוה שיעשו מועדים וקרבנות בזמנים מיוחדים כפי מעלת הכוכבים השולטים באותו אקלים, וצוה לקצת שלא יאכלו מאכלים ידועים כפי מעלת לקצתם, ושישמרו מלשכב עם נדות ומטומאת המתים, ושתהיה כוונתם להתמדת הישוב, והלק העם לשלשה משמרות כהנים, מלכים, והמון. וענינים רבים אחרים ועיבר שנים ומסר לנח. ובפרקי דרבי אליעזר פרק ח' כתוב זה ספר תולדות אדם. הקדוש ברוך הוא עיבר את השנה ואחר כך מסר לאדם הראשון ואדם הראשון מסר לחנוך, והנוך מסר לנח ונח לשם ושם לאברהם, וכן הוא בילקוט (בראשית סימן מ"א) וכן הוא בריש ספר יוחסין וכן הוא בספר רבי משה

את כולם, כי במשך הזמן יעלה מספרם לרבוא רבבות מיליאָן ולא יהיה די להם הארץ לשכון עליה ולהחיותם, לכן קצרו ימי חיי בני האדם בכל דור ודור והיו ימיו מאה ועשרים שנה, ולמען לתת המתקלא במספר בני האדם על הארץ, והיה כאשר נתמעט ימי חיי האדם כן נתבשל טבעו להוליד קודם, אדם הוליד לק"ל שנים, ושת למאה וחמש שנים, ואנוש לתשעים שנה, וקונן הוליד לשבעים שנה, לערך אריכת ימיהם כן נתבשל טבעם. וירד שהאריך ימים עד תשע מאות וששים ושתים שנה הוליד למאה ושתים שנה, ומתושלח שהאריך ימים יותר מכולם וחי תשע מאות וששים ותשע שנה הוליד למאה ושמנים ושבע שנה, והיוצאים מן הכלל הוא חנוך בן ירד ולמך בן מתושלח ונח. כי חנוך הוליד לחמש וששים שנה ולשלש מאות וחמש וששים שנה לקח אותו אלהים, ולמך בן מתושלח הוליד למאת ושתים ושמונים שנה והאריך ימים אך שבע מאות ושבע ושבעים שנה. והטעם ששלשה אלה יצאו מן הכלל הוא זה שלכל אחד מהם היה סבה לזה בפני עצמו, חנוך לקח אותו אלהים טרם זמנו כאשר אמרו חז"ל בבראשית רבה צדיק היה וקל ברעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקדוש ברוך הוא וסילקו והמיתו קודם זמנו, וכתב רש"י ז"ל וזהו ששינה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו כי לקח אתו לפני זמנו, ולמך בן מתושלח אבי נח גם כן לא הוציא שנתיו ומת בשנת תקצ"ה לשנות נח חמשה שנים קודם המבול, וכתוב בספר הישר ויהי כל איש אשר הלך בדרכי ה' מת בימים ההם טרם הביא ה' על בני האדם את הרעה אשר דבר לעשות להם, כי מאת ה' היתה זאת להם לבלתי ראות את הרעה אשר דבר ה' על בני אדם, ונח הוליד לת"ק שנה והסבה לזה היה שנח ידע שהקדוש ברוך הוא עתיד להביא מבול על הארץ לכן לא רצה לקחת אשה ולהוליד בנים עד אשר אמר לו הקדוש ברוך הוא,קח לך אשה והוליד בנים כי אותך ראיתי צדיק לפני ברור הזה ואתה ובניך אתך תחיה בקרב הארץ, אז וילך נח ויקח אשה ויבחר את נעמה בת חנוך והיא בת חמש מאות ושמונים שנה, ונעמה בת חנוך אשת נח היתה צדקת ומעשיה נעימים כאשר אמרו חז"ל שקראו לה נעמה על שם שמעשיה נעימים, וגם היא לא רצתה להנשא לאיש קודם בידעה שעתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול על הארץ ולשחת כל בשר, על כן גם היא לא רצתה להוליד בנים עד שלקחה נח ולו הבטיח הקדוש ברוך הוא ואמר לו ואתה ובניך אתך תחיה בקרב הארץ ונשאת לנח בת חמש מאות ושמונים שנה, ולא זו היא נעמה בת למך שאמרו חז"ל בראשית רבה שהיא היתה אשת נח. כי נעמה בת למך אחות תובל קין לא היתה צדקת, ואמרו רבנן ולמה קורין אותה נעמה שהיתה מנעמת בתוף לעבודה זרה. ועוד אמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף נ"ה ע"א) אמר רבי חייא מאי דכתיב ואחות תובל קין נעמה מאי איריא הכא דקאמר קרא דשמה נעמה אלא בגין דטעיין בני נשא אבתרה ואפילו רוחין ושדין, רבי יצחק אמר אינון בני אלהים עזא ועזאל טעו בתרא, רבי שמעון אמר אמן של שרים הות דמסטרא

ויקרא את שמו שת כי ממנו הושתת העולם. ואמרו חז"ל (זהר חדש מדרש הנעלם פרשה בראשית דף י"ט ע"ב) אמר רבי יוסי למה נאמר בשת ויולד בדמותו כצלמו ובקין ובהבל לא נאמר, אמר ליה רבי חייא קין והבל לא הוי אלא לאחזאה רמיזא עילאה ורזא יקירא ולא אתו לאתיישבא עלמא מנהון, אבל שת ונח לא אתו לעלמא אלא לאשתלשלא מניה ובגין כך אמר בדמותו כצלמו, ועוד אמרו חז"ל (פרקי רבי אליעזר פרק כ"ב) ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו, מכאן אתה למד שלא היה קין מזרעו ולא מדמותו ולא מצלמו של אדם, רבי מאיר אומר גלוי בשר ערוה היו הולכין דורות של קין האנשים והנשים כבהמה ומטמאין בכל זנות איש באמו ובבתו ובאשת אחיו בגלוי וברחובות ביצר הרע ובמחשבות לבם, שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, רבי אומר ראו המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים את בנות קין מהלכות גלויות בשר ערוה ומכחלות עיניהן כזונות ותעו אחריהן ולקחו מהן נשים. (ענין מלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים נראה לי לומר שהם הנשמות הקדושות שנולדו בגוף אדם בימים הקדמונים נפלו מקדושתן מן השמים גם הם נתעו אז בעולם). רבי צדוק אומר מהם נולדו הענקים המהלכים בגובה קומה ומשלחים ידם בכל גזל וחמס ושפיכת דמים.

מאמר מ"ז אחר ק"ל שנה הוליד אדם

ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד. וכתב סדר הדורות בשם שלשלת הקבלה שאלו הדורות התעכבו מלהוליד לחלשת טבעם עד סך השנים שהעידה התורה. ואדם הוליד כאשר היה בן ק"ל שנה. וכן שת כאשר היה בן מאה וחמש שנים וכן כולם. ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת שמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות. מזה משמע שהאנשים הולידו לעת זקנה וכן הנשים היה להם עדנה והולידו לעת זקנה, כי אדם הראשון בודאי לא לקח לו אשה אחרת על חוה מבנותיו והוליד ממנה בנים ובנות וכן משמע מספר הישר שנעמי אשת נח היתה בת חמש מאות ושמונים שנה כאשר לקחה נח לאשה והולידה לו את שם את חם ואת יפת.

ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות ושלשים שנה וימת. הרמב"ם ז"ל בספר המורה כתב שאורך ימים לא היה אלא לאיש הנזכר בתורה אך שאר הדור היו חיים ימים טבעיים, ולא נראה לי דעתו משום שכתוב (בראשית ו') ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה, מן הכתוב ההוא משמע שאמר על אדם שלא יאריכו ימים עוד כאשר היו עד עתה, אך ימי חיי האדם יתמעטו לעתיד עד מאה ועשרים שנה, וכן נראה מימי חיי בני נח (בראשית י"א) ששנות בני האדם היו הלוך וחסר, על כן דעתי שבימים הקדמונים כל בני האדם האריכו ימים ככתוב בתורה, אך כאשר התחילו בני האדם לפרות ולרבות בארץ כן נתמעט אריכת ימי חייהם, כי אם לא כן לא תכיל הארץ

דף ל"ח ע"א) להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו שנאמר (איוב ל"ח) תתהפך כחומר חותם. ואמרו שם חז"ל ומפני מה אין פרצופיהן דומה זה לזה שלא יראה האדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא, ולדעתי אין שני אנשים דומים בפרצוף זה לזה הוא בטבע ובהכרח פרצוף איש אחד יהיה משונה מפרצוף איש אחר כאשר הוכחתי בביאורי לשינוי הפרצופים, והוא משום שהילדים נולדים מאם ואם ולהם שני פרצופים שונים ובהכרח יהיה פרצוף הילד שונה מפרצוף האבות, ראה מה שכתבתי על דבר זה קודם ואין להאריך פה.

ועוד יש לומר בדמותו כצלמו, רצה לומר בדמותו של אדם והוא שיצירתו של שת היה בבטן האם על ידי הטבור כאדם אביו ובנין גוף של שת היה כדמות בנין הגוף של אבותיו שהיה ניכר בהם שורש ההשתלשלות על ידי הטבור וסימן שנולדו מבטן אם, ושת נולד כצלמו כצלם האדם והאדם נולד בצלם אלהים, לכן אמר הכתוב ותחסרהו מעט מאלהים והטבור הזה הוא חסרון להאדם, וסימן כי לא אל הוא כי גם גוף האדם נוצר בבטן האם כגוף הבהמות והחיות, ויקרא את שמו שת משום ששת נולד בדמותו כצלמו וממנו הושת העולם, ואמרו חז"ל (זהר דף נ"ה ע"א) ואמר רבי יהודה כתיב ויולד בדמותו כצלמו משמע דבנין אחרנין לא הוו בדיוקנא דיליה ודא בדמותו כצלמו בתיקונא דגופא ובתיקונא דנפשא בארח מישור, וכן אמרו בהשמטה סימן ט' סתרי תורה, ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו שת אוליפנא מהכא דאחרנין לא הוו בדיוקנא דיליה ודא בדמותו כצלמו אתעביד בתקונא דגופא בתקונא דנפשא בארח מישור כדקא יאות. (אב. גד. שת.) כמה דאמר ר' שמעון משמיה דרב ייבא סבא בנין אחרנין באתדבקותא דזוהמא דנחש וההוא דכתיב ביה דאיהו סמאל הוו, ובגיני כך לא הוו בדיוקנא דאדם. ועניינו מה שכתבתי קודם שבעולם הקודם לזה עדיין היה מצב האדם בשפל המדרגה והיה כקוף בפני אדם) ואי תימא הא אמרת דהבל מסטרא אחרא הוה, הכי הוא, אבל תרווייהו לא הוו בדיוקנא דלתתא, אמר ליה רבי יוסי והא כתיב והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ולא כתיב ויולד את קין ואפילו בהבל לא כתיב ויולד אלא ותוסף ללדת את אחיו את הבל, ודא הוא רזא דמלה, אבל בהאי מה כתיב ויולד בדמותו כצלמו. רבי שמעון אמר מאה ותלתין שנין אתפרש אדם מאתתיה, וכל אינון מאה ותלתין שנין הוה אוליד רוחין ושדין בעלמא בגין ההוא חילא דזוהמא דהוה שאיב ביה, כיון דחסיל מניה ההוא זוהמא תב וקני לאנתתיה ואוליד בר כדין כתיב ויולד בדמותו כצלמו, מזה משמע שקין והבל לא נולדו בדמותו כצלמו לכן לא נתקיים מהם העולם אבל שת שנולד בדמותו כצלמו ממנו הושתת העולם ונתקיים מין האדם בעולם כי על כן בספר תולדות האדם לא חשב הכתוב קין והבל כי אם שת שנולד בדמותו כצלמו וראוי להקרא בשם אדם

אשתלים אדם. וזה גופא שהיא נעשה לאדם כנגדו היה לו להאדם לעזר להתפתח מין האדם לעלות למדרגה עליונה ולהתנשא על כל החיים. ויקרא את שמם אדם ביום הבראם כי סוף מעשה במחשבה תחלה וקראם בשם אדם על שם העתיד, והוא כמאמר חז״ל לקומתן נבראו לצביונם נבראו לדעתן נבראו שיהיו לעתיד אחר שיתפתח האדם ויהיה ראוי להקרא בשם אדם, ואמרו חז״ל (זהר פרשה בראשית דף נ״ה ע״ב) תא חזי בכל אתר דלא אשתכחו דכר ונוקבא כחדא קודשא בריך הוא לא שוי מדוריה בההוא אתר. וברכאן לא אשתכחו אלא באתר דאשתכח דכר ונוקבא. (ברכאן רצה לומר תולדות וקיומו) דכתיב ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם, ולא כתיב ויברך אותו ויקרא את שמו אדם, דאפילו אדם לא אקרי אלא דכר ונוקבא כחדא, לכן עולמות הקדמונים לא נתקיימו ונחרבו כאשר אמרו חז״ל היה ברא עולמות ומחריבן, עד דאשתכח דבר ונוקבא כחדא ואז היה ברכה ונתקיים העולם. ויקרא את שמם אדם על שם העתיד שיהיו ראוים להקרא בשם אדם ויתקיימו בעולם. כי זה כל האדם, והאדם הוא תכלית הבריאה, ואמרו הז״ל בספר יצירה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן, כי האדם התחתון הוא עולם קטן סמל ומשנה אדם קדמון הוא עולם העליון הכללי, ואמרו חז״ל (זהר נ״ה ע״ב) זכר ונקבה בראם, תא חזי ברזא דאתבריאו שמים וארץ אתברי אדם, בהו כתיב אלה תולדות השמים והארץ, באדם כתיב זה ספר תולדות אדם. בהו כתיב בהבראם, באדם כתיב ביום הבראם. ראה פירושי בהבראם (איבער־שאפפען) להבראם מחדש, וכן הוא פירושו פה הבראם כי היה צריך לכתוב ביום בראם וכתיב הבראם רצה לומר ביום הבראם שנית בעולם הזה, כי האדם כבר היה בעולמות הקדמונים שנחרבו כאשר בארתי קודם, וחכמי ישראל יש להם בקבלה שהאדם בא לעולם פעם ב׳ ועל זה רומז ב׳ של בראשית וזה הוא שספר לנו הכתוב השתלשלות בריאת האדם ואמר זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו, זה היה בעולם הקודם וכאשר נתפתחה בריאת האדם בעולם הזה, כתיב זכר ונקבה בראם, וכאשר היה זכר ונקבה. ויברך אתם. כי אז חל עליהם ברכת ההולדה פרו ורבו, ויקרא את שמם אדם ביום הבראם פעם הב׳. כשבא האדם שנית בעולם העכשוי, כי בעולם הקודם היה עדיין במצב שפל המדרגה וכקוף בפני אדם ולא היה ראוי להקרא בשם אדם.

מאמר מ״ו   שת נולד בדמות אדם

ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו, רצה לומר בדמותו של אדם, כצלמו לא בצלמו והוא ההיפך ממה שאמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, ראה מה שכתבתי שם בפירושי שאדם הראשון נברא בצלם אלהים אבל לא בדמות אלהים כאשר אמר הכתוב ותחסרהו מעט מאלהים, אבל שת נברא בדמותו של אדם אבל לא בצלמו, ועניינו הוא כמו שאמרו חז״ל (סנהדרין

את עצמו לאיש פרטי (קאָנשיאוסנעסס) וכל זה הוא מעלת הנפש הפרטי לעצמו ואין אחד דומה לחבירו במעלות ההם כי החושים כידוע אינם שווים בכל אדם, וגם אינם דומים זה לזה בדעת ובינה והשכל. וכיון שהגיע זמנו ליפטר מן העולם הקדוש ברוך הוא גוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא. וכתב רש"י ז"ל שאף על פי שנבראת העין מן האב והאם אינו רואה, תדע שהרי המת יש לו עינים ויש לו שפתים ויש לו אזנים ואינו רואה ולא שומע ולא מדבר. והא משום שיצאתה נפשו והוא חלק הקדוש ברוך הוא. ואמרו חז"ל (זהר תזריע מ"ו ע"ב) ויהי האדם לנפש חיה אדם אתכליל בנפשא קדישא מחיה עלאה דאפיקת ארעא דכתיב תוצא הארץ נפש חיה דההיא חיה עלאה וכו' ותא חזי בגין דהאי נפש חיה איהי קדישא עלאה כדאָרעא קדישא משכא לה ואתכלילת בגווה כדין קרינן לה נשמה. (וכן הוא בהשמטה תוספות סימן ו'). והנפש הוא לבוש להנשמה והרוח יקשור אותם להיות לאחד לאדם פרטי, ואל הנפש הזה יאמין האדם שישאר גם אחר מות גופו ולא יכרת נפש האדם לעולם, יחיה בגלגולים זה אחר זה בעולם הזה כאשר חי בעולם הקודם, וכה יחיה לעולם הבא לעולם העתיד להתחרש, וכן יחיה ברצון ה' לעולמי עולמים למען יתפאר ויתרומם ויתנשא שמו (הויה) של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לעולמים ולנצח נצחים.

מאמר מ"ה תולדות אדם

זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו, והכתוב בא ללמדנו שהאדם העכשוי לא הוא כצביון האדם שהיה בעולמות הקדמונים. כי ביום ברא אלהים את האדם, רצה לומר האדם הראשון שנברא בעולמות הקדמונים בצלם אלהים עשה אתו, רצה לומר האדם אשר היה מלפנים נברא יחידי בטבע כאמָעבאע או אינפוזארי, ואחר כך במשך הזמן נתפתחה הבריאה, והוא זכר ונקבה ברא אתם רצה לומר שטבע הזכר וטבע הנקבה היה בגוף אחד.

ואמרו חז"ל (זהר בראשית דף מ"ז ע"א) נעשה אדם רזא דכר ונוקבא וכו' בצלמנו כדמותנו ואשתכללא הא בדא למהוי חד. ואחר כך נסר הקדוש ברוך הוא את הבריאה לשניים טבע הזכר בגוף אחד וטבע הנקבה בגוף שני, ראה מה שכתבתי קודם ואעשה לו עזר כנגדו שיהיה הזיווג אנפין באנפין. ואמרו חז"ל (זהר בראשית דף ל"ה ע"א) תא חזי אדם וחוה בסטרא דדא אתבריאו מאי טעמיה לא אתבריאו אנפין באנפין בגין דכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ וזווגא לא אשתכח בתקוניה כדקא יאות, וכך אתתקנו האי דלתתא ואתהדרי אנפין באנפין כדין אשתכח לעילא וכו'. ובגין דעד כאן לא אתתקן לעילא לא אתבריאו אנפין באנפין. ובגיני כך ואדם אין דלא הוה בתקוניה וכד אשתלימת חוה

לתקן גופו יבלה ויכלה אבל האדם בעצם הוא אינו מת כי אם הוא עומד חי ביוצאי חלציו הנולדים בזה אחר זה, ולפי דעתו זה הוא השארת הנפש, ולפי דעת הזאת אדם הראשון עודנו בחיים בכל אדם פרטי ופרטי שבעולם. כיון שהוא היה אב לכל בני האדם וכל בני האדם הם תולדתו. ולא נראה לי מה שאמר שזה הוא השארת הנפש, משום שזה הוא השארת חמר הגוף אבל לא השארת הנפש, כי בסדר החיים הזה נפסד נפש הפרטי ונפסד ידיעת הנפש. די אינדיווידואליטי ענד קאָנסיאוסנעסס חוץ מזה לא נראה לי דעת החכמים שאמרו שאמעבאע או אינפוזאריא לא ימותו כי אם במקרה ואף אם פּראָפפע־ססאָר וואורראָף ופּראָפפעססאָר ווערדמאַן העידו לפני התלמידים ביאלע אינסטי־טוט שהמה עשו נסיונות עם סעל פרטי אחד והוא חי יותר מחמשה אלף דורות (דור של סעל פרטי הואשעות אחרות) מזה עוד אינו ראיה שסעל פרטי יחיה לנצח, וכבר הוכחתי במאמרי שזה הוא מתנגד נגד סדר החיים בבריאה, ולפי דעת החכמים ההם התאחדות הסעלס הפרטים להיות לגוף אחד, לא יביא להם תועלת, ואדרבה מזה יבוא להם הפסד, על כן מה היא הסיבה שישתוקקו הסעלס להתאחר לגוף אחד כיון דבזה יקצר ימי חייהם, והכלל בהתפתחות סדר הבריאה הוא להיטיב המעמד ולא לגרוע ככתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב.

ועוד החכם יענינגס בעצמו אמר כי ההתאחדות יתן להסעלס יתר עוז לחדש נעוריהם ולהתקיים בעולם בתולדות זה מזה על כן דבריו סותרים זה את זה. וכאשר אמרתי קודם שמדבריו נוציא משפט השארת חמר גוף האדם אבל לא השארת נפש האדם, משום שבסדר הויה והפסד נפסד פרטיות הנפש וידיעתו בעולם הויה והפסד, והאמת הוא שנפש האדם אינו חמר גשם, ואם אף שאמר הכתוב כי הדם הוא הנפש אין כוונת הכתוב להשמיענו שעצם הדם הוא הנפש, כי אם הכח אשר בדם המעורר את הדם לפעול פעולתו בגוף האדם והוא דבר רוחני המתלבש בחמר גשם והוא צורה לגוף העושה אותו לפרטי, והוא מה שאמרו חז"ל (סנהדרין דף ל"ז ע"א) ולהגיד גדולתי של הקרוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טטבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו. והוא נפש האדם העושה כל אחד לאדם פרטי לעצמו, ועוד אמרו חז"ל (נדה דף ל"א ע"א) שלשה שותפין יש באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, אביו מזריע לובן שממנו מוח שבראשו וגידין וצפרנים ועצמות ולובן שבעין. אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין. ויש נוסחא בשאלתות עור ובשר ודם, חמשה באב וחמשה באם וביחד עשרה. והקרוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים והוא צורת נפש הפרטי וראיית העין ושמיעת האזן ודבור פה והלוך רגלים והם חושי האדם כאשר פרשתי במאמרי קודם שהנפש פועל בהם על ידי כלי החושים הגשמיים. ודעת ובינה והשכל, דעת הוא לדעת

החיים ובגוף חדש להתראות בעולם יותר מושלם מאשר היה קודם בגלגול הראשון, וכן יהיה לעתיד לעולם הבא כאשר יקיצו ישני עפר ובני האדם יקומו בתחיית המתים לבוא שנית לעולם החיים אז יהיו יותר מושלמים מאשר היו בעולם הקודם, משום שעד עתה בעולם הזה עדיין לא נתפתח שכל האדם כראוי להבין סודות חוקי התורה אבל בעולם הבא אז יבין וישכיל האדם סודות התורה ואז יודעו לו הדברים אשר היו נעלמים ממנו בעולם הקודם, כי בעולם הזה העכשוי על ידי השלמת השכל יותר מאשר היה להאדם בעולם הקודם, האדם יודע איך להתנהג את עצמו בינו ובין חבירו במדות ומנהגים יותר טובים וישרים מאשר התנהג בעולם הקודם, והאדם מבין כעת היטיב כל חיוביו הטבעיים, אבל לעתיד לבוא בעולם הבא יהיו עיני האדם בהירות כשני מאורות הגדולים והאדם ישכיל ויבין סודות העולם אשר היו נעלמים ממנו בעולם הקודם, ואז יודע להאדם כל חוקי התורה בעשית ולאוין לדעת איך לתקן את עצמו על ידי כל אלה. והובטח לנו שאז בעולם הבא נהיה יכולים להזכיר את עצמנו שהיינו פה בעולם הקודם ככתוב אז היינו כחולמים, ואז הוחל לקרוא בשם ה'. וכל זה יהיה לעתיד לבוא לעולם הבא עולם השלישי לבריאת האדם בימי אנוש ואז כולם ידעו את ה'.

מאמר מ"ד גלגול הנפש לדעת חכמי המדע

דאָקטאָר ה. ש. רזשעניננס פראָפּעססאר יאהן האפקינס זאאלאָגי דרש בוואגנער אינסטיטוט אָף סאיענס (בית המדרש של חכמי המדע), וכה אמר שאין מות בעולם בכלל, וכל דבר פרטי הנמצא בעולם בהוה הוא תולדות הדבר שכבר היה בשלשלת ההתפתחות זה מזה ועומד הכן לעשות תולדות לעתיד, על כן כל דבר פרטי בהוה כבר היה מימות עולם מימות התחלת החיים בעולם ואמר שהוא עדיין מסופק אם היה ראשית והתחלת חיים בעולם, והוא גם כן אמר אשר אמאקבאַע אינפוזאריה הם מיקראָסקאָפּיק ברואים קטנים מסעל אחד פרטי, הברואים ההם הם חיים לעולמים ונפסדים אך על ידי מקרה חיצונית. ואמר גם כן שההתאחדות טבע זכר וטבע נקבה בשפל מדרגת סעלס חיים פרטי הוא הסבה אשר יתעורר בהם כח חדש הטמון בנוקלעאוס הסעל ועל ידי הרכבתם והתאחדותם זה בזה יגבר כח נעוריהם מחדש להוליד חיים חדשים. והוא גם כן אמר שכל אדם פרטי אשר הוא עומד חי לפנינו היום הוא הוא האדם אשר היה ואשר יהיה לעולמים. וזה שאנחנו רואים שגוף האדם יכלה הוא כמו המותרות סעלס הגוף אשר ישליך האדם ממנו במשך זמן ימי חייו בכל עת ועת כידוע שמזקינים וישן מפני חדש יוצא, כן כאשר יזקן כל הגוף האדם ישליך ממנו גוף שלם משום שאי אפשר לתקן ואין לו תועלת בו. או כאשר מקרה יקרה להאדם שיחלה ויכלה הגוף או נהרג והוא המעות אשר אי אפשר

ככתוב ונח איש צדיק, כי זה האיש משה. משה איש האלהים. ובעולם העתיד לבוא יקרא האדם בשם אנוש, אז הוחל לקרא בשם ה׳. רצה לומר שלעולם העתיד לבוא אז ישכילו האנשים יותר וידעו ויבינו ענין בריאת העולם בכלל ובריאת האדם בפרט יותר מאשר ידע ויבין האדם העכשוי בעולם הזה, כאשר אמר ירמיהו הנביא עליו השלום מה שיהיה לעתיד, ולא ילמדו איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה׳. כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, וזה יהיה בעולם העתיד להתחדש. וזה הוא הענין שאומרים בקדיש יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו דקודשא בריך הוא, והוא לעולם העתיד להתחדש שתתפאר כל הבריאה יותר מאשר היא עתה בעולם הזה, והאדם יעלה למדרגה עליונה בחכמה ובבינה ודעת להבין את שם הוי״ה הגדול והנורא שמיה דקודשא בריך הוא, וזה הוא שאמר הכתוב אז, והוא אחר שיתום ז׳ אלפי שנין של עולם הזה ויתחיל למנות מחדש אלף הראשון לבריאת העולם החדש. והאדם יקרא בשם אנוש, אז הוחל לקרוא בשם ה׳ כי אז כולם ידעו אותו למקטנם ועד גדולם.

מאמר מ״ג השארת הנפש ותחיית המתים

מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יכחמנו, צא וראה מעשה הקאטערפילער אחד מן הרמשים משפל מדרגת החיים בעולם ותתפלא לדעת שהקאטערפיללער לא לבד שהוא מאמין בהשארת הנפש ובתחיית המתים, כי אם גם יודע ברור שכן הוא. והוא שאחר שימות וגופו יפסד נפשו תשוב אל עולם החיים שנית לעתיד, ובידעו שהעלים הירוקים הגדלים על האילן עתידים ליבש לקץ הימים ויפלו על הארץ והרוח יפזרם ויבלו, לכן טרם כל יארג את נפשו ויאסר ויעטוף את גופו במכסת פתילים על עלה האילן לשכון על מנוחתו בשלום. הקאטערפיללער יאמץ ויקשור קודם את העלה אל ענף האילן בפתיל חזק לבלתי יהדפנו הרוח ממקומו ועל ידי זה ישאר משכנו אשר הכין לו על עלה האילן בטח עד עת בא חליפתו, ובזה ישמר את נפשו לבל ידח ממנו נדח כי אם לא יעשה כן רוח סערה יטרוף את העלה מן ענף האילן ויהדפנו ונפשו תרד לשחת ותבלה בארץ ולא תקום בתחיית המתים לעתיד, כי אם על ידי גלגולים רבים. אבל במעשה זה שקשר את העלה להענף הוא בטוח שינוח בשלום על משכבו עד בא עת ויקיץ משינת עולם ויחם לו השמש, ואז ישוב אליו חיים חדשים בגוף חדש לעוף על הארץ. וה׳ אלהים נתן בינה בלב האדם לחקור על כל הדברים אשר נעשה תחת השמש. למען ילמד האדם וישכיל ויבין וידע כי האדם בחיר היצורים בודאי לא יגרע משפל הברואים, אם נפש הקאטערפיללער לא יפסד בהפסד גופו, ונפשו תשוב מחדש בגוף חדש להיות בעולם החיים שנית, מכל שכן האדם בחיר היצורים בודאי לא תפסד נפשו בהפסד גופו. ושוב תשוב נפש האדם בחיים

העשיה, ואחר המות כאשר נפרד נפש ורוח ונשמה מן הגוף אז האדם נמצא בעולם הרוחני, רצה לומר עולם שתי קצוות אורך, ורחב, 2 דימענשיאָנס והוא עולם היצירה. ואז לא ננעלו לפניו כל השערים, והוא יכול לבוא ולצאת מבעד לחמר הגשם, והשלישית נוציא משפט, שהמתים אינם יודעים מאומה מעולם האמת יותר מן האדם החי, והאדם אשר היה ירא שמים בחייו הוא גם כן ירא שמים אחר מותו בעת אשר הוא עוד נמצא בעולם התהו, והאדם הכופר בחייו הוא גם כן רשע לאחר מותו בעודו נמצא בעולם התהו, והוא כאשר אמרו חז"ל רשעים אפילו על פתחו של גהינם אינם חוזרין בתשובה כאשר נראה משני הגלגולים שנכנסו בהנערה שאחד היה צדיק ואחד היה רשע בחיים וכמו כן היו אחר מותם, בעולם התהו, והעיקר מה שרציתי להוכיח מכל האמור הוא שיש גלגול הנפש בעולם הזה, ובזה מתיישב השאלה איך תוכל הארץ לסבול מספר האנשים הרב שיקומו לעתיד בתחיית המתים. כי באמת לא יהיה אז מספרם יותר מכפי השיעור אשר גזרה חכמת אלהים מראשית הבריאה, כי סוף מעשה במחשבה תחלה, וסדר עולם הויה והפסד בעולם העשיה הזה הוא באופן גלגול הנפש, ומה שהיה הוא שיהיה, ומה שהיה כבר, נמצא לעולמים. וכן חוזר חלילה גלגול הנפש עד תום ימי עולם העשיה הזה. וה' ממית ומחיה ומצמיח ישועה, כי לא לתהו בראה לשבת יצרה, וגם אחר זה כאשר יתמו ימי עולם העשיה הזה וישבות אלהים מכל מלאכתו אשר עשה, אז שבת וינפש, רצה לומר אז יחזור הקדוש ברוך הוא לברוא העולם שנית, ושמים חדשים וארץ חדשה יבראון ותתחדש פני האדמה, בחיים חדשים, ותחזור הבריאה להתפתח מחדש אך יותר טוב ומפואר מאשר היה קודם. וכן יחזור חלילה פעם אחר פעם בלתי תכלית כאשר הוכחתי במקומו שהאין תכלית הוא היותר נאה ומשובח לייחס לבורא עולם, כי לדור ודור הוא קים ושמו (הוי"ה) קים. וכסאו ומלכותו לעד קיימת, ודבריו רצה לומר העולם העשיה הנעשה בדבריו ככתוב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, חיים וקיימים נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים.

ואמרו חכמי ישראל שקבלה בידם שהב' של בראשית רמז שבריאת האדם היה בעולם הקודם לזה, ונברא שנית בעולם הזה, ונראה לי לומר, שזה רמז הכתוב, וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן, ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין, והוא שתולדות האדם בעולם הקודם לזה קומטו בלא עת ולא נתקיים העולם, אבל תולדות האדם בעולם העשיה הזה נתקיימו, וזה הוא שאמר הכתוב, וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי ממנו הושתת העולם, ולשת גם הוא ילד בן, ויקרא את שמו אנוש, אז הוחל לקרוא בשם ה'. ורמז הכתוב לבריאת האדם לעולם העתיד, הוא עולם השלישי שעתיד להתחדש אחר שיחרב העולם העשיה הזה, ואז יהיה האדם במעלה ראוי להקרא בשם אנוש, אנוש הוא מלשון איש ואיש חשוב במעלה יותר מאדם,

מאמר מ"ב גלגול הנפש ועולם התהו

מכל האמור קודם נוציא משפט צדק שהנפש היא נבדלת מן הגוף, וחכמי ישראל אמרו שמתחלת הבריאה הנפש לא הורכבה בגוף בהרכבה מזגית והגוף ויצורי מעלליו לא יכלו לשלוט על הנפש, כי אם אחר שחטא האדם אז הורכבה הנפש עם הגוף הרכבה מזגית, אבל אחר המות במות גוף האדם נפש האדם לא תמות, והנפש נבדלה מן הגוף ומקושרת עם הרוח ונשמה שלו הפרטית. כאשר הוא בחיים, ושלש אלה נפש רוח ונשמה של האדם, אם לא תיקן האדם כל צרכיו בהיותו בגלגול אחר יגולגל בגוף אחר מחדש לתקן מעשהו כפי אשר גזרה חכמת אלהים. ואם משפט האדם לגיהנם, אז נפש האדם תתגלגל בכל האופנים אש, רוח, מים, עפר, ובכל הארבעה מדרגות החיים, חמר. דומם צומם וחי. ככתוב (שמואל א' כ"ה) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע ואמרו חז"ל (שבת דף קנ"ב ע"ב) תניא רבי אלעזר אומר נשמתיהן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך, ושל רשעים זוממות והולכות ופירש הרד"ק ז"ל של רשעים מטורפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להן מנוחה, והוא לפי דעתי עולם התהו.

ואמרו חז"ל (חגיגה דף י"ב ע"ב) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך רוחות ונשמות שעתידן להבראות, רצה לומר לעולם העתיד להתחדש, ואמרו חז"ל כאשר יחרב העולם צדיקים מה הם עושים, הקדוש ברוך הוא יעשה להם כנפים כנשרים, ועופפים בשמים והם רוחות ונשמות הצדיקים שעתידים להבראות שנית לעולם העתיד, אבל נפש ורוח ונשמה של הרשעים זוממות והולכות, ואמרו חז"ל (חגיגה דף י"ד ע"א) (איוב כ"ב) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם, תניא אמר רבי שמעון החסיד אלו תתקע"ד דורות שקמטו להבראות קדם שנברא העולם ולא נבראו, עמד הקדוש ברוך ושתלן בכל דור ודור, זו היא הגירסא שנמצא בידינו, ולרש"י ז"ל היה לו גירסא אחרת, עמד הקדוש ברוך הוא וטרדן בגיהנם, ושניהם אמת משום שנפשות הרשעים נשארים בעולם התהו והוא שאמרו וטרדן בגיהנם כאשר אמרתי קודם שהנפשות ההן מתגלגלות בכל הארבעה אופנים ובכל הארבע מדרגות החיים עד שיבראון שנית בעולם הזה לתקן מעשיהם וזה הוא שאמרו ושתלן בכל דור ודור, רצה לומר בעולם הזה.

שנית נוציא משפט, שהאדם הנשאר בעולם התהו, נפש רוח ונשמה של אותו האדם לא עלו למדרגה עליונה אך נשארו עומדים באותו המדרגה כאשר היו לפנים טרם נפרדו מן הגוף המת, והחילוק הוא זה שטרם המות נפש רוח ונשמה של האדם היו לבושות בגוף גשמיי ואז היה נמצא בעולם החמר. רצה לומר בעולם השלשה קצוות. אורך, רחב, וקומה, 3 דימענשיאָנס והוא עולם

להם את אשר קרה אותו, למן היום אשר עזב אותם ובא לארץ אמעריקא, אך האשה ובני ביתו לא רצו להכיר אותו אם אף נתן להם סימנים שהוא הוא בעלה ואביהם, משום שתואר גופו נכרי להם ולא ידעו אותו, והאשה ספרה לכותבי העתים שבעלה אחר שעמד מחליו היה למשוגע ולא הבינו את לשונו. ופעם אחת קבל מכתב. ואחר כך נעלם והלך ולא שמעו ממנו עוד, אבל האיש הזה הוא איש אחר ומעולם לא ידעה אותו.

ובכל זאת אחר כך הסכימה האשה ובניה שישאר האיש ההוא בביתם והיה לבעל הבית ועשה מלאכתו בבית ובשדה כאחד מהם. וגם האשה ובני בית אשר באמעריקא הסכימו שישאר האיש בביתם, וגם הוא עשה מלאכתו בבית ובשדה כאחד מאנשי המקום. וכאשר נודע הדבר לחכמי המדע וילכו ויבואו אל המקומות ההם בארץ סיביר ובארץ אמעריקא לדרוש את הדבר מאנשי המעשה למען דעת הענין הנפלא הזה. ואחר כל הדרישות והחקירות מצאו שהאנשים ההם חלו בחולאת ניומאָניע בעת אחת. והקריזים בא לשניהם ברגע אחד לזה ולזה, רצה לומר להאיש אשר בסיביר ולהאיש אשר באמעריקא, ולדעתם באותו הרגע שבא הקריזים נתחלפו נפשותיהם זה בזה. רצה לומר שבעת הקריזים יצאו מגופם הנפשות ובאותו רגע חזרו לגופם, ותחת שכל נפש תחזור לגופו נתחלפו נפשותיהם ותכנוס נפש האיש אשר בארץ סיביר אל גוף האיש אשר באמעריקא, ונפש האיש אשר באמעריקא נכנסה בגוף האיש אשר בסיביר לכן האיש אשר באמעריקא דבר בלשון רוסטיא והאיש בארץ סיביר דבר בלשון אנגלית, והנשים שלהם ובני ביתם חשבו אותם למשוגעים שנטרף דעתם מן החולאת.

חכמי המדע אמרו שהמקרה הזה הוא אחד מסודות הטבע הפועל בעולם החיים בעולם הזה ואשר עדיין עוד לא נודע לחכמי המדע, כי היא חכמת אלהים ועדיין נעלמה מעין כל חי. ואחר כך קראתי בתבי עתים אנגלית שבא השאלה לפני שרי הדת והאמונה (קירכע פאָרשטעהער) והמה נשאו ונתנו על דבר התקשרות הנשואין בין האשה ובעלה במעשה שהיה, ואחר שקלא וטריא הוציאו משפטם אשר עיקר קשר הנשואין בין איש לאשה חל על נפשותיהם ולא על הגוף, ונתנו טעם לזה משום שהגוף משתנה תמיד והנפש לא תשתנה לעולם, לכן הגוף מתבטל לנפש, והנפשות עומדין בחזקת קשר הנשואין לעולם, על כן כאשר חלפו נפשות האנשים את גופיהם, אין משגיחין על הגוף כי אם אל הנפש, לכן אסרו נשואין הגוף בנפש אחרת, והתירו נשואין הנפש בגוף אחר.

ולדאבון לבי המעשה שהיה, היה כתוב ומונח אצלי בין כתיבת ידי בכל פרטיו: שם האנשים ושם המקומות והזמן, מתורגם על ידי משפת אנגלית לשפת עבר. ונאבד הכ"י ממני, כי על כן היה קשה עלי להסביר המעשה שהיה בלי לזכור את השמות, אבל אקווה כי הקורא יבין את תוכן הספור בלעדי זאת. ויבין כוונתי בענין הספור עצמו, ונחזור לענייננו.

חייו, ושיש לו שם אשה ובנים ובנות ויקרא לכולם בשמם, ואמר לו אשר האשה ובניה אשר עמו פה בבית לא ידע אותם וכולם זרים המה לו מאז בואו הנה. והוא לא ידע איך הוא בא הנה לגור בין אנשים אשר לא ידעם בארץ נכריה, ורצונו לנסוע ולשוב אל ביתו ואל ארץ מולדתו. אך האשה ובניה אשר אתי פה בבית לא יתנו לי לעשות כן. ואף אם לא יבין את לשונם בכל זאת הוא מבין שיחשבו אותו למשוגע וישמרו אותו שלא יעזוב אותם וכמדומה לו שיאהבו אותו, ואם היה יכול לשוב אל אשתו ובני ביתו אל ארץ מגורו ולהודיעם שהוא נמצא פה בארץ נכריה בחיים היה עושה כן, אבל מה יעשה שהוא בעצמו אינו יכול לכתוב (בעזגראמאטני) ועד היום לא מצא פה איש שיבין את לשונו, ובקש ממנו שהוא יכתוב בעבורו אגרת אל אשתו ובני ביתם אל ארץ מולדתו ולהודיע אותם מכל האמור, וכן עשה וישלח מכתב אל ארץ סיביר על האדרעס אשר אמר לו. ויהי היום ויבוא מכתב מארץ סיביר אל האישה בארץ אמעריקא, והמכתב היה כתוב מבעלה נחתם בשמו וכתיבת ידו, ויספר לה את אשר קרהו, כי הוא נמצא בארץ סיביר בארץ נכריה, בין אנשים אשר לא ידע לשונם ולא ידע אותם מעולם, ואיך הוא בא לשם לא יזכור ולא יודע, והאשה בעלת הבית וכל בני ביתה יקרבוהו ויחשבו אותו לאחד מבני ביתם אך כמדומה לו שיחשבוהו לחולה ויאכילהו מכל טוב ויחשבוהו גם כן למשוגע כי על כן ישמרו אותו ולא יתנו לו לעזוב את הבית לבלתי לעשות לו רעה, וישאל מאשתו לשלוח לו על הוצאות הדרך למען יוכל לבוא אליה ולשוב אל ביתו ואל ארץ מולדתו כי קצה בחייו לגור בין אנשים אשר לא ידע לשונם בארץ נכריה, ותלך האשה אל העיר, ותראה את המכתב אל אנשי כותבי העתים ויועצו לה לשלוח אל הכותב על הוצאות הדרך וכן עשתה, והאדרעסס שכתב לשלוח לו המעות הוא האדרעס ששלחו המכתב קודם בשם האיש בעלת האשה באמעריקא אל ארץ סיביר ולא קבלו משם תשובה על המכתב ההוא.

ויהי היום אחר משך זמן ששה חדשים ויבוא האיש ההוא מארץ סיביר אל ארץ אמעריקא, וכאשר בא אל ביתו במקום מגורו וירא את אשתו ובני ביתו ויפול על צוארם ויבך וישק להם וישאל להם לשלומם ויקרא לכל אחד מבני הבית בשמם. והיה לו לפלא ולדאבון לב אשר אשתו ובני ביתו לא קבלו אותו באהבה כאשר אמר בלבו, כי כאיש נכרי הוא להם. וכמדומה שלא שמחו בביאתו ויפלו פניו ויחר לו. בין כה וכה ויבוא בעל האשה אל הבית ויהי כאשר הביטו זה אל זה כל אחד מהם הכיר את תואר פניו ובנין גופו באיש השני, כי שונים היו האנשים ההם בקומתן ובצביונן ובתואר פנים, אין זה דומה לזה, וכאשר נודע הדבר לכותבי העתים, ויקחו את האיש בעל האשה באמעריקא ויסעו עמו אל ארץ סיביר, וזה הוא אשר ספרו, שכאשר בא אל ביתו הכיר את אשתו ובני ביתו, וישק להם והיה שמח וטוב לב, ויספר

דרך בני האדם לשחר פרי בטנם בשמחה בבואם אל העולם. וישב לאנוש צדקתו, פדה נפשי מעבר בשחת וחיתו באור תראה. הן כל אלה יפעל אל פעמים ושלש עם גבר, להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים.

מאמר מ׳. הרבה נפשות בגוף אחד

וחכמי המדע יאמרו שאפשר שבגוף אדם אחד תמצאנה שתים או שלש נפשות ופעם תפעול בגוף האדם נפש זו, ופעם נפש אחרת ונכרים שהנפשות שונות הן על פי מדותיהן ופעולותיהן בגוף האדם בעניינים שונים בדרך ההנהגה בין אדם לאדם, ובין אדם למקום, ומעשה שהיה שבגוף אשה אחת היה שלש נפשות האחת טובה והשנית רעה והשלישית בינינו, בתחילה מימי נעוריה היתה ככל הנשים, ופתאום נהפכה לאשה אחרת, והוא שיום אחד חשקה נפשה להיות בין רעים אהובים כל היום וכל הלילה והלכה לבתי שחוק וריקוד צהלה ושמחה ועשתה מעשים אשר לא יעשו, וביום השני נפלה במרה שחורה והיא ישבה כל היום והתפללה אל אלהים. וביום השלישי היתה כמקדם. והיא בעצמה הרגישה שהיא תעשה כל זה לא ברצונה כי אם בהכרח וכאשר שאלו אותה על דבר זה, אמרה שפתאום יבוא בלבה תשוקה לעשות הדברים אשר לא יעשה, והיא יודעת זאת והיא לא יכולה לנצח את הרצון ההוא ומוכרחת לעשות כן. וביום אחר תבוא עליה תשוקה להתפלל אל אלהים ולדבקה בו, והיא יודעת ומרגשת שגם זה תעשה לא ברצונה כי אם בהכרח ואין בידה לנצח התשוקות השונות ההן, וחכמי המדע עוד אמרו שבעוד האדם חי תחלוף נפשו את גופו, ותבוא בגוף אדם חי אחר ונפשו של האדם האחר תבוא תחת נפשו והם מרגישים את החילוף ויהיו למשוגע בעיני האנשים סביבותם.

מאמר מ״א. נפשות מתחלפות

ומעשה שהיה באיש אחד שנחלה בחולאת דלקת הריאה (ניומאָניע) בארץ אמעריקא, ויהי כאשר בא עליו עת הקריזים אפס רוח ממנו ויחשבו בני ביתו כי הוא מת ויספדו אותו. אך אחר כך התחיל הרוח לשוב אליו ויחי, וכאשר פתח את עיניו התחיל לדבר עם בני ביתו אשר עמדו אצלו, ולא הבינו אותו, כי היה מדבר בלשון אשר היתה זרה להם ולא ידעו מה הוא מדבר אליהם, וכאשר דברו אליו בני ביתו גם הוא לא הבין ולא ידע מה שהם ידברו, וכאשר עמד מחליו ואכל ושתה עם בני ביתו עוד היה מדבר עמהם בשפת זרה להם ולא הבינו אותו והוא לא הבין אותם וכן היה עד שנודע הדבר בעיר הקרובה לאותו המקום ויבוא איש אחד מכותבי העתים לדרוש ולבקר את הדבר, והאיש ההוא היה יודע בלשונות שונות וימצא כי הוא מדבר בשפת רוססיא. ויהי כאשר דבר אליו בלשונו וישמח מאוד ויצהלו פניו. וזה אשר ספר לו, כי הוא איש רוססיא והוא גר כל ימיו בארץ סיביר בכפר והיה שם עובד אדמה כל ימי

אצל הגוף ומביט עליו, והאדם כאשר יקיץ משנתו יזכור החלום אשר חלם. ויודע שהמקום והסביבה העיר וחוצותיה, האנשים והמסחר, הבית ובני ביתו הכל זר הוא לו. והוא לא ראה ולא ידע אותם מעולם.

והאמת הוא שכל זה שראה בחזיון לילה הוא הזכרונות מקודם, המקום והסביבה, העיר וחוצותיה, אנשים והמסחר, הבית ובני ביתו, והוא בעצמו, הוא שראה וידע בגלגול הקודם, וכאשר הקיץ משנתו אז נראה לו הכל זר בעיניו, אבל באמת הוא חזיון אמתי, חזיון שכבר היה, ועל זה אמר (איוב י"ד) אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגז, כציץ יציץ וימל, ויברח כצל ולא יעמוד, כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף וינקתו לא תחדל, אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו. מריח מים יפרח ועשה קציר כמו נטע וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם ואין? ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו ולא יערו משנתם? בתמיה האיך הוא אפשר שהחי יהיה פחות במדרגה מן הצומח, הן הצומח יחליף ויפריח כמו נטע, ומכל שכן האדם החי, מי יתן בשאול תצפנני תסתירני עד שוב אפך, תשית לי חק ותזכרני, רצה לומר שתנוח נפש האדם עד שיקום לעולם הבא בתחיית המתים, הלואי שיהיה כן, אבל באמת הוא לא כן. אם ימות גבר היחיה, כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי? לא כן הוא, תקרא ואנכי אענך, ומעשה ידך תכסף, כי עתה צעדי תספור לא תשמר על חטאתי, חתם בצרור פשעי ותטפל על עוני, רצה לומר שהקדוש ברוך הוא הטוב והמטיב הוא מעביר על מדותיו, ולא יצפנני בשאול עד שיפקוד את הברואים לקום בתחיית המתים לעתיד לבוא, כי אם יתן האפשריות להאדם לתקן מעשהו בעולם הזה לכן יתגלגל נפש האדם בעולם הזה פעמים ושלש, למען להטיב דרכו להשיב נפשו מני שחת. תתקפהו לנצח ויהלך, משנה פניו ותשלחהו בעולם הגלגולים, יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו. והוא משום שלא יכירו אותו והוא לא יכיר אותם, וכמו כן אמר (שם י"ט) אחי מעלי הרחיק וידעי אך זרו ממני. חדלו קרובי ומידעי שכחוני, גרי ביתי ואמהתי לזר תחשבני, נכרי הייתי בעיניהם. לעבדי קראתי ולא יענה במו פי אתחנן לו. רוחי זרה לאשתי וחנותי לבני בטני.

כל זה נאמר על האדם המגולגל שנית בגוף חדש בין קרוביו או בני בניו. שהוא לא יכיר אותם והם לא יכירו אותו ומוזר הוא לאשתו ובניו כאשר יגולגל בגוף חדש. ועל זה אמר (שם ל"ג) בחלום חזיון לילה בנפל תרדמה על אנשים, בתנומות עלי משכב, אז יגלה אזן אנשים ובמסרם יחתם, להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה, יחשך נפשו מני שחת וחיתו מעבר בשלח, ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים, אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר, רטפש בשרו מנער ישוב לימי עלומיו. יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה, כי כן הוא

ועוד מאין ידעתי שהוא רבי יוסף אבי אמי ז"ל ולא רבי יהודה אבי אבי ז"ל ואנכי מעולם לא ראיתי ולא ידעתי לא זה ולא זה, ולמחרת כאשר רציתי לראות תואר פני זקני ברמיוני לא עלה בידי ונשכח כמת מלב, אף לא יכולתי לזכור את המלבושים אשר היה לבוש, ולדעת מראיהם וצביונם. ענין המקרה הזה לפי דעתי הוא חזיון, ומאמין אני שזקני רבי יוסף ז"ל בא אלי להציל נפשי ממות והצליח. יש הרבה מיני חלומות ויש הרבה מיני חזיונות שונים. יש חלומות וחזיונות תולדות חלשת עורקי הגוף, ועליהם אמר (איוב ז') כי אמרתי תנחמני ערשי, ישא בשיחי משכבי וחתתני בחלומות ומחזיונות תבעתני, ותבחר מחנק נפשי מות מעצמותי. ויש חלומות וחזיונות תולדות חלשת הנפש, ועליהם אמר (איוב ד') בשעיפים מחזינות לילה בנפול תרדמה על אנשים. פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד, ורוח על פני יחלף תסמר שערת בשרי, יעמוד ולא אכיר מראהו. תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמע. יש חלומות וחזיונות אזהרה מן השמים כחלום אבימלך, ולבן, ובלעם. ויש חלומות וחזיונות נביאות עתידיות כתרדמת אברהם בין הבתרים כחלום יעקב ויוסף, שר המשקים ושר האופים ופרעה, דוד ושלמה ודניאל.

מאמר ל"ט. חזיונות אמתיים

יש חלומות וחזיונות שמראים להאדם מה שיקרו אותו לעתיד בגלגול השני, או מה שהיה וקרה לו בגלגול הקודם, למען ייטיב דרכו להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים, וגם זה נתתי אל לבי לחקור ולדעת הענין שלפעמים כשיסע הארם במרחקים במקומות שלא דרך שם רגליו מעולם, ופתאום ידמה לו שהוא ראה וידע ומכיר את המקום ההוא וידמה לו שהיה שם פעם לפנים. ובדידי הוה עובדא בנסעי לתור ארץ מצרים וארץ ישראל, והיה נדמה לי שאני מכיר המקומות ושהייתי שם לפנים, וכמו כן לפעמים יפגש אדם איש או אשה ברחוב עיר בארץ נכריה. וידמה לו שהוא ראה וידע ומכיר את האיש או את האשה, אך לא יכול לזכור הזמן והמקום אשר ראה אותם, לכן דעתי שהאדם ההוא באמת היה שם במקום ההוא לפנים בגלגול הקודם. וראה וידע את האיש או האשה ההיא לפנים בזמן אחר ובמקום אחר, בגלגול הקודם. לכן הכיר תמונתם אבל לא יכול לזכור הזמן והמקום אשר ראה אותם לפנים, גם לפעמים בחזיון לילה, ידמה להאדם שהוא נמצא במקום אחד בעיר אחת והולך ברחובות העיר ועוסק במסחר עם אנשים שונים זבין וזבין כל היום. ובערב יבוא אל ביתו לסעוד ומדבר עם בני ביתו, ובלילה ישכון לנוח על המטה מעמל היום. וידמה להאדם ההוא שהוא בעצמו עושה כל אלה וידמה לו גם כן כמו שהוא רואה את עצמו עושה כל אלה והוא מביט על עצמו ועל כל הנעשה, כענין שיקרה לפעמים שאדם רואה בחזיון לילה את גופו שוכב על המטה ויישן והוא עומד

וכאשר פתח ותראה לו בידה לבקש על האצטבה אשר למעלה, והארגז היה גבוה ולא יכול לראות שם בעיניו ויקח ספסל ויעמוד עלי' וימשש שם בידו וימצא את קולמסו הזהב. וכאשר ירד מן הספסל ורצה לדבר עמה לא ראה אותה עוד. וגם על דבר הנסיון הזה הפראָפעססאָרין הנזכרים למעלה אמרו שזה שנודע לו המקום ששם נחבא הקולמוס על ידי שפחתו נודע לו על ידי כח הטעלעאפטי בינו ובין שפחתו, אך זה שראה את אשתו ודבר עמה זה היה כחלום ונדמה לו אז שהיא אמרה לו כל זה, ולדעתי האמת הוא עם דאָקטאָר קאָנוועל ובלתי ספק שניהם רצה לומר הוא ואשתו מסוגלים להיות מעדיומס והוא ראה אותה ודבר עמה לא בהקיץ לא בחלום כי אם במעמד אשר יהיה המעדיום בדברו אל החיים והמתים. ולדעתי המעמד הזה יקרא בשם חזיון, ראה מה שכתב עמיל פלאמאריאן בספרו אונהעראן ענד אונסיאן מעשיות ששמע מאנשים נאמנים שמתים דברו עמהם וכל אשר אמרו להם היה אמת ולדעתי הוא חזיון לילה, וכל החזיונות שיראה האדם הם אמתיים, ומה שנאמר: החלומות שוא ידברו, הוא החלומות שנראים בתחילת הלילה שאז רעינות האדם מלאים מדמיונות היום. אבל החזיונות הם כלם אמתיים.

מאמר ל"ח. חזיון לילה

ובדידי הוה עובדא, פעם באתי לדרוש בשלום בני בעיר פהילאַדעלפיע. וזה דרכי תמיד לקרא בספר טרם שכבי עד אשר תפול תנומה על עפעפי, ויהי כאשר הלכו כולם איש אל חדרו לנוח, גם אנכי הלכתי אל חדרי וישבתי לקרות בספר לפני אור הגעז וכאשר עיפה נפשי נפחתי בפי את האור כאשר הורגלתי לכבות את אור הנר בביתי ושכבתי על המטה ואישן. ויבוא אלי זקני ויאמר אלי משה קום מהרה ועזוב את משכבך ולא רציתי לשמעו כי תרדמה נפלה עלי וחפצתי מאוד לישן, וידחוף אותי בידו ויאמר שנית קום משה, אל תעמוד, עזוב מהרה את משכבך כי אין פנאי לך יותר ואם תתמהמה עוד מעט מרה תהיה אחריתך. ואיקץ וישבתי על משכבי, ועוד שמעתי את קולו מעורר אותי להמלט על נפשי. ואחר כך שמעתי קול בני קורא אלי בקול רם. אבא, אבא, והוא וכל ביתו באו אלי החדרה וימצאו את צנור הגעז פתוח ויסגרו אותו ויפתחו את החלון לנקות את החדר מן הגעז ואחר כך הדליקו אור, וכל העת ההיא זקני עמד אצלי אך כאשר האיר האור לא ראיתיו עוד ותמונתו עברה מלפני ואיננה, ואז ראיתי את בני וכל בני ביתו סובבים אותי ודורשים בשלומי. וכאשר ראו שאנכי בקו הבריאה ומדבר עמם, הלכו להם, והזהירו אותי לבלתי לכבות את הגעז שנית בפי. ואחר כך כאשר הלכו וכביתי את האור, אז האיר תואר פני זקני לפני שנית, אך לא דבר אתי.

וזה היה לי לפלא מאין ידעתי שהוא זקני, והוא לא אמר לי שהוא זקני,

נמצאים מעדיומס רצה לומר שהאנשים אשר היו מסוגלים להיות מעדיומס בחיים כן הם מסוגלים להיות מעדיומס אחר המות וכאשר יכנס מעדיום מת בגוף מעדיום חי אז על ידם נדברו החיים עם המתים. והמתים עם החיים ועוד בימים הקדמונים כנראה בני אדם דרשו אל המתים והתורה הקדושה אסרה לבני ישראל לדרוש אל המתים ואל אובות וידעונים (בשמואל א' כ"ח) כתוב בא שאול אל בעלת אוב ויאמר קסמי נא לי והעלי לי את שמואל, ותרא האשה את שמואל ותאמר אלהים ראיתי, ויאמר לה מה תארו ופירש רש"י ז"ל ג' דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואה ואינו שומע קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ואחר לא רואהו ולא שומעו, ולדעתי אם שניהם מסוגלים להיות מעדיומס אז נדברו איש אל רעהו ורואים ושומעים את רעהו. זה לא כבר דאָקטאָר רוססעל קאנוועל מעיר פהילאדעלפיע העיד ברבים שזה שבועות אחדים הוא רואה ומדבר עם אשתו אשר מתה זה שנים אחדות וזה הוא שסיפר שבבוקר בהקיצו משנתו הוא רואה את אשתו ושניהם מדברים על דבר דברים שונים אשר קרה מיום מותה עד היום. אף דאָקטאָר ל. ויטמאָר ודאָקטאָרדזאָסעף ה. לעידי שניהם פראָפפעסאָרס פענסילווּעניע אוני-ווערסיטי בעיר פהילאדעלפיע אמרו שזה שדאָקטאָר קאָנוועל רואה את אשתו ומדבר עמה היה בחלום וכאשר שמע דאָקטאָר קאנוועל דעתם גמר בלבו לחקור על דבר זה ולעשות נסיונות לדעת את מי האמת. ויהי בבקר כאשר הקיץ משנתו וירא את אשתו יושבת על המטה לרגליו, ויאמר לה כי הוא רוצה לנסות ולדעת אם הוא רואה אותה ומדבר עמה בהקיץ או בחלום, ותשחק ותאמר כי טוב הדבר בעיניה, וישאל לה ויאמר אם היא תוכל לדעת איה נמצא השטר פטור (עי מיליטערי דיסטשארז) שנאבד ממנו זה כמה שנים, והשטר היה נצרך לו על דבר הפענסיאָן ותאמר לו כי השטר נשמט מן המקום אשר הוא בעצמו נתן שמה ונפל בין הדופן והספרים במתיצה השלישי בארון הספרים. ויקם וילך אל בית הספרים וימצא שם את השטר במקום שאמרה לו ובשובו אל חדרו עם השטר לא מצא עוד את אשתו. וכאשר רדש דאָקטאָר קאנוועל על דברי זה ברבים הפראָפפעססאָרין וויטמאָר גם לעידי הנזכרים לעיל אמרו שמזה עוד אינו ראיה שהוא רואה ומדבר עם אשתו בהקיץ כי אם בחלום. וזה שנודע לו מקום השטר הוא בדרך הטבע ששכח ונזכר אחר כך, אבל זה שראה את אשתו ודבר עמה היה בחלום, או האליסינייישאָן ונדמה לו כל זה, אז עשה דאָקטאָר קאנוועל נסיון שני, והוא שאמר לשפחתו להטמין את קולמסו הזהב במקום אשר יהיה קשה למצוא אותו, וכן עשתה, ויהי למחרת בבוקר כאשר הקיץ משנתו וראה את אשתו יושבת על המטה לרגליו כיום יום, ויאמר לה כי הוא רוצה לעשות עוד נסיון לדעת אם הוא רואה אותה ומדבר עמה בהקיץ או בחלום ותשחק ותאמר טוב הדבר, וישאל אותה אם היא תוכל לדעת איה נמצא קולמסו הזהב, ותאמר לו קום ולך אתי ואראך המקום ושם תמצא אותו ותקם ותלך והוא אחריה אל חדר אחד בבית ותאמר לו לפתוח את דלת הארגז

ומצטער על דבר זה ויקח את הדבר אל לבו, ויחלה ועוד טרם תם השנה וימת, והנערה אחר כך נשאת לאיש לאחד מבני הישוב וילדה בנים ובנות.

מאמר ל"ו. לשמר עץ דרך החיים

ולדעתי הגלגולים בעולם התהו לא ישארו כן במעמדם לעולם, כי לזמן ידוע כפי אשר נגזרה עליהן מן השמים להשאר בעולם התהו, ואחר כך יבראון שנית בבטן אם כדרך כל הנפשות המתגלגלות בסדר החיים בעולם הזה בגוף חדש אחר, אך האדם הנברא שנית בגוף חדש אחר היותו בעולם התהו, אז נפסק שלשלת גלגולי הנפש שהיה מתגלגל זה אחר זה מקודם, והוא כאלו נברא פעם ראשון מחדש ולא זכרו עוד הראשונות, רצה לומר הגלגולים שהיה קודם לעולם התהו. חכמי המדע הספיריטואליסטען חקרו על דבר גלגול הנפש וינסו להפיל תרדמה על האדם (טו רעמעין אין טרענס) ויבחרו להם נקבה אחת אשר היתה מסוגלת להעשות עמה הנסיונות, ויהי כאשר נפלה בתרדמה וישאלו אותה להגיד מה שהיא יודעת מעצמה קודם שנבראה ואמרה שקודם שנבראה בגוף נקבה זה היא היתה זכר והיה עובד על ספינה, ופעם אחת נטבע הספינה בלב ים עם כל האנשים וגם הוא נטבע אז, והוסיפו לשאול אותה מה שהיא יודעת מעצמה קודם לזה, ותאמר שקודם לזה היא היתה מאנשי חיל פריינקרייך ונהרג במלחמה, ויהי כאשר שאלו אותה מה שהיא יודעת מעצמה עוד קודם לזה והשיבה שהיא בחשך (אי עם אין דהי דארק) רצה לומר שהיא אינה רואה ואינה יודעת יותר, ונראה לי לומר הטעם שלא ידעה עוד יותר משום שקודם לזה היא היתה בעולם התהו ואחר כך נבראה שנית בגוף חדש ונפסק שלשלת הגלגולים שהיתה מתגלגלת מקודם טרם היתה בעולם התהו, והראשונות לא יזכרו עוד וכתיב כי הנה הראשונות באו וחדשות אני מגיד רצה לומר כי אם החדשות והוא הגלגולים שהתחדשו אחר עולם התהו אני מגיד אבל הראשונות הנה באו ולא יזכרו עוד הראשונות. לכן אמרה שהיא בחשך ואינה יודעת מה שהיה קודם לזה.

מאמר ל"ז אובות וידעונים

הספיריט והמעריום שנתפרסם בעולם בין חכמי המדע בזמן הזה וגדולי המדע כסיר אליוער לאדז ודאקטאר הארזסאן ואחרים יעידו שהוא דבר אמת והם עשו נסיונות עם מעריומס שונים ובפרט הנסיונות שעשו בעיר לאנדאן ענגלאנד עם מעריום אשה אחת מאמעריקא מיסעס פייפער וכולם החליטו שנפש אחת רוחני מדבר מתוכה. קודם היה בה רוח אחר בשם פיניט ואחר כך נכנס בה גלגול נפש אחר ושמו רזארז פעלהאם וכאשר חקרתי אודות הדברים שנדברו בה מצאתי שהגלגולים לא ידעו מאומה מעולם האמת כי מעולם הגשמי הזה וכמו שבין החיים נמצאים אנשים שהם מסוגלים להיות מעריומס כן בין המתים

לבוא אל המנוחה, וספר לו שמיום מותו עד היום הזה היה נמצא בעליית בית הכנסת בעיר ארליע, והיום נכנס בגוף בתו, ולדאבון לבו מצא העוכר ישראל המומר להכעים הזה שוכן בה מקודם והמקום צר לשניהם ורצה לגרש אותו ולא יכול משום שהוא נכנס קודם והוא בצד הימין ואני בצד שמאל וגבר ידו עלי, ועל כל השאלות ששאל אותו השיב לא ידעתי על השאלה מאין הוא יודע שהמחבר רודפו והשיב כי כן הוא, ועל השאלה מאין הוא יודע שאם הוא היה בצד הימין היה יכול לגרש את המומר והשיב כי כן הוא, ועל השאלה מי צוה אותו לעזוב עליית בית הכנסת ולכנוס בהנערה השיב לא ידעתי, ועל השאלה מה הוא יודע מעולם האמת והשיב לא ידעתי מאומה, וכאשר התחנן לו לעזוב את בתו והשיב לא אוכל לעשות כן, ואחר כך הוסיף ואמר קח אותי לאיש צדיק כי דבר לי אליו ואם תעשה כן אחר כך אעזוב את בתך. וזה היה ערב שבת, ויהי בערב ויתחנן לו ויאמר כי רצונו לישב אצל השולחן ולאמר קידוש וישאל אותו מאין הוא יודע שהיום ערב שבת והשיב ששמע כן, ויהי בערב וישב את בתו אצל השולחן ויתן לפניה חלות, והוא ואשתו ישבו אצלה לסעוד אותה לבל תפול ותפתח הנערה את פיה ומאיר אמר יום הששי ויהי כאשר עשה ברכת המוציא ויקח את הסכין ביד שמאל לסמן על החלות כמנהג, אז התעורר המומר ויקח את הסכין ביד ימין ויעש שתי ועורב על החלות, אז התחילו לריב ביניהם בזלזולים מגונים כאחר הריקים והנערה נפלה על הספסל ביסורים גדולים כי שניהם התרוצצו בקרבה ודחפו זה את זה, אז קם אביה ואמה ויתחננו להם לכלות הריב כי עוד מעט והנערה תמות אז עמדו מלריב, אך עוד האריכו לזלזל זה את זה מאיר קרא להמומר חזיר, והוא קרא לו מאיר לאָקשען דרייער, ולמוצאי שבת נסע האב ויבוא אל דודי, כאשר אמרתי קודם ומפיו שמענו את כל האמור, ויועץ לו דודי לנסוע עם בתו לאיש צדיק כאשר בקש ממנו מאיר, וכן עשה. וילך אל ביתו ויקח את בתו ויסע עמה אל עיר קאמענעץ, ועודם בדרך ויאמר מאיר ברוך שפטרני, ויאמר לו כי המומר עזב את בתו, וכמדומה שלא רצה לבוא לפני איש צדיק. ויהי בבואם לפני הרב הצדיק הידוע, ויספר האב את אשר קרה לבתו, ויצו הרב אל מאיר לעזוב את הנערה, וישא מאיר את קולו ויבך ויתחנן אל הרב להתפלל בעדו אל ה׳, וישאל לו הרב מה חטאו ויספר לו ככל האמור קודם, ויבטח לו הרב כי יתפלל בעדו שיבוא למנוחה אחר יעזוב את הנערה ויאמר מאיר כן אעשה והוסיף לבקש מאת הרב שהוא יכתוב אל בנו יחידו משה זאב בעיר וויסאָקאָ שילמוד משניות ויאמר קדיש יום יום שנה תמימה, והבטיח לו הרב שכן יעשה, והנערה עמדה על רגליה ותאמר כי עזב אותה הגלגול. סוף הספור הזה שמעתי אחר כך, כי זה משה זאב בן מאיר היה שאר בשרי בת דודתי רחל, והוא היה איש מופלג גדול וירא שמים, והוא היה למד אתי בבית המדרש שנה תמימה, ויהי כאשר נודע לו הדבר הוא היה מתבייש

כאשר טב לבנו ביין ובשירים פתאום בא שומר הפתח ויגד לנו כי חיל רוססיא באים בדרך המלך, ואז בחפזון יצאנו ורכבנו על הסוסים והלכנו להחבא ביער, ויהי כאשר באנו קרוב אל הכפר לפני בית התפילה, שם פתאום סבבו אותני אנשי חיל רוססיא ויהרגו אותנו ולא נשאר ממנו גם אחד וגם אותי הרגו, ובעת ההיא נכנסתי בהאילן העומד לפני בית התפילה, ושם הייתי כל העת ההוא, אך זה לא כביר עזבתי את האילן ונכנסתי בתפוח אדמה (קארטאָפעל) אחד אשר בגרנך, ויהי היום ותבוא בתך ותקח גם אותי ותשם בקדרה על האש לבשלם ואחר כך לקחה את הקארטאָפעל אשר נמצאתי שם ותאכל, ומני אז אנכי נמצא בתוכה, ויהי כאשר שמע את כל הדברים אשר ספר וידע כי כל אשר דבר אליו הוא אמת ויתחנן לו לרחם על בתו ולעזוב אותה כי עוד מעט והנערה תמות מהיסורים וממילא יעזוב אותה, וידבר אליו יום יום ולא שמע לו, ויאמר כי טוב לו להיות בתוך הנערה מלהיות בתוך האילן והתפוח וכאשר שאלתי אותו מדוע טוב לו להיות בתוך הנערה יותר מהאילן והתפוח, והשיב לא ידעתי ואחר כך הוסיף ואמר משום שגופה גוף אדם, ועל כל השאלות ששאל אותו אם נכנס באילן ובתפוח ברצונו או מי הכריחו לעשות כן, והשיב לא ידעתי, ועל השאלה מה הוא יודע מעולם האמת, והשיב לא ידע מאומה, ועל השאלה אם הוא מתחרט על שהמיר דתו ונעשה מומר והשיב [illegible], כה עברה שבעת ימים וביום השמיני כאשר הביא מזון אל בתו החדרה, וימצא אותה נופלת ומפרכסת בכל גופה ומתהפכת מצד אל צד כעוף שחוטה פיה פתוח וקולות שונים ישמע מתוך גרונה, ויהי בעמדו שם רגעים אחדים וישמע כי שניים יתרוצצו בקרב הנערה ויריבו זה עם זה, והוא הכיר קול אחד אבל לא ידע קול השני, וישאל מי אתה השני ומה הוא הריב ביניכם, ויאמר המומר כי איש שני נכנס כעת בתוך בתו והוא לא ידע אותו מי הוא, והמקום צר לשניהם והוא דוחק אותו כי על כן יריבו זה עם זה כי כל אחד רוצה לגרש השני, ובעמדו שם שאל להשני מי את וישא השני את קולו ויבך, ויאמר אתה ידעת אותי, אני מאיר החנוני מעיר ארליע, כמה פעמים היית בחנות שלי וכמה פעמים הייתי פה בביתך בנסעי ליום השוק לעיר קאַמענעץ, אוי לי כי באתי אל המדרגה הזאת להיות עם איש בליעל כזה במקום אחד, ואז הכיר אותו בלשונו כי זה האיש מאיר היה כבד פה בחייו והיה מגמגם בדברו גם כעת, והוא ידע אותו לאיש תלמיד חכם וירא שמים, וישאל אותו מה פשעו כי נגזרה עליו להיות בעולם התוהו ולא בא למנוחה, בידעו כי הוא מת זה כבר כמה שנים, ואיה היה עד כה, וזה הוא אשר ספר לו, בעוד היותו עלם ולמד בבית המדרש, פעם אחד נתוכח עם חביריו בבית המדרש על דבר ספרי הפילוסופיא היהודית והיה אוחז בידו ספר אחד (שכחתי שם הספר) וכמדומה לי שזה היה ספר הברית ויכעס וישליך מידו את הספר על השולחן בבזיון ונשמט ונפל על הארץ, ובעבור זה בעל המחבר רודף אותו ולא יתן לו

שטות להכחישו מן הטעם שלא ראיתי בעיני, וגלגול הנפש ידוע ומפורסם בין עם ישראל ויסופר מאנשים נאמנים שראו וידעו את המקרה הזה בעיניהם, וכמו כן יסופר מעשה שהיה בין כל עמי הארץ בכל העולם, ידעתי כי רבים מהמשכילים מדור החדש יניעו ראש ויכחישו דעתי על דבר גלגול הנפש שכתבתי, אבל בטוח אני שכל מי שיקרא מעשה שהיה אשר אני הולך לערוך פה, הקורא ישתומם ויתן אל לבו לחקור על דבר ענין זה, כאשר עשיתי גם אני, כי גם אנכי מקטני אמנה הייתי, אבל אחר החקירה ודרישה מצאתי את הדבר אמת ונכון, ובעל כרחך יענה אמן. והנני אנכי הולך לספר מקרה אחד שקרה בכפר אחד קרוב לעיר וויסאָקאָ ליטאָווסק, ואנכי הייתי אז אוכל משולחנו של חותני הוא דודי רבי ידידיה ב"ש בן ר' יוסף ב"ש נכד רבי ידידיה ב"ש מקאָנסטאַנטין במדינת פולין ואשר היה ידוע בשם „קאָנסטאַנטינער עילוי" ואיש קדוש ז"ל, ואל יפלא הקורא אם לא אבוא לפרסם ולהזכיר את שם האנשים ואת שם המקום כי מעולם לא עלה על לבי לכתוב את הדברים האלה, וזה קרוב להמישים וחמשה שנה עברו מיום ההוא ושכחתי את שמם, והמעשה שהיה כך היה. באכסניא העומדת על אם הדרך מעיר ארליע לעיר קאַמענעץ ליטאָווסק, אצל היער הנקרא ביעלאָווישץ בפלך גראָדנא דר איש יהודי עם בני ביתו ולו בתולה בת שבע עשרה שנה, והאיש ההוא היה קרוב למשפחתנו, ויהי היום וזה היה בשנת 1863 ויבוא האיש אל דודי לשאול עצה ממנו בידעו שאבותיו היו בעלי שם ידועים ואמר בלבו אולי ימצא תרופה למכתו ויושע ממנו ויספר לו את הדברים האלה, והוא שזה שבעת ימים בתו היתה חולה מסוכנת והיה מדי יום ביומו היא נופלת לאחוריה פניה למעלה בעינים פקוחות ופיה פתוח והיא מנגנת שירים שונים בלשון פוילין, בתחלה נפל אימה ופחד עליו ועל בני ביתו וינוסו מן הבית עד אשר עבר הזעם ויהי כאשר קרה לה כזה יום יום והורגלו בזה לא נסו עוד ממנה, והיא לא תרע בשכבוה ובקומה כי אם עיפה ויגעה כהעושה מלאכה כבדה, ויהי כאשר קרה לה יום יום ויירא אולי יודע הדבר ומנעו אנשי הכפר ועוברי דרך לבוא אליו הביתה ויחסר מזה פרנסתו ועוד שזה יהיה חסרון לשדכה להנשא לאיש, לכן סגר אותה בחדר מיוחד לבל יודע מזה לשום איש, פעם אחת כאשר הביא לה מזון לאכול, ותפול לאחוריה כמקדם פניה למעלה ועיניה פקוחות ופיה פתוח וקול מדבר מתוך גרונה, ויאמר לו אל תירא ממני כי לא יאונה אליך רעה, חכי מעט ואדבר עמך, אז ידע כי גלגול נכנס בתוך בתו והוא המדבר אליו, וישאל לו מי אתה ומה אתה עושה פה ומדוע אתה מצער לבתי, וזה הוא אשר ספר לו איש יהודי אני והמרתי את דתי והייתי לקאַטאָליק, ובעת המרידה בשנת 1862 הלכתי עם אנשי חיל פוילין להלחם נגד ממלכת רוסיא, ויהי כאשר היינו חונים ביער הסמוך לביתך, אני וחבירי באנו אל ביתך בלילה לשתות יין, ונתן לו סמנים כי כנים דבריו, ויאמר לו הלא אתה זכור תזכור מה שקרה לנו בעת ההיא, כי בלילה ההוא

כאשר אמרו חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואמרו יש מקום ששם הנשמות ונקרא גוף, והוא שיעור קומה, וסדר בריאת החיים בעולם הוא כן, שכאשר ימות אדם במקום אחד באותו רגע הוא נברא במקום אחר, רצה לומר שנפש רוח ונשמה של האדם הנפרד מן הגוף המת באותו רגע יכנס בזרע אחר בבטן האם ושם בתשע חדשים ההריון יתלבש נפש רוח ונשמה של האדם בגוף אחר, וככלות ימי ההריון יולד האדם שנית ויוצא לעולם בגוף חדש לתקן ולהשלים מעשהו את אשר גזרה עליו חכמת אלהים לעשות. וכן יחזור חלילה פעמים ושלש ויותר עד תום הדבר אשר צוה לאלף דור. רצה לומר עד אשר יושלם סוף דבר אשר היה במחשבה תחלה, אז הנשמה תשוב לשרשה ומקורה והרוח תשוב אל אלהים והנפש תהיה צרורה בצרור החיים את ה' אלהים, הכן להופיע בעולם העתיד להתחדש ביתר שאת וביתר עז מאשר היה בראשונה קודם, זה הוא סוד ענין גלגול נפש האדם בסדר הוית החיים בעולם העשיה בדרך הישר, אבל יש עוד גלגול נפש האדם היוצא מן הכלל, והוא שהנפש ורוח ונשמה של האדם הנפרד אחר מות הגוף משפטו להיות בעולם התהו, והוא מתגלגל בכל האופנים, רצה לומר בארבעה היסורות אש רוח מים עפר, ובכל הארבעה מדרגות החיים בעולם היינו בחמר הראשון, דומם צומח וחי, והענין הוא שכאשר ימות האדם ונפש רוח ונשמה של אותו האדם הנפרד מן הגוף המת על ידי איזה סבה ומקרה באותו הרגע נעכב או נמנע או נרח מלבוא אל הזרע בבטן האם להברא שנית ונשאר האדם ההוא ערום בלי גוף אחר להתלבש בו, אז האדם ההוא בעולם התהו. רצה לומר באין מקום מיוחד כי אם מתגלגל ממקום למקום בכל הארבעה היסורות ובכל הארבעה מדרגות העולם כפי משפטו אשר נגזרה עליו בחכמת אלהים עד בוא העת שיגולגל שנית ויבוא לעולם בגוף חדש אחר לתקן מעשהו, וכראשכתו בשל"ה שראה אדם שנכנס בו רוח חוטא אחד שהיה מהראשונים שהרימו אבן לסקל זכריה הנביא, וזה הוא שאמרה אביגיל (שמואל א' כ"ה) ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע והוא עולם התהו. קרח מכאן וקרח מכאן לא חי ולא מת, לא חי שאין לו גוף גשם ללבוש ולהיות כאחד מבני האדם, ולא מת משום שהנפש ורוח ונשמה של אותו האדם אינם נפרדים ומקושרים זה בזה והוא חי בעולם היצירה (אין עי וואָרלד אָף טו דיעמענשאָנס), הוא אינו צריך לאכול ולשתות ואין לו תשוקות גשמיות, הוא רואה ואינו אה שומע ואינו נשמע, מרגיש ואינו מורגש, אבל אם יתגלגל האדם ההוא בגוף אחר חי שאינו שלו, אז האדם ההוא יכול להשתמש בחושיו על ידי כלי חושים הגשמיים מגוף האחר וידבר בשפה ברורה בלשון אשר היה מדבר בחייו, וענין גלגול הנפש בעולם התהו אין להכחיש מן הטעם שלא ראיתי בעיני, משום שהדבר הזה מפורסם לכל והכל יודעים מעשה שהיה. ובצדק אמר הפילוסוף קאמיל פלאמאריאן בספרו (אַנגאָוען ענד אנסיען), שדבר המפורסם וידוע הוא

מלהוליד, ובן אחד כי יולד לו הוא אומר די, ושניים הוא יותר מדי, ועל ידי זה ימעט תולדות החיים, ולפי דעתי זה הוא עון פלילי ורע בעיני ה׳, והאדם ישא עונו. כי כה אמר אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ והעולם כמנהגו נוהג, והקדוש ברוך הוא בעצמו הוא יישיר אורחות החיים בהין צדק ועליו אין להוסיף ואין לגרוע, כי על כן אמרו חז״ל שמפתח של רחם לא נמסר לשום מלאך כי אם ביד הקדוש ברוך הוא כי אך ה׳ אלהים אשר לפניו נגלו כל תעלומות הוא היודע להיישיר דרך החיים בעולם ואסור להאדם להתנגד לדרך הטבע כי אין להאדם עסק בנסתרות כי אם לה׳ לבדו, והוא מה שאמרו חז״ל במדרש בא למך לאדם וקבל על נשיו שפרשו ממנו הלך אדם ואמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום, אתם עשו מצותיכם והוא יעשה את שלו, כי הרבה שלוחים יש למקום להסר המותרות מעולמו אשר ברא, ולא עלינו לדקדק על גזירתו, כי אם ה׳ לבדו הוא היודע ליישר אורחות החיים בעולם, זה בימינו עמדו חכמי המדע להלחם נגד דבר ומגפה ופגעים רעים ומחלות שונות, וכמעט עלה בידם לנצח מחלות רבות אשר שלטו בעולם בימי קדם, היינו חלי רע, שוואַרצע פּעסט, טיפוס, פּאָקען וכדומה, אך הרבה שלוחים יש למקום ומחלות חדשות יבואו על בני האדם, מחלות חדשות אשר לא כתוב בספר תורת הרופאים ובל ידעום בימי קדם, ואם יתגברו חכמי המדע לנצח גם אותם, הרבה שלוחים יש למקום, ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, ועם ירב בעם ויערכו מלחמה ביניהם על לא דבר ויהרגו איש את אחיו ואיש את רעהו, ויאבדו זה את זה לאלפים ולרבבות עד תום כל המותרות מבני האדם הנמצאים בעולם למרבה, ומה שלא יעלה ביד בני האדם להשחית זה את זה בחרב, אז הדבר והמגפה הבאים על בני האדם אחר המלחמה הוא ישלים לכלות את האספסוף ומה שלא עשה החרב ישלים הדבר כידוע מספרי דברי הימים לעמי הארץ.

מאמר ל״ה. עולם התהו

כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, והבל נתגלגל בשת ובא לעולם שנית לתקן מעשהו כי הרגו קין ונקמט בלא עת טרם הוליד, ולדעתי האדם יתגלגל כמה פעמים בעולם הזה, ונפש רוח ונשמה של אדם אשר היה חי פעם אחד בעולם ומת בלא תיקון, הוא יתלבש בגוף חדש אחר שנית פעמים ושלש ויותר, כפי אשר גזרה חכמת אלהים בסדר החיים בעולם לתקן מעשהו להגביה שפלים עדי מרום להתפאר ולהתרומם ולהתנשא שמו (הוי״ה) של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. ובענין גלגול הנפש מתיישב השאלה איך יהיה אפשר שיכיל הארץ את כל היצור לעת תחיית המתים לעתיד, כי באמת כל איש אשר הוא בחיים כבר היה לעולמים ונתגלגל כמה פעמים בגוף חדש אחר, ומספר בני האדם יש להם שיעור ידוע כפי אשר גזרה חכמתו יתברך בראשית הבריאה,

לארבעה, ואם נאמר שבני האדם באופן הזה בעשרים וחמשה שנה לדור, אז יעלה מספר בני האדם לתשע מאות ושלשים שנה לחיי אדם הראשון בסך הכל 315,000,000,000 ואומר אם נחשוב שחציו מן המספר הזה מתו על ידי מקרה, בכל זאת מספר יוצאי חלציו אשר באו לספדו היו פי מאה ממספר כל בני האדם הנמצאים כעת בכל העולם, צא וחשוב מימות אדם הראשון עד תום הששה אלפי שנה להוית העולם אם יפרו וירבו. בני האדם ויכפלו לפי חשבון האמור קודם בעשרים וחמשה שנה לדור, ובששת אלפים נמצא 240 פעמים 25, ואם תכפיל אותם יעלה מספר בני האדם לסוף ששת אלפים שנה בסך הכל 3500 מילליאָן ווידזשינטילליאָנס, ואם תתן אלף אנשים לארכם מראש לרגל יעלה מדת ארכם מיל אחת, ואם תעשה כן לכל 3500 מילליאָן ווידזשינטילליאָנס אנשים יעלה מדת ארכם בסך הכל ששה מאות סעפּטענדעסילליאָנס שנת מרוצת אור, שנת מרוצת אור הוא לפי חשבון מרוצת האור 180 אלף מיל לרגע, וצריך אתה לדעת שעד עתה לא עלה ביד חכמי המדע להביט במרחקים בתהום השמים ממעל לא יותר משני מילליאָן שנת אור, ובסעפּטענדעסילליאָן אחד יש קוונדעסילליאָן מילליאָנס שנת אור, ואורך המרה ממספר האנשים תולדות אדם הראשון לסוף ששת אלפים שנה יעלה לששת מאות סעפּטענדעסילליאָנס שנת אור, ואתה בן אדם עמוד פה וחשוב התוכל להשיג את מספר הרב ההוא, ולפי חשבון זה אי אפשר לכדור הארמה לשאת על פניה אף חלק אחד מרבא רבבות ממספר האנשים הרבים ההם. על כן איך אפשר שיקומו כולם בתחיית המתים יחד לחיות על פני הארץ בעת אחת ובפעם אחד, וחלילה לנו להכחיש בתחיית המתים שהוא מן התורה משום שידמה לנו שזה מתנגד לשכל האדם משום החשבון האמור, כי באמת הקדוש ברוך הוא החותך חיים לכל חי בהשגחתו הפרטית הוא ישים המתקלא (גלייכגעוויכט) בסדר החיים בעולם כפי אשר גזרה חכמתו יתברך מראשית הבריאה לקיום העולם ומלואה לדור דור ולנצח נצחים, ואדון עולם היודע כל תעלומות הוא ישקול במאזני צדק את כל אשר נעשה תחת השמש, והוא ספר וספר וספור וישלים כל החשבונות להיישיר ולהשוות המרבה והממעיט במדה נכונה בסדר הוית העולם, לכן רבים יפלו ויקומטו בלא עת, ועוד בהורתן ובלידתן מבטן האם ימותו נופלים, ורבים ימותו בעוד יונקים בשתי שנים הראשונים לחייהם כידוע, ורבים חללים ימותו ממקרים שונים בנעוריהם ובקטנותם כן גדולים יקמטו בלא עת מחולאים רעים ודבר ומשחית ומגפה מרעש הארץ וסערות השמים, ושטף מים בארץ בימים ובנהרות, וכהנה הרבה שלוחים יש למקום להסר ולהאביד את המותרות הנמצאים בעולם החיים, זה בימינו כאשר האיר אור הציוויליזאציאָן, ובני האדם העני כעשיר משתוקק לחיות חיים טובים ללבוש מלבושים נאים ולדור בדירה נאה עם כלים נאים ועל ידי זה ימנע האדם מלישא אשה ולהוליד בנים כי מרובים צרכיהם, והנושא אשה בחצי ימיו יחדל

וברצונו יתהוה ויפסד כל דבר שבעולם בסדר נכון וישר, ואמרו חז"ל אין לך עשב למטה שאין לו מלאך למעלה ומכה אותו ואומר לו גדל, ואיש בער לא ידע חכמת אלהים הנעלמה ולא יבין פרטי סדר ההנהגה של אדון עולם ההויה והפסד ואין להקשות על מעשה אלהים מדוע יבראון נופלים וכדומה, כי ה׳ אלהים הוא ידע, והקדוש ברוך הוא המנהיג את עולמו בחסד ובריותיו ברחמים הוא לא יעשה דין בלא משפט, כי כל אורחות ה׳ חסד ואמת, וישרים דרכי ה׳ וכל מעשהו אמונה, וה׳ אלהים המגביה שפלים עדי מרום בסדר עולם הויה והפסד כאשר הוכחתי במקומו על דבר התפתחות חמר העולם, והוא שהחומר בעצמו יזדכך ויתלבן בתמורות ההרכבות ובכל פעם ופעם יתעלה החמר במעלה יותר מאשר היה בראשונה קודם ככתוב (יחזקאל א׳) ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים כי רוח החיה באופנים, כן הנפש תתעלה למעלה בכל תמורה ותמורה ותתנשא למרום יותר ויותר מאשר היתה לפנים, כי לא הנשמה היא הצריכה תיקון לעלות במעלה, כי נר ה׳ נשמת אדם ואני ה׳ לא שניתי, כי אם נפש האדם היא הצריכה תיקון והיא מתתקנת על ידי התמורות בעולם הויה והפסד ועולה במדרגה למעלה בכל שינוי, ומה לי באיזה אופן יקרה התמורות אם בנופל או בילד או בנער או באיש, אם רב ואם מעט תתתקן הנפש על ידי ירושת (הסעלם) מאבות לבנים, וה׳ אלהים הוא היודע להיישיר ארחות החיים בסדר הנהגת העולם בהין צדק ובמשפט אמת, ולא ירבה הממעיט ועליו אין להוסיף ואין לגרוע, והקדוש ברוך הוא האוחז ביד מדת משפט, במאזני צדק ישקול יצורי העולם ויספור וימנה נפש כל חי כפי אשר גזרה חכמתו יתברך שתסבול הארץ אותם לקיומם.

מאמר ל״ד. גלגול הנפש ותחיית המתים

ובדעת גלגול הנפש מתיישב השאלה איך יעמדו כולם על פני הארץ לתחיית המתים, ראה מה שכתבתי קודם על דבר זה, כי לפי דעתי לא יהיה די מקום בעולם הזה להכיל כל היצור על פני הארץ לתחיית המתים, והוא שלפי חשבון שעשו חכמי המדע שבהמשך מאה ושלשים ותשעה שנה יתרבה מספר בני האדם כפליים, לכן מעתה עד תום ימי הארץ יעלה מספר בני האדם על הארץ לעשר טריליאָנס, והוא אלף פעמים יותר מאשר הארץ תוכל להכיל אותם, ובאופן גלגול הנפש והוא שנפש האדם יתגלגל בעולם הזה הרבה פעמים להברא שנית בגוף חדש וכל אדם הנמצא בעולם כבר היה לעולמים ומה שהיה הוא שיהיה, באופן כזה הוא אפשר שכולם יקומו בתחיית המתים. והארץ תסבול אותם משום שמספרם לא יהיה הרבה כל כך, זה לא כביר ראיתי חשבון אשר עשה פראָפעססאָר סערוויס על דבר תולדות אדם הראשון, וזה הוא החשבון אשר עשה, מאדם וחוה נולד קין והבל ותאומותיהם, נמצא שמספרם נכפל משניים

ממנו נברא גוף אחר תחת גוף הבל הנקמט בלא עת ומת בלא תיקון משום שהוא מת טרם שהוליד בנים, וחזר נפש רוח ונשמה של הבל ונתלבש בגוף אחר הנבנה מאותו הזרע ובא לעולם שנית לתקן תיקונו, והוא מה שאמרו חז"ל (זהר פרשה בראשית דף נ"ה ע"א) בתר מאה ותלתין שנין אתלבש אדם בקינויא ואתחבר באתתיה ואוליד לבר וקרא שמו שת רזא דסופא ראתוון בקיטרא גליפין. (והוא א"ב ג"ד שסופו ש"ת) רבי יהודה אמר רזא דרוחא דאתעביד דאתלבש בגופא אחרא בעלמא, הה"ד כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, רצה לומר גוף אחר הנבנה מאותו הזרע אבל הרוח היה של הבל, ונתגלגל רוח של הבל ובא לעולם לתקן את תיקונו כי הרגו קין ומת טרם הוליד.

מאמר ל"ג. סדר גלגל הנפש

דעת גלגול הנפש היה בין בני האדם עוד בימי קדם, ואמרה אביגיל ותהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, (שמואל א' כ"ה) ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע ואמרו חז"ל (חגיגה דף י"ב ע"ב) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך רוחות ונשמות שעתידין להבראות ואמרו חז"ל (שבת דף קנ"ב ע"ב) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, תניא רבי אלעזר אומר נשמתן של צדיקים גניזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ושל רשעים זוממות והולכות, והרד"ק ז"ל כתב נשמתן של רשעים מטורפות ומשוטטות מסוף העולם ועד סופו ואין להם מנוחה, וחכמי התלמוד אמרו פנחס זה אליהו, ראה מדרש הנעלם (דף ס"ו) ילקוט ראובני (דף כ', רע"ב) אדם נתגלגל באברהם וחוה בשרה, והבל נתגלגל בשת כמאמר הזהר (דף נ"ה ע"א) והוא דעת חכמי ישראל האחרונים ראה ספר הגלגולים וכתבי האר"י ז"ל, קין נתגלגל ביתרו קרח ומצרי. זה סוד יק"ם קין אותיות יק"ם ראשי תיבות יתר"ו קר"ח מצר"י, ב' תאומות של הבל זה סוד צפורה ובתיה בת פרעה (חסד לאברהם מעין ה' נהר כ"ב) לבן נתגלגל בנבל, וטעם גלגול הנפש לפי דעת חכמי ישראל הוא תקון הנפש,וכל אדם המת בלא תיקון מוכרח להתגלגל פעמים ושלשה ויותר, עד שיתקן בעולם הזה כל הנגזר עליו בחכמת אלהים חיים להשלים, ולדעתם בענין גלגול הנפש מתיישב גם כן השאלה מדוע צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, ואמרו שיקבל האדם שכר ועונש בגלגול השני ושלישי לפי מעשיו בגלגול הראשון, אך השאלה עוד עומדת מדוע יבראון נופלים, ומדוע יומתו הילדים והנערים הקטנים, וסדר הנהגת העולם כזה יתעה את האדם לחשוב ולאמר שסדר ההנהגה בהויה והפסד אחת הוא בטבע כאשר הוא בצומח כן הוא בחי והכל נופל תחת המקרה כמקרה זה כן מקרה זה ומקרה אחד לכולם, אבל באמת הוא אינו כן כאשר הוכחתי במקום אחר כי כל הנעשה תחת השמש וכל פרטי סדור ההנהגה בעולם הויה וְהֶפְסֵד הַכֹל נַעֲשָׂה בְּהַשְׁגָחָה פְּרָטִית שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו, אמר להם אדם הראשון אל נשי למך, וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום, אתם עשו מצותיכם כאשר אמר אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ, והוא יעשה את שלו, אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא אתה פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך, והמנהג הזה לבלתי הוליד בנים רבים ירשנו מאבותינו, אז ראה אדם הראשון שלא בצדק פרש מחוה אשתו, וכי רע הוא בעיני ה׳ ובזה הרע לעצמו ולכל מין האנושי, כאשר אמרו חז״ל (זהר פרשה בראשית נ״ד ע״ב) אמר רבי יצחק מההיא שעתא דקטיל קין להבל דאתפרש אדם מאתתיה, תרין רוחין נוקבין הוו אתיין ומזדווגן עמיה ואוליד רוחין ושדין דשאטן בעלמא, ולא יקשו לך האי, דהא בר נש כד איהו בחלמיה אתיין רוחין נוקבין וחייכן עמיה ומתחממן מניה ואולידין לבתר. ואלין אקרין נגעי בני אדם (דעסטראַקטיוו זשוירמס) ומהם יחלה האדם, ואולי משום זה אדם הראשון לשלשים ומאת שנה נעשה סגי נהור, ראה (שה״ק צ״ו) אומות אומרים כשהוליד אדם את שת היה אז סגי נהור, ושת נולד כשהיה אדם הראשון בן מאה ושלשים שנה לפי סדר הדורות, ולפי דעתי מאה ושלשים ואחד שנה, כי לפי דעת חז״ל פרש מאשתו ק״ל שנה ואחר כך נולד שת, ולא מתהפכן אלא לדיוקני בני נשא ולית לון שערין ברישא, ועל דא כתיב בשלמה (שמואל ב׳ ז׳) והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, ואפילו כהאי גוונא רוחין דכורין אתויין לנשי עלמא ומתעברן מנייהו ואולידן רוחין, וכלהון נגעי בני אדם אקרון, לכן בתר מאה ותלתין שנין שפירש מאשתו אתלבש אדם בקינויא ואתחבר באתתיה, וזה הוא שאמר הכתוב וידע אדם עוד את אשתו, רצה לומר עוד אחר שפרש ממנה ק״ל שנה, ותלד בן, ולא כתיב ותהר ותלד כאשר כתוב אצל קין. מזה משמע ששת נולד קטן ולא היה לה צער ההריון כמקדם בהולדת קין והבל, משום שקין והבל נולדו ענקים והיה לה צער ההריון לא כן שת שנולד קטן ככתוב ויולד בדמותו כצלמו רצה לומר שנולד בדמות אדם אבל לא בצלמו כי אם כצלמו שאדם הראשון היה מן הענקים כאשר אמרתי קודם, וקין ובני קין היו גם כן נולדים ענקים עד דור השביעי. וכן משמע מה שכתב (ש״ק צ״ב) שת צוה לבניו שלא יתחברו עם זרע קין וכן עשו עד דור ז׳, ואז נתחברו ונולדו מהם הענקים והפליגו בחטאות עד שמתו במבול, אך שת ובני שת נולדו קטנים לכן לא כתב ותהר כי אם ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין. ובא הכתוב ללמדנו שגם חוה נתרצתה להתאחד עם אדם ולהוליד בן שנית, משום שהבל נקמט בלא עת ומת טרם הוליד בנים, וקין ובני קין לא יתקיימו בעולם, כי הרגו קין, כי קין חטא והרג את הבל, ואלהים פוקד עון אבות על בנים על כן לא יתקיימו בעולם, לכן גם היא רצתה להוליד בן אחר שיתקיים בעולם, ותקרא את שמו שת על שממנו הושתת העולם אחר המבול, ואמרה כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, רצה לומר זרע אחר אשר

שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות מנו והוא מפייסן שהרגם בשוגג ושהוא היה סומא ואינו דומה חטאו לחטא קין משום שהבל מת מן המכות שהכה אותו וזה נקרא (מענסלאָוטער) אבל הוא הרג את קין ותובל קין לגמרי בשוגג ולא נתכון לעשות להם רע וזה הוא שאמר כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי, והקדוש ברוך הוא הוא ארך אפים ורב חסד ולא יענש החוטא בשוגג לאלתר וימתין לענשו אחר זמן רב, כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה, נבא ולא ידע מה נבא, כי למך בן מתושלך בן בנו של חנוך מבני שת אבי נח האריך ימים עד דור האחרון שלפני המבול ככתוב (בראשית ה׳) ויהי כל ימי למך שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה, וימות, וכנראה שערה וצלה נשי למך לא שמעו לו ולא הולידו יותר כי מנהג אבותיהם היה בידיהם לקיים אך מצות המין, ככתוב ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד את מחויאל ומחויאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך, ובני קין לא רצו להוליד בנים ובנות רבים כבני שת באמרם כי ה׳ פוקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים, לכן נשי למך אמרו מה אנו יולדת לבהלה למחר המבול בא ושוטף כולם.

מאמר ל״ב. זרע אחר תחת הבל

וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, כי הרגו קין, והכתוב בא ללמדנו שאחר שחטא האדם ונקנסה עליו מיתה, ובעל כרחך ימות האדם וישוב אל העפר אשר ממנו לקח, לכן לא רצה אדם להוליד בנים רבים כי אם לקיום המין, ואחר שנולדו קין והבל ותאומותיהם פירש מאשתו באמרו כי אין צדיק אשר לא יחטא, על כן טוב שלא נברא ויחטא וימות, וחוה גם היא לא רצתה להוליד יותר משום שהיה קשה לה מאוד צער ההריון כאשר אמר הכתוב (בראשית ג׳) הרבה ארבה עצבונך והרנך, ועניינו הוא משום שבני אדם קין והבל ותאומותיהם נולדו ענקים כאבותיהם, ואדם הראשון היה מן הענקים כאשר אמרו חז״ל (חגיגה דף י״ב ע״א) אמר רבי אלעזר אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ למקצה השמים, וכיון שסרח הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו והעמידו על מאה אמה, שנאמר אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה, וכן בני אדם קין והבל נולדו ענקים, והיה לחוה צער ההריון גדול מאוד, לכן גם היא לא רצתה להוליד עוד ופרש ממנה אדם בהסכמתה, מאה ושלשים שנה, ומן הטעם האמור גם קין ובני קין לא רצו להוליד בנים רבים עד דור השביעי, ולמך היה הראשון שנשא שתי נשים אחרות והוליד בנים ובנות ורצה להוליד עוד יותר ולא שמעו לו נשיו כאשר אמרתי קודם, ואמרו חז״ל במדרש בא לו

ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה לחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובחרשת אבן, ואחות תובל קין נעמה והיא היתה יפת תואר, כאשר אמרו חז"ל (זהר בראשית דף נ"ה ע"א) אמר רבי חייא מאי רכתיב ואחות תובל קין נעמה, מאי איריא הכא דקאמר קרא דשמה נעמה אלא בגין דטעין בני נשא אבתרא ואפילו רוחין ושדין, רבי יצחק אמר אינון בני אלהים עזא ועזאל טעו בתרה, רבי שמעון אמר אמן של שדין הוות, אמר רבי שמעון ווי לון לבני נשא אינון דלא ידען ולא משגיחין ולא מסתכלין וכלהו אטימין, דלא ידעין כמה מלייא עלמא מבריין משניין דלא אתחזין וממלין סתימין ראלמלא אתייהב רשו לעינא למחזי יתמהון בני נשא היך יכלין לאתקיימא בעלמא, תא חזי האי נעמה אימא דשדין הות ומסטרה אתיין כל אינון שדין דמתחממן מבני נשא ונטלי רוח תיאובתא מנייהו וחייכת בהון דעבדי לון בעלי קריין. ממאמר הזה נשמע שנעמה בת למך היתה יפת תואר מאוד עד שטעו בתרה בני נשא רוחין ושדין ובני אלהים, והיא היתה מן הנשואין מנשים אחרות ובא הכתוב ללמדנו שבזה הוטב הבריאה שהבנות נולדו יפות תאר, ובניו נולדו בריאים וחזקים ובעלי מדע אם אף למך סומא הוה כאשר אמרו חז"ל במדרש משום שהוא נולד מן הנשואין האסורות לא כן בניו שהיו כולם גבורי כח ובעלי מדע ויפה תואר, ואמר הכתוב ואחות תובל קין נעמה ופירש רש"י ז"ל ונשאה נח וממנה נבנה העולם אחר המבול על שם שהיתה צדקת ונקראת נעמה על שם שמעשיה נעימים והיתה צנועה, ולא נשאה תובל קין לאשה מהטעם שאמרתי ונשאה נח, וצריך עיון כי בספר הישר כתיב וילך נח ויקח אשה ויבחר את נעמה בת חנוך, ובבראשית רבה פרק כ"ג אחות תובל קין נעמה, אמר רבי אבא בר כהנא נעמה אשתו של נח היתה ולמה נקרא שמה נעמה שהיו מעשיה נעימים, ורבנן אמרי נעמה אחרת היתה ולמה קורין אותה נעמה שהיתה מנעמת בתוף לעבודה זרה, רצה לומר נעמה אחרת היתה שהיתה צדקת ומעשיה נעימים והיא בת חנוך שנשאת לנח, אבל נעמה בת למך לא היתה צדקת וטעו אבתרה בני נשא רוחין ושדין ובני אלהים על שהיתה יפת תואר, ואמר הכתוב ותלד עדה, וצלה גם היא ילדה ולא כתוב ותהר אצלם ויש לומר שאפשר שעל ידי תערובות הנשואין שהוטבה הבריאה לא היה להם צער ההריון כאשר היה עם אבותיהם מימי קדם לכן לא כתוב אצלם ותהר, אבל ההולדה היה בעצב כאשר אמר אלהים לחוה בעצב תלדי בנים, ולא רצו נשי למך להוליד בנים רבים כי אם לקיום המין, ועוד כיון שראו שקין נענש על שהרג את הבל, ולמך הרג אותו ואת תובל קין והקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים, ואמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל, וזה הוא שטען למך לנשיו, ואמר כי איש הרגתי ופצעי וילד לחבורתי ואמרו חז"ל במדרש למך סומא הוה, ותובל קין מוליך אותו וראה את קין ונדמה לו כחיה, ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון

בני האדם את דרכיהם, ושמרו לעשות ככל הכתוב בתורת משה לאהוב את ה׳ ולקיים את הציווי ואהבת לרעך כמוך, כי אני ה׳, המאחד כולם לאחד, ואז לא יריבו עוד איש באיש ועם בעם ונס יגון ואנחה, ובני האדם כולם יחדיו יחיו חיים של שלום ואהבה ואחוה וריעות, וכל בני האדם יראו בטוב ה׳ בארץ החיים לעולמי עולמים.

מאמר ל״א. קיום המין

וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך, ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר בשם בנו חנוך, ועניינו הוא שעד כאן היה יושב עם אבותיו במקום אחד, אך כאשר גזר עליו הקדוש ברוך הוא להיות נד בארץ, עזב את אבותיו והלך לגור בארץ נוד לעצמו, ואז החל לבנות עיר רצה לומר מצור ומשגב בעדו ובעד בני ביתו לעצמו לחסות מפני חיות הטורפות, ואמר קין בלבו כיון שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא שימתין לו לענשו עד שבע דורות, על כן רצה שהשבע דורות ההם יאריכו ימים וממילא גם הוא יאריך ימים. לכן התחיל לבנות עיר למען ישבו בניו ובני בניו כולם במקום אחד בעיר מצור ומשגב לחסות מפני החיות הטורפות למען לא יזיקו להם ולא יקמטו בלא עת, באופן שישמרו זה את זה ויעזרו זה את זה להלחם כנגדם, ועל ידי זה יאריכו ימים, וממילא גם ימיו יאריכו, ויקרא שם העיר בשם בנו, ומפני זה גם בנו ישתדל ויטרח את עצמו לבנות ולחזק את הישוב למען שמו, והולך וסופר השבע דורות, ובדור השביעי נולד תובל קין לטש כל חרש, והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים להרוג בהם את קין ואמרו חז״ל במדרש ולקיים את הבטחתו כי שבעתים יקם קין, ויקח לו למך שתי נשים, כידוע שבבראשית הבריאה היו נולדים תאומים זכר ונקבה, והאח לקח את אחותו לאשה, ומן הנשואין הקרבות כזה כידוע יולדו חלושי כח בעלי מומים ומכוערי תאר וחסרי דעת, ובא הכתוב ללמדנו שלמך היה הראשון שלא לקח את אחותו לאשה והוא לקח לו שתי נשים אחרות ובזה הוטבה הבריאה שנולדו מהם אנשים גבורי כח בריאים וחזקים בעלי מדע ויפי תואר, וזה הוא שאמר הכתוב ותלד עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה, פירש רש״י ז״ל שהיה רועה במדבריות, וכתב שפתי חכמים ז״ל לא כהבל שהיה רועה בישוב וזה אומנות גדולה, ולי נראה לומר שהרועה במדבריות ששם נמצאים חיות טורפות על כן הרועה צריך להיות איש גבור חיל להלחם עם החיות, וצריך גם כן להיות בעל מדע להוביל את המקנה ממקום למקום אל האזיסים הנמצאים במדבר אשר שם נמצא מרעה טוב ומים לשתות. ושם אחיו יובל, הוא היה אבי כל תפש כנר ועוגב ומלאכה כזה הוא אומנות גדולה וצריכה לאיש מדע, וצלה גם היא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל, ומלאכה כזה צריכה לאיש בריא וחזק ובעל מדע, ככתוב (שמות ל״א) ראה קראתי בשם בצלאל

בעיני ה׳ מנחת הבל על שמנחתו היה מן החי, ככתוב וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה.

מאמר ל. קנאה בין איש לרעהו

והריב שהיה בין קין והבל אחיו היה קנאה, רצה לומר שקין היה מתקנא בהבל אחיו על ששעה ה׳ אל הבל ואל מנחתו, ועניינו הוא שקין היה מתקנא בהבל אחיו על שהבל היה רועה צאן, ועבודתו היה קלה ומכובדת, ובלתי עמל ויגיעה רבה עשה את מחיתו בכבוד, לא כן קין עבודתו בשדה היה קשה מאוד, פניו שחרו מזעת אפו וחום השמש, מלבושיו מכוערים וידיו עבות ומלוכלכות בעפר מעבודתו הקשה בשדה, וראשו וכל גופו כפוף ונכנע כעבד ושפל רוח המביט למטה לארץ, לא כן הבל ידיו נקיים ומלבושיו טהורים גופו זקוף ומביט למעלה, פניו צהלו ושמח מאין תוגה, ועוד בקדמת עדן כידוע המקום ההוא מסוגל וטוב למגדלי מקנה, והיה הבל הלוך ומצליח במקנה רב ונתעשר שנה שנה בדרך הטבע היינו שהצאן פרו ורבו כפל כפלים, לא כן היה עם קין, הן הוא אמת שעובד אדמתו ישבע לחם אבל לא על הלחם לבדו יחיה האדם, והיה מוכרח קין לשאת על שכמו את תבואת השדה ולהביא אל הבל להחליף עמו עבור חמאה וחלב, ומעולם לא נתעשר קין מעבודתו הקשה ומיגיעת כפו היה לו אך די להשביע נפשו הרעבה, לכן היה מתקנא קין בהבל אחיו, ועל ידי זה בא חריב ביניהם וזה היה הסיבה שקם קין על הבל אחיו ויהרגהו, והוא מה שאמרו חז״ל (פרקי אבות) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, רצה לומר על ידי שלשה הדברים האלה ימצא לאדם רעות רבות והם מוציאין את האדם מן העולם, ושניהם קומטו בלא עת קין על שקנא בהבל, והבל על שהתנשא על אחיו במעמדו, קין הרג את הבל בעודו רך בשנים, וגם קין נהרג לאחר שבע דורות מבן בנו למך כאשר אמרו חז״ל בב״ר, כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו, ואמרו חז״ל כאשר מדד מודדין לו, הוא הרג את הבל בשוגג והוא נהרג מבן בנו בשוגג, ועד היום על ידי שלשה מדות המגונות האלה קנאה, תאוה, וכבוד, יריבו איש את רעהו, והיו בני האדם למפלגות שונות וישנאו איש את אחיו, ויריבו ביניהם, העבד עם אדונו, הפועל עם בעליו, העני מתקנא בעשיר, גם עם בעם יתקנאו ויערכו מלחמה ביניהם וימיתו איש את אחיו מפני השלש מידות הרעות האלה והוא קנאה ותאוה וכבוד, המוציאין את האדם מן העולם, אך לא לעולם יריבו האנשים איש ברעהו ולא לנצח ימיתו איש את אחיו, ועוד בוא יבוא יום, ובני האדם ישכילו ויבינו לאחריתם, וידעו כי סכלים המה בכל דרכיהם ומעשיהם ושסדר הנהגתם ההווה הוא לא טוב למין האנושי כי כאשר רע לחבירו הוא גם רע לו ובכל צרתם לו צר, ואז יטיבו

הקדושים אברהם יצחק ויעקב טרם מתן תורה הקריבו קרבנות לה׳ אברהם ככתוב (בראשית כ״ב) ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו יצחק, ככתוב (בראשית כ״ו) ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה׳, ויעקב. ככתוב (בראשית כ״ח) והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. תרגום אונקלוס די אהי פלח עלה מן קדם ה׳ וכתב שפתי חכמים ז״ל רצה לומר ודאי הוא שיקריב קרבנות ונאמר (שם ל״ג) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל, ונאמר (שם ל״ה) ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל, ועוד בימי אנוש הוחל לקרא בשם ה׳, כי אז התחילו להקריב קרבנות לשמש ולירח ולכל צבא השמים שהיו חושבים אותם לאלהים והיו עובדים להם, אבל אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב הקריבו קרבן לה׳, וכל שאר אנשי השם היו עובדי אלילים. ומשה רבינו עליו השלום החזיר עטרה ליושנה ואמר זובח לאלהים אחרים יחרם ואמר ועשו לי מקדש, ועבדתם את ה׳ אלהיכם להקריב הקרבנות לה׳ ולא לזולתו, מכל האמור נשמע שטעם הקרבנות לא היה משום הרחקת עכו״ם מישראל, אף לעבוד את ה׳ בקרבנות ממש, וכאשר אמרתי קודם שהנסתרות לה׳ אלהינו וסוד הקרבנות הוא ליראיו והנגלה לנו טעם הקרבנות הוא להורות לבני האדם דעת אשר אלוה הוא גבוה, סבה כל הסבות, בורא הכל ואדון הכל, מקור הכל ושורש הכל, הוא הנותן חיים לכל חי וכל באי עולם אליו ישובון. כאשר פירש רש״י ז״ל, אשה לה׳ אש לה׳, כי כל דבר הנשרף באש והאש בעצמו ישוב למקורו ושרשו אל ה׳, ועל ידי הקרבנות נתן אפשריות לבני ישראל מגדלי מקנה למכור בהמתם בשוק לאיש ישראל, משום שאסרו החכמים לישראל למכור בהמתו לנכרי כאשר אמרו חז״ל (עבודה זרה דף י״ד ע״ב) ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחין שלימין ושבורין, רבי יהודה מתיר בשבורה, ובן בתירא מתיר בסוס, ואמרתי שם הטעם משום שהסוס ושבורה אינו ראוי להקריב לקרבן, וחששה התורה אולי אם יהיה לאיש ישראלי מקנה רב ולא יהיה לו די שדה מרעה עבורם ולמכרם לנכרי אסור ועל ידי זה יבוא תקלה לבני ישראל שישחטו את בהמתם ויאכלו את בשרה, לכן צוה ה׳ להקריב קרבנות ואז יהיה לאדם האפשריות למכור מקנהו בשוק לאיש ישראלי, כי אין איש אשר לא יחטא, ורבים המה הנצרכים להביא קרבן עולה וחטאת, ועל ידי זה ימנע עם ישראל מלאכול בשר כאשר הוכחתי במאמרי על דבר איסור אכילת בשר, והוא שלא יאמר האדם כיון שהוא עומד במדרגה עליונה על כל שאר החיים ככתוב ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשי ידך כל שתה תחת רגליו, על כן מותר להאדם להביא קרבן לעצמו, רצה לומר לשחוט את החי ולאכול את בשרו, וכאשר יאכל עץ, הדעת טוב ורע ויהיה כאלהים יודעי טוב ורע, לכן אמר הכתוב ועבדתם את ה׳ אלהיכם, להקריב קרבנות לה׳, לו לבדו ולא לכם, ואמר זובח לאלהים אחרים יחרם, לכן מצאה חן

לומר כי טוב שישמע האדם לקול ה׳ ולא יחטא, משיחטא ויביא קרבן, ונפש אדם כי תחטא ישמע לקול ה׳ ויעשה תשובה ואחר כך יביא קרבן ויכופר עונו כי לא מעשה הקרבנות הוא העיקר כי אם כוונת הקרבנות, ולא יעלה חלילה על לב איש מבני ישראל לאמר כי הנביאים הקדושים אמרו כי לא צוה הקדוש ברוך הוא על הקרבנות הכתובים בתורה בכמה פרשיות מפורשים בכל פרטיהם בענינים שונים ובעתים שונות, לכן לא נראה לי טעם הקרבנות שכתב המורה ז״ל שהוא למען הרחקת עכו״ם מישראל, כי באמת יש סוד נעלם בטעם הקרבנות והוא מן הנסתרות לה׳ אלהינו, וסוד ה׳ ליראיו, והטעם הנגלה לנו, הוא כאשר אמרתי קודם כי מנהג הקרבנות היה לאדם מימים הקדמונים כמו המושכלות הראשונות אשר באדם, והוא בטבע להכיר טובה ולתת תודה לאלוה עבור הטוב והחסד אשר עשה עמו, והיה האדם ובניו מקריבין קרבן מנחה לה׳, ככתוב ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה׳, והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלביהן, וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו, משום שכוונת הבל היתה יותר רצויה לאלוה משום שמנחתו היתה מן החי, וחוץ מזה שבמנחתו היה מכיר טובה, וכוונתו היתה לרומם את אלוה מעל כל חי, שאלוה הוא סבה כל הסבות וגבוה מעל כל גבוה, שהוא רבון כל המעשים ושהוא אדון כל, לכן שעה ה׳ אל הבל ואל מנחתו, רצה לומר שהיתה רצויה מעשה הבל וכוונתו בעיני ה׳ ויברכהו במעשה ידיו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, משום שמנחת קין היה מפרי האדמה והוא מאכל החי, וכוונת קין היה אך הכרת טובה לבד ולא ניכר במנחתו רוממות אלוה, משום שפרי האדמה הוא מזון החי, והיה זה פחיתת כבוד לאלוה, לכן אל קין ואל מנחתו לא שעה משום שמנחתו לא נרצה לאלוה וימנע ממנו את ברכתו, ראה פירושי מה שאמרתי בענין זה קודם, וגם נח הקריב קרבן עולה לה׳ ככתוב (בראשית ח׳), ויבן נח מזבח לה׳ ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל עוף הטהור ויעל עלת במזבח, וירח ה׳ את ריח הניחח, פירש המלבי״ם ז״ל ענין הקרבנות הוא ששורף את גוף בעלי חיים לעפר והחלקים הרוחניים עולים למעלה על ידי האש המפריד בין הדבקים, ומזה ילמד להכניע כחות חמרו ולבטלם ולשרפם על ידי רשפי אש שלהבת אהבת ה׳ שמעלה רוחניות על פי מחשבתו וכוונתי הטובה לה׳, וה׳ מצרף מחשבתו למעשה, ולדעתי לא המעשה הוא העיקר כי אם המחשבה והכוונה הוא עיקר בכל המצות האמורים בתורה וכאשר אמרו חז״ל מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. כי מעשה המצוה הוא לבוש לכוונת המצוה והוא התגלות המחשבה אשר היה נסתר קודם במח, כאשר אמרתי במקום אחר על דבר הדעת והוכחתי ממאמר חז״ל שהלימוד גדול מן המעשה, ובקרבנות גם כן הכוונה הוא העיקר לרומם את אלוה ולהכניע לב האדם לשמוע בקול ה׳ וירח ה׳ את ריח הניחח, רצה לומר הרוחניות אשר בו שה׳ מקבל הרוחניות העולה מן מעשה הקרבנות והוא הכוונה הוא נחת רוח לפני ה׳, וכן אבותינו

את עם ישראל מעכו״ם, ולא נראה לי, הן הוא האמת שמה שאמרו חז״ל (עבודה זרה דף ח׳ ע״א) שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה לו במצחו או שקרנותיו קודמות לפרסותיו יש בו סוד גם כן. על כל פנים אמרו שהאדם הראשון הקריב קרבן. וקין והבל בני האדם כתוב מפורש בתורה שהביאו קרבן מנחה לה׳. ומאין ידעו בני האדם להביא מנחה לה׳, ומוכרח אני לאמר, או שבני האדם ראו שאביהם הקריב קרבן לה׳ ונצטוו לעשות כן מאביהם, רצה לומר בקבלה, או שנצטוו להביא קרבן מנחה לה׳ מאלוה, רצה לומר בעיון וחקירה, ואז לא היה עוד בעולם עובדי עבודה זרה, ועוד קשה לי אם טעם הקרבנות היה למען הרחקת עבודה זרה מישראל, מדוע אמר הכתוב, השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, ואמר אל המקום אשר יבחר ה׳, ואסרה התורה קרבנות חוץ, ולדעתי להיפך מסתברא, והוא כי כאשר יגורו בני ישראל בחוץ לארץ בין העמים עובדי אלילים, והיה חשש פן יתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם, היה ראוי לצוות להם שלא יעשו כמעשה הגוים, אף להביא הקרבן לה׳, אבל כאשר ישבו בני ישראל על אדמתם בארץ ישראל, ואז אין חשש יש שמא ילמדו ממעשי הגוים היה צריך לצוות להם שלא יקריבו שם שום קרבן כלל, ועוד המורה ז״ל כתב כי הענין הזה אשר אמר השמר לך פן תעלה עלותיך בכל מקום, הוא למעט זה המין מן העבודות, ולפי דעתי אם הצווי השמר לך היה די לבני ישראל להמנע אותם מלהקריב קרבנות חוץ, מדוע לא יהיה צווי אלוה די לבני ישראל שלא יקריבו כלל בכל מקום אף בארץ ישראל, ועוד המורה ז״ל כתב שם, ובעבור זה הענין אשר גליתי לך נמצא הרבה בספרי הנביאים שמוכיחים בני אדם על רוב השתדלותם והתחזקם להביא הקרבנות, ובארו להן שאינן מכוונין לעצמן כוונת צריכה מאד, ושהשם אינו צריך אליהם, אמר שמואל החפץ לה׳ בעולות וזבחים, כשמע בקול ה׳, ואמר ישעיה למה לי רוב זבחיכם יאמר ה׳, וירמיה אמר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צוויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, ולדעתי הכתובים האלה מבוארים היטיב עניינם, והוא שהנביאים הוכיחו את בני ישראל ואמרו להם כי לא זה הוא רצון הקדוש ברוך הוא שיחטא האדם ויביא אחר כך קרבן לכפר עונו, ואמר שמואל החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמע בקול ה׳, פירוש טוב שתשמע בקול ה׳ ולא תחטא, משתחטא ותביא קרבן, וכן אמר ישעיה למה לי רוב זבחיכם יאמר ה׳, רצה לומר שהקדוש ברוך הוא לא ירצה שיחטא האדם הרבה ויביא קרבנות הרבה, וטוב שלא יחטא כלל ולא יביא קרבן כלל, וכן אמר ירמיה, כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דבר עולה וזבח, רצה לומר לא דברתי עמהם שיחטא האדם למען שיביא קרבן על חטאתו, כי טוב שלא יחטא ולא יביא קרבן, ואמר שם כי אם את הדבר הזה ציויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, רצה

נד ולא נע, הוא זה, משום שאי אפשר לאיש עובד אדמה להיות נע כי עובד אדמה צריך לישב על מקום אחד, ולכן אמר הכתוב וישב ולא נע. בארץ נוד. רצה לומר והוא נד בארץ נכריה רחוק ממשפחתו מבית אבותיו, וישב בארץ נוד. לבדד כאיש בנדוי, לכן אמרו חז"ל שמחל הקדוש ברוך לקין פלגו מעונשו, על שהיה נד ולא נע. וכן הוא דעת המלבים ז"ל שקין לא היה נע משום שהיה עובד אדמה, שהנוע הוא ממדינה למדינה, והנוד הוא במקומו ויושב בארץ אחת.

מאמר כ"ט. טעם הקרבנות

והתורה הקדושה תלמדנו שעוד בימים הקדמונים, כאשר עמד האדם על רגליו וזקף כלפי מעלה ואמר מי ברא אלה, הכיר האדם את אלוה בורא הכל שהוא אדון כל ושהוא הזן ומפרנס לכל. והיתה האמונה הזאת שתולה בלב בני האדם להודות לה' על כל הטובה אשר עושה עמהם, ועוד בימים הקדמונים שחר האָדם את פני אלהיו, כאשר כתבתי בספרי אלוה והעולם על דבר סבת ההתפתחות דעת האלהות בין בני האדם, וקין והבל בני האדם מקץ הימים רצה לומר לסוף השנה עת האסיף הביאו מנחת תודה לה' להודות לה' על כל הטובה אשר עשה עמהם בשנה העברה. ולכפר פניו למען יברך אותם לעתיד לשנה הבאה, בכל מעשה ידיהם. הרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ב) כתב ופירש טעם הקרבנות ואמר, כתיב ועבדתם את ה' אלהיכם, ואמר ואותו תעבודו. והיה המנהג המפורסם בעולם כולו שהיו אז רגילים בו. והעבודה הכולות אשר יגדלו עליה להקריב מיני בעלי חיים בהיכליהם אשר היו מעמידים בהם הצלמים, ולהשתחות להם ולקטר להם. והעובדים הפרושים היו אז האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם העשוים לשמש ולירח ולככבים, לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם. כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהיא נוטה תמיד למורגל, והיה דומה אז כאילו יבוא נביא בזמנינו זה שיקרא לעבודת השם ויאמר, השם צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו ביום צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה בלתי מעשה, ומפני זה השאיר ה' מיני עבדות ההם והעתיקים מהיותם לנבראים ולעניינים דמיונים שאי אמתות להם לשמו יתברך, וצונו לעשותן לו יתברך. וצונו לבנות היכל לו, ועשו לי מקדש ושיהיה המזבח לשמו, מזבח האדמה תעשה לי, ושהיה הקרבן לו, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ושישתחו לו, ושיקטירו לפניו, וקשה להרמב"ן ז"ל ואמר, אם כן אם טעם הקרבנות היה אך הרחקת עכו"ם מעם ישראל, למה הקריבו אדם הראשון וקין והבל קרבן, ואז לא היה עוד עוברי עבודה זרה בעולם, ורבינו שם טוב ז"ל בפירושו כתב והאמת בזה כי אדם מעולם לא הקריב קרבן, ואם אדם הקריב כפי דעת רבינו ז"ל, יש לו סוד גם כן, וכנראה שהוא מסכים לדעת המורה בטעם הקרבנות והוא כדי להרחיק

כאשר הרג קין את הבל, שבעתים יוקם כי אין לחטא בשוגג משפט מות. ומשפטו לנוס אל ערי המקלט ולהיות שמה עד יום מותו, כאשר הוא המשפט בין העמים כי יכה איש את רעהו באגרוף ולא היה כוונתו להרגו ומת האיש ההוא. משפטו הוא להיות בבית האסורים כל ימי חייו, לכן כל הרג קין, שבעתים יוקם. כי אל ארך אפים הוא, והוא ימתין להעניש להחוטא בשוגג לימים יבואו כי נושא עון ופשע וחטאה הוא, אך נקה לא ינקה, וישם ה׳ לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו, ואף שהיה קין נע ונד בארץ, בכל זאת לא פגע בו שם בריה עד העת אשר אמר לו ה׳. והאות אשר שם ה׳ לקין הוא, כי כל איש רוצח פניו מעיד עליו כי ידיו דמים מלאו, והכרת פניו ענתה בו כי איש רע הוא ורצח בעצמותיו כי על כן כל יצורי העולם יראו אותו וינוסו מפניו. וזה הוא שאמרו חז״ל ששם לו לקין קרן במצחו, או הזריח עליו את הצרעת, והיה קין בעיני כולם כאיש טמא וכאיש בנדוי, וזה היה האות והסבה לבלתי הכות אותו כל מוצאו. ויצא קין מלפני ה׳, רצה לומר אחר המשפט סר צלם אלהים מעל פני קין. ויתן לו אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו, תחת אשר לפנים החיות יראו מבני האדם משום צלמם כי בצלם אלהים עשה את האדם, ונתן לו אות אחר לבלתי חכות אותו כל מוצאו, ויצא קין מלפני ה׳ וישב בארץ נוד, כי לא אחפוץ במות המת אמר הקדוש ברוך הוא כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, וקין התודה לפני אלהים ואמר גדול עוני מנשוא, לכן מחל ה׳ לקין ויאמר לו ה׳, כל הרג קין שבעתים יוקם, כי אל נושא עון ועובר על פשע וחטאה, אך נקה לא ינקה, כי בא יבוא יום וישיב גמול לנפש החטאת, כי כה אמר אלהים (בראשית ט׳) מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם שאף השוגג צריך כפרה, ואמרו חז״ל (מכות) והאלהים אנה לידי הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד וכו׳. ועל שקין עשה תשובה מחל לו הקדוש ברוך הוא פלגא, ותחת שמשפטו היה להיות נע ונד, מחל לו פלגא, ויצא קין מלפני ה׳ וישב בארץ נוד, ולא היה נע בארץ כי אם ישב בארץ נוד פירוש רש״י ז״ל, שכל הגולים נדים שם, בקדמת עדן, שם גלה אביו כשגורש מגן עדן, והיה המקום לעיר מקלט, ואמרו חז״ל (זהר תוספתא פרשה בראשית דף נ״ד ע״ב) כיון דאמר קין גדול עוני מנשוא, מחל ליה קודשא בריך הוא פלגו מעונשיה. בגין דגזר עליה בקדמיתא ואמר ליה נע ונד תהיה בארץ, והשתא אשתאר בנוד בלחודי הה״ד ויצא קין מלפני ה׳, כלומר רנ״ד נפק מן קדם הוה בגין למהוי נד בארעא ולא נע, ואמרו שם כד נפיק קין מן קדם ה׳. אמר לו אדם. ברי מה אתעביד על דינך. אמר לו קין, אבא, כבר אתבשרית דמחיל לי קודשא בריך הוא בנוד בלחודי. אמר לו האיך הוא, אמר לו בגין דתבית ואודית קמיה, אמר אדם, וכי דין הוא רב ותקיף חילא דתשובה, ואנא לא ידיעת. שרא לשבחא למריה ולאוראה לו, פתח ואמר (תהלים צ״ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה׳ כלאמר טוב לשבחא ולאתבא ולאוראה קמיה קודשא בריך הוא. ולהבין הענין שמחל לו הקדוש ברוך הוא לקין להיות

הצאן, לכן נע ונד תהיה בארץ, ועל ידי זה האדמה לא תסף תת כחה, כידוע אשר ארץ בתולה לא תתן יבולה בשנה הראשונה לעבודתה, וכאשר אתה תהיה מוכרח להיות נע ונד מפני הצאן אשר יבערו בשדך, על כן אתה תהיה מוכרח לעבוד אדמת בתולה שנה שנה במקום אחר, לכן האדמה לא תסף תת כחה לך, משום שנע ונד תהיה בארץ, ופשעך וחטאתך יהיה תמיד לנגד עיניך, בידעך כי כל הרעות האלה ימצאוך על דבר אשר חטאת לפני ה' והרגת את הבל אחיך, ובעבור זה רק רע ירדפוך כל ימי חייך עד יום מותך.

מאמר כ״ח. לכן כל הרג קין

ויאמר קין אל ה', גדול עוני מנשוא, רצה לומר עונשי גדול מעוני, הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר, רצה לומר ומאפיך אסתר וחזר הכתוב ומפרש מה הוא, והייתי נע ונד בארץ, והיה כל מצאי יהרגני, פירש רש״י ז״ל הבהמות והחיות, אבל בני אדם עדיין לא היו שיירא מהם רק אביו ואמו ומהם לא היה ירא שיהרגהו, ונראה לי לומר כי כל זמן שקין היה יושב במקום אחר, היה לו בית ואהל להחבא מפני החיות בלילה, אבל כאשר יהיה נע ונד בארץ בלתי מצור ומשגב אז החיות יהרגהו, כי על כן אמר גדול עוני מנשוא, העונש גדול מעוני, כי גזרת עלי משפט מות, ואתה ה' ידעת כי לא בזדון הרגתי את הבל, אך בשגגה חטאתי לפניך, ומן הדין אין לי משפט מות, וכתיב (דברים ד') אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת, וכוונתי לא היתה להמית את הבל, על כן די שאהיה נע ונד, אבל אין לי משפט מות, ומפניך אסתר? בתמיה, והיה כל מצאי, יהרגני ויאמר לו ה', לכן כל הרג קין שבעתים יוקם, וכתב רש״י ז״ל זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו, וכתב שפתי חכמים ז״ל, אין פירושו על הורג קין שבעתים יוקם, דהא למך הרג את קין ולא נעשה בו נקמה שיהרג לאחר שבעתים, אלא תחלת המקרא וכן כל הרג קין לשון גערה הוא, ושבעתים יוקם קאי אקין, רצה לומר כי לא יקבל הבל נקמתו מקין אלא עד ז' דורות, וכמו שמוכיח סוף המקרא שבעתים יוקם קאי אקין, ולא אהורג את קין, ועוד יש לשאול דאם כן איך פירש כל הורג קין יוקם שבעתים. אם כן היה קשה למה יוקם שבעתים יותר משאר רוצחים, אלא על כרחך מלת שבעתים יוקם הוא ענין בפני עצמו שהקדוש ברוך הוא ינקום מקין עד ז' דורוות, ועל כן זה אחד מן המקראות שקצרו, ונראה לי לומר שלדעתם זה אחד מן המקראות שקצרו, משום שלדעתם הרג קין את הבל במזיד. ודין החטא במזיד הוא נפש תחת נפש, לכן היה קשה להם שאמר שבעתים יוקם קין. ויצא מן הכלל משאר רוצחים. לכן לדעתם הוא מן המקראות שקצרו את דבריהם, אבל לדעתי שקין הרג את הבל בשוגג אין המקרא קצר, ויהיה פשוטו לכן כל הרג קין, פירש כל מי שיהרוג את רעהו בשוגג

פירשתי קודם השיב לו לא ידעתי סתם, ועל השאלה אי הבל אחיך, איה הבל אחיך השיב לו השמר אחי אנכי, וכמדומה לי שהיה מתחרט קין על שלקח את הצאן ביד חזקה באמרו, אולי לא יברכהו ה׳ כאשר יורע לו שהביא המנחה מן הגזל, לכן התורה קין לפני הקרוש ברוך הוא, ויספר לו על דבר הריב שהיה ביניהם על שלא רצה הבל להחלוף עמו צאן תחת תבואת השדה וכעס עליו, ובזעמו הכה אותו עד אשר נפל הבל על הארץ ולקח ממנו הצאן ביד חזקה, למען יוכל גם הוא להביא מן הצאן מנחה לה׳ כמנחת הבל למען יברכהו ה׳ גם אותו בתבואת השדה, וקין לא ידע כי מת הבל, מן המכות אשר הכה אותו. ויאמר מה עשית כי הרגת את הבל אחיך ושפכת את דמו, הנה אמרת להיטיב מעשיך ולכפר פני במנחה מן הצאן, ואתה הרעות לעשות לשפוך דם אחיך, קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה, דע כי אם היית רצח אותו במזיד, אז נקמתי נקמתו מנפשך כדין נפש תחת נפש דמך ברמו, אבל אתה הרגת אותו בשוגג, לכן קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה לנקום נקמתם. אך בדין אין לך משפט מות באותו השעה, כי אל ארך אפים אנכי נושא עון ופשע וחטאה, לכן אמתין לענשך עד שבעתים, אך זכור ואל תשכח כי נקה לא אנקה, ובוא יבוא יום ואשיב גמולך בראשך ואנקם נקמת דם אחיך הצועקים אלי מן האדמה, ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך, ועתה, רצה לומר לעת עתה, אתה תהיה ארור מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך ותאמר בלבך שהאדמה כסה מעשיך הרעים, כירוע שמת המכוסה בעפר נשכח מן הלב, דע כי לא כן יהיה המשפט עמך כי לעולם לא תשכח את המעשה הרע הזה, ואתה תהיה ארור מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך כי לא תעבור עוד את האדמה הזאת ותהיה מוכרח לעבוד את האדמה במקום אחר, וכי תעבוד את האדמה לא תסף תת כחה לך, נע ונד תהיה בארץ, כי מחשבותיך יבהלוך ותמונת הבל אחיך אשר הרגת תבעתיך, וחטאת הרצח תרבוץ תמיד לפניך, ולא תוכל לשכחו אם אף כסה האדמה את דמו, כי כן הוא דרך הטבע אשר דמות הנרצח יעוף לפני הרוצח במראה בהקיץ או בחלום עד יום מותו וימרר את חיי הרוצח ברמיונו, עד שלפעמים יקוץ הרוצח בחייו וימית את עצמו. או יכריחהו לבוא אל השופט להתודות על חטאו ולקבל עונשו מיד השופטים למות, כי טוב לו מותו מחיים, וזה הוא שאמר הקדוש ברוך לקין כי לא תוכל לשכין בשלוה במקום אחד משום שתמונת רצח הבל אחיך תרדוף אחריך ואתה תנוס ממנה ממקום למקום, נע ונר תהיה בארץ, ועוד עד עתה אתה היית עובר אדמה, והבל היה רועה צאן. והיה הוא שומר את הצאן לבלתי יבעירו בשדך, ועתה מי ירעה וישמור את הצאן, והיה כי תזרע שדך, הצאן יאכלו תבואת השדה טרם יאסף, ומשום זה אתה תהיה מוכרח לנסוע הלאה ממקום למקום מרחק רב להרחיק את שדך מן

זאת הברית אשר אכרות עם בית ישראל אחרי הימים ההם נאום ה׳. נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה, והייתי להם לאלהים, והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו ה׳, כי כולם ידעו אותו למקטנם ועד גדולם, נאום ה׳. ואמר ישעיה הנביא, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳ אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים. וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה. ונחה עליו רוח ה׳, רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה׳, והריחו ביראת ה׳, ולא למראהעיניו ישפוט, ולא למשמע אזניו יוכיח, ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי ארץ, והיה צדק אזור מתניו, והאמונה אזור חלציו, וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ, ועגל וכפיר ומריא יחדיו ונער קטן נהג בם. ופרה ודוב תרעינה יחדיו וירבצו ילדיהן. ואריה כבקר יאכל תבן, ושעשע יונק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה, לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. כי מלאה הארץ דעה כמים לים מכסים, כל זה יהיה לעתיד אבל בימים הקדמונים הכח והגבורה השתרר בעולם וכל מאן דאלים גבר, ויהי כאשר היה ריב ומדון בין קין ובין הבל ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, רצה לומר הכה עד שנפל על הארץ וקין לא רצה להמיתו ולקחת נפשו ממנו, ולא ידע כי הבל נפל מת ולא יקום עוד, על כן הרצח היה בשוגג, ויהי כאשר נפל הבל, ויקח קין מן הצאן וילך וישב לביתו. ואחר כך הביא הצאן למנחה לה׳.

מאמר כ״ז. אי הבל אחיך

ויאמר ה׳ אל קין, אי הבל אחיך, פירש רש״י ז״ל להכנס עמו בדברי נחת אילי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך, ולא נראה לי משום שלדעתי לא היה ידע קין כי הרג את הבל על כן אין לו על מה להתודה, לכן פירוש אי הבל הוא כן, ואמר הקדוש ברוך הוא לקין, הנה את הביאתה מנחה לה׳ מן הצאן, והצאן צאן הבל, והוא לא בא בעצמו עם הצאן לכן אמור לו אי הבל אחיך. רצה לומר איזה מן הצאן עבורך ואיזה מן הצאן עבור הבל אחיך, ויאמר לא ידעתי, וישאל לו אי הבל אחיך מדוע לא בא הבל עם המנחה כאשר עשה שנה שנה קודם, איה הבל אחיך. ויאמר השמר אחי אנכי האנכי צריך לשמור את אחי ולדעת צאתו וביאו, וכתב המלבי״ם ז״ל השומר אחי אנכי, הלא אתה הוא השומר ולא אנכי, וזהו שאמרו חז״ל במדרש לא אני הרגתיו אלא אתה שנתת בי יצר הרע, ונראה, לי לומר שקין היה מתירא לומר האמת שהוא הכה את אחיו ולקח את הצאן ביד חזקה, והביא מנחה לה׳ מן הגזלה בעבור עצמו. בידעו כי ירע המעשה הזה בעיני ה׳ לכן על השאלה אי הבל אחיך כאשר

הארץ וכבשוה, וזה היה הסיבה לקבוץ בני האדם למשפחות וקבוץ משפחות לעם אחד, ואחר כך כאשר האיר אור המדע בעולם אז ירד נצחון הרבים ועלה אל שר הצבא האחד היודע בתכסיסי מלחמה וגברה ידו על חיל הרבים, כאשר אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי כ"ד) כי בתחבולות יעשה מלחמה, ותשועה ברב יועץ. ואמר (קהלת ז׳) החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר, (שם ט׳) גם זה ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי, עיר קטנה ואנשים בה מעט, ובא עליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, וימצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו, וכאשר האיר אור התורה תקופה חרשה בא לעולם, ככתוב (משלי כ"א) עיר גבורים עלה חכם וירד עז מבטחה, ואמרו חז"ל שהוא משה רבינו (פרקי רבי אליעזר פרק ששה וארבעים דף מ"ט ע"ב) אמרו לו מלאכי השרת, משה, לא נתנה התורה אלא למענינו, חזר משה ואמר להם כתיב בתורה כבד את אביך ואת אמך, וכי יש לכם אב ואם, ועוד כתיב אדם כי ימות באוהל, מה שאין ביניכם מקרה מות ולא נתנה אלא בשבילנו, וחשו ולא ענו עוד, מכאן אמרו עלה משה בחכמתו אל העליונים והוריד עוז מבטחה של מלאכי השרת, שנאמר עיר גבורים עלה חכם וירד עוז מבטחה, ומשה רבינו עליו השלום נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו והורה לנו חוקים טובים ומשפטים ישרים, וסדר לנו את הדרך אשר נלכו בה מחיל אל חיל בעולם הזה, ולראות בטוב ארץ החיים לעולם הבא, אך כל זמן שלא עלה עוד האדם למדרגה העליונה להיות כאלהים יודעי טוב ורע, וטרם עוד לא בא האדם אל פרדס המלך פנימה ולדעת ולהבין את כל הכתוב בספר התורה הזאת, הוא נתן לנו את הדת אחרי רבים להטות הטוב לעת עתה להנהגת העולם בין אדם לחבירו ובין אדם למקום, עד שירחם ה׳ על עמו וישפיע עלינו את האור הגדול ונזכה לראות בטוב ה׳ בארץ החיים ולדעת ולהבין את אשר עדיין מכוסה ונעלם מעין כל חי, ויברא אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול זו המדע לממשלת היום העתיד לבוא, ואת המאור הקטן זו הדת אחרי רבים להטות והוא גבורה לממשלת הלילה והוא עולם החשוך הגשמיי עולם הזה, והקדוש ברוך הוא גולל אור מפני אור, ומבדיל בין יום ובין לילה, ואף אם אור החכמה התחיל על הארץ ולדרים עליה מהר סיני, ולהתפשט בין העמים, וזיו המדע לאט יקח מקום הכח והגבורה לעשות סדרים טובים וישרים בין עמי הארץ. בכל זאת עדיין תקנת הדת אחרי רבים להטות הוא הטוב לעת עתה להנהגת חברותית ומדינית למען השלום, והדת אחרי רבים להטות היא המושלת בין העם (מאיאָריטי רולם), עד בוא יבוא יום הגדול הוא היום שכולו טוב, ויאור על הארץ אור הגדול זו החכמה והמדע, אז יתבטל הגבורה ולא ימשול עוד דת אחרי רבים להטות בעולם, משום שאז יהיה שלום ושלוה בין העמים, והוא היום העתיד לבוא שכולו טוב ומנוחה לחיי העולמים. כאשר אמר ירמיהו הנביא כי

ובשפל הבריאה, נתן אלהים לבני האדם תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו בחוקים טובים ומשפטים ישרים להנהגת העולם בין אדם לחבירו ובין אדם למקום למען קיום העולם ומלואה לטוב להם כאשר אמרו חז"ל התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר אם תקבלו התורה מוטב ואם לאו אחזיר הכל לתוהו ובוהו, וכתיב ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ובחרת בחיים, כי עץ חיים היא למחזיקים בה, וכל החוקים והמשפטים הוא טוב לקיומת העולם ומלואה כי לא לתהו בראה לשבת יצרה ואלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, על כן החוקים והמשפטים הכתובים בתורה המה גם כן כח וגבורה לשמור את דרך עץ החיים להכריח את בני האדם ללכת בדרך הישר ולחיות חיים של שלום בין איש לרעהו לטוב להם, והחילוק בין הכח והגבורה אשר השתרר בעולם לפנים, ובין הכח והגבורה של החוקים והמשפטים הוא זה, שתוצאות הכח והגבורה אשר היה לפנים היה גבורה גשמי ותולדתו היה אבדון וכליון ורע להברואים, אבל הכח והגבורה הבא על ידי חוקים ומשפטים הוא כח וגבורה רוחני. קול ה' בהדר, והגבורה ההיא היא מושפעת מחכמה ובינה הנותן חיים וטוב לקיום העולם ומלואה, והגבורה הרוחני מבטלת הגבורה הגשמי, ראה מה שאמר הרמ"ק ז"ל בפרדס בשער ערכי הכנוים פרק ג' בשם ספר השם מרבי משה ז"ל בענין גבורות, פירש ולמעלה מהגבורה הזאת יש כח משפיע והיא הבינה נקרא גבורות כדכתיב מ"י ימלל גבורות ה' ומי הוא הבינה, ובספר שערי צדק ז"ל בענין הגבורות פירש כי הבינה נקראת גבורות, לפי שגבורות מבטלים כח הגבורה, כד"א וידו הנטויה ומ"י ישיבנה, ובזהר (פרשה יתרו) מי ימלל גבורות ה', מאי ימלל, ידבר מבעיא ליה, אמר רבי חייא כתיב וקטפת מלילות בידך גבורות ה', סגיאין אינון ומגבורה חד נפקין, ותניא גבורה חדי עלאה עטרה דעטרין ותעטרא ונפקין מינה נ' תרעין, מנהון ימינא ומנהון שמאלא, וכל חד וחד מתעטר בקרדיט, גליפין זהירין וכלהון אקרין גבורות ה'. רבי חייא אמר גבורות ה' חסד דהא כלהו ברא כלילן, והאמת הוא שכל אחד מהספירות כלול מכולן וכולן בכתר ראה פירושי לעשר ספירות, ושם תמצא את כל הענין ביאור היטיב, כי פעם הגבורה תעלה למעלה ותתעטף בלבוש בינה וחכמה, ופעם החכמה והבינה תרד למטה ותתעטף בלבוש גבורה, והוא מלכות, כי באמת כח אחד יש בעולם המתגלה לנו בתוארים שונים כרצונו יתברך.

מאמר כ"ו. החכמה מתלבשת בגבורה

לפנים בימים הקדמונים הכח והגבורה השתרר בעולם, כל מאן דאלים גבר, ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, והיה הניצוח לאיש החזק והגבור, ואחר כך כאשר התקבצו אנשים להיות לאגודה אחת, אז ירד הנצחון מהגבור האחד ויהיו חיל הרבים המנצחים, כאשר אמר הכתוב (בראשית א. 26) פרו ורבו ומלאו את

לא תהיה אחרי רבים לרעות, ואחר כך כתיב אחרי רבים להטות והוא כשני כתובים המכחישים זה את זה, ובא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, והוא הכתוב (דברים י"ז) כי יפלא ממך הדבר למשפט בין דין לדין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, וכתיב (דברים י"ח) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון, ואמרו חז"ל (סנהדרין דף צ' ע"א) בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעכו"ם, לכן לא השגיח רבי אליעזר על החכמים שהיו הרבים והורה הלכה למעשה כנגד הרבים, על כן מחלוקת רבי אליעזר והחכמים היה בגופי המקראות על דבר ההנהגה, לכן לא אמר אלו ואלו דברי אלהים חיים, ואמר נצחוני בני שני פעמים על דבר ההנהגה בעולם בין אדם לחבירו ובין אדם למקום שבניו רוצים לנצחו ברמיונות וטענות מרומות בלתי אמתיות, ולא אמר פה הלכה כרבי אליעזר כעין שאמר הבת קול והלכה כבית הלל ואמר שהלכה כרבי אליעזר בכל מקום, ויש לדייק מזה שבכל מקום הלכה כרבי אליעזר אבל לא בענין זה משום שתקנת אחרי רבים להטות הוא טוב בעניינים רבים למען השלום כי כל התקנות הכתובים בתורתינו הקדושה הוא אמת ויציב, ואמר דוד המלך עליו השלום, משפטי ה' אמת צדקו יחדיו אף לפי צורך הענין והזמן, ודבר בעתו מה טוב, ותקנת אחרי רבים להטות הוא טוב מאוד בהנהגת העולם לעת עתה למען השלום, כי אי אפשר לעת עתה באופן אחר כל זמן שלא מלאה הארץ דעה כמים לים מכסים, לכן לא אמר הלכה כרבי אליעזר וקא חייך הקדוש ברוך ואמר נצחוני בני בטענות מרומות, ואמרו חז"ל אל גינת אגוז ירדתי, ולא אל האגוז אף אל קליפת האגוז לא ירדתי וכל שכן אל פנימיות האגוז, והוא כאשר אמרתי קודם כי עדיין מכוסה ונעלם מבני האדם סודות ופנימיות התורה ועומדין להתגלות לעתיד, ככתוב והנגלות לנו ולבנינו עד עולם כי על כן צוה לנו ולמדתם אותם והגית בו יומם ולילה, אבל לעת עתה עדיין בני האדם עומדין מבחוץ, ועדיין מכוסה מהם סודות התורה, ואין אתנו יודע עד מה לדעת דרכי התורה לנכון, כי על כן שחוק עשה לנו אלהים, וקא חייך הקדוש ברוך הוא ואמר נצחוני בני, נצחוני בני, שתי פעמים, משום שיש שני מיני נצחון, יש נצחון על פי כח וגבורה ויש נצחון על פי חכמה ובינה, ותורתינו הקדושה היא מקור ושורש לכל, כי החוקים והמשפטים הכתובים בתורה הוא סוד הגבורה השופעת מבינה, והתורה היא חכמה ובינה, ככתוב (דברים ד') כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, ותחת אשר מלפנים בימים הקדמונים השתרר בעולם הכח והגבורה הגשמיי ויד החזק היה מנצח את החלש ממנו כאשר הוא כעת בטבע היסורות

מאמר כ״ה. נצחוני בני

ואמרו שם חז״ל (בבא מציעא נ״ט ע״א) אשכחיה רבי נתן לאליהו אמר לו מה עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא, אמר לו חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני בפירוש הכתוב אחרי רבים להטות, רצה לומר רבי אליעזר והחכמים כוונתם היה שלא ירבו מחלוקת בישראל, וקא חייך הקדוש ברוך הוא ולא אמר אלו ואלו דברי אלהים חיים, כאמרו במחלוקת בית שמאי ובית הלל שיצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים. וכן אמרו חז״ל (גיטין דף ו׳ ע״ב) אשכחיה רבי אביתר לאליהו, אמר לו מאי קא עביד הקדוש ברוך הוא אמר ליה עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר, אמר ליה, אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר, אמר ליה ומי איכא ספיקא קמי שמיא, אמר ליה אלו ואלו דברי אלהים חיים, וקשה הדבר הזה להבין היאך הוא אפשר שאם תלמידי חכמים חולקין באיזה ענין זה מטמא וזה מטהר שאלו ואלו דברי אלהים חיים אם הוא טמא הוא אינו טהור ואם טהור הוא אינו טמא, ואם יצתה בת קול שאלו ואלו דברי אלהים חיים בלתי ספק שהוא כן. ודבריו חיים וקיימים, אך האמת הוא, שפנימיות התורה נסתרה מעיני האדם ולפעמים סודות התורה נעלמים גם מעיני החכמים, עד כי יקשה לבני האדם להבין את הכתוב ולדעת תוכן עניינו גם בהנגלה, וזה הוא שאמר משה רבינו עליו השלום הנסתרות לה׳ אלהינו, והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, רצה לומר שגם הנגלות מכוסים ונעלמים מבני אדם, ועומדין להתגלות לעתיד לנו ולבנינו עד עולם, רצה לומר עד כי ירחם ה׳ את עמו ויופיע על בני האדם את אור הגדול לראות בטוב ארץ החיים, וזה הוא שהתחנן דוד המלך עליו השלום לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך. ולהבין את הענין מדוע פה במחלוקת רבי אליעזר וחכמים לא אמר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, כאמור במקום אחד, אלא אמר קא חייך הקדוש ברוך הוא ואמר נצחוני בני נצחוני בני, ונראה לי לומר והוא, משום שמחלוקת רבי אליעזר והחכמים אחר כך היה בגופי המקראות הכתובים בתורה להנהגת העולם, והוא הכתוב (דברים י״ח) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ אלהיך אליו תשמעון, והכתוב (שמות כ״ג) אחרי רבים להטות, רבי יהושע סבר כיון שכתוב (דברים י״ג) כי יקום בקרבך נביא לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, והוא כשני כתובים המכחישים זה את זה, ובא הכתוב השלישי לא בשמים היא, ויכריע ביניהם ואין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, וכבר כתוב אחרי רבים להטות להנהגת העולם בכל דבר בין אדם לחבירו ובין אדם למקום, לכן אין משגיחין בבת קול ואין משגיחין באותות ומופתים אשר יאמר לך הנביא ההוא, והמתנבא לעקור דבר מן התורה בין בעכו״ם בין בשאר מצות חייב, ורבי אליעזר סבר שאין משגיחין על הרבים, כיון שכתוב (שמות כ״ג)

ומליין ליה והוא נביא מרידיה יתיר מאי בעא הכא, אמר ליה חייב אדם להקביל פני רבו, וכתב שם דרך אמת ז״ל בירא דלסריין באר של מים שמנוקה מכל טנופת וממלאים אותו מים זכים וגם נובע משלו, אם כן מה צריך הוא עוד לבני אדם, ורמז לו אחר שרבי אליעזר היה בור של מימי תורה ובקי בכל הלכותיו ונובע שכלו מעצמו להבין דבר מתוך דבר, אם כן מה צורכו אצל רבי יוחנן בן זכאי, לכן נראה לי לומר שמה שאמר רבי אליעזר על שתי זרועותיו שהן כשתי ספרי תורות, כוונתו היה התורה שלמד בקבלה מרבותיו, והתורה שלמד על ידי פלפול וחריפות מעצמו. ועוד יש לומר שכוונת רבי אליעזר היה, כשתי ספרי תורות הוא הנגלה והנסתר שבתורה, וזה הוא שאמר ולא עוד שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהם דבר מעולם, ולא עוד שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קישואין, ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף, פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי רבי למדני בנטיעת קישואין, אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קישואין, אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן, אמרתי דבר אחד נתקבצו כולם למקום אחד, ובמאמר הזה רצה רבי אליעזר להודיע להחכמים שהיה בעל מופת מקודם, טרם שהראה להם המופתים מחרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש, וכאשר שמעו החכמים מפי רבי אליעזר מופת הקישואין והיה ידוע לרבי עקיבא לאיש מופת מקודם, וכתיב (דברים י״ח) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ אלהיך אליו תשמעון, נביא אקים מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו, והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו, על כן החכמים חטאו ולא רבי אליעזר כאשר הוכיח בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, על כן ברכוהו שלא כדין, אז שאלו אותו הכדור והאמוס מה הוא, והוא מן הדברים אשר חלק רבי אליעזר על החכמים מקודם ולא הראה להם מופתים אז שהלכה כמותו, אמר להן הוא טהור ויצתה נשמתו בטהרה, אז עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר והיה מתחרט רבי יהושע על מעשיו שעשה כנגד רבי אליעזר, בידעו שברכוהו החכמים שלא כדין, וספרו לנו חז״ל למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קסרי ללוד שהיו נושאין את מטתו, היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ לכפר על עונו, ופתח עליו בשורה (הספר) ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, כעין שהספיד אלישע את אליהו הנביא (מלכים ב׳ ב׳) ובזה הורה שרבי אליעזר היה בעל מופת ונביא וכל מה שאמר מפי ה׳ דבר וכל דבריו אמת וצדק לכן הלכה כמותו בכל מקום, ואמרו לנו חז״ל (נזיר דף ו׳ ע״א) לאחר פטירתו של רבי אליעזר החזיר רבי יהושע את הדבר ליושנו כרבי אליעזר.

שבאמת אין לסמוך על דעת הרבים בדינים ומשפטים, כידוע אשר אומות העולם קבלו דעת רוב מנין אך לבחירת נשיאיהם ומנהיגיהם ותקנות הלאומי במדינות החפשיות למען השלום משום שאי אפשר באופן אחר, אבל בבתי המשפטים במקום שיושבים דיינים נשבעים, פּריסאַזניע בלשון רוססיא, או דזשורי בלשון אנגליע, שוואור געריכט בלשון גערמאַניע, תקנו דתם אשר כל הדיינים מוכרחים להתאחד על דבר המשפט אם לחסד או לשבט, ובדעת כולם כאיש אחד יוציאו את המשפט לזכות או לחייב, ואומות העולם חשבו אשר בזה ימנע עות הדין, אבל לדעתי לא הועילו בתקנתם גם באופן הזה, אנכי בעצמי נבחרתי ארבעה פעמים לישב על כסא המשפט בסעילעם קאונטי, ניודזערזי, והייתי שר שופט שלום (דזשאָסטים אָף דהי פיעס) עשרים שנה רצופות, וזה נתן לי האפשריית לחקור ולדרוש על דבר הדיינים הנשבעים אשר ישבו בבית המשפט אשר לי ולבקר מוצא משפטם, ומצאתי שאם ימצא בין הדיינים איש אחד בר דעת ובעל שפתיים יותר מחביריו, אז האיש ההוא יטה כולם אל צדו וכולם יסכימו לדעתו אם לשבט או לחסד, אם אף מתחלה דעת כולם היתה כנגדו, לכן לא נשאר שום ספק בלבי לבלתי תת יתרון לדעת הרבים במשפט ואין לסמוך על הרבים שישפטו דין אמת לאמתו.

מאמר כ״ד. לאחר פטירתו החזיר רבי יהושע

בפעם השלישי כאשר עלו החכמים את ר׳ אליעזר לפני מותו, נטל רבי אליעזר שתי זרועותיו והניחן על לבו, ואמר אוי לכם שתי זרועותי שהן כשתי ספרי תורות שנגללין, והיה דברי רבי אליעזר חדודין חדודין לֹהחכמים רצה לומר שעל ידי המחלוקת שחלקו עליו החכמים נעשה תורה כשתי ספרי תורות שנגללין זו מזו, ואמר להם הרבה תורה למדתי מרבותי ולא חסרתי מהם רצה לומר שלמד הרבה הלכות מרבותיו, וכאשר העידו עליו בפרק אבות שהוא בור סיד שאינו מאבד טפה והוא לא שכח כל מה שהוא למד מהם וזוכר כל מה ששמע מרבותיו, ולא התפאר רבי אליעזר לפני החכמים בתורתו הרב שלמד ושמע מרבותיו, ולא יאות לאיש גדול כמוהו לעשות עטרה ממנה ולֹהתגדל בה, כי אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה, אך כוונתו היה להזכיר לחכמים כי כל מה שלמד שמע מרבים, ולא חסר מהם מרבותיו וכל מה ששמע לא שכח אפילו דבר קטן, משום שרבי אליעזר הוא בור סיד שאינו מאבד טפה, הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת וכל התורה נשאר עמי ואפילו מעט מזעיר לא חסרוני, כעין שאמרו חז״ל הרבה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמודי יותר מכולם, ואמרו חז״ל (מדרש הנעלם זהר פרשה חיי שרה דף קכ״ז ע״א) רבי אליעזר א״ל למחמי לרבי יוחנן בן זכאי רביה, וההוא יומא ריש ירחא הוה כד מטא גביה, אמר ליה, בירא דלסריין

עקביא בן מהללאל, והוא לא חזר כאשר ספרו לנו חז"ל (עדיות פרק ה' משנה ו') בשעת מיתתו אמר לבנו, בני חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו ואתה למה לא חזרת בך, אמר ליה בני, אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים, אני עמדתי כשמועתי והם עמדו כשמועתן, אבל אתה שמעת מפי היחיד והם שמעו מפי המרובין מוטב להניח את דברי היחיד ולאחוז בדברי הרבים, ואם רבי אליעזר לא יחזיר מדבריו זה הוא סימן ברור ששמעו מפי רבים, כאשר אמרו חז"ל (נדה דף ז' ע"ב) אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע אתה לא שמעת, אני שמעתי, אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, וכנראה שנכנס ספק בלב החכמים בכלל שהדין עמהם, כי אם כוונתם היה שלא ירבו מחלוקת בישראל ולא יעשה תורה כשתי תורת, אולי כוונת רבי אליעזר לפרש מקרא הסתום אחרי רבים להטות, גם כן היה למען לא ירבו מחלוקת בישראל, והוא כאשר אמרו חז"ל (מגילה דף ג' ע"א) תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה מלאכי, פירוש בקבלה, (וצריך עיון, כי חגי זכריה ומלאכי מתו בשנת ג' אלפים תמ"ב לפי סדר הדורות לרבי יחיאל ז"ל, ולפי הראב"ד ויוחסין ז"ל מתו שנת ג' אלפים תמ"ח, ויונתן בן עוזיאל תלמיד של הלל הזקן היה, ראה (בבא בתרא דף קל"ד ע"א) שמונים תלמידים היו להלל הזקן גדול שבכולן יונתן בן עזיאל, קטן שבכולם רבי יוחנן בן זכאי, וזה היה בשנת ג' אלפים תשכ"ח, לכן לפי דעתי אי אפשר שיונתן בן עוזיאל שמע מפי חגי זכריה מלאכי, אלא כי אם ימי חייו היה שני מאות ושמונים שנה, כרבי דוסא בן הרכינס שהאריך ימים כאשר העידו חז"ל (יבמות דף י"ג ע"א) שהוא אמר להחכמים רבי יהושע וחביריו אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים, צרת הבת אסורה, וכו' ולפי זה חי ת' מאות שנה, וכתב סדר הדורות ז"ל, ואולי מה שהעיד על מדוכה זו ישב חגי היה קבלה בידו ולא שראה אותו, וכן יונתן בן עוזיאל שאמר מפי חגי הוא גם כן בקבלה), ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה (אורך ורוחב ארץ ישראל הוא ת' על ת' פרסה, וחכמי ישראל היו מזדעזעים על דבר תרגומו) יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סיתריי לבני אדם, עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגליתי סתרך לבני אדם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי, שלא ירבו מחלוקת בישראל, פירש רש"י ז"ל לפרש מקראות הסתומים, רצה לומר שעל ידי מקראות הסתומים רבו מחלוקת בישראל, לכן תרגם אותם יונתן בן עוזיאל למען שלא ירבו עוד מחלוקת בישראל, ואם כוונת רבי אליעזר היה גם כן לפרש מקרא הסתום אחרי רבים להטות כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, אם כן כוונת רבי אליעזר וכוונת החכמים היה כוונה אחת, אם כן ברכוהו שלא כדין, ונכנס ספק בלב החכמים בכלל אם הועילו בתקנתן לדון ברוב מנין, משום

שהחכמים היו הרבים, אך עמד בדעתו כנגד הרבים, וכאשר יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, הורה רבי אליעזר הלכה למעשה ולא השגיח על זה שהחכמים היו הרבים, כי כאשר נעיין היטיב, מצינו כי לא ברבים חכמה ואין בינה בקהל עם, ואין להשען על דעת הרבים, כידוע שאומות העולם המאמינים באלהים אחרים הם הרבים, ועם ישראל המאמינים באל אחד הם המעטים, וכתיב (דברים ז׳) לא מרבכם מכל העמים חשק ה׳ בכם כי אתם המעט מכל העמים, בך בחר ה׳ אלהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני הארמה, וכידוע בסדר הנהגת העולם המלך והשרים המעטים ימשלו בעם הרבים, והעם כצאן ישמעו לפקודתם, גם במדינות החפשיות אשר שם העם יבחרו שריהם ומנהיגיהם ברוב מנין, גם שם המעטים ירדו בעם אשר הם בעצמם בחרו אותם ודעת הרבים לא ישמע והמון העם הרבים תמיד בחושך יתהלכו על ידי ערמת מנהיגיהם, על כן כאשר יצתה בת קול ואמרה שהלכה כמותו בכל מקום, היה רבי אליעזר הורה הלכה למעשה ולא השגיח על דעת החכמים הרבים. אז עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, כאשר אמרו חז״ל במסכתא תמורה, אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם לא בשמים היא, אמרו לו לשמואל שאל אמר להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, וכבר כתוב בתורה אחרי רבים להטות, לכן אין משגיחין בבת קול להורה הלכה למעשה, והביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, למען ידעו המון העם שאין הלכה כרבי אליעזר.

מאמר כ״ג. לפרש מקראות הסתומים

ונמנו עליו וברכוהו, ונראה לי לומר שגם בזה היה מחלוקת בין החכמים, מהם אמרו לברכו, משום שהמתנבא לעקור דבר מן התורה והורה הלכה למעשה חייב, ומהם אמרו, כיון שהחזיר ההלכה שנשתכחה, קודם, על ידי פלפול, ועוד שהראה להם באותות ומופתים שהלכה כמותו, והבת קול מסייע לו שהלכה כמותו בכל מקום, על כן לא חטא רבי אליעזר לא בעיקר דבר מצוה מן התורה ולא בזה שהורה הלכה למעשה ופטור, ונמנו עליו וברכוהו, ואמרו חז״ל המת בנדוי צריך לסקל ארונו, וכנראה שלא רצו החכמים שימות רבי אליעזר בנדוי, לכן כאשר עלו החכמים לבקרו, שבחו אותו להראות לרבי אליעזר שלא נדוהו משום קנטור. ורבי עקיבא אמר לו אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, וחביבין יסורין אולי יחזור מרעתו ולא ימות בנדוי, ואם לא יחזור זה סימן שהיה הדבר ברור לו בקבלה ששמעו מפי הרבים, ואמרו חז״ל (סנהדרין דף פ״ח ע״א) הוא אומר מפי השמועה אינו נהרג, הוא אומר כך הוא בעיני, והן אומרים כך הוא בעינינו אינו נהרג וכל שכן הוא אומר מפי השמועה והן אומרים כך הוא בעינינו אינו נהרג, עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה, תדע שהרי לא הרגו את

שלך קשה משלהן, ואמרו חז"ל (סנהדרין דף צ' ע"א) אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעכו"ם, והחכמים לא ידעו לרבי אליעזר לאיש נביא ידוע מקודם, וכתיב (דברים י"ג) כי יקום בקרבך נביא ונתן לך אות או מופת, ובא האות והמופת אשר דבר אליך, לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, כי מנסה ה' אלהיכם אתכם, והחילוק בין הכתוב (דברים י"ח) ובין הכתוב (דברים י"ג) הוא זה שבכתוב (י"ח) כתיב נביא אקים לך ופירושו שיהיה ידוע לנביא, ובכתוב (י"ג) כתיב כי יקום בקרבך נביא, ואינו ידוע לנביא מקודם, ובאשר שהחכמים לא ידעו לרבי אליעזר לאיש נביא מקודם לכן לא שמעו לו, ורבי עקיבא אף על פי שידע לרבי אליעזר לנביא מקודם, אך כיון שרצה לעקור דבר מן התורה אחרי רבים להטות שפירושו מן הסופרים וכתיב אלה המצות ואמרו חז"ל (תמורה ט"ז ע"א) אמרו לו ליהושע שאל אמר להם לא בשמים היא, אמרו לו לשמואל שאל, אמר להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ואמרו חז"ל (סנהדרין דף צ' ע"א) המתנבא, לעקור דבר מן התורה בין בעכו"ם בין בשאר מצות חייב, לכן גם רבי עקיבא לא שמע לרבי אליעזר והטה לדעת החכמים, בפירוש הכתוב אחרי רבים להטות, בין לטהר בין לטמא, בין לזכאי בין לחייב, ורבי אליעזר היה עומד חזק בדעתו אחרי רבים להטות לטובה, רצה לומר לטהר ולא לטמא, לזכות ולא לחייב בדיני נפשות אבל לא בדיני ממונות, משום שבדיני ממונות אם אחד זכאי השני חייב, והיה הדבר ברור לו מתוך פלפול שכן הוא וגם ששמע כן מרבותיו כאשר העיד עליו בעצמו (סנהדרין דף ס"ח ע"א) שאמר להחכמים, הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי, הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים. (רש"י ז"ל פירש שלא נחסרו רבותיו מזה שלמד מהם, ולא חסרתי כלומר לא חסרתי מחכמתם ממה שהיו בתחלה לפי שלא למדתי מחכמתם כי אם מעט מהם). ולא נראה לי פירוש רש"י ז"ל, משום שרבי אליעזר אמר הרבה למדתי מרבותי ולא מעט, לכן נראה לי לומר פירוש ולא חסרתי מרבותי, קאי גם על רבי אליעזר שהוא לא נחסר מרבותיו, ועניינו הוא כשם שכאשר תדליק נר אחד מלהב הנר השני, לא נחסר מן הלהב כלום ושניהם מאירים בשוה, כן לא יחסר מן הרב מה שלמד לתלמידו, ומצינו מאמר חז"ל להיפך הרבה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם, וכל מה שלמד רבי אליעזר מרבותיו והוא למד הרבה נשאר הלימוד עמו ולא שכח, כאשר העידו עליו חז"ל בפרקי אבות רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה, ואמרו חז"ל (סוף מסכתא סוטה) משמת רבי אליעזר נגנז ספר תורה, פירש רש"י ז"ל שהיה בעל הלכות מפי שמועה רבה וסדורות בפיו כאילו כתוב בספר, וכאשר אמרו חז"ל (נדה דף ז' ע"ב) תניא אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע אתה לא שמעת אני שמעתי, אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, ולא חשש רבי אליעזר על זה

ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות, ואינו דומה בת קול דרבי אליעזר לבת קול דבית הלל (עירובין דף י"ג ע"ב) משום דבת קול שיצתה שם אמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כבית הלל משום שבית הלל היו הרבים, ובת קול אצל רבי אליעזר היה כנגד המרובים. ולא רצו החכמים לקבוע הלכה על ידי פלפול, ולא השגיחו לבת קול ולא אל האותות והמופתים שהראה להם רבי אליעזר שהלכה כמותו, משום שרבי אליעזר לא היה ידוע להם לאיש נביא, וכתיב (דברים י"ג) כי יקום בקרבך נביא או חולם חלם ונתן לך אות או מופת, ובא האות והמופת אשר דבר אליך, לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החולם ההוא, כי מנסה ה' אלהיכם אתכם. ולפי דעת החכמים אחרי רבים להטות הוא יסוד ועיקר בתורה להורה הלכה בדין ומשפט במקום שנפלה מחלוקת בין השופטים, ואמרו חז"ל (סנהדרין דף צ' ע"א) המתנבא לעקור דבר מן התורה בין בעכו"ם בין בשאר מצות חייב, והביאו החכמים כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש ונמנו עליו וברכוהו.

מאמר כ"ב. נביא אקים לך

ורבי אליעזר לא השגיח על זה שהחכמים היו המרובים ופירש הכתוב הסתום אחרי רבים להטות לטובה. והראה לחכמים שלשה אותות ומופתים כנביא שהלכה כמותו. והוא כאשר אמר ה' למשה (שמות ד') והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון, והאמינו לקול האת האחרון, והיה אם לא יאמינו גם לשני אתות האלה ולא ישמעו לקלך, ונתן לו אות שלישי, וכתיב (דברים י"ח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו, וכי תאמר בלבבך איכה נודע את הדבר אשר לא דברו ה', אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא הוא הדבר אשר לא דברו ה', והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו, והזהיר רבי אליעזר לחכמים שיענשו אם לא ישמעו לו. כאשר אמרו חז"ל (סנהדרין דף ס"ח ע"א) כאשר עלה רבי עקיבא וחביריו לבקרו, אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמן, וכאשר שאל אותו רבי עקיבא שלי מה הוא, אמר לו שלך קשה משלהן, משום שרבי עקיבא היה יודע את רבי אליעזר לאיש חכם ונביא ובעל מופת כאשר אמרו שם חז"ל, פעם אחת אני והוא היינו מהלכין בדרך, אמרתי לו רבי למדני בנטיעת קישואין אמר דבר אחד נתמלאה כל השדה קישואין, אמרתי לו רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן, אמר דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד, לכן ידע רבי עקיבא כי נביא ואיש מופת הוא, והיה לו למחות להחכמים ולהזהירם, והוא לא עשה כן אף הטה לדעת החכמים המרובים. לכן אמר לו

ואמת המים אינם מקבלים טומאה והבור לא נחשב ככלי ככתוב (ויקרא י"א) אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור, חזרו אמת המים לאחוריהם, והראה להם אות שהלכה כמותו והאות ההוא היה שלא כדרך הטבע, שטבע המים הוא שנובעין ממקורן ויורדין הלאה אל מקום נמוך, והוא הראה להם אות שלא כדרך הטבע והוא שחזרו המים לאחוריהן ונסתם המעין בעפר משום שהעפר חוצץ, לכן תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם אינו נחשב לכלי חרס שלם, ואם נטמא ונשבר ונבנה מאותן החוליות הוא טהור והלכה כמותו, ולא קיבלו החכמים הימנו, ואמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים, משום שהמים והעפר הם שני יסודות שונים זה מזה במעלתם, זה יסוד מים וזה יסוד עפר, והם נפרדים זה מזה, והעפר חוצץ, ואין מביאין ראיה מאמת המים, משום שדין אמת המים כתיב מפורש בתורה והבור לא נחשב לכלי משום שאין בו תפיסת אדם, ואמרו חז"ל (ספרא קמ"ג) יכול אפילו מלא בכתפו ועשה מקוה בתחלה יהא טהור, תלמוד לומר מעין, מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם, יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מים, תלמוד לומר בור, אי בור יכול אפילו בור שבספינה יהיה טהור, תלמוד לומר מעין, מה מעין שעקרו בקרקע אף מקוה שעקרו בקרקע, והאות שהראה שחזרו המים לאחוריהם יכול להיות שהקרה כן בטבע והוא שעל ידי סיבה פנימיות מהאש בבטן הארמה הוגבה אמת המים ועל ידי זה חזרו המים לאחוריהם ונסתם המעין, לכן לא קיבלו הימנו ואמרו אין מביאין ראיה מאמת המים משום שהם שני יסודות שונים בטבעם והם נפרדים זה מזה, אבל תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם הכל יסוד אחד מעפר לכן אם נטמא ונשבר ונבנה דינו כדין כלי חרס שלם וטמא, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, והם נבנו מאבנים ועפר ביניהם והכל מיסוד עפר וכתיב (ויקרא י"ד) ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים, ועפר אחר יקח וטח את הבית וטהר הכהן את הבית, והוא הדין לתנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם ונטמא ונשבר וחזר ונבנה הדין הוא שיהיה טהור, והטו כותלי בית המדרש ליפול להראות שהעפר הניתן בין האבנים חוצץ ומפריד בין אבן לאבן והבית אינו שלם ככלי חרס, ואם יפלו כותלי בית המדרש האבנים יתפרדו אחד אחד לעצמו, לכן הלכה כמותו שהתנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם שהוא טהור, ולא היה עוד ביד החכמים להשיבו, גער בהם רבי יהושע, אמר להם אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם, ואמרו חז"ל לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מטין ועומדין, ולא הורו הלכה לא כרבי אליעזר ולא כחכמים והיה דין תנור עכנאי תולה ונעשה תורה כשתי תורות זה מטהר וזה מטמא ונתרבו מחלוקת בישראל, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצתה בת קול

שברי כלי חרס, תלמוד לומר וכל כלי חרס, מכאן אמרו הדקין שבכלי חרס, וכתיב שם תנור וכירים יותץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם, גם אף אחר שנתץ התנור הוא טמא, לכן תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם ונטמא ונשבר והזר ונבנה מאותן החוליות טמא, ורבי אליעזר סבר שהעפר שבין חוליא לחוליא חוצץ ומפריד ביניהם ואינו ככלי חרס שלם, ותנור כזה דינו כדין בית, וכתיב (ויקרא י"ד) ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית, ואמרו בספרא ק"ז פרק ח' מלמד שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהיו בו אבנים ועצים ועפר. וכתיב ולקחו אבנים אחרות והביא אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את הבית וטהר הכהן את הבית, לכן תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם ובבנין התנור אין עצים ונטמא ונשבר וחזר ונבנה מאותן החוליות טהור, והביא רבי אליעזר באותו היום כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו, רצה לומר שהביא להם ראיות מכל היסודות ומדרגות שבעולם שהעפר חוצץ ומפריד ביניהם ולא הראה לחכמים אותות ומופתים מקדם ולא קיבלו הימנו שהלכה כמותו, ואחר כך אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח, ושם היה עומד אילן הנקרא חרוב ושרשיו היו ארוכים בעומק האדמה, ואמר להם חרוב זה יוכיח, אם אף החרוב הזה נשרש בארמה ונראה שהוא דבוק לאדמה בכל זאת הם אינם נחשבים לדבר אחד, משום שהעפר חוצץ ומפריד ביניהם, ואפשר לעקור את החרוב עם כל השרשים מן האדמה, ורצה להראות להחכמים על ידי אות ומופת שהוא כן והלכה כמותו שהעפר חוצץ, וכן היה ונעקר החרוב ממקומו על ידי סערה פתאומיות ק' אמה, ואמרי לה ד' מאות אמה, ואמרו החכמים לרבי אליעזר אין מביאין ראיה מן החרוב, משום שהחרוב הוא צומח ונבדל במעלתו מעפר שהוא דומם, אבל תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם, זה דומם ואין חילוק בין החוליות לעפר שביניהם במעלתם, לכן תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם הוא נחשב ככלי חרס שלם, ואם נטמא ונשבר וחזר ונבנה דינו כדין כלי חרס וטמא, וכתיב (ויקרא י"א) תנור וכירים יותץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם, ואמרו חז"ל (ספרא ק"מ) תנור שומעני בין חדש בין ישן, ודין הוא טימא כלי חרס וטימא תנור, מה כלי חרס שתגמר מלאכתו אף תנור משתגמר מלאכתו, (שם קמ"ב) יותץ, יכול יתצם ודאי תלמוד לומר טמאים יהיו מקיימים אותם בטומאתם, רצה לומר שאפילו יותץ התנור עדיין החתיכות עומדים בטומאתם, לכן תנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם ונטמא וחזר ונבנה טמא, והמופת שהראה רבי אליעזר שנעקר החרוב ממקומו הוא מקרה בדרך הטבע ויכול להיות שרוח הסערה בא מאליו ועוקרתו ממקומו, ואינו ראיה שהלכה כמותו לכן לא קבלו החכמים ממנו, חזר ואמר להם רבי אליעזר אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם, רצה לומר אמת המים יוכיחו, ששניהם העפר והמים הוא דומם ושניהם הם במעלה אחת והם מפורדים, משום שהעפר חוצץ.

אומרים למי שלא ראה את החדש יבוא ויעיד אלא למי שראוהו, כל ימיו של רבי אליעזר היו עושין כרבי יהושע (משמע שלא במקומו) לאחר פטירתו של רבי אליעזר החזיר רבי יהושע את הדבר ליושנו כרבי אליעזר, בחייו מה טעמיה לא, משום דרבי אליעזר שמותי הוא וסבר אי עבדינן כוותיה בחדא עבדינן כוותיה באחרונא, ומשום כבודו דרבי אליעזר לא מצינן מחינן בהו, ולאחר פטירתו של רבי אליעזר דמצינו מחינן בהו החזיר את הדבר ליושנו, כל המאמר ההוא אינו מובן, כיון שהלכה כרבי אליעזר חזר קושיא לדוכתיה בחייו מאי טעמיה לא, ומה חשש יש שמא יעשו כוותיה באחרינא, ועוד מה שאמרו משום כבודו דרבי אליעזר לא מצינן מחינן בהו משמע שחסו על כבודו, אם כן מדוע לא חסו על כבודו ששרפו כל הטהרות שטהר רבי אליעזר ונמנו עליו וברכוהו, ואחר כל מאמר חז"ל שכתבתי קודם עוד קשה להבין כיון שחטא רבי אליעזר היה גדול כל כך עד שנמנו עליו וברכוהו, מדוע החזיר רבי יהושע ההלכה כרבי אליעזר, ובכלל כל הענין מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע בתנור עכנאי אינו מובן, וכל המאמרים שספרו לנו חז"ל כאשר עלו החכמים לבקרו מה שסיפר רבי אליעזר לחכמים על דבר הקשואין והשבח שאמר על עצמו אשר לא יאות לתלמיד חכם גדול כמוהו להתפאר בתורתו כאשר אמרו חז"ל בפרקי אבות, רבי צדוק אומר אל תעשה עטרה להתגדל בה, ואמרו ולא מגים לבו בתלמודו, ורבי אליעזר הולך ומתפאר לפני החכמים ברוב חכמתו וידיעתו ומתגאה לפניהם ואמר הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי, ואמר על שתי זרועותיו שהן כשתי ספרי תורות שנגללין וכל המאמר אינו מובן וצריך לפירוש כי בוודאי לא יספרו חז"ל דברים של מה בכך וכספור בעלמא, ובלתי ספק היה להם כוונה אותן המאמרים ויש להם שייכות לענין המחלוקת שהיה בין רבי אליעזר וחכמים, ואמרתי בלבי אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה, ולהביא את כל הענין בבקורת ולדעת תוכן המחלוקת אשר היה בין רבי אליעזר וחכמים בתנור עכנאי ולדעת פתרון מאמרי חז"ל שאמרו באותו הענין ולהבין כוונתם לנכון, ואם יצלח לי ישמח לבי גם אני, וזה הוא.

מאמר כ"א. טעם המחלוקת בתנור עכנאי

ונראה לי לומר אשר מתחלה מחלוקת רבי אליעזר וחכמים היה בדין תנור עכנאי אם הוא טמא או טהור, ואחר כך המחלוקת ביניהם היה בענין אחר, תנן התם חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין, טעם המחלוקת שזה מטהר וזה מטמאין הוא שהחכמים סוברים שתנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם העפר אינו חוציץ ומפריד והוא מחובר ונעשה כלי שלם ודינו כדין כלי חרס, וכתיב (ויקרא י"א) וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו. ואמרו ספרא קכ"ה מנין לרבות

אליעזר מטהר וחכמים מטמאין, אמר להם הוא טהור, ויצתה נשמתו בטהרה, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר, למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא בין קסרי ללוד, היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, פתח עליו בשורה (הספד) ואמר (מלכים ב׳ ב׳) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, ממאמר הזה גשמע שבכל פעם שבאו החכמים לבקרו לרבי אליעזר, רצו לדעת אם חזר מדבריו במחלוקת בינו ובין החכמים, וספרו לנו חז״ל שלפני פטירתו רבי אליעזר היה עומד בדעתו, והשיב להם טהור ויצתה נשמתו בטהרה, ורבי יהושע אמר הותר הנדר משמע שהיה מתחרט על ששמתוהו לרבי אליעזר, ורבי עקיבא היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, משמע שגם הוא היה מתחרט על דבר זה והוא הספיד לרבי אליעזר כעין שהספיד אלישע לאליהו הנביא, וכל זה צריך עיון מדוע שמתוהו לרבי אליעזר אחר המחלוקת בתנור עכנאי לא קודם לכן, ואמרו חז״ל (שבת דף קל״ו ע״א) תנו רבנן במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמים לעשות ברזל בשבת (לאיזמל של מילה) במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב, לוי אקלע לבי יוסף רישבא, קריבו ליה רישא דטיוסא בחלבא לא אכל, כי אתא לקמיה דרבי אמר לו אמאי לא תשמתינהו, אמר אתריה דרבי יהודה בן בתירה הוה, ואמינא דלמא דריש להו כרבי יוסי הגלילי, דתנן רבי יוסי הגלילי אומר נאמר (דברים י״ד) לא תאכלו נבלה, ונאמר שם לא תבשל גדי בחלב אמו, את שאסור משום נבלה אסור לבשל בחלב, עוף שאסור משום נבלה יכול יהא אסור לבשל בחלב, תלמוד לומר בחלב אמו, יצא עוף שאין לו חלב אם. שמע מיניה שבמקומו הורו הלכה למעשה ולא שמתוהו, אף על פי שאין הדין עמו ולא הורו הלכה כמותו במקום אחר, ורבי אליעזר היה הורה הלכה במקומו, אם כן מדוע שמתוהו במחלוקת תנור עכנאי, ועוד אמרו חז״ל (שבת ק״ל ע״ב) אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה הנשיא, פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאוהו בשבת, והיה הדבר קשה להחכמים היאך מניחין דברי חכמים ועושין כרבי אליעזר, חדא דרבי אליעזר שמותי ועוד יחיד ורבים הלכה כרבים, ראה אמרו כי היה הדבר הזה קשה לחכמים בכל זאת עשו כרבי אליעזר. חדא דרבי אליעזר שמותי הוא, פה פירש רש״י ז״ל שמותי פירש ברכוהו, ובהש״ס ירושלמי מפרש שמותי מתלמידי בית שמאי כפירש התוספות ז״ל שם, ועוד אמרו חז״ל (ברכות דף ק״ל ע״א) אמר רבי יצחק, עיר אחת היה בארץ ישראל שהיו עושין כרבי אליעזר והיו מתים בזמנן, ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא גזרה, ועוד אמרו חז״ל (נדה דף ו׳ ע״א) תא שמע מעשה ועשה רבי כרבי אליעזר, לאחר שנזכר אמר כדאי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, (שם דף ז׳ ע״ב) תניא אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע אתה לא שמעת אני שמעתי. אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, אין

רש"י ז"ל, אפילו כשפים אין בהם כח לפני גזרתו, שאין כח מלבדו, פירוש אף כח הפנימי של כשפים הוא כח וגזרת הקדוש ברוך הוא שיהיה כן, שאין כח מלבדו, פירש שאין כח אחר בלתי כוחות אלהים, ה' הוא האלהים, אין עוד מלבדו, וכן הוא כוונת רש"י ז"ל בפירושו פה הלכות מיני כשפים, רצה לומר שרבי אליעזר לא עשה הקשואין בכשפים, אך אמר דבר אחד בהלכות קשואין, והם צירופי שמות הקדושים בהלכות מיני קשואין נתמלא מאיליו כל השדה קשואין והוא כמאמר חז"ל (שם דף ס"ה ע"ב) אמר רבא אי בעי צדיקי ברו עלמא, שנאמר (ישעיה נ"ט) כי עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלהיכם, רבא ברא גברא שדריה לקמיה דרבי זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה, אמר ליה מן חבריא את הדר לעפרך, ברא גברא פירש רש"י ז"ל על ידי ספר יצירה שלמדו צרוף אותיות של שם, רב חנינא ורב אושיעא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה, וזה המאמר נמצא גם כן (שם דף ז' ע"ב) ושם פירש רש"י ז"ל כמו כן, עסקו בהלכות יצירה וממילא אברו להו עגלא תילתא על ידי שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם, ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקדוש ברוך הוא הן על ידי שם קדושה שלו הוא, ולדעתי כן נבראו הקישואין בשדה במאמר רבי אליעזר דבר אחד בצירוף שמות הקדושים והוא הלכות קשואין, וכן משמע ממדרש הנעלם (זהר פרשה וירא דף צ"ח ע"א) שרבי אליעזר למד עם רבי עקיבא מעשה מרכבה, תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר הגדול, ההוא יומא ערב שבת הוה, ואותיב לימיניה הורקנוס בנו, והוה מגלי ליה עמיקתא ומסתרתא, עד דאתי רבי עקיבא, אמר ליה עקיבא עקיבא למה לא אתית לשמשא לי, אמר ליה רבי לא הוה לי פנאי, ארתח, אמר אתמהה עלך אי תמות מיתת עצמך, לטייה די הא קשה מכולהון מיתתיה, בכי רבי עקיבא ואמר ליה רבי אוליף לי אורייתא, אפתח פומיה רבי אליעזר במעשה מרכבה, אתא אשא ואסחר לתרויהון, אמרו חכימיא שמע מיניה דלית אנן חזיין וכדאין לכך, נפקו לפתחא דברא ויתיבו תמן, הוה מה דהוה ואזל אשא, ואוליף בבהרת עזה תלת מאות הלכות פסוקות, ואוליף ליה רי"ו טעמים דפסוקי דשיר השירים, ובאותו היום אמרו חז"ל (סנהדרין דף ס"ח ע"א) שהתפאר לפני החכמים בידיעתו בהלכות קשואין. ואם היה רבי אליעזר עושה מעשה הקשואין בכשפים לא היה מתפאר בזה רבי אליעזר לפני החכמים, כיון שראו החכמים את רבי אליעזר ורבי עקיבא עוסקים במעשה מרכבה, וזה יותר נאה ומשובח להתפאר בו.

מאמר כ. מדוע הותר הנדר

ואמרו חז"ל שם (סנהדרין דף ס"ח ע"א) אמרו לו הכדור והאומס מה הוא, שנחלקו באלו רבי אליעזר וחכמים בסדר טהרות (כלים פרק כ"ג) רבי

כעים עילואי, נקרייה לעכו"ם לית בה ממשא, מה עשה קרא לגדולים ולא ענוייה, קרא לקטנים ולא עניהו, אמר רבונו של עולם אי ענית, לי ענית ואם לא, אמינא, איהי נמי כוותהון, מיד ויעתר לו וישובהו למלכותו, וידע מנשה כי ה' הוא האלהים, הא למדת שחביבין יסורין, גם ממאמר הזה נשמע שהחכמים כבדוהו לרבי אליעזר, וכל אחד מהחכמים שבחו לו בשבח מיוחד שהוא טוב לישראל, מגשמים, ומחמה, ומאב ואם המטיבים לבני ישראל בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא, ורבי עקיבא אמר לו חביבין יסורין, וכוונת רבי עקיבא היה להזכיר לרבי אליעזר כי לא על חנם באו עליו היסורין ואמר אולי ישוב ויחזור מדבריו במחלוקת שהיה בינו ובין החכמים ויכופר עונו באותן היסורין. ועוד אמרו חז"ל (שם דף ס"ח ע"א) תנא כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו, והם יושבים בטרקלין שלו, ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו, גער בו ויצא בנזיפה, אמר להם לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה, אמר להו, דעתו ודעת אמו נטרפה, (כתב עין יעקב ז"ל לפי שלא הדליקה הנר שמצוה בה), היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות, כיון שראו החכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות, אמר להם למה באתם, אמרו לו ללמוד תורה באנו, אמר להם ועד עכשיו למה לא באתם, אמרו לו לא היה לנו פנאי, אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמון, אמר לו רבי עקיבא שלי מה הוא, אמר לו שלך קשה משלהן, (וכתב עין יעקב ז"ל שאתה יותר שיש בידו ללמוד דנטיעות קשואין) (והיה לי דברי עין יעקב ז"ל כספר החתום, מה הוא הדבר שהיה בידו ללמוד דנטעות קישואין שעל כן יהיה עונשו קשה משלהן). נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, ואמר אוי לכם שתי זרועותי שהן כשתי ספרי תורות שנגללין, הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי, הרבה תורה ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים, הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמודי אלא כמכחול בשפופרת, ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהם דבר מעולם, ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קישואין, ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף, פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי רבי למדני בנטיעת קישואים, אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קישואים, אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד, בנטיעת קישואין פירש רש"י ז"ל הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קישואין, ונראה לי לומר שלא עשה רבי אליעזר הקישואין בכשפים אלא בהלכות מיני כשפים, משום דאי הוה רבי אליעזר עשה כן בכשפים לא הוה מתפאר בזה לפני החכמים, וכוונת רש"י ז"ל פה הוא כמו שפירש שם קודם (דף ס"ז ע"ב) אין עוד מלבדו (דברים ד') אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים, פירש

אליעזר ליפל על אפיה, יומא חד ריש ירחא הוה ואחליף לה בין מלא לחסר ואשכחתיה דנפל על אנפוה אמרה ליה קום קטלית לאחי, אדהכי נפיק שפירא מבית רבן גמליאל דשכיב, ואף גם בהיות אליעזר בחרם גדלוהו אותו החכמים וכבדוהו, כנראה ממאמר חז"ל (סנהדרין דף ק"א ע"א) אמר רבה בר בר חנה, כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמר להם חמה עזה יש בעולם, התחילו בוכים, ורבי עקיבא משחק, אמרו לו מפני מה אתה שוחק, אמר להם וכי מפני מה אתם בוכים, אמרו לו אפשר סופר תורה שרוי בצער ולא נבכה, אמר להם לכך אני משחק, שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מתמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש, אמרתי שמא חס ושלום קבל רבי עולמו, ועכשו שאני רואה רבי בצער אני שמח, אמר לו, עקיבא, כלום חסרתי מן התורה כולה, אמר לו למדתנו רבינו, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. מזה המאמר נשמע שגדלוהו החכמים לרבי אליעזר ודמו אותו לספר תורה אף בהיותו בחרם, וממאמר הזה גם נשמע שרבי עקיבא בכיון אמר לרבי אליעזר שאין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא, וכוונתו היה להזכירו על דבר המחלוקת בינו ובין החכמים, אולי ישוב ויחזור מדעתו, בחשבו שהיסורין שבא על רבי אליעזר הוא בעבור החטא הזה.

מאמר י"ט מדוע שבחוהו לרבי אליעזר

ועוד אמרו שם חז"ל (סנהדרין) תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, נענה רבי טרפון ואמר, טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, שטיפה של גשמים בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ולעולם הבא. נענה רבי יהושע ואמר, טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, שגלגל חמה בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ולעולם הבא. נענה רבי אליעזר בן עזריה ואמר, טוב אתה לישראל יותר מאב ואם, שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ולעולם הבא. נענה רבי עקיבא ואמר, חביבין יסורין, אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין, אמר לו עקיבא זו מנין לך. אמר מקרא אני דורש (מלכים ב' כ"א) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמישים וחמש שנה מלך בירושלים, ויעש הרע בעיני ה'. וכתיב (משלי כ"ה) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה, וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה, ולמנשה בנו לא לימד תורה, אלא מכל שטרח בו. ומכל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין, שנאמר (דברי הימים ב' ל"ג) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו, ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה, וכתיב (שם) וכהצר לו חלה את פני ה' ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו, מה עביד ליה שדיוה בדודא ושדו נורא תותיה והוי קא מצטער טובא, אמר היכי לעבוד נקרייה להקדוש ברוך הוא

ראיה שעקביא בן מהללאל לא הורה הלכה למעשה, כיון שהוא שמע מפי המרובים, והיה חזק ברעתו נגד החכמים ולא רצה לחזור בארבעה דברים, כנראה שם מן המאמר, אמר לו עקיבא חזור ב״ד דברים שהיית אומר ונעשך אב בית דין לישראל, אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא להעשות שעה אחת רשע לפני המקום, שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו, בכל זאת לא נדוהו החכמים שם ממאמר חז״ל, אמר רבי יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה, שאין העזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראות חטא כעקביא בן מהללאל, ואת מי נדו את רבי אלעזר בן חנוך שפקפק בטהרת ידים, וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן על ארונו ללמד שכל המנודה ומת בנדויו סוקלין את ארונו, אם כן קשה מדוע לא סקלו ארונו של רבי אליעזר, ורבי אליעזר לא חזר מדבריו לפני מיתתו כנראה שם ממאמר חז״ל (סנהדרין דף ס״ח ע״א) וכמדומה לי שרבי יהושע בכיון אמר הותר הנדר למען לא יחויב לסקל ארונו וכל זה קשה להבין מדוע ברכוהו לרבי אליעזר אם אף הורה הלכה למעשה, ואמרו חז״ל עשו כבית שמאי עשו עשו כבית הלל עשו, ולא שמתו להם בעבור זה, ולא מצינו שנדוהו לאחד מחכמי ישראל אלא אם היה מזלזל בדבר מצוה כרבי אלעזר בן חנוך. ואמרו חז״ל (ברכות דף י״ט ע״א) ואמר רבי יהושע בן לוי בכ״ד מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב, וכולן שנינו במשנתינו, אמר ליה ר״א היכא, אמר ליה לכי תשכח, נפק דק ואשכח תלת המזלזל וכו׳. וכמשמע שם ממאמר חז״ל דאם היה המזלזל אדם גדול חסו על כבודו ולא נדוהו דתנן שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי, אבל מה אעשה שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר (משלי כ״ג) ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך ועוד תני רב יוסף תודוס איש רומי הנהוג את בני רומי להאכיל גדיים מקולסין בלילי פסחים שלח ליה שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ, מזה נשמע שאם היה אדם גדול חסו על כבודו ולא נדוהו, על כן קשה מדוע ברכוהו לרבי אליעזר הגדול שהיה חכם גדול בישראל עד שזכה להקרא בשם הגדול, הגדול הידוע והחכמים בעצמם ידעו את גדלו כנשמע ממאמר הגמרא שם שכאשר ברכוהו, אמרו מי ילך ויודיעו, אמר להם רבי עקיבא אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו ונמצא מחריב את כל העולם כולו, וספרו לנו חז״ל שבכל זאת שכאשר זלגו עיניו דמעות לקה העולם, תנא אף גדול היה באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף, ואף רבן גמליאל היה בא בספינה עמד עליו נחשול לטובעו, אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס, ולסוף נענש רבן גמליאל כנראה שם ממאמר הגמרא שם מההוא מעשה ואילך אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר לא שבקה ליה לרבי

לחכמים שהלכה כמותו על ידי פלפול והחכמים לא רצו לקבל ממנו, אם כן קשה מדוע ברכוהו חכמי ישראל לרבי אליעזר מה פשעו ומה חטאתו היה, שלא די שהביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש למען ידעו המון העם שאין הלכה כרבי אליעזר אם אף שיצתה בת קול ואמרה שהלכה כרבי אליעזר בכל מקום, ולדעתי הביוש הזה היה די עונש לאיש גדול כרבי אליעזר הגדול, ועוד נמנו וברכוהו, ולא מצינו דמיונו בתלמיד שאם תלמיד חכם אחד חולק על רבנן ודעתו מתנגד לדעת החכמים שנדוהו בעבור זה, חוץ מה שספרה לנו חז"ל (עדיות פרק ה' משנה ו') הוא היה מטמא שער פקודה ודם הירוק, וחכמים מטהרין, והוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך שחטו, והכמים אוסרין, הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת, וחכמים אומרים משקין, אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוהו שמעיה ואבטליון, אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו בית דין את ארונו, ושם משמע שלא נדוהו בעבור זה שחלק על החכמים בעצם הדין, אף משום שלעג לחכמים, וחשד אותם לעשות שלא כדין. ראה מה שפירשו שם הראב"ד ז"ל והרמב"ם ז"ל, הראב"ד ז"ל כתב ונדוהו כי חשד אותם לעשות שלא כדין, והרמב"ם ז"ל כתב, וקשה זה הדיבר על החכמים על שלעג עליהם ונדוהו, על כן תינח שנדוהו לעקביא בן מהללאל משום שהיה מוציא לעז על שמעיה ואבטליון באמרו דוגמא השקוה, וחשד אותם או לעג עליהם, אבל רבי אליעזר הגדול מה היה חטאו שברכוהו, ואם תאמר שאינו דומה מחלוקת עקביא בן מהללאל וחכמים, למחלוקת רבי אליעזר וחכמים, משום שעקביא בן מהללאל לא הורה הלכה למעשה, ורבי אליעזר הורה הלכה למעשה, וכן נראה ממאמר חז"ל שעקביא בן מהללאל לא הורה הלכה למעשה, (סנהדרין דף פ"ח ע"א) אמר רב כהנא הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה אינו נהרג, הוא אומר כך הוא בעיני, והן אומרין כך הוא בעיניני אינו נהרג, עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה, תדע שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל, ורבי אליעזר אומר אפילו הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו נהרג כדי שלא ירבה מחלוקת בישראל, ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה, וכן משמע ממאמר חז"ל (עדיות פרק ה' משנה ו') שעקביא בן מהללאל לא הורה הלכה למעשה, אמרו שם, ובשעת מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו ואתה למה לא חזרת בך, אמר ליה, בני, אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים, אני עמדתי בשמועתי, והם עמדו בשמועתן, אבל אתה שמעת מפי היחיד, והם שמעו מפי המרובין, מוטב להניח את דברי היחיד ולאחוז בדברי המרובים, מזה משמע שעקביא בן מהללאל לא הורה הלכה למעשה לכן לא נדוהו, אבל לדעתי ממאמרים ההם עוד לא

מאמר י״ח. מדוע ברכוהו לרבי אליעזר

ראה כי כל המפרשים אשר פרשו מאמר תנור עכנאי, לא אחד מהם עלה בדעתו שיש איזה שייכות בין חרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש לענין הדין בתנור עכנאי להורות מהם שהלכה כרבי אליעזר, ומהם אמרו שעניינם לא היה ענין מופתי אף אחד מהחכמים ראה כל זה בחלום, והמפרשים שהסכימו שכל זה היה ענין נסיי דרוש דרשו באופנים שונים אבל חטאו למטרה, כי באמת יש ללמוד מהמופתים שהתנור הנעשה מחוליות ועפר ביניהם שהוא טהור והלכה כרבי אליעזר, והטוב אשר מצאתי בכל המפרשים הוא סוף מאמר דרש משה ז״ל , באמרו קא חייך הקדוש ברוך הוא על כי טעה רבי והושע טעות גדול בהכתוב אחרי רבים להטות ואמר נצחוני בני שבניו רוצים לנצחו בדמיונות וטענות מדומות בלתי אמיתיות. ובחידושי הרמב״ן ז״ל מצאתי כתוב ברכוהו, פירוש הוא כינוי לחרם וראיה לדבר שחלץ מנעליו, ואלו מנודה בעיא היא ולא איפשיטא, ועוד שנשמט וישב על גבי קרקע משום כפיית המטה ששנו באבילות, ואילו מנודה אינו חייב לכפות. ויש ספרים שכתוב בהם וקרע בגדיו וכן גרסת רש״י ז״ל, והא נמי ראיה היא שלא היה מנודה סתם בלבד שאינו צריך קריעה. וכן מצינו שלא היו רוצים לבוא אצלו ללמוד תורה, כדאמרינן בשלהי ד׳ מיתות, למה באתם, ללמוד תורה באנו, ועד עכשיו למה לא היה לנו פנאי, שהיו דוחין אותו בדברים שלא יאמרו מפיהם ברכוהו. ואלו לא ברכוהו, חס ושלום שלא יפנו עצמן לבוא אצלו ללמוד תורה, וזה ראיה שמבורך היה, שאילו היה מנודה סתם הרי אמרו מנודה שונה ושונין לו, ואמרו מוחרם לא שונה ולא שונין לו, ולפיכך לא באו לפניו, וכתב שם ותמהני למה ברכוהו לרבי אליעזר הרי לא היה חייב אלא נידוי בלבד שמנדין על כבוד הרב כמו שמצינו בעקביא בן מהלאל. ויש לומר שכיון שלא רצה לחזור ואמר חרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש ומן השמים יוכיחו מחזי להו כאפקרותא שהיה מחזיק במחלוקת יותר מדאי ולפיכך ברכוהו, ואפשר שהיו אומרים מפי השמועה והוא אומר כך הוא בעיני, לפיכך לא קבלו ממנו כל ראיות שבעולם, ואילו הורה למעשה בזמן הבית היה נעשה זקן ממרא, לפיכך החמרו עליו וברכוהו. וקשה לי האם בעבור זה שהחזיק רבי אליעזר במחלקות ורצה להראות להחכמים באותות ומופתים שהלכה כמותו שזה מחזה להו כאפקרותא ובעבור זה ברכוהו, ונראה לי שהרב״ן ז״ל הרגיש בעצמו שהטעם שנתן אינו מספיק שברכוהו בעבור זה, כי על כן אמר ואפשר שהיו אומרים מפי השמועה והוא אומר כך הוא בעיני, אבל במאמרי חז״ל מצינו להיפך (נדה ז׳ ע״ב) תניא אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע אתה לא שמעת אני שמעתי, אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, ובמחלוקת תנור עכנאי לא נזכר שאמרו מפי השמועה אלא שרבי אליעזר רצה להראות

דבר זה כנגד רבן גמליאל גיסו ראש ונשיא החולקים עליו, ודמה אותו לחרוב שהוא מן ממיני התמר כדבר שנאמר צדיק כתמר יפרח כמו שביארנו בסדר תענית אלו כי על פיו היה כל ריב וכל נגע הזה, ולכן אמר שהקדוש ברוך הוא יוכיח במעשיו בו כי על חנם ושלא בצדק חולק עליו, כענין שנאמר ישפוט ה׳ ביני וביניך, והנה ספר שנעקר החרוב ד׳ מאות אמה ממקומי, ירצה כפי מה שמפורש בגמרא שבו ביום בא רבן גמליאל בספינה ועמד עליו נחשול שבים לטובעו, ואמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס, וזה ודאי אמרו נעקר החרוב ממקומו להורות שהנחשול שבים זרקו והשליכו ועקרו ממקומו ומהלכו ודרכו ד׳ מאות אמה, ואם כל זה לא הודו לו על דבריו ואמרו אין מביאין ראיה מזה כי מקרה הוא לו כדרך יורדי הים באניות שיעמוד עליהם נחשול שבים, ואין בזה ראיה שדבריו צדקו יחדיו, ואמר להם שמפאת תורתו וגדולת חכמתו ושמע גבורות קולו בתורה כקול מים רבים אדירים יוכר ויובחן האמת למי החותמת ולמי האמת כהלכה, מה שזה ודאי אמרו אמת המים יוכיחו, וזכר שחזרו אמת המים לאחוריהם, דקדק לומר חזרו לא חזר לאחוריו מה שיורה שהם בחכמתם הלכו לאחוריהם, וילכו לאחור ולא לפנים כי היו בחכמתם נגדו, כמו שאחר כך יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אלעזר שהלכה כמותו בכל מקום, ויאמרו הם שאין מזה ראיה, אף כי הוא גדול בחכמה שגיאות מי יבין, כי עם כל זה שגה בזה הדין כשגגה היוצאת מלפני השליט, חזר ואמר להם כותלי בית המדרש יוכיחו, רצה בזה בתלמידים היושבין סביב סביב והם כותלי בית המדרש בודאי לפי שיושבין בכל שטתם ועל סביבותם, ובקשו התלמידים ליפול על פני הסכמת רבי אליעזר מפני שראו דבריו, וגער בהם רבי יהושע שאין להם להכנים ראשם בין ההרים הרמים, וזה ממה שאין ראוי להם כלל שיכריחו, וזה ודאי אמרו אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם, כלומר עדיין לא הגעתם להכרעה להכריע בין המנצחים התלמידי חכמים הגדולים, ומפני גערתו עמדו, לא ענו עוד ליפול אל הסכמת רבי אליעזר מפני כבודו של רבי יהושע, ואמנם לא חזרו מהסכמתם גם כן, אלא שעדיין מטין לדברי אליעזר ועומדין נוטין להסכמתו, ואמרו אחיך קודשא בריך הוא, הוא פשוט וברור כי ידוע שהתורה וכן החכמים ז״ל דברה כלשון בני אדם. ולזה אמר בזה האופן, כאלו הקדוש ברוך הוא עושה מתשובת רבי יהושע זה חוכא ואיטלולא, שחוק עשה אלהים, על כי טעה טעות גדול, כי לא נאמר בתורה אחרי רבים להטות בלתי כי אם לבן אדם שאינו יודע על אמיתת הענין ובירורו, ואליו צוה אחרי רבים להטות, וזה לא שייך לפה לדבר מול הכבוד הגדול יתברך היודע אמיתת כל דבר, וזהו ודאי אחיך קודשא בריך הוא שבניו רוצים לנצחו בדמיונות וטענות מדומות בלתי אמיתיות.

אליעזר באו אותות אלו להטהר כי לא יהיב הקדוש ברוך הוא ניסא לשקרא, ואם כן קשה לי מדוע עוד ברכוהו לרבי אליעזר כי לא יהיב הקדוש ברוך הוא ניסא לשקרא, והאמת היה עם רבי אליעזר על כן ענשו היה גדול מנשוא, ובחידושי גאונים פירש רבינו תם ז״ל, אמר להם אם הלכה כמותי חרוב יוכיח, זה הענין המפורש בשמועה זו כגון אמת המים יוכיח וכיוצא בה שהם כמו אותות ומופתים. ויש מי שאמר כי הקדוש ברוך הוא מראה כגון אלו הדברים על ידי הצדיקים בדרך תפלה ובקשה, ולפי שאינן נביאים, ואין זה רחוק מן הדעת, ויש אומר כי חכם מחכמי המדרש נתנמנם במדרש וראה בחלום שהיו חולקים החכמים על רבי אליעזר, ואמר להם רבי אליעזר למה אתם חולקים עלי אמת המים יוכיח וכל הענין, וכי רבי יהושע מתרים כנגדו וכי נתנה בת קול מן השמים, ואמר רבי יהושע לא בשמים היא, ומפני מה לא פירש כי דברי חלומות הם מפני שיהיו בידם החלומות קרובים לנבואה, אבל סמכו בזה הענין והחלומות שוא ידברו וקיימו אחרי רבים להטות. ורבינו נסים גאון ז״ל כתב, ואירע שנעזר רבי אליעזר מניסים ומופתים ולא נתאמתו אצל החכמים שכבר קרה בכדומה לזה ועל זה אמרו אין מביאים ראיה מן החרוב רצה לומר שאין בזה דבר יוצא ממנהג הטבע, ואמנם מה שאמרו יצתה בת קול, ראיתי בו שתי תשובות, האחת שבת קול לא אמרה הלכה כמותו בדבר זה, אמנם בא הקול סתום, ואפשר שכיון בכל מקום זולת זה וכדומה לו שאין הלכה כמותו, ויהיו דברי בת קול אמתיים בזה, והב׳ שהכוונה בזה לנסות את החכמים, אם זה הקול יעתיקום ממה שמקובל בידם אם לאו, וכמו שאמר כי מנסה ה׳ אלהיכם אתכם, והורה בזה אמיתות קבלתם, ואמר רבי יהושע לא בשמים היא לפי שתורת ה׳ תמימה וכבר נתנה לנו בסיני והודיענו שלא ישונה ממנה דבר, ולא נשאר בתורתינו לא דבר סותר זה את זה, ולא שום ספק כדי שנצטרך בו למופת מן השמים, ולפי דבריו קשה מה שאמר הכתוב (דברים י״ח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו, והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו.

מאמר י״ז. דרוש משה

ודרש משה ז״ל פירש את המאמר, וזה הוא שכתב, תנא באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קבלו הימנו, את אשר ישנו פה מן הספיקות כראי מוצקות הלא המה גלוים לנו וידועים, ואמנם ביאור זה המאמר הוא כפי מה שאומר בלי שום ספק כלל, רבי אליעזר השיב כל תשובות שבעולם, ודבריו צדקו יחדיו על פי האמת לפי סברתו, ואמנם חכמים לא קבלו הימנו כי לא ישרו בעיניהם וזה פשוט, ואמר רבי אליעזר חרוב זה יוכיח,

לרמז שרבי אליעזר היה חוזר כל תלמודו ק׳ פעמים ובודאי לא נשכח ממנו, ויש אומרים ת׳ פעמים, והוא כמו דאיתא ברבי פרידא (עירובין כ״ח) שהיה לומד עם תלמידו ת׳ פעמים. ורמז בזה שבתחילת לימודו היה קשה עליו להבין והוצרך לשקידה גדולה ולחזור עד ת׳ פעמים, ועל ידי שיגע בתורה הרבה בודאי תורת אמת בפיו והלכה כמותו, אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב, רצה לומר שאין פסק ההלכה במה שזכה ללמוד תורה מתוך דוחק יותר מכולנו, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו, חזרו אמת המים לאחוריהם, רמז להם בזה שכמו שאותו אמת המים יורד בטבע ממקורו ומימיו נמשכים להלאה שחזרו עתה לאחוריהם למקורם הוא היפך טבעם, כך מאחר שאני באמת גדול בתורה יותר מכם ואני נחשב כמקור לכם, ראוי שתסכימו לדעתי ולא לחלוק עלי, חזר ואמר אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, הטו כותלו וכו׳. לרמזם שקבוץ החכמים הנחלקים על רבי אליעזר אינו רצוי לו יתברך שמו, וראוי אותם הכותלים של בית המדרש שתפל כדי שתתבטל קבוץ כזה, חזר ואמר להם מן השמים יוכיחו, רצה לומר שכן ההלכה המוסכמת בשמי מרום, אשכחיה רבי נתן לאליהו וכו׳. ואמר נצחוני בני, רצה לומר שבני עשוני לנצחי ואיני משתנה מרצון אל רצון שמאחר שכתבתי בתורה לא בשמים היא ומסרתי ההכרעה לחכמי הדורות, לא ישתנה עוד רצוני לבטל הכרעתם בדין, כי אני נצחי וקיים מבלי שנוי כלל ואיני כבשר ודם שנשתנה מרצון אל רצון לפי הזמן וכפי הנוסח ודברך אמת וקיים לעד, שלכך נקראת תורת אמת וכו׳. אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל רצה לומר הגם שהוא גדול יותר ממנו וראוי לחלק עלינו, ועל כל פנים שאינו ראוי שיברכוהו חס ושלום. אך חששנו שמה ממנו יראו גם קטני הרעת וירהיבו עוז להעיז ולחלוק נגד החכמים, ויכוונו רק כדי לבטל דבריהם, וזהו שלא ירבו מחלוקת בישראל, או הכוונה שלכך ברכוהו שאם לא כן היו כמה אנשים פוסקים כדבריו ולא היו שומעים לדברי חכמים בזה כי היה מפורסם ברוב חכמתו ותתחלק התורה לשתי תורות חס ושלום, על כן הוכרחו לברכו ולהרחיקו, אמנם באמת היה יקר וקדוש אצלם, רק כוונתם שלא יפסקו להלכה כדבריו. ראה כי עיני יצחק ז״ל דרש אותו הענין בדוחק גדול, והטעם שנתן כי היה מפורסם ברוב חכמתו על כן הוכרחו לברכו ולהרחיקו שלא יפסקו להלכה כדבריו. לדעתי אינו נכון, כי די היה שהביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש להראות שאין הלכה כמותו למען ידעו להבא איך להתנהג, ועוד יכלו החכמים להכריז בבתי מדרשות שכל טהרות שטיהר רבי אליעזר טמאים הם, ולא יפסקו עוד להלכה כמותו, ראה מה שפירש עיון יעקב ז״ל, שהקיפו דברים כעכנא וטמאוהו, אפשר דרק מפני הספק טמאוהו, והא דשרפו כל הטהרות ולא אמרו תולין לא אוכלין ולא שורפין, יש לומר למיגדר מילתא עשו כן שלא ירבו מחלוקת בישראל, וכיון שמצד הספק טמאוהו להכי משום כבודו דרבי

ולזה אמר נצחוני בני, והא ראיה שהודו שהדין הוא כרבי אליעזר באותו תנור שהוא רק שטמאו משום סייג כנזכר לעיל שאמר המאמר שהשיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, שנראה מזה שאין עוד מה להשוב על דברי רבי אליעזר, אם כן היה ראוי שתהיה הלכה כמותו, ולא נראה לי פירושו, באמרו שמחלוקת החכמים ורבי אליעזר היה אך משום סייג לתורה, והראיה שהביא לדבריו ממאמר הגמרא שהביא רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קבלו ממנו החכמים, ולהיפך מזה המאמר משמע שמחלוקת רבי אליעזר וחכמים היה באותו התנור גופא החכמים מטמאין ורבי אליעזר מטהר, ועוד אחר שהביא רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קבלו ממנו החכמים עוד הביא ראיה מחרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש שהלכה כמותו, מזה משמע שנחלקו באותו התנור גופא אם טמא או טהור, גם פירושו אחרי רבים להטות כדי שלא יטעו הרבים בשאר התנורים לא נכון, משום שממאמר הגמרא משמע שהפלוגתא אחר כך היה אם משגיחין בבת קול או אין משגיחין, ואם הולכין אחר הרבים או אין הולכין אחרי הרבים, רבי אליעזר סבר שמשגיחין בבת קול, ואין הולכין אחרי רבים להטות בכל מקום, ורבי יהושע סבר שאין משגיחין בבת קול בכל מקום ואמר לא בשמים הוא וכבר נתנה תורה בהר סיני, ואחרי רבים להטות.

מאמר ט״ז. פירוש עיני יצחק

ועיני יצחק ז״ל דרש אותו המאמר ואמר, חרוב זה יוכיח, נראה שלכך תפס דוקא אילן של חרוב הוא, על ידי שדרכם של עניי ארץ ישראל הדחוקים למזונות שהיו מתפרנסים רק בחרובים יען שהמה מצויים שם ונמכרים בזול, וכמאמר [illegible] ב כ״ה י״.) וחנינא בני די לו בקב חרובים, (ובשבת ל״ג) ברבי שמעון בן יוחאי, איברי לכו חרובא, וכן במדרש איכה בגין דלא נצטרך לחרובה כיהודאי, ולכך ניתן למשל בפיהם של חז״ל לכל מי שמתפרנס בדוחק שהוא אוכל חרובים, ומצינו בפרקי דרבי אליעזר בתחלתו, שבתחלה למד רבי אליעזר תורה מתוך דוחק גדול, וכן איתא במדרש מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס והיה אוכל קזוזית אדמה עד שנעשה פיו ריח רע, והלכו ואמרו לרבי יוחנן בן זכאי, ואיתא במדרש קהלת, אף חכמתי עמדה לי, החכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי, וזה כוונתי במה שאמר חרוב זה יוכיח, לרמוז בזה שהוא למד התורה מתוך דוחק גדול כרבי חנינא בן דוסא שנסתפק בחרובים ומסתמא זכה שתלמודו יתקיים בידו להלכה בתורה יותר מכל חביריו, נעקר החרוב מאה אמה ויש אומרים ארבע מאות אמה, נראה שהוא על דבר מאמר חז״ל, אינו דומה מי ששונה פרקו ק׳ פעמים לשונה ק״א, ופירושו המפרשים שעד ק׳ פעמים הוא מועיל לזכרון, ולכך לא יחשב ללימוד לשמה גמור עד שלומד פעם אחת יותר מה שאין צריך עוד לזכרונו, ואותו הפעם לבדה היא הלימוד לשמה גמור, ובזה מבואר במה שנעקר ק׳ אמה

מיניה רבים כרבים דמי, וכן רבי אליעזר אף על פי דיחידאי הוא כרבים דמי, אין מביאין ראיה מן החרוב, שדלמא לקיים ותגזר אומר ויקם גבי צדיק לכך נעקר, אמת המים, שהולך לצווי המקום דכל הנחלים הולכים אל הים, ואפילו הכי יחזיר לאחוריו להראות שהלכה כמותי, אין מביאין ראיה מאמת המים, רצדיק מושל ביראת אלהים, ויוכל לבטל ציווי וגזירת של הקדוש ברוך הוא. ובפירשו ענף יוסף כתב בשם רבי שלמה מלכו, אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח, כוונת המאמר איך השם יתברך רצה לגלות שבשביל יראיו הוא משנה כל הד' יסודות שהם רומזים בזה המאמר ב"ד דברים שהזכיר שהם חרוב ששם יסוד האש ויסוד האויר שהאש בכח בעצים והרוח גם כן מצוי בהן, ויסוד המים רמוז באוירי המים, ויסוד העפר בכותל, ואלו החכמים היה זכותם כל כך גדול שהיה הקדוש ברוך הוא משנה כח ד' יסודות עבורם וגם הדברים שהן למעלה מהיסודות. כמו שאמר מן השמים יוכיחו, יצאת בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר אין משגיחין בבת קול, וכו'. קא חייך ואמר נצחוני בני, המאמר הזה תמוה, שבהיות שנעשה בשביל רבי אליעזר כל שכתוב במאמר עד שיצתה בת קול היה ראוי שתהיה הלכה כמותו, וכיון שאין הלכה כמותו למה נעשה כל זה בעבורו, שאין נעשים דברים כאלו שהם הפך הטבע אלא במשפט, ועוד כיון שהקדוש ברוך הוא אמר שהלכה כמותו איך לא היתה הלכה כמותו, שאין שקר יוצא מפיו יתברך חס ושלום, אלא הכוונה הוא זאת, שדע במה שאמר כאן אחרי רבים להטות, אין הכוונה שבשביל שהחולקים היו רבים והוא יחיד היתה הלכה כמותם, אלא שהתנור זה היה באמת טהור כרבי אליעזר, אף מה שהיו מטמאין היה משום דאזלי בתר הליות דעלמא כמו שכתב רש"י, דמשום תנורים דעלמא שהם רבים גזרו אף על תנור זה, מפני ההמון שאין יודעין החילוק שיש בין תנור זה לתנורים אחרים כמו שחילק רבי אליעזר, לפיכך הסכימו וגזרו גם על אותו תנור שאם היותו טהור כדברי רבי אליעזר דהכריזו עליו מן שמיא דהלכה כמותו בכל מקום, ועם כל זה יהיה טמא משום דאחרי רבים להטות, ואין לנו לחוש לתנור זה מאחר דשאר תנורים אינם כן והם טמאים אף לסברת רבי אליעזר, לכן ראוי לגזור שיהיה גם זה טמא כדי שידעו ההמון מה יעשו, ואם לא היו חולקים עליו היה נמשך מזה שההמון יבואו לטהר תנורים אחרים שהם באמת טמאים, וזה שאמר אחרי רבים להטות ירצה לא תאמר דבר שימשך ממנו שיבואו רבים לטעות בדין ולהטות, שהרבה דברים יש שמן הדין היו מותרים וגזרו בהם חכמים כדי שלא יבואו לטעות ולהתיר דברים האסורים, אם כן כוונת רבי יהושע וחביריו היתה שאף על פי שמן הדין היה טהור כמה שאמר רבי אליעזר, עם כל זה לא היו רוצים לטהר בסבה שאמרנו, וזה שאמר הקדוש ברוך הוא נצחוני בני וכו'. ירצה שאף על פי שהלכה כמותו כרבי אליעזר כיון שכוונתם לעשות סייג לתורה,

מתבייש לחזור מדבריו אשר כבר היו עמו הרבים, ועל פי מה שאמרו בפרק קמא דתענית, למה נמשלה דברי תורה למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה, וכו'. ועל כן אמר להם הנה אמת המים יוכיח שהוא הולך באמת כפי דרך התורה ממקום גבוה לנמוך, אבל אמת המים הזה יחזור וילך אחוריו למקום גבוה כמו שאתם עושים לילך בדרך התורה לאחוריו אחרי גאותכם, ואמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים, שאפשר שהוראת חזרתו עליך שאתה המועט ואין לילך אחריך כמו שאין האמה הולכת כדרכה רק לאחור. ואמר להם כותלי בית המדרש יוכיחו, הוא כי מהידוע כי הבתי מדרשות הוא דבר הכרחי לתורה, כמו שאמר בלעם דכולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, ועל כן אמר להם לפי דעת הרבים הנפולה והדחויה שלכם שאינה רק בדרך הקנטור ונצוח שאינה אמיתי ראוי שגם הבתי מדרשות אין בהם צורך והכרח וראוים ליפול, ואמר להם, אם תלמידי חכמים מנצחין וכו'. כי הניצוח אמיתי נאמר לפי דעת אמיתת הלב של בעלי הנצוח, ועל כן אתם מה טיבכם, כי הבתי מדרשות יעמדו ללמוד בהם תורה להכריע לפי דעת הרבים, ואמר ועדיין מטין, אפשר שאמר כן כי בכל דור ודור יש הלומדים בדרך הנצוח וקנטור כמו שחשב עליהם רבי אליעזר, ויש לומדים לפי הנצוח האמיתי כדעת רבי יהושע, ושאמר לא בשמים היא, ואין משגיחין בבת קול, הוא כפי מה שאמרו לא נתנה התורה למלכי השרת, ועל כן אין להכריע עליה רק העוסק בה, ושאמרו מנין שמשתמשין בבת קול הוא בדבר שאינו נגד התורה, וכמו שאמר התוספות, ושאמר גם כן נצחוני בני נצחוני בני בלשון כפול, אמר כן על שני הצדדין הן המטמאין והן המטהרין שכל אחד היה בידו תשובות ונצחון לדבריו, הנה המרש"א ז"ל פירש אותו הענין על פי דרוש נאה ועליו אמרו חז"ל דרוש וקבל שכר, ולפירושי ענין החרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש בעצם אינם שייכים לדין התנור שחלקו עליו, והניסים האלה היו למשל ומליצה בפי החכמים לקנטר זה את זה בנצוח שאינו אמיתי הוא פחיתת כבוד לאמר על גדולי חכמי ישראל הדבר הזה וחס ושלום שרבי אליעזר הגדול יאמר כזאת להחכמים, אבל אמת המים הזה יחזור לילך לאחוריו למקום גבוה כמו שאתם עושים לילך בדרך התורה לאחוריו אחרי גאותכם, ולדעתי הראה רבי אליעזר להחכמים אותות ומופתים שהלכה כמותו, ולא היו סתם אותות ומופתים, אך מהם נשמע ראיה לדברי אליעזר שהלכה כמותו בתנור עכנאי.

מאמר ט"ו. פירוש על יוסף

יעץ יוסף ז"ל פירש אותו הענין גם כן על פי דרש נאה, והנה הוא, חרוב יוכיח, אמר חרוב לפי שממנו מספיקין תלמידי חכמים, דאיתא בגמרא גבי רבי חנינא בן דוסא דהיה מספיק לו קב חרובין כל שבוע, נעקר חרוב ממקומו ק' אמה לרמוז להם שהוא כאדם הראשון דאחר החטא נעשה מאה אמה וכיון דנפיק

רבי אליעזר נשרף, ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטובעו, אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס, עמד על רגליו ואמר רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל, נח הים מזעפו, אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי, מההיא מעשה ואילך לא היה שבקיה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה, ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף לה בין מלא לחסר, איכא דאמרי אתא עניה וקאי אבבא, אפיקה ליה ריפתא, אשכחתיה דנפל על אנפיה, אמרה ליה קום קטלית לאחי, אדהכי נפיק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב, אמר לה מנא ידעת, אמרה ליה כך מקובלני מבית אבי אבא, כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

מאמר י״ד. פירוש מהרש״א

ראיתי מפרשים רבים על דבר ענין מאמר הזה ובכולם לא נחה נפשי כאשר אבאר, והנני אעריך פה דברי חכמי ישראל וחידותם ואחר כך אחוה דעתי ופירושי כי בלתי ספק לא ספרו לנו חז״ל דברים של מה בכך ובודאי היה להם בזה כוונה ידוע כי כן דרכם תמיד באגדות להעלים ולכסות את עניינו מהמון העם, והנה הוא, מהרש״א ז״ל פירש את המאמר על פי דרוש, וכתב חרוב זה יוכיח, יראה בזה כלפי מה שאמרו בפרק קמא דחגיגה, דברי חכמים כדרבונות וכמסמורות נטועים בעלי אסופות, מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרה ורבה, בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין ועוסקים בתורה הללו מטהרין והללו מטמאין, שמא יאמר האיך אני לומד תורה מעכשיו, תלמוד לומר כולם נתנו מרועה אחד, אמרן מפי אדון כל המעשים, אף אתה עשה אזנך כאפרכסת לשמוע וקנה לך לב מבין, העולה מדבריהם אלו דדברי המטמאין והמטהרין כולם דברי אלהים חיים הם, דאכא צד לטמא צד לטהר, אלא שהתורה נתנה למטה להכריע על פי הרוב דכתיב אחרי רבים להטות, ועל כן סיים קנה לך לב מבין לשמוע, שאין לאדם להכריע בלי נטיית והכרעת הלב, אך ישקול הדבר בדעתו לפי הבנתו ושכלו טרם שיטה לאחד מן הצדדים, ועל כן אמר להם רבי אליעזר אף שאתם הרבים להכריע, הנה אמרו בתנאי אחרי רבים להטות, הרבים כנטיעה זו שהיא פרה ורבה, והוא דרך משל שיש לו לב מבין לפרות ולרבות בחכמה, אבל הכרעת הרבים שלכם נגדי היא כנטיעת החרוב שאין בו פריה ורביה רק לשבעים שנה הוא עושה פירות, ודבריכם עקורים הם כחרוב הזה שאינו עושה הרבה פירות, ואמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב כי אפשר שעקירתו הוראתו הוא בהיפוך לפי שאתה מהמועט ואין לך פריה ורביה בחכמה ובדעת, ואמר להם אמת המים יוכיח, לפי שאמר להם כפי התשובה שהשיב להם שיש בכם הרבה אשר להם לב להבין להודות לדברי, אבל מפני הגאוה כי כל אחד מכם

בבת קול, וכנראה ממאמר חז"ל (עירובין דף י"ג ע"ב), ושם אמרו ומפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין אבל לא מפני שבית הלל היו הרבים, וכשרבי תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן לא רצו החכמים לסמוך על הפלפול, ורבו מחלוקת בישראל ונעשה תורה כשתי תורות, עשו כבית הלל עשו, ולא השגיחו לקבוע הלכה אחרי הרבים, וכן נהגו עד שהיה המחלוקת הגדולה בין חכמי ישראל הגדולים, רבי אליעזר הגדול ורבי יהושע בן חנניה והאחרון עמד על רגליו ואמר לא בשמים היא, וזה היה אחר חורבן בית המקדש בשנת ג' אלפים תתל"ד. והלכתי לחקור ולדרוש על דבר המחלוקת ההיא אשר עמלו המפרשים לבאר ענינו ומסתפק אנכי אם עלה בידם לפרש את הענין לנכון כאשר אבאר לקמן, והנני להעריך פה את מאמר חז"ל ומפרשיו ואחר כך נוציא משפט צדק. והנה הוא, (בבא מציעא דף נ"ט ע"ב) תנן התם חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין, וזה הוא תנור של עכנאי, מאי עכנאי, אמר רב יהודה אמר שמואל שהקיפו דברים כעכנא זו וטמאוהו, תנא באותו היום השוב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו, אמר להם, אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח, נעקר חרוב ממקומו מאה אמה ואמרי לה ד' מאות אמה, אמרו אין מביאין ראיה מן החרוב, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו, חזרו אמת המים לאחוריהם, אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, הטו כותלי בית המדרש ליפול, גער בהם רבי יהושע אמר להם אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טובכם, לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מטין ועומדין, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, יצאתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר (דברים ל') לא בשמים היא, מאי לא בשמים היא, אמר רב ירמיה שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין כבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כ"ג) אחרי רבים להטות, אשכחיה רבי נתן לאליהו אמר לו, מאי עביד קודש בריך הוא בההיא שעתא, אמר לו קא חייך, ואמר נצחוני בני נצחוני בני, אמרו אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש ונמנו עליו וברכוהו, ואמרו מי ילך ויודיעו, אמר להם רבי עקיבא אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו, מה עשה רבי עקיבא, לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו ברחוק ד' אמות, אמר לו רבי אליעזר, עקיבא מה יום מיומים, אמר לו רבי כמדומה לי שחבירים בדילים ממך, אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע, זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שליש בזיתים, שליש בחיטים, שליש בשעורים, ויש אומרים אף בצק שבידי אשה טפח, תנא אף גדול היה באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו

אבל התם דבת קול הוה כנגד רבים לא קיימא לן הכי, ובת קול לא יצתה אלא לכבודו כדקאמרינן התם מן השמים יוכיחו, ואם תאמר אם כן היכי קאמר רבי יהושע היא. הא רבי יהושע קאי אבת קול דרבי אלעזר, ויש לומר מדקאמר אין משגיחין בבת קול משום דלא בשים היא משמע דבכל דוכתא לית לן למיזל בתר בת קול. ועוד כתב תוספות ז"ל (ברכות דף נ"ב ע"א) ורבי יושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול, ואם תאמר אם כן קשה הלכתא אהלכתא דההיא דרבי יהושע דתנור של עכנאי קיימא לן כרבי יהושע וקיימא לן כבית הלל. ויש לומר דדוקא התם קאמר דאין משגיחין בבת קול, דהבת קול היה כנגד הרב. וכבר אמרה תורה אחרי רבים להטות (שמות כ"ג) אבל בית הלל היו הרבים, אף על פי שמייתי רבי יהושע הכא, אף על גב דלא דמי דשאני התם דהבת קול היה כנגד הרוב, האי תנא סבר טפי מרבי יהושע דאמר אין משגיחין בבת קול על פי שרוב מסייע לבת קול הואיל ובית שמאי מחדדי טפי. ותוספות ז"ל כתב (בבא מציעא דף נ"ט ע"ב) לא בשמים היא, והא דקאמר פרק קמא דיבמות דף י"ד דהלכה כבית הלל משום דיצאה בת קול, שאני הכא שבא לחלוק על דברי תורה דכתיב אחרים רבים להטות, אבל התם אדרבה בית הלל רובא, אי לאו משום דהוה מספקא לן אי אזלינן בתר רובא משום דבית שמאי מחדדין טפי. ועוד דכאן לא יצאה בת קול אלא משום כבודו דרבי אליעזר שאמר מן השמים יוכיחו. והוא דאמר התם רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול ולא שמעיה ליה לרבי יהושע אלא על בת קול דהאי מעשה דרבי אליעזר, דהכא התם דייקי מדקאמר לא בשמים היא כבר נתנה תורה מהר סיני, משמע דבשום מקום אין משגיחין, מדברי תוספות ז"ל הכא משמע שאף על פי שרוב מסייע לבת קול אין משגיחין, ודבריו סותרים מה שכתב (פסחים דף קי"ד ע"א) (ברכות דף נ"ב ע"א) דקיימא כבת קול דבית הלל, משום דבית הלל הוו רובא, ועוד קשה באמרו וכי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, אלא בית שמאי מחדדי טפי, ורבי אליעזר שמותי הוא פירש מתלמידי בית שמאי כאשר פירש רבינו תם ורשב"ם ז"ל (שבת דף ז' ע"ב) ועוד יצתה בת קול דהלכה כרבי אליעזר מדוע לא קיימא לן כבת קול דרבי אליעזר וכי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, ואם תאמר אין משגיחין לבת קול אפילו הרוב מסייע לו. קשה והא כתיב אחרי רבים להטות.

מאמר י"ג. מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע

מכל האמור קודם בצדק נוציא משפט, שמתחלה לא קבעו הלכה אחרי הרבים בדין ומשפט, והמעטים אשר היו מחדדין טפי היו מתגברים על הרבים על ידי פלפול וחקירה לקבוע הלכה כמותם, עד אשר יצתה בת קול, ואמרה הלכה כבית הלל, וזה היה בזמן שבית המקדש היה קיים וכנראה שהיו משמשים אז

הארץ טמא או טהור, אמר לו טמא, ואם אתה אומר לו טמא כלום משגיח עליך, ולא עוד אלא שאם אתה אומר לו טמא, אומר לך שלי טהור ושלך טמא, וזהו טעמן של בית שמאי, מיד הלך רבי יהושע ונשתטח על קברי בית שמאי, אמר נעניתי לכם עצמות בית שמאי, ומה סתומות שלכם כך מפורשות על אחת כמה וכמה, אמרו כל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניותיו, ממאמר האומר משמע שעשו כבית שמאי, ואף רבי יהושע שהיה מתלמידי בית הלל אמר נענתי לכם בית שמאי והודה להם, אם אף שבית הלל היו הרבים ויצתה בת קול שהלכה כבית הלל, בכל זאת כנראה שהיה מתחרט על מעשיו. אם אף שכתוב בתורה אחרי רבים להטות. ואדבר עוד מזה לקמן, ועוד אמרו חז"ל (חולין דף מ"ג ע"ב) לעולם הלכתא כדברי בית הלל והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, כדברי בית הלל עושה, מקולי בית הלל רשע, מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל עליו הכותב אומר (קהלת ב׳) הכסיל בחושך הולך, אלא אי כבית שמאי בקולוהן ובחומריהון, או כבית הלל בקוליהן ובחומריהון, הא גופא קשיא, אמרת לעולם הלכה כדברי בית הלל. והדר תני והרוצה לעשות כדברי בית שמאי יעשה, לא קשיא כאן קודם בת קול, כאן לאחר בת קול, ואי בעית אימא אף לאחר בת קול, ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול, ולדידי עוד קשה איך אמר והרוצה לעשות כבית שמאי יעשה, הלא בית הלל היו הרבים ואחרי רבים להטות כתיב, ואף רבי יהושע דאמר אין משגיחין בבת קול במחלוקת תנור עכנאי עם רבי אליעזר אמר שם אחרי רבים להטות, מזה משמע דגמרא סבירא לה שאין משגיחין גם אחרי הרבים להטות, לכן הרוצה לעשות כדברי בית שמאי יעשה, ראה מה שכתב תוספות ז"ל ורבי יהושע הוא דאמר אין משגיחין בבת קול. תימא דקיימא לן כבית הלל משום בת קול, וקיימא לן דרבי אליעזר שמותי הוא ולא חיישינן בבת קול שפסק כוותיה בפרק הזהב דף נ"ט, ויש לומר דשאני התם שלא יצא אלא לכבודו דרבי אליעזר דאמר מן השמים יוכיחו. ועוד דבת קול דבית הלל מסייע קרא דכתיב (שמות כ"ג) אחרי רבים להטות דבית הלל רובא הוו, אלא דמעקרא מספקא לן משום דבית שמאי מחודדין טפי, אבל בת קול דרבי אליעזר רבנן דפליגי עליה והוו רובא, ואם תאמר אמאי קאמר הכא הא מני רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול, הא איהו לא קאמר אלא אעובדא דרבי אליעזר דאנן נמי לא קיימא לן כבת קול דרבי אלעזר, ויש לומר דכיון דקאמר (רבי יהושע) לא בשמים הוא משמע דאית ליה דבשום דוכתא אין משגיחין בבת קול, מדברי תוספות ז"ל נשמע. משום שבית שמאי מחודדין טפי הוה מספקא לן אזלינן בתר רובא, לכן עשו כבית שמאי עשו, וכן כתב תוספות ז"ל (פסחים דף קי"ד) רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול, ואם תאמר מאי שנא דקיימא לן כבת קול דבית הלל ולא קיימא לן כבת קול דרבי אליעזר, ויש לומר דהכא בית הלל הוו רובא, אלא דבית שמאי מחדדי טפי.

בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, שב בני שב, כמותך ירבו בישראל, התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת, אמרו צרת הבת מהו, אמר להן מחלוקת בית שמאי ובית הלל, הלכה כדברי מי, אמר להן הלכה כדברי בית הלל, אמרו לו והלא משמך אמרו הלכה כבית שמאי, אמר להן דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם, אמרו ליה, חיי, רבי סתם שמענו, אמר להם אח קטן יש לי בכור שטן הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי, והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ג׳ מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת, אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג׳ דברים, צרת הבת אסורה, וכו׳. תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד, כשיצאו יצאו בג׳ פתחים. וכתב תוספות ז״ל שלא ימצאם (יהונתן בן הרכינס) כולם יחד ויקפחם בהלכות ויצטרכו לקבוע הלכה כמותו, אי נמי, יצאו בג׳ פתחים כדי שימצאו וישמעו תשובתו, פגע בו רבי עקיבא, אקשי ליה, ואוקמוה, אמר לו אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, אשריך שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר, אמר לו רבי עקיבא ואפילו לרועי צאן. ממאמר הזה נשמע שעשו, ורבי יונתן בן הרכינס התיר צרת הבת על ידי פלפול וחריפות אם אף שאחיו רבי דוסא העיד ששמע מפי חגי הנביא שהיא אסורה, ולא שמתו לרבי יונתן, והוא אמר כך הוא בעיני, ואחיו אמר כך שמעתי, כנראה מתוך מאמר הגמרא, ולא עוד אלא שירא ממנו שלא יקפח אותם בהלכה,וכתב תוספות ז״ל ויצטרכו לקבוע הלכה כמותו, רצה לומר כבית שמאי, אם אף בית הלל היו המרובים ויצתה בת קול שהלכה כבית הלל, (שם דף ט״ו ע״א) תא שמע דאמר רבי טרפון תאבני, (גירסא מהרש״ל תאב אני) מתי תבוא צרת הבת לידי ואשאנה, ותירץ שם בדוחק אימא אשיאנה פירוש רש״י ז״ל לשוק כדברי בית הלל, ולא נראה בעיני משום שרבי טרפון היה מתלמידי בית שמאי כנראה ממאמר חז״ל (ברכות דף ו׳ ע״ב) אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הליסטים, לכן גם בזה המאמר כוונת רבי טרפון היה ואשאנה פשוטו כמשמעו ואשאנה לאשה, שמע מיניה עשו כבית שמאי עשו, ועוד אמרו חז״ל (חגיגה דף כ״ב ע״א) וניחוש לשאלה דתנן כלי חרס מציל על הכל, דברי בית הלל, בית שמאי אומרים אינו מציל, וכו׳. אמרו להם בית הלל והלא טיהרתם אוכלין ומשקין שבתוכו, אמרו להם בית שמאי כשטיהרנו שבתוכו ולעצמו טהרנו, אבל נטהר את הכלי שטהרתי לך ולו, פירש רש״י ז״ל שמא תשאלנו ותשמיש בו, (שם כ״ב ע״ב) תניא אמר רבי יהושע בושני מדבריכם בית שמאי, אפשר אשה לשה בעריבה, אשה ועריבה טמאין שבעה ובצק טהור, לוגין מלא משקין, לוגין טמא טומאת שבעה ומשקין טהורין, נטפל לו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי, אמר לו אומר לך טעמין של בית שמאי, אמר לו אמור, אמר לו כלי טמא חוציץ או אינו חוציץ, אמר לו אינו חוציץ, כליו של עם

טהרות אלו על גבי אלו, אי אמרת בשלמא דמודעי להו משום הכי לא נמנעו, אלא אי אמרת דלא מודעי להו בשלמא בית שמאי מבית הלל לא נמנעו דטמאות דבית הלל לבית שמאי טהרות נינהו, אלא בית הלל מבית שמאי למה לא נמנעו טהרות דבית שמאי לבית הלל טמאות נינהו, אלא לאו דמודעי להו שמע מיניה. מתיב רבי משרשיא מעשה ברבי עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו ב׳ עישורין אחד כדברי בית שמאי ואחד כדברי בית הלל, שמע מיניה עשו, ומשני שם רבי עקיבא גמריה אסתפק ליה ולא ידע אי בית הלל באחד בשבט אמור או בט״ו בשבט אמור, מתיב רב זוטרא מעשה וילדה כלתו של שמאי הזקן, ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי מטה בשביל קטן, שמע מיניה עשו, ומשני התם, הרואה אומר לאפושי אויר קא עביד, ועוד מתיב רבי זוטרא, מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה למקוה, וכל טהרות שהיו בירושלים נעשיב על גבה, ושלחו בית שמאי והרחיבוה, שמע מיניה עשו, ומשני התם הרואה אומר לאפושא מיא הוא דקא עביד, תא שמע דאמר רבי אלעזר בר צדוק כשהייתי לומד תורה אצל רבי יוחנן החורני ראיתי שהיה אוכל פת חרבה במלח בשני בצורת, באתי והודעתי את אבא, אמר לי הולך לו זיתים, והולכתי לו, ראה אותן שהן לחין, אמר לי אין אני אוכל זיתים, באתי והודעתי את אבא, אמר לי לך ואמר לו חביות נקובה היתה אלא שסתמוה שמרים. ותנן חביות של זיתים מגולגלים בית שמאי אומרים אין צריכה לנקב, ובית הלל אומרים צריכה לנקב, ומודים שאם ניקב וסתמוה שמרים שהיא טהורה. ואף על פי שתלמיד שמאי היה כל מעשיו לא עשה אלא כדברי בית הלל, אי אמרת בשלמא עשו היינו רבותיה, אלא אי אמרת לא עשו מאי רבותיה, תא שמע שאלו את רבי יהושע צרת הבת מהו, אמר להם מחלוקת בית שמאי ובית הלל, והלכה כדברי מי, אמר להם מפני מה אתם מכניסין ראשי בין ב׳ הרים גדולים בין ב׳ מחלוקת גדולות בין בית שמאי ובין בית הלל, מתיירא אני שמא ירוצו גלגלתי, אי אמרת בשלמא עשו היינו דקאמר מתיירא אני, אלא אי אמרת לא עשו אמאי קאמר מתיירא אני, תא שמע, בימי רבי דוסא בן הרכינס הותרו צרת הבת לאחין, שמע מיניה עשו, ושם ספרו לנו חז״ל שהיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה, ועיניו קמו מלבא לבית המדש, אמרו מי ילך ויודיעו, אמר להן רבי יהושע אני אלך, ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה, ואחריו מי רבי עקיבא, הלכו ועמדו על פתח ביתו, נכנסה שפחתו אמרה לו רבי חכמי ישראל באין אצלך, אמר לה יכנסו ונכנסו, תפס לרבי יהושע והושיבהו על מטה של זהב, אמר לו רבי אמור לתלמידך אחד וישב, אמר לו מי הוא, רבי אליעזר בן עזריה, אמר ויש לו בן לעזריה חברינו, קרא עליו המקרא הזה (תהלים ל״ז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, תפסו והושיבו על מטה של זהב, אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר וְיֵשֵׁב, אמר לו וּמִי הוא, עקיבא בן יוסף, אמר לו אתה הוא עקיבא

וקבעו הלכה כמותן, מזה משמע שבבא בן דוטא אף על פי שהיה מתלמידי בית שמאי עשה כבית הלל, שוב מעשה בתלמיד אחד מתלמידי בית הלל שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה, מצאו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי, אמר לו מה זו סמיכה, אמר לו מה זו שתיקה, שתקו בנזיפה והלך לו, מזה משמע עשו כבית שמאי עשו, עשו כבית הלל עשו. ועוד אמרו חז"ל (סוכה דף ג' ע"א) אמר רב שמואל בר יצחק הלכה, צריכה שתהא מחזקת ראשו ורבו ושולחנו. אמר לו רבי אבא כמאן כבית שמאי. אמר לו אלא כמאן, איכא דאמרי אמר רבי אבא לך מני, אמר לו בית שמאי היא ולא תזוז מינה, מזה משמע שאפילו לכתחילה עשו כבית שמאי עשו, ועוד אמרו חז"ל (יבמות דף י"ג ע"א משנה) בית שמאי מתירין הצרות לאחים, ובית הלל אוסרים, חלצו, בית שמאי פוסלין מן הכהונה, ובית הלל מכשירין, נתייבמו בית שמאי מכשירין ובית הלל פוסלין, אף על פי שאלו אוסרים ואלו מתירין, אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, כל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרים ואלו מטמאין לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו. (שם דף י"ג ע"ב) והתנן בלילה בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין, אמר לו התם הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה, והא בית שמאי מתירין הצרות לאחים ובית הלל אוסרים, מי סברת עשו בית שמאי כדבריהם, לא עשו בית שמאי כדבריהם, ורבי יוחנן אמר עשו ועשו, ובפלוגתא דרב ושמואל, דרב אמר לא עשו בית שמאי כדבריהם ושמואל אמר עשו ועשו, אימית, אילימה קודם בת קול מה טעמיה דמאן דאמר לא עשו. ואלא לאחר בת קול מאי טעמיה דמאן דאמר עשו, אי בעית אימא קודם בת קול ואי בעית אימא לאחר בת קול, אי בעית אימא קודם בת קול, וכגון דבית הלל רובא, למאן דאמר לא עשו דהא בית הלל רובא, ומאן דאמר עשו, כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, (פירש רש"י ז"ל בחכמה) הכא בית שמאי מחדדי טפי, ואי בעית אימא לאחר בת קול, מאן דאמר לא עשו דהא נפקא בת קול, ומאן דאמר עשו רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול, ומאן דאמר עשו קרינן כאן (דברים י"ד) לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות, אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב' דינים בעיר אחת הללו מורים כדברי בית שמאי, והללו מורים כדברי בית הלל, אבל שתי בתי דינים בשתי עיירות לית לן בה, אמר ליה רבא והא בית שמאי ובית הלל כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי. אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון בית דין בעיר אחת פלג מורין כדברי בית שמאי, ופלג מורין כדברי בית הלל, אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בה. (שם דף י"ג ע"א) מפלפלין חז"ל אם עשו אם לא עשו, ואמרו שם, לעולם עשו דמודעי להו ופרשי, והכא נמי מסתברא דקתני סיפא כל הטהרות וכל הטמאות שהיו אלו מטהרים ואלו מטמאין לא נמנעו עושים

שמאי וסכנתי בעצמי מפני הליסטים, אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל, שמע מיניה עשו כבית שמאי עשו, (שם דף י"א ע"א) תנו רבנן בית הלל אומרים עומדין וקוראין, יושבין וקוראין, ומטין וקוראין, הולכין בדרך וקוראין, עושין במלאכתן וקוראין, ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד, והיה רבי ישמעאל מוטה, ורבי אלעזר בן עזריה זקוף, כיון שהגיע זמן קריאת שמע הטה רבי אלעזר וזקף רבי ישמעאל, אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל, ישמעאל אחי אמשול לך משל, וכו', אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה, עכשיו כשאני הטיתי אתה זקפת, אמר לו אני עשיתי כדברי בית הלל ואתה עשית כדברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות, מאי ולא עוד, וכי תימא בית הלל נמי אית להו מטין הני מילי דמטה ואתא מעיקרא, אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה אמרי שמע מיניה כבית שמאי סבירו להו, שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות, מדבריהם משמע שלא חששו על זה שהוא בעצמו עשה כבית שמאי, תני רב יחזקאל עשה כדברי בית שמאי עשה כדברי בית הלל עשה, (שם דף נ"ג ע"ב) הנהו תרי תלמידי חד עביד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקא דדהבא, וחד עביד במזיד כבית הלל ואכליה אריא, ועוד אמרו חז"ל (פסחים דף קי"ד ע"א) תנו רבנן דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה וכו', תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, והלכה כדברי בית הלל, פשיטא דהא נפיק בת קול, אי בעית אימא קודם בת קול ואי בעית אימא לאחר בת קול ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול, וכתב שם רשב"ם ז"ל, והלכך לדידיה הוצרך לומר בזו הילכתא כבית הלל שבשאר מחלוקת דבית שמאי ובית הלל שלא הוקבע בפירוש הלכה כבית הלל סבירא ליה שהרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, וכדברי בית הלל עושה, מזה משמע שלא היו משגיחין בבת קול ולא חששו על זה שבית הלל היו הרבים ואחרי רבים להטות, ועוד אמרו חז"ל (ביצה דף כ' ע"א) תנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהביא עלתו לעזרה לסמוך עליה ביום טוב, חברו עליו תלמידי שמאי הזקן, אמרו לו מה טיבה של בהמה זו, אמר להם נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה, כשכש להם בזנבה והלכו להם, (המאמר הזה צריך עיון, שמשמע שהלל הזקן לא רצה שידעו תלמידי בית שאי שהביא עולה לסמוך עליה ואמר דבר מפני השלום, על כן מרוע כשכש בזנבה, ואז יודע להם שהוא זכר לעולה, ועוד איך לא הכירו תלמידי שמאי ולא ידעו להבחין בין זכר לנקבה, ונראה לי לומר שהיו מכסים את הבהמה בלבוש בהביאם אותה לעזרה מפני הכבוד), ואותו היום גברה ידם של בית שמאי על בית הלל ובקשו לקבוע הלכה כמותן. והיה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן, ובבא בן ביטא שמו שהיה יודע שהלכה כבית הלל, ושלח והביא כל צאן קדר שבירושלים והעמידן בעזרה, ואמר כל מי שרוצה לסמוך יבוא ויסמוך, ואותו היום גברה ידן של בית הלל

איש צרידה ובטלו האשכולות, והיה מחלוקת בין החכמים והיו לאגודות אגודות זה מטהר וזה מטמא זה מזכאי וזה מחייב. וכאשר הלכתי לחקור בים התלמוד ולדעת איך נהגו חכמי ישראל על דבר דין ומשפט אחר שבטלו האשכולות ומצאתי תהפוכות וריב ומחלוקת בין החכמים ולא נברר לי איך קבעו הלכה למעשה, עד רבי אליעזר ורבי יהושע, תלמידי רבי יוחנן בן זכאי וזה היה בשנת ג׳ אלפים ותתל״ג דור ראשון אחר חורבן בית שני, ואז קבעו הלכה אחרי רבים להטות. ואם אף שקבעו הלכות גם קודם לכן במחלוקת הלל ושמאי בזמן שבית המקדש היה קיים בשנת ג׳ אלפים תשכ״ח, בכל זאת כנראה לא היו מקפידים ואמרו עשו כבית שמאי עשו, עשו כבית הלל עשו אם אף קבעו הלכה כבית הלל, והנני להעריך פה את כל מאמרי חז״ל אשר מצאתי על דבר אותו הענין, ואז יתברר לנו מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע בתנור עכנאי אשר ספרו לנו חז״ל ואשר עמלו חכמי ישראל לפרש עניינו. והנה הוא, אמרו חז״ל (עירובין דף י״ג ע״ב) שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותינו, והללו אומרים הלכה כמותינו, יצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהם ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם. ממאמר הזה נשמע שלא קבעו הלכה כבית הלל משום שהמה היו הרבים ואחרי רבים להטות, אלא אמרו הטעם שקבעו הלכה כבית הלל מפני שנוחין ועלובין היו, וכל המאמר הזה היה לי כספר החתום כי לדעתי המאמר הזה הוא נגד שכל הישר ומתנגד לסדר ההנהגה בדין ומשפט הכתוב בתורתינו הקדושה, ואמרתי אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה, והנה הסנה בוער באש וריב ומחלוקת בין החכמים על דבר דין ומשפט. והסנה איננו אוכל באמרם אלו ואלו דברי אלהים חיים, וזה היה לפלא גדול בעיני, כי איך הוא אפשר שיהיה טהור וטמא בענין אחד, החכמים לאגודות אגודות זה מטהר וזה מטמא, ואף אם קבעו הלכה כבית הלל בכל זאת אמרו חז״ל אם עשה כבית שמאי עשה, ולא שמרו את הדרך אשר נתנה לנו בהנהגת דין ומשפט כפי הכתוב בתורתינו הקדושה, ואמרו חז״ל (סנהדרין דף פ״ח ע״ב) משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות, תלמידי שמאי דנו כבית שמאי, ותלמידי הלל דנו כבית הלל, ולא השגיחו על זה שבית הלל היו הרבים ולא על הבת קול שאמרה שהלכה כבית הלל, והנני אעריך פה את מאמרי חז״ל באותו הענין, וזה הוא, (ברכות דף י׳ ע״ב) בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבוקר יעמוד, שנאמר (דברים ו׳) בשכבך ובקומך, ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו, שנאמר ובלכתך בדרך. אם כן למה נאמר ובשכבך ובקומך, בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדין. אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית

טומאה וטהרה כולם מטמאין, ובכל חוקי הנהגת עולם, גם אם כולם יאמרו נלכה ונעבוד אלהים אחרים, ואתה יחיד כנגדם, ואתה יודע שכולם טעו, לא תהיה אחרי רבים לרעות, ואל תאמר כיון שכולם הסכימו לעשות הרע הטוב בעיניהם גם אתה תהיה עמהם, לזה אמר הכתוב לא תהיה אחרי רבים לרעות, אך עמוד כנגד כולם ואמור להם דעתך, והראה להם כי רעה נגד פניהם, כי כולם טעו ברין ומשפט או כולם תעו בדרך האמונה, ואתך האמת, ואל תאמר כיון שכולם הסכימו לעשות הרע, מה תועלת תהיה אם אני יחיד אעמיד כנגדם והם לא ישמעו לי, וטוב לי להחריש והמה יעשו כחפצם. על זה הזהרה התורה ואמרה לא תהיה אחרי רבים לרעות, כי אם החרש תחריש יושב וידום ובלתי לומר להם מאומה דע כי ענש תענש, אוי לרשע ואוי לשכנו, כיון שאתה שומע ושותק הרי הוא כאילו גם אתה מסכים להם, כאשר פירש המלבי"ם ז"ל (במדבר ט"ז) הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע. אחר שראה ה' שכולם עומדים ושותקים ושומעים לדברי קרח שזה כאלו מסכימים אל דבריו יצא הקצף על כל העדה, וכתיב הוכיח תוכיח את עמתך, ואמרו חז"ל כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הרי הוא כאלו חטא בעצמו ומתחייב בנפשו, לכן מחויב האדם לעמוד כנגד הרבים המסכימים לעשות דבר רע ולאמר להם את דעתו על דבר זה אם אף הוא יחיד ברעתו לא תהיה אחרי רבים לרעות. אל תשב בדד וידום ועל ידי זה יהיה נראה שגם אתה עמהם, אך עומד כנגדם לנצח אותם כפנחס וכאליהו לקנא קנאת ה' צבאות ודתו, ואם לא ישמעו לך הקולר יהיה תלוי בצווארם, וירדף תהיינה, ובקהלם לא תחר כבודך, ולא תענה על רב לנטת, ואם יהיה ריב ומחלוקת בשעריך. זה מזכה וזה מחייב,זה מטהר וזה מטמא, והדין או המשפט אינו ברור לך ואין אתה יודע איך לעשות על זה אמר הכתוב לא תענה על רב לנטת לרעה אל צד המטמאין. אחרי רבים להטות לטובה, רצה לומר להטות אל צד המזכאין והמטהרין אם המה יהיו הרבים והוא בעצמו אינו יודע ומסתפק בדבר דין ומשפט, יטה אל צד הרבים לטובה.

מאמר י"ב. מחלוקת בית שמאי ובית הלל

כל האמור קודם הוא דרך ההנהגה כללי אשר סדרה לנו תורתינו הקרושה להתנהג בעולם הזה בין אדם למקום ובין אדם לחבירו לטוב לנו כל הימים, ואלהים חיים נתן לנו חוקים טובים ומשפטים ישרים, ותחת כח האגרוף אשר משל בימים הקרמונים, ימשלו החוקים והמשפטים אשר הוא גם כן כח וגבורה בתואר שונה להנהגת העולם, למען יחיו בני האדם חיים של שלום ואחוה וריעות ולמען קיום העולם, ומשנפטר משה רבינו ונשתכחו שלשת אלפים הלכות כאשר אמרו חז"ל (תמורה דף ט"ז ע"א) החזירין עתניאל בן קנז מתוך פלפולו, וכן נהגו חכמי ישראל לברר הלכה שנשתכחה על ידי פלפול עד שמת יוסף בן יועזר

שצריך שיהיו מטים בשנים כמו שעדים בשנים (וזה בדיני נפשות כי בדיני ממונות לא מצינו לרעות שהרעה לזה הוא הטובה לזה) וזה הוא שאמר שאין אתה הוה עמהם לרעה אבל אתה הוה עמהם לטובה, ומה שאמר ולא תענה על ריב לנטת תרגום יונתן ולא יתמנע חד מנכון למימר הא בתר סגיאי דינא סטי, שפירושו אם רבים מחייבים לא תענה לנטות אחרי רבים ותלמד גם אתה חובה, ועל ידי כן תטה משפטו לחובה, ולפי זה גם מה שתרגם אונקלוס ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר סגיאי שלם דינא, שנשלם הדין לפי דעת הרבים. וזה גם דעת המכילתא קצ"ח. לא תהיה אחרי רבים, ממשמע שאין אתה הווה עמהם לרעה אבל אתה הווה עמהם לטובה, כיצד שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי, שלשה עשר מחייבין ועשר מזכין חייב, או אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין שומע אני יהא חייב תלמוד לומר לא תהיה אחרי רבים לרעות, אמרה תורה הרוג על פי עדים הרוג על פי מטין. מה עדים בשנים אף מטין בשנים, אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות שנאמר ולא תענה על ריב, ולא נראה לי פירוש רש"י ז"ל, אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם, משום שזה כתוב בתורה (שמות כ"ג דברים ט"ז שם כ"ד) לא תטה משפט, ופירושו על אמצע הכתוב ולא תענה על רב לנטות צריך פירוש לפירושו באמרו ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט על תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו ולא ידעתי כוונת רש"י ז"ל בפירושו זה, אם כוונת רש"י ז"ל הוא שיאמר להשואל את האמת, על זה כתוב בתורה מדבר שקר תרחק, ואם כוונתו הוא שלא יגלה להשואל המטין את המשפט לחובה, על זה נאמר (ויקרא י"ט) לא תלך רכיל בעמך (משלי י') הולך רכיל מגלה סוד, כאשר אמרו חז"ל (סנהדרין דף כ"ט ע"א) ומנין לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים אבל מה אעשה שחברי רבו עלי על זה נאמר לא תלך רכיל בעמך, הולך רכיל מגלה סוד, ולכל הפירושים סוף הפסוק אחרי רבים להטות הוא כמיותר כיון שמראשית הפסוק לא תהיה אחרי רבים לרעות מכלל לאו אתה שומע הן לטובה ולפירושם סוף הפסוק אחרי רבים להטות הוא כמו המשך ופירוש על אמצע הפסוק על לא תענה על רב לנטת, וזה לא נראה לי משום שהדין אחרי רבים להטות לפי דעת כולם הוא יסוד ועיקר בתורה לכל החוקים ומשפטים ויסוד להנהגת העולם, וראוי להיות עומד כתוב בתורה לעצמו, ונראה לי לפרש המקרא על אפניו. ואנכי לא באתי לתגר על מה שדרשו חז"ל לענין דין ומשפט כי כל דבריהם אמת וצדק, וכוונתי לפרש את המקרא כפשיטי והוא, לא תהיה אחרי רבים לרעות, לא תטה אחרי רבים לרעות לא כתיב, אף לא תהיה, משמע שאין ריב ומחלוקת ביניהם וכולם הסכימו לדבר רעה, ואתה יחיד בדעתך כנגד כולם, הן בדיני ממונות והן בדיני נפשות כולם מחייבין והן בדיני

על אותן הראיות שהביאו לדבריהם ליתא בזה שאין נביא רשאי לחדש דבר, ועוד אמרו חז"ל (סנהדרין דף כ"ב ע"א) תניא רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה, וכו' ואף על פי שלא נתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר (עזרא ד') וכתב הנשתוון, וכתיב (דברים י"ז) וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות, רצה לומר אסמכי אקרא ואין בזה חידוש דבר שאין הנביא רשאי לחדש, והריטב"א ז"ל כתב ואחרים תירצו דהא לא חשיב חידוש משום חלוף הכתב בכתב אחר, ואין חידוש אלא במניח הכתב כמו שהוא אלא שמוסיף עליו אותיות.

מאמר י"א. אחרי רבים להטות

ועוד תלמד לנו תורתינו הקדושה בההנהגה וסדר דרך דין ומשפט בעולם הזה ואמרה לנו (שמות כ"ג) לא תהיה אחרי רבים לרעות, ולא תענה על רב לנטות. אחרי רבים להטות, וזה אחד מן הכתובים הסתומים אשר עמלו חכמי ישראל לפרשו, רש"י ז"ל כתב יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אפניו, מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד, וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים מחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה, ואמצע המקרא דרשו ולא תענה על רב על רב, שאין חולקין על מופלא שבבית דין, ולפי שהוא חסר יוד דרשו בו כן. ורש"י ז"ל כתב, ואני אומר לישבו על אפניו, לא תהיה אחרי רבים לרעות, אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם, ולא תענה על רב לנטות, ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהיה תלוי בצואר הרבים, אחרי רבים להטות, ויש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי מזמן שהם שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין, וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה, ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא, ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש, לא תענה על רב לנטת, אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו. המלבי"ם ז"ל בפירושו התורה והמצוה כתב, לא תהיה אחרי רבים לרעות, אי אפשר לומר פירושו כפירש רש"י אם תראה רשעים מטים משפט ועושים רע לא תלך אחריהם אף שהם רבים שזה אין צריך ללמדנו, ועל כן פירש אם הרוב מטים לחובה לא תלך אחריהם, ואי אפשר לומר גם זה דהא כתיב ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת, הרי אזלינן בתר רוב המצלת אף על פי שנמצא עשרה מחייבים ועל כן החליטו שלא ילך אחריהם אם רוב המחייבים הוא רק אחד,

את בנו, אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ, אלא היכא דמוחזק שאיני, פירש תוספות ז"ל, משמע דבשם הקדוש ברוך הוא מתנבא לעבור וכיון דמוחזק מהימנינן ביה אף על גב דלא יהיב אות דכי איתחזק בנביאות סומכין עליו במה שהיה מבטיח לירידת אש ושוחטין על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ובתפלתו תרד אש מהשמים ויהיה מגדר מילתו בדבר שיתקדש ברוך הוא ברבים ויחזרו ישראל למוטב, ומיהו בקראי משמע שעל פי הדבור עשה דכתיב באליהו ובדברך עשיתי, ופירש רש"י מאור הגולה בפירושי נביאים, ובדברך עשיתי שהקרבתי בשעת איסור הבמות, ונראה לי לאמר דכיון דעל פי הדבור שרי משום צורך שעה הוא הדין שלא על פי הדבור שהרי אין הנביא רשאי לחדש דבר. ועוד יש לומר דהא דקאמר אליהו ובדברך עשיתי לא שאמר לו הקדוש ברוך הוא, אלא מקרא היה דורש, דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך ואמרינן עתידין בניך לעשות כמעשה נכרים, פירוש לשחוט בחוץ ואני מסכים על ידו, ולפי שהיה נביא מוחזק סמכו עליו שעליו נאמר מקרא זה, והנביא (יחזקאל מ"ד) כתב, בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי, ואמרו חז"ל (יבמות דף צ' ע"ב), תא שמע (דברים י"ח) אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו, שאני התם דכתיב אליו תשמעון ולגמר מיניה מגדר מלתא שאני, תא שמע אמר רבי אלעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין לא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה, מעשה באדם אחד וכו' ושוב מעשה באדם אחד וכו' לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך, מגדר מלתא שאני. ואמרו חז"ל (סנהדרין דף כ"ב ע"ב) ערל מנלן, אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו (יחזקאל מ"ד) כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני, ומנלן דמחלי עבודה דכתיב (שם) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי, עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה, אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא, ואמרו חז"ל שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה, ברם זכור לטוב חנניא בן חזקיה בן גוריון שישב בעליה ודורשו, ועוד אמרו חז"ל (מגילה דף ב' ע"ב) אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום. ותסברא (צופים ולא משה) והכתיב (ויקרא כ"ז) אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמך שבלוחות בנס היו עומדין, אין מהוה הוו, מידע הוא דלא הוו ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה, ואתו צופים ותקינו פתוחים באמצע תיבה, סתומים בסוף תיבה, סוף סוף והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה, אלא שכחום וחזרו צופים ויסדום, פירש עץ יוסף ז"ל, פירש שהביאו ראיות לדבריהם, וכיון דלאו עלייהו רידהו קא סמכינן, אלא

פטרוהו ואם לאו עומדים למנין י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי, י"ב מחייבין וי"א מזכין, ואפילו י"א מזכין וי"א מחייבין ואחד אומר איני יודע, ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין. וכמה מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד, שלשים וששה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין. והשאלה היא מה עשו הדיינים אם כל אחד מהם עמד על דעתו ולא רצה לקבל דעת אחרים היאך דנו את המשפט, ונראה לי לומר שזה היה הסבה שרבו מחלוקת בישראל, זה מזכה וזה מחייב זה מטמא וזה מטהר ונעשית תורת כשתי תורות.

מאמר י. חוקים ומשפטים על פי נביא

כל האמור קודם הוא סדר ההנהגה בעולם בהחוקים והמשפטים אשר היו לנו בקבלה מסיני ונשתכחו אחר כך, ואשר אין הנביא רשאי לחדש אותם באמרם כי לא בשמים היא, אך התורה הקדושה עוד אמרה לנו (דברים י"ח) נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון, ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר לא אוסיף לשמוע את קול ה' אלהי ואת האש הגדולה הזאת לא אראה עוד ולא אמות. ויאמר ה' אלי היטיבו אשר דברו. נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו, וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברה ה', אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא הוא הדבר אשר לא דברו ה', ככתוב (במדבר ט"ז) במחלוקת קרח. ואמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני, אם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם, וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'. וכתיב (דברים י"ח) והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו, אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא, וכתיב (דברים י"ג) כי יקום בקרבך נביא או חולם חלם ונתן לך אות ומופת, ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם, לא תשמע אל דברי הנביא או אל חולם החלום ההוא, כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם. ואמרו חז"ל (סנהדרין דף צ' ע"א) אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעכו"ם שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו, וכן אמרו שם חז"ל המתנבא לעקור דבר מן התורה בין בעכו"ם בין שאר מצות חייב, אבל אם יאמר לך נביא המוחזק לנביא עבור על דברי תורה שמע לו. דאי לא תימא הכי. אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק, פירש רש"י ז"ל היכי שמע ליה יצחק שהוא דבר אמת שלא נאמר לשום אדם להקריב

מאמר ט. חוקים ומשפטים על ידי השופטים

ותורתינו הקדושה אמרה לנו (דברים י"ז) כי יפלא ממך הדבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך, רצה לומר שהחכמים יהיו חולקים בדבר, זה מטהר וזה מטמא, זה מזכה וזה מחייב, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה׳ אלהיך בו, ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳ ושמרת לעשות ככל אשר יורוך, פירש המלבי"ם ז"ל. מבואר שצריך שיהיה עקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, פירש ספרי אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם, ורש"י ז"ל פירש אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם. ראה כי בכל הכתובים האלה כתוב לשון רבים, והגידו לך, אשר יגידו לך, ככל אשר יורוך, אשר יורוך, אשר יאמרו לך, אשר יגידו לך, לכן נראה לי לאמר פירושו יאמרו לך הרבים תעשה אל תסור ימין ושמאל. אם אף יראה בעיניך שהוא לא כן תשמע להם. ואמרו חז"ל (סנהדרין דף פ"ו ע"ב) שלשה בתי דינין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית, באין לזה שעל פתח הר הבית ואומר כך דרשתי וכך דרשו חביריי, כך לימדתי וכך לימדו חביריי, אם שמעו אומרים להם, ואם לאו באין להן לאותן שעל פתח העזרה, ואומר כך דרשתי וכך דרשו חביריו כך לימדתי וכך לימדו חברי, אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלישכת הגזית שממנו יוצאה תורה לכל ישראל שנאמר מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳, (שם דף פ"ח ע"ב) אמר רבי יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקות בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל, הוצרך הדבר לשאול שואל מבית דין שבעירו, אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שסמוך לעירו, אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חביריי כך למדתי וכך למרו חביריי, אם שמעו אמרו להם, ואם לאו אלו ואלו באין ללשכת הגזית ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים, ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל, נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאים טמאו רבו המטהרין טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות. ואמרו חז"ל (שם דף מ׳ ע"א) אם מצאו לו זכות

ישראל, פירש המלבי"ם ז"ל עד שתהיה שגורה בפיהם, וכן כתוב (יהושע א׳) ויאמר ה׳ אל יהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו, ואחר כל ההזהרות האלה שצוה ה׳ אלהים לבני ישראל ואמר זכור ואל תשכח, יכול להיות שמשום איזה סיבה פנימית או מקרה חיצונית ישכח איזה דין ומשפט, כאשר ספרו לנו חז"ל (תמורה דף ט"ז ע"א) אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם (דברים ל׳) לא בשמים היא, אמרו לו לשמואל שאל, אמר להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, אמר רב יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי אבלו של משה. אמרו לפנחס שאל אמר להם אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספקות שיש לך, אמר לו רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי (שמות ל"ג) ומשרתו יהושע בין נון נער לא ימיש מתוך האהל, מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות. ועמדו כל ישראל להרגו, אמר לו הקדוש ברוך הוא לומר לך אי אפשר לך וטורדם במלחמה, שנאמר (יהושע א׳) ויהי אחרי מות משה עבד ה׳, ויאמר ה׳ וגו׳. במתניתן תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירת שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה, אמר רבי אבהו אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו שנאמר (שם ט"ו) וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב, ופירש רש"י ז"ל לקריית ספר, ומאי קריית ספר הלכות. מדבריהם משמע שהלכות שנשתכחו אשר אין הנביא רשאי לחדש החזיר על ידי פלפול, אך זה היה עד זמן ידוע כאשר אמרו חז"ל (תמורה דף ט"ו ע"ב) תנן התם משמת יוסף בן יועזר איש צרידה, ויוסף בן יוחנן איש ירושלים (והם היו מן הזוגות הראשונים כאמור בפרקי אבות וחיו בשנת ג׳ אלפים ת"ק לבריאת עולם) בטלו האשכולות איש שהכל בו, ואמר רב יהודה אמר שמואל כל אשכולות שעמדו להן לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו. ומכן ואילך לא היו למדין תורה כמשה רבינו, והאמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, דאישתכח להו אישתכח, ודגמירן להו הוו גמירי כמשה רבינו, והא תניא משמת משה אם רבו מטמאין טמאו, אם רבו מטהרין טיהרו, ליבא דאימעט, מיגמר הוו גמירי להו כמשה רבינו, פירש רש"י ז"ל הלב נתמעט ולא היו יודעין להחזיר אותן ששכחו מתוך פלפול הלכה היאך. והיו חולקין בהן והלכו אחר המרובין מגמר לאותן שלא נשתכחו הוי גמירי להו כמשה, וכן פירש שם תוספות ז"ל מיגמר הוו גמירי שנשתייר להם שלא שכחו הוי גמירי ברוקיא כמשה, מזה נשמע שאחר שמת יוסף בן יועזר לא רצו החכמים לסמוך על הפלפול להחזיר על ידו הלכה שנשתכחה, ואמרו אחרי רבים להטות.

שם הכח הוא המושל וגובר, כי החוק אחרי רבים להטות הוא לא יותר כי אם כח האגרוף בתואר משונה כי באמת הוא הכח אשר ברבים אשר יכריח את כח המעטים לשמוע ולעשות לדברי הרבים, והמעטים מוכרחים לעשות כדברי הרבים אם אף הרבים יטעו או יטו את המשפט ולא ייטב הדבר בעיני המעטים ויקבלו את המשפט למען השלום. וכן מצינו בתלמוד בכמה מקומות שחז"ל נתנו דין ומשפט למען השלום שלא ירבו מחלוקת בישראל, ובעמי הגוים במדינות החפשיות. יבחרו נשיאיהם ומנהגיהם בחוק הרבים. לכן גם עתה הכח והגבורה הוא המושל בעולם, וכמדומה שלעת עתה אי אפשר הנהגת העולם באופן אחר, ולמען השלום נתנו חוק ומשפט אחרי רבים להטות ולדעתי זה הוא המעות אשר אי אפשר לתקן משום שעולם הזה כידוע הוא מעורב ברע. וכה יהיה עד אשר יזדקק ויתלבן ויתתקן העולם לעתיד, ואז יאיר המאור הגדול לממשלת היום, והוא חכמת האמת אור אלהים חיים ואז תעבור הטומאה והרע מעל הארץ, ועל העת ההיא נבא הנביא ישעיה עליו השלום ואמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי ארץ, לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי (זה כל העולם' כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. ואז ביום ההוא לממשלת אור היום העתיד החכמה והדעת תגבר ותמשול בעולם ואז החכמה תחיה את בעליה ונס יגון ואנחה ויהיה שלום ושלוה בכל העולם.

מאמר ח. חוקים ומשפטטם על פי התורה

ואל אלהים חיים נתן לנו תורת אמת בעולם הזה וחיי עולם נטע בתוכינו בעולם העכשוי, עולם טוב ורע, עולם טהור וטמא, עולם כשר לטרפה, עולם זכאי וחייב. וסדר לנו את הדרך אשר נלכו בה בהנהגת העולם הזה בין אדם למקום, ובין אדם לחבירו, למען החיים והשלום לטוב לנו כל הימים. וצוה לנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולדעת את כל מצות ה', ככתוב (דברים ד') ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות. ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות ושמרתם ועשיתם, והודעתם לבניך ולבני בניך, הקהל את העם הזה ואשמיעם את דברי אשר ילמדון, ואת בניהם ילמדון, ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, (שם ה') ואומר אליהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום, ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם, (שם ו') וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם ללמד אתכם, ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, (שם י"א) ולמדתם את בניכם לדבר בם, (שם כ"ט) ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשון, (שם ל"א) הקהל את העם למען ילמדו ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני

אם רצון הקדוש ברוך הוא היה להברא פרטים נבדלים, צריך האדם לדעת ששורש כל השרשים הוא אחד אני ה׳ רצה לומר שנשמת כל חי הוא אחד, ונראה לנו שאדם הוא פרטי לעצמו, אבל באמת הוא אינו כן ככתוב, כי האדם יראה לעינים, וה׳ יראה ללבב ואמרו חז״ל דאיהו רואה לגו, וכתיב אני אני ה׳ ונשמות אני עשיתי, לכן ואהבת לרעך כמוך, והלל הזקן אמר שהוא כל התורה כולה ואמר מה דסנאי לך לחברך לא תעביד, ואמרו חז״ל בפרקי אבות בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך, ועל ידי זה ימנע הריב בין בני האדם ויהיה שלום ושלוה ביניהם. ובזה ישמר דרך עץ החיים, כי אם לא, איש את רעהו חיים בלעו, והוא להט החרב המתהפכת אשר השכין ה׳ אלהים מקדם לגן עדן לשמר את דרך עץ החיים, וזה הוא כוונת חז״ל שאמרו שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר אם יקבלו את תורתי מוטב ואם לאו אחזיר את העולם לתהו ובהו. והוא משום שעל השלום העולם עומד ואמר הכתוב עושה שלום ובורא רע (זה עולם הויה והפסד עולם הגשמיי הזה), וה׳ אלהים הוא עושה שלום במרומיו עושה שלום ובורא את הכל. והעולם מתקיים על ידי השלום, ורבי עקיבא אמר ואהבת לרעך כמוך אני ה׳ זה כלל גדול בתורה, ובן עזאי אמר, זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה, וכוונתם הוא לומר שכל הבריאה הוא כלל גדול אחר בעולם שהכל אחד ומקורו אחד, כי על כן צוה הקדוש ברוך הוא לאהוב איש את רעהו למען קיום העולם ומלואה כי לא לתהו בראה לשבת יצרה, אך בני האדם אטומי לב עינים להם ולא־יראו, טחו עיני שכלם לראות כי המה בעצמם היו בעוכריהם, סכלו לדעת ולהבין אשר המה בעצמם יעותו סדר דרך החיים, ותחת החיים והטוב שנתן אלהים חיים בעולם, בני האדם בחרו להם את המות ואת הרע, כן היה בימים הקדמונים מימות עולם, וכן הוא עד היום הזה, ולדאבון לבנו עוד בימינו בני האדם יערכו מלחמה איש באיש ועם בעם, ולא יעלה על לב בני האדם לדעת כי רעה נגד פניהם, ולא יבינו כי גדול עונם מנשוא, ובחטאם ימיתו את נפשם נגד רצון אלהים חיים, כן היה מלקדמת דנא שהחזק והגבור בכחו ובעוצם ידו עמד על החלש ממנו לנצחהו ולאבדהו, כי כל מאן דאלים גבר, וכאשר הוא חוק הטבע בהרכבת היסודות ובצומח ובשפל מדרגות החיים לריב ביניהם על דבר מחיתם וקיומם, כן היה גם כן בין בני האדם הקדמוני, ויהי בהיותם בשדה ויהי ריב ביניהם ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, וגם אף אחרי כן כאשר האיר אור החכמה על הארץ ובני האדם השכילו ועשו להם חוקים ומשפטים בהנהגת העולם בין איש לאיש ובין עם לעם, גם אז גם עתה עוד הכח והגבורה הוא המושל על הארץ. ותחת אשר מקדם הכה איש את רעהו באגרוף להמיתו, עתה עשו להם כלי זיין שונים להלחם איש באיש מנגד מרחוק. וכאשר ינצו אנשים ביניהם בין ריב לריב ובין דין לדין ויבואו אל בית המשפט להשפט גם שם במקום המשפט שם הרשע כי גם

לרעות את הצאן בשדה גדול השטח, ויכבד גם כן הטרחה לשמור את הצאן מן החיות הטורפות. ואמר הבל אל קין אם צריך אתה לזבל את שדך, לך וקבוץ את הזבל משדה המרעה ועשה בו כרצונך, אבל לא יכול להחליף עמו שדה המרעה בשדה המחרישה מהטעם שאמרתי קודם כי יכבד עליו הטרחה לשמור את הצאן במרחקים, ולא הקפיד הבל על טרחת קין אחיו לקבץ את הזבל משדה המרעה ולשאת אותו על שכמו ולפזר אותו על שדה הזרע, ולא רצה הבל לשמוע לדברי קין, ולא נתן לו לחרוש ולזרוע בשדה המרעה, והוא מה שאמרו חז"ל ב"ר לפי שקין היה עובד אדמה והבל היה רועה צאן, והיה קין אומר שהאדמה שלו, ולא הניח להבל לרעות את הצאן, ועל ידי כן באו לריב.

מאמר ז. ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו

ויהי בהיותם בשדה ויהי ריב בין קין ובין הבל, ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, כאשר אמרתי קודם שעובדי האדמה מבני אדם היו אנשים חזקים וגבורים, והרועים היו בני אדם החלושים ורפה כח. לכן כאשר היה ריב ביניהם ויקם קין החזק ובעל כח אל הבל אחיו החלש ויהרגהו, כי כן הוא סדר דרך החיים כעולם הויה והפסד הזה כל מאן דאלים גבר, והכתוב בא ללמדנו שכאשר התחיל האדם לפרות ולרבות בארץ והיו לאנשים פרטים נבדלים, אז כל אחד מהם שונה מחבירו בכל פרטיו ואין איש אחד פרטי נמצא דומה לחבירו וכל איש פרטי אחד כאשר אמרו חז"ל הוא עולם קטן לעצמו, ועוד אמרו חז"ל לקומתן נבראו, לדעתן נבראו, רצה לומר לא לבד שנברא כל אחד פרטי שונה מחבירו בתואר בנין הגוף ודמות פרצוף פנים ובכח הנפש אשר לכל אחד, עוד כל אחד מבני האדם נברא שונה מחבירו במזג הרוחני, היינו במדות ומעלות אשר להאדם בחיר היצורים, רצה לומר גם בחכמה ובינה ודעת כל איש אחד פרטי שונה מחבירו, ועל ידי זה רצון ומחשבה של אדם פרטי אחד שונה מחבירו, וזה היה הסיבה שמתחלת הבריאה בני האדם נבדלו אחד מחבירו בסדר דרך עץ החיים בעבודתם והבטתם על כל ענייני העולם, לכן כאשר נפגשו צרכי בני האדם ומשאללותם והיו מתנגדים זה לזה. אז כל אחד פרטי עמד על דעתו להשלים רצונו ולבטל רצון פרטי האחר, ועל ידי זה באו לריב ביניהם, וזה הוא המקור ושורש סבת הרע הנמצא בעולם בכלל הבריאה ובבני האדם בפרט, וזה הוא סבת מלחמות החיים בכל יצורי העולם בכלל והאדם בפרט. והוא שכל אחד פרטי רוצה להשלים רצונו למען קיומו בעולם (דער קאמפף פיר דאס זיין) ולא ירצה לדעת אם רצונו מתנגד לרצון חבירו, ולא ידאג ולא יקפיד אשר בהשלמת רצונו ירע ויפסיד צרכי חבירו, זה הוא סבת מלחמת החיים בין הפרטים, וזה הוא גם כן סבת המלחמות אשר בין עם לעם מימות עולם עד היום הזה, כי על כן צותה לנו תורתיו הקדושה, ואמרה ואהבת לרעך כמוך אני ה', רצה לומר שאף

אגראנאמי אשר זבל המקנה יתקן את שדה המחרשה והאדמה תיטיב לשאת פרי יבולה כאשר יפזר די זבל על פני האדמה שנה שנה, על כן הוא יכול או לקבץ את הזבל ממקנה הבל ולפזרו על שדה המחרשה, או להחליף מקום שדה המחרשה שנה שנה במקום אחר היינו בשדה אשר הבל רועה הצאן, ומזבל המקנה יתקן השדה והאדמה תתן יבולה שנה שנה והוא ימצא ברכה בתבואת השדה כמקדם, וזה הוא אשר אמר לו לקין. אם תיטיב שאת, אשא לא כתיב, וכתיב שאת, רצה לומר אם תשמע לעצתי ותעשה כאשר אמרתי ותיטיב את השדה, שאת, רצה לומר האדמה תשא את יבולה כמקדם ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ, רצה לומר ואם לא תיטיב את השדה, דע כי החטאת אשר נתמעטה ברכתך בשדה הוא לפניך, לפתח חטאת רובץ, הנה מקנה הבל אחיך רובץ בשדה לפניך, ובידך להיטיב עבודתך בשדה על ידי שני האופנים שאמרתי, או לקבץ הזבל מן שדה מרעה צאן הבל ולפזר אותו בשדה המחרשה, או להחליף שנה שנה שדה המחרשה בשדה מרעה הצאן אשר להבל, ועל ידי זה תמצא ברכה במעשה ידך בעבודת האדמה כמקדם ואם תאמר אשר הבל לא ירצה להחליף עמך שדה המרעה תחת שדה המחרישה והוא ימחה בידך לעשות כאשר יעצתיך, דע כי אליך תשוקתו, רצה לומר דע כי העצה אשר ערכתי לפניך הטוב לך הוא גם כן טוב להבל, כידוע לרועה צאן אשר המקנה לא יאכלו העשב הצומח על האדמה אשר שם זבל רב נפזר על פני השדה משום שהעשב ההוא הוא מר ולא ינעם לחכם, כי על כן אליך תשוקתו, רצה לומר כי גם הבל ירצה ויסכים לזה, כי זה הוא יהיה גם כן לטובתו. ואתה תמשל בו, כי אתה הוא בעל השדה והוא בעל הצאן, ובעל כרחך ישמע לדבריך, והוא משוםשהבל לא יוכל לרעות את צאנו תמיד במקום אחד, משום שהצאן ימאסו בעשב השדה ההוא כי לא ימתק להם העשב הצומח בשדה אשר שם זבל רב. כי על כן אתה תמשל בו. והבל יהיה מוכרח לשמוע לדבריך, כי כאשר לא טוב הוא לעבוד אדמה לחרוש ולזרוע בשדה אחד שנה אחר שנה, כן לא טוב הוא לבעל הצאן לרעות את מקנהו תמיד שנה אחר שנה בשדה מרעה אחד. והבל לא יכול לרעות את צאנו בשמים. אך מוכרח יהיה לעזוב את שדה המרעה ולרעות את הצאן בשדה אחר, אז גם אתה תעזוב את השדה אשר עבדת קודם, ותעשה לך את שדה המרעה לשדה המחרישה, ויאמר קין אל הבל אחיו, אודות הדבר אשר אמר לו אלהים לעשות להיטיב את השדה להחליף עמו שנה שנה שדה הזרע בשדה המרעה ובאופן ההוא יהיה טוב לשניהם וקין אמר אל הבל אחיו, רצה לומר שאמר לו כאשר ידבר איש אל אחיו ואמר לו שיקבץ הזבל משדה המרעה ולפזר אותו בשדה הזרע הוא עבודה כבדה וטרחה גדולה, ואך להחליף את שדה הזרע בשדה המרעה הוא הדרך היותר טוב לשניהם וזה יטב מעמדו וגם הוא ברך יהיה, אך הבל לא רצה לשמוע אל דברי קין, כי זה ידוע גם כן אשר לא יגדל העשב כל כך בשדה הזרע כאשר הוא יגדל בשדה המרעה ויהיה מוכרח

ואברך לעתיד מעשי ידך כאשר ברכתי להבל. ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ הנה החטא והרע אשר תמצא אותך הנה הוא רובץ לפניך. כי בידך לתקן את מעשיך, ואתה יכול להחליף עם הבל לתת לו מפרי האדמה אשר לך ולקחת ממנו מחירו בצאן ולהביא ממנו מנחה לה׳ כאשר עשה הבל, ואל תאמר כי לא ירצה הבל להחליף עמך. לא כן הוא, כי אליך תשוקתו. כי הוא נצרך תמיד ומשתוקק לאכול לחם מפרי אדמתך. ותחת החמאה והחלב והגבינה והצמר אשר הוא נותן לך עבור פרי האדמה. קח ממנו מבכורות צאנו ומחלביהן להביא מנחה לה׳ מן החי, ותעשה כמעשה הבל ואברכך במעשה ידך כאשר ברכתי אותו, כי אליך תשוקתו והוא נצרך ללחם, ואתה תמשל בו כי אתה הוא התקיף כי יותר מאשר אתה צריך לחמאה וחלב הוא נצרך ללחם. לכן אתה תמשל בו והבל יהיה מוכרח לעשות כרצונך לתת לך מן הצאן מחיר תבואת השדה. ויאמר קין אל הבל אחיו, ולא אמר הכתוב מה הוא הדבר אשר אמר קין להבל, ולפי פירושי, זה הוא שאמר להבל אחיו להחליף עמו פרי האדמה בבכורות צאנו ודבר קין אל הבל אחיו על דבר זה, והוא שגם הוא רוצה להביא מנחה לה׳ מן הצאן למען ימצא גם הוא חן בעיני ה׳ ולמען יברכהו ה׳ גם אותו בעבודתו בשדה לעתיד, ולא רצה הבל לשמוע אל דבריו ויהי בהיותם בשדה, ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, ואמרו חז״ל בב״ר לפי שקין עובד אדמה היה, והבל היה רועה צאן, והיה קין אומר שהאדמה שלו. ואם כן לא היה להבל מקום בכל העולם לרעות צאנו ועל ידי כן באו לריב, לכן דעתי שקין בקש עלילה לריב עם הבל ואמר שהאדמה שלו הוא, והוא לא יתן להבל לרעות הצאן בשדה, אם לא יתן לו מבכורות צאנו להביא מנחה לה׳. והבל לא שמע לו, ויחר לקין מאד, ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו.

מאמר ו. הריב בין קין והבל

ועוד יש לפרש אותו הענין והסכסוך שהיה בין קין והבל באופן אחר, והוא כידוע לחכמי אגראנאמי אשר האדמה תאבד כחה ותמעט תת פריה אם האיכר יעבוד את אדמתו שנה שנה ולא יטריח לתקן את שדהו על ידי תחבולות המדע והכעמיה, ויהי לשנה הבאה וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה, רצה לומר שהאדמה לא נתנה יבולה כמקדם, ויחר לקין מאד ויפלו פניו, חרה לו על רע מזלו שלקח לו העבודה הכבדה והבזויה ואחר כל העמל והיגיעה שטרח כל השנה לא היה לו ברכה בשדה והאדמה לא נתנה לו יבולה כמקדם. ויפלו פניו, כיון שגם הוא הביא מנחה לה׳ כהבל אחיו ממה שיש לו, והיה מתיאש ולא ידע במה חטא ולא ידע איך להיטיב לעתיד למען ימצא חן בעיני ה׳, ולמען יברכהו כמקדם, ויאמר ה׳ אל קין, למה חרה לך ולמה נפלו פניך, הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ, פירוש ה׳ אמר אל קין שבשני אופנים הוא יכול להיטיב את עבודתו בשדה, כידוע לחכמי

ואמרו כיון שכתוב מפרי האדמה משמע שלא הקפיד ולקח מן הבא בידו, ועוד אמרו שהיה זרע פשתן ופרי אדמה אין גזעו מחליף ופשתן אין גזעו מחליף ונקרא גם כן עץ שנאמר ותטמנם בפשתי העץ, אך כל זה הוא דרש, ואמרו חז״ל דרוש וקבל שכר, ונראה לי פירוש המלבים ז״ל, ועניינו הוא שכוונת קין במנחתו היתה אך הכרת טובה לאלוה, והביא מפרי האדמה ממה שיש לו לתת, תודה לאלהים על הברכה אשר ברך אותו בשדהו ולא יותר, אבל הבל הביא מבכרות צאנו ומחלביהן מנחה לה׳, גם כן ממה שיש לו, וחוץ מזה שהיה מכיר טובה לאלוה במנחתו, כוונת הבל היתה שאלוה הוא גבוה מכל גבוה, ואל אלוה ראוי להקריב קרבן מנחה מן החי, כי לא התיר אלוה לבני האדם לאכול בשר כאשר פירש שפתי חכמים ז״ל שלא הורשו להם להמית בריה, והיו עוסקים במלאכה זו, פירוש להיות רועה צאן, משום החמאה והחלב והגבינה והצמר דהוא מותר אבל לא להמית את החי ולאכול את בשרו, ואך לה׳ לבדו מותר להקריב קרבן מן החי, לכן שעה ה׳ אל הבל ואל מנחתו, רצה לומר אל שניהם, על כי מצא חן בעיני אלהים מעשה הבל, רצה לומר אל כוונת הלב של הבל (אותיות הב״ל הוא אותיות הל״ב) והוא שה׳ אלהים הוא אדון כל ממנו הכל נברא והכל ישוב אליו. לכן שעה ה׳ אל הבל ואל מנחתו, ויברכהו ה׳ במעשה ידיו גם לשנה הבאה ויהי לו להבל צאן רב ומקנה רבה, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, רצה לומר לשניהם לא אל קין ולא אל מנחתו, והוא משום שבמנחתו השפיל רוממות אלוה. כי בהביאו מנחה לה מפרי האדמה השווה מדרגת אלהים חיים אל מדרגת החיים אשר בעולם ופרי האדמה ..א המאכל אשר יאכל האדם וכל החיים בעולם. לכן אל קין ואל מנחתו לא שעה. ולא נזכר אצל קין שם ה׳ כאשר נזכר אצל הבל, משום ששם ה׳ שוכן על ברכה, ואל קין ואל מנחתו לא שעה. רצה לומר שלא ברך ה׳ את קין במעשי ידיו לשנה הבאה והאדמה לא נתנה לו יבולה כמקדם, ויחר לקין מאד ויפלו פניו, פירוש חרה לו על אשר לא נתנה לו ברכה בשדה והאדמה לא נתנה לו יבולה כמקדם, ויפלו פניו משום שלא ידע במה חטא, ולא ידע גם כן איך להיטיב מעמדו לעתיד למען ימצא חן בעיני ה׳ ולמען יברכהו לעתיד כמקדם, ועוד יש לפרש ויחר לקין מאד על שלקח לו המלאכה הכבדה והבזויה להיות לעובד אדמה, אשר אררה ה׳ וקין אמר בלבו ובא בטענה שמן הדין הוא שיביא האדם מנחה לה׳ מה שיש לו. והוא הביא מנחה לה׳ מפרי האדמה, לכן לשנה הבאה כאשר ראה כי לא שעה אליו ואל מנחתו, חרה לו על גורלו ומזלו הרע, ויפלו פניו כי לא השכיל ולא ידע קין מה לעשות להיטיב מעמדו ולא הבין איך לכפר את פני אלהים ולמצא חן בעיני ה׳ לעתיד כהבל אחיו. ויאמר ה׳ אל קין למה חרה לך, כלומר למה תחשוב כי חלק עבודתך בשדה הוא מן הגרוע, הלא עובד אדמתו ישבע לחם, ולמה נפלו פניך להתיאש ולאמר שאין עצה ותרופה להיטיב מעמדך, הלוא אם תיטיב שאת, רצה לומר אם תיטיב לעתיד לכפר את פני במנחה מן החי כאשר עשה הבל, שאת רצה לומר אשא לך,

לו כלים מכלים שונים לעשות בהם עבודתו בשדה, קודם עשה כלי חרש, והוא קנה עץ ובראש הקנה נקשר ונחזק אבן צור חד, ואחר כך כאשר השכיל יותר ויותר עשה לו כלי נחשת וברזל לעבוד בהם את מלאכתו בשדה. והבל היה רועה צאן כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כן בני האדם חלושי כח אשר כברה עליהם עבודת השדה היו לרועי צאן, ויעשו מסחר חילוף ביניהם, קין נתן להבל מתבואות השדה לאכול לחם, והבל נתן מחירו לקין חלב וחמאה וצמר הצאן, ומסחר החילוף גם כעת נמצא בין אנשים הפראים בכל קצוי הארץ ובאיי הים אשר לא ידעו מסחר בכסף וזהב, כאשר הוא בעמים אשר האיר עליהם אור המדע והשכלה, והכתוב בא גם כן ללמדנו שהצאן היה מן הבהמות הדקות הבייתיות הראשונים שלקח להם האדם תחת רשותו לשמרם, והוא משום שהצאן המה חלושי כח והיו נרדפים יותר מכולם ויבואו לחסות תחת ממשלת האדם, ועוד שהצאן אפשר לשמרם בלי יגיעה רבה משום שהם רועים בעדרים ולא יפזרו בשדה כשאר הבהמות, ועוד הצאן מלבד שיתנו לבעליהן חלב וחמאה לאכול, גם יתנו לו צמר שערם הטוב לעשות ממנו מלבושים לכסות ולהחם גוף בעליהן ואחר כך לקח לו האדם תחת רשותו גם בהמות הגסות לעבדם ולשמרם, כאשר פרשתי במקומו קודם.

מאמר ה. מנחה לה׳

ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה׳, פירוש מקץ ימים היא ימי האסיף סוף הקיץ שאז העובד האדמה יאסף תבואת השדה אל ביתו, ויבא קין מנחת תודה לה׳, ובזה היה מכיר טובה לאלוה על ברכתו אשר נתן לו אלהים בשדה, וכוונתו היתה גם כן לשחר פני אלהים ולמצא חן בעיני ה׳ למען יברכהו אלהים במעשי ידיו והאדמה תתן לו יבולה גם לשנה הבאה. והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלביהן מנחה לה׳, פירוש והבל הביא מנחת תודה לה׳ מבכרות צאנו, כי רועה צאן היה הבל, לכן הביא מנחתו ממקנהו, להודות לה׳ על כל הטובה אשר עשה לו אלהים ברך אותו במקנה רב בשנה העברה, וגם כוונתו היתה לשחר פני ה׳ למען יברכהו גם לשנה הבאה העתידה לבוא. וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, פירוש וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו, רצה לומר שלשנה הבאה ברך ה׳ את הבל במקנה רב וטוב, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, פירוש שלשנה הבאה לא היה ברכה בשדה קין והאדמה לא נתנה יבולה כמקדם, והכתוב בא ללמדנו שמנחת הבל מצא חן בעיני ה׳ על שמנחתו היתה מבכרות צאנו ומנחת קין לא מצא חן בעיני ה׳ על שהביא מנחתו מפרי האדמה, והיה קשה לחז״ל מדוע לא שעה אל קין ואל מנחתו כיון שקין היה עובד אדמה על כן הביא מנחתו ממה שיש לו מפרי האדמה, והבל הביא מבכרות צאנו ממה שיש לו על שהוא היה רועה צאן, לכן אמרו חז״ל שקין הביא מנחתו מן הגרוע,

חרס הנשבר שהוא קשה וחד ונופל על לשון חרשת עץ, חרש אבן, חרשת ברזל הנמצא בכתובים והוא השלשה תקופות זמן ההתפתחות כלי האומנות של בני האדם, לטש כל חרש, נחשת, וברזל שהיא תקופת ההוה.

מאמר ד· מחית בני האדם

חכמי המדע אשר חקרו על דבר חיי האדם בימים הקדמונים חוו דעתם שטרם שהיה האדם לאיכר עובד אדמה ולאכול מתבואת הארץ. האדם היה גבור חיל ואיש ציד בשדה ושדד ורצח ככל שאר חיות הטורפות והיה מאוכלי בשר כמוהם, אך תורתינו הקדושה תלמדנו שבראשית הבריאה שקודם שחטא האדם והיה בגן עדן, האדם היה אוכל מפרי העץ. ואריה כבקר יאכל תבן כאשר אמר הכתוב (בראשית א׳) ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה· ולכל חית השדה ולעוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, והיה שלום ושלוה בין חהיים אשר בארץ, אך אחר כך כאשר פרה ורבה הבריאה בכלל והאדם בפרט, ולא מצא האדם די מחיתו מפרי העץ, אז מוכרח היה האדם לצוד ציד ולהחיות את נפשו במאכל בשר ודגים כחיות הארץ, כי עדיין לא היה אז להאדם דעת לעבוד את האדמה או שהיה קשה להאדם עבודת השדה וייטב לו לצוד ציד ולאכול בשר, וזה היה חטא האדם שקלקל סדר דרך עץ החיים בעולם ובעבור זה נטרד, וישלחהו ה׳ אלהים לגן עדן לעבוד את האדמה אשר לקח משם, ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמר דרך עץ החַיִים, כי החיות נסו מפני האדם, והאדם התחבא מפני חמת החיות האורבים לנפשו. והיה ביניהם בין האָדם והחיות מלחמה עצומה וארוכה, אך כאשר לא נברא עם גוף האדם כלי זיין, רצה לומר שיניים וצפרניים חדים וחזקים להלחם בהם עם החיות, לכן התחכם האָדם למלאות חסרונו זה בשכלו, ויחכם האדם ויעש לו רובה קשת וילחם עמהם מנגד וינצחם, כאשר אמר אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה. וינסו החיות מפני האדם למדבריות, ואז לחץ הרעב את האדם כי לא מצא די ציד להחיות את נפשו, והיה מוכרח האדם לעבוד את האדמה אשר לקח משם ולאכול לחם בזעת אפו למען לא ימות ברעב. מתחלה היה מלאכת העבודה בשדה קשה מאד להאדם כי עדיין לא היה לו עוד כלים לעבוד בהם את האדמה, אך ההכרח והנסיון השכיל את האדם גם במלאכתו החדשה למצוא תחבולות שונות להקל ולהיטיב את המלאכה הכבדה בשדה, והאדם הלך מחיל אל חיל להיטיב מעשהו, ותחת אשר מתחלה חפר האדם את האדמה בידים עשו. בני האָדם להם כלים שונים לעשות מלאכתם בשדה, קין היה הראשון לחפור את האדמה בקנה עץ קשה וחד, ובן בנו תובל קין המציא כלים חדשים טובים מכלי העץ אשר שמש בהם אבי אביו קין. ויעש

לא היה להאדם לא כלי מחרשה לחרוש את השדה, ולא מגל ומזמרה לקצור תבואת השדה, לא כלי דיש ולא עגלה, וכל מלאכת העבודה בשדה ובגורן היה מוכרח האדם לעשות בידים, ולעבודה כזה נצרך אנשים חזקים אנשי חיל וכביר כח. אך לא כל בני האדם יבראון שוה בגוף ואמיץ כח, לא כולם יולדו גבורי כח, ומהם מבני האדם יולדו בגוף חלש או בעל מום, או אחר כך על ידי חולאת נחלש גופו, או על ידי איזה סבה נעשה בעל מום, ולא יכול להיות עובד אדמה, ולאכול לחם בזעת אפו, לכן עוד בימים הקדמונים נחלקו בני האדם לשני מחנות, אנשי קין ואנשי הבל, האדם החזק ורב כח לקח לו העבודה בשדה להיות עובד אדמה, ועובד אדמתו ישבע לחם, והאדם החלש או בעל מום היה לרועה צאן, לעובדי האדמה קרא הכתוב בשם קין, מלשון קון (טו פיערס, טו באָר), על שם שהיו דוקרין וחורשין את האדמה בקנה חד, ובקנה זה עשו כל מלאכת העבודה בשדה, לכן קראו אנשי עובדי אדמה בשם קין, רצה לומר איש בעל קנה, ולרועה צאן קרא הכתוב בשם הבל. הבל משמש פירושים שונים, הבל הוא דבר קל (לעיטהער טהען עי בריעז), רצה לומר איש חלש ועבודתו קלה, הבל הוא גם כן פירושי חום, ודבר חי הוא חם, ועוד צמר הצאן הוא חם ומתחמם מן הצאן, ועוד מן צמר הצאן יעשו מלבושים לכסות בהם את הגוף וחם לו. ועוד פירוש הבל מלשון מוביל, רצה לומר המוביל עדרי צאן לרעות בשדה (אַ פיטערער) ובני האדם התחילו לקראות בשם על שם מלאכתם, לעובדי אדמה קראו קין, ולרועה צאן קראו הבל. וכן משמע מן הכתוב (בראשית ד') ותלד עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה, פירש רש"י ז"ל הוא היה הראשון לרועה בהמות במדברות, ופירש שפתי חכמים ז"ל לא כהבל שהיה רועה בישוב, וזו אומנות גדולה רצה לומר הרועה במדברות.וצלה גם היא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל, פירש רש"י ז"ל תובל אומנתו של קין. תובל לשון תבלין, תבל והתקין אומנתו של קין, לעשות כלי זיין לרוצחים. ולדעתי התקין כלי אומנתו של קין, בשדה ותחת שקין חפר וחרש את השדה בקנה עץ הוא עשה קנה נחשת וברזל, וכן פירש שפתי חכמים ז"ל כלי אומנות הם כלי המחרישה והחיתוך ודומיהם, לכן התיקון שעשה תובל קין היה בכלי אומנתו של קין בשדה, שהתקין כלי מחרושת נחושת וברזל, ומגל ומזמרה של נחושת וברזל לעשות בהם מלאכתו בשדה, תחת שקין עשה כל המלאכה בשדה בידים ובקנה עץ קשה וחד, ואחר כך כאשר החכים קין התקין את הקנה עם אבן חד בקצהו, אבל עדיין היה קשה העבודה בשדה בכלי עץ גם בכלי אבן, עד שבא תובל קין והתקין כלי המחרישה ומגל ומזמרה של נחשת וברזל להקל ולהיטיב לבני האדם העבודה בשדה, וכן הוא דעת חכמי המדע שחלקו לשלשה תקופות והוא תקופת אבן,תקפת נחשת, ותקפת ברזל (דהי סטאָון פיעריעד, דהי בראָנז פיעריעד, ענד דהי איראָן פיעריעד) כי על כן אמר הכתוב לטש כל חרש נחשת וברזל, חרש, לשון חרש, חרס, כלי

משום שבה נמצא את ה׳, ככתוב ויקרא את שמה חוה כי הוא אם כל חי, ושם חוה הוא שם הויה בהפסק ח׳ ומן הח׳ נעשה י״ה והוא שם הוי״ה קודשא בריך הוא, וזה הוא מה שאמרו חז״ל (נדה דף ל״א ע״א) שלשה שותפין יש באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, וכו׳, והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח, ונשמה, וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והלוך רגלים, ודעת, ובינה, והשכל. במספר עשרה שעל זה מורה הי׳ הסתום והנעלם בחו״ה, וה׳ הוא מורה לחלק האב שהם חמשה במספר, עצמות, וגידים, וצפרנים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין, וה׳ השני מורה לחלק האם שהם חמשה במספר, עור, ובשר, ודם, ושערות, ושחור שבעין, והו׳ מורה על כח הנפש המאחד ומקשר עליונים ותחתונים (כי הדם הוא הנפש החיוני) וכח הנפש הוא המאחד הכל להיות לדבר פרטי אחד. בנוסהא הש״ס שלנו לא נזכר דעת, בחלק הקדוש ברוך הוא על כן הם תשעה, וגם לא נזכר דם בחלק האם, על כן חלק האב והאם גם כן תשעה, ראה הגהה שם ותמצא שהיה לתוספות נוסח אחר (בבא קמא דף כ״ה ע״א) שהאב ואם נותנין בו כל אחד ה׳ דברים והקדוש ברוך הוא נותן בו י׳ דברים, על כן הגירסא שכתבתי הוא הנכונה, וזה הוא שאמר הכתוב ותאמר קניתי איש את ה׳, ותסף ללדת את אחיו את הבל. פירש רש״י ז״ל ג׳ אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין, ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותסף, כי אם לא היה נולדו תאומים מאין לקחו להם נשים, ולמך לקח לו שתים, מזה נשמע שבבראשית הבריאה תאומים נבראו זכר ונקבה ולפעמים יותר עד ששה בפעם אחת וגם אחר כך מצינו כתוב בתורה שנולדו הרבה בפעם אחת וגם אחר כך מצינו כתוב בתורה שנולדו הרבה בפעם אחת (שמות א׳) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. ואמרו חז״ל שהיו יולדות ששה בכרס אחד כשרצים, ובעל הטורים ז״ל כתב, ששה לשונות הן כנגד ששה שהיו יולדות בכרס אחד. וגם כעת יקרה שאשה יולדות ששה בפעם אחת, כי כן ברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה.

מאמר ג. הבל רועה צאן

ויהי הבל רעה צאן וקין היה עובד אדמה. הכתוב בא ללמדנו, שבימים הקדמונים טרם שחטא האדם ונטרד והיה בגן עדן ואכל מפרי עץ הגן בלתי שום עמל ויגיעה, קרא הכתוב למין האדם בשם אדם כללי, אך אחר כך כאשר חטא האדם וישלחהו ה׳ אלהים מגן עדן ויגרש אותו, ולא היה לו די מחיתו מפרי העץ, והיה מוכרח לעבוד את האדמה ולהחיות את נפשו מזרע עשב ותבואת הארץ, ועבודת האדמה כבדה מאוד כידוע שצריך לחרוש ולזרוע, ולקצור, ולאסוף, כאשר אמר אלהים בזעת אפך תאכל לחם, ודע שבימים הקדמונים עוד

שמו. ופה לא כן אלא כתיב ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה׳, לכן נראה לי לפרש הכתוב, והוא עניינו, שאחר שחטאה האשה ואלהים אמר לה הרבה ארבה עצבונך והרנך בעצב תלדי בנים. לא רצתה האשה להזדקק לאדם והאדם ירע את חוה אשתו, רצה לומר שהאדם היה מפייס את האשה ודבר אל לבה להזדקק אליו, ואלהים אמר ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך, ונזדקק האדם אל חוה אשתו באונס וברצון, באונס כאשר הוא דרך הטבע בבריאה והוא ימשל בך, וברצון ואל אישך תשוקתך. כאשר אמרו חז״ל יותר משאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא, והאשה אמרה בלבה כי אל רחום ה׳ ורחמיו על כל מעשיו, וכבר מחל לה אלהים עונה ותשכח את אשר עשתה ולא עלה על זכרונה כי אל קנא הוא, והאדם ידע את חוה אשתו והתחילה האשה להרגיש עצבונה, ותהר, רצה לומר התחילה לסבול צער ההריון, ותלד את קין, קין לשון קון, (ען אײראָן פוינט), דבר חד וראש חנית, רצה לומר דבר הדוקר ומכאוב, והוא משום שקין היה בכור פטר רחם, והיה לה מכאוב גדול בעת הלידה, וזה הוא שאמר הכתוב ותלד את קין כמו עם קין, רצה לומר שההולדה היה במכאובים (אונד זיא האָט געבאָרען מיט גרויסע שמערצין). ועוד יש לפרש קין לשון קינה (קאָמפּלעין), רצה לומר שהאשה בוכה ומקוננת מחבלי לידה כאשר אמר לה אלהים בעצב תלדי בנים, ותלד את קין, רצה לומר שילדה במכאובים וביסורין גדולים כאשר הוא דרך היולדת פטר רחם (ערשטלינגע) היולדות בצער גדול כידוע שיצעקו לישע בקול יללות וקנות, ומתחננות לעזרה מרוב היסורין וחבלי לידה, והיא מסוכנת למות כידוע שהמקשה לילד היא בסכנה, ואמרו חז״ל על שלשה דברים נשים מתות בשעת לדתן על שאינן זהירות ועוברות על מצות ה׳. וחוה היתה מצטערת ומתחרטת על שעברה את פי ה׳ והיתה בוכה ומקוננת ומבקשת סליחה מאת אלהים אל קנא לכפר עונה, בידעה כי הוא אל רחום וחנון נושא עון ועובר על פשע, ואם אף הוא נקה לא ינקה הוא ארך אפים ורב חסד ואמת וקבלה עליה היסורין והחבלי לידה להיות לה לכפרת עון, בידעה שהיא חטאה נגד אישה בזה שנתנה לו לאכול מפרי עץ הדעת וגרמה לו מיתה, ותמרה בזה את מצות ה׳, וזה הוא שאמר הכתוב, ותלד את קין, רצה לומר שילדה עם מכאובים ויסורין וביללות ובקינות ותאמר קניתי איש את ה׳, קניתי הוא לשון קנא. וכן יהיה פירושו, ותאמר, חוה אמרה שהיסורין וחבלי הלידה שבא עליה הוא שכר עונש החטא, קניתי איש, רצה לומר שקנאתי במעשי הרע את איש שגרמתי לו מיתה את ה׳, רצה לומר ובזה קנאיתי לאל קנא, והוא נקה לא ינקה, והיסורין וחבלי לידה שבאו עלי היה לכפרת עוני ובזה קניתי את עצמו ונשארתי בחיים נקי מחטא, קניתי הוא אותיות נקיתי, רצה לומר, ובחבלי לידה נקיתי את עצמי מן החטא שעשיתי כנגד איש את ה׳. ועוד יש לפרש ותאמר קניתי איש את ה׳, רצה לומר שזה שזכתה האשה להיות קן ואם לכל הבריאה גם לאיש הוא את ה׳, רצה לומר

על שם ההבל היוצא מן הצאן ולהאשה קראו חוה כמקדם משום שאמרו שהאשה היתה ראשית הבריאה ואם כל חי, ואחר הריב שהיה בין עובדי האדמה והרועים וגברה יד עובדי אדמה החזקים על הרועים החלשים ולקחו להם הצאן ביד חזקה ונתבטלה חברת הרועים הנקראים בני הבל. לכן כאשר ילדה אחר כך ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, ומני אז קראו לכל איש מבני האדם בשם מיוחד לעצמו שת אנוש וכו' ולאשה קראו בשם מיוחד לעצמה, עדה, צלה נעמי ככתוב אחר כך, ותאמר קניתי איש את ה'. מתחלה קרא האדם לאשתו אשה כי מאיש לקחה זאת, והאדם היה מתנשא בלבו לומר כי הוא הוא עיקר הבריאה והוא אב לכולם וראש לכל הבריאה, והאשה היא פחיתת הבריאה וטפלה לו, אבל אחר כך כאשר התפתח האדם והשכיל יותר קרא לאשה חוה כי היא היתה אם כל חי וידע האדם כי גם האיש יולד מהאשה, ראה מה שכתבתי קודם על דבר הכתוב הוא וקרינן היא. ויהי כאשר ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין, והאיש לקח מן האשה, ותאמר קניתי איש את ה׳. רצה לומר כיון שאיש נולד מאשה והיא אם כל חי, על כן התנשאה בלבה ואמרה שהיא ראש ואם הבריאה, ותאמר קניתי איש את ה', קניתי מלשון קנה מורה מדרגה עליונה ראה לעקסיקאָן יוליעס פירסט (טו אָווערטאפּ, טו מאָונט אפּ, טו רעיז אפּ), קניתי גם כן לשון קנין, והקונה עומד במדרגה למעלה מהנקנה, לכן אמרה קניתי איש, והוא שמדרגת האשה למעלה מהאיש, את ה' כמו עם ה׳, ועוד יש לפרש קין קניתי לשון קן (עי נעסט, עי דוועלינג, עי טשעמבער, עי סעלל, עי העבי-טיישאָן), ויהיה פירושו ותהר ותלד את קין שהיו חמשה בכרם אחד, כאשר פירש רש"י ז"ל שלשה אתין את קין את אחיו את הבל ג' אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף, ותאמר קניתי איש, רצה לומר שהיא נעשית קן לילדים לאיש, את ה׳ ברצון וישע אלהים, ועוד יש לפרש קניתי לשון קנאה (ענוואָום) קניתי איש את ה', רצה לומר שהאשה היתה מקנא את האיש שהוא פטור מצער ההריון וחבלי לידה באמרה איש את ה', רצה לומר ה׳ הוא המשפיע והאיש גם כן הוא המשפיע, והאשה היא המקבלת והיא נעשית קן ומדור לבריאה ומוכרחת לסבול צער ההריון והיסורין מחבלי לידה, לא כן האיש ובצדק הוא מברך, ברוך שלא עשני אשה, לכן אמרה חוה קניתי איש את ה'. ועוד יש לדייק ולפרש הכתוב, כתיב ותהר ותלד את קין, ולא אמר הכתוב ותהר ותלד בן ותקרא את שמו קין כי קניתי איש כאשר אמר הכתוב (בראשית ד') ותלד בן ותקרא שמו שת, כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, וכן (בראשית ה') ויולד בן ויקרא את שמו נח, לאמר זה ונחמנו. וכן מצינו (בראשית י"ט) ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב.והצעירה גם היא ילדה בן ותקרא שמו בן עמי, (שם בראשית ט"ז' הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניך, וכן כתוב בכמה מקומות בתורה שנולד בן ואחר כך נקרא

בדיוקנא דלתתא, אמר רבי יוסי, והא כתיב והאדם ידע את אשתו ותהר ותלד את קין, אמר ליה הכי הוא, אבל תרווייהו לא הוו בריוקניה דלא כתיב ויולד את קין, ואפילו בהבל לא כתיב ויולד אלא ותוסף ללדת את אחיו את הבל, ודא הוא רזא דמלה, אבל בהאי מה כתיב ויולד בדמותו כצלמו. רבי שמעון אמר מאה ותלתין שנין אתפרש אדם מאתתיה, וכל אינון מאה ותלתין שנין הוה אוליד רוחין ושדין בעלמא בגין ההוא חילא דזוהמא דהוה שאיב ביה, כיון דחסיל מניה ההוא זוהמא תב וקני לאנתתיה ואוליד בר כרין כתיב ויולד בדמותו כצלמו. ועור אמרו חז"ל (השמטות הזהר סתרי תורה סימן ט׳) נחש אטיל זוהמא בחוה, וההוא זוהמא הוה מכשכשא במעהא ולא יכיל לאצטיירא, בגין דעד לא חטא אדם הוו אתוון באלפא ביתא מתתקן ביה ואתציירן ביה בהאי עלמא עד רמטת לאת כ"ף, אתתקנו דכר ונוקבא בחביבו בגנתא, וכו׳ אלין אתהפכו באומנותא בישא על רנפלו אדם ואתתיה, ובאלין אתוון ק"ר אולידו בנין ולא הוו בקיומא בריל זוהמא רנחש דאשתאיב בחוה, מההוא זוהמא ממש אתיליד קין. ועור אמרו חז"ל (מררש הנעלם תיקוני זהר חדש פרשה בראשית רף י"ט ע"ב), רבי עקיבא הוה יתיב קמיה דרבי אליעזר, אמר ליה מאי האי פרשתא רפסוקא רא ראמר ותלד את קין, ותאמר קניתי איש את ה׳, אמר ליה דבי עקיבא אימא לך יומא דרבי ברוקא ושאר חברייא גלו ההוא חובה רעבד אדם לא הוה אצטריך לאינון דלא ידעי עמיקתא ומסתרתא, וההוא יומא ראתגלי אשתמע כלא מהאי פסוקא אדם נצטוה על השם וחטא בשם, נצטווה על השם הוא השם המיוחד דכתיב ועץ החיים, וחטא בשם על שם המשותף רכתיב ועץ הדעת טוב ורע, וחוה היתה תחלה על זה, רכתיב ותקח מפריו, ולאחר שחטאו וירעו עונם על מה שעברו התמרמרו על מה שחטאו, והיא יותר מפני שהיא היתה תחלה לעבירה לעבור על שמו הגרול, כיון שנולד לה בן הרגישה בדבר ואמרה קניתי איש את ה׳, מזה משמע שקין והבל נולדו אחר החטא ואחר שנטרד האדם, ומהו והאדם ידע אדם הירוע כאשר פרשתי לעיל, וכן פירש המלבי"ם ז"ל שהיה אחר החטא.

מאמר ב. קין והבל

והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין, לפנים בימים הקדמונים בעוד שהאדם אכל מפרי העץ קראו לאיש ממין האנושי אדם ולאשה קראו בשם חוה, אך כאשר פרו ורבו בני האדם על הארץ ולא היה די להם פרי העץ למחיה והוכרחו לבקש מחיתם מהאדמה לחרוש ולזרוע ואז קראו את שם האיש קין על שם הקנה שהיה נושא עמו לחפור בשרה והוא עץ חד וקשה אשר בו חרש בשרה טרם זרע ובו חפר כאשר הלך לבקש אחר שרשי הצומח הנאכלים, ותסף ללדת ותקרא שמו הבל, והוא כי אחר כך כאשר פרו ורבו בני הארם והיו מהם חלושי כח ולא יכלו לעבוד את האדמה והיו לרועי צאן וקראו לאיש ההוא הבל

חוה אשתו ותהר ותלד את קין. ותאמר קניתי איש את ה׳, פירש את ה׳ בישע אלהים. כאשר אמרה לאה בפרשה ויצא כי ראה ה׳ בעניי כי עתה יאהבני אשי, ותאמר כי שמע ה׳, ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי, ותאמר הפעם אודה את ה׳, הפעם יזבלני אישי, וכן אמרה חוה קניתי איש את ה׳, כי כל זמן שהיה אדם טרוד במלחמות ונד והיה הולך ממקום למקום. פירש האָדם מן אשתו וממעט בפריה ורביה ואמרה חוה בלבה כי שנואה היא על שהיא נתנה לו לאכול מפרי עץ הדעת, והיא גרמה את כל הרעות אשר מצא האדם בעבור זה, ואמרה בלבה שאפשר שישלח אותה ויקח אחרת תחתיה, אך כאשר ילדה לו בן, אז אמרה חוה קניתי איש את ה׳, רצה לומר עתה בטוח אני בה׳ כי קניתי לי איש ולא יקח אחרת תחתי כידוע שהבנים הם המחזקים קשר אמיץ בין האבות, ויכפלו האהבה ביניהם. ועוד נראה לי לומר הטעם מדוע רש״י ז״ל פירש והאדם ידע שזה היה קודם שנטרד האדם, הוא משום שאמרו חז״ל (עירובין דף י״ח ע״ב) ואמר רבי ירמיה בן אלעזר כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושדין ולילין, שנאמר (בראשית ה׳) ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד האידנא לא בצלמו אוליד, רצה לומר לאחר שחטא ונטרד עד הולדת שת לא הוליד, אבל קודם שחטא ונטרד נולדו קין והבל. לכן פירש רש״י ז״ל והאדם ידע שזה היה קודם שנטרד, אבל לדעתי גם מזה עוד לא ראיה שקין והבל נולדו קודם שנטרד האדם. ויכול להיות שגם הם נולדו אחר שחטא האדם ונטרד. ושת נולד אחר כך, וכולם נולדו אחר הטירוד, ומה שאמר הכתוב בשת בדמותו כצלמו בא ללמדנו הענין מה שאמרו חז״ל (זהר פרשה פקודי דף רל״א ע״ב) דא איהו בדמותו כצלמו מה דלא הוה הכי בקדמיתא באינון בנין קדמאי דהוו מקדמת דנא, בגין דהא בקרמיתא אתחברותא אחרא הות לגביה, ואוקמוה עד דאתת חוה ואתקין לה קודשא בריך הוא לגביה דאדם ואתחברו אנפין באנפין, ושם אמרו חז״ל ועל דא כיון דחזא אדם דאתקטיל הבל ואתתריך קין, אמר מה אנא אוליד, מכאן ולהלאה אתפריש מאתתיה מאה ותלתין שנין, ורוחין נוקבי מסאבי הוו אתיין ומתחממן מניה והוה אוליד רוחין ושדין, ואקרון נגעי בני אדם ואוקימנא. לבתר קני ואתלבש בקנאה ואתחבר באתתיה ואוליד לשת, ואמרו חז״ל (זהר פרשה בראשית דף נ״ד ע״א) רבי אלעזר אמר בשעתא דאטיל נחש ההוא זוהמא בה בחוה קבילת ליה וכד אשתמש עמה אדם אולידת תרין בנין, מזה משמע שקין והבל נולדו אחר החטא ואחר שנטרד האדם. (שם דף נ״ה) ואמר רבי יהודה כתיב ויולד בדמותו כצלמו. משמע דבנין אחרנין לא הוו בדיוקנא דיליה, ודא בדמותו כצלמו בתיקונא דגופא ובתיקונא דנפשא בארח מישר, כמה דאמר רבי שמעון משמיה דרב ייבא סבא, בנין אחרנין באתדבקותא דזוהמא דנחש וההוא דרכיב ביה דאיהו סמאל הוו, ובגיני כך לא הוו בדיוקנא דאדם, ואי תימא הא אמרת דהבל מסטרא אחרא הוה, הכי הוא אבל תרווייהו לא הוו

ספר
אמרי תורת משה
פרשה בראשית
מאמר א. תולדות אדם

האדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין, רש"י ז"ל פירש והאדם ידע קודם שחטא ונטרד מגן עדן, וכן ההריון והלידה. שאם כתוב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים, ופירש שפתי חכמים ז"ל דקשה לרש"י דהוה לו לכתוב וידע בציר"י תחת היו"ד, הא דנקיט רש"י היה לו בנים ולא נקט אחר שנטרד ידעה משום דהוה משמע שאחר שנטרד ידעה, הא קודם לכן לא ידעה, והרי לעיל כתיב זאת הפעם ופירש רש"י מלמד שבא וכו' משמע דאף קודם לכן בא עליה, ובזה נמי ניחא מנא ליה לרש"י דוהאדם ידע כבר קודם שנטרד קאי אף על ההריון. והלידה דלמא על תשמיש לחוריה קאי. אלא יש לומר דאם כן למה לי קרא דוהאדם, והא כבר שמעינן לה מקרא דזאת הפעם, ולדעתי עוד קשה מרוע כתוב והאדם, וצריך היה לכתוב ואדם ידע, מהו והאדם, משמע אדם הידוע, לכן נראה לי לומר שגם קודם שנטרד ידע אדם את חוה כאשר אמרו חז"ל (יבמות דף ס"ג) מלמד שבא אדם על כל חיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה אבל לא היה אז הריון והולידה, והכתוב והאדם ידע בא ללמדנו שאחר שנטרד ידע האדם את חוה אשתו ואז היה הריון והולדה ותהר ותלד את קין. ועניינו הוא שכל זמן שהאדם היה מתירא מפני החיות והיה נר ומוכרח לנסוע ממקום למקום והיה טרוד במלחמת החיים לא הוליד. והוא כאשר פירש רש"י ז"ל בפרשה לך לך אצל אברהם שהדרך ממעטת בפריה ורביה. וכל שכן כאשר היה האדם טרוד במלחמה, לכן לא הוליד האדם, כי הבנים הרכים עוד יוסיפו לו טרחה גדולה לגדלם ולשמור אותם מפני החיות הטורפות ולשאת אותם על שכמו ממקום למקום, אך כאשר הרחיב ה' אלהים את גבול האדם על ידי הסדר הטוב אשר עשה אלהים בעולם לשכן את הכרובים מקרם לגן עדן ואת להט החרב המתהפכת, והאדם התפתח ועלה בשכלו על כל הברואים. ויגרש את החיות מעל פניו באבני הקלע וברובה הקשת. ויפול עליהם אימתה ופחד וינוסו מפניו וילכו לשכון במדבריות אל המקומות אשר לא ידרך שם כף רגל האדם. והאדם קנה לו שם בנצחו את אויביו במלחמת החיים. לכן אמר הכתוב פה והאדם, אדם הידוע. ויהי כאשר הניח ה' אלהים להאדם מאויביו, אז והאדם ידע את

פרשה וישב

פרשה מקץ

פרשה ויגש

פרשה ויחי

מפתח למאמרים

פרשה וישלח

פרשה תולדות

פרשה ויצא

פרשה וירא

פרשה חיי שרה

פרשה לך לך

מפתח למאמרים

פרשה נח

מפתח למאמרים

פרשה בראשית

הקדמה

קראתי את הספר הזה אמרי תורת משה ראשי תבות אמת על שתורתנו הקדושה תורת משה היא תורת אמת וכתב בעל הטורים ז"ל בראשית ברא אלהים סופי תבות אמת. ואמת הוא חותמו של הקדוש ברוך הוא. וכשם שהאמת לא תחלף כן תורתנו הקדושה לא תחלף לעולמים. ואשא כפי אל השמיש ויתן לו תודה על אשר חנן אותי להבין דברי אמת ולבאר את התורה מפורש ושם שכל כפי ישר חנן אותי אלהים אל אמת סהדי במרומים שלא עשיתי תורה קרדום לחפור בה כי אם כוונתי היה ללמוד וללמד לאדם דעה בינה והשכל. כמצווה עלינר בתורת משה ללמוד וללמד. כל ימי עמלתי לכתוב על הספר הגיונות לבי ולפרש מקראות הסתומות בתורת משה בחומשי ספרים שחברתי ותודה לאלהים שעזרני להדפיסם ולזכות בהם את הרבים, למען ילמדו וידעו הנסתרות ודברים הנעלמים בתורת משה ובטוח אני באלהי השמים כי כל אשר כתבתי בחמשה ספרים שחברתי יפיקו רצון בעיני אלהים וחכמי שראל ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו בוננהו.

הסכמה

מכתבים להמחבר מן הרב א. ה. ראזענבערג בעל המחבר אוצר השמות.

מארטש 1, 1921.

לידידי חביבי היקר והנכבד מאד מר משה באיוק, שלום!

אני מוצא את ספרו כי יהיה מן המובחרים ואשאר מוקירו ומכבדו כערכו הרם.

א. ה. ראזענבערג.

מארטש 13, 1921.

לידידי חביבי מר משה באיוק שלום וכל טוב.

בכלל הייתי מקבל נחת ורוב עונג מקריאת ספרו המצויין, כי לבד שהוא מגן ומחסה לתורתנו הקדושה נגד המחרפים אותה ומערערים עליה הקורא ימצא בו ידיעות רבות חשובות ונחוצות לכל ההוגה בכתבי קדשינו כי ימצא בו ברכה עד בלי די. יברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה כי זכה להעשיר את ספרתינו בספר יקר ונכבד מאד.

ברגשי כבוד ובברכת ציון וירושלים מוקירו ומכבדו כערכו הרם,

א. ה. ראזענבערג.

יוני 5, 1921.

לידידי מלא וגדוש בחכמות ומדעות כ"ש מר משה באיוק שופט צדק ושלום.

כל ימי הייתי מצטער לפשר הסתירה שבין מושג הנשמה שיש לנו שהיא חלק אלוה ממעל ובין חולשת החושים בילד בשנים הראשונות להולדו. עד אשר קראתי את פתרון הדברים בספרו היקר ואורו עיני. אקוה כי המבינים יכירו את ערכו הגדול של ספרו כי ברכה בו.

ואשאר מוקירו ומכבדו כערכו הרם ומברכו בברכת ציון וירושלים.

א. ה. ראזענבערג.

אקטאבער 6, 1921.

לידידי רחימא דנפשאי מר משה באיוק שלום!

חקירתו בדבר תנור עכנאי מצא חן בעיני מאד ואקווה כי הקוראים את ספרו יהללוהו וישבחוהו. שלם לו ולכל אשר אתו בחפצו וחפץ ידידו באמת מוקיר ערכו תורתו וחכמתו.

א. ה. ראזענבערג.

מכתב מאת החכם הנודע ביהודה ובישראל מר נחום סאקאלאוו להמחבר.

מאי 26, 1923.

אל כבוד המחבר אור תורת משה הרה"ג מר יהודה משה באיוק

שלום וברכה.

תשואות חן חן לכבודו בעד ספרו היקר אשר קבלתי ברצון. לא רק למען שמו למשמרת באוצר ספרי כי גם למען לקרא בו. למרות טרדותי המרובות שמתי עין על ספרו פה ושם, ומן המעט אשר ראיתי נוכחתי לשמחתי שמשנתו קב ונקי מפורש מופלא וטוב מאד.

בחבה וכבוד, נ. סאקאלאוו.

הסכמה

מכתב מאת הרב רבי נחום ברענער מעיר פילאדעלפיע אל המחבר.

חיים ברכה ושלום וכל טוב סלה לכבוד ידי נפשי הרב המופלג בתורה ובחכמה
חובר חבורים מחוכמים הרב יהודה משה באיוק שופט צדק ושלום בעיר
אלליאנס והסביבה ניו דזשוירזי.

מכתב כבודו היקר עם ספרו „אור תורת משה" הנחמד והנעים קבלתי באהבה רבה. יקבל נא תמורתי תודה רבה ברכת זקנה ושיבה טובה. ואף כי לעת עתה לא עיינתי בו כל הצורך, רק בדרך העברה בעלמא כמאמר חז"ל לגרוס איניש והדר לסבור ומה גם בלמודים אשר אנחנו רבני ליטא עוסקים בהם מעט כלמוד ספר זהר הקדוש וספרי קבלה ומחקר. אבל מהמעט אשר עיינתי בספרו היקר נוכחתי לדעת שהדרת כבודו מלא וגדוש בתורה שבכתב ושבעל פה כמו מן הגדולים, ובקי עוד בכל החכמות וידיעות והוית העולם וגם שערי הקבלה נפתחים לפניו ויש לכבודו שכל ישר לקרב הסתומים אשר בלתי ספק קרוסים לקפשט סברתו על דבר השדים והמזיקים בגמרא ברכות אשר הביא במאמר ג׳ לתרי הטבע היא סברה אמיתית ומתקבלת על הלב. וכן יתר מאמרים לחז"ל אשר חידה סתומא ללמדנים פתר כבודו בעיון פשוט וכאשר פתר כן הוא. ועל כן אָמרתי לפעלא טבא יישר חילו ויעלה מעלה מעלה, כי ספרים כאילו הם תועלת גדול למבקשי דעת התורה וחכמת הכמינו ז"ל. באופן פשוט ושיתאמו עם דעת וחכמת העמים. ובספרו נותן מענה ותשובה להשיב לאפיקורס תשובות נכונות והנני משתומם ושקול לעצמי האם זה האיש משה אשר עניו מאד, שוכן במורד העיר קטנה אלליאנס, עיר קטנה משולל מרוב חכמים וסופרים זה האיש משה גדול מאד בתורה ובחכמה כחד מן הגדולים אשר בעיר גדולה של חכמים וסופרים. והנני מכפיל את תודתי על מנחתו הנחמדה ומבקש להיטיב ולשלוח את יתר הספרים היקרים בעת אשר יוצאים לאור עולם.

והננו מוקירו ומכבדו ומברכו בחיים טובים וארוכים

ידידו מלב ונפש   נחום ברענער.

הסכמת

הרב הגאון דוב אריה לעווינטהאל, רב הכולל מעיר פילאדעלפיע

ב"ה. זה שנים רבות אשר הזמין לי ה' להכיר את ידידי וחביבי ומכובדי גבר חכם בעוז משכיל על דבר אמת דורש את ה' ותורתו, המופלג בתורה וחכמה הר' משה באיוק נ"י מאלליאנס נ"ד הסמוכה לעירנו. וכענבים במדבר מצאתיו בארצנו אשר תורתנו מונחת בקרן זוית ואין דורשה ומבקשה, וחכמת ישראל האמתית והמקורית הנאמנה לתורתנו הכתובה והמסורה משתכחת. חמותי ראיתי אור פני משה האיש בעבדו ועסקו בישובו של עולם בפנה נסתרה בודד מחברת חכמים, ובמקום שאין שם בתי מדרש וספרים כאחד בעלי הרוח הגדולים בדורות שלפנינו אשר רוחם נשאם לגדולות, שוקד הוא על התורה במסירת נפש והוגה דעות נעלות בחכמתינו ובינתינו, וה' עמו לחדש חידושים נכונים ברעיונו הזך ושכלו הישר וידיעותיו הרבות אשר רכש בהגותו כל ימיו בכל פנות ספרותנו העשירה ומיום שהכרתיו אהבתיו והוקרתיו ובחברתו השתעשעתי ולדבריו הקשבתי ועל הרבל מכתביו במעט עיון עברתי. ראיתי ונוכחתי כי נאמן הוא לה' תורתו ועמו. חוקר ומעמיק דורש האמת בכתבי קדשנו ודברי רבותינו לחזקם ולהגן נגד המתקוממים. עתה נדבה רוחו ונשאו רוחו להוציא לאור עולם הגות לבו פרי עבודתו הכבדה בספר אשר ידפיס לזכות הרבים והנה נמנע אנכי תמיד מלהסכים על ספרים חדשים וביחוד כי עבודתו היא במקצועות חכמות שונות והנה לרגל עבודתי אינני יכול לקבוע בהן למודי ועסוק אנכי בענינים אחרים, אך לאסהודי נברא קאתינא כי חזקת חבר לו שלא יוציא מתחת ידו חס ושלום דבר שאינו מתוקן ואף במקום שהוא מתשמש בחכמות חיצוניות דבריו תחילתם וספם יראת שמים ואהבת תורה. ואשרי חלקו שזכהו ה' לכך, ואקוה כי רבים יהנו מאור חכמתו והבה לטהר יסייען לו להוסיף אומץ בתורה ולהפיץ מעינות חכמתו חוצה.

וה' יאריך ימי ידידי המחבר בטוב וכל זמן שיזקין דעתו תתוסף ויראה שכר בעמלו כברכת המדבר לכבוד האי נברא יקירא הנכבד והחכם.

יום ה' בטו"ב למספר בני ישראל ש"ש אנכ"י לפ"ק פהילאדעלפיע.
נאום דוב אריה באמ"ו הגאון מו"ה אברהם הכהן זללה"ה לעווינטהאל, לפ"ק.

מצבת זכרון

לאם הבנים היא רעיתי האשה החשובה מרת
פייגה הנפטרה בימי עלומיה ביום א׳ ר״ח
תמוז בשנת תרד״ם

ת״נ״צ״ב״ה

תודה וברכה

לבני היקרים מר ישראל ומר מאיר שיחיו על אשר תמכו
את ידי ועזרו אותי להדפים את הספרים שחברתי
והקדשתי את הספר הזה אמרי תורת משה
לכבורם לשמם ולזכרם

ספר

אמרי תורת משה

יהודה משה בן יעקב באיזק

בעל המחבר

אור תורת משה, אלהות תורת משה, ליקוטי תורת משה
אמונת תורת משה

נכד הרב החסיד ובעל מקובל הרב ר' יוסף ב"ש זצ"ל, בן הרב החסיד
המפורסם בעל מקובל רבי ידידיה ב"ש זצ"ל, ונכד הרב הגאון
רבי משה פינטשוק זצ"ל, חתנו של הגאון הגדול ומפורסם רבינו
אליהו מווילנא זצ"ל

נדפס בדפוס
א. ח. ראָזענבערג, ניו יאָרק
364 אלכסנדר עווע.
בשנת תרפ"ב

אמרי תורת משה